గోన గన్నారెడ్డి

కాకతీయ చరిత్రాత్మక నవల

శ్రీ అడివి బాపిరాజు

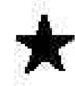

త్రివేణి పబ్లిషర్సు
మచిలీపట్టణము

ప్రథమ ముద్రణము 1946
ద్వితీయ ముద్రణము 1957

మూల్యము: రు. 4-50
రు. 4-8-0

త్రివేణి ప్రెస్
మచిలీపట్టణము

అంకితము

శ్రీ రాజా అక్కినేపల్లి
జానకిరామారావుగారికి
[కొండగడప జాగీర్దారు]

ఉత్తమ కాకతీయాంధ్ర పురుషుడు
సంస్కారి, రసపిపాసి,
ప్రేమపూరిత హృదయుడు
మా బావగారికి

గాఢ సౌహార్ద్రంతో అర్పిస్తున్నాను.

శ్రీ

నవలాకాల చరిత్ర

శ్రీ శ్రీ రుద్రదేవి ఆంధ్ర సామ్రాట్టయిన కాకతీయ గణపతిదేవుని కుమార్తె. ప్రపంచచరిత్రలో పైతృకమైన రాజ్యసింహాసనం అధివసించిన రాణులలో మహోత్తమురాలు శ్రీ రుద్రమదేవి. ఉత్తమచరిత్ర నిర్మల గుణగణాలంకార, శేముషీ సంపన్న, నిర్వక్ర పరాక్రమధీరత్వ సామ్రాజ్ఞి.

ఆమెకు దక్షిణహస్తంగా మహామాండలిక ప్రభువు, మహాసేనాపతి గోనగన్నారెడ్డి వర్ధమానపురం [నేటివడ్డమాని] రాజధానిగా పశ్చిమాంధ్రభూమి ఏలుతూ ఉండేవాడు. అతని కుమారుడు బుద్ధారెడ్డి రంగనాథరామాయణం ద్విపదకావ్యం రచించి ప్రఖ్యాతి పొందాడు.

ఈనాడు ఆంధ్రదేశం అంతా నిండివున్న రెడ్డి, వెలమ, కమ్మ, బలిజ, మున్నూరుకాపు మొదలగు ఆంధ్రుల పూర్వీకులు దుర్జయకులజులు నగు ఆంధ్ర క్షత్రియ జాతికి చెందిన గోనగన్నారెడ్డి మహావీరుడు.

1

ప్రథమ గాథ

పీటలమీద పెండ్లి

౧

పెళ్ళివారంతా యథోచిత స్థానాల మహాఠీవిగా కూర్చున్నారు. శ్రీ కుమారసింహ గుణార్ణవకుమార అరిభీకరసూర్య గోన వరదారెడ్డి సాహిణి కుమారుడు వరుడై, సమస్తాభరణాలూ ధరించినవాడై, జరీపువ్వులూ ముత్యాల కూర్పులూ కుట్టినంచహాంబట్టు ఉపధానాలమధ్య చెక్కిన పాలరాతి సింహాల వివాహవేదికపై కూర్చుండిఉన్నాడు. వజ్రాలుకూర్చిన బంగారు ఖడ్గం నడుమున వ్రేలాడు బాహువుపై ఎడమచేయి తీర్చియున్నది. కుడిచేయి దండను అలంకరించి యున్నది.

వర్ధమానపురరాజ్యపు మంత్రిముఖ్యులూ, సేనానాయకులూ, రాజబంధువులూ, సామంతప్రభువులూ మొదలైనవారంతా చుట్టూ పరివేష్టించియున్నారు.

ఆదవోనిరాజ్య పరిపాలకుడు ప్రతాపాదిత్య, ప్రచండపరాక్రమ, పరగండభైరవ అశ్వసాహిణి శ్రీ కోటారెడ్డిదేవర మహామండలేశ్వరుడు శ్రీ మీనాక్షీ దేవీపూజానిరతురాలగు తనకుమార్తె అన్నమాదేవిని వర్ధమానమండలేశ్వరుల కుమారునికి వివాహముచేస్తూ ఉన్నారు. ఈ రెండు రాజ్యాలను ఏకంచేసే ఈ శుభలగ్నానికి అప్పుడే త్రైలింగ మహాసామ్రాజ్యానికి సార్వభౌములైన శ్రీ శ్రీ రుద్రదేవచక్రవర్తియు, మహామంత్రులైన శ్రీ శివదేవయ్య దేశికులును సర్వసైన్యాధ్యక్షులైన శ్రీ జన్నిగదేవ మహారాజులుంగారును బహుమతులు, ఆశీర్వాదాలు, సేనాధికారులద్వారా పంపించియున్నారు.

ఆదవోని దుర్గంలో పెద్దరాచనగరిలోనున్న నూరు స్తంభాల వివాహమంటపమంతా ఆంధ్రగడ్డ వైభవం వేనోళ్ళచాటుచున్నది. గోడలపైన రసవంతాలైన చిత్రాలు, దంతశిల్పం పొదిగిన కళలూరే స్తంభాలు చిత్రచిత్రలతలు నగిషీచేసిన వెండిప్రమిదల్లో కమ్మని చందనం, సంపెంగ, మల్లె, జాజి నూనెల్లో వెలుగుతూఉన్న పెద్దప్రతిమతుల దీపాలు, ఆ మధ్య వివాహవేదిక. బంగారు స్తంభాలతో, ముత్యాల అల్లికలతో, రంగురంగుల మణులు పొదిగిన అనల్ప కల్పనలతో, పచ్చని మామిడాకు తోరణాలతో, నారికేళాలూ అరటిగెలలతో, పట్టుగొడుగులతో, ముత్యాలతోరణాలతో ఆ మండపం వెలిగిపోతున్నది. వివాహవేదికలో యెడమభాగాన పచ్చనిపట్టుతెర సౌభాగ్యవతియగు వధువురాకకు నిరీక్షిస్తున్నది.

రంగురంగుల పట్టు తలపాగలవారూ, బంగారు కిరీటాలవారూ, నిమ్మపండ్లు నిలిచే భయంకరమైన మీసాలవారు, రత్నహారాలూ, భుజబంధాలూ, కంకణాలూ, కుండలాలూ ధగజిమ్మే కాంతితో కలసిపోయే దేహాంకలవారూ, పట్టు కాసెకోకల్లో వేలు బంగారు ఒరలలో బంగారు పిడుల బాకులుగలవారూ, వెడద ఉరాలవారూ, వారివారి పీఠాలమీద పోతపోసిన విగ్రహాలులాగ అధివసించి యున్నారు.

వివాహవేదిక ముందుప్రక్కలా వేదవేదాంగపారంగతులునూ, పండితోత్తములునూ అయిన బ్రాహ్మణోత్తములు ఋషులవలె కూర్చుండి గంభీర స్వరాలతో వేదగానం చేస్తున్నారు. గాయకులు వారివారి విద్వత్తులు చూపిస్తున్నారు. నటీబృందం సవిలాసంగా నృత్యము చేస్తున్నది.

వసిష్ఠులవారు పెండ్లికుమారునిచేత ఆచమనాదులను చేయిస్తున్నారు. [illegible] అంతఃపటాలమధ్య దాసీజనము బంగారు చప్పరములో వధువును తోడ్కొని వస్తూఉన్నారు.

శంఖభేరీకాహళాలు, నాదస్వరాలు, పిల్లంగ్రోవులు, ఇత్తడికొమ్ములు, కిన్నెరతప్పెటలు, మురజలు మొదలైన వాద్యాల మంగళధ్వనులు దిశలు నిండుతున్నవి.

ఆ సమయంలో నిశితకృపాణహస్తాలతో పదిమంది వీరులు తన్నుపరివేష్టించి రాగా, ఎడమచేయి నూనూగుమీసమును కుడిచేయి పట్టుదట్టీని సవరింప సన్నగా [illegible] పొడుగైనవాడు, శిరస్త్రాణంపై బంగారుకిరీటలాంఛనం గలవాడు, మిలమిలలాడు కుబుసమువంటి ఉక్కుకవచముపై హారాలు ధరించినవాడు, వక్షముపార్శ్వమున బంగారుచెక్కడములపై మణులు వెలుగుతూఉండే పిడిగల దీర్ఘకరవాలంగలవాడు, చిరునవ్వు మోమున నర్తించేవాడు, లోకరక్షకుడూ, రాజులకుండెల్లో నిద్రపోవువాడు, పేదలపాలిటి కల్పతరువు, గజదొంగ, గోన గన్నారెడ్డి సాహిణి ఒయ్యారినడకలతో మందమందముగ వివాహమంటపమున ప్రవేశించెను.

పెండ్లికుమారుడైన గోన వరదారెడ్డి సాహిణిని గబుక్కున లేవదీయడం, విఠలనాథుడూ సూరనరెడ్డీ అనే పిట్టపిడుగుల కౌగిలింతలకు ఆ రాజకుమారుణ్ణి అప్పజెప్పడం, వారిద్దరితోపాటు సింహద్వారాలు దాటడం, వారితో గుర్రాలపై చెంగునదూకి గన్నారెడ్డి అధివసించడం కన్నుతెరిచి మూసేలోపలే జరిగిపోయింది.

అక్కడఉండే సభికులు యావన్మందీ, రాజులు, మంత్రులు, వీరవాహినీపతులు ప్రమాన్పడిపోయారు. వివాహమండపమంతా ఒక్కసారి పెద్ద సముద్రకెరటం విరిగిపోయినట్లు మహారావంతో నిండిపోయింది. కూరుచున్న ఆసనాల మీదనుంచి వీరులు ఉరికారు. అంగరక్షకులను పిలిచి సేనలాయత్తం చేయుచున్నారు. అశ్వాలను కొనిరమ్మంటున్నారు. రథాలు పూన్చుచున్నారు. ఉక్కిరిబిక్కిరిగా రణగుణధ్వనుల్లో మునిగిపోయారు వరవరేణ్యులు యావన్మందిన్ని.

ఎక్కడి పురరక్షకులనక్కడే ఆపుచేసి ఘురసైన్యాల కేమిన్నీ తెలియకుండానే కోట తూర్పుద్వారంనుంచిఉన్న రాజపథమంతా తనవీరులతో ఆక్రమించి, గోన గన్నారెడ్డి ఒక్కక్షణంలో వచ్చాడు. వారందరితో మరుక్షణాన మాయమైపోయాడు.

సేనల్ని ఆయత్తంచేసుకొని వీరశ్రేష్ఠులంతా గజదొంగ గన్నారెడ్డిని వెంబడించారు. వాయువేగంతో అశ్వసైన్యాలు తరుముతూఉన్నవి. ప్రచండమారుతంలా గన్నారెడ్డి సమీపారణ్యంలో ప్రవేశించాడు. మంత్రించినట్లు ఆ అడవుల్లో కొండలలో లోయల్లో గన్నారెడ్డి యెక్కడ మాయమైపోయాడో! తన సైన్యంతోనూ, పెండ్లికుమారునితోనూ!

సాయంకాలంవరకూ సైన్యాలా ప్రదేశాలను వెదకుతునే ఉన్నవి. కాని, ఒక్క అశ్వఖురం జాడైనా వారికి దొరకలేదు.

౨

తన వీరులతో బారులుతీర్చి వాయువేగంతోపోతూ గన్నారెడ్డి రాజకుమారునిప్రక్కన తన బాకు ఆనిస్తూ "తమ్ముడా తప్పుకుపోవడానికి ఏమాత్రం ప్రయత్నం చేసినా, ఈ బాకు నీగుండెల్లో నిద్రపోతుంది" అని అన్నాడు. ఆతని మాటల్లోని వేగము రాజకుమారుడు కనిపెట్టి భయపడినాడు. 'ఒకతమ్ముడూ కొంచెం మాతో ఉండాలి. ఎంత గౌరవం జరగాలో అంతా రాజకుమారునికి మా తమ్ములకు జరుగగలదు' అని గోనవంశోదధిలో కాలకూటంలా జన్మించిన గన్నారెడ్డి మరల హెచ్చరించెను.

వెంటావస్తున్న సేనలో ఒక్క సైన్యాధికారి పర్వతశిఖరంవలె సమున్నతాంగుడైన రెడ్డివీరుడూ మీసం తిప్పుకుంటూ "గన్నారెడ్డి గొప్పవీరుడన్నారు. కత్తిపోరులోగాని, ముష్టిగదాయుద్ధాలలోగాని అతనికి సాటే లేదన్నారు. అతని వీరులంతా అతనికి ఉద్ది అన్నారు. మా ఏకశిలానగరంలో గన్నారెడ్డిని గూర్చి ఆశ్చర్యంగా చెప్పుకుంటూరు కదా! ఇదేమిటి? ఇలా దొంగఎత్తుగా పారిపోయినాడు" అని ఇంకో రెడ్డివీరునితో అంటున్నాడు.

"మీరు గన్నారెడ్డిని ఏమిన్నీ అనేందుకు వీలులేదు సుమండీ. అతడింతవరకు అధర్మంగా ఎవ్వరికీ ద్రోహం చేయలేదు. ఎదురుగుండా వస్తాడు. తాను తలుచుకున్న పని చేస్తాడు. మాయమైపోతాడు. ఎదిరించినవాడిని హతమారుస్తాడు! తన అనుచరులకూ హాని రానివ్వడు. అందుకోసమే తన్ను రూపుమాపే సైన్యంవస్తే, నేలపగిలి దారియిచ్చినట్లు, గాలికింద కరిగినట్లు మాయమౌతాడు" అన్నాడా రెండో రెడ్డివీరుడు.

"మామూలు బందిపోటులా ఊళ్ళుదోస్తాడంటూ దార్లుకొడ్తాడంటూ ప్రజలు గోలఏమి మరి?"

"అదే తప్పు. ఆతడు ఒక్క ఊరు దోచినట్లుకాని, దొంగలా దారికాచి

నట్టుగాని ఒక్కళ్ళును చెప్ప సాహసించలేదు. గిట్టనివాళ్లు చెప్పే విషపు మాటలివి.''

3

దక్షకృతావమానంచే విశ్వం యావత్తూ బూదిచెయ్యాలన్న రుద్రుని కోపంతో రాజశ్రేష్ఠుడు, వయోవృద్ధుడు శ్రీ శ్రీ మహారాజాధిరాజు శ్రీ గోన లకుమయారెడ్డి మండలేశ్వరులు మంత్రాలోచనసభ చేసినారు. వర్ధమానపురంలో కోటలో రాజనగరిలో, అన్ని కోటలలోనూ వచ్చిన వార్తలవల్ల జనులు గజబిజపడిపోతూ ఉన్నారు.

ఆదవోనినుంచి మహారాజు రాజ్యసైన్యాలు మంత్రివర్గం రాజబంధువులు సామంతులు యావన్మందీ వచ్చిచేరినారు! నేడు రాజ్యసభలో మంత్రాలోచనకై సభికులు ముందే వచ్చియున్నారు. మహారాజులు రావడంతోనే అందరూ లేచి జోహారులన్నారు. ఆయనకన్నుల్లో నిదాఘవేళా ప్రచండమార్తాండ దుర్నిరీక్షకిరణాలు వెలిగిపోతున్నవి. ఆయన వెలిగడ్డము వణకుతూ ఉన్నది. దీర్ఘమైన బాహువులు పైకీ క్రిందికీ ఆడుతూఉన్నవి. కుడిచేత్తో ఆయన ఇటు అరజానెడు అటు అరజానెడుఉన్న ధవళమైన మీసాల్ని సవరిస్తూనేఉన్నారు.

సచివాగ్రణి లేచి మహారాజులంవారి దిక్కు మొగమౌతూ "ప్రభూ! ఈ ద్రోహి, ఈ పాపి, మచ్చలేని దుర్జయవంశానికి అపకీర్తి తెస్తూఉన్నాడు. పాల సముద్రంవంటి గోనవంశాన హాలాహలం పుట్టుకవచ్చి నీచాతినీచుడయ్యాడు. అతని జాడదీసి అనుచరులు యావన్మందితోనున్నా హతమార్చుమంటారో, జీవంతో పట్టుకవచ్చి నేలఖయిదులో పారవేయించుమంటారో మహాప్రభువుల వారు సెలవీయాలి. సేనానాయకులవారు అరణ్యంచుట్టి, దొంగల్ని బంధించడానికి నాలుగు సైన్యదళాల్ని పంపించిఉన్నారు. స్వయంగా రెండు అశ్వదళాలతో ఒక గజసైన్యంతో ఈ దినమే ప్రయాణం అవుతూ ఉన్నారు. దేవరవారి ఆజ్ఞ'' అని విన్నవించాడు.

సభ అంతా నిశ్శబ్దంఅయింది. ఇంతలో చటుక్కున హజారంముంగల రణగుణధ్వని వినబడినది. ప్రతీహారివచ్చి "మహాప్రభూ దేవరకు ఎల్లప్పుడూ అఖండజయం! శ్రీ శ్రీ మహారాజకుమారులు అడివికిపోయి కొన్నిసైన్యాలతో విజయంచేస్తూ ఉన్నారు. అశ్వచారులు హుటాహుటివచ్చి వార్త అందించుకున్నారు'' అని మనవిచేసెను.

మహారాజు చటుక్కున లేచినవాడాయెను. సభ అంతా లేచినది. మహారాజు త్వరితగమనంతో సభా ప్రాంగణంవరకూ, సభవెనుక నడుస్తూఉండగా, వెళ్ళినారు. "జయ! జయ! దిగ్విజయీభవ! శ్రీ కుమారమహారాజులంవారికి జయ!'' అనే జయ జయ ధ్వానాలు మిన్నుముట్టుతూఉండగా శ్రీ వరదారెడ్డి మహారాజకుమారులంవారు అశ్వసైన్యాధ్యక్షుడు, దండనాయకుడు, తలవరి,

చమూపతులు కొలుస్తూఉండగా ఉత్తమమైన పంచకళ్యాణిగుఱ్ఱంపై అధివసించి వచ్చి, దిగి, తండ్రిగారికి పాదాభివందనం ఆచరించారు. మహారాజులంవారు ఎడమకన్ను కొలుకున చెమర్చ కుమారునిఎత్తి కవుంగిలించుకొన్నారు! జయజయ ధ్వానాలు మిన్నుమిట్టుతూ ఉన్నవి. ముత్తైదువలు బ్రాహ్మణులు హారతు లర్పించేవారు ఆశీర్వదించేవారై ఎదురుగావచ్చారు. శ్రీ సోమనాథదేవ దివ్య శ్రీపాదములకు నివేదనలు అర్పించవలసిందిగా మహాప్రభువులు ఆజ్ఞ ఇచ్చారు. ఇంతలో దౌవారికుడువచ్చి ఒక కొమ్ములో ఉన్నరక్తం కుడిచేతిలోకి వంచుకొని మహారాజకుమారునిపై చల్లి నొసటను బొట్టుపెట్టెను. నగరంలోఉన్న దేవాలయాలన్నిట ఆనాడు అర్చనలు జరిగాయి.

కొన్నిఘటికలు గడచినతర్వాత మహారాజు మహారాజకుమారుణ్ణి చూడ్డానికి వెళ్ళినవాడాయెను. "ఆ కొండల్లోకి వాళ్ళగుఱ్ఱాలు లేళ్ళలా ఎక్కినాయి. ఇంతలో గన్నారెడ్డి నా కళ్ళకు గంతలు కట్టాలన్నాడు."

"దొంగపోటు దుండగీడు. వాడితల కోటగోపురం ఎదుట వేలాడాలి గాక!" అని లకుమారెడ్డి పళ్ళు పటపట కొరికినాడు.

"నా కళ్ళకు గంతలతోనే గుఱ్ఱాలపై రాళ్ళెక్కాము, లోయల్లు దిగాము, కొండలు దాటాము. దండంతా ఆగింది. నాకళ్ళగంతలు విప్పారు. అద్భుతమైన తోటలు, మేడలు, ఒకచక్కని సెలయేరు, చుట్టూ ఎత్తైనకొండలున్నూ."

౪

ఈ గడబిడఅంతా కాండపటాలమధ్య పల్లకీలోఉన్న పెళ్ళికుమార్తె విన్నది. కాండపటాలను పట్టుకున్నపరిచారికలు, పల్లకీమోసే పరిచారికలు "ఆగండి!" అన్న గంభీరస్వరం విని ఆగిపోయారు. మండలేశ్వరుల ఆజ్ఞచొప్పున ఇరువురు కంచుకలు పరుగునవచ్చి "పెళ్ళికుమార్తెను లోనికి తీసుకొనిపొండని" "అది మహారాజుఆజ్ఞ" అని, దాసదాసీజనముతోనూ సఖులతోన్నూ రాకుమార్తెను లోనికి బంపించివేసిరి. ఇంతలో అంతఃపురాల్లోకి గజదొంగ సేన గన్నారెడ్డి వచ్చి, అందరివీరుల మధ్యఉన్న పెళ్ళికుమారుణ్ణి ఎత్తుకుని పోయాడన్నవార్త పిట్టపిడుగులా మారుమ్రోగింది.

పెండ్లికుమార్తెను మహారాణీగారి అభ్యంతర మందిరంలోకి తీసుకపోయినారు. రాజమాతయున్నూ మహారాణియున్నూ, వధువుదగ్గరకువచ్చి చేరినారు. పదునెనిమిదేండ్లు ఎలప్రాయముగల అన్నాంబికాదేవికి ఇదంతా ఒక హాస్యనాటకంలా తోచింది. మొదటనుండీ, ఏ కారణంచేతనోగాని, ఈ వివాహంఅంటే ఆమెకు అంత ఉత్సాహం లేకపోయెను. చుట్టుపక్కల చుట్టాలవారి స్త్రీజనం అంతాను, పరిచారికా జనమున్నూ ఉక్కిరి బిక్కిరిగా మాట్లాడుకొంటున్న మాటల్లో కొన్ని ఆమెచెవిని బడుతున్నాయి.

"ఈ పాడురాక్షసుడు, పెండ్లికుమారుడి పెత్తండ్రి చుట్టమేనటమ్మా!"

"ఈతని పేరు చెబితే ప్రజలు, గ్రామాలు, రాజ్యాలుకూడా గజగజ వణికిపోతాయట".

"ఎంత భయంకరంగా ఉన్నాడనుకొన్నారు!"

"కాదండీ దొరసానిగారూ! నేను తొంగిచూశానుగా, మంచిపొడుగా అందంగా బలంగా, బంగారుచాయతో వెలిగిపోతూ ఉన్నాడు. ఏమి శివండీ! కళ్ళు విశాలాలై మధ్యాహ్నసూర్యుడిలా ఉన్నాయి. అబ్బో!"

ఇంకా ఈలా, ఈలా మాటలు.

అన్నాంబికాదేవికి నవ్వువచ్చింది. ఆపుకొన్నది. సంస్కృతకావ్యాలు అన్నీ చదువుకున్నది. ఇప్పుడు శాకుంతలం ప్రారంభించింది. భరతశాస్త్రము, జాయపసేనాని నృత్తరత్నాకరము, అలంకారశాస్త్రాలు చదువుకొన్నది. కౌముది అభ్యసిస్తున్నది. మనుధర్మశాస్త్రం, శుక్రనీతిసారము, చాణక్యనీతి, మానసోల్లాసము, భారత భాగవత రామాయణాదులు, ఆంధ్రమున అనుభవసారము, శివతత్వసారము, పండితారాధ్యచరిత్ర, పురుషార్థసారము, నన్నయతిక్కకవి విరచిత ఆంధ్రమహాభారతము, మార్కండేయ పురాణము, మొదలైనవెన్నియో చదువుకొన్నది.

అన్నమదేవికి వరవడి రుద్రదేవి. ఆదవోని మహారాజుకు ఈమె ఒక్కర్తే సంతానమవడంచేత ఆదవోని ప్రభువు తన చక్రవర్తి గణపతి రుద్రదేవ మహారాజురీతిగా తానున్నూ అన్నమాంబికాదేవికి పురుషవేషం వేయించి వీర విద్యలన్నీ నేర్పించెను.

అన్నాంబిక సౌకుమారి, కోలమోము; మరీ పెద్దకళ్ళు. నల్లపాపలలో ఏదో ఒక లోతు, ఏదో ఒక మహాప్రశ్న, ఏదో ఒక తీవ్రత, ఏదో ఒక గానసుధ ఇవి — నీలాకాశపథాల అప్సరసలలా నృత్యం చేస్తూఉంటవి.

ఆమె శిల్పదేహ లావణ్యావస్ఫుటత్వము, పసిమిఎరుపుల వర్ణాత్మకంలో దొరికే బంగారంవంటి ఒక ఛాయ. ఆ ఛాయకు పువ్వులోని పరిమళంలా యౌవనం ఒక అనన్యమోహనత్వం ఆమెకు ప్రసాదించినవి.

అశ్వం నడపడంలో అందెవేసినబంటు. ఎంతపొగరుగల గుర్రాన్నయినా, నిర్భయంగా స్వాధీనం చేయగలదు. అన్నిగతులా నడిపించగలదు. అశ్వారూఢయై, ఖడ్గ, పరశు, ధనుర్యుద్ధాలు చేయగలదు.

ఆమె కోలమోములో ఆ పెద్దకళ్ళు చూసి, ఈమె వట్టిపసిబిడ్డ అనుకుంటారు! కాని ఏదైనా కానినప్పుడు ఆ కళ్ళు వెడల్పయ్యి ఇంకను పొడుగై చెవులవరకూ వ్యాపించినట్లయి, శాంతంగాఉన్న మానససరోవరం లోతులు ప్రళయ ఝుంఝామారుతం వీచినప్పుడుపొందే భయంకరస్వరూపం పొందగలవు!..

ఆదవోనిప్రభువు కోటారెడ్డిమహారాజు తనతదనంతరం తన కుమార్తెయే

ఆదినోనసింహాసనం అధిష్ఠించాలని తన చక్రవర్తిశోపాను తానున్నూ ఆలోచించేవాడు.

ఆ దినాల్లో ఆమె తాను బాలికనన్న మాటే మరచి మగరాయుడులా తోటి మంత్రికుమారులు, సేనానాయకుల బాలురు మొదలైనవారితో సమంగా కత్తిసాము, గుఱ్ఱపుస్వారీ, ధనుర్విద్య నేర్చుకుంటూ వారందరినీ నిపుణంలో ఓడించేది. ఆ బాలిక బాలికయని రాజబంధువులకూ, ఉన్నతరాజోద్యోగులకూ తక్క మరి ఎవ్వరికీ తెలియదాయెను.

కాని అన్నమాంబకు ఈడువచ్చింది. శైశవము క్రిందటివసంతంలో కలిసిపోయింది.

ప్రభువు అన్నమాంబికను అంతఃపురవాసినిచేశాడు. "అమ్మాయీ! నా చక్రవర్తి ఏలాచేసినా చక్రవర్తిగనుక చెల్లుతుంది. నేను స్త్రీలు స్త్రీలుగా, పురుషులు పురుషులుగా ఉండాలన్న ధర్మాన్ని దాటి, కొడుకులు లేనందుమాత్రాన స్త్రీని పేడివానిలా మగవాడై సంచరించమనడం అపకీర్తి, అధర్మము, రౌరవాది నరకహేతువున్నూ అవుతుందని నిశ్చయానికవచ్చాను" అని ఒకనాడు అన్నాంబికాంతఃపురంలో కుమార్తెతో అన్నాడు.

అన్నాంబిక తండ్రిభావాలు విని అత్యంతాశ్చర్యం పొందింది. ఎందుకు ఇంత విచిత్రంగా తండ్రి తన భావాలన్ని మార్చుకొన్నాడు? లోకానికి ఎన్నో విషయాలలో గురుపీఠము వహించిన శ్రీ శ్రీ గణపతిరుద్రదేవ మహారాజు శిక్షణించగానే ఇంక భయములేదని, తన హృదయంలోఉన్న ఉద్దేశాన్ని ప్రభువు బైటపెట్టినారుకాబోలు అని ఆమె కించపడింది.

ఆవెంటనే తన పురుషవస్త్రాలు లూడ్చినదాయెను. నిడుదలై జానువుల వరకూ వేళ్లాడే కేశభారాన్ని మూడుపాయల జడగావేసి, రత్నాలు పొదిగిన బంగారుకుప్పెలుగల నల్లటి పట్టుకుచ్చులు ధరించింది. తలపై మాణిక్యనాగాభరణము, వజ్రనక్షత్రాభరణము, ముత్యాలపావటబొట్టు, గోమేధక చామంతిపూవు ధరించింది. ఉత్తమ రాజకన్యోచితమైన కంకణ, కేయూర, హార, మేఖల, నూపురాది ఆభరణాలు తాల్చింది. బంగారు సరిగంచులు పూలనీలపుం బట్టుచీర, ఎఱ్ఱపట్టుకంచుకము మధ్యాహ్నవేళ; ఉదయం కాశ్మీరకుసుమపుచీర, గరుడపచ్చకంచుకము; సాయంకాలము అరుణకాంతి-చీర, బంగారు పచ్చకంచుకము ఆయావర్ణాలు శ్రుతినిపొందే వల్లెలున్ను ధరించుట ప్రారంభించినది.

చెంపలకు పుష్పాడిఅద్ది చెలులురచించిన కస్తూరికుంకుమ మకరికాపత్రాదులు రత్నకర్ణికలతో వియ్యంపొందుతూఉండగా, ఆ బాల అరమూతల రెప్పల వెనుక తన అసంతృప్తి దాచుకొన్నదాయెను.

మొదటినుండీ ఆ బాలకు వివాహం ఇష్టంలేదు. బాలునివలె పెరిగిన ఆ బాల పురుషులు స్త్రీలకు పతులు అని ఆలోచించుకోవలేకపోయింది. తనతల్లి మొదలగు స్త్రీలు, తల్లులగుటకే ఉద్భవించారని ఆమెనమ్మకం.

కోటారెడ్డిమహారాజు తనకుమార్తె అన్నమాంబిక పితృభక్తి కలదని నమ్మకంకలవాడు కాబట్టే, శ్రీ గోన లకుమయారెడ్డిమహారాజుకు కుమారులైన వర్ధమానరాజ్య యువరాజులను వివాహం చేసుకోవలసిందని ఒప్పించారు. హృదయంలో వివాహానికే ఇష్టంలేని అన్నాంబిక ఈవిధంగా తనకన్న రెండేళ్ళు మాత్రమే పెద్దవాడై, విక్రమంలో తనతోకూడా సాటిగా ఏమాత్రమూ నిలువలేని వరదారెడ్డిని వివాహం చేసుకొనడానికి ఏమాత్రమూ ఇష్టపడకున్నను తండ్రి బ్రతిమాలుటతో సరేనని ఒప్పుకొన్నది.

౫

పెళ్ళిప్రయత్నాలన్నీ ఎందుకో తొందరగా జరిగాయి. ఆశ్వాచారులు అతి త్వరితంగా శుభలేఖలు చుట్టాలకు అందిచ్చినారు. ఆదవోనినగరం అంతా సైన్యాలతో నిండింది. వీరనాయకులతో, దుష్టతురగరేఖారేవంతులతో నిండిపోయినది.

రేచెర్లవారు, విప్పర్లవారు, మల్యాలవారు, కోటవారు, వెలనాటివారు, సాగివారు, చాళుక్యలవారు మొదలగు ఆంధ్రక్షత్రియవంశాలవారు, వివాహానికి వచ్చియుండిరి.

ఈ విషయాలన్నీ ఎప్పటికప్పుడే అన్నాంబికాదేవికి తెలుస్తూనేఉండినవి. ఆమె తన వివాహాన్నిగురించి ఆలోచించడం మానివేసింది. తమ కులదేవత విశాలాక్షీదేవి కృప ఎల్లాఉంటే అల్లాగే జరుగుతుంది అని నిస్పృహచేసుకొని ఊరుకుంది.

ఆమెచేత ఏమేమి తంతుచేయించారో, ఆమె కేమీ గుర్తులేదు. తన్ను బంగారుస్యందనంలో ఎక్కించి కాండపటాలు చుట్టూపూన్చి చెలికత్తెలు రా, వివాహవేదికలోనికి తీసికొనివచ్చారు దాసీజనులు అన్నది మాత్ర మామెఎరుగును.

ఇంతలో గన్నారెడ్డి గజదొంగ వచ్చాడు. అందరు గొల్లుమన్నారు. ఆ సమయంలో ఒక గంభీరస్వరం "ఆగండి" అని వినిపించింది. ఆ కేకలో ఎనిమిదిబారల నిశితత్వంఉంది. ఆ కేకలో పదహారు ఉరుముల మహానాదముంది. ఆ కేకలో సప్తసముద్రాల లోతులున్నాయి.

చెలికత్తెలు గజగజ వణుకుతూ ఆగిపోయినారు. స్యందనంలోనుండి అప్పుడన్నమాంబిక ఒక కాండపటము పక్కకు ఒత్తిగించి ఆ కేకవేసిన మహాపురుషుని చూచినదాయెను. ఆ సమయములోనే ఆ పురుషుడును తన్నుచూచు మంచుశిఖరాలమధ్య నిలిచిఉన్న అపరాజితాదేవి మోమువలె తెరలమధ్య కాన్పించిన వధూవదనము వీక్షించెను.

వారిరువురి చూపులు ఏడుక్షణములకాలం ఒకదాని నొకటి ఎదుర్కొని, సంధించి, కలిసిపోయినాయి. ఎవరుముందు కంటిరెప్పలు వాల్చినారో వారిరువు

రకూ తెలియదు. ఇంతలో తండ్రిగారి ఆజ్ఞవల్ల చెలులు రాజకుమార్తెస్యందనం, మహారాణి అంత పురంలోనికి తీసుకునిపోయినారు.

అతడు గజదొంగా? అతడేనా గోనగన్నారెడ్డి? ఆనాటి పెళ్ళికొడుకున కాతడు పెదతండ్రి కుమారుడా? ఆమె చిరునవ్వు నవ్వుకొన్నది.

మహారాణి అంతఃపురంలో రత్నకంబళ్ళపైనున్న దంతిపీఠకలపై అధివసించిఉన్న రాజస్త్రీలు పెళ్ళికుమార్తెపల్లకి మహారాణి సింహపీఠకదగ్గర దింపగానే ఒక్కసారిగా లేచినిలిచిరి. ఆ తెరల్లోంచి అన్నాంబికాదేవి ఈవలకు రాగానే, మహారాణి కూతురుకడకు రెండడుగులువేసి, కుమార్తెను గట్టిగా కౌగిలించికొన్నదాయెను.

"నా తల్లీ! ఆ రాక్షసుని కంటబడలేదు కదా! రక్షితీయించవలె" అని ఆ తల్లి కన్నుల నీరునింపికొన్నది.

అవరోధజనం వివాహం చూడడానికి నిర్మింపబడిన ప్రవిసీరల మునిగున నున్న మేడవసారాలలోనున్న స్త్రీజనమెల్ల ఆ గజదొంగవచ్చిన గడబిడలకు అదలిపోయి, మహారాణి మందిరంలోనికి పరుగునవచ్చి వ్రాలెను. వాళ్ళందరూ మువ్వన్నెమెకము అడవినుంచి వచ్చినప్పుడు, కురంగీలోకం వణికిపోయినట్లు వణికిపోయారు. ఏట్రింత చెట్టుమీద వాలినప్పుడా చెట్టున నివసిస్తూన్న పులుగు పడతులు భయచకిత కలకలరావాలు సలిపినట్లు ఆ రాచనెలతుకలందరూ గోలు గోలుమనిపోయిరి.

ఆ అదటు ఇంకనూ తీరనేలేదు. రాకొమరితను అచ్చటకి దాసీలు ఒకరిగా రాగానే ఆ అంగనలందరూ కళ్ళతడిపెట్టుతూ అన్నాంబికాదేవిచుట్టూ చేరారు.

అన్నాంబిక వారందరూ ఆశ్చర్యంలో మునిగిపోయేటట్లుగా చిరునవ్వు నవ్వుతూ పక్కనున్న ఒక చెలితో "అందరినీ కూర్చోపెట్టవే" అన్నది.

ఇంకొక చెలిచెవిలో మరియేమో ఊదినది. అప్పుడు పదిమంది దాసీలు పరుగిడి రాజకుమారి వీణవాయించుకుంటూ అధివసించేపీఠము, దిండ్లు, వీణను తెచ్చిరి. అన్నాంబిక ఆ పీఠముపై అధివసించి, వీణధరించి, మండలేశ్వరుల భార్యలు, సేనాపతుల భార్యలు, మంత్రిసామంతుల భార్యలు, వారి వారి బాలలు, ఆశ్చర్యంతో చూస్తూండగా, తీగెలుసవరించి సారెలుబిగించి, పేరంటము సమయంలో ముత్తైదువరాండ్ర నలరించుటకువలె నిట్లుపాడెను.

"విరిసినవి కుసుమాలు దరిసినవి వర్ణాలు
కురిసినట్టి దివ్యపరిమళము జాడలో!
తోట వెలుపల అడవి తోటలోపల మడుప
తోటలో విహరించు తొలిగాలికే దారి?"

ఆపాటలోని భావము ఎవ్వరికీ అర్థం కాలేదు. వారందరూ ఒకరిమొగ మొకరు చూచుకొనిరి.

ఆంధ్రస్త్రీలు సుందరులు. వారు సన్ననికౌనుగలవారు, దీర్ఘనీలకుంతలలు, పుష్పాలంకారప్రియులు. జరిగలతలు కుట్టిన-చీరలు నానావర్ణాలవి ధరింతురు. కస్తూరితో, చందనంతో పునుగుజవ్వాజులతో, కుంకుమపువ్వుతో పాటలవర్ణ విరాజిత పీనవక్షోజములపై మకరికాపత్రాల రచియింతురు. పద్మాలవలె ఎఱ్ఱనైన తమ పాదాలకు లత్తుకరంగుతో లతలు రచింతురు. మనోహరంగా విన్యసింపబడిన వివిధభూషణాలను ధరింతురు. యవ్వనవతులగు బాలికలు తమవక్షోజాలను మరుగుపరచరు. వివాహంకాగానే, పట్టుకంచుకాలు ధరిస్తారు.

ఉదయారుణకాంతిలా కోలమోములవారు, చంద్రబింబాలులా గుండ్రని మోములవారు, నల్లకలువపత్రాలులా కాటుకకన్నులవారు, చకోరాలులా వాలుగన్నులవారు, పద్మములులా విశాలాక్షులు, లరమాతలమృగాక్షులు, చూపులలో ఆగ్రిత ఒలికించే కామాక్షులు, గన్నేరుమొగ్గలవంటి సమనాసికలవారు, నువ్వుపువ్వులవంటి ముక్కుపుటాలవారు, చిరువంపునాసాగ్రంకల చిలుకలకొలుకులు, ఇరికపళ్ళవంటి ఎఱ్ఱటిపెదవుల చిన్ననోరులవారు, విలువంపుతిరిగిన తేనెపెరవంటి అధరోష్ఠాలవారు, సముద్రతీరాలవంటి, సెలయేటినడకలవంటి కనుబొమలవారు, తామరపూరేకులవంటి చెంపలుకలవారు, మామిడిపళ్లవంటి చిబుకములవారు, లతలవంటి, చంద్రకరణాలవంటి చేతులుకలవారు, మందారమొగ్గలవంటి, పడుచు శాకలకొర్కెలవంటి అంగుళులుకలవారు, లేతపొన్నమొక్కలలాఊగే సన్నని కౌనులవారు, శీవికలవారు, ప్రేమకలవారు, చదువుకున్నవారు, ఆకాశంనుంచి ఒలికే ఒడగండ్లవంటి స్వచ్ఛశీలంకలవారు; ఉషస్సువంటి, రాకాపూర్ణిమవంటి, లోతైనమంచినీళ్ళ చెరువువంటి, కమలములతో నిండిన చెరువునుండి ఉదయంలో వచ్చే పరిమళంవంటి సౌందర్యంకలవారు ఆంధ్రసుందరాంగులా మందిరముతో వారికి తలమానికమైన అన్నాంబిక ఆ వల్లకిపై పలికించే మనోహర గాంధర్వము వింటూ, గణపతి రుద్రదేవమహారాజు నిర్మించిన గుడిలోని ఉత్తమ శిల్పసుందరులులా సుందరభంగిమలు తాల్చినవారయిరి.

"మసలినవి చీకట్లు వరలె పులుగులపాట
సురలతాంగి ఉషస్సు అరుదెంచె తూర్పులో
మావిలో పికియోర్తు ఏవియో స్వప్నాల
కావిరంగుల చిగురు తావులను మూర్కొనదు"

ఈ చరణాలూ ఆ వనితాలోకానికి అగమ్యగోచరాలే అయినవి. ఏదియో మధురప్రపంచం మాత్రం వారికి దృశ్యాదృశ్యంగా గోచరించింది.

అన్నాంబిక నిట్టూర్పువదలి తనపీఠంమీదనుంచి లేచింది. చెలికత్తెలు దారిచూప మహారాణియు వధువును అభ్యంతర గృహాలకేగిరి. బంధుకాంతలందరు వారివారి విడుదులకు వెళ్ళిపోయిరి.

తల్లీకూతుళ్ళిద్దరూ అలంకారమందిరంలో ఆసనాలపై అధివసించగానే అన్నాంబిక సవిచారంగా తల్లినిచూచి "అమ్మగారూ! విడిపోయిన పూలరేకులు

అతికించలేము. విరిగిపోయినపాలు మరి తోడుకొనవు. ఈ పెండ్లి దైవవశాన చెడటం మేలే అయింది. ఎత్తుకుపోబడిన మనుష్యులు మరల దొరికినా, మళ్ళీ శుభముహూర్తం పెట్టవలసినపనిలేదు'' అన్నది.

మహారాణి కుమార్తెనుచూచి ''అవును తల్లీ! నాకూ మొదటనుండి ఈ సంబంధం ఇష్టములేనిదే! పురుషుల రాజకీయాలలో మనజోక్యం ఎందుకు అని ఊరుకున్నాను!'' అని నెమ్మదిగా పలికింది.

''అమ్మా! ఈ కర్కశ యుద్ధరాజకీయాలకోసం స్త్రీలను పణముపెట్టి జూదమాడటం ధర్మమా చెప్పండి?'' అన్నది.

మహారాణి లేచివచ్చి ఆ బాలికను తన హృదయాని కద్దుకొన్నది. ఆమె కన్నుల్లో సుడిగుండాలులా నీరు తిరుగుతున్నది.

ఇంతలో దాసి ఒక్కరిత పరుగునవచ్చి, మహారాజుగారు వస్తున్నారని చెప్పింది. మహారాణియు, అన్నాంబికయు లేచి నిలిచిరి. మహారాజు లోనికి వచ్చినాడు. తల్లికూతుం డ్రిద్దరూ ఆయనకు నమస్కారం చేశారు.

మహారాజు తానొక పీఠం అధివసించి, కుమార్తెను దగ్గరకు చేరదీసుకొని, ''తల్లీ, గన్నారెడ్డి రాక్షసుడు!'' అన్నాడు.

ఎవ్వరూ మాట్లాడలేదు.

మహారాజు:- మన సైన్యాలుకూడా ఆదొంగలదండుకోసం పెండ్లికుమారునికోసం వెతుకుతున్నారు. దొంగలనుఓడించి వరదారెడ్డిమహారాజును త్వరలో తీసుకువస్తాము. ఈలోగా జ్యోతిష్కులు, పండితులు, కులగురువులు, పెద్దలు త్వరలో ఇంకొక ముహూర్తము ఉందేమో చూస్తున్నారు.

అన్నాంబిక:- నాయనగారూ! ఒకసారి చెట్టునుంచి రాలినపండు మళ్ళీ చెట్టుమీదికిపోదు. గాలివానకు విరిగినచెట్టు మళ్ళీ బ్రతుకలేదు!

మహారాజు:- అంటే నా తల్లి ఉద్దేశం?

మహారాణి:- పోయిన ముహూర్తం పోనేపోయింది. తప్పిపోయిన సంబంధం భగవంతుని దివ్యేచ్ఛవల్లనే అలా జరిగింది. మళ్ళీ రాయబారాలూ వద్దు, ముహూర్తాలూ వద్దు.

మహారాజు:- అమ్మాయీ?

మహారాణి:- అమ్మాయి ఇష్టమే తమకు తెలియజేస్తున్నా.

★

ద్వితీయ గాథ

కుట్ర

౧

త్రైలింగ మహాసామ్రాజ్యానికి చక్రవర్తియై మహాజగన్నాథ క్షేత్రం నుండి చిదంబర క్షేత్రం వరకున్నూ శివకేశవులకు అభేదం కల్పించి, తూర్పు సముద్రం కెరటాలు పశ్చిమసముద్రం తరంగాలతో సంగమంచేయించి సమధిగత పంచమహాశబ్ద, మహామండలేశ్వర, పరమ మాహేశ్వర, అనుమకొండపుర వరాధీశ, పరనారీసహోదర, ఆదిచోడకటకచూఅకార, మన్నియబెండకార, [illegible]దేవేంద్ర, మూరురాయ జగదాళ, విదితవిక్రమశీల, సత్యహరిశ్చంద్ర, శ్రీ స్వయంభూ [illegible] దివ్యశ్రీ పాదపద్మారాధక, వితరణకర్ణ, ఆశ్రితపోషక, [illegible]మందర, పరబలసాధక, ప్రత్యక్షప్రమథగణావతార, లాటకటక [illegible]కార, కదనప్రచండ, చలమర్తిగండ, చతుస్సముద్ర ముద్రాధికారితకీర్తి, సప్తమచక్రవర్తి, ఆదిరాజచారుచరిత్ర, సుజనైకమిత్ర, సుస్థిరనిజరాజాన్వయ [illegible]మాది సమస్తప్రశస్తిసహితులై మహావైభవంగా రాజ్యం ఏలుతున్న శ్రీ శ్రీ కాకతీయ గణపతిరుద్రదేవ చక్రవర్తికి వృద్ధాప్యం వచ్చింది.

శ్రీ శ్రీ చక్రవర్తి ఆజ్ఞ ప్రకారం ఆయన పెదకుమార్తెను పురుషవేషంతో మహాసామ్రాజ్యానికి యువరాజుగా అభిషేకించేసే స్వామికార్యధురంధరులై, శ్రీ ప్రతాపనాయనింవారున్నూ, శ్రీ మండలేశ్వర మాణిక్యం, సర్వసేనాధ్యక్షులు మురారినారాయణ, చలమర్తిగండ, గండపెండేర, రక్కసగంగ, శివయదేవ, తలగొట్టగండ, గణపతిరుద్రదేవచరణనళినయుగళసమారాధన మాండలిక బ్రహ్మరాక్షస ఇత్యాది మహాబిరుదాలతో బాహత్తరనియోగి, మహా వీరుడు వృద్ధుడు శ్రీ జన్నిగదేవసాహిణి మహారాజులుంగారున్నూ, మహామంత్రి అఖండరాజ్యతంత్రజ్ఞుడు, ఉభయభాషల్లో పండితుడు, పురుషార్థసార మహానీతి గ్రంథనిర్మాత అయిన శివదేవయ్య మహాసచివులవారున్నూ, రాజభక్తిధురీణులైన మండలేశ్వరులశేషుల సహాయంతో రాజ్యంలో రాజద్రోహంలేకుండా కాపాడుతున్నారు.

శ్రీ గణపతిదేవచక్రవర్తికి పశ్చిమాంధ్ర ప్రతినిధిగా వర్ధమానపురం రాజధానిగా చేసుకొని, మహానువనాటి విషయానికి గోన లకుమయా గెడ్డిసాహిణి మహారాజులంవారు అన్నగారివెనుక ఆయన కుమారునిపరంగా రాజ్యంచేస్తూ చక్రవర్తికి నమ్మకమైనబంటై, చక్రవర్తిసేనల్లో సేనాపతియై, అశ్వసాహిణియై, సామ్రాట్టు ఆజ్ఞాప్రకారం కుంతలదేశంలోనికి సేనల్ని చొప్పించుకునిపోయి

కళ్యాణపుర యాదవరాజ్యప్రతినిధుల్ని ఓడించి, వాతాపినగరం పట్టుకొని ఆంధ్రసామ్రాజ్యము పశ్చిమానికి చాలా విస్తరింపజేసెను. ఆదవోని మండలేశ్వరుడైన శ్రీ కోటారెడ్డిదేవరమహారాజులుంగారున్నూ చాలా సహాయంచేసిరి.

శ్రీ శ్రీ గణపతిదేవమహాచక్రవర్తి యువతిఅయిన తన పెద్దకుమార్తెను పురుషవేషంతో శిఖండిలా మహారాజుగా యువరాజ్యభారం వహింపచేసేటప్పటికి లకుమయారెడ్డికి కోపం మిన్నుముట్టింది. డెబ్బదియేండ్ల వృద్ధుడైన ఆ మహాభిమానికి ఆడదానిచేతికూడు తినడం వీరపురుషులకు తలకొట్టినట్లే అనిపించింది. తలుచుకున్నకొద్దీ కోపం గాలివాననాటి మేఘంలా పెరిగిపోతోంది. చేవతప్పని ఆతని వీరరూపం వణికిపోయింది. రుద్రమదేవిని సింహాసనంమీదనుంచి లాగివేసి వంటయింటిలోకి పొమ్మందామని అనుకున్నాడు.

అయితే శ్రీ శ్రీ గణపతిరుద్రదేవ చక్రవర్తులవెనక సామ్రాజ్యానికి సింహాసనం ఎక్కించడం ఎవర్ని? హిమాలయ శిఖరంనుంచి గంగాదేవివలె వీపున ప్రవహిస్తూఉన్న ఆతని తెల్లనిజుట్టున్ను, బవిరిగడ్డమూ ఊగిపోయాయి. ఆ మహాసామ్రాట్టుకు కొడుకులేడు. చివరకు దౌహిత్రుడన్నా లేడు. ఆడుది రాజ్యం చేయుటా? అర్జునుణ్ణి జోహారనిపించే ఈ వీరపురుషులూ, మహారాజులూ ఆడుదానికి జోహారులుచేయుటా? తమ తమ భావాలు తెలపవలసిందిగా మండలేశ్వరులకడకు తాను పంపిన తన ద్వితీయసచివుడు చిన్నయామాత్యునకు పొత్తపినాండు విషయ మహామండలేశ్వరుడు, జేడచెలుకిరాయడు, ఆదవోని మహామండలాధిపుడు కోటారెడ్డి, వూగినాటి విషయాధిపతి కోటపేర్మాడిరాయడున్ను, కందవోలు రాజ్యాధిపతి పండభూపాలుడు యావన్మందిన్నీ ఈ ఆడుది రాజ్యం చేయడం ఇష్టం లేదన్నారని వేగుతెచ్చాడు.

"ఇక ఆవల వీరావతారుడైన జన్నిగదేవుడు, ప్రతాపనాయుడు, అసాధ్యుడు చాణక్యుడులాంటి శివదేవయ్యామంత్రీ ఉన్నారు. వాండ్లకు మడుపల్లె దుర్గాధిపతి, పల్లవనాటిరాజు, వెలనాటిప్రభువు, వేంగిరాజ్యాధిపతి, బాసటగా ఉన్నారు. చక్రకోట్యమండలం, కమ్మనాడు, మేడిపలికాచయనాయడు—ఆ ప్రభువులంతా జెల్లంకొట్టినరాళ్ళలా ఊరుకున్నారు. వీలయితే తిరగబడి తమరాజ్యాల్ని స్వతంత్రం చేసుకోవాలని, లేకపోతే 'మేము రాజభక్తిపూరితులము అని చెప్పాలని ఎవరిమట్టుకు వారికి సామ్రాట్టుఅవుదామని ఉందనుకుంటాను" అని చిన్నయామాత్యుడు మహారాజుతో చెప్పినాడు.

"ఆదవోని మహారాజు మహాబలవంతుడు. కర్ణాటరాజు భల్లాణభూపతిని నాలుగుసారులు ఒక్కడే ఓడించాడా ప్రభువు. ఆ మహారాజుకుమార్తె అన్నమాంబాదేవి చాలా అందమైనది. యువరాజులుంవారికే ఈడు. ఈ రెండు రాజ్యాలు ఏకమైతే రుద్రమదేవికి బలం ఎక్కడ? ఆదవోనివారికి దగ్గర చుట్టాలే కందనవోలు రాజ్యాధిపతులు" అని ముఖ్యమంత్రి రుద్రయామాత్యులవారు సెలవిచ్చారు.

“యాదవమహారాజు దేవగిరి కృష్ణభూపతి వృద్ధుడైనాడు. ఆయన కుమారులు యువరాజు ఆంధ్రదేశముపై కన్నువేసి ఉంచారు. బద్ధశత్రువులైన ఆంధ్రుల రాజ్యము యావత్తూ కబళించి తానే సామ్రాట్టు అయ్యేప్రయత్నాలు చేస్తూఉన్నాడని వేగు” అని సేనాధిపతి కామయరెడ్డిసాహిణి వాక్రుచ్చాడు.

ఆదవోని వర్ధమాన మండలేశ్వరులకు రాయబారాలు జరిగినవి. సంబంధము నిశ్చయమయింది. ఇద్దరు ప్రభువులు కందవోలుప్రభువును, ఇందునగర మహామండలాధిపతియున్నూ చేరి యాదవయువరాజు మహాదేవరాజుకు శ్రీగణపతి రుద్రచక్రవర్తి లింగైక్యంకాగానే వేగుపంపించి రప్పించుటకున్నూ రుద్రాంబను తఖ్తుమీదనుండి లాగివేయుటకున్నూ, యాదవుడు తన రాజ్యంచేరగానే వీరందరున్నూ తిరుగబడి స్వతంత్రం అనుభవించుటకున్నూ ఏర్పాటుచేసికొన్నారు.

వృద్ధుడైన లకుమయారెడ్డిప్రభువు పూనినపనిని అతిపట్టుదలతో నిర్వహింపగలిగే సాహసి. రహస్యంగా చారులనుపంపి, ఓరుగల్లులో సైన్యాల విషయము వేగు తెప్పించుకున్నాడు. ఓరుగల్లును దేవగిరి యాదవదేశ మహారాజు ముట్టడిస్తే కోటఏదెస నీరసంగాఉండును, ఎక్కడనుంచి ముట్టడిసాగింపవచ్చును అనే విషయాలు పూర్తిగా తెలుసుకున్నాడు.

రహస్యాలోచనమందిరములో ఆతడు ముఖ్యసచివునితో, సేనానితో మంతనం జరిపేసమయంలో లకుమయాధీశుని ముఖ్యచారులలో ఒకడు ప్రభువు అనుమతితో లోనప్రవేశించి మహారాజుకు సాష్టాంగనమస్కారములు చేసినవాడాయెను. ఆ తరువాత మహారాజుం గనుగొని “మహాప్రభూ! హరిహరదేవ, మురారిదేవుల ఆప్తసచివులు మారయమంత్రులు వచ్చి మహారాజు ఆజ్ఞకోసం నిరీక్షిస్తున్నారు” అని విన్నవించాడు.

౨

మారయమంత్రి రహస్యాలోచన మందిరంలోకివచ్చి, ప్రభువు లకుమయారెడ్డికీ మంత్రులకూ నమస్కారంచేసి ఆసనమం దధివసించెను.

“మహారాజా! మా ప్రభువులు హరిహరదేవులు, చిన్నప్రభువులు మురారిదేవులు, పరులెరుగకుండానున్ను, అసాధ్యులైన ప్రసాదాదిత్యనాయకులు ఏమాత్రమూ గ్రహింపలేకుండా ఉండేటట్టుగానూ, శివదేవయ్యమంత్రిగారి దూరశ్రవణాది మాయోపాయాలకు చిక్కకుండా ఉండేటట్టుగానూ సర్వసన్నాహాలుచేస్తూ ఉన్నారు” అని మారయమంత్రి మనవిచేశాడు.

లకుమయ: హరిహరదేవులే కాకతీయ మహారాజ్యానికి నిజమైనవారసులు. కాకతీయ మహారాజాధిరాజులైన రుద్రదేవచక్రవర్తి యాదవరాజుతోయుద్ధాలు చేసి దేవగిరిపై దండెత్తి వెళ్ళినప్పుడు, ఒక మహారాష్ట్రకన్యను వలచి, గాంధర్వ

వివాహమై ఓరుగల్లుకొండ తీసుకువచ్చారు. ఆ దేవికి హరిహర మురారిదేవుల తండ్రి సారంగధరదేవుడు ఉద్భవించాడు. రుద్రదేవమహారాజు దేవేరికి పుత్రులు లేనందున కాకతీయ సామంత మండలేశ్వర మహా సేనాపతులు, మహామండలేశ్వరులు గాంధర్వవివాహ జనితులైన సారంగదేవులను కాకతిసింహాసనం ఎక్కించక, మహాదేవరాజునే ఎక్కించారు. మహాదేవరాజుప్రభువు కాలధర్మం పొందగానే రేచెర్ల రుద్రసేనాని గణపతి రుద్రదేవమహారాజును సింహాసనం ఎక్కించెను. సారంగదేవప్రభువు అన్నగారగు గణపతిదేవ మహాచక్రవర్తిని, భక్తితో ప్రేమతో కొలిచి, ఇప్పటికి మూడేళ్ళక్రితం లింగైక్యమందినారు. గణపతి రుద్రదేవులు ప్రేమతో కొలనుపాకవిషయం పాలనకు ఇచ్చి అచ్చటినుండి, ఉత్తర రాజ్యం గోదావరీ తీరంవరకూ పాలిస్తూ ఉండడానికి తమ్మునికి అనుమతి ఇచ్చినారు. ఇప్పుడు శ్రీగణపతి రుద్రదేవచక్రవర్తికి స్వస్థతలేకున్నదాయెను. ఆయన రుద్రదేవచక్రవర్తి అన్న నామంతో నిరుడు శాలివాహనశకం 1182 రౌద్రి సంవత్సర మాఘమాసంలో తనకుమార్తెను చక్రవర్తి సింహాసనం ఎక్కించారు. అప్పటినుండీ హరిహరదేవ మురారిదేవులకు చాలా కష్టంగా ఉన్నదని వింటున్నాము.

మారయమంత్రి: ప్రభూ! తామునిజం తూ. చ. తప్పక, సత్యం గ్రహించారు. పురుషునకే రాజ్యార్హత ఉంది. ఏ ధర్మశాస్త్రంలోనూ స్త్రీ పైతృకమైన రాజ్యానికి అర్హురాలుకాదు. హరిహర మురారిదేవుల తండ్రి తన అన్నగారికి తన కొడుకులలో ఒకరిని పెంచుకోమని మనవిచేసిఉన్నా, చక్రవర్తి వినడాయెను.

రుద్రమమంత్రి: అదంతా బలగర్వం మారయమంత్రిగారూ! నిజంగా ఆలోచిస్తే కాకతీయ మహారాజ్యం నిలిపింది రేచెర్లవారూ, మల్యాలవారూ, గోనవారుకద! తూర్పున నతనాటిసీమలో, కొండతూరుపు, కొండపడమటి సీమలలో పలనాడు విషయంలో, పాకనాడు, వెలనాడు, వేంగీవిషయాలలో కాకతీయులను కాపాడుతున్నది చాళుక్యులు, వెలనాటి చోడులు, కోటవారు, సాగివారు, కాయసులు కదా. అయినా, పెద్దలను రప్పించి కుమార్తె విషయమై ఆలోచించినవాడు కాడాయెను. అది చక్రవర్తిచేసిన మహాదోషము. స్త్రీ పరిపాలన చేయదలచుకొంటే చిన్నబిడ్డలకు సంరక్షకురాలుగా చేయాలి. అంతేగాని ధర్మం అడుగంటచేస్తే ధర్మాభిరతులైన సామంతులు ఊరుకోవలసినదేనా? అని మహారాజులవారు ఆలోచిస్తున్నారు.

మారయ: చిత్తం! వేనునిచరిత్ర మనం ఎల్లా మరిచిపోగలం? కాబట్టి మా ప్రభువు హరిహరదేవులు న్యాయంగా రావలసిన తమరాజ్యం తమకిప్పించవలసిందని కోటి మండలేశ్వరుల నందరినీ హెచ్చరిస్తున్నారు.

లకుమయారెడ్డి: మారయ ప్రెగ్గడవారూ! తాము చెప్పినది మాకు నచ్చింది. తమ ప్రభువులకు బాసటగా నిలిచే ఇతర సామంతు లెవరు? ఎంతమంది?

మారయ: ప్రభూ! రేనాటిలో శ్రీపతిప్రభువు, సకిలిఎరువలో గణపతి సాహిణి మనకు మాటఇచ్చారు. వారు అంబయదేవుని తుదముట్టిస్తారు. విజయ గండ గోపాలుడు కమ్మనాటిలో, ఎరువహూను మిలి దేవరాజు పాకనాటిలో, పొత్తపినాటిలో సిద్ధయ చోడరాజు హరిహరదేవ మహాచక్రవర్తికి సహాయంచేసి తీరుతామనీ త్రిపురాంతక, జన్నిగదేవులను నాశనంచేస్తామని మాటయిచ్చారు. గుంటూరులో నాగదేవరాజు మా ప్రభువుకు సర్వసహాయం చేయడానికి మాట పంపించారు.

లకుమయారెడ్డి లేచి హారియ మంత్రివరునకు రుద్రయామాత్యులవారు ఆతిథ్యం నెరవేర్చవలసిందనియు, శ్రీ హరిహరదేవ ప్రభువుల పక్షాన మారయామాత్యులు, తమ పక్షాన రుద్రయామాత్యులు అగ్నిప్రమాణమైత్రి నెరపవలసిందనిన్నీ చెప్పి తమ అభ్యంతర మందిరంలోకి వెళ్ళిపోయినారు.

లకుమయారెడ్డి లోనికిబోయి దాసీజనసహాయంతో మళ్ళీ స్నానం చేసిన వారై శుభ్రవస్త్రాలు ధరించినవారై, పూజాపీఠంముందు కూర్చుండి విష్ణుపూజ నెరవేరుస్తుండిరి. గోనవారు అద్వైతులు. విష్ణుపూజాపరులు. గోన లకుమయారెడ్డి తాతగారు బుద్ధమహారాజు పశ్చిమ చాళుక్యులకు సామంతుడుగా భువనగిరి దుర్గంలో ఉండి పరిపాలనంచేసే రోజుల్లో బౌద్ధమతము స్వీకరించినాడు. ఆయన కుమారుడు గోనక్షేమరాజు వైష్ణవం స్వీకరించి రంగనాథనామం స్వీకరించి, బుద్ధదేవుడు విష్ణువునకు తొమ్మిదవ అవతారమని నమ్మి తన పెద్దకుమారునకు బుద్ధారెడ్డి అనిన్నీ, చిన్నకుమారునకు లకుమయ అని లక్ష్మణదేవర పేరు పెట్టుకొన్నాడు.

లకుమయకు భగవంతునిపై హృదయము లగ్నముకాదు. ఆతడు ఎంతో కళవళపడుచుండెను. ఎనుబదిఏళ్లు నిండిన గణపతిదేవ సార్వభౌముల పండువంటి రూపము ఎదుట ప్రత్యక్షమవుతున్నది. శ్రీకృష్ణదేవునికున్నట్లు అష్ట భార్యలున్నా చక్రవర్తికి ఒక్క బాలుడైనా కలుగలేదు. పట్టపుదేవి సోమాంబా మహారాణికి ఇద్దరు బాలికలు ఉద్భవించారు. వారైనా ఆయన ఏభైతొమ్మిదో యేటా, అరవై రెండవయేటనూ ఉద్భవించారు. జాయప సేనాని అక్కలు నారాంబా పేరాంబాదేవులకు. ఇరువురకూ సంతానమే లేదు.

ఈ ఆలోచనలను లకుమయ దూరంగా తోలి తానుపూజించే చెన్నకేశవుని మరలమరల తలపోస్తూ ఉన్నాడు. కాని ఏమిలాభము! మనస్సు నిలువదాయెను.

తన అన్నగారూ డెబ్బదిఏండ్లు బ్రతికి చనిపోయి పదేళ్లయినది. అప్పటికి అన్నకొడుకులు, గన్నయ్యా విఠలయ్యాను చిన్నబాలకులు. వారి అక్క కుప్పసామమ్మను మల్యాల గుండయ్యప్రభువుకు వివాహం చేశాడు తన అన్నగారే!

గన్నయ్యా ఈలా గజదొంగ అవడం ఏమిటి? తానూ పాడయ్యాడు, తమ్ముణ్ణీ పాడుచేసుకొన్నాడు. గోన వంశానికి తీరనికళంకమే. అయితే ఏమి?

ఆలాంటి కళంకాలు వస్తూనే ఉంటాయి. వీళ్ళు అలా గజదొంగలు కావడం మంచిదే. తన మనస్సులోని శంకలన్నీ మాయమయ్యాయి.

ఇంక వివాహం సంగతి. ఆదవోనివారికి మళ్ళీ వేగుపంపించి ముహూర్తం నిశ్చయంచేసి నగరంచుట్టూ రక్కసిమూకలలాంటి సైన్యాలు కాపుంచి, వివాహం పూర్తిచెయ్యాలి. అప్పుడు ఇటూ అటూ అని ఊగులాడే కోటారెడ్డి ఈ పక్కకు వచ్చివేయడం జరుగుతుంది.

హరిహరదేవునికి చక్రవర్తిత్వమట! ఎవరిస్తారయ్యా! హరిహరదేవుడు యుద్ధంలో ఆరితేరిన బంటుకాకున్నా ప్రస్తుత కార్యవ్యవసాయానికి అతడు మంచి నాగలి కాగలవాడు.

రుద్రమదేవి తెలివైనది. ఆమెకై చాళుక్య వీరభద్రుడు నిట్టూర్పులు విడుస్తున్నాడు. కాని తాను పురుషుణ్ణంటుంది. పురుషుడని ఆ బాలికకు పెళ్ళి కూడా చేశారు ముమ్మడమ్మను. ఇప్పుడు ముమ్మడమ్మస్థితి ఏమిటి? ఆమెను రుద్రమ్మ ఏంచేస్తుంది? గణపతి రుద్రప్రభువు తక్కిన సామంతులతోపాటు మూడునెలల క్రిందట తమ్ము పిలిచినమాట నిజమే. అప్పుడు తన కుమార్తెయైన రుద్రదేవునియెడ మేమందరము రాజభక్తి కలిగిఉండాలని మాచేత వీరప్రమాణాలు చేయించుకున్నమాట నిజమే. అయితే రుద్రమదేవి రుద్రదేవుడయిన గదా, తమ ప్రమాణం నిలిచేది? వృద్ధచక్రవర్తికి మతిపోయింది. మొన్న వివాహ ముహూర్తానికి 'సమధిగత పంచమహాశబ్ద మహామండలేశ్వర పతిహితచరిత, వినయవిభూషణ శ్రీ హనుమకొండ పురవరాధీశ్వర, చలమర్తిగండ, మూరు రాయజగదాళ!' అనే బిరుదాలతో రుద్రమ్మ తండ్రీ తాను చక్రవర్తులయినట్లు బహుమానాలు పంపించింది. ఓహో, ఆడవాళ్ళ చేతలు!

తనకు రుద్రమ్మపై కోపములేదు. కోపమేమీ లేదు. ఆడదానిపై కోపమేమిటి? ఆమె పూతనా, తాటకా, శూర్పణఖా? ఆమెను ఏ చాళుక్యునకో, ఏ ఇతర మహామండలేశ్వరునకో ఇచ్చి వివాహంచేసి పంపించివేద్దాముగాక.

లకుమయకు మనస్సు నిలవదు. "ప్రభూ! రక్షించు. ఈ దుర్భర రాజధర్మాలు భక్తుల మనస్సులుకూడా పాడుచేస్తాయి" అనుకొంటూ పూజ పూర్తి చేశాడు.

3

ఓరుగల్లులో, రాచనగరులున్న లోపలికోటలో, అంతా నిమ్మకు నీరెత్తినట్లు ఉన్నది. వృద్ధులైన శ్రీ శ్రీ గణపతి రుద్రదేవ చక్రవర్తి తన సౌధసగరిలో, స్వయం భూదేవారాధన తత్పరుడై చల్లగా కైలాసేశ్వర పాదపద్మారాధనకై ఈ దేహం చాలించి ఎప్పుడా వెళ్ళడము అని నిరీక్షిస్తున్నారు.

అత్యంతావసరమైతేగాని తమతో రాజ్యవిషయాలు చర్చింపవద్దని చక్రవర్తి ఆజ్ఞచేశారు. మహామంత్రులైన శివదేవయ్య దేశికేంద్రులు శివమాహాత్మ్యం, శైవవేదాంతం వినిపిస్తూ ఉంటారు. మహాకవులనేకులు తమతమ రచనలను వారికి చదివి వినిపించి, ఆ సార్వభౌములవల్ల బహుమతులు, అగ్రహారాలు, ధనరాసులు పొందుతూఉంటారు.

కవిబ్రహ్మ, ఉభయకవిమిత్రుడు సింహపురాన్నుంచి తాను రచించిన ఆంధ్రమహాభారత పర్వాలు, ఆశ్వాసాలు ఎప్పటికప్పుడు ఆంధ్ర సార్వభౌముని కడకు పంపిస్తున్నారు. అవి పంపించడం ప్రారంభించి మూడుసంవత్సరాలైనది. విరాటోద్యోగములు, భీష్మ, ద్రోణపర్వములు పూర్తియినవి. చక్రవర్తి శ్రీ తిక్కకవి సోమయాజి దివ్యకవితామృతంలో ఓలలాడుతూ ఎప్పుడు తదితర పర్వాలు వస్తాయా అని ఎదురుచూస్తూ ఉండెను.

ఒక ఉదయమున సార్వభౌమునికడకు శివదేవయ్యామంత్రి, శ్రీశ్రీ రేచెర్ల ప్రసాదిత్యప్రభువు విచ్చేసినారు. చక్రవర్తి శివదేవదేశికులకు లేచి నమస్కారం చేసినారు. చక్రవర్తికి ప్రసాదాదిత్యుడు మోకరించి నమస్కరించినాడు. వారిని కూర్చుండ నియమించి డెబ్బదిఏండ్ల యావృద్ధచక్రవర్తి తాను తన పల్యంక సింహాసనముపై కూర్చుండి, దిండులమీద ఒరిగి "గురుదేవా! ఉదయమే దయ చేశారు?" అని ప్రశ్నించారు.

శివ: ప్రభూ! ఒక్కనిమేషము ఏకాంతం ఇప్పించాలి.

అక్కడ వివిధాసనములపై అధివసించి శివదేవయ్య దేశికులురాగానే సార్వభౌమునితోపాటు లేచిన పండితాది బ్రాహ్మణులు, ఆరాధ్యులు, జంగమ గురువులు లేచి ఆవలికి వెళ్ళిపోయిరి. కంచుకులా మహామందిర కవాటములు బంధించి తాము వెడలిపోయిరి.

శివ: మహాప్రభూ! వివిధ దేశాలలో త్రిలింగ సామ్రాజ్యంపై కుట్ర లెక్కువౌతున్నవి.

గణ: ఎవరు? ఏలా కుట్ర సలుపదలుచుకున్నారు? రెండేళ్ళనాడు సామంతులందరూ వచ్చి తమ రాజభక్తిని ప్రమాణపూర్వకంగా ప్రకటించి ఉన్నారుకదా!

శివ: నిజమే మహాప్రభూ. కాన శ్రీ రుద్రదేవయ్యావారిని పురుషునిగానే ఎంచి మనం ప్రమాణం చేయించితిమి. వారంతరూ అలాగే చేసిరి. శ్రీ రుద్రదేవయ్యావారు పురుషులేనని చెబుతూ ఎంతకాలం రహస్యం దాచి ఉంచగలవారం? ఏనాడో ఆ రహస్యం బయటపడవలసిందేనని మహాప్రభువు తెలియనిది కాదు.

గణ: అవును. మేము సోమశివుని, స్కంధుని చేరినవెనక కొంతకాలం శ్రీ రుద్రదేవయ్య చక్రవర్తిగా రాజ్యపాలన సాగించి నిలద్రొక్కుకొన్నవెనక

అప్పుడు రహస్యం నిమ్మదిగా బైటపెట్టవచ్చునుగాక. ఈలోపుగా తొందరేముంది?

శివ: మహాప్రభూ! శ్రీ ప్రసాదిత్యనాయనింవారు కొన్ని ముఖ్య విషయాలు తమకు తెలియజేస్తారు.

ప్రసా: మహాప్రభూ! గోన లకుమయ్య, ఆదవోని కోటారెడ్డి, కందవోలు వంశభూపాలుడు, కల్యాణపుర చోడోదయుడు, పూగినాటి కోటపెమ్మాడి రాయుడు, కందూరికేశినాయకుడు వీరంతా కలిసి కుట్రచేస్తున్నారు. తుంబలక, మానువ, హోలువవారూ ఆ కుట్రలో కలవాలని ఉవ్విళ్ళూరుతున్నారు. వేడచెలుకి, మేడిపలికాచయ ప్రభువుల నమ్మలేము. ఈలాటి రహస్యవార్తలు అటు తూర్పునుండి దక్షిణదేశాలనుండి వస్తున్నాయి. వారందరికీ చిన్న చక్రవర్తుల రహస్యం తెలిసిందని అనుమానించవలసి ఉంటుంది.

శివ: అందుకనే మహాప్రభువులకు నేను మనవి చేసేది, ముందుగా రుద్రదేవులు స్త్రీయే అని లోకానికి చాటడం, తర్వాత...

గణ: మహామంత్రీ! ఈ విషయంలో మీరూ, రుద్రదేవ ప్రభువులూ, ప్రసాదిత్యులు ఆలోచించి ఏది మంచిదైతే అది చేయండి. ఎవరు కుట్రలో చేరబోతున్నారో వారిని ధర్మంగా శిక్షించండి. అనుమాన రహితం చేసుకొని మరీ పనికి దిగండి. చూడండి, మహాకవి తిక్కన సోమయాజులవారు ఉద్యోగపర్వంలో ఈ విషయం ఎంతచక్కగా వర్ణించారో! ధర్మరాజు ఆఖరికి అయిదూళ్ళడిగి అప్పుడు కాదనిపించుకునికూడా శ్రీ కృష్ణులవారిరాయబారం నడిపించారు. ఓహోహో ఏమి అద్వితీయ కవిత్వం! తమ పురుషార్థంలోని భావాలు ఎన్నో ఉన్నాయి ఆయన మహాగ్రంథంలో. ఇక సెలవు. విషయాలు ఎప్పటికప్పుడు తెలియజేయండి.

శివదేవయ్యమంత్రి ఏబదిరెండేండ్ల యీడువాడు. చామనచాయవాడు. సన్నగా పొడుగ్గా వంగిపోయి ఉంటాడు. మహామాత్యులైన చెన్నాప్రగడ గణపామాత్యుల మేనల్లుడు, ఆరాధ్యుడైన వీరశైవుడుకాడు. విష్ణుభక్తికలవాడు. అఖండపండితుడు, వేదవేదాంగ పారంగతుడు. సకలశైవాగమవేత్త. మేనమామవలె అఖండ వైద్యుడు. చక్రవర్తిచేత అనేక వైద్యాలయాలు, ప్రసూతి ఆలయాలు, వైద్య విద్యాపరిషత్తులు ఏర్పాటుచేసిన ధర్మశీలి. సర్వతంత్రస్వతంత్రుడు. తన బావగారైన గోపరాజు రామప్రధానిచే త్రైలింగ మహాసామ్రాజ్యంలో రాజ్యపాలన నిర్వక్రంగా జరిగేటట్లుచూస్తున్నవాడు, శివపూజాధురంధరుడు.

ఈవల ప్రసాదిత్యనాయుడు కాకతీయవంశంతో పాటు ఉద్భవించిన రేచెర్ల వంశముక్తాఫలము. రేచెర్లవారందరూ కాకతీయవంశ మూలపురుషుడైన బేతప్రభువుకాలంనుండి కాకతీయ ప్రభువులకు దక్షిణహస్తాలుగా ఉండిన

మహాపద్మనాయక వెలమకులజులు. అఖండ శౌర్య సంపన్నులు. సూక్ష్మ బుద్ధిశాలురు. కాకతి ప్రభువులకు పెట్టనికోటలు.

శివదేవయ్యమంత్రి నాయనివంక చూచి, "సేనాపతీ! రుద్రమదేవివారి మనస్సు మార్చడం ఎల్లాగు? ఆ దేవికి మీరు స్త్రీలమ్మా అనే భావం నచ్చ చెప్పడం ఎలాగు?"

"గురుదేవులవారికి నేనా సలహా ఇచ్చేది! ఈపాటికి ఏదో ఎత్తు వేయకుండా ఉంటారూ?"

"ప్రసాదాదిత్యులవారూ! మానవప్రకృతి మనుష్యుని ఊహకుమించి నడుస్తో ఉంటుంది."

"మహామంత్రీ! చాళుక్య వీరభద్రులవారికి తమరు ఎందుకు వార్తపంపినట్లు?"

"యావ్వనహృదయాన్ని, యావ్వనహృదయమే గ్రహిస్తుంది. చాళుక్య వీరభద్రమహాప్రభువు యావనవంతుడు, మహావీరుడు, కామినీ జయంతుడు. ఆయనకు యువమహారాజుల హృదయం అర్థంకాకూడదా అని రప్పించాను."

"తమ అభిప్రాయం నేను తెలుసుకోలేనంటూరా? పైగా రుద్రదేవ మహాప్రభువులు, చాళుక్య వీరభద్రప్రభువు కలిసి ఎందుకు వేటకు వెళ్ళడం ఏర్పాటుచేశారు?"

"ప్రసాదాదిత్యులవారూ! మీరు మన మనుకున్న మువ్వన్నెమెకాన్ని సిద్ధంచేశారా?"

"అన్నీ సిద్ధమే. నేను ఆ ప్రదేశంలోనే వారిరువురకు తెలియకుండా సిద్ధంగానే ఉంటున్నాను."

౪

శ్రీ లకుమయారెడ్డి మహారాజుకు అన్నగారు బుద్ధారెడ్డి సాహిణి. ఈయన భువనగిరి రాజధానిగా ముచికుందసీమ రాజ్యంచేస్తూ శ్రీ శ్రీ సుసమధిగత పంచ మహాశబ్ద, మహామండలేశ్వర, పరమమాహేశ్వర, పతిహితచరిత, విజయాభూషణ, శ్రీ అనుమకొండ పురవరాధీశ్వర, చలమర్తిగండ, మూరురాయ జగదాళనామాదిసమస్త ప్రశస్తిసహితం, శ్రీ స్వయంభూదేవర దివ్యశ్రీపాదపద్మారాధకులైన శ్రీమన్మహామండలేశ్వర కాకతీయమనుమ రుద్రదేవ మహారాజులను భక్తితో కొలుస్తూ ఉండెను.

కల్యాణిరాజైన తైలపుణ్ణి ఓడించడంలో శ్రీ శ్రీ కాకతి రుద్రదేవ చక్రవర్తికి సహాయంచేసినవాడాయెను బుద్ధారెడ్డి.

భువనగిరికి దక్షిణంగా ముప్పై గవ్యూతుల దూరంలో వర్ధమానపురం అనే పురము ఉండెను. ఆ పురము రాజధానిగా మానుకోటవిషయాన్ని తెలుగు చోడులు రాజ్యం చేస్తూ ఉండిరి.

వర్ధమాన మహాపురం నాలుగు గవ్యూతుల మహానగరం. అపరిమిత భోగ భాగ్యాలతోనున్నూ అనేక దేవాలయాలతోనున్నూ అనుమకొండను మించి ఉండేది. ఆ పురం రాజధానిగా శ్రీ శ్రీ కాకతి రుద్రదేవ మహారాజు కాలం లో భీమచోడుడు తన సోదరుడు గోకర్ణ చోడుడు మంత్రిగా, సేనానాయకుడుగా యువరాజుగా రాజ్యపరిపాలనం చేస్తూ పశ్చిమచాళుక్యచక్రవర్తైన తైలప మహా రాజుకు సామంతుడుగా ఉండెను.

ఆ భీమచోడనృపాలుడు వెనుకటి శ్రీకృష్ణుని మామైన కంస భూపాలుని యశం తన అపయశంచేత తెల్లగా కనిపింపజేసే పరమ దుర్మార్గుడు. తన సవతి తల్లిని విలాసవతిగా జేసుకొని ఉన్నాడు. సవతితల్లి కుమారుడు, బాలుడు చిన్న గోకర్ణుడు తిరగబడి అసహ్యించుకొని కళ్యాణికి వేగు పంపించంగా, వాడు భోజనంచేస్తూ ఉండే సమయాన వాణ్ణి చంపించాడు భీముడు.

ఆ మహాపాపం భారతభూమిని గగ్గోలుపరచింది. భువనగిరికొండ్రులో మారుమ్రోగగానే రుద్రుడైన శ్రీ గోన బుద్ధరాజు అనుమకొండకు శ్రీ రుద్రదేవ చక్రవర్తులకు సహాయం రావలసిందని ఆంధ్ర చక్రవర్తుల చల్లని వెన్నెలవంటి ప్రభుత్వానికి ఈలాంటి పాపిని రాజ్యం చెయ్యనివ్వటమే కళంకం అనిన్ని విన్నపపత్రం పంపుకొన్నాడు. పశ్చిమ చాళుక్య తైలపదేవచక్రవర్తి రుద్రచక్రవర్తి పరాక్రమంవల్ల జబ్బుచేసి గుండె పగిలి కథావశేషుడు కాగా, ఆ రాజ్యం యావత్తూ భీమచోడనృపాలుడు ఆక్రమించుకొన్నాడు. కాబట్టి చక్రవర్తిత్వా నికి సంపూర్ణత్వం సిద్ధించవలసివున్నదనియూ మనవి చేసుకొన్నాడా వేగుల్లో.

శ్రీ భువనగిరి పురవరాధీశ్వర, సతిహితచరణ బుద్ధారెడ్డి సాహిణి వర్ధ మానపురం ముట్టడించగానే భీమచోడుడు రుద్రుడై మహాకోపంతో సర్వబలాలతో వచ్చిన బుద్ధారెడ్డిని తాకినాడు. మూడుభోజులు మహాయుద్ధం జరిగింది. భీమచోడుణ్ణి పరాక్రమవంతుడున్ను వ్యూహరచనా సమర్థుడున్ను అగు బుద్ధారెడ్డి అన్నిద్వారాలదగ్గరా పూర్తిగా ఓడించేసరికి, భీమచోడుడు వర్ధమానపురం కోట లోకి పారిపోయినాడు.

ఇంతలో రుద్రదేవ చక్రవర్తి అఖండసైన్యంతో విచ్చేస్తున్నాడని వేగులు ఇరువాగులవారికినీ అందినవాయను. భీమచోడుడు ఒక రాత్రి రాత్రి ఆంధ్ర సైన్యాలు ఏమరుపాటున ఉండగా సమస్తమందితో చట్టాలతో పర్వతాలకు పారిపోయినాడు.

బుద్ధారెడ్డి వర్ధమానపురం పట్టుకొన్నాడు. ఇంతలో భేరీ భాంకారాది వాద్యాలు మోగుతో ఉండగా పెద్ద ఉప్పెన వచ్చినట్లు అఖండంగా ఆంధ్ర సైన్యాలను నడిపించుకొని చక్రవర్తి స్వయంగా విచ్చేసి వర్ధమానపురంలో పాపం పొందిన రాజభవనాలు నేలమట్టంచేసి భీమచోడుణ్ణి తరుముకుపోయి అతనిచే జోహారనిపించుకున్నారు. భీమచోడుడు తన కుమార్తె పద్మావతిని శ్రీ రుద్రదేవచక్రవర్తికి కన్యాదాన మర్పించి చక్రవర్తికి మామగారై, చేసిన పాప నివృత్తికిగాను సంసారం త్యజించి వీరశైవదీక్ష తీసుకొని తపస్సుకై మహాబలేశ్వరం వెళ్ళిపోయ్యాడు. పెద్ద గోకర్ణ చోడుని కందూరులో తనకూ బుద్ధారెడ్డికీ సామంత మండలేశ్వరుడుగా చక్రవర్తి నియమించినాడు. మానువనాటి మహామండలానికి రాజప్రతినిధిగా మండలేశ్వరుడుగా ఇరవై ఐదుఏళ్ళ శ్రీ బుద్ధారెడ్డి సాహిణి మహారాజును చక్రవర్తి పట్టాభిషేకం చేసినాడు.

శ్రీ రుద్రదేవచక్రవర్తి అవతారం చాలించారు. శ్రీ మహాదేవరాజు చక్రవర్తి దేహం చాలించారు. శ్రీ గణపతిదేవచక్రవర్తి రాజ్యపాలనం వచ్చింది.

ఆ బుద్ధారెడ్డికి బిడ్డలులేరు. ఆయనకు ఏబది తొమ్మిదవఏట రెండవభార్యయైన ఎరుకసానమ్మ దేవేరియందు కుప్పమాంబ అనే కుమార్తెయున్ను గన్నారెడ్డి విఠ్ఠల ధరణీశుడు అనే కుమారులున్ను రెండేళ్ల చొప్పున తేడాలుగా పుట్టినారు. బుద్ధారెడ్డి తన తమ్ముడైన లకుమయారెడ్డిని తన యువరాజుగాను సేనానాయకుణ్ణిగాను చేసుకొని ఉన్నాడు. శ్రీ గణపతిదేవ చక్రవర్తి రాజ్యానికి వచ్చిన నలుబది ఏండ్లకు బుద్ధారెడ్డి తనకు ఎనుబది ఏడు యేండ్ల వయసులో దేహం చాలిస్తూ తమ్ముణ్ణి పిలిపించి తన పెద్దకుమారుడైన గన్నభూపతి తరఫున రాజ్యం చేయవలసిందనిన్నీ వాడు పెద్దవాడు కాగానే వాడిరాజ్యం వాడికి ఇచ్చి 'నువ్వు భువనగిరి పరిపాలించవయ్యా లకుమయా!' అని సెలవిచ్చి ఆతడు లింగైక్య మందినాడు.

లకుమయ మహావిచారంతో రాజ్యభారంపూని అన్నకుమారునికి బదులుగా రాజ్యంచేస్తూ ఉండెను. శ్రీ గణపతిదేవచక్రవర్తికి బాసటయై పశ్చిమాన విరోధులైన రాజుల్ని హతమారుస్తూ ఆంధ్ర సామ్రాజ్యం విస్తరింపచేశాడు.

రాజ్యపరిపాలన చేసినకొద్దీ రాజ్యకాంక్ష మొలకెత్తింది. కోరలుపోయి, పంజాలకు బలంతగ్గిన సింహమైనట్లు శ్రీ గణపతి రుద్రదేవులు ముసలిపండై ఉండగా ఇదే అదనని లకుమయ రానురాను అనుమకొండలో విద్యలభ్యసిస్తున్న రాజకుమారులకు పంపించవలసిన మహారాజభూతాదికర్చులు పంపించడం మానివేశాడు.

వర్ధమానపురంలో స్వామివేదనలు అర్చనలు గన్న భూపతి పేర చదివించడం మానివేశారు. సంవత్సరాదినాడు హజారంలో వైతాళికులు, వందులు శ్రీ శ్రీ గన్నభూపతి మహారాజా! అని పాడుటమాని, శ్రీ లకుమయ మహా

మండలేశ్వరుల పేరు పాడుతున్నారు. లకుమయ శిలాతామ్ర శాసనాల్లో గన్నారెడ్డి పేరు లిఖించడం మానిపించాడు.

మహారాజ తంత్రజ్ఞులైన శివదేవయ్యమంత్రులు, మహాసేనాని జన్నిగదేవులు రాజభక్తి పూరితచరిత్రుడు ప్రసాదాదిత్య నాయకులున్ను సామంత మండలేశ్వరులు తిరగబడకుండా ఆంధ్ర మహాసామ్రాజ్యం జాగ్రత్తగా కాపాడుకోవడంలో మునిగ ఉన్నారు. వాండ్లకు గన్నారెడ్డికి ఆలోచన చెప్పడానికి తీరిక లేదాయెను.

లకుమయ బలవంతుడు, చాలా ధనం కలవాడు. ఆతనిపై పువాండ్లు చక్రవర్తి ఆస్థానంలో ఉండనే ఉండేరాయను. వాండ్లుపోయి వృద్ధచక్రవర్తి చెవిలో లకుమయారెడ్డి రాజభక్తి వేనోళ్ళ వర్ణిస్తూ ఉండిరి.

అప్పుడాలోచిస్తూ "అప్పనయ్యా! ఈ విషయాలు యావత్తూ శ్రీ శివదేవయ్య దేశికులకు విన్నవించండి. గోన గన్నయ్య చాలా మంచివాడు అనుకొంటిమి. వీర విద్యలయందూ సర్వశాస్త్రాలయందూ ఆతడు పండితుడవుతూ ఉండెను. మాయందూ యువరాజులవారియందూ ఎంతో భక్తగా ఉండెను. మీరు పలికే పలుకులు విరుద్ధంగా ఉంటున్నవేమి?" అని శ్రీ గణపతిరుద్రదేవులు అన్నారు.

"మహారాజాధిరాజా! అదే గన్నయ్యలో ఉన్న విచిత్రము! త్రయనా, విఠలనాథుడూ, అనేకులు బాలకులు ఓరుగల్లు పురంలో చేసే అల్లరి మహాప్రభువులతో విన్నవించేది ఎవరు?"

"సరేనయ్యా, మాకీ గొడవలు పట్టవు. చిన్న మహారాజులుంగారితో మనవి చేసుకోండి" అని గణపతిదేవులు లకుమయ పక్షంవారిని పంపివేశారు.

వారు తిన్నగా లకుమయారెడ్డికి రహస్య చారునితో ఈలా లేఖ పంపించారు.

శ్రీ

"శ్రీ శ్రీ ఓం నమశ్శివాయ
తేయాద్దేవో ద్విరదవదనః శర్మనః శైశవేయః
పాయంపాయం కరవిరతశ్చాపలాచ్చాత్ర్యతేన
ఆస్తేస్తన్య ప్రచుర వృషతైర్భూషయత్యంబికాయాః
పైర్యోర్మర్ఘన్ శైర్యరివకుచయుగం మౌక్తికైర్యుక్తదోషః.

స్వస్తి. శ్రీ శాలివాహనశక వర్షంబులు ౧౧౮౩ దుర్మతి సం. ర ఫాల్గుణ శు ౧౦ గురువారంనాడు శ్రీ సకలగుణాలంకార, పరనారీదూర వగమానపురవరేశ్వర, వీరలక్ష్మీనిజేశ్వర, దోర్బలభీమ, రణరంగరామ, వితరణకర్ణ, శౌర్యసౌవర్ణ, పతిహితాంజనేయ, శౌచగాంగేయ, సత్యరత్నాకర దుష్టజనభీకర,

స్వామిద్రోహరగండ శ్రీ శ్రీ గోనవంశాబ్ధికులచంద్రుండు శ్రీ శ్రీ లకుమయా రెడ్డి మహారాజులవారికి అనేక విజయాలు ఆశీర్వదించి ఆత్రేయగోత్రపవిత్రుడు ఈశ్వరభట్టు మనవి. ప్రభూ, ప్రొద్దుగుంకుతూ ఉండెను. అనేక శకున సంతానాలు అల్లకల్లోలంగా ఉండెను. బూరుగచెట్టున కర్ణపక్షి, చిన్న పులుగులతో దిక్కులేకున్నది. తాము సుఖంబుండుడు. అనుష్టానంబులు సరిగా అవుతున్నవి" అన్న ఉత్తరం పంపించారు.

లకుమయ సర్వ సన్నద్ధుడౌతూ, మంచి లోహకారులచేత ఈటెలు, భల్లాలు, శూలాలు, చూకత్తులు, సువ్వలు, బాణాలుచేయించి. కేశమునుగూడా పన్నెండుభాగాలుగా చేయగల పదును పెట్టిస్తుండెను. అనేక ఫలకాలు, శిరస్త్రాణాలు, కవచాలు చేయిస్తూఉండెను. తన దేశంలో వ్యవసాయం చేసే రెడ్డి కీరుల్ని, ముఖ్యంగా బోయమన్నీలను సిద్ధంచేస్తూ ఉండెను. ఎప్పటి కప్పుడు రహస్యచారులు వార్తలను ఆదవోనికి, కందవోలుకి, కందూరుకు అంద చేస్తూ ఉండిరి.

యాదవరాజ్యానికి వార్తలు వెడుతూఉన్నవి. రుద్రయ్యామంత్రి సపరివారంగా ఉత్తరంగా ప్రయాణంచేసి, దేవగిరి చేరాడు. దేవగిరి ప్రభువుల మంత్రియైన భవానీభట్టు రుద్రయ్యామంత్రిని అత్యంత స్నేహంతో ఆహ్వానించి తనభవనంలో మహారాజోపచారాలు చేయించాడు.

ఆరాత్రి శోణరాజ్యయువరాజు మహాదేవరాజును రుద్రయమంత్రి కలుసుకొన్నాడు. ఆ సమావేశంలో మహదేవరాజు ముఖ్యసేనానాయకుడు సింగదేవుడుకూడా ఉండెను.

"మహాప్రభూ! ఒకలక్ష ఎనుబదివేల కాల్బలము, మూడువేల అశ్వరాహుత్తులు, ఏబది ఏనుగులు మా మండలేశ్వరులు సిద్ధంచేశారు. వీరు కాకుండా బోయమన్నీలెందరో సిద్ధం అవుతున్నారు. ఇవిగాక మహావీరులు కూడిన సైన్యాలతో ఇంకను పెక్కుమంది మండలేశ్వరులు మమ్ము కలుస్తారు. మీరు ఎప్పుడు రాగలిగితే, ఆనాడు మేమంతా సిద్ధం" అని రుద్రమంత్రి మహాదేవరాజుతో మనవి చేశాడు.

మహా: మహామంత్రీ! ఆంధ్రులందరూ సిద్ధంగా ఉండవచ్చు. మేమున్ను సిద్ధంగా ఉన్నాము. మా సైన్యము రెండులక్షల యాభైవేల కాల్బలము. మా అశ్వసైన్యము ఇరవై వేలున్నది. మా సైన్యంలో మూడువందల ఏనుగులున్నాయి.

భవానిభట్టు మహామంత్రీ! మా వృద్ధమహారాజు ఆంధ్రులపైకి వెళ్ళవద్దంటారు. వారుకూడా శ్రీ గణపతిరుద్రదేవులులా, మోక్షానికై ఎదురుచూస్తున్నారు. ఇప్పుడే ఓరుగల్లుపై యుద్ధానికి రావడం వీలుపడదు. మీరంతా సంపూర్ణంగా సిద్ధం కండి. మేము ఎప్పటివార్త అప్పటికి అందచేస్తూంటాము.

రుద్రమంత్రి: ఇంత సులభంగా మా రాయబారం పూర్తి కాగల దనుకోలేదు. మా కీ దినము ఆనందదినము.

భవానీభట్టు: రుద్రయమంత్రులవారూ! మేము ఏ దారిని వస్తామో ఆ దారిలో మీ సైన్యం కొంత మాకు కలవాలి. మేము ఓరుగల్లును ముట్టడించ గానే మీరు మీ తక్కిన సైన్యాలతో వచ్చి మా సైన్యంలో చేరిపోవాలి.

రుద్ర: అలాగే చేస్తాము. ప్రభువులు నాకు రేపు బయలుదేరటానికి సెలవిప్పించాలి.

రుద్రయ్యమంత్రి అతిజాగ్రత్తగా శౌణదేశచారుల సహాయంతో స్వదేశం వస్తూ ఉండెను. గోదావరినదాటి రెండుదినాలు ప్రయాణంచేసి వచ్చినాడు. రాత్రులే ప్రయాణం. పగలు ఏదో గ్రామంలో ఆగిపోతూఉండెను. రుద్రయ్య మంత్రి కాశీ ప్రయాణంచేసి వచ్చే ఉద్యోగివలె వేషమువేసికొని ఉన్నాడు.

ఒకనాడు బొలినవాడ అనే గ్రామంలో విడిదిచేసి ఉన్నప్పుడు పగలు ఎవరో ఆయింటిని చుట్టుముట్టివేసినారు. "ఏడయ్యా దొంగరుద్రయ్య, రాజ ద్రోహి రుద్రయ్య, పాపి రుద్రయ్య!" అంటూ ఆ బ్రాహ్మణుని ఇంటిలోకి విచ్చుకత్తులు భల్లాలు ఝళిపిస్తూ బిలబిలమంటూ విచ్చుకత్తులవారు వచ్చిపడ్డారు.

"పాపం! ఈ రుద్రయ్యమంత్రి మహానుభావుడు. దేవగిరి కాశీనుంచి వర్ధమానపురం, రామేశ్వరానికి పోతూఉన్నాడు. ఆహాహా! శ్రీ శ్రీ గోన బుద్ధారెడ్డి ప్రభువుదగ్గర అత్యంత నమ్మకంతో పనిచేసిన మాధవమంత్రి కొమా రులు రుద్రయ్యమంత్రులు ఆంధ్రరాజ్యాన్ని తరింపజేయడానికి అపరమశోశుడు యాదవ మహాదేవుణ్ణి తీసుకు వస్తాడట!" అంటూ గజదొంగ గన్నారెడ్డి గది లోపలికి చక్కా వచ్చాడు.

గన్నారెడ్డిని చూడగానే రుద్రయ్యమంత్రి అయిదుప్రాణాలు వేసం కాలంలో నీరు ఆవిరిఅయినట్లు అయిపోయాయి.

అయినా, లేనిధైర్యం తెచ్చిపెట్టుకొని, రుద్రయ్యమంత్రి గన్నారెడ్డిని చుఱ చుఱ చూచాడు. 'ఏమి! నువ్వెవరవు? బుద్ధిలేదా? శ్రీ శ్రీ అపరమహేశ్వ రులు గణపతి రుద్రదేవప్రభువు రాజ్యంచేసేదేశం కాదనుకున్నావా?' అని రుద్రయ్యమంత్రి మండిపడ్డాడు.

గన్నారెడ్డి ఫక్కున నవ్వి 'అబ్బే! ఆడది రాజ్యంచేస్తూంది అనుకున్నా! అవును మరి అలా ఆడది రాజ్యం చేయకుండానే మనం అందరమూ ప్రయత్నం చేస్తున్నాముకాదా రుద్రమంత్రి!' అన్నాడు.

'అన్నగారూ! ఇతడేనా, మహానుభావుడు మాధవయ్యమంత్రులవారి జ్యేష్ఠపుత్రుడు:' అని పక్కనున్న హాలుడు పిత్థలఘరణసుడున్నాడు.

ఆరడుగులపొడుగువాడు, వెడదఉరంవాడు. పంచె వెనక్కి విరచికట్టి, తలపాగా వయ్యారంగాచుట్టి, వక్షంమీద చేతులుకట్టుకుని నూనూగుమీసాలు ఆడుతూండగా నవ్వుతూ నిలిచిఉన్న గోనగన్నారెడ్డి, ఇరవైయేళ్ళ ఈడువాడు. అన్నగారికన్న ఒక అంగుళం పొట్టివాడు, భీమునివంటి బలవంతుడు, అన్నగారి వలె వేషం వేసికొని, కత్తిదూసి నిలుచున్న విఠలధరణీశుని భుజంపై చేయివేసి 'తమ్ముడూ! ఆకత్తిని వరలో ముడువవయ్యా! మన రుద్రయ్యమంత్రులవారి మీద నేనా అంతకోపం?' అంటూ పకపకనవ్వాడు.

'రుద్రయ్యగారికి భవానీభట్టు విందులు బాగాతగిలాయి. మహాదేవరాజు బహుమతులు అమూల్యమైనవి ఉంటాయి. ఆ మూటలు, ఆ తోలుపెట్టె అన్నీ పట్టుకుపదండి మహారాజా!' అని సూరన్నరెడ్డి, ఒక ఏనుగుగున్నలాంటి మనిషి, అన్నాడు.

సూరన్నరెడ్డి అయిదడుగుల పదిఅంగుళాలు ఉంటాడు. విఠలధరణీశుడు భీముడైతే ఈతడు ఘటోత్కచుడే! అతనిచేతిలో ఎప్పుడూ ఒక మణుగుబరువు గల ఉక్కుగద ఉంటుంది.

'అవునయ్యా సూరనరెడ్డీ! పద. మనం ఎల్లాగా దొంగలమే! అన్నిటి కంటె అమూల్యమైనధనం రుద్రయామాత్యులే! ఆయన్ని సపరివారంగా మన కోటకు తీసుకుపోదాం పద' అన్నాడు గన్నారెడ్డి.

... అప్పుడా బందిపోటుదొంగలు రుద్రయామాత్యులను, పరివారాన్ని, వారి పెట్టెల్ని జేడల్ని పట్టుకుని ఎక్కడికో మాయమైపోయారు.

తృతీయ గాథ

రుద్రదేవి

౧

ఓరుగల్లుకు ముప్పదిగవ్యూతుల దూరంలో గోదావరి తీరారణ్యాలున్నవి. గోదావరీతీరానివి గంభీరమైన అడవులు. కృష్ణాతీరానివి అందమైన అడవులు. హిమాలయపర్వతారణ్యాలు దివ్యమైనవి. మలయద్వీపారణ్యాలు భయంకరారణ్యాలు.

ఈ అరణ్యాలలో వెలుగెరుగని నేలలున్నాయి. నల్ల, ఎఱ్ఱ, రాతి మొదలైన ఏవిధమైన నేలా కనబడని గడ్డిజాతులు, ముళ్ళజాతులు, లతులకోలది తీగల జాతులు, ఓషధులజాతులు, నేలమట్టం మొక్కలు, చిన్నజొంపాలు, నిలువెత్తు గుబురులు, నిలువున్నరఎత్తు ముసుర్లు, ఆకాశంఎత్తు చెట్లు, అడుగుమందాలతీగలు, చేయిమందం తీగలు, సాలితంతుల తీగెలు, అనేకజాతులవి. అనేకజాతుల వృక్షాలు—కరక్కాయ, ఉసిరిక, జీడి, తాళిక, తరిగేళ్ళు, మద్దులు, రేలలు, జేవపాలలు, మామిళ్ళు, తాడిలు, ఇప్పలు, చండ్రలు ఒకదానిలో ఒకటి చొచ్చుకుపోయేవి అన్నిదెసలూ ఆక్రమించేవి. ఆకులముళ్ళు, కాయలముళ్ళు, పూవులముళ్లు, కొమ్మలముళ్ళు కలవి, మంచి వాసనకొట్టేవి, కారపువాసనకొట్టేవి, చేదువాసన, మత్తువాసన, దుర్గంధము కొట్టేవి, రంగురంగుల పూవులవి, చిన్నపూవులవి, పెద్ద పూవులవి, అడివిమల్లె, అడివిపారిజాతం, శేఫాలిక, అందాలఆకులు, రంగురంగుల ఆకులు, అనేకరూపాల ఆకులు, పొడుగువి, పొట్టివి, నీటిదగ్గర పెరిగేవి, రాళ్ళరాళ్ళమధ్య పెరిగేవి. ఈలాంటి మహారణ్యంలోకి శ్రీ రుద్రదేవి యువరాజులవారు, శ్రీ చాళుక్య వీరభద్రమహారాజు, పురుషవేషంతో ఉన్న చెలులు, శ్రీశ్రీ చాళుక్యమహాదేవరాజు, శ్రీ సత్రము బొల్లమరాజుమంత్రి, శ్రీ తంత్రపాలు మల్లినాయకుడు, రాజబంధువు శ్రీ విరియాల ముమ్మడిరాజు అనేకసైన్యాధిపులతో, వీరులతో, వేటవిద్యాపాటవంకల బోయీలతో, అడవిచెంచులతో, కోయదొరలతో వేటకు వేంచేసిఉన్నారు.

యువరాజు శ్రీ రుద్రదేవులు వేటకు వస్తున్నారంటే, వారికి వేటకువెళ్లే రాజపథంలో ఉండే మండలేశ్వరులకు, విషయోద్యోగులకు, దశగ్రామాధిపులకు, గ్రామాధిపులకు, రైతులకు, కులకరణాలకు రాజాజ్ఞలు వెళ్ళినవి. దారిలో

సర్వసౌకర్యాలు కలిగించవలసిందని, అందుకు కావలసినధనం చక్రవర్తుల కోశాగారంనుండి అందజేయబడింది. ఓరుగల్లు మహానగరాన్నుండి వేలకొలది ఉద్యోగులు వచ్చి దారిపొడుగునా కట్టుదిట్టాలు చేశారు.

వేట నిర్విఘ్నంగా జరుగుతున్నది. క్రూరమృగాలను వేటకాండ్లు రెచ్చగొట్టడం, రుద్రదేవి చాళుక్యవీరభద్రుడు, మహాదేవప్రభువు, విరియాల మల్లాంబిక బాణాలు ధనస్సుల సంధించి చెవులకంట అల్లెత్రాళ్ళులాగి, సువ్వున ఆ క్రూరమృగాల గుండెల్లోంచి దూసిపోవేయడం, పెద్దపులులు, చిరుతలు, ఎలుగులు, అడవిపందులు, సివంగులు, అడవి పిల్లులు, కుప్పకూలడం జరుగుతున్నది.

ఏకారణముచేతనో చాళుక్య వీరభద్రుడూ, రుద్రదేవీ తమతమ గుఱ్ఱాలమీద స్వారిఅవుతూ అడవిలో ఒకభాగంలో తారసిల్లారు.

వీరభద్రుడు: ప్రభూ! మీ గురి అర్జునునికి పాఠాలు నేర్పుతున్నది.

రుద్రదేవి: మీరు నిన్న సాయంకాలము పడవేసిన బెబ్బులి రెండు కళ్ళ మధ్యను జ్ఞాననేత్రం తెరవబడలేదా మహారాజా? ఆ బెబ్బులి నన్ను పగబట్టినట్లు నామీదకు ఉరకటం, మీ రాసమయంలో దగ్గరలోఉండటం...

వీర: అలా అంటారేమి మహాప్రభూ! వారు ఏదో యాదాలాపంగా ఉన్న సమయంలో అది మీపైన ఉరికింది. అక్కడ నేను ఉన్నానుగనుక మా ప్రభువు సహాయానికి నేను వచ్చాను.

రుద్ర: మీరు మొదటిబాణం వేయగానే, నాగుఱ్ఱంపై ఉరకబోయిన ఆ పెద్దపులి మీవైపు తిరిగింది. వెంటనే మీ రెండోబాణం దాని మెదడులోనుండి దూసుకుపోయింది! మీ ఉపకృతికి నే నేమి మారు ఈయగలను?

వీర: మహాప్రభూ! మీ స్నేహంకన్న, మీ ఆదరణకన్న నాకుకావలసినది ఏమున్నది?

పురుషవేషంతో ఉన్న రుద్రదేవి బాలునిలా ఉన్నది. మీసలురాని పదియారేళ్ళ కుమారునిలా ఉన్నది. ఆమె తలపై శిరస్త్రాణంఉంది. వెనక ఉన్న ఎత్తైన కేశాలను గట్టిగా ముడిచినప్పటికీ ధమ్మిల్లము అతి పెద్దదిగా ఉండడంవల్ల అందుపై సన్నని ఉక్కు గొలుసుల అల్లికవస్త్రములు వ్రేలాడుచున్నవి.

ఉత్తుంగాలైన ఆమె సౌవర్ణవక్షోజాలను అదిమే స్తనవల్కలము ధరించి, అందుపై పట్టుతో రచింపబడిన పురుష కంచుకము ధరించి, ఆ కంచుకముపై ఆమె ఉక్కు కవచం ధరించినది. మెళ్ళో పురుషహారములు ధరించింది.

స్త్రీలకు పురుషులకు ఒకేవిధములైన ఆభరణాలు ఉంటవి. తేడా పనితనంలో మాత్రం ఉంది.

రుద్రదేవి పురుషాభరణాలు ధరిస్తుంది. ఆమె అధివసించిన ఆజానేయము ఉత్తమ అరబీగుఱ్ఱము ఈజాతిగుఱ్ఱాలు భరుకచ్ఛంవస్తాయి. అక్కడ నుంచి మెరకదారిని ఓరుగల్లు మహాపురము వస్తాయి.

ఆంధ్రులు అశ్వవీరులు కాబట్టే వారిలో అశ్వసాహిణులు లెక్కువ. అశ్వశాస్త్రం తెలియని ఆంధ్రవీరుడు లేనేలేడు. అరబ్బులకు గుఱ్ఱాలన్న ఎంత ప్రీతో ఆంధ్రులకూ అంతప్రీతి. రుద్రదేవి అశ్వసాహిణులలో మహోత్తమ సాహిణి. ఆ నాడామెను అశ్వశిక్షలోమించిన పురుషుడు ఒక్క గోన గన్నారెడ్డి మాత్రమే!

రుద్రదేవిని ప్రేమించని గుఱ్ఱంలేదు. చక్రవర్తి అశ్వశాలలలో ఆమె అడుగుల చప్పుడుగూడ ప్రతిగుఱ్ఱమునకు తెలియును.

౨

"ఓహోహో! చాళుక్య వీరభద్రప్రభు వెంత యందగాడు! ఎంతటి వీరు డీయన! ఆయన ఘనముష్టి వినిర్ముక్తశరము ఇనపకుడ్యాలనైన ఛేదించుక పోగలదుగాబోలు. ఆ పెద్దపులి కళ్ళమధ్యనుంచి మెదడులోకి సువ్వన దూసిపోయింది. ఒక్కఏటుతో గిఱ్ఱున తిరిగి, ఆ అటవిరాజు నేలకూలింది. ఈ ప్రభు వెంత చదువుకొన్నాడు. ఎంత శాంతిము! ఏ విషయములోనూ చెక్కు చెదరడు. కోపము వీరిజీవితములో ఎప్పుడైనా వచ్చునా? కాని, పనిపట్టినప్పుడు మెరుపు వేగాన్ని తాంబేలువేగంలా కనిపింపజేయగల అఖండవేగం! ఉత్తమధర్మం అంతా ఈయనలోనే మూర్తమైఉందా! ఎంతటి మహాపురుషుడు! సింహం లాంటి బలంకలవాడు, సింహాలను కుక్కలవలె తోలగల విక్రమ్మంగలవాడు"అని రుద్రదేవి ఆలోచనలలోచిక్కి తలవాల్చి వాలుగన్నులతో అపాంగవీక్షణాలు పరపుచు వీరభద్రప్రభువును గమనించింది.

అప్పుడాదేవి స్త్రీయైపోయినది. ఆమెకేదో వివశత్వం కలిగింది. తానిట్లా శిఖండి వలె ఉండడమేనా? పురుషునికి స్త్రీవేషంతో ఉండడం ఎంత అసహ్యమో, స్త్రీకి పురుషవేషంతో ఉండడమూ అంత భరింపరానిదే! ఆమె జఘనఘనత్వమేమగును? ఆమె పురుషవేషంలో చిన్న బాలుడుగా కనిపిస్తుంది. ఆమె తొడలు తమ రంభాత్వాన్ని పురుష వేషంలో మాయంచేసుకోలేవు. పర్వత సానువువలె కర్కశమై, సౌందర్యవంతమై గంభీరమైన విశాల ఫాలంతో రక్తపుజీరలు నిండిన విశాలమైన కన్నులతో వెరగుగొల్పే పురుషులమోములోని పౌరుష్యము నున్నగా చంద్రబింబంలా, నిశ్చలమైన చెరువునీటిలా, నీటిలోతేలు తామరపూవులా, తామరపూవులోని రేకలా, లేతజేగురు చిగురులప్రోవులా, ఉదయంలో మంచుతో తడసిన కాశ్మీరకుసుమపు చేనులా — లాలిత్యాలు మూటలు కట్టే స్త్రీముఖంలో పురుషవేషం వేసినా ఎల్లా వస్తుంది?

కాని ఈ మహాభూమి, శాలివాహనులు, ఇక్ష్వాకులు, చాళుక్యులు కాకతీయులు ఏలిన ఈ పవిత్రమహాంధ్రభూమి తాము రాజ్యం చేయకపోతే విచ్ఛిన్నమైపోతుంది అంటారు శివదేవయ్య దేశికులవారు. బలమైన రాజు లేకపోతే సామంతులు పాలు విరిగినట్లు మహారాజ్యంనుంచి విడిపోతారట. ఎవరికి వారే స్వతంత్రులు అవుతారు. ఏకత్వంలేని చిన్నరాజ్యాలు వేనవేలు ఈ భరతఖండం అంతా నిండిఉంటే, వారిలో వారికి సర్వకాలాలా యుద్ధాలు మండిపోతాయి. యుద్ధాలవల్ల ధర్మనాశనం అవుతుంది. అటు సింహాద్రినుండి ఇటు కంచివరకు, తూర్పుతీరంనుండి, కల్యాణ కటకం వరకూ తన తండ్రిగారి దివ్యచ్ఛత్రంక్రింద వికసించిఉన్న ఈ మహాంధ్రభూమి క్రిందపడిన మృణ్మయ పాత్రలా కోటిశకలాలు కావలసిందేనా?

రుద్రదేవి ఆలోచన చాళుక్య వీరభద్రుడు గమనించాడు. ఈ బాలిక ఈ వీరయోషారత్నము, తండ్రితో సమంగా రెండుమూడు యుద్ధాలలో పాల్గొన్నది. ఎంతోకాలం ఈమె బాలుడనే తా ననుకున్నాడు. ఎందుచేతనో ప్రథమంనుండీ ఈ బాలుడు తన హృదయం చూరగొన్నాడు అని తా నాదినాలలో అనుకొనేవాడు.

తనకామె స్త్రీ అని తెలిసినట్లు, నన్నే వీరంతా ఆమె పతిగా నిర్ణయించినట్లు ఈ మహాభాగురాలికి తెలియదు! ఇదంతా రాజధర్మమేనా? చిన్నతనంలో ఈమె బాలుడనుకొన్న దినాలలో తనకు కలిగిన స్నేహవిరహవేదన నిజమైన ప్రేమ విరహవేదన కాబోలు! యువకుని జ్ఞానం నిజం గ్రహించలేకపోయినా, హృదయం గ్రహించగలిగింది!

ఆమె చక్రవర్తి, తాను సాధారణసామంతుడు. తన్నేల ఆమె ప్రేమించవలెను? బాలికయైనా ఆమె పరిపాలనాజ్ఞానమూ దక్షతా, వర్ణనాతీతము! బాలికగాకూడా బాలునివేషంలో ఎంత అందంగా ఉన్నది. ఈమెలో సత్యభామాదేవి అందాలన్నీ కూడుకున్నాయి. ఈమెలో లలితాదేవి మహాసౌందర్యము మూర్తీభవించింది. ఆదిశంకరభారతీతీర్థస్వాములవారు రచించిన సౌందర్యలహరే ఈమెగా మూర్తీభవించింది. పురుషవేషంలో ఉన్న ఈ మహాదేవి తన నడకలో తన చూపులో తన మాటలలో తన అశ్వారోహణ నైపుణ్యంలో ఈషణ్మాత్రం ఇటు బాలికాత్వానికి గాని అటు పురుషత్వానికి గాని అపశ్రుతి కలిగించడంలేదు.

ఇద్దరూ ఈలా వేరు వేరు ఆలోచనలతో గుఱ్ఱాలను నడుపుకొంటూ వస్తున్నారు.

ఈయన తన్ను బాలికగాని గ్రహించాడా అనుకున్నది ఆమె. స్త్రీ అని గ్రహిస్తే తనకు ఎప్పుడూ లేనిభయమూ, సిగ్గూ వస్తుందేమో! ఈయన అంటే తనకింత ప్రీతిఏమి?

ఇంతలో యువరాజు అంగరక్షకులు తంత్రపాల మల్లినాయకుడు, విరియాల ముమ్మడిరాజు అక్కడకు అశ్వాలపై స్వారీఅవుతూ వచ్చారు. భటులు, వేటకాండ్రు, సైనికులు, బోయమన్నెలు, కోయదొరలు రుద్రదేవ మహారాజున్న కడకు వచ్చారు.

అందరూ కలిసి అక్కడ దగ్గరఉన్న తమకు విడిదెలు ఏర్పరుపబడిన ఒక పల్లెకు వేంచేసినారు. ఆ విడిదెలలో నాటిగూడుల గుడిసెలలో యువమహారాజును శ్రీ చాళుక్య వీరభద్రప్రభువు రక్షించిన సంఘటననే చెప్పుకొనుచుండిరి:

"ఆ పెద్దపులి ఎక్కడనుంచి వచ్చింది?"

"ఆకాశంనుంచి ఉరికినట్లు వచ్చింది."

"మనవాళ్ళెవ్వరూ ఆ వైపు కాపుఉండలేదు. ఆ వైపునుంచే అంత తీవిగా నిర్భయంగా నడిచివచ్చింది!"

"ఎదురుగుండా మహారాజులు కనబడ్డారు. ఘాండ్రుమని ఆ పెద్దపులి వారిమీద ఉరికింది. బాణాలు ఎక్కుపెట్టేవ్యవధిలేక కత్తిదూశారువారు. పక్కనే ఉన్న వీరభద్రమహారాజులు పెద్దపులిపై సువ్వున బాణంవేస్తే ఆ పెద్ద పులి ఒక దొర్లుదొర్లి పడింది."

"అవును! మళ్ళీ చెంగున లేచి వీరభద్రమహారాజుపైన దుముకబోతే కళ్ళమధ్యనుంచి దూసిపోవ సేశాడు బాణం."

ఈవిధంగా విడిదెలన్నిటిలో మహారాజును రక్షించినందుకు చాళుక్య భూపతిని పొగడినారు. గండం తప్పినందుకు భగవంతుని ప్రార్థించారు.

ఇంతలో ఎక్కడనుండో ప్రసాదాదిత్యనాయనివారు సంరంభంగా ఊడిపడ్డారు. ఆయన శ్రీ రుద్రదేవ మహారాజులకు నమస్కరించి "ప్రభూ! నేనూ తమతో వేటాడాలని అందెలలో వచ్చాను" అని మనవిచేశాడు! రుద్రదేవ ప్రభువు తమ తండ్రిగారైన సార్వభౌముని గురించి అడిగినారు, ఆ వెనక యువ మహారాణి ముమ్మడమ్మను గూర్చి అడిగినారు. ఇదివరకే రుద్రదేవమహారాజు తల్లి శ్రీ సామ్రాజ్ఞి సోమాంబాదేవి అస్తమించినది. సవతితల్లులైన మహారాణుల నందరినీ కన్నతల్లికన్న ఎక్కువగా ఆయన ప్రేమించేవారు. వారందరినీ గూర్చి ప్రభువు ప్రసాదాదిత్యుని అడిగినాడు.

ప్రసాదాదిత్య ప్రభువు రెండు దినాలు వేట ఆనందాన్నిపొంది, అక్కడ నుండి రుద్రదేవ ప్రభువుతో కలిసి ఓరుగల్లు ప్రయాణమయ్యెను.

కాకతీయ మహారాజులు, వారి సామంతులు ఆంధ్రభూమిలో అనేక మహాసరోవరాలు నిర్మించారు. వ్యవసాయంవృద్ధిచేశారు.

వీరిప్రయాణంలో అనేకమగు చెరువులు గ్రామాలు చూస్తూ ప్రయాణం చేశారు. తమ భావిచక్రవర్తి యువరాజు శ్రీ రుద్రదేవులు వస్తున్నారని గ్రామాలకు తెలియగానే ప్రజలు ఉత్సవాలతో ఎదుర్కొనేవారు. పళ్ళు, పూవులు, కూరగాయలు, బలిసిన మేకపోతులు, పోతరించిన కోడిపుంజులు, ముత్యాలులా మెల మెలలాడే రాజనాలు తెచ్చి ప్రభువుకు ప్రజలు ప్రాభృతము సమర్పించుకొనేవారు.

భూమి ప్రజలది. ఆభూమిని సంరక్షించినందుకు ప్రభువు ఆరవభాగం పన్ను తీసుకుంటాడు. ఆ పన్నైనా ప్రజలకోసమే ఖర్చు. ఆ దినాలలో వ్యవసాయం అనేక రీతులుగా చేసేవారు.

ఇంక ప్రభువుకు వచ్చేరాబడి సుంకాలు, అడవులు, గనులు, స్వంత భూములు మాత్రమే!

వ్యవసాయం ఏ వరపువచ్చి పంట పండకపోయినా, ఆపంట సగం పండినా వ్యవసాయదారులు పన్ను ఈయనవసరంలేదు. (పన్నుకోసం ఈనాటి వలె మక్తాలు జాగీరులు మొదలైనవి లేవు.)

ఈ విషయాలన్నీ గమనిస్తూ రుద్రదేవులు ప్రసాదాదిత్యులను చాళుక్య ప్రభువును ప్రశ్నలడుగుతూ అనుమానాలు అంతరింపచేసుకుంటూ ప్రయాణం చేస్తున్నారు.

3

రుద్రదేవి ఓరుగల్లు చేరింది. నగరం కోటగుమ్మందాటి, వీధులవెంట ప్రజలు జయజయధ్వానాలు చేస్తూ ఉండగా, గుఱ్ఱం అధివసించి చుట్టూ వీర నాయకులు పరివేష్టించి ఉండగా విజయంచేస్తున్నది.

ఇంతలో రాచనగరుల కోటగుమ్మంముందర నూరుమంది బాలబాలికలు పూవులతట్టలతో పాటలు పాడుతూ ఎదురైనారు. వారి వెనుకనే వారి గురువులు నిలిచి ఉన్నారు.

"మా ప్రభువు మారాజు మహవీరుడయ్య
అరివీరులకు అజి అపరరుద్రుండు
శౌర్యాన అర్జునుడు ధైర్యాన నంది
విద్యానభైరవుడు వితరణ దధీచి
జయజయా జయజయా జయరుద్రదేవ
జయకాకతీవంశ జలరాశిచంద్ర"

అని పాడి రుద్రదేవిపై పూవులు చల్లినారు. రుద్రదేవి అశ్వముచెంగున దిగి ఆ బిడ్డలలో నిరుపమను దగ్గరకు తీసుకొని హృదయాన కదిమికొని "ఈబిడ్డల

నందరినీ మా నగరుకు తీసుకురండి అప్యవారూ" అని చెప్పి వారిని వదలి తన గుఱ్ఱమెక్కినది. ఆమెతోపాటు గుఱ్ఱాలు దిగిన వీరనాయకులందరూ మరల గుఱ్ఱాల నధివసించి, రుద్రదేవి వెంట చనినారు. రాచకార్యానికై పురుషుండై యా బాల తన యువరాజ నగరగోపురద్వారంకడ చాళుక్య వీరభద్రుని ప్రదాదిత్యనాయకుని వీడ్కొని అంగరక్షకులతో లోనికి వెడలిపోయెను.

అంగరక్షకులు మహాసౌధప్రాంగణంకడ యువరాజు సెలవంది చెరి వైపూ ఉన్న వారి వారి భవనాలకు వెళ్ళిరి.

రుద్రదేవి ప్రాంగణందాటి బాహ్యచతుశ్శాలదాటి అభ్యంతర సౌధ ప్రాంగణాల గుఱ్ఱందిగి, గుఱ్ఱాన్ని తట్టి సేవకులు పట్టుకొనివచ్చిన తాటపటిక బెల్లం గడ్డలు తినిపించి ఆ యుత్తమాశ్వంకడ సెలవుపొంది, లోనికి వెళ్ళిపోయింది.

ఆ సౌధబాహ్య మందిరాలలో కావలియుండునది పురుషులు. పనిపాటలు సలిపే దాస్యజనులిచ్చు సాష్టాంగ దండ ప్రణామాలు అందుకొంటూ అభ్యంతర మందిరంలోకి సాగిపోయినది రుద్రదేవి.

అభ్యంతర మందిరాలలో కాపుండేవారందరూ స్త్రీలే! దాసీజనులు దారి చూపిస్తూఉండగా, వైతాళికలు బిరుదులు చదువుతూఉండగా ప్రభువు అలంకార మందిరంలోకి వెళ్ళినారు. అలంకారశయన మందిరాలలోకి అతి నమ్మకంగల ఇరువదిమంది దాసీలు, ఇరువదిమంది అంగరక్షకులు, ఇరువదిమంది చెలికత్తెలు తప్ప ఇతరులెవ్వరూ వెళ్లడానికి అధికారంలేదు. ఆ అభ్యంతరాంతర మందిరములలోనికి యువమహారాజులెల్లలు మహారాణులుకూడ అనుమతి లేనిదే రాపీలులేదు; యువమహారాజు భార్య శ్రీ శ్రీ ముమ్మడాంబికకును అధికారము లేదు.

రుద్రదేవ ప్రభువు అభ్యంతరాంతరాలంకార మందిరములలోనికి పోయి, ఒక పీఠముపై అధివసించగానే దాసీలు పరుగునవచ్చిరి. వారిలో ముగ్గురలంకారిణులుండిరి. ఒక ఆమె శిరస్త్రాణం, గొలుసుల వస్త్రం తీసి పక్కదాసీకి అందిచ్చింది. ఒకామె కవచకంచుకము విప్పింది. మరొకతె పాదరక్షలు ఊడ్చింది. వేరొకతె నడుముకు ధరించిన రత్నాలుపొదిగిన బంగారు మొలనూలు విప్పినది. పట్టుదట్టీ తీసినది. అందున్న మణులు పొదిగిన దంతపు పిడిగల రత్నాల ఒరగల చురకత్తి తీసింది.

అప్పుడొక చెలివచ్చి ఆమె దీర్ఘ వినీల కుంతలాల ధమ్మిల్లము విప్పి దంతపు దువ్వెనతో దువ్వనారంభించినది. ఒక బాలిక ఆ యువరాజు పురుషాభరణాలన్నీ ఒలిచినది. స్తనవల్కలముతో ఆ దివ్యసౌందర్యగాత్రి అపరాజితాదేవివలె ఒప్పినది. ముచ్చెలు తొడుగుకొని, యా కాకతీయకులరాకాచంద్రిక స్నానమందిరానకు నడచినది. ఆ పాదాల గమనిస్తూ మార్గనిక లిద్దరు ఆమెతో

నడచుచుండిరి. ఆమె పాదాలు కమలాల మొగ్గలే, ఆమెపాదాలు పావురాల ంట, ఆమెపాదాలు పాల సముద్రంలో కెరటాల తాకుడువల్ల ఏర్పడిన అమృపు వెన్నముద్దలు అని మార్జనికలైన ఆ బాలలనుకున్నారు.

సుగంధ తైలాలు పూసి, పరిమళపు నలుగులు నలిచి, సురభిళోష్ణోదకాల నం చేయించారా బాలలు. స్త్రీ దిగంబరియై స్నాన మాచరించాలట. దేవి చక్రవర్తి నియంత్రణవల్ల బాలుడౌట కటివస్త్రంతో స్నానం వించినది.

అయినా ఇరువది రెండేళ్ళ ఈడుగల ఆ యోషకు బంగారు రంగులో, కాశ్మీర కుసుమవర్ణమూ, జపాకుసుమవర్ణమూ రంగరించి, దిరిసెనపూవు మెత్తదనము కలిపినట్లున్న దేహ సౌభాగ్యము చూచి ఆమార్జనికలు ఉప్పొంగిపోతూ ఉంటారు. జవ్వనము తొంగిచూచుబాలిక కోరికలలా, వెన్నెలలోనికి నీటిలో నుండి తొంగిచూచుకాలు ఎఱ్ఱకలువ మొగ్గలులా ఉన్న ఆయమ మేలిమి పసిడి వక్షోజాల శిఖరితిములైనచూచుకాలు కాళిదాస శాకుంతలనాటకంలో నాల్గవ అంకంలోని "శుశ్రూషస్వ గురూన్" "యాస్యత్యద్య శకుంతలేతి" అనే శ్లోకాలులా ఉన్నాయి.

ఆమె దేహము ద్రఢిమాయుతము, లాలిత్యయుతమున్ను. ఆమె దేహము స్పష్టాంగ రేఖా సమన్వితము. మాధవీలతవలె కల్పవృక్షశాఖవలె ఆమెచేతులు మృదులములు, పుష్టిమంతములు. శుంభ నిశుంభాదులపై చెవికంట బాణయుక్తమగు వింటినారినిలాగు లలితాదేవీ హస్తాలా చేతులు.

రుద్రదేవి అతిలోకసుందరమగు తన వనితారూప మావేళ గమనించుకొన్నది. ఇదివర కేనాడు లేనిసిగ్గు ఆమెను ఆవరించి, దేహమంతయు అరుణమైనది. ఆ సిగ్గుతో ఆమె తన కన్నులు మూసికొన్నది. ఆమెలోని పురుష భావము, ఆమెరూపంలోని దిగంబరవనితాదేహాన్ని చూచి సిగ్గుపడి కన్నులు మూసుకొన్నది.

రుద్రాంబిక స్నానము పూర్తిగావించి, వలిపవస్త్రములు ధరించి అలంకార మందిరానకు పోయి పీఠ మధివసించగానే, చెలులు పరిష్కర్త్రికలు ఆ దేవిని అత్యంతమధురంగా అలంకరించారు.

ఇరువదిరెండేండ్ల సంపూర్ణస్త్రీ! బాల్యం ఇసుమంతా తరుగని బ్రహ్మచారిణి. పారిజాతపుష్పంలా నిత్యవికసితయౌవన. ఆస్వాదనకోరని పరిమళము. తుమ్మెదను కాంక్షించని దివ్యపుష్పము.

స్నానంచేసి అలంకరింపబడి ఆదేవి దర్పణంలో ఎవరినో ఒక లాతిసుందరీ రత్నాన్ని చూచికొన్నది. ఆ ప్రతిబింబంలోని బాల తానెరుగనిది! ఆ ప్రతిబింబంలోని బాల అప్పుడే జవ్వనంపొందిన నవయోష! ఆ ప్రతిబింబంలోని మనోహరాంగి సముద్రసంగమ్మానికి ఉప్పొంగి వరదలై ప్రవహించి వచ్చే నదీ

సుందరి! ఆ ముకురంలోంచి తన్ను అరమూతకన్నులతో పరిశీలించు మధురాధర ఏదో మహానుభూతికై ఎదురుచూచు పరమహంసి.

ఆ దర్పణంలోనున్న సముజ్వలమూర్తి తన్నుచూచి "ఓ బాలికా, ఇక నువ్వు బాలుడవు కావు. నువ్వు మహారాజువుకాదు. నువ్వు మాయాపురుషత్వం వీడిన శోభాపూర్ణ నవవధువువు! నువ్వు నీ వరునికొరకై ఎదురు చూస్తున్నావు. నీ ఇంద్రజాలం పోని ఈ మహాంధ్ర భూమిలో వచ్చిన పురుషుణ్ణి కోరుకో" అన్నట్లయినది.

రుద్రదేవి చిరునవ్వు నవ్వుకొన్నది. ఆమె ఆడవారిలో పొడుగైన బాలిక. కత్తియుద్ధంలో, బాణయుద్ధంలో పరశుభల్ల యుద్ధాలలో దేశంలోని ఏ ఇద్దరు ముగ్గురు వీరులో ఆమె ధాకకు తాగగలరు. యుద్ధవ్యూహారచనంలో ఒక్క జన్నిగదేవ త్రిపురాంతక దేవు లామెకు మిన్న అవుతారేమో!

పురుషవేషము ధరించినప్పుడే ఆమెలో స్త్రీభావము మాయమౌతుంది. కవచము ఉష్ణీషము ధరించి, ఆయుధోపేతయై ప్రియమగు అజానేయ మారోహించినప్పు డామె అతిపురుషుడు. ఏమాత్రము శంకలేని మహావీరుడగు పురుషుడు. ఆ అశ్వము ఆకాశము అంటేటట్లు ఎగిరినా, లోకాలను ఆవరించేటట్టు దుమికినా, మహావాయువుతో పందెం వేసినట్లు పరుగిడినా ఆ బాలిక చెక్కు చెదరదుకదా! ఎంతో మహానందాన్ని పొంది, ఎగురులో, పరుగులో భాగమై, ఆకాశరాజై గ్రహాల నేలికగా, వాయువే అయి సర్వవిశ్వానికి నాయకత్వం వహిస్తుంది. అప్పుడామె విశాలమైన కళ్ళు ఆదిత్య ద్వయం, అప్పుడామె మందారపుట్టల నాస పాశుపతాస్త్రజ్వాల, అప్పుడామె బింబాధరాలు విడివడిన ప్రళయాగ్ని శిఖలు. ఆ రుద్రదేవుని యెదుర్కొన సాహసించగలిగినవాడొక్క రుద్రుడే!

పురుషవేష మింటికడను ధరించుచుండును. ఆమె బాలికయని ఆ అభ్యంతరాంతర మందిరాల మెలిగె అరవై స్త్రీలకు మహారాణులకు, చక్రవర్తికి, శివదేవయ్యకు మాత్రమే యెరుక. తక్కినవారికి అనుమానముమాత్రము.

ఆమె పదునెన్మిదేండ్ల ఈడున అరసింహాసనారూఢయై యున్నప్పుడు సభలో చాళుక్య వీరభద్రుని ఆలోన తండ్రిప్రక్క చూచినది.

అప్పుడు శ్రీ శ్రీ గణపతి రుద్రదేవచక్రవర్తి జన్మదిన మహోత్సవానికి శ్రీ శ్రీ నిడుదప్రోలు చాళుక్యమహారాజు ఇందుశేఖరుడు పెద్దకుమారునితో పాటు చక్రవర్తిని దర్శించడానికి వచ్చినాడు. చాళుక్య వీరభద్రున కప్పు డిరువదియొకటవయేడు.

ఆ మహాసభలో చాళుక్యవీరభద్రుడు ఆకాశాన సూర్యదేవునివలె ఒక్కడే ప్రత్యక్షం అయినాడు రుద్రదేవికి.

ఆ రుద్రదేవుడైన రుద్రదేవికి ఒక నిమేషం హృదయస్పందన మాగిపోయినది. వెనువెంటనే యుద్ధభేరీనినాదం మ్రోగినట్లు ప్రారంభించింది. ఆమె

అన్నియు మరచి కవుల గంభీరకావ్యగానములు వినక, నర్తకీబృందమధుర నృత్యాలు గమనించక వీరభద్రునే చూచుచున్నది. వీరభద్రుడు యువరాజును చూచుట కదే మొదటిసారి. చక్రవర్తికుమారుడు రుద్రదేవుని యందము లోకాతీత విషయంగా పండితు లాడుకొనుట వీరభద్రుడు విన్నాడు.

ఆ వర్ణనలు నిజానికి కొన్ని పాళ్ళు తక్కువగా ఇప్పు డాతనికి కనిపించాయి. మన్మథునిలో ఎక్కువ ఆడతనం ఉంది. కుమారస్వామిలో ఎక్కువ మగతనం ఉన్నది. జయంతునికి వా[illegible]లోని తేజస్సులేదు, నలకూబరుడు మనుష్యులకు దగ్గరివాడు. వసంతుడు ఒక్క ఋతుకాలమాత్ర సౌందర్యం కలవాడు. వీరందరిలో లేని ఏదో ఒక మహాసౌందర్యతేజస్సు ఈ బాలునిలో ఉన్నదని చాళుక్యవీరభద్రు డనుకొన్నాడు.

కుమారస్వామి శుభకాయుడు, మన్మథుడు శుభదేహుడు. వీరిద్దరిని తనలో లయించుకొని వీరిద్దరిని మించిన ఈ మహాభాగుడు చాళుక్య వీరభద్రుడా? ఆంధ్రామృత ప్రవాహాలు పుట్టించిన నన్నయమహాకవికృత భారతాన్ని కృతిగొనిన రాజరాజనరేంద్ర చక్రవర్తి వంశంలోనివాడైన ఈ యువప్రభువు పురుషసౌందర్యానికి సాటిలేని సమ్రాట్టని ఆమె అనుకున్నది.

నాటినుండి యువప్రభువు వీరభద్ర ప్రభుని స్నేహాన్ని వాంఛించాడు.

వారిరువురు ఎన్నిసారులో కలుసుకొన్నారు. ఒకపర్యాయము వీరభద్రుడు "మహారాజా! కాకతీయవంశానికి చాళుక్యులు శివునికి శూలంలా కాగలరు" అన్నాడు. ఆ భావంలోని ఆనందంచేత రుద్రప్రభువు వీరభద్రుని రెండుచేతులు తన రెండుచేతుల పట్టుకొని తన మూర్ధాన ఉంచుకొన్నాడు. ఆ క్షణంలో వేయి విద్యుల్లత లొక్కసారి వీరభద్రుని దేహమెల్లా ప్రసరించి అతడు ఝల్లుమనిపోయినాడు. వీరభద్రుని కేదో సిగ్గువేసినది. అతడు వెంటనే కాకతీయ మహాప్రభువు చేతులు రెండూ వదలివేసినాడు.

రుద్రప్రభువునకు లోకజ్ఞానమే నశించింది. ఆ ప్రభువునకు అమృతము సేవించినదేవతలకు కలిగిన దివ్యత్వము కలిగినది. ఇది స్నేహప్రభావమని ప్రభువు అనుకొన్నాడు. రుద్రదేవునిలో నిద్రపోవు రుద్రదేవి ఒకసారిగా ఉలిక్కిపడి లేచింది. ఆమె మోము కెంపువారింది. కన్నులు మూసుకొనిపోయినాయి. ఆమె వక్షోజాలు పొంగిపోయినాయి. ఆమె పెదవులలో అమృతా లూటలూరినవి.

ఈనాడు చాళుక్యవీరభద్రునితో వివాహానంద మనుభవించిన రుద్రదేవి అనిర్వచనీయమగు సంతోషమనుభవించుచున్నది. కావుననే తా నట్లలంకరించుకొన్నది.

బాలికావేష మిదివర కనేకమారులు ధరించినదికాదు. ఆనాడు చాళుక్యరుద్రునితో స్నేహము కలిగిన క్షణమునుండి తాను బాలికనని ఆమెకు ఎన్నిసారులో

ఆలోచన వచ్చినది. ఆ వచ్చుటకు కారణ మామె ఊహింపలేదు. ఆమెలోని స్త్రీత్వము ఆమె కీడువచ్చిన ఎంతకాలమునకోగాని గురుతు రాదాయెను. ఆమె కీడువచ్చినప్పుడు రాణివాసంలో జరుగు నెలగోజాలు మహోత్సవములు జరుగలేదు. ఈడువచ్చినదని రాణులకు, గణపతిదేవునకు, శివదేవయ్యామంత్రికి మాత్రమే తెలియును. తర్వాత చిన్నప్రగడ గణపామాత్యునకు తెలిసినది. అది అంతటితో సరి.

తాను బాలకుడను అను భావముతోనే రుద్రదేవి తనలో కలుగు స్త్రీచిహ్నాలు గమనించకుండ బాలకక్రీడలలో మునిగియుండునది. ఈడువచ్చిన ఆనాటి సంఘటనయు ఆమెకంత పట్టినదికాదు. ఏదియోవింతను మహారాణి సోమాంబ రుద్రాంబ నా మూడు దినములూ అంతఃపురాన నిక్షేపియుంచినది. బాలికకు జరుగు వేడుకలేవియు ఈ బాలికకు జరుపలేనందుకు సోమాంబికాదేవి లోలోన దుఃఖించినది కాని, రాజ్యావసరము కాన భర్తాజ్ఞయే ఆమెకు పరమాజ్ఞ అయినది.

అలా ఒక సంవత్సరం గడిచింది. రుద్రదేవిలోని యౌవనచాపల్యములు ఎంత మాత్రమైన బయటకు తెలియకుండ మహారాణి ఎన్నియో కట్టుదిట్టాలు చేసింది.

ఒకనాడు రుద్రదేవి ఒక శిల్పము చూచినది. (శిల్పము ఒక దేవీవిగ్రహము. ఆ దేవీవిగ్రహమునకున్న ఉత్తుంగవక్షోజాలు సన్ననినడుము చూచాయగా ప్రదర్శింపబడిన నగ్నరూపము ఆమెకాశ్చర్యము కలిగించినది.) ఆ విగ్రహమును రుద్రేశ్వరాలయమునకు పోయిన రుద్రదేవి చూచినది. రుద్రదేవి ఇదివరకెన్నడు ఆలయములు దర్శింపలేదు. నృత్యాల చూడలేదు. ఇతరబాలికల నగ్నతల నామె యెరుంగదు.

ఆ దినము అనుకోకుండ రుద్రేశ్వరాలయానికి ఆమె వెళ్ళునని ఆమెకే తెలియదు. అనుమకొండలో జరుగు ఒక ఉత్సవానికి సామంతరాజకుమారులతో కలసి ఆమె పోయినది. ఆమె వారితో రుద్రేశ్వరాలయ ప్రాంతాలకు పోవుట తటస్థించినది.

తన తాతగారి అన్న రుద్రదేవ చక్రవర్తి నిర్మించిన మహాదేవాలయం చూడాలని ఆమె కేలనో బుద్ధిపుట్టినది. ఆమె రాజకుమారులకు తనతో రండని ఆజ్ఞ ఇచ్చి గుఱ్ఱము దిగ్గి గుడిలోనికి పోయినది. ప్రక్కనున్న శివదేవయ్యమంత్రు లెవరితోనో మాట్లాడుచుండిరి.

ఈ సమయంలో రుద్రదేవి గుడిలోనికి పోయినది. రాజకుమారుల మాటలలో స్త్రీ పురుషభేదము ఆమెకిప్పుడు పూర్తిగా అవగాహనం అయిపోయినది. ఆమె తాను స్త్రీనను అనుమానం దృఢమైపోయింది. వెంటనే మహావేగంతో ఓరుగల్లుపురం చేరింది. తల్లిగారైన మహారాణి సోమాంబికాదేవి కడ కామె వెంటనే వెళ్ళింది.

"అమ్మగారూ, నేను మీవంటి బాలికనై ఉంటే, నన్ను బాలకుణ్ణిగా ఎందుకు పెంచి, లోకాన్ని మోసంచేస్తున్నారు?" అని అడిగింది.

మహారాణి తెల్లబోయి "ప్రభూ! చక్రవర్తికి వార్తపంపుతాను. వారు వచ్చిన వెనుక మీ అనుమానం తీరుతుంది" అని ప్రతివచనమిచ్చి వెంటనే గణపతి రుద్రదేవులకు వార్త పంపినారు.

వార్త వెళ్ళిన అరఘటికలో మహారాజు మహారాణి అంతఃపురానికి వచ్చినారు. మహారాణి వారితో అంతయు విశదము చేసినారు.

గణపతి రుద్రదేవుడును తెల్లబోయి, స్వయంభూదేవుని ఒక నిమేషం ప్రార్థించి ఒక నిశ్చయానికి వచ్చినాడు. వెంటనే మహారాణి అంతఃపురంలో చక్రవర్తిని కలుసుకొనవలసినదిగా శివదేవయ్య దేశికులకు వార్తవెళ్ళినది.

౪

నలభైవిఘటికలలో శివదేవయ్యామంత్రి పట్టపుమహారాణి నగరానికివిచ్చేసి తన రాక లోనికి వార్త పంపగా మహారాణి అభ్యంతరసభా మందిరాలలో చిన్నదాని లోనికి ముఖ్యమంత్రిని తీసుకునిరా మహారాణి చెలికత్తెలను పంపినది. వారు దారి చూపుచుండ శివదేవయ్య లోనికి దయచేసినారు. ఆయన పాదాలకు చక్రవర్తియు, సామ్రాజ్ఞియు, రుద్రదేవియు లేచి నమస్కరించి ఉచితాసనంపై కూరుచుండ ప్రార్థించిరి. వారును వారందరిని ఆశీర్వదించి ఉపవిష్టులైరి.

శివ:-మహాప్రభూ! ఎందుకు ఇంతతొందరగా నాకు వార్త పంపినారు? యువరాజుగారు తొంతరలో నగరానికి రాగానే నేనున్ను వెంటనే మా గృహానికి చేరాను. ఇంతలో మీ వార్త వచ్చింది.

గణ:-ప్రభూ! రుద్రప్రభువు తాను బాలికయైఉండగా ఏల పురుషునిగా తన్ను పెంచినారు అని అడుగుతున్నారు.

శివ:-అలానా! రుద్రప్రభువులు చాళుక్య మహావంశచరిత్ర ఎరుగుదురా అని మనవి చేసుకుంటున్నాను.

రుద్రదేవి:-ఎరుగుదును బాబయ్యగారూ!

శివ:-ఆ వంశంలో ఇద్దరు ముగ్గురు కుమారులు చక్రవర్తులకు కలుగుతూ ఉండడము, ఆ అన్నదమ్ములు రాజ్యానికి వారిలో వారు పోరుతూ దేశానికి అరిష్టం తీసుకువస్తూ ఉండడము జరిగినదాయెను. ఆ జ్ఞాతియుద్ధాలవల్ల సుభిక్షమైన ఈనాడులన్నీ కాటకాలకు లోనవుతూ ఉండేవి.

రుద్ర:-మహామంత్రీ! చాళుక్య మహారాజుల చరిత్రకూ నన్ను పురుషునిగా పెంచడానికి సంబంధం ఏమిటి?

శివ :-ప్రభూ వినండి. రాజులేని రాజ్యం తలలేని దేహంవంటిది. ఒక రాజ్యానికై ఇద్దరు రాజులు పోరుపడడం రాజు లేకపోవడమేకదా !

రుద్ర :-మీరు నాకీ రాజనీతి చిన్నతనంలో బోధించినారు.

శివ :-అలాంటప్పుడు నేనువచ్చి మళ్ళీ పాఠాలన్నీ జ్ఞాపకం చెయ్యాలా కాకతీయ ప్రభూ !

రుద్ర :-మా నాయనగారికి మొగపిల్లలు లేకపోవడంవల్ల నేను బాలిక నైనప్పటికీ నన్ను బాలునిగా పెంచారు.

శివ :-చక్రవర్తికి తమ్ములన్నా లేరు. ప్రతాపరుద్ర చక్రవర్తికి ఉంపుడు కత్తెకు పుట్టిన సారంగధరదేవునకు మాత్రం ఇద్దరు పుత్రులు హరిహర, మురారి దేవులున్నారు. వాళ్ళకీరాజ్యం కబళించాలని ఉన్నది. ధర్మసంరక్షణార్థం ఒక్కొక్క దేశానికి ఒక్కొక్క రాజే ఉండాలి. మన తెలుగు మహాసామ్రాజ్యము అనేక చిన్నచిన్న రాజ్యాలుగా ముక్కలైఉంటే ధర్మరక్షణం జరగదు. ఈ రాజ్యం కోసల విషయమనీ, కళింగమనీ, వేంగీవిషయమనీ, నతవాటిసీమ, గృధ్రవాడవిషయము, మంజిష్ఠదేశము, కమ్మనాటి విషయమనీ, వెలనాడనీ, ఆరువేలనాడనీ, పూగీ విషయమనీ, పలనాటిదేశమనీ, పాత్తపినాడనీ, సింధ నాడనీ, మార్జనాడనీ, మానువనాడనీ, కౌరవదేశమనీ, కొలనిపాక విషయమనీ, చక్రకొట్యమనీ, మంత్రకూట విషయమనీ ఈ విధంగా చిన్నచిన్న రాజ్యాలతో నిండిఉన్నది. వీని నన్నిటినీ ఏకచ్ఛత్రం క్రిందికి తీసుకువచ్చి, సుఖరాజ్యం స్థాపించి, ధర్మపరిపాలనచేస్తూ, శాంతిభద్రతల నెలకొల్పి పురుషార్థాలు వెల్లి విరిసేటట్లు చేయవలసినబాధ్యత మహాపురుషులది! చాళుక్య రాజ్యాలు రెండూ నాశనం అయ్యాయి. ఆ తర్వాత మీ పెదతాతగారైన రుద్ర మహారాజు తండ్రి ప్రోలమహారాజులు కాకతీయసామ్రాజ్యం స్థాపించారు. చాళుక్యులు బలవంతులుగా ఉన్నంతకాలం, శ్రీప్రోలమహారాజు తండ్రి శ్రీ భేతమహా ప్రభువువారికి నమ్మకంగల మండలేశ్వరుడై సామంతుడై ఉండెను. భేతమహా రాజు తండ్రి శ్రీ ప్రోలమహారాజు, వారితండ్రి భేతమహారాజు మహామండలేశ్వరులై, సామంతులై ఉండిరి.

గణపతి: తండ్రీ! నాకు పుత్రులు కలుగలేదు. ఇందరి ఒకరిగర్భమూ ఫలించలేదు. స్వయంభూదేవుడు ప్రసాదించిన దేశికుల సహాయంతో కాకతీయ సామ్రాజ్యము వృద్ధిచేసి దేశ నెలకొల్పాను. అలాంటి ఈ మహారాజ్యానికి యువరాజు లేడు, పుట్టడమే హిమవంతుని ఇంట పార్వతి జనియించినట్లయింది వారైనా నాకుపంచాక్షరి ఉపదేశించి అర్జునునికిసారథ్యంచేసిన శివదేవయ్య దేశికులు నువ్వు ఉద్భవించగానే నాకు పుత్ర నీ జాతకమునందు మహాసామ్రాజ్ఞీత్వము వ్రాసిఉన్నదని చెప్పి కట్టుదిట్టాలు చేయించారు.

మహారాణి: తల్లీ నిన్ను పుత్రునిగా పెంచడం ఎంత కష్టమైంది? చక్రవర్తీ, మహామంత్రీ ఆలోచించి చేసిన ఏర్పాటిది.

శివ: ప్రభూ! ఈ భూమిలో ధర్మం కొనసాగడానికి ఈ విధానం అవలంబించాము. మీకు శాశ్వత కీర్తిగల శుభముహూర్తం వస్తుంది. ప్రపంచంలో ఆర్యభూములలో ఇదివరకు సంభవించని ఒక దివ్యఘటన ఇప్పుడు సంభవిస్తుందిగాక! మీరు అఖండ ఆంధ్ర సామ్రాజ్య సింహాసనం అధిష్ఠించాలని మిమ్ము బాలకునిగా పెంచాము తల్లీ! వీరపురుషోచితమైన విద్యలన్నీ మీకు నేర్పినారు. మీరు ఉత్తమోత్తమ చక్రవర్తులు కాగలరు. ఇదీ రహస్యం.

రుద్రదేవి తలవాల్చికొని 'నన్ను క్షమించండి బాబయ్యగారూ, నన్ను ఆశీర్వదించండి గురుదేవా! అమ్మగారూ! మీ సహజోదారహృదయంలో నన్ను మీ హృదయంలోకి తీసుకొండి. మీరు నాకర్పించిన ఈ దివ్య ధర్మాన్ని నా ప్రాణాలతో కాపాడుకొంటాను' అన్నది.

* * * * *

ఆ సంఘటన అంతా ఈ రోజున అద్దంలో తన ప్రతిబింబం చూచుకొనే రుద్రదేవికి జ్ఞప్తికి వచ్చినది. తాను స్త్రీయని లోకము తెలుసుకొనవలసిన సమయము ఏతెంచినదా?

స్త్రీకి రాజ్యార్హత ధర్మశాస్త్రం ఒప్పుకోదు. ధర్మం ఒప్పనిదే లోకం ఒప్పదు. శ్రుతి మొదటి ప్రమాణమన్నారు. శ్రుతికి వ్యాఖ్యానం స్మృతి కాబట్టి శ్రుతికన్న ఎక్కువ ప్రమాణం స్మృతి అన్నారు. లోకాచారం శ్రుతినిబంధనలాచరణలో పెట్టడమే కాబట్టి, లోకాచారము పరమప్రమాణమన్నారు. ఒక ఉత్తమ పురుషుడు ప్రారంభించిన పనిని తక్కిన సర్వలోకమూ సమ్మతిగా ఆచరిస్తుంది. అదే ఆచారము. ఆంధ్రాచారమైన మేనరికం అలాంటిదే కద!

తాను చక్రవర్తి అవును. అయిన తనకు భర్త కావలెనా? ధర్మము స్త్రీని చేసికొనితీరవలెనంటున్నది. భర్త పోయినచో సన్యాసినిగా గాక!

మెకు పదితొమ్మిదవయేట తనకు జరిగిన వివాహ విషయము వచ్చినది. ఆమె వదనమంతట చిరునవ్వులు ప్రసరించినవి. వలాల అమృత స్రవణాలు మిలమిలలాడి ఉరికిపోయినవి.

కమ్మనాటి క్షత్రియుడైన జాయప మహారాజు కుమార్తె. దేవునకు జాయపసేనాని బావమరది. ఆయన కుమార్తె దాలరాణి. ఆ బాలిక పేరున తల్లిన శ్రీ గణపతి చక్రవర్తి మహారాణులైన నారాంబా, పేరాంబా దేవులకడనే పెరుగు

చుండెను. ఆమె కుమార రుద్రప్రభువుకన్న రెండేండ్లు మాత్రమే చిన్నది. ఆ బాలిక గాన సరస్వతి, నృత్యశారద, విద్యాభారతి, సౌందర్యలహరి. ఆమె ఇంతబాలిక యైనప్పటినుండి యువరాజైన రుద్రదేవుని ప్రేమించినది.

"బావగాలూ, ఇవాల మనం ఇద్దలం ఏమి ఆలుకొందాం?"

"ఏమిటి ఆడుకొందాం ముమ్మక్క దేవిగారూ?"

అప్పుడు ముమ్మక్కదేవికి మూడేళ్లు. రుద్రదేవప్రభువుకు అయిదేళ్లు. పెద మహారాణిగారి నగరికి దాసీలు ఎత్తుకుని ముమ్మక్కదేవిని తీసుకొచ్చేవారు.

"బావగాలూ, నన్ను ఈ బెమ్మక్కలాచ్చసులు ఎత్తుక పోయాలంట, మీరు గుల్లం ఎక్కి కత్తీ పుత్తుకొని, ఆలాచ్చసున్ని చలిమికొత్తి, తలమేత్తాలుత. అప్పులు వత్తి నన్ను లత్తిత్తాలుత."

"బాగుంది ముమ్మక్కగారూ! నేను కత్తిపుచ్చుక సిదంగా ఉన్నాను" అని బాలరుద్రదేవుడు (రుద్రదేవి) తన మొలలో కట్టిన చిన్నకత్తిని పుచ్చుకొని, దాసీ బెమ్మక్కను తరుముకు వెళ్తూ "రాచ్చసీ చంపివేత్తాను! నువ్వు అనగా అనగా నారాజ పుత్రికను ఎత్తుకపోతావా?" అంటూ ఆమెను పొడిచినట్లు నటించారు

బెమ్మక్క ఘాంఘ్రుమంటూ ఆ తోటలోని గడ్డిలో విరుచుకు పడి పోయింది.

రుద్రమదేవుడు ముమ్మక్క కడకు పరుగిడి 'రాజకుమారీ! నిన్ను రాచ్చసుని చంపి గచ్చించి మా దేశం తీసుక వెలుతున్నాను.' అని తెల్పి ఆమె చిన్నచేతులు పట్టి లేవనెత్తి తనతోవచ్చుచుండగా ఇంకొక దాసీక అప్పచెప్పుతూ "తక్కిన రాచ్చసుల్నికూడ చంపివేత్తాను," అన్నారు.

౨

ఆటలలో, పాటలలో, చదువులో శ్రీ బాలరుద్రదేవ ప్రభువును, శ్రీ ముమ్మడమ్మయు ఎప్పుడూ కలుస్తూఉండేవారు. ముమ్మక్క రుద్రదేవుని చూడక ఒక్కదినమైనా వెళ్ళనిచ్చేది కాదు. రుద్రదేవుడు నీ భర్త అని అందరూ అంటూఉంటే ముమ్మడాంబికకు సంతోషం పొంగిపోయేది. రుద్రదేవుని కలుసుకొనడానికి వెళ్ళినప్పుడెల్ల ఆ బాలిక వన్నెవన్నెల వస్త్రాలు, ఆ వస్త్రాలకు తగిన ఆభరణాలు ధరించేది. ఏడు వారాలవికావు, ఏడేడు వారాల వేషాలూ వేసుకునేది. ఒకనాడామె ఉషోబాల, ఒకదినాన ఆమె జనకుని ఇంట శైశవ క్రీడల తేలు సీతమ్మ. ఇంకొక్క నాడామె లేతవెన్నెల కిరణము, మరిఒక్క దినం ఆమె దివ్యంగా జ్వలించే ఉడుబాల.

ఆ ఆటలలో, ఆ ఆనందాలలో వారిరువురూ పెద్దవారైనారు. ముమ్మక్కకు వయసువచ్చి అంతఃపురాంగన అయినది. వసంతోత్సవములలో పండుగ

దినాలయందు, మహారాజజన్మదినోత్సవములలో తక్క, ఇతర సమయాల నామె రుద్రప్రభువుకంట పడకూడదు.

ఒకతూరి వసంతోత్సవసమయంలో ముమ్మడాంబిక వనదేవత వేషం ధరించి, వసంతవేషంతో రుద్రదేవ యువరాజు ఒంటిగా వసంతోద్యానవనాన సంచరించే సమయాన, పదునారేండ్ల ఈడుగల ఆ ముద్దులగుమ్మ వెనుకగా వెళ్ళి ఆ యువరాజు కళ్ళు మూసింది. రుద్రప్రభువు ఉలికిపడి ఎవరు?' అని తొందర పాటుగా ప్రశ్నించెను.

'బావగారూ! నా పేరు చెప్పుకోండి?'

'ఓహో! నా ప్రియురాలు ముమ్మడాంబికాదేవా?'

'నెగ్గారు మీరు' అని ముమ్మడాంబిక చేతులుతీసి 'నేనే ఓడిపోయాను ఏమి చేయుమంటారు?' అని ప్రశ్నించింది,

'అదిగో! ఆ పొదరింట కూచుందామంటాను.'

వారిరువురా ప్రక్కనున్న పొదరింటిలో కూర్చుండిరి. ముమ్మక్క దేహం వేడెక్కిపోయినది. భరించరాని సిగ్గు, ఎవరైనా వస్తారేమోనన్న భయం!

'ముమ్మడాంబికదేవీ! మొన్న మా చిన్నఅమ్మగారి సౌధాలకువస్తే, మీ రెక్కడా కనిపించలేదే?'

'నేను మిమ్ము చూడకూడదని అత్తయ్యగారిద్దరూ ఆంక్షలు వేశారండీ, కాని మిమ్మను చూడనే చూశాను.'

'మీరు దినమూ ఏమి చేస్తూఉంటారు?'

'నాన్నగారి సహాధ్యాయి గొంకనభట్టువారు నాకు నాట్యమూ, సంగీతమూ, సాహిత్యమూ చెప్పుతున్నారు.'

'ఈ మధ్య మీ నాట్యము నేను చూడనేలేదు. మామయ్యగారు రచించిన నృత్తరత్నాకరము అంతా చదివాను. చదువుతోంటే నాకు ప్రతి క్షణమూ నాట్యంచేయాలనే బుద్ధి!'

'బావగారూ! మీతో ఆటలు ఆడకూడదని మా అత్తయ్యగార్లు నిషేధించి నప్పటినుండీ నాకు మతి...మతి...పూర్తిగా...పోయినట్లే ఉంది. నా నాట్యం మీకు నిజంగా చూడాలని ఉందా?'

'తప్పకుండా! నాట్యం చేయలేను కాని, నాట్యం చెయ్యాలని ఎంతో ఊహ! కాని నన్ను మహారాజు నాట్యం చూడకూడదన్నారు. దేవాలయాల లోకి వెళ్లవద్దన్నారు.'

'బావగారూ! రేపు అత్తయ్యగార్ల నగరులకు రండి. నా దాసి బెమ్మక్క మహామందిరంలో నుంచుని ఉంటుంది. అప్పుడది ఎలా తీసుకువెడితే అలా రండి! మీరు మాటిచ్చారుసుమండీ! మరిచిపోకండి'.

ముమ్మడమ్మ రుద్రదేవుని మెడ గట్టిగా కౌగిలించుకొని నున్నని చెంప ముద్దిడుకొని, మరుక్షణంలో మాయమైనది.

ముమ్మడమ్మ ఒళ్లు ఝుల్లుమంది. ఆమె కపోలాల చిరుచెమటలు పట్టినవి. ఆ పరుగు పరుగు ఆవనంలోఉన్న ఒక క్రీడాసరోవరంకడ ఆగింది. అక్కడ అనేకులు బాలబాలికలు ఉయ్యాల లూగుతున్నారు. ముమ్మడాంబను చూచి, రాకుమారికలు కొందరు వయ్యారాల నడకలతో ఆమెకడకువచ్చి ఆమెను మేలమాడచొచ్చిరి.

రుద్రదేవునికి తాను బాలికనని అంతకుముందు విజయదశమి ఉత్సవాలకే తెలిసినదికదా? ఇప్పుడు ముమ్మడమ్మ మాటలకు యువరాజుకు ఎంతో నవ్వు వచ్చింది. తన్ను బాలికలందరు ప్రేమించుట కారంభింతురు కాబోలునని ఆ ప్రభువు మరింత నవ్వుకొన్నారు.

ఈలా ముమ్మడమ్మ రుద్రదేవుల నాటకం జరిగి జరిగి చతురాంకాన వారి కిరువురకు వివాహమైనది. జాయపసేనానికి గణపతి రుద్రదేవచక్రవర్తియు, శివదేవయ్య మంత్రియు రుద్రమదేవి రహస్యమెరిగించి, ఆంధ్రమహారాజ్య సంరక్షణార్థము రుద్రదేవికి స్త్రీని వివాహం చేయవలసి ఉన్నదనిన్నీ, అందుకు చిన్ననాటనుండీ కలసి మెలసి పెరిగిన ముమ్మడమ్మను రాకుమారునికి వధువుగా తాము నిశ్చయించామనీ, చక్రవర్తి బావమరదియు, రాజభక్తి పూరితుడు, ఉత్తమ సంస్కారియు, మహాసేనానాయకుడునగు జాయపసేనాని అంగీకారం ఆభ్యంతరము చెప్పడని తమ భావమనిన్నీ తెలిపిరి. జాయపసేనాని సంతోషంతో ఒప్పుకొన్నాడు.

రుద్రదేవప్రభువు స్త్రీయని లోకానికి తెలిపేకాలం వచ్చేసరికి ముమ్మడమ్మను రుద్రదేవితోపాటే ఒక ఉత్తమ మండలేశ్వరునకిచ్చి వివాహము కావింతమని శివదేవయ్య మంత్రి జాయపసేనానికి చెప్పినాడు.

శ్రీ శ్రీ కాకతీయ మహారాజవంశ చంద్రుడైన యువరాజ శ్రీ రుద్రదేవ ప్రభువునకూ, శ్రీ శ్రీ జాయపమహారాజపుత్రిక ముమ్మక్కసానమ్మదేవేరికి అఖండవైభవంగా వివాహం అయింది. సింహాద్రినుండి కంచివరకు, మోటుపల్లినుండి కల్యాణపురవరకుగల మహామాండలికులు, మహాసామంతులు, రాజబంధువులు, రాజప్రతినిధులు, మహామంత్రులు మాండలికులు, సామంతులు, మహాకవులు, గాయకులు, కృష్ణవేణీతీరస్థ కూచిపూడి నటకులు, నర్తకీమణులు వేంచేశారు.

నిడుదప్రోలు రాజ్యప్రభువులు శ్రీ ఇందుశేఖర చాళుక్యమహారాజు వేంచేసినాడు. సారసపురాననుండి శ్రీ ఇందులూరి సోమరాజమంత్రీ ఆయన తమ్ముడు శ్రీ పెదగన్నణ మంత్రీ దయచేసినారు. వేంగి విషయాధినాథుడు

కాలపనాయక మహారాజును, నిర్మలమహాపురినుండి చౌండసేనాధిపతియు, అద్దంకినుండి సారంగపాణిదేవమహారాజు, గుడిమెట్టనుండి శ్రీ సాగి చాగరాజ మహాప్రభువును, ధరణికోటనుండి మహామండలేశ్వర కోటరుద్రమహారాజును, అతని పుత్రుడు బేతమహారాజును, సప్తగోదావరీ మధ్యదేశ కోనమండలాధిపతి హైహయ శ్రీ కోనరాజ మహారాజును, పెళ్ళికొమార్తె పెదతండ్రి పృథ్వీ నాయకుడు, పినతండ్రి నారప నాయకుడు, వారితండ్రుల బిడ్డలయిన కమ్మనాటి ప్రభువులు, రుద్రదేవుని ఇరువురు మేనత్తలు, గణపతిచక్రవర్తి చెల్లెళ్ళయిన మైళ మాంబ కుందాంబదేవుల రాజ్యమైన, నతనాటిసీమ కధిపతులైన మహామండ లేశ్వర రుద్రదేవరాజు తన ఇద్దరిదేవేరులతోను, బుద్ధపురమునుండి మల్యాల గుండయమహారాజు, వర్ధమానపురమునుండి గోన లకుమయారెడ్డిప్రభువు, ఆద వోనినుండి కోటారెడ్డిమహారాజు, కందూరునుండి కేశినాయకప్రభువు, కంద నోలునుండి నందిభూపాలుడు, కల్యాణంనుండి చోడోదయ మహారాజు, కోసగి నుండి మైలపదేవుడు, రేచెర్లవంశమహావీరుడు రుద్రప్రభువు, పిల్లలమఱ్ఱినుండి బేతిరెడ్డిప్రభువు, నాగులపాటినుండి విరియాలవారు, కమ్మిప్రభువులు, ముప్ప వర ప్రభువులైన పంటమల్లిరెడ్డి ప్రభువులు వివాహానికి వేంచేసినారు.

౬

వివాహం అఖండ వైభవంగా జరిగింది. నెలరోజులు దేశమంతా ఉత్సవాలు జరిగినాయి. రాజధానీనగరమైన ఏకశిలానగరం అంతా గంధర్వ నగరమైపోయింది. ఆ నగరాలంకారములో ఆకాశపు పందిళ్లు, ఏనాటికానాడు పచ్చటి మామిడాకు తోరణాలు. అరటి స్తంభాలు, పూవులు రంగు రంగు అద్దకాలమేల్కట్టుల తెరలతో వెలిగిపోవుచుండెను. నగరమంతయు భోజన శాలలు; ఆ శాలలో వివిధదేశాల వివిధ రుచులకు తగిన శాల్యన్నాలు, గోధుమ రొట్టెలు, వివిధశాకాలు, పచ్చళ్లు, తొక్కులు, పులుసులు, చారులు, పిండి వంటలు చిత్రాన్నాలు పాడబాలు వడ్డించు చుండిరి.

ప్రతిదినమూ, కవి పండిత గాయక నాట్యగోష్ఠులు, రాత్రికాలాల యక్ష గానాలు తోలుబొమ్మలాటలు జరుగుచుండెను.

గురు, మహాప్రధాన, సామంత, సేనాపతి, ద్వారపాలక, అవసరిక ఘటికా నిరారక, నటక, లేఖక, పౌరాణిక, పురోహిత, జ్యోతిషక, కార్యజ, విద్వాంసక, దేవతార్చక, మాలాకారక పరిమళకారక, చేష్టాధికార, గజాధికార, అశ్వాధకార, భాండాగారాధికార, ధాన్యాధికార, అంగరక్షక, సూత, సూద, భేతాళమత, తాంబూలిక, తాళవృంతక, పల్యంకికావాహక, ఛాత్రిక, దామరిక, కళాచిక, శారికాకీరమాలిక, పాదుకాధార, వర్తక, గాయక, వైణిక, శాకునిక, మాగధ, వైతాళిక, స్తుతిపాఠక, పరిహాసక, క్షౌరక, రజక, సౌచిక, చర్మకారక, ముద్రాధికారక, పురపాలక, గజవైద్య,

అశ్వవైద్య, పశువైద్య, భేరీవాదక, మురజవాదక వంథకారక, చిత్రకారక, వ్యావహారక,మృగయ, పక్షివాహక, పణిహారిక, ఉగ్రాణాధికార, వైశ్యజనాదిగా డెబ్బదిరెండు నియోగాలవారు వానిపై మహామండలేశ్వరులైన బాహత్తర నియోగాధిపతులు ఆ ఉత్సవాలలో కేల యీనినట్లు సంచరించుచుండిరి.

మహారాజ నగరిలో వివాహమహాసభామందిరమందు, క్రిందపరచిన రత్నకంబళ్ళపై, పట్టు పరుపులపై ఉపధానాల నానుకొని వారి వారి అధికారాల, పదవుల ననుసరించి మహాప్రభువులంతా కూర్చుండిరి. వేయిమంది వేద వేదాంగ పారంగతులు వేదమంత్రాలు చదువుచుండిరి. దుర్జయవంశసులైన ఆంధ్ర క్షత్రియ వంశాలవారు, వెలనాటిచోడులు, చాళుక్యులు, పల్లవులు, కదంబులు, గాంగులు, గజపతులు కొందరు స్వయంగా విచ్చేసిరి. కొందరు తమ రాజవంశాలవారిని ప్రతినిధులుగా పంపిరి. ఆంధ్రసామ్రాజ్యం ప్రక్కదేశాలైన, శోణ, విదర్భ, చోడ, కేరళ, కొంకణ, అపరాంత, బల్లాలరాజులు తమ రాజప్రతినిధులను బహుమానాలతో పంపిరి.

గజములు, గుఱ్ఱములు, దాసదాసీజనులు, బంగారము, రత్నఆభరణాలు, మంచిగంధపు వస్తువులు, ధనరాసులు, కస్తూరి, జవ్వాజి పునుగు, అందుగుబంక, హిమవాలుక, కాశ్మీరకుసుమము, లవంగ, యాలకి, జాజికాయ, జాపత్రి, లవంగపట్టి, మంచిగంధతరువులు, వివిధ సువాసనతైలాలు, వివిధఫలాలు వధూవరులకు ప్రాభృతా లర్పించినారు.

ఈలా అఖండవైభవంగా వివాహం జరిగిన నాల్గవనాటిరాత్రి శోభన మందిరంలో వధూవరలు ఒంటిగా కలుసుకొన్నారు.

ముమ్మడమ్మ కోర్కెలతో కరిగిపోతూ చిన్ననాటినుండి తనతో ఆడుకొన్న తన మనోనాధుడు, తన ఆత్మవిభుడు, తన గాటంపు చెలిమికాడు తన భర్తఅయి ఎదుట తల్పంపై కుమారస్వామివలె అధివసించియుండ సిగ్గుపడుతూ, కాంక్షతో నాధుడు తనకడకు చనుదేరడం కోరుతూ ఎదురుచూస్తున్నది. రుద్రదేవప్రభువు చెక్కు చెదరక ఒక ఘటికాకాలం కదలకుండా ఎక్కడో చూపులతో అలాగే కూర్చున్నాడు.

ముమ్మడాంబికకు రోషము, దుఃఖము, ఆశా వెలుగునీడలులా ప్రసరించి పోయినవి.

అప్పుడు రుద్రదేవుడు నిదానంగా మన్మథతల్పంనుండి క్రిందకుదిగి ఒయ్యారంగా నడుస్తూ ముమ్మక్క దగ్గరకువచ్చి,

''మహారాణీ! నాకో వ్రతమున్నది. అది గౌరీప్రియమైన అసిధారా వ్రతం! అందుకనే నా జుట్టు పెంచుకుంటున్నాను చూడు. ఆ అసిధారా వ్రతోద్యాపన సమయం వచ్చేవరకు నీ పుత్రలాభోత్సవానికి అంకురారోపణ జరుగరాదు'' అంటూ తన కిరీటముతీసి దీర్ఘకుంతలాలు సడలించి ''ప్రాణప్రియ

రాణైన నా రాణీ! ఈ నా వ్రత కేశభారము చూచావుకదా: స్త్రీలకుకూడా ఇంతటి సంపద ఉండబోదుసుమా! అందుకు పరమగోప్యమైన ఒక కారణం ఉన్నది. అది నా దీక్షాసమాప్తి కాగానే నీకు సంపూర్ణంగా తెలియబరుస్తాను" అంటూ ముమ్మక్కను గట్టిగా కౌగిలించుకొని, ఆమె నొసట ముద్దుగొని, అందు కనే నే నీ కవచం నిద్దురలోకూడా విడువకూడదు సుమా!" అని కౌగిలి సడ లించి, వెనుకకు, క్రీడాతల్పంమీద పండుకొనక, చెంతనున్న సాధారణతల్పము మీద పండుకొన్నది. వెంటనే ఆమెకు నిద్ర పట్టినది.

ఈ చరిత్రఅంతా ఆ దర్పణంలోనే రుద్రదేవికళ్ళ కీ నాడు ప్రత్యక్షమైనది.

తనలో ఈనాడీ ఆలోచనలన్నీ రావడానికి మూలకారణం చాళుక్య వీరభద్రునితో కలిసి తాను వేటకు వెళ్ళడమే!

రుద్రప్రభువు కా అభ్యంతరమందిరాల వంటి ఒక ప్రత్యేకోద్యాన వన మున్నది. రుద్రప్రభువు నగరు ఏకశిలకు తూర్పున నున్నది. ఆ నగరిలో వెలుపలితోటకు అభ్యంతర క్రీడావరానికి మధ్య ఎత్తయిన గోడఉన్నది.

ఈ రెండు ఉద్యానవనాలకూ మధ్య ఒక ద్వారమున్నది. అది దుర్భే ద్యము, ఆ ద్వారము బంధించు నుపాయము ఒక్క రుద్రప్రభువునకు వృద్ధదాది యగు చెమ్మసానికి, చెలిఅయిన వీరమాంబకుగాక ఒరులెరుగరు.

రుద్రదేవి సముజ్జ్వల వేషాలంకృతయై అపరాజితాదేవిలా, ఒక్కరిత ఆ సాయంకాలము ఆ నర్మోద్యాన వనాన విహరిస్తున్నది. అలా బాలికలా ఆ తోటలో విహరించిన దినాలే రెండు మూడో ఇంతవరకా దేవి జీవితంలో!

ఆమె నగరిలో బాహ్యవనంలోనికి ఎవ్వరూ రాకూడదు. యువరాజ దంపతులు అందు విహరించుటకే ఆ ఉద్యానవనము. ఆ వనానికి రుద్రప్రభువు లోనితోటనుండి మరొక్కదారి ఉన్నది.

యువరాజు నగరనంటి యువరాణి ముమ్మడంబికాదేవి నగరున్నది. ముమ్మడాంబికాదేవి నగరులో ప్రత్యేకోద్యానమున్నది. దానికి యువరాజో ద్యానానికి ద్వారమున్నది. దేవ్యుద్యానానికి బాహ్యోద్యానానికి వేరే ఒకదారి ఉన్నది. బాహ్యోద్యానానికి యువరాజ బాహ్యనగరిలోనుండి ఒక్కటే దారి ఉన్నది.

ఆ సాయంకాలం యువరాజు రుద్రప్రభువు దర్శనార్థం, దక్షిణ కళింగ విషయాలు చర్చించడానికి చాళుక్య వీరభద్రప్రభువును తోడ్కొని శివదేవయ్య మంత్రులు యువరాజనగరికి వచ్చి, ప్రభువుదర్శనం రాత్రి మొదటిఝామునం మధ్యలోగాని కలుగదని దౌవారికలు విన్నవించినంత, శ్రీ శివదేవయ్యమంత్రి శ్రీ చాళుక్య వీరభద్రుని క్షమాపణ వేడుచు వారిని యువరాజు బాహ్యోద్యాన వనానికి తీసుకొనివెళ్ళి అటునిటు త్రిప్పుచు వారితో రాచకార్యాలెన్నో మాట్లాడుచుండెను.

ఇంతలో మహామంత్రి తనకు సంధ్యావందనపువేళ అయిందని ఆ తోట లోనే ఉన్న బ్రాహ్మణుని ఇంటికిపోయి ఒక్క ఘడియలో వత్తుననియు చెప్పి వెడలిపోయెను.

2

రుద్రదేవి పూలచెట్టుకూ పూలచెట్టుకూ వనదేవతలా తిరిగింది. రుద్రదేవి కేళాకూళికీ కేళాకూళికీ ఆనందలక్ష్మిలా తిరిగింది. చంద్రుని దివ్యామృతరూప రహస్యం తెలిసికొనడానికి విశ్వం చుట్టివచ్చే రోహిణిలా, ఆ ఆంధ్ర యువరాజ్ఞి ఆ తోటంతా తిరిగింది.

సామంతులలో, రాజోద్యోగులలో కొందరు తన్ను యువతి అని అనుమానిస్తున్నారు. తన తండ్రిగారి కాకతీయవంశంవారి ఈ మహాసామ్రాజ్యభారం వహించడానికి తాను జన్మాంతమూ ఈలా పురుషునిలా ఉండవలసిందేనా? స్త్రీగా రాజ్యాలు పాలించడానికే వీలులేదా? లోకానికి మూలాధారం శక్తి అని దేశికులే అన్నారే. సర్వదేవతలూ భండాసురుణ్ణి నిర్జించడానికి మహాయాగం సల్పినప్పుడు ఉద్భవించిన కామేశ్వరీమహాదేవి సకలసృష్ట్యద్భుతంగా ఆ భండాసురుణ్ణి నిర్జించలేదా? స్త్రీ భయంకరసింహిక కాకపోతే చుట్టూ ఉండే పురుషులు నక్కలై ఆమెను పీక్కుతింటారు. తన చెల్లెలు గణపాంబిక అదృష్టవంతురాలా? తా నదృష్టవంతురాలా? చెల్లెలికిగూడ తన జీవితరహస్యం తెలుపడానికి వీలులేదని శివదేవుల ఆజ్ఞ, నాయనగారి ఆజ్ఞ.

తన ముద్దుచెల్లెలు లోక సమ్మోహమైన రూపంతో పెరిగింది. ఆట పాటలలో రాణివాసం అంతా ఆనందంతో ముంచెత్తేది. ఆమె బాలిక య య్యు తనతోపాటు వీరవిద్యలన్నీ నేర్చుకుంది. అయినా పురుషవేషంలో ఉన్న తనకన్న ఎన్నిరెట్లో ఆనందంగా ఉండేది. "అన్నగారూ అని ఆమె తనయందు ఆ చిన్ననాటి రోజులలో చూపిన ప్రేమ, తన మెడచుట్టూ ఆ బాలిక చేతులు చుట్టి బుజ్జగించిన మాటలు, శారద గీతాలకు పాఠాలు నేర్పుతుండేవి!

ఆ గణపాంబాదేవి తనకన్న మూడేడులు చిన్న. ఆమెను పదునెనిమిదవ ఏటను ధరణికోట ప్రభువునకు ఇచ్చి వివాహంచేసిన దృశ్యాలు తనకు కలిగించిన ఆనందము వర్ణనాతీతం.

తన చెల్లెలు గణపాంబాదేవిని స్వస్తి శ్రీ చతుస్సముద్ర ముద్రిత, నిఖిలవసుంధరా పరిపాలక, శ్రీ మత్త్రినయన పల్లవప్రసాదాసాదిత, కృష్ణవేణీనదీ దక్షిణ షట్సహస్రావనీవల్లభ, భయలోభదుర్లభ, చోళచాళుక్య సామంతమదానేకపమృగేంద్ర, విభవామరేంద్ర, శ్రీమదమరేశ్వరదేవదివ్యశ్రీపదపద్మారాధక, పరబలసాధక, శ్రీ ధాన్యకటకపురవరాధీశ్వర, ప్రతాపలంకేశ్వర, కలికళమోళడక్కె, చెట్టరగవక్కె, గండరగండ గండభేరుండ, జగమెచ్చుగండ, నన్నిమార్తాండ నామాది ప్రశస్తిసహిత, శ్రీమన్ మహామండలేశ్వర కోటకేత

మహారాజు మనుమడు, శ్రీ కోట రుద్రరాజ మహామండలేశ్వరుల పుత్రరత్నమైన బేతరాజునకు వివాహము గావించినారు. ఆ వివాహవైభవం భరతఖండంలో సర్వభూమండలంలో దివ్యలోకాలలో కథలుగా చెప్పుకొన్నారని కవులు వర్ణించిరి.

గణపాంబ బేతరాజు సౌందర్యం కవులు పాడగా విన్నది. ఆయన తనభర్త అని తండ్రి నిర్ణయించిన మరుసటి క్షణంలో ఆమె విరిసిన, దిరిసెన పూవులా మంజులత తాల్చినదాయెను. ఆమె విశ్వాధినేత నారాయణుని చేపట్టు వార్నిధి కుమారిక కమలాలయ లా ఒప్పిన దాయెను.

చెల్లెలి వివాహ వైభవము తలచుకొంటూ తాను తండ్రికి దక్షిణభుజమై వెలనాటి చోడుల సామంతుల జయించి తెచ్చిన ధనరాసులు తన చెల్లెలికి స్త్రీ ధనంగా ఇచ్చిన దృశ్యము భావిస్తూ రుద్రదేవి పులకాంకురములు దాల్చెను.

ఆనాటి వేషమేమి? ఈనాటి వేషమేమి? తన ఈనాటి వేషంకన్న, భర్తను చేరబోయే తనచెల్లెలు గణపాంబాదేవి ఎక్కువ అందంగా ఉండెనా? కాక! ఆమె బాలికగా పెరిగెను. రాజకన్యలు నేర్వవలసిన విద్యలన్నీ బాలికవలె నేర్చుకొన్నది. ఆమె నిశ్శంకగా తమ నవతితల్లుల అన్నగారు శ్రీ జాయప మహాప్రభువు శిష్యురాలై నాట్యం నేర్చుకొన్నది. తాను బాలునిలా నేర్చుకొన్నది. హావభావవిలాసాలలో చెల్లి ముద్దులు మూటగట్టే ఉషాదేవిలా ఉంటే తానొక ఆడంగి అబ్బాయిలా నాట్యం నేర్చుకొన్నది.

తన చెల్లి మహా విద్వాంసుడైన మహావైణికుడు శ్రీ సత్రము బొల్లమరాజార్యునికడ సంగీతమును, సర్వవిద్యలు వేదస్వరూపులైన ఈశ్వరసూరి పండితులు విద్యాగురువుగా తనతోపాటు నేర్చుకొన్నది. పాడే సమయంలో తన గొంతుక చెల్లెలి గొంతుకలా పంచమ స్వరశ్రుతినే పలికేది. అందుకని తానెప్పుడు మంద్రస్థాయిలో పాడుకొనునది.

ఏమిటీ ఆలోచనలు? ఎందుకు ఈ సాయంకాలము శ్రీ బాబయ్యగారు శివదేశికులవారు తనతో రాచకార్యాలు మాటలాడడానికి వస్తామన్నారు. లోనికి పోవాలి! అయినా వారు రాగానే వార్త వచ్చునుకదా! ముమ్మడమ్మ ఎంత వెర్రిబాగులబాలిక! తన్ను పురుషునిగా ఎంచి సీత రాముని ప్రేమించినట్లు ప్రేమించినది. పార్వతి శివుని ప్రేమించినట్లు ప్రేమించినది. పాపం, ఆ బాలికకు నిజం తెలిస్తే ఎంతబాధపడుతుందో? స్త్రీల హృదయం తనకు తెలుసును. తనకుమాత్రం తన హృదయం తెలుసునా? స్త్రీ హృదయం స్త్రీకే తెలియదా? ఏ సమయానికి స్త్రీ హృదయం ఏవిధంగా ప్రసరిస్తుందో స్త్రీకిని తెలియదు. తాను స్త్రీ హృదయమూ, పురుష హృదయమూ తెలియాలేని శిఖండిలా ఉండెను కాబోలు? పురుషుల హృదయం స్త్రీలకు నిముషంలో అవగతం అయితీరుతుంది.

చాళుక్య వీరభద్ర ప్రభువు హృదయం ఏ రీతి ప్రసరిస్తున్నదో తాను గ్రహింపగలుగునా? పెండ్లికాని బాలికలవంక వారెట్లుంధరోయును జిజ్ఞాసచే

ఆయన తలె త్తి చూడడు. తాను బాలికనని ఆయన గ్రహించెనా? అట్లు తన్ను తదేక దీక్షతో గమనిస్తారేమి? ఆ మహాభాగుడు శ్రీరామునిలా ఏకపత్నీవ్రతుడు కాగలడా? కాకపోయిన తనకేమి? ఆయన శ్రీకృష్ణునిలా పదారువేలమంది గోపికలను చేసుకుంటే తనకేమి? విష్ణువు బహుభార్యాప్రియుడు, పరమశివునకును గంగ విషయములో బహుభార్యాత్వదోషం సంభవించినది. కాని శ్రీరామున కేకపత్నీత్వవ్రతఫలం దక్కింది. బ్రహ్మకూడా ఏకపత్నీవ్రతుడేనట. వీరభద్ర మహాభావానికి జాయ భద్రకాళి. ఆమె రుద్రభావమే!

తన తల తిరుగుచున్నది. కొంచెంసేపు పెద్దతోటలో తిరిగి, మరీ రావచ్చును. వెన్నెల ఎంతో అందంగా ఉంది.

రుద్రాంబిక అంతకన్న అంతకన్న బాలికఅయి తలుపు చేటికచే తెరిపించి బాహ్యవనంలోనికి అడుగిడి నడిచింది.

శీతకాలం గడిచి వసంతకాలం చిన్న బాలకునిలా తోటలో ఆడుకుం టున్నది. మల్లె అంటులన్నీ చిగిర్చి మొగ్గలు తొడిగినవి.

మావిచెట్లు అన్నీ చిగురించి ఒత్తుగా పూతలతో పిందెలతో నిండి ఉన్నాయి. అరటిబోదెలలో గెలలు సహస్రఫణాలతో విష్ణునిపై వంగు శేషునిలా ఉన్నవి. వకుళపత్రాలు ఆ వనం అంతా పరిమళాలు విరజల్లుతున్నవి. సప్తమి నాటి చంద్రుడు వెన్నెలతో హృదయాల లోతులను కలతపెట్టుతున్నాడు.

ప్రక్కనే ఒంటిమిట్ట. దూరంగా చిన్నకొండలు మేఘాలులా ఆకాశంలోకి తొంగిచూస్తున్నవి. లేడి రాణిలా దిక్కుల నాఘ్రాణిస్తూ, హంసలా నడుస్తూ క్రీడాసరస్సు కామె చేరినది. ఆ వెన్నెలలో నీలి కలవపూలు-అప్పుడే వయసువచ్చిన కన్యహృదయంలా సౌరభాన్ని వెదజల్లుతున్నవి. ఆమె వంగి నీటిలోనుండి కాడతో ఒకపూవు పెరికి నీటిని తన పయ్యెదకొంగుతో తుడిచి, నిలుచుండి ఆ పూవు నాఘ్రాణించుచు ఎదుట ఒక పురుషునిచూచి, అలాగే ప్రాన్పడిపోయింది.

ఆ పురుషుడు ఈ దివ్యమూర్తిని చూచి చేష్టలుదక్కి అట్లే నిలుచుండి పో-యి-నా-డు.

౨

ఆ పురుషుడు చాళుక్య వీరభద్రుడని గ్రహించగానే రుద్రదేవి గజగజ వణకినది. ఈ పురుషుడుకాదూ తన హృదయమంతా నిండి, తన జీవితమంతా ప్రసరిస్తున్నది? ఈ పురుషుడుకాదూ తాను చేయదలచుకొని ఈ స్త్రీ వేష ధారణము తనచేత చేయించింది?

ఈ కానే వెన్నెలమూర్తిలా ఉన్నాడీ మహాభాగుడు. తా నెప్పుడూ చేయని మూర్ఖకార్యంచేసి, ఈ ఉత్తముని కంటబడెనది. అతడు తన్నేమను కొనునో? అతడు నిజం గ్రహించునా? గ్రహిస్తే ఏమనుకొనున్నవో!

గ్రహిస్తే గ్రహించినవాడుగాక.! తన స్త్రీజన్మ ఈనాటికి సార్థకమయింది. వెన్నెల ఉండి ఆకాశాన చంద్రుడు లేకుండుట ఎట్లుసాధ్యము?

తన్నుచూచి ఆ ప్రభువు, ఆ ఉత్తమనాయకుడు విగ్రహమై అలా నిలుచుండిపోయినాడు! ఈ వెన్నెల కూడుకొని పాలరాయై, ఈ ఉత్తమ చాళుక్య దైనది కాబోలు?

ఇంతలో రుద్రదేవికి ఏదియో సిగ్గు. ఏదియో మహాకాంక్ష. ఏదియో అతిపూజాభావము. కెరటాలై నిలువునా విరుచుకొని పడినాయి.

ఈ మహాపురుషుని పాదాలకడ మోకరించి, "ప్రభూ నేను నీ దాసిని, నీ భార్యను, నీ ప్రేయసిని, నీ అర్ధాంగిని. నన్ను పాలించుకో. నన్నీ రాజ్య పాలనా భారంనుండి శ్రీకృష్ణుడు రుక్మిణిని ఎత్తుకొని పోయినట్లు ఎత్తుకపో. నువ్వు పురుషుడవు. నేను స్త్రీని. నీకు నేను నాకు నీవు! గోదావరీ తీరంలో ఒక చిన్న ఆశ్రమం నిర్మించుకొని, ప్రేమతో, ప్రేమశ్రుతితో, ప్రేమరాగాలతో, ప్రేమగీతాలతో ఆ గోదావరీ తరంగాల ఉయ్యాల లూగుతూ ప్రవహిస్తూ, సర్వప్రకృతిలో భాగమై, కోకిలలతో కొమ్మకొమ్మకూ ఎగురుతూ, చక్రవజంటలో నీరరేఖలలో సుడులౌతూ, రెండు పూవులులా, రెండు లేతరెమ్మలులా లోకానికి దూరంగా, లోకప్రేమ నవనీతంలో కణాలవుతూ ప్రేమోపనిషన్మంత్రంలో మంత్ర వ్యాఖ్యానాలవుతూ తరింపకూడదా ప్రభూ!" అని తన్నర్పించుకుందామని రుద్రదేవి అనుకొన్నది.

ఎంత ఉత్తమమైనా, స్త్రీ పురుష ప్రేమ, వ్యక్తిమాత్ర సంబంధం కలది. ప్రేమికులు లోకంలో ఇద్దరే. వారికింక ఏమి ఉంది? కాని లోకం ఏమవుతుంది? తల్లిదండ్రులు లేని బిడ్డలు, భర్తలు లేని భార్యలు, వికలాంగులై తమ్ము పోషించుకోలేని పురుషులు, రోగపీడితులైన నరులు జరాదుఃఖితులై అసహాయులైన మానవులు, క్రూరులచే హింసించబడే సాధువులు, క్షామదేవత పాదాల నలిగిపోయే జనులు, కోటానుకోట్ల జనులు, వారి చిన్నచిన్న గ్రామాల్లు, వారి వృత్తులు, వారి వ్యవసాయాలు, వారి ఆనందాలు, శాంతప్రవాహాలైన వారి జీవితాలు ఇవి అన్నీ ధర్మం నెరవేర్చడానికి భయపడే ప్రభువల్ల వంచితమై, అపశ్రుతి స్వరూపమై ప్రళయంలో మగ్గిపోవునుకదా!

అలాంటి హీనరాజశాబకం తాను కాదనుకోడం, ఎంత అధర్మము, ఎంత నీరస నిర్వేదము! మహాధన్వి అయిన అర్జునుడు ఆ మహాదోషం ఆచరింపబోతే భగవానుడు శ్రీకృష్ణుడాతనిని రక్షించాడు. తన్నెవ్వరిక్కడ రక్షించేది? తానే లసం శ్రీకృష్ణభానుగాక!

ఆమె వెనుక్కు తిరిగి, ఆ వెన్నెలలో ఆ వసంతయామినీ విలాసంలో, ఆ మత్తపుష్ప సౌరభాలలో, ఆ శకుంత కలకలారావ గాఢగీతికలలో అన్నికలలూ అక్కడే దిగజార్చి, కఠిన ధర్మాభిముఖియై పరుగెత్తిపోయింది.

*　　*　　*　　*

ఎవరాదేవి? ఏలోకాలనుండి దిగివచ్చింది? ఎందుకు వచ్చింది?

కాకతీయకులదేవత కాకతీ దేవియా? ఆమెకు సైదోడు ఏకవీరయా?

ఈలాంటి అందం లోకంలో ఉండదు. ఆమె స్త్రీ కాదు, సౌందర్యవతి కాదు! ఆమె స్త్రీత్వాతీతమైన ఒక మహాభావం, సౌందర్యమూలమైన దివ్యాతి దివ్య సౌందర్యం! ఆమె స్వప్నాల మించిన స్వప్నం! ఎవరీబాల? వెన్నెలలో వచ్చి వెన్నెలలో కరిగిపోయినది. "నువ్వెవరవు దేవీ! అచ్చరలను నలుపు చేయ నారాయణు దూర్వశిని పుట్టించాడు. ఆ ఊర్వశీ దివ్యతేజస్సును మిణుగురు నొనర్చు మహా తేజస్సువా? తనకా నిమేషము చైతన్యమే తప్పినది. కన్నులు మూతలు పడలేదేమి? తన పెదవులు మాటలేని కదలిక అయినా పొందలేకపోయినవేమి?

ఈమూర్తి తనకు సన్నిహితము. దూరమును! ఆ బాలికలో తాను కనిన స్వప్నాలు, తాను రచించుకొన్న అమృతగానాలు, అణువులై ఈ రూపును పొందినవే. క్షణమాత్రం కన్నులు మూసుకొన్న తన కర్ణాలకు ఆమె సౌందర్యాలు ఏవో శారద వీణాగానాలై వినిపించినవేమి?

దేనికు లీ సౌందర్యదర్శనానికా వన్నీవనంలో ఈ వెన్నెలలో వదిలి వెళ్ళిపోయారు?

తనతో ఆఖేటక్రీడకు వెంచేసిన ఒక గుప్తభావము, సర్వ గోప్యాలువదలి తనకీ పవిత్ర ముహూర్తంలో ప్రత్యక్షమయినదా?

"దేవీ! ఆంధ్రప్రజాహృదయ నటద్దివ్యచరణ స్వర్ణమంజీరగానజీవితా! ఈ పవిత్రక్షణమే నాకు సర్వానుభూతి పుంజమై, ఇంకనుంచి ఒక్కణ్ణే ఈ జీవితపథాల్లో యాత్రచేయ ఆదేశించినావా?"

ఆతడు కరగిపోయినాడు. గంభీర జీవియై, మహావీరుడై అతిరథుడై, దుష్టతురగ రేఖారేవంతుడై, గజసాహిణై, నరలోక సుందరుడై, శత్రుమత్తగజ సింహమైన ఆ ఉత్తమ చాళుక్యుడు తన్నలమివేసిన లోకోత్తరప్రేమశక్తిచే కరగి, అమృత బిందుద్వయాంకితలోచనాంచలుడయ్యాడు.

"ఏమయ్యా వీరభద్రప్రభూ! వెన్నెలలో స్వప్నాలు కంటున్నావా? మాయబడిన ఆ గుమ్మంవంక అరమూతలు కన్నులు చూచేవు! ఏ మహానిధి ఆ వెనుక ఉందనుకున్నావు?"

శివదేవయ్య మాటలు స్వప్నమధ్యంలో సముద్ర ఘోషలా వినబడి, వీరభద్రప్రభువు ఉలిక్కిపడి సిగ్గుతో వివర్ణముఖుడై, మగల ధైర్యం చిక్కబట్టి, "ఒక దేవి ప్రత్యక్షమై మాయమైనది - గురుదేవా!" అన్నాడు.

శివదేవయ్య, ఆ ఇరువురు త్రిలింగదేశ మహావ్యక్తులూ ఒక్క ముహూర్త మాత్రం తాదాత్మ్యం విడిపోవడం చెట్టునుండి గమనించినాడు. ఆయన గమనించినాడని చాళుక్య వీరభద్రుడు గ్రహించుకొన్నాడు. వీరభద్రుడది గ్రహించాడని శివదేవయ్య దేశికులు అర్థం చేసుకొన్నారు.

ఒకరివైపు ఒకరు ఒకనిమేషం పారజూచి పక్కున నవ్వుకొన్నారు.

ఇరువురూ కలిసి నెమ్మదిగా యువరాజు నగరిలోకి వెళ్ళుచుండగా, సేవకులు, లేఖకులు, దౌవారికులు, కంచుకులు, అంగరక్షకులు వంగి నమస్కరించుచుండిరి. సభామందిరాలు గడచి ఆలోచనామందిరంలోకి ఒక దౌవారికుడు దారిచూపుచుండ పోయి అందు సుఖాసనాల ఆసీను లయ్యారు.

శివ :- ప్రభూ! కాళింగుడు సింహాద్రికడ దండువిడిసి, రాజమహేంద్రవరం వరకూ యుద్ధయాత్ర సాగించి కోనసీమామండల ప్రభువులు హైహయుల నోడించి. గోదావరిదాటి నిడుదప్రోలుపైపడ నున్నాడని మీకు తెలిసిన వేగు నమ్మకమైనదేనా?

వీర :- గురుదేవా! ఆ వేగునడిపింది మా నాయనగారి అంతరంగిక సేనాపతి. సోమనాథదేవులు. ఆ బ్రాహ్మణ శ్రేష్ఠుడు చాణక్యదేవునకు గురువు కాదగిన ప్రతిభాశాలి!

శివ :- కాళింగుని ఈ ఉన్మాదానికి కారణం?

వీర :- మన రాజ్యంలో ఉన్న కొందరు పెద్దలట!

శివ :- ఎవరు వారు?

౯

యువరాజు లోనికివచ్చి దేశికులకు నమస్కరించి, వీరభద్రుని నమస్కార మందుకొని పీఠముపై నాసీను డయ్యెను.

యువరాజు చూపులో మాటలలో, నడవడిలో తొందరపాటుగాని త్రపాభావంగాని ఇసుమంతైనా గోచరించుటలేదు.

రుద్ర :- కాబట్టి బాబయ్యగా రేమంటారు? వెంటనే కటకంపైకి ఎవర్ని పంపాలని?

హరించా డితడు అని వార్తవచ్చింది. ఆ విషయం మీకు తెలుసునా గోం రాజుగారూ?

గోంక :- చిత్తం మహారాజా! ఆ విషయం మరీ దారుణమండి. వర్ధమానపుర ప్రభువు కుమారులకు ఆవపోనివారి అమ్మాయి అన్నాంబికాదేవిని ఇవ్వడానికి నిశ్చయించడం, ఆ వివాహానికి అనేక వీరులతో, లకుమయారెడ్డి తర్లి వెళ్ళడం, మహాప్రభువులు, మంత్రులు ఆశీర్వచనాలతో వధూవరులకు బహుమతులు పంపడం జరిగింది.

రుద్ర :- అవును. అది అంతా మాకు తెలుసును. ఆ పీటలమీద, పెళ్ళి చెడగొట్టా డీ గజదొంగే!

గోంక :- అవధారు మహారాజా! ఆ పెళ్ళి అలా చెడగొట్టి ఈ గన్నయ్య పెళ్ళికొడుకును ఎత్తుకు పారిపోయి మరి వారంగోజులకు వర్ధమానపురం తిరిగి పంపాడట! వివాహానికి ఉప్పల సోమప్రభువు వచ్చి, మీకు గోనగన్నయ్య తల చూపిస్తానని రాజలోకం ఎదుట ప్రగల్భాలాడి, తిన్నగా తన నగరానికి వెంచేస్తున్నాడట.

రుద్ర :- మంచిది.

గోంక :-దారిలో విఠలధరణీశుడు, సూరనరెడ్డి కొద్ది సైన్యంతో ఉప్పల సోమనికి ఎదురుపడ్డారట. పాపం ఉప్పళ సోమప్రభువుతో వేయిమంది సైనికులే ఉన్నారట! ఆ గజదొంగలతో నాలుగువేలమంది రాక్షసులున్నారట.

రుద్ర :- గజదొంగలబలం ఎప్పుడూ అంతేకాదా, గోంక ప్రభూ!

గోంక :- చిత్తం! చిత్తం! సోమరాజు "ఇదా మగతనం మా బలగం తక్కువ అని చూచి ఈలా చేయడానికి వచ్చారు నికృష్టులు" అని అరచాడట!

రుద్ర :- ఆఁ!

గోంక :- ఆ వెంట ఎక్కడనుంచి ఉరికాడో గన్నారెడ్డి నవ్వుకుంటూ కత్తి ఝుళిపిస్తూ వచ్చాడట.

రుద్రప్రభువు ముందుకువంగి "ఆతర్వాత ఏమయింది?" అని అడిగినారు.

౧౦

గోంకరాజు ప్రభువు నుద్దేశించి ఉప్పళ సోమప్రభువుని గాథను ఇల్లా మనవిచేసిన వాడాయెను.

"మహాప్రభూ! సేవకుడను, అప్పుడు గన్నారెడ్డి ఉప్పల సోమురాజును చూచి, 'ఓయీ! మగవాడా! ఓయి మహాకఠిన ప్రతిజ్ఞ పట్టినవాడా! నువ్వు నా తల రాజలోకం పాదాలముందర చెండులా పడవేస్తు నన్నావట. ఇదిగో

ం, ఇది నా తల. నీ సైన్యం నా సైన్యం యుద్ధానికి దిగనవసరంలేదు. నీ న్యం యావత్తూ ఇదివరకే నా పక్షం తిరిగిపోయింది. ఇక నువ్వూ నేనే ద్వంద్వయుద్ధం చేద్దాము. నువ్వు ఖడ్గయుద్ధంలో ఆరితేరిన మగటిమి కలవాడవని ఛప్పన్న దేశాలూ పేరుపొందావు. నేను గజదొంగను. నువ్వు నా తల కొట్టినావా ఎవ్వరుగాని నీ జోలికిరారు. నీ దేశంలో దిగబెడ్తారు. ఎంత చెడిపోయినా నేను శ్రీ బుద్ధారెడ్డిప్రభువు కుమారుణ్ణి. అతడు నా తమ్ముడు విఠల ప్రభువు. అతడు నా మాట పాలనఅవునట్లు చూడగలవాడు' అని చెప్పి పకపక నవ్వాడట.

“మహాప్రభువులు ఉప్పల సోముని ఖడ్గ యుద్ధ నిపుణత్వం ఎరుగుదురు గదా! ఖడ్గ, కరవాల భిండివాల, ఛురికా యుద్ధాలలో లోకప్రఖ్యాతి పొందిన ఉప్పలసోముడు గోనగన్నయ్యలా ఆరడుగులపైన పొడుగువాడు. విశాలమైన వక్షం కలవాడు. దీర్ఘ బాహువులవాడు. మొక్కవోని పరాక్రమం కలవాడు. భీకరమైన తేనెకన్నులు కలవాడు. కండలుపట్టిన దేహం కలవాడు. గోనగన్నారెడ్డి మాటలు పూర్తికాకుండా మెరుపువేగంతో కత్తితీయడం, పిడుగువేగంతో గన్నయ్యపైకి ఉరికి, కత్తి నెత్తి అతని శిరస్సుపై అఖండశక్తితో వేశాడు. ఆ వేటుతో గన్నయ్య ఖండితమస్తకుడై పడిపోవలసిందే.

“కాని గన్నయ్య మెరుపును మించిన వేగంతో వెనక్కు ఉరికి ఆ వేటు తప్పించుకొన్నాడు. అక్కడనుండి పకపక నవ్వుతూ, ఉప్పల సోముని అపహాస్యం చేస్తూ, గోనగన్నయ్య చేసిన యుద్ధం దేవతలు చూసి ఆనందించినారట!”

రుద్ర :- గన్నయ్య కత్తియుద్ధంలో అంత మొనగాడా!

గోంక :- దివ్యచిత్తం మహారాజా! ఆనాడు ఉప్పల సోమప్రభువు చూపిన కత్తియుద్ధ విచిత్రాలు ఇదివరకెన్నడూ ఎవ్వరూచూపలేదట! గన్నయ్య ఓయి ఉప్పలసోమా! తిన్న ఇంటికి వాసాలు లెక్కపెట్టావు, వాసాలెన్ని? నువ్వా రుద్రప్రభువును సింహాసనంమీదనుంచి లాగి పారవేసే అపరరావణాసురుడవు? ఓహో కొత్తచక్రవర్తీ! జాయపమహారాజభృత్యా! ఉప్పుచేపలుతినే అఖండవీరా! ఏదిరా నీ కరవాల విక్రమము? ఆడదాని చేతికూడు తినవేమి? ఆదోనివారూ, మా పినతండ్రిగారు మంచి హంతకుణ్ణి చేరదీశారు. ఆ హంతకుడు. ఉప్పుతిని ముప్పందుం అవుతాడట!” ఈలాటి మాటలంటూ ప్రళయనాట్యమే చేశాడట. అంతటి వీరుడూ, ఉప్పలసోమన్న చెమటలు కారిపోవగా యుద్ధం చేస్తున్నాడట. గరుడప్లుతంతో పైకెగిరి, గోనవారిబాలుడు కత్తిపైకెత్తే సరికి వంగి గన్నయ్య పొట్టలో పొడవబోగా గన్నయ్య పకపక నవ్వి పర్వతచంక్రమణంచేసి కాలిజోడుతో ఆ కత్తిని పక్కకుతన్ని, వెంటనే కుడ్యబంధనవిధానాన కత్తిని మూడు నిలువుకోతలులాగి క్రిందికొట్టి కత్తితో చక్రధారికాప్రయోగంచేసి ఉప్పలసోముని తల ఆకాశానకు ఎగరగొట్టాడట!

శివ.
మహారాజుకు

వీర :- ప్ర
వారికి బాసట అవ్వ

రుద్ర :- చాళి
శౌణయాదవులు ఏక్ష
విధానం ఆలోచించా
ఏబదివేల విలుకాండ్రు
బయలుదేరి గోదావ
ప్రభువైన ఆనంగళి
కులవారు ఇందులూ
పోయి ఇటువైపు
మధ్యపడి కాళి,

శివ :-
యాత్రావిధ

రుద్ర
పంపించండి.

ము:ఖ
భద్రుడు ?

సి

ఢం ఢం
్షసైన్యాలు

గా భేరీలు సంకేత
ఎరిసినప్పుడు పొంగి
ాయి. ఆ మహో
ని. 'ఆ' అని అనే
ైపునుంచి, ఏనుగులు
ప పడ్డట్లు వచ్చినవి.
ొన్ని కాల్బలాలు,

న్నామని తెలుసు
ల్ని, అశ్వికుల్ని
చెండాడడం
ాలుస్తున్న వి.
ెరుచుకుపడే
గుర్రాలు,
బాణాలు!

నీరైంది.
ాన్ను

రుద్ర :- హర! హా! ఏమిదారుణము! ఎంతటి వీరునికి ఎంతగతి పట్టింది. గోంకప్రభూ! గన్నయ్య గజగొంగయై, ఈలా పాడయిపోయినాడేమి?

గోంక :- మహాప్రభువులకు తెలియని రహస్యాలున్నాయా?

రుద్ర:- మీరా దొంగవిషయం జాగ్రత్తగా కనుక్కోండి. ఇది మాఆజ్ఞ.

విర్యాలగోంకరాజు యువమహారాజుకడ సెలవుతీసికొని వెళ్ళిపోయాడు.

మహారాజు వెంటనే లేచి దౌవారికులు అవునేతి కాగడాలతో దారిచూప అభ్యంతర మందిరాలలోని పూజాగృహానకు పోయి, పురోహితుడు ప్రసాద మందీయ కన్నుల కద్దుకొని సేవించి, మహానసగృహాలలో భోజనమందిరానకు పోయినారు.

అక్కడ మణులు పొదిగిన దంతపుపీఠంపై మహారాజు అధివసించారు. ఎదుట బంగారపు అరటిఆకు పెద్ద అరటిఆకులో ఉంచబడినది. ఆ బంగారపు ఆకుచుట్టూ, బంగారపు గిన్నెలలో కూరలు, పులుసులూ, పచ్చళ్లు ఉంచబడినవి. వీరశైవులు మాంసాదులు తినరు. లింగము కట్టుకున్న మనుష్యుడు మధుమాంసాదులు వర్జించి తీరవలయును. కాకతీయప్రభువులు రుద్రదేవ చక్రవర్తి కాలంనుంచి మధుమాంసాదులు మానివేసిరి.

రుద్రదేవ మహారాజు భోజన మారగించి, లేవగా పరిచారికలు బంగారు చెంబులతో నీరు కొనివచ్చి చేతులుకడిగి తుడిచినారు.

ప్రభువు తాంబూలమందిరములోనికి పోయి, ఒకపల్యంకపీఠంపై అధివసించగనే మహారాణి శ్రీ ముమ్మడాంబికాదేవి రా ననుమతి వేడినారని వార్త వచ్చినది.

రుద్రదేవ ప్రభువులేచి చిరునవ్వుతో సంతోషంతో తన నగరులోనుండి ముమ్మడాంబికాదేవి నగరునకు పోవు మందిరాలవైపు నడుస్తూ ఎదురేగిన వారయిరి.

ఇంతలో క్రొక్కారు మెరుంగు తీవలా, ఆకాశాన్నుంచి దిగివచ్చే రతిదేవిలా, మహేశ్వరునికై హైమవతి హృదయంలోంచి బయలువెడలిన దివ్యకాంక్షలా ముమ్మడాంబిక లత్తుక అలంకరించిన పాదాల బంగారుగజ్జియలు, మంజీరాలు గలగలలాడ ఒయ్యారంగా నడుస్తూ భర్త కెదురువచ్చినది. రుద్రప్రభువు చేతులుచాచి ముమ్మడాంబిక చేతులు ప్రేమతో పట్టి "మహారాణీ! నా మందిరానికి దయచేయండి. మీకు ఒక పరమరహస్యం మనవి చేస్తాను. రండి, నా పూజామందిరానకు" అని అనునయించినారు.

మహారాజును మహారాణియు కలిసి మహారాజు పూజామందిరానకు పోయినారు.

రుద్ర :- దేవీ నా జీవితానికి అవసరమైతే మీరు తగిన సహాయం చేయగలరా?

ముమ్మ :- ప్రభూ! మీరు నా దైవము; మీరే నా ప్రభువులు, మీరే నా జీవితము. నా సర్వస్వము మీకై అర్పించివేయడానికి నే నెప్పుడూ సిద్ధమే.

రుద్ర :- దేవీ! అదిగో పూజామందిరం. అందులో పరమశివుడూ, విశాలాక్షీ, గణపతి, కుమారస్వామి మున్నగు దేవతలు ఆహూతులై ఉన్నారు. వారందరి సాక్షిగా నేను మీకు మనవిచేసే విషయాలు అత్యంత నిగూఢాలు. ఒకటి: మనరాజ్యం కోసము మా నాయనగారు చేయగూడని పని ఒకటి చేశారు. అది నేను భక్తితో తలదాల్చాను.

ముమ్మ :- మహారాజా! తాము ఆలోచించకుండా చేసినదే ఉత్తమము. ఇక ఆలోచించి చేసినపని ఉత్తమోత్తమమే గదా!

రుద్ర :- వారే నాచేత ఆ వ్రతము పట్టించారు.

ముమ్మ :- మహాప్రభూ! అది మహాప్రసాదం.

రుద్రదేవ ప్రభువు పూజామండపంకడ మోకరించి పది విఘడియలు ప్రార్థించారు. అంత వారు లేచినవారై మహారాణీని తనదగ్గర కూర్చుండ ప్రార్థించారు.

“ఈ రహస్యం మీరు ధైర్యంతో ధరించాలి. పురుషులకు నా కున్న కుంతల సౌభాగ్యం ఎన్నడైనా చూశారా దేవీ?”

“లేదు. ఆ సౌభాగ్యం చూచిన నాకు అత్యంతాశ్చర్యం జనించింది.”

“నా ఈడులో నూనూగు మీసమైనా రాని పురుషులుంటారా దేవీ?”

“చిత్రం. ఆ విషయమూ నా కెప్పుడూ ఆశ్చర్యం కలగజేస్తూనే ఉంటుంది ప్రభూ!”

“శ్రీ గణపతి రుద్రదేవ చక్రవర్తికి పురుష సంతానము లేదు”

“ఆఁ! ఏమి తాము వచించేది! నాకేదో దడవస్తున్నది? తాము...? తా...?”

“శ్రీ గణపతి రుద్రదేవసార్వభౌములకు ఇద్దరు కొమార్తెలు.”

“ఇద్దరా గణపాంబాదేవిగారు ఒక్కరేకాదా?”

“నేను చక్రవర్తి పెద్దకొమార్తెను. నా పేరు రుద్రదేవి.”

ఈ విషయాలు రుద్రదేవి చెప్పడం ప్రారంభించినప్పటినుంచిన్నీ గజగజ వణకుచున్న ముమ్మడాంబిక కంట జలజల బాష్పవారి ప్రవహించిపోయినది. ఆమె పట్టలేక రుద్రదేవి ఒడిలోవాలి వెక్కి వెక్కి ఏడ్చినది. ఆ క్షణం ఒక దివ్యసుందరవిగ్రహుడు శాపంచేత స్త్రీగా మారిపోతున్నట్లు ఆమె భావించుకొని మరియు దుఃఖించినది. తాను తన ఆత్మేశ్వరుని గాఢంగా కౌగలించుకుంటే ఆయన పురుషత్వము నశించి పోదని రుద్రదేవిని ఆ బాలిక ఇంకా గాఢంగా హృదయాని కదుముకున్నది.

తన తెలివిలేమిచే తన పురుషుడు పురుషత్వం కోలుపోతున్నాడని ఆమె భావించుకొని గజగజ వణికిపోయినది. తనభర్త కేదో మహదాపద సంభవించినదని ఆమె శరఘాత చెందిన కపోతరాజును చూచిన కపోతిలా మూర్ఛపోయింది.

రుద్రదేవ ప్రభువు 'ఎవరక్కడ?' అని కేకవేసినారు. పలువురు పరిచారికలు పరువిడి వచ్చి ముమ్మడమ్మకు శీతలోపచారాలు చేయగానే, ఆమె తెలివినందింది.

"మహారాణీ! ఉపశమించండి. మీరంత బాధ పడుదురని ఎరిగి ఉండిన్నీ నేను తొందరపడి చెప్పివేసినాను."

"మహాప్రభూ! మీరు చెప్పేవిషయాలు నాకేమీ అర్థంకాలేదు."

"నేను మీబోటి బాలికను. మా నాయనగారు పుత్రుని వాంఛించి, వాంఛించి, స్వయంభూదేవుని పూజించి, పూజించి, నన్ను గన్నారు. ఎన్నాళ్లో పిల్లలు లేనివారికి నేను కలగడమే బ్రహ్మానందమైనది. కాని పుత్రికననే విచారము వారిని వెన్నంటింది. అప్పుడే విశ్వేశ్వర శివదేశికులు, 'భగవంతుని విలాసాలు అర్థం చేసుకొని పురుషుడు ఆనందించాలి. పరమశివుని కృపవల్ల కాకతీయసామ్రాజ్యవిచ్ఛిన్నానికి శుంభనిశుంభాది రాక్షసులెవరో ఉద్భవించి ఉంటారు. వారిని సంహరించడానికి దేవియే రుద్రదేవిగా ఉద్భవించిఉంటుంది. అందుకని ఈ బాలికను కొమరునిగా పెంచవలసింది. తర్వాత కొమరుడు పుట్టితే, అప్పుడీమె బాలికయని తెలుపవచ్చును. సార్వభౌమా!' అని ఉపదేశించినారట. చెల్లీ! అప్పటినుండి నేనట్లా పెరిగినాను. వీర విద్యలన్నీ నేర్చాను. నువ్వు నాబిడ్డవు. నువ్వు నాచెల్లివి. నాగర్భాన్ని కొమరుడు కలక్కపోతే నీపుత్రుడే నాప పుత్రుడౌతాడుదేవీ! నువ్వు జాయపసేనాని కొమరితవు. ధైర్యంవీడి మొరకు స్త్రీలా ఈలా దుఃఖిస్తారా? నువ్వు కోరిన మహాపురుషుడు దేవలోకంలో ఉన్నా వానిని బట్టితెచ్చి నీకు సమర్పిస్తాను. మేమంతా చేసిన ఈ అన్యాయానికి క్షమించావని నా హృదయంమీద వ్రాలు." అని రుద్రమదేవి కంట తడిచేసినది.

ముమ్మడాంబిక రుద్రదేవి మోము నిమేషమాత్రం తిలకించి, కన్నీటితో తడిసిన పెదవులపై, మేఘాలమధ్య నిర్మలాకాశంలో వికసించిన పూర్ణచంద్రునిలా, నవ్వు వెలుగుతూ ఉండగా రుద్రమదేవి హృదయంమీద వాలింది.

★

చతుర్థ గాథ

అన్నాంబిక

౧

ఆయనెంత ఠీవిగా ఉన్నారు! అవును. పూజ్యులైన గోన బుద్దారెడ్డి సాహిణి మహారాజు పుత్రుడైన పురుషునకు మహారాజ ఠీవి రాకుండా ఏలా ఉండగలదు?

అన్నాంబిక అంతు దొరకని ఆలోచనలతో తన అంతఃపురంలో సంగీత మందిరంలో దిండ్లు అలంకరించిన ఒక రత్నకంబళిపై, మెత్తని పట్టుదిండుపై ఒరిగి కూర్చుండియున్నది. ఆ మందిరము నిండా అనేక వాద్యవిశేషాలు వివిధ పేటికలలో ఉన్నవి. ఆమె ప్రక్కనే వల్లకి ఒకటి మంజులాంగుళీ స్పర్శనాకాంక్షించి ఉన్నది. ఆ మందిరమంతా రత్నకంబళ్ళు పరచి ఉన్నవి. వానిపై పట్టుదిండ్లు అక్కడ అక్కడ ఉంచబడినవి.

అన్నాంబిక పద్మాసనం వేసుకొని కూర్చుండి వీణామతల్లిని ఒడిలోనికి తీసికొని,

"లోక భీకరులైన దొంగల
మూకలను పాలించు అలక
న్నాకు చరితమువల్లకీ! పలు
పోకలను పాడేవు తగునటె వల్లకీ!"
అని ఒకపాట ఆలపించింది.

ఆమెకు కంటనీరు తిరిగిపోయినది. వసంతకాలంలో తొలకరి చినుకులు హృదయమందు దాచుకున్న చిన్న మేఘాలులా ఆమెకన్నుల నీరు కమ్ముకుంది.

"కొండరాళ్ళో, దండకాటవో
ముండ్లదారులో, మండుఇసుకో
నిండెనేమో హృదయమందున
దండువడలే దొంగటే?"

అన్నాంబిక సౌందర్యం ఆంధ్రలోకంలో వింతగా చెప్పుకుంటారు. అన్నాంబిక విద్య, అన్నాంబిక శేముషీసంపన్నత ధూపకరండమునుండి దెసలన్నీ కమ్మే పరిమళంలా దేశాలన్నీ ప్రసరించింది.

మహారాష్ట్ర యాదవుడు, చోళపాండ్యదేశ దాక్షిణాత్యప్రభువులు కదంబగాంగులు, కుంతలచాళుక్యుడు అన్నాంబికను వాంఛించారు. అయినా

కోటారెడ్డి తోటి మండలేశ్వరుని తనయునకు ఆ దివ్యశారద అన్నాంబికను ఉద్వాహం చేయ సంకల్పించాడు. కోటారెడ్డి ఆ బాలికహృదయం ఏమి అర్థం చేసికోగలడు?

శ్రీ గణపతిదేవ చక్రవర్తి తన బాలికనే రుద్రదేవునిగా పెంచినాడని ఏలా ఊహించాడో, అలాగే తాను తన కుమారెను బాలునిగా పెంచాడు. అక్కడ శివదేవయ్య మంత్రి ఇక్కడ ఏడీ? తోడే ప్రభువులు నవ్వుతున్నారని అనుకున్నాడు. తన తనయమీద నిష్కారణకోపం వహించి ఎందుకో మండిపోయినాడు.

అత్యంతపాపం చేసుకొన్నవానికిగాని బాలికలు జన్మించరట. అందులో, బాలురు కలుగకుండా ఒక్క బాలికలే ఉద్భవించినవాని జన్మ రౌరవాది నరక హేతువట. కోటారెడ్డి ధర్మశాస్త్రం అతని హృదయంలోంచే జన్మంపొందింది! ఆ ధర్మాన్ని పాలించే ప్రభువు ఆయనే! ఒక్కొక్కనాడు తనఒంటికూతును చూస్తే ఆదవోని ప్రభువుకు అపరిమితప్రేమ, ఒక దినం పుత్రికను, పురుష వేషంతో ఉండేదినాల్లో, తనతోపాటు వచ్చి అర్థసింహాసనమెక్కి రాజకార్యాలలో పాల్గొనుమనేవాడు. మరొక్కదినాన 'నువ్వు బాలుడవై ఎందుకు పుట్టలేదు అన్నమదేవీ! దుస్తరమైన నీ విధిని నేను దాటప్రయత్నం చేయడమేమిటి?' అనేవాడు.

అన్నమదేవికి వరదారెడ్డి సాహిణిని వివాహమాడ ఇష్టంలేదని కోటారెడ్డికి దేవేరి స్పష్టంగా తెలియజేసిన సమయంలో అవుననుకొన్నాడు. మళ్ళీ శుభ ముహూర్తము నిశ్చయం చేస్తున్నాము అని లకుమయారెడ్డి వార్త నంపగానే శుభ మనుకొన్నాడు.

“చిన్నబిడ్డలకు ఇష్టానిష్టములేమిటి? అన్నాంబిక ముక్కుపచ్చలారని కసుగందు. మంచీచెడ్డా ఆమెకేమి తెలుస్తుంది. మహారాణి తనకు అన్నాంబిక ఒకర్తే సంతానం కనుక చిన్నతనాన్నుంచీ అల్లారుముద్దుగా పెంచుకొంది. అందువల్ల ఆ బిడ్డ ఏమంటే తానూ అదే అంటుంది. రాచరికపు విషయాలు ఆడవారికేమి తెలుస్తాయి?” అని వందిభూపాలుడన్నాడు. పాపం అంతటిదిట్టమైన వీరుడైకూడా అలా గన్నారెడ్డి చేతుల్లో హతమారిపోయాడేమిటి? కందనోలంతా బట్టుకొని ఆ పాపి రాజ్యం సాధించాడు; కోటంతా బాగుచేయించాడు. మహావీరుడు ఉప్పలసోమప్రభువు గన్నహ్యుతల తెస్తానని ప్రభులోకం ముందు అన్నమాటలు ఎదురుతిరిగి అతని తలనే గన్నారెడ్డి పాదాలముందు పడవేయించాయి.

ఆ ప్రభువు శవాన్ని మంచిగంధపు పేటికలో ఆయన రాజధానికి సగౌరవంగా పంపాడట, ఆ గజదొంగ. ఆ పరమపాపికి గౌరవించేయడం కూడా తెలుసునా? వాడుకదా పీటలమీది పెళ్ళి చెడగొట్టినాడు. వాణ్ణి వాడి తమ్ముణ్ణి వివాహ సభామందిరంలోనే స్తంభాలకు కట్టి వివాహం వైభవంగా

చేయాలి. ఆదవోని మహాప్రభువులను అవమానంచేసి బ్రతికిపోయిన మగవాఁడింత వరకు ఎవరున్నాడు? ఏది ఏట్లయినా అన్నాంబిక వివాహం త్వరగా ముగించాలి.

ఈ నిర్ణయానికి రాగానే ఆదవోని ప్రభువు అంతరంగికురాలైన అంతఃపుర పరిచారిక నొకరితను ఆలోచనా మందిరంలోనికి రా నాజ్ఞ పంపినవాడయ్యెను. ఆమెవచ్చి ప్రభువునకు మోకరించి లేచి నిలుచుండి 'ఆజ్ఞ' అని చేతులు జోడించినది.

"నీవుపోయి, మహారాణీగారితో, రాజకుమారికి మళ్ళీ వివాహముహూర్తము సిరమయిందనీ, బాలికల ఇష్టానిష్టాలు ఉత్తమ రాజకీయాలకు అడ్డం రాకూడదనిన్నీ, రాజకుమారి భర్తతో వివాహానికి సిద్ధమై ఉండవలసిందనీ మహారాణి నా ఆజ్ఞగా తెలియచేయవలసిందని మనవి చేయుము."

ఆ పరిచారిక చిన్ననాటనుండే అంతఃపురాల్లో పెరిగినది. అంతఃపుర స్త్రీలలో బలముకలవాళ్ళను ఏరి, యుద్ధవ్యవసాయ నిపుణులుగా శిక్షనిస్తారు. వారు పురుషులతో సమంగా యుద్ధంచేయగలరు. అంతఃపుర రాజకీయాలు సాధారణంగా వారు పట్టించుకోరు. తమ ప్రభువులకు, దేవేరులకు అత్యంత భక్తితో సేవచేస్తూ అవసరమైతే ప్రాణాలు సమర్పించడానికి ఏమీ వెనుతీయరు.

ఆ పరిచారిక చిన్నగా మహారాణికడకుపోయి, ప్రభువు తనకప్పగించిన సందేశం వారికి మనవిచేసింది. మహారాణి ఆశ్చర్యమంది, అమ్మాయి వివాహం విషయంలో ఏలాంటి విపత్తు సమస్యలు తమ రాజ్యానికి రానున్నాయో అని భయపడి, భవిష్యత్తు తమ కులదేవత విశాలాక్షిదేవి కరుణవల్లనే సుఖంగా పరిణమించాలని కనులుమూసి ప్రార్థించుకొన్నది.

౨

తండ్రిగారి ఆజ్ఞ విన్నది అన్నాంబికాకుమారి. వివాహానికి రెండవ ముహూర్తము నిశ్చయమయిందని శుభలేఖలతో వర్ధమానపుర రాజపురోహితుడు ఇరవై ఐదు ఏనుగులతో, మూడు నూర్ల అశ్వికులతో, వెయిమంది సర్వాయుధోపేతులగు సైనికులతో, బంగారు కట్టుల అందలం ఎక్కి ఆదవోని వచ్చాడు.

ఈ విధంగా ముహూర్త నిశ్చయ పత్రిక ఒక్క చక్రవర్తుల కుటుంబ వివాహ విషయంలోనే [illegible]. లకుమయారెడ్డి ప్రభువునకు తన హృదయంలో చక్రవర్తిత్వం సిద్ధింపనే సిద్ధించింది. ఖండలేశ్వరులలో తనకున్న సైన్యబలం ఇంకెవ్వరికి ఉన్నది! ఒకలక్ష విలుకాండ్లను లకుమయారెడ్డి ప్రభువు సన్నద్ధం చేశారు. మూడు నూరుల పోషించిన మదగజాలు, పదియేను వేల మంది రాహుత్తులు, [illegible] లక్షలూ, వేయిరథాలు వర్ధమానపురం కోటలో, కోట చుట్టూ గ్రామాలలో శిబిరాలలో సిద్ధంగా ఉన్నాయి. అనేకులు ఖండలేశ్వరులు తమ తమ సైన్యాలతో బాసటగా ఉన్నారు.

అలాంటి శ్రీశ్రీ వర్ధమాన పురవరాధీశ్వర సంతతార్చిత శశిమౌళి,

రాయజగదాళ మహా మండలేశ్వరులైన లకుమయ్యారెడ్డి మహారాజాధిరాజు కడ నుండి యువరాజు వివాహానికి లగ్నపత్రిక అంత వైభవంగా రాకపోవుటెట్లు?

"వెనుకటి వివాహ ప్రయత్నం సాధారణం. ఆ ముహూర్తము తప్పిపోవటమే మంచిదయింది" అనుకొన్నారు కోటారెడ్డి ప్రభువు. లగ్నపత్రికతో అంత వైభవంగా వర్ధమానపుర రాజపురోహితులు రావడం ఎంత ఉచితము! ప్రభువు ఎంతో గర్వపడినాడు.

పురోహితునితో భట్టులు, నర్తకులు, సంగీతవిద్వాంసులు, షడ్వేదాంగ పారంగతులు, పండితులు, మంత్రవాద్య మేళాలవారు వేంచేశారు. ఆదవోని రాజపురోహితుడు అంత వైభవంగానూ ఎదురేగి, సగౌరవంగా వర్ధమాన రాజపురోహితుని కోటలో ఒక హార్మ్యంలో ప్రవేశపెట్టించాడు.

పండిత సభలు జరుగుతున్నవి. ఆదవోని పట్టణం అంతా శృంగారింపబడింది. ఉత్సవాలు జరుగుతున్నవి. శుభముహూర్త నిశ్చయానికే ఇంత అఖండోత్సవం జరుగుతూఉంటే ఇంక వివాహం దేవేంద్ర వైభవంతో జరిగితీరవలసిందని ప్రజ లనుకొన్నారు.

స్వస్తిశ్రీ శాలివాహన శక ౧౧౭౦, దుర్మతి సంవత్సర వైశాఖ శుద్ధ ౭ బుధవారంనాడు, రోహిణీయుక్త కన్యాలగ్నమందు శ్రీశ్రీశ్రీశ్రీ సమస్త ప్రశస్తి సహిత, భండనోత్తుంగ తురగ రేవంత, భుజబలసాహస, పతిహితాచరణ, గండర గండ, గండభేరుండ, సత్యహరిశ్చంద్ర, శౌచగాంగేయ, శరణాగత వజ్రపంజర, సకలజనస్తుత, పరనారీదూర, బంధుచింతామణి, సూర్యోదయ రాజ్య సముద్ధరణ, సకలవిద్యావినోద, విభవపురందర, వివేక చతురానన, విప్రజనాశ్రయ, చరిత్రకులకుముదినీరాజ్యవరనచంద్ర, పెనుమత్సగోత్ర పల్లూరిపురాధీశ్వర గడికోట మల్లవంశ భానులైన శ్రీశ్రీశ్రీ కోటారెడ్డి ప్రభువులవారి తనయకు వివాహం నిశ్చయం చేశారు.

ఆ మహోత్సవ సమయంలో కార్తాంతిక శ్రేష్ఠుడు కౌండిన్యస గోత్ర పవిత్రుడు సోమనాథ భట్టులవారు, ఆ ముహూర్త ప్రాశస్త్యం ఆదవోని మహాప్రభువునకు, శ్రీ వర్ధమాన రాజ పురోహిత పెద్దిభట్టుల వారికీ వినిపించి వేయిన్ని నూటపదారు సువర్ణాలు, అనేక దుశ్శాలువలు మూడు మూరుతుల భూమి, అలంకృత గృహము, నూరుగోవులు బహుమానము లందినవాడాయెను.

అన్నాంబిక ఒకరహస్యగవాక్షంద్వారా ఈ దృశ్యం యావత్తూ చూస్తూ వెడనవ్వు నవ్వుకొన్నది. కోసగి మైలిని ప్రాణం చూరగొన్నవాడు, ఉప్పల సోముని తలగొండుగండడు, వండిభూపాలుని ప్రాణాపహారుడైన ఒక భయంకర వ్యక్తి ఆ మహోత్సవ మధ్యమందు నిలుచుండి పకపక నవ్వుతూన్నట్లు ప్రత్యక్షమైనాడు. ఆమెగుండె దడదడమనగా కళ్లు మూసికొన్నది. ఆ దర్శనము మాయమైనది.

అతడంత భయంకరుడా! మరి అతనిమోము ఎంత ప్రసన్నంగా

ఉన్నది! ఆతడు చిరునవ్వు నవ్వని నిమేషం ఒక్కటైనా ఉండగలదా? మొదటి ముహూర్తంనాడు తనకు ప్రత్యక్షమైన ఆ మహాభాగుని రూపమే. నేను ఛాయా మాత్రంగా ప్రత్యక్షంకాదా" ఆమె అనుకొన్నది.

ఎంత ఉన్నతమూర్తి! ఆతడు గజదొంగా! ఎక్కడ దొంగతనం చేసినా డాయన? ఎందువల్ల? ఏమిటా గజదొంగతనం? ఇందేదో మహారహస్యం ఉన్నది. ఆ మహాపురుషుని మూర్తిలో, మోములో, చూపులో గజదొంగతనం ఏది? గజదొంగలు అందంగా ఉండగలరా? ఆసురికమైన సౌందర్యము హిరణ్యాక్షునిలా, దుర్యోధనునిలా తామసికమై ఉంటుంది.

గన్నారెడ్డి ద్రౌపది స్వయంవరం నాటి అర్జునునిలా ఉన్నాడు. ఆతడు ఆ దినమందు తాను తెర తొలగించినప్పుడు తన్నంత కరుణతో చూచినాడు. ఆ చూపులలో వెన్నెల కిరణాలు ప్రసరించినవి. ఆ చూపులలో సామగానాలు వెల్లివిరిసినవి. ఆ చూపులలో విశాలాక్షీదేవి నవ్వులు ప్రకాశించినవి.

అటు ఉప్పలసోముని వధించి, వెంటనే సైన్యంతో వెళ్ళి కందనోలు ముట్టడించి, కోటలోని వారందరూ ఏమరపాటున ఉండగా కోటలో ప్రవేశించి ప్రభువును బందీచేసినాడట! ఈ గాథను కందనోలునుంచి అంచెలమీద వార్త తెచ్చిన చారుని చెల్లెలయిన తన అలంకారిక చంచలాక్షి చెప్పింది.

వందిభూపాలుడు కర్కోటకుడు. తన ప్రజలను ధర్మహీనుడైన అనేక బాధలకు లోనుజేసిన క్రూరకర్ముడు. తనతండ్రి ఈ నాడు శ్రీ గణపతిదేవ సార్వభౌముని పై రుద్రదేవ మహారాజుపై కత్తికట్టినారే! కాని చక్రవర్తి అంటే పరమభక్తితో కొలిచే దినాలలో, తనకు పదమూడు సంవత్సరాల ఈడున్నప్పుడు, వందిభూపాలుడు రాజుకాడు, రాక్షసుడు అని అనేవారే! అలాంటిది, ఈ దినాలలో ఆయనకు తండ్రిగారు స్నేహితులైనారు. వెంటనే గోనగన్నారెడ్డి చేతిలో హతమారిపోయినాడు.

కందనోలులో మహాసభ చేసి వందిభూపాలుని విచారించినారట. ప్రజలందరూ భయముతీరి, తమకు వంది చేసిన అన్యాయాలు, అవమానాలు చెప్పినారట. 'అయినా వందిభూపాలుని కాశికి పోవలసిందని గన్నారెడ్డి హితవు గరపినాడట. వందిభూపాలుడు గణపతిదేవ ప్రభువును, గోన బుద్ధారెడ్డి ప్రభువును, గన్నారెడ్డిని, విశ్వేశ్వర శివదేశికులను అనరాని మాట లన్నాడట. అంతవరకూ గోనగన్నయ్య నవ్వుతూనే ఉన్నాడట. అప్పుడా వందిభూపాలుడు శ్రీశ్రీ రుద్రదేవ ప్రభువును, "తుచ్ఛ వాంఛలు తీర్చుకొనడానికి పురుషవేషం వేసికొన్న ఆడముండ" అన్నాడట! "దొరసానమ్మగారూ! అప్పుడు గన్నారెడ్డి తెల్లటి మంటతో మండే రోహిణీకార్తెనాటి మధ్యాహ్నసూర్యుడై, 'ఛీ నోరుమూయుము పాపీ!' అని లేచి ఛెళ్ళున వందిభూపాలుని చెంప పగులగొట్టి, చేయిబట్టి బరబర సింహాసనంమీదనుంచి లాగి, 'పిశాచీ! నీ సింహాసనం నీకే ఉంచి, శ్రీశ్రీ రుద్రదేవులకు దాసుడ వౌతావేమోఅని నిదానించాను. కాని

మనుష్యజన్మ ఎత్తిన అతిహీనుడు కూడా భక్తితో రుద్రదేవుల పేరు తలుచుకుంటాడు. గజదొంగనయినా నేను మన చక్రవర్తి సేవను హీనంగా మాట్లాడినా వాని ప్రాణం తీంటానని ప్రతిజ్ఞ పూనినాను. నువ్వు నాకు కూడా అపయశం తెస్తావు' అని పలికి ఒకలమ్ము తన్నినాడట. ఆ వేళలో గన్నారెడ్డిని ఎవ్వరూ తేరచూడజాలక పోయినారంటమ్మా గోరసానమ్మగారూ! వంది ఘూపాలుడు ఉద్దమక్క ఎక్కడికో వెళ్ళిపోయినాడట. అతనితో ఒక్క వీరుడైనా వెళ్ళలేక నిరాకరించాడట. ఆ ప్రభువు భార్య ఇదివరకే కాలగతి పొంది కైలాసము చేరింది. కుమారుడు తలవాల్చివచ్చి గన్నారెడ్డికి తనకత్తిని సమర్పించి మాటలేక నిలుచున్నాడట. 'తమ్ముడూ! ఈ రాజ్యం నీది. చక్రవర్తికి సేవచేస్తూ ధర్మం నాలుగు పాదాలా నడుపు' అని గన్నారెడ్డి చెప్పి, కోటలోనికి చక్రవర్తి విరోధులను రానీయవలదని చెప్పి తన సైన్యాలతో మాయమైనాడట. రెండు దినాల క్రిందట సంగమేశ్వరంలో వంది ఘూపాలుడు తానుచేసిన పాపాలకు నివృత్తిగా గండకత్తెర వేసికొన్నాడటమ్మా!" అని చంచలాక్షి అన్నమాంబికకు చెప్పింది.

ఆ మాటలన్నీ స్మృతిపథానికి రాగా అన్నాంబిక గవాక్షంలోనుంచి తాను చూసే శుభముహూర్త నిశ్చయోత్సవం మరచి ఆ గన్నారెడ్డినే హృదయంలో నింపికొన్నది.

3

'గజదొంగ అయిన పురుషునికి సార్వభౌముని సభ్యత్వ మెట్లు కలిగింది?' అని అన్నాంబిక తన తోటలో విహరిస్తూ ఆలోచింప దొడంగెను.

ఈ సారి ఆ గజదొంగ తన వివాహము తప్పిస్తాడో? [illegible] ఆలాగు ఆ దినాన ఎత్తుకొనిపోవడానికి కారణం వివాహం తప్పించడానికా? కాకపోతే, మరిఎందుకు? ధనానికి ఆశపడలేదు. అహంకృతిచేతనా? లేక పట్టికత్తు చూపించడానికా? లేక 'జాగ్రత్త' అని పినతండ్రిని హెచ్చరించడానికా?

వివాహం తప్పించ నవసర మేమున్నది? ఏమో ఆతడు గజదొంగ అగుటకు వెనుక ఏ మహాచరిత్ర ఉన్నదో? దాసీలమాటలలో పినతండ్రి అతని రాజ్యం అపహరించడం వల్లనూ, చక్రవర్తి ఆ విషయంలో ఏమీ సహాయం చేయకపోవడం వల్లనూ, మనుష్యలోకం అంటే అసహ్యం కలిగి, అలా అయినాడని అనిపిస్తుంది.

రేపు దినం ఆమెకు ప్రధానముహూర్తోత్సవం చేస్తారట. ఇదివరకు అతి తొందరగా వివాహం కావాలని ప్రధానముహూర్తోత్సవం జరపకుండా, వివాహానికి తరలివచ్చారు పెళ్ళివారు. ఈ సారి పెళ్ళి సక్రమంగా జరుపుతారట. అప్పుడు చక్రవర్తి అన్న భయము ఉన్నదట. అప్పుడు లేదట! ఇప్పుడు లకుమయ్యా

రెడ్డే చక్రవర్తి అయినాడట! అందుకనే శుభముహూర్తపత్రి సమర్పణ తంతు ఇంత విచిత్రంగా జరుగుతున్నది.

ఎందుకీ గజదొంగ రూపము తన స్మృతిపథాలనుండి వీడదు? మొదటి చూపులోనే అతడు తనహృదయాన్ని గంటుచేసి, ఆ దారివెంట ఎవ్వరూ చొరరాని తన ఏకాంత భావహర్మ్యము చేరినాడు. గజదొంగలు కన్నము వేయరు కదా! ఆ నాడు తాను తెర ఒత్తిగించి ఆ గజదొంగను చూచుటే దోషమైనదా? ఆ నాటినుండి ఒక్క క్షణమైనా ఈ తన చిన్నతనపు జీవితానికి శాంతి దూరమైనది.

పదునెనిమిది సంవత్సరాల అరవిచ్చు మల్లెపూప్రాయపు మసృణకోమలగాత్ర, ఆ బాలిక యౌవనక్షేత్ర ప్రథమగోపురవినిర్గతసుందరి.

బంగారపు వర్ణం ఆంధ్రయువతులకు కోరికలపంట. అందులో ఆమె తనుచ్ఛాయ మేలిమియే.

ఆ బంగారునకు కుసుమమసృణత్వము ఆంధ్రబాలికల స్వత్వము. ఆ మేలిమి బంగారు పూవుల లాలిత్యానికి గంధరాజ పరిమళము ఆంధ్రయువతీ సౌందర్య సాధారణగుణము. హిమవన్నగసానువికసితదివ్యపుష్పసౌరభమై, సేవచేసే చెలులకే మైమరపు కలుగచేస్తుంది అన్నాంబికాకుమారి సౌందర్యము.

కోలమోములో, సోగకన్నులలో వాలుచూపులు, చిన్ననోరు, బంగారు సంపెంగ నాసిక సరియైన క్రుతిలో కూర్చబడిన ఆ బాలిక మోమును ఆదవోని రాజసభాలంకారుడైన వృద్ధకవి త్రిపురాంతకేశ్వరమంత్రి ఈలా వర్ణించాడు:

“ఆ నవమోహనాంగి దరహాస వికస్వరలోచనద్వయీ
నూనత జూచి యేమొ యతను ధ్వజమందలి మీనమట్టులే
నానవహించె శ్రీకర వినమ్రము పద్మమువాడిపోయె, ఏ
లో ననలెల్లరాలెను, విలుంభితమై యది వాలిపోవగన్”

ఈ పద్యమా మహాకవి నిండుసభలో తండ్రియొడి నలంకరించిన ఎనిమిదేండ్ల బాలికయైన అన్నాంబికపై ఆశువుగా గానం చేశాడు. ఈ పద్యం సర్వాంధ్రమండలాలా ప్రతియువకునిచే పాడబడి ప్రసిద్ధమైన చాటువైపోయెను.

ఆమె కన్నుల అందాన్ని ప్రతికవీ వర్ణించాడు. నీలోత్పలపు అందం నీచోపమైన దాకన్నులకు.

వదినగార్లయిన వివిధ పద్మాలకన్న, సహోదరీ మణులైన తెల్ల, ఎఱ్ఱ, అరుణ కలువలకన్న, ఈ నీలికలువ చిన్నది; అత్యంత మనోహరరూపం కలది. పొడుగాటి పూవు, కోలయైన రేకులు. ఆర్ద్రితను పుణికిపుచ్చుకున్న అనన్య మనోహర నీలికాంతి ఆ కొనల నలమికొన్నది. ఆకాశనీలిమ ఆ నీలికలువకడ ఓనమాలు నేర్చుకోవలసిందే! చిన్నదైన ఈ కుసుమ బాలికలోని నీలిమకు దీటైనది శ్రీకృష్ణ డింభకుని సౌందర్యంలోనే గోచరిస్తుందట!

ఈ పూవుపుటాల పోలిక కన్నులుగల సుందరాంగులు సర్వ ప్రపంచంలో ఇరువురు ముగ్గురు మాత్రమే ఉంటారట. వారిలో శిరోరత్నము అన్నాంబికా దేవి. ఆకన్నులు, అరమూతలలో అనంతమాధుర్యాలను అందంగా దాచుకున్నవి. అవి తమ సోగతనంలో అమృతధారలను ప్రవహింపచేస్తాయి. అవి తమ లోకాతిశాయినీలిమచే అనంత వినీలత్వాన్ని ప్రత్యక్షు మొనరిస్తున్నవి.

వసంతకాలం యువతీయువతుల తీయనిబాధ. యుగాలనుంచీ యువతీ యువకులదే ఆ కాలం. లోకాల యౌవనపు కోర్కెలన్నీ కూడి వసంతమయింది.

తెల్లవారగట్ల కొంచెం చలితో వసంతమాస ప్రథమదినప్రారంభం. ఉదయమందు ఇక ప్రత్యక్షం కాబోవు సౌందర్యదర్శన కుతూహలానంద మత్తత. వసంతభానుడూ నవ యౌవనుడే! ఆతడు మత్తతతో లేవలేక కొంచెం వ్యవధిగా లేస్తాడు.

పుంస్కోకిల-

"ఎచ్చటే పికబాల ఏమావినీడలో
ఏతింత్రిణీ పల్లవాచ్ఛాదనమ్ములో
కువకువలకులుకుతూ కూర్చుంటి నిర్దయత
కో కో యనుచు పిలుచు ఈ కృపణనే వినవు?"

అని విరహగీతిక పాడుకొంటున్నది.

రసాలంలో పురుషపుష్పము, ప్రియురాలిని వెదకుటకై తుమ్మెదనుఆపి,

"చెలికాడ తుమ్మెదా! పలుకిదే వినరార
వలపు నా రాణి ఏ వలవంత పాలవునో
ఈ శాఖ విడనాడ నా శక్యమేగాదు
పాశమై విధి నన్ను బంధించె నీరీతి
నాలోని హృదయమ్ము నాలోని ప్రేమమ్ము
నీలనీలములైన నీ పక్షములమోసి
నానాతి కర్పించి నా ప్రేమ కథ తెలిపి
నా ప్రాణసఖుడవై నన్ను రక్షించరా"

అనుచు షడ్జమ్రుతి నాలపించెను.

ఇంతలో దుర్భరప్రణయావేదనతో జేగురంది లేచినాడు దివిమీదకు యువ భానుమంతుడు.

"ఏదో నా ఒడలిలో వేదనాజ్వరమొదవె
ఈ తాప మిటులొదవ నేమి కారణమొ?
ఏదో నా..............
ఒళ్లు ఝల్లనిపొంగు కళ్లలోమత్తతలు
ముళ్లమీదను రథము వెళ్ళినట్లైతోచు"

ఆ సొబగుగాని పాట విని చిరునవ్వుతో పద్మినీబాల ప్రభావతియై తల

ఎత్తింది. వసంత పద్మినీ బాలది. వేసవి సంజ్ఞాదేవిది. శీతకాలంలో ఛాయాదేవి భర్తపజ్జ చేరుతుంది.

అన్నాంబికాదేవి ఇటూ అటూ తిరుగుతూ పూవులతో మాటలాడుతూ, కృత్రిమశైలిని ప్రక్కనే మెత్తనిగడ్డిపై కూర్చుంది, ఉదయాన మహాసభలో జరిగిన వివాహలగ్నపత్రికా సమర్పణోత్సవమును గూర్చి ఆలోచిస్తున్నది.

అన్నాంబికాదేవిని ఇందీవరలోచన అన్న మహాకవి త్రిపురాంతకేశ్వరుని పలుకులు జ్ఞప్తికి తెచ్చుకుంటూ అన్నాంబిక చిరునవ్వు నవ్వుకొన్నది.

చెలికత్తెలను తనతో రావలదని ఆజ్ఞ ఇవ్వడంవల్ల, వారందరూ ఆవలనే దూర దూరంగా చుట్టుప్రక్కల పూలమొక్కలచాటున అన్నాంబికను కనిపెట్టి చున్నారు. ఆ చైత్రబహుళ తదియనాడు చంద్రుడు ఆరు గడియలకే ఆలస్యంగా వస్తాడు. చంద్రుడు వచ్చి పదిమెట్లు పైకి ఆకాశంమీదకు సాగగానే లోనికి వెళ్ళిపోదామని అన్నాంబిక కూర్చునిఉన్నది.

ఆకాశంలోని అరుణరాగాలు ఒకవిధంగా కరుణగలవే! ఆ రాగాలు కూడుకొని యువతుల హృదయాలలోనికి చేరుతాయి. అప్పుడు బాలల స్వప్నాల మాధుర్యము ద్రాక్షసారాయంలా మత్తు తాలుస్తుంది. ఆ అమృతము వారి పెదవులలో పోటెత్తుకవస్తుంది. ఆ దివ్యసుధను ఆస్వాదించే నాయకులు మత్తు పొంది ఒడలు తెలియక తమ నాయికల ఎన్నివిధాలో చీకాకుపరుస్తారట.

ఈవిధంగా త్రిపురాంతకేశ్వరుడు తన వాసవదత్తా కావ్యంలో పద్యాలు రచించాడు. ఆ వృద్ధుని శృంగారరసవైచిత్రి అన్నాంబికకు నవ్వు పుట్టించింది. వృద్ధునికిది ఏమివెఱ్ఱి అనుకొన్నదామె.

నేడు ఏదో అనిర్వచనీయ సౌందర్యము నీటిలో తేలిపోవు పుష్పపుటాలులా తనకు అస్పష్టంగా తోస్తున్నది. ఎందుకో ఆపద్యాలన్నీ చీకటిపడే సమయంలో తన స్మృతిపథాన్ని ప్రత్యక్షం అవుతున్నవి?

ఆమె ధరించినది తెల్లని పట్టుశాలి నాలుచీర. సరిగ పువ్వులు అచ్చటచ్చట కుట్టివున్నాయి. మామిడిపిందెలతో అంచు వెడల్పు సరిగంచు. ఆమె తొడిగుకొన్న స్తనదుకూలకంచుకము వంగపండు చాయగలది. ఆ కంచుకము అంచులో ముత్యాలపూవులు కుట్టివున్నవి.

ఉదయమందే ఆమెకు వట్టివేళ్ళనూనె తలంటి, గంధవటి పిండి నలుగు పెట్టి, జాతీపరిమళ జలాల స్నానమాడించి, మెత్తని సెల్లాల తడిఆర్చి వదులు జడవేసి మల్లెమొగ్గలు ముత్యాలకూర్పులా అలంకరించారు. ఆ మల్లెమొగ్గలు ఇప్పుడు విచ్చినాయి. ఉదయం చెలులు తన్ను ధరింపచేసిన కుసుంబా పట్టుచీర, పసిమిబంగారు స్తనదుకూలము, కమలారుణపు పట్టుచీర వెంటనే మార్చింది.

ఆ నగలన్నీ ఊడ్చింది. ఇప్పుడామె అన్నీ ముత్యాల నగలే పెట్టుకొన్నది. లలాటికమూ పెద్దముత్యమే. అన్ని నగలూ ముత్యాలవే! ఉదయం పద్మరాగ

రత్నాభరణాలు, మధ్యాహ్నం గోమేధికాలంకారాలు, సాయంకాలం ముత్యాలు కూర్చిన ఆభరణాలు దాల్చునామె.

ఇంతలో చంద్రుడు ఎఱ్ఱటి మహాపద్మంలా తూర్పున ఉదయించాడు.

అన్నాంబికాకుమారి పడే వేదన ఆమె కేమి అగమవుతుంది? అన్నాంబిక పుంజీభవించిన స్వచ్ఛసౌందర్యసత్వం. స్వచ్ఛసౌందర్యశక్తి ప్రవాహం కర్పూర సైకతాలపైనే ప్రవహిస్తుంది. పవిత్ర హృదయభూములనే తడుపుతుంది.

అన్నాంబికాసౌందర్యమహాఝరి పోటెత్తి, పరవళ్లెత్తి, కరకుకట్టిన మూర్ఖ జనకాంక్షా శిలలను ఛేదించుకొని ప్రవహింప జలజలలాడుతున్నది. అది ఆ బాలిక కేమి తెలుస్తుంది!

చంద్రుడు గబగబ ఆకాశంలోకి తేలుకొని వచ్చాడు. చంద్రునివైపు చూస్తూ కృష్ణతదియనాటి చంద్రుడు రాకాచంద్రునికన్న అందముతక్కువవాడా అనుకుంటూ, గజదొంగ గోనగన్నయ్య కృష్ణతదియనాటి చంద్రుడు అతడు రాకాచంద్రుడు కాలేడా అనుకుంటూ అన్నాంబిక ఇటు తలతిప్పింది.

నవ్వుతూ ఎదుట గోనగన్నారెడ్డి నిలిచి ఉన్నాడు.

౪

అన్నాంబికకు ఒక్క నిమేషం ప్రాణచలన మాగిపోయింది.

గన్నారెడ్డి వసంతమూర్తిలా, రూపం పొందిన యౌవనంలా, పోతపోసిన వీరత్వములా, ఉత్తమశిల్పి ఊహాలోని ధీరోదాత్తపురుషునిలా, చిరునవ్వుతో నిలుచున్నాడు. అన్నాంబికకు నమస్కరించి, తీయని సుందరస్థాయిలోని షడ్జమ స్వరంలో "అన్నాంబికాదేవీ! ఈ గజదొంగను చూచి భయపడకు, నీకు కాకతీయవంశం అంటే ప్రీతి ఉన్నదా? అని ఒక ప్రశ్న. రెండవది, మీకు శ్రీ గణపతిరుద్రదేవసార్వభౌములన్నా, శ్రీ మహాదేవమహారాజులన్నా భక్తి ఉన్నదా? మూడవ ప్రశ్న, ఈ మహాదేశంలో ధర్మం నాలుగుపాదాలా నడవాలని ఉన్నదా అని. ఈ ప్రశ్నలు అడుగుతున్నాను" అని కొంచెం విషాద చ్ఛాయలతోచే వాక్యాలతో అడిగాడు.

అన్నాంబిక మాటాడలేదు. అతని సమున్నత దేహాన్ని, అతని గంభీర ముఖాకృతి, రేఖామనోహరత్వము, విశాలఫాలము, లోతైన, పెద్దవైన లోచనాలు, దీర్ఘసమనాసిక, చిరునవ్వు మీసాలు, పెద్ద చెవులు, ఆ చెవులను వేలాడే హంసకుండలాలు పోతపోసిన కాంచనకంఠము చూస్తూనే లేచి నిలిచింది.

ఇంతటి మహాపురుషుడు దారిదోపిడికాడెట్లయినాడు? నాలుగవ ఏట అతని తండ్రి చనిపోయినాడని విన్నది అన్నాంబిక. తల్లిపెంపకంలేని బాలుడు, తండ్రి శిక్షలేని కుమారుడు పాపం! ఈ ఉత్తమపురుషుడు తప్పుదారుల పడిపోయినాడు. అయ్యో! భయంకరకంటకితమైన ఈ దుర్దాంతజీవనానికి ఎలాగు వచ్చాడీయన! ఏ పరిచారిక అయినా ఈయనను చూస్తే! రక్షకభటులకు తెలిస్తే!

"రాజకుమారీ! ఈ పెళ్లివల్ల దేశంలో రాజద్రోహం రుద్రతాండవం చేస్తుంది. నీవు వరదారెడ్డి రాకుమారునే వివాహం చేసుకోవచ్చును కాని కొంత కాలం ఈ వివాహం కాకూడదు."

"ఈ వివాహం ఎప్పుడూ కాకూడదు" అన్నది అన్నాంబిక. గన్నారెడ్డి ఆశ్చర్యం పొందాడు.

"ఎందుచేత?"

"నాకీ వివాహం ఇష్టంలేదు. నేను శ్రీ లకుమయారెడ్డిగారి కుమారులను నా భర్తగా ఊహించుకోలేదు. ఊహించుకోలేను."

"అయితే మొదట ఆ వివాహానికి ఏలా ఒప్పుకున్నారు మీరు?"

"కన్యకకు తండ్రి ఆజ్ఞ అనుల్లంఘనీయము."

"ఇప్పుడు ఆ ఆజ్ఞ లేదా?"

"ఇప్పుడు మీ మాటలలో వ్యక్తమయిన చక్రవర్తి ఆజ్ఞ జనకాజ్ఞకన్న బలవత్తరమైనది ప్రభూ!"

"నేను గజదొంగను. నన్ను 'ప్రభూ' అనకండి."

"నాకు మీరు గజదొంగలుకారు!"

"మీ కా వివాహం ఇష్టంకాకపోతే, రేపు ప్రధానమహోత్సవం ఏలాగు?"

"రేపు ప్రధాన మహోత్సవంజరగదు. రేపు మావాళ్ళుప్రాణంలేని నా బొంది మాత్రమే చూడగలరని, నేను ఈ ఉదయమే నిశ్చయించేసుకున్నాను ప్రభూ!"

"రాజకుమారీ! అల్లా అనకండి! మీరు మీ తలిదండ్రులకు ఏకసంతానం. వారికి గర్భశోకంకూర్చడంకంటె పాపం ఇంకోటిఉందా? తల్లిదండ్రులకు గర్భశోకం కలిగించే బిడ్డలు వేయిశిశుహత్యలు చేసినవాళ్ళవుతారు రాజకుమారీ! నా మనవి వినండి, మీరు వెంటనే నాతోరండి. గజదొంగ గన్నారెడ్డి ఆదవోని రాజకుమారికను ఎత్తుకుపోతాడు! మీరు నాతో రావడానికి సందేహించ నక్కర లేకుండా మా అక్కగారు శ్రీ మల్యాల కుప్పసానమ్మ దేవిని కూడా తీసుకు వచ్చాను. ఆమె సపరివారంగా ఆదవోనిపురం బయట మిమ్ము హృదయానికి అదుముకోడానికి సిద్ధంగా ఉన్నారు."

"మహారాజా! మీరు నన్ను ఎట్లా తీసుకువెళ్ళగలరు? మా తండ్రిగారు ఈ నగరం యావత్తూ చీమదూరరాని కట్టుదిట్టాలు చేశారే!"

"అన్నాంబికాదేవీ! దొంగ ఇంటికి కన్నంవేసినప్పుడు పారిపోయే సావకాశాలన్నీ కల్పించుకొనే వస్తాడు. అందులో నేను గజదొంగను!"

"ప్రభూ! నేను మీతో రానుకాని కుప్పాంబికాదేవిని కలుసుకుంటాను. మార్గం ఉపదేశించండి."

"మంచిది దేవీ"

గోనగన్నారెడ్డి తన్ను 'దేవీ!' అని సంబోధించగానే అన్నాంబిక గుండె గుబగుబలాడింది. ఏదో ఆనందం ఆమెను అలమివేసింది. మోము ప్రఫుల్లమై పోయింది.

"మీరు మీ అంతఃపురంలోకి వెళ్ళగానే, సంపూర్ణకవచధారులైన బాలకుని వేషం వేసుకుని, మోమంతా కప్పే శిరస్త్రాణం ధరించుకోండి. ఈ నా ఛురికను చేతదాల్చి, దానితో వీధులలోకి వచ్చేయండి. వీధులలో కాపలా తిరిగే సైనికులలో ఎవరైనా ఎఱ్ఱపట్టు కాశికోక ధరించుకొన్నవారు మీ దగ్గరకు వచ్చి, 'గన్నారెడ్డి కనపడ్డాడా' అని అడిగితే, 'ఆ గజదొంగా!' అని మీరనండి, ఆతడు 'ఆ గోనవంశంలోని హాలాహలమే!' అంటాడు. మీరాతని వెంట వెళ్ళండి. మా అక్కగారిని కలుస్తారు" అంటూ గోనగన్నారెడ్డి ఒక్క ఉరుకున ఆ పూలపొదల్లో మాయమయ్యాడు.

అన్నాంబిక తొందరగా అంతఃపురంలోకి వెళ్ళిపోయింది.

తమ రాజకుమారితో మాట్లాడుతూ ఉన్న పురుషుడు గన్నారెడ్డి అని, అప్పుడే ఆకాశంపై విహారానికివచ్చిన చంద్రకాంతిలో, సాయం మసగమసగ కాంతుల్లో దూరదూరాన ఉన్న చెలులు ఆనవాలు కట్టలేకపోయారు.

ఎవరా ఈ పురుషుడు, నిర్భయంగా శుద్ధాంతవనానికివచ్చి, చిన్నదొరసానమ్మగారితో మాట్లాడుతున్నాడు! అని వారాశ్చర్యమందినారు. ఇది మాయగా ఉన్నది అనుకొని, రాజకుమారి లోపలికి పరుగెత్తుకొనిపోగానే వారును లోనికి పరువిడినారు.

ఎచ్చటను రాకుమార్తె కనబడలేదు. నగరికి ముందున్న ప్రాంగణమందు ఉన్న ద్వారరక్షకుల్ని అడిగితే వా రొకబాలుడు వెళ్ళినాడనీ, ఆ బాలకుడు రాజకుమారిచేతిముద్ర చూపించాడనీ, ఆ బాలకుని తాము పోనిచ్చామనీ వారు తెల్పారు.

వెంటనే మహారాజుకు అమ్మాయిగారు నగరిలో లేరని తెలిపారు. గోనగన్నారెడ్డి శుద్ధాంతవనంలోకివచ్చినాడని ఎక్కడో అల్లరి పుట్టింది.

ఇంతలో రాకుమారి కనపడుటలేదనిన్నీ గగ్గోలు బయలు దేరింది.

౫

గోనగన్నారెడ్డి ఆదవోనిలో ప్రవేశించాడని అల్లరిపుట్టించింది గోనగన్నారెడ్డి అనుయాయులే! ఊరంతా గగ్గోలు! 'రాజకుమార్తె అంతఃపురంలోంచి మాయమైంది' అనేవార్త రాజకుమారికా శుద్ధాంతంలో కలిగిన గగ్గోలువల్ల తెలిసిపోయింది.

రాజకుమారి పురుషవేషంవేసికొని తన కతి సన్నిహితురాలైన చెలిమి కత్తెను పిలిచి, దానిని ఒక పీఠమునకు బంధించి "నువ్వు ఏమీ అనుకోకు! నాకు

గోనవరదారెడ్డి సాహిణిని వివాహం చేసుకోవడం ఏమీ ఇష్టంలేదు. రేపు ప్రధాన మహోత్సవము జరిగితే నేను ఒప్పుకొన్నట్లే కదూ. ఈ గ్రామము వెలుపల శ్రీ మల్యాల గుండయ మహేశ్వరుని దేవరి శ్రీ పద్యు: ంబ నన్నే ఉన్నదట. నేనా మెను కలుసుకుంటాను. నేను త్వరగానే నీ దగ్గర వచ్చి చెప్పొరా సరే, లేదా, నువ్వువిప్పుడనా సరే ఆ తక్షణం గన్నయ మహారాణిగారికి తెలియజేయవచ్చు'' అని చెప్ప మాయమైపోయిందట.

ఆదవోనిపురంలో ఏమి దొంగలో, ఎవరు సైనికులో ఆ రాత్రి తెలియ డము దుర్లభమే! తెల్లవారేవరకూ సేనాపతులు, చారులు, అశ్వికులు పురంలో, నగరంలో, కోటలో వెతికారు. దొంగలజాడగాని, చిన్నదొరసానమ్మగారి జాడగాని ఎక్కడా తెలియలేదు. ఆదవోనిదగ్గర ఉన్న చిన్నపల్లె అయుంఘలి పాలెంకడ అశ్విక సైన్యం ఇరువది రథాలు, పది ఏనుగులు వచ్చి ఉండేవట. మల్యాల గుండయ ఘనణీకు సైన్యాలనీ, వారి అవరోధ జనమనీ చెప్పారట. రాత్రి రెండవయామంలో ఆ సైన్యాలన్నీ కలిసి వెళ్ళిపోయాయట.

ఆదవోని మహాప్రభువు కోటారెడ్డికి మతిలేదు. ఒకసారి దుఃఖముతో క్రుంగిపోతాడు, ఒకసారి కోపంతో రుద్రమూర్తి అయిపోతాడు. ఒకసారి అవ మానంతో మండిపోతాడు. కోటారెడ్డిప్రభువు సమీపంలోకి ఎవ్వరు వెళ్ళ గలరు? ముఖ్యమంత్రులు, ముఖ్యసేనాధిపతి, మహాకవి ఎవరూ ఆయన్ను తేరి చూడలేకపోయారు. 'సేనలన్నీ ఆయత్తంచేసి కోటసంరక్షణకు పదాతిసైన్యం ఉంచి, సర్వ అశ్వికదళాలు, గజసైన్యాలు, రథాలూ తీసుకొని వెళ్ళి, జాడతీస్తూ ఆ మల్యాలసైన్యాన్ని నాశనంచేసి, ఆ దొరసానమ్మను, అమ్మాయిని బందీలుగా పట్టుకురావలసింది' అని కోటారెడ్డి ఆజ్ఞ ఇచ్చాడు.

వెంటనే ఉదయం అశ్వికసైన్యాలు, గజయూథాలు, రథాలు వెంటా హుటాహుటి బయలుదేరినవి. మహావేగంతో చొచ్చుకుపోతున్నాయి. మల్యాలవారి సైన్యాలు తుంగభద్రనదివైపునకు సాగిపోయాయని తెలిసింది. జాముప్రొద్దెక్కేసప్పటికి సైన్యాలు కందనోలుకు రెండుగవ్యూతుల కెగువను తుంగభద్రను చేరినవి. అక్కడ మల్యాలవారిసైన్యాలు కందనోలును చేరినట్లు తెలిసి కోటారెడ్డి మండలే శ్వరుని సైన్యాలను నడిపే శ్రీ బేడచెలుకినాయుడు పటాటోపంతో వెళ్ళి కందనోలు ముట్టడించాడు.

బేడచెలుకినాయుడు, ఆదవోని రాజ్యంలోని మోదుగల్లు దుర్గాధిపతి. మోదుగల్లు ఆదవోనికి ఇరువది గవ్యూతుల దూరము ఉంటుంది. కోటారెడ్డి ప్రభువ్వనకు బేడచెలుకినాయుడు మేనత్తకొడుకు. చెలుకినాయుడు పేరుమోసిన సేనాపతి. ఆతనికి బంగారు అంచులు, మణులుపొదిగిన బంగారుపూవులచే అలంకరింపబడి, పంచలోహాత్మక కీలకలకలిగి, వెండితో రొదుగుగలిగిన మహాఢక్క ఉన్నది. ఆ నిస్సాణము పూర్వం ఇంద్రునిదట! ఇంద్రుడు రాక్షసులమీదకు పోయే సమయంలో, ఆ నిస్సాణము తనంతటతానే మ్రోగుతుండదట! ఆ సహస్ర మేఘమహాగర్జనకే లక్షలకొలది రాక్షసులు ప్రాణాలు కోల్పోయేవారట!

ఆ విజయనిస్సాణాన్ని ఇంద్రుడు చంద్రునకిచ్చెను. చంద్రుడు దానిని పురూరవునకుగా, ఆతని వంశమునుండి పాండవులకు, వారినుండి కళ్యాణపురపు చాళుక్యులకు సంక్రమించినదట. వారి వంశంవాడయిన బేడ చెలుకినాయుడు దానిని ఆదవోని సైన్యమహావాద్యాన్ని చేసినాడు. చాళుక్యుడు చెలుకి అయినాడు.

ఆ మహాఢక్క బరువే ఒక అర్థబారువు ఉంటుందట. దానిని మోయగలిగినది మహాగజాలు మాత్రమే. ఆ నిస్సాణాన్ని మ్రోయించకలిగినవారు అజేయులైన ముష్టియుద్ధవిశారదులే.

ఆ దివ్యనిస్సాణము అనేకసముద్రాలొక్కసారి విరిగినట్లు, వేయిఉరుములొక్కసారి ఉరిమినట్లు కందనోలు ప్రజలకు వినంబడసాగింది. ఆ మహానాదానికి శిశువుల గుండెలవిసినవి. స్త్రీలు మూర్ఛపోయినారు, వృద్ధులు ప్రాణాలు కోల్పోయినారు, వీరులు డిల్లపోయినారు, నాయకులు మ్రాన్పడినారు.

కందనోలు చుట్టూ తుంగభద్రానదీ, ఆ నదిలో కలిసే ఐంద్రీనదీ ఉన్నాయి. ఈ రెండునదులనూ కలిపే పెద్దకందకం ఉంది. కోటను ముట్టడించే సాధనాలూ ఒక లక్షకాల్బలమూ పంపించవలసిందని చెలుకినాయుడు శ్రీ కోటారెడ్డి ప్రభువునకు అంచెవార్త పంపినాడాయన.

కందనోలుకోటలో వందిభూపాలునితనయుడు శ్రీ మల్యాల గుండాధీశుని దేవేరి కుప్పమాంబికా రాణినీ, ఆదవోనిప్రభువుతనయను శ్రీ అన్నాంబికా దేవినీ సగౌరవంగా ఎదుర్కొని, రాచనగరులలో ఒక ఉత్తమహర్మ్యము వారికి విడిదిగా ఇచ్చినాడు.

చారులు బేడ చెలుకి నాయుడు ఆదవోని సైన్యాలతో ఎంతదూరం వచ్చింది, ఎటువస్తున్నది వార్తలు తెస్తున్నారు. చెలుకినాయుడు కందనోలు కడకు వచ్చేటప్పటికి కోట ఎటువంటి ముట్టడికైనా సన్నద్ధం చేయబడింది.

వందిభూపాలుని తనయుడు శ్రీ ముప్పరెడ్డి మహారాజు ప్రజామెచ్చుగండడై, పరిహితాంజనేయుడై గురుకార్యనిర్వహణానికి ప్రాణాలనైనా సమర్పించడానికి సిద్ధంగా ఉండెను. ముప్పరెడ్డి మహారాజుకు గురువు గజదొంగగోన గన్నయ్య. ఆయన వాక్యమే అతనికి పరమమంత్రము. ఆయనకు యుద్ధనిర్వహణ విధానమంతా ఉపదేశించి, గన్నయ్య బేడ చెలుకి నాయుడు రాకుండానే మాయమైనాడు.

కోటలో భీమునిలాంటి మహాసత్వుడు విఠల ధరణీశుడు ముప్పరెడ్డికి బాసటగా నిలిచి ఉన్నాడు. ఎక్కడ చూచినా విఠలధరణీశుడే! మహోన్నతమైన అతనిరూపు చూచి ప్రజలందరూ ఆనందమందుతారు. అపరభీమసేనుడని అతనికి పేరు పెట్టుకొన్నారు. విఠలధరణీశుని సాహసకార్యాలు దేశికవులు కావ్యాలుగా, గీతికలుగా రచించి పాడుతూ ఉంటారు.

తెల్లనాపరాళ్లతో నిండిఉన్న కందనోలు ప్రదేశమంతా ఎంతో విచి

త్రంగా ఉంటుంది. కోటగోడలకూ, బురుజు గోడలకూ, ఇతర ప్రదేశాలనుండి పెద్దరాళ్ళు తెప్పించి పూర్వ ప్రభువు లుపయోగించారు.

చెలుకినాయుడు రెండునదుల మధ్య కోటకు కొంత దూరంగా మొనలు తీర్చి నిలుచున్నాడు. ఏనుగుల కొన్నింటిని, అశ్వికులను తుంగభద్రకు అవల కాపుంచాడు. ఐంద్రీనదికి అవల కొన్ని ఏనుగులు, అశ్వికులు కాపలా కాస్తున్నారు. తాను తక్కిన సైన్యాలతో రెండునదులమధ్యా కాపున్నాడు.

పదాతులులేక కోటపైబడుట మరణంతో సమానం. అందుకని చెలుకినాయుడు అప్రమత్తుడై, పదిహేను గవ్యూతుల దూరమందున్న ఆదవోనినుంచి సైన్యాలు ఎప్పుడు వస్తాయాయని ఎదురు చూస్తుండెను.

అర్ధయామము ప్రొద్దున్నదనగా ఆదవోని వైపునుంచి పదియేనువేలమంది విలుకాండ్లు, పదివేలమంది మూకబలం, నూరు ఏనుగులు, రెండువేలమంది అశ్వికులు వస్తున్నారని ఒకచారుడు తొందరగావచ్చి తెలిపినాడు.

అశ్వికదళాలు ఎక్కడనుంచి వస్తున్నవి? రథసైన్యాలు రావడంఏమిటి, నూరుగజాలు ఆ వచ్చే సైన్యంలో ఏమిటి అని చెలుకినాయుడు ఆశ్చర్యంపడుతూ,

'ఎవరివా సైన్యాలు? ఎక్కడనుంచి వస్తున్నవి?' అని ప్రశ్నించాడు.

'చిత్తం మహాప్రభూ! అవి ఎవరివోనండి. బహుశా గన్నారెడ్డివేమోనండి.'

'ఏమిటి గన్నారెడ్డివే?'

బేడచెలుకి నాయని గుండెల్లో రాయి పడింది. ఇదివరదాకా చెలుకినాయుడు పరాజయం ఎరుగడు. భల్లాణులపైన దండెత్తినప్పుడు గాని, కుంతలదేశంపై దండెత్తినప్పుడుగాని, ఎదిరి బలాబలాలను నిర్ణయించుకొని అందుకు తగినట్లు యుద్ధవ్యూహం అమరించుకొని, అతిజాగ్రత్తగా సైన్యాలనడపి, విజయాలు పొందేవాడు.

తన యుద్ధ నిపుణత్వం మెచ్చి, చక్రవర్తి శ్రీగణపతిరుద్రదేవులవారు 'రణముఖభైరవ' అని బిరుదము నిచ్చారు. ఎవడీ గోనగన్నడు? ఏమి వీడి ధైర్యము! వీడు అదృష్టవంతుడా? లేక మహావీరుడా?

ఎప్పుడూ భయమెరుగని బేడచెలుకినాయనికి మొదటిసారి కొంచెం గుండెల్లో అదురు ప్రవేశించింది.

తాను మొనలు నిలిపిన విధానం అర్జునుడు మెచ్చుకోతగినది.

కోటకు కొంచెందూరంలో నాలుగువందల ఏనుగులు పదహారు వందల విలుకాళ్ళతో సిద్ధంగా ఉన్నవి. వారు వెనకబలం. ఆ బలం బాసటగా ఆ రాబోయే పదాతిదళం కోట ముట్టడించగలదు.

కోటముట్టడికి ఏనుగులు రెండువందలు. ఈఏనుగులు గోడకు ముందుంచి పోటులు దాగనే కోటతలుపులు పగులగొట్టించుటకు ఉపయోగించ దలచుకొన్నాడు.

ఈ ఏనుగుల గోడకు వెనుకగా తాను ఇరువదివేలమంది అశ్వికులతో సిద్ధంగా ఉన్నాడు. ఈ అశ్వసైన్యానికి వెనుకగా మూడువందల ఏనుగులు సిద్ధంగా ఉన్నవి. ఒక్కొక్క ఏనుగుపై ఇరువురు నిలుచుండు విలుకాళ్లు, ఇరువురు కూరుచుండు విలుకాళ్ళు సర్వసన్నద్ధులై ఉన్నారు.

తన మహానిస్సాణమున్న గజము తన రథానికి ముందుగా తన్ను రక్షిస్తూ ఉన్నది.

గోనగన్నారెడ్డి సైన్యం రెండు భాగాలై చీలిందట. గజాలు తుంగభద్రా నదిని దాటి వెళ్ళినవట. అశ్వికులు ఐంద్రీ నదిని దాటి వెళ్ళిరట. పదాతిజనం చళుకినాయని అశ్విక సైన్యానికి అర్ధగవ్యూతి దూరంలో ఆగిపోయినదట.

ఆ ఆగిపోయిన సైన్యము తాము నిలిచిన ప్రదేశం ముందు చిన్న చిన్న కందకాలు తవ్వుతున్నారట, నాపరాళ్ళ గోడలు చిన్నవి పేర్చుచున్నారట.

ఈ విషయం చారులు వార్త తేగానే చళుకినాయుడు తొందరపడగూడదని ఆలోచించి, ఆదవోనినుంచి కాల్బలాలు, విలుకాండ్రు వచ్చేవరకూ వేచి ఉండాలని నిశ్చయించినాడు.

౬

రాత్రి ఒకయామం జరిగింది, రెండవయామం జరుగుచున్నది. అంతా నిశ్శబ్దంగా ఉన్నది. కోటలో సైన్యాలు, కోటచుట్టూ సైన్యాలు, కోట గోడల పైన సైన్యాలు, కోటచుట్టూ సైన్యాలను ముట్టడించిన సైన్యాలు, అన్నీ యుద్ధం గొడవే మరచి నిద్రపోతున్నాయా అన్నట్లు నిశ్శబ్దంగా ఉన్నాయి. రాత్రి రెండవయామం పూర్తిఅయి మూడవయామపు కోళ్ళు ఆ చుట్టుప్రక్కలఉన్న శివారు గ్రామాల్లో 'కొక్కొరో కో' అని అరచేటప్పటికి 'జై స్వయంభూదేవేశ్వరా జై' అని రోదసీకుహరం మారుమోగేటంత భయంకరధ్వనితో కోటలోనుండి వచ్చిన విశలధరణీశుని సైన్యాలనుండీ, చళుకినాయని సైన్యాలను కదలకుండా అరికట్టిన గోనగన్నారెడ్డి సైన్యాలనుండీ మహాధ్వని బయలుదేరింది.

ఎంత అప్రమత్తులైవున్నా చళుకినాయని సైన్యాలు ఆ ధ్వనితో దద్దరిల్లిపోయినవి. కోటవైపునుంచి సైన్యాల వత్తిడి ఎక్కువయింది. విశలధరణీశుని ఉరుములాంటి సింహనాదాలు చళుకినాయని సైన్యాలదగ్గరగా వినపడుతున్నాయి, కోటవైపు త్రిప్పిన ఏనుగులమీదఉన్న విలుకాండ్లను ఎడతెగకుండా పుంఖానుపుంఖాలుగా బాణాలు వదలండని చళుకినాయడు ఆజ్ఞాపించాడు. కాని విశలధరణీశుడు ఫలకాలను ఒక మహాచ్ఛత్రంలా భల్లయుద్ధ విశారదులైన గండరగండలైన వెయ్యిమంది జోదులను ఒక తరంగముక్రిందను, వారివెనుక యింకొక వెయ్యిమంది విలుకాండ్రు రెండవతరంగం క్రిందను, మూడు నాలుగు ఐదు తరంగాలక్రింద నూరేసి ఏనుగులును, ఆ తరంగములవెనుక అయిదు వందల

మంది ఆశ్వికులు చెలుకినాయని సైన్యాలమీద విరుచుకుపడ్డారు. ఏనుగులమీద నుంచి విలుకాండ్లు చెవికంట నారులనులాగి రివ్వున బాణాలను వదలిపెట్టుతూ వుంటే ఆ బాణాలు మహిషాలమీదపడు వానచినుకుల్లా వృథా అయిపోతున్నవి.

అయినను ఒక్కొక్క బాణము ఒక్కొక్క భల్లధరుని ఫలకంలోంచి చొచ్చుకుపోయి ఆ వీరుని దేహంలోనుంచి దూసుకుపోయి ప్రాణాలు అపహరించే కాలాహి అవుతున్నది.

ఆ భల్లవీరులు చెక్కుచెదరక అయిదారు బాహువుల మహాభల్లాలతో గజయూథాన్ని తాకినారు. గజయుద్ధం చేయడం ఉత్కృష్టమైన వీరవిద్య. గజవేగం కన్న ఎక్కువవేగం కలిగి, తొండంపట్టుకు దెబ్బకు తప్పికొని అతి నిశితమైన దీర్ఘచ్ఛురికలతో తొండమును కోసివేయకలిగి, మేరువు లాంటి పాద ప్రహారాలను మెరుముల్లా తప్పించుకొనేవాడే గజయుద్ధవిశారదుడు.

వీరికి బాసటగా వచ్చిన ఆశ్వికులు పొడుగాటి వేణుదండాలకు చివర నూనెలో తడిపిన గుడ్డలనుకట్టి భల్లవీరుల వెనుక నడచిరి. భల్లవీరులు ఏనుగులను తాకగానే ఈ ఆశ్వికులు ఒక్క క్షణంలో చెకుముకులుకొట్టి ఈ పొడుగాటి కాగడాలు వెలిగించారు. ఆ కాగడాలు ఏనుగుల ముఖాలలోకి చొప్పించారు.

ఇదంతా కొన్ని నిమేషాలలో జరిగింది. ఒక్కుమ్మడి చెలుకినాయని ఏనుగులన్నీ భయపడి 'ఘీ' పెట్టుతూ వెనక్కు తిరిగాయి. మావటీలు ఏనుగులను ఆపు చేయలేక పోయారు. చెలుకినాయని సైన్యాలన్నీ చిందర వందర అయిపోయాయి. అప్పుడు యుద్ధవిశారదుడైన చెలుకినాయుడు తన మహానిస్సాణ గజాన్ని తుంగభద్రానదీ నీరాలలోకి దింపినాడు. ఆ నిస్సాణధ్వని విని చెలుకినాయని సైన్యాలన్నీ తుంగభద్రలోనికి దిగినవి. తుంగభద్రను దాటిన చెలుకినాయని సైన్యాలు ఇదివరకు అక్కడ కాపలా కాస్తూయున్న సైన్యాలతో కలిసి ఉత్తరాభిముఖము పట్టి అతివేగముగా పారిపోవడం ప్రారంభించాయి. ఐంద్రి అవల సైన్యాలు విరలునికి దాసోహమన్నాయి.

తెల్ల తెల్లవారి పోతున్నది. ముందు బేడచెలుకి నాయని నిస్సాణగజము, ఆ వెనుక చెలుకి నాయుడు రథందిగి అధివసించిన గజము, ఈ రెంటిని వెన్నంటి తక్కిన సైన్యాలు! కందనోలు యుద్ధంలో తనసైన్యానికి అట్టే నష్టం కలగ లేదని చెలుకినాయకుడు సరిచూచుకున్నాడు.

బాగా తెల్లవారేటప్పటికి కృష్ణవద్దకు వచ్చాయి సైన్యాలు. ఆ వసంత కాలంలో ఈషత్ కృశాంగిఅయిన కృష్ణానది వేగముగా ప్రవహిస్తున్నది. చెలుకి నాయుడు కృష్ణఒడ్డుననే సైన్యాలను పడమటగా త్రిప్పి కొంతదూరం పోనిచ్చి దక్షిణానికి మరలి ఆదవోని సైన్యాలను కలుసుకుందామనిన్నీ, ఆ సైన్యాలతో వెళ్ళి కందనోలు ముట్టడించి నేలమట్టం చేయాలనిన్నీ సంకల్పించాడు.

కాని కృష్ణఒడ్డునే పడమటగా వెళ్ళుతున్న బేడచెలుకినాయని సైన్యాల వెనుక ప్రక్కనుంచి విరల ధరణీశుని సైన్యాలూ, ముందుప్రక్కనుంచి గోన

గన్నారెడ్డి సైన్యాలు చుట్టుముట్టాయి. గన్నారెడ్డి చెలుకినాయని చారుణ్ణి ఒకణ్ణి పట్టుకుని వానిచేత చెలుకినాయుడు తన నిస్సాణం గోనగన్నారెడ్డికి సమర్పించి తిన్నగా ఆదవోని పట్టణం చేరుకునే నియమంమీద ఆదవోని సైన్యాలకు ఏమీ ఆపద రాకుండా వదలిపెడతానని వార్త పంపించినాడు. చెలుకినాయుడు అఖండకోపంతో మండిపోయాడు. తమప్రాణాలతో గన్నారెడ్డిని విఠలయ్యను బందీలుగా పట్టుకుని ఆదవోనికి తీసుకువెళ్ళక వదలనని చెలుకినాయుడు ఎదురు వార్త పంపించాడు.

ఆ వార్త గోనగన్నారెడ్డి విని పకపక నవ్వుకొన్నాడు. తనవార్త గన్నారెడ్డికి వెళ్లి అందేలోపుగా బేడచెలుకినాయని మహాసేనానాయకుడు కృష్ణానది పునాదిగా అర్థచక్రవ్యూహము రచించుకొని గన్నారెడ్డి విఠలధరణీశుల విజృంభణ కెదురుచూస్తూ సిద్ధమై ఉండెను.

గన్నారెడ్డి సైన్యాలు విఠలధరణీశునిసైన్యాలు పావుక్రోశం దూరం వెనుకకు నడిచాయి. మండిపోయే ఆ వసంత మధ్యాహ్నపు యెండలో చెలుకినాయని సైన్యాలమీద ఎడతెరిపిలేకుండా అగ్నిబాణం కురియడం ప్రారంభించింది. అందులో చెలుకినాయుడు తన రథం దిగి అధివసించిన మత్తగజముపైనా నిస్సాణమ్మోసే గజము ముందువనూ భరింపరాని దుర్వాసనలు వెదజిమ్ముతూ గంధక బాణములు మండుతూ పడుతున్నవి.

ఆ పొగలకు ఏనుగులు రెండూ ఉక్కిరిబిక్కిరి అయి ధైర్యాలనువీడి అగ్నిబాణాలకు చిందరవందరై పారిపోతూఉన్న ఆదవోని సైన్యాలనువీడి కృష్ణలోకి ఉరికి ఎటువీలయితే అటు పారిపో ప్రయత్నం చేసినవి.

బేడచెలుకినాయని ఏనుగున్ను, ఆతని విజయనిస్సాణగజమున్ను గన్నారెడ్డి సైన్యాలకు చిక్కాయి. తక్కిన సైన్యాలను గన్నారెడ్డి పారిపోనిచ్చాడు.

గన్నారెడ్డి:- బేడచెలుకి నాయకప్రభూ! నీ విక్రమానికి మా జోహారులు. అయినా ఈ గజదొంగ మాయలముందు నీవేమి నిలవగలవయ్యా! కాబట్టి నువ్వు నీ ప్రభువు కోటారెడ్డి మహారాజుగారి మనస్సు త్రిప్పు; శ్రీ రుద్రదేవ మహారాజు స్త్రీయే. ఆవిషయంలో మీరందరు అనుమానించినది నిజం. ఏమీ సందేహంలేదు.

బేడచెలుకి:- ఆడది ఎప్పుడైనా రాజ్యం చేసినదయ్యా!

గన్నారెడ్డి:- ఇప్పుడు ఎందుకుచేయకూడదు? ఆమె దివ్యస్త్రీ. ఆమె అవతారమెత్తిన లలితాంబ!

బేడచెలుకి:- గన్నారెడ్డీ! నువ్వు గజదొంగవా?

విఠలధరణీశుడు:- మేము గజదొంగలం, దారిదోపిడిగాళ్ళం.

గన్నారెడ్డి:- మా దొంగతనాలకు అడ్డంరాని కారణంచేత చక్రవర్తిన్నా ఆయుఃకుమారి శ్రీశ్రీ రుద్రదేవ ప్రభువులన్నా మాకు భక్తి.

బేడచెలుకి:- అధర్మయుద్ధం చేసి నన్నోడించావు.

గన్నారెడ్డి:- ఓయి వెజ్జిప్రభూ! నేను ఇంతవరకు ఎప్పుడూ అధర్మ యుద్ధం చేయలేదు. అన్నాంబికాదేవి మా అక్కగారి నగరంలో ఉంటున్నది. మా అక్కగారిని పట్టుకోడానికి వచ్చావుకాబట్టి నీ ప్రసిద్ధనిస్సాణం మేము అపహరిస్తున్నాము.

2

కాకతీయవంశానికి సేవకులై మహాసేనాపతులై మహామాండలికులై మల్యాల వంశ్యులు ప్రసిద్ధి పొందిరి. ఈ వంశమువారు ఇటు బుద్ధపురములో, అటు కొండపర్తిలో ప్రభువులై రాజ్యం చేస్తూఉండిరి.

ఓరుగల్లు మహానగరానికి నైరృతిగా డెబ్బదిగవ్యూతుల దూరంలో శాలివాహనుల కాలమునుంచి ప్రసిద్ధికెక్కిన బుద్ధపురమనే నగరం రాజధానిగా గణపతిదేవ-ప్రసాద-ప్రసూత ప్రాచ్యరాజ్యలక్ష్మీ సమాశ్లిష్ట దక్షిణ భుజదండుండును, సమర సమయాఖండలుండును, సంకిసపురాధినాథరిపుతిమిర మార్తాండుండును, పెదముద్దుగండమిండుడును, బాచ మహారాణీ బాచమహారాజ పుత్రుండును, మల్యావంశ కలశాంభోధి చంద్రుండును, వారనారీయావనవన వసంతుండును, దుష్టతురగ రేఖారేవంతుడును, అసిముసలకాత్మక ప్రముఖ నిఖిలాయుధ కుశలుండును, కీర్తివిశాలుండును, రాజసమాజ జేగీయమాన నిజభుజ విజయుండును, విక్రమ విజిత విజయుండును, శ్రీ కుప్పాంబామానస సరోవర విహరమాణ రాజహంసుడును, శ్రీ విశ్వనాథదేవ దివ్యశ్రీ పాదపద్మారాధకుండును, రిపుకులభేదకుండును అయిన శ్రీశ్రీ మల్యాల గుండయ దండాధీశ్వరుడు రాజ్యం చేస్తూఉండెను.

ఆ మహారాజు దేవేరి వర్ధమానపురాధీశ్వరుడైన గోనబుద్ధారెడ్డి మహారాజు కొమరిత, గజదొంగ గోనగన్నారెడ్డి అక్కగారు. గన్నారెడ్డి బేడ[illegible]కి నాయని నిస్సాణాపహర్తయైన ముహూర్తానికి వారం దినాలకు, ఆదవోని ప్రభు తనయను అన్నాంబికాదేవిని సగౌరవంగా తోడుకొని బుద్ధపురం చేరినదాయెను.

కుప్పాంబికాదేవి ముప్పది యేళ్ళది. కుప్పాంబికాదేవికి ముగ్గురు సంతానం. పెద్దవాడు బాచయ్య. బాచయ్యప్రభువు పన్నెండేండ్లవాడు. రెండవకుమారుడు బొప్పప్రభువు ఎనిమిదేండ్లవాడు. మూడవవాడు గణపతిదేవ ప్రభువు నాలుగేళ్ళబిడ్డడు. కుప్పాంబికాదేవి తమ్ముడైన గోనగన్నారెడ్డి ప్రోత్సాహంవల్ల భర్త అనుమతితో అన్నాంబికాదేవిని తనతో తీసుకొని రావడానికి కొంత సైన్యంతో బయలుదేరి కృష్ణానదీ తుంగభద్రానదీ రెండూ దాటి ఆదవోని వఱకు వెళ్ళింది. ముగ్గురుబిడ్డలు బుద్ధపురంలోనే ఉండిపోయిరి. ఆ రాత్రి ఆ మహారాణి ఆదవోనిదగ్గర అరుంధతిపాలెంలో విడిదిచేసి వున్నప్పుడు అన్నాంబికా రాకుమారి పురుషవేషంధరించి గోనగన్నారెడ్డి సైన్యానికి చెందిన ఒకదళం వెంబడి తనదగ్గరకు వచ్చేటప్పటికి అతిసంతోషంతో ఆ బాలికను తన హృదయానికి అదుముకున్నది.

కుప్పాంబిక కాయశరీరంగల బంగారు శలాకలాంటి మనోహరాంగి. ముగ్గురు బిడ్డల తల్లియైనా సడలిపోని జవ్వనపు బిగువుకలది. కుప్పాంబికాదేవికి భర్తఅంటే భగవంతుడే. బుద్ధారెడ్డి గారాబుకూతురై గోనవంశ దుగ్ధాంబోధిలో మందార వృక్షంలా ఉద్భవించి మల్యాలనందనవనాన్ని తేజరిల్లచేస్తూ వచ్చింది.

కుప్పాంబికాదేవి తమ్ముళ్ల నిద్దరనీ అత్యంతప్రేమతో తల్లి అనంతరం పెంచింది. తండ్రి పోలికలు మూడుమూర్తులా పుణికపుచ్చుకున్న పెద్దతమ్ముణ్ణి, మేనమామ అయిన శ్రీ విరియాల భీమనృపతిలా, అపరభీమునిలా ఉన్న విఠల ధరణీశునీ అచంచలమైన ప్రేమతో పెంచింది.

గన్నారెడ్డి తెలివి, బుద్ధి, చదువు అనుమకొండ మహావిద్యాక్షేత్రంలో ప్రసిద్ధిపొందినాయి. అలాంటి గన్నారెడ్డి ఎందుకు శ్రీ గణపతిదేవ రుద్రదేవ మహాప్రభువులకు ఎదురు తిరిగినాడో ఆమెకు ఏమీ తెలియదు. కాని అందులోని రహస్యం ఏదో తన భర్తగారు శ్రీ గుండయమహారాజుకు తెలియును. ఆయన కుప్పాంబికనుచూచి "దేవీ, మా భావమరదులు గన్నారెడ్డీ, విఠలధరణీశుడూ ఏవో కొన్ని మహత్తరకారణాలుండి గజదొంగలయ్యారు. కాని నేను విన్నంత వరకు వాళ్ళు దారులు ఎక్కడా దోచినట్లెరుగను. ఇకముందును దోచబోరు. ఉత్తరోత్తరా మీకు కొన్ని రహస్యాలు చెప్తాను. గన్నారెడ్డి యుద్ధవీరులలో మేటిరత్నం. నీ పినతండ్రిగారు లకుమయారెడ్డి భూపాలుడు మీ తమ్ముళ్ళ నిద్దరిని అన్యాయంచేయ సంకల్పించుకొన్నారు. ఆ సందర్భములో వీరుడైన గన్నారెడ్డి ఎట్లు ఊరకొనగలడు." అని చెప్పినారు.

భర్తచెప్పిన ఈ ముక్కలు విని కుప్పాంబికాదేవి హృదయం పొంగిపోయింది. ఆ రాత్రి అన్నాంబికాదేవి పురుషవేషంతో తన దగ్గరకు అలా రాగానే ఆమెను కౌగిలించుకొని "తల్లీ, అన్నాంబికా రాజకుమారి! రాజకీయాలు ఎప్పుడూ యిలా కర్కశంగా వుంటాయి. మీరు మీ తండ్రిని తల్లిని వదలి ఈలా రావలసిన అత్యవసరాన్నిగూర్చి మా తమ్ముడు గన్నారెడ్డిప్రభువు నాకన్నీ చెప్పినాడు. ఈ సంఘటనవల్ల ఈ కుటుంబాలన్నిటికి ఏయే కష్టాలు వస్తాయో అవి అన్నీ మనం భరించవలసి ఉండెను" అని చెప్పింది.

అన్నాంబికాదేవి :- కుప్పసానమ్మదేవీ! మీ భర్త గుండయ మహారాజులవారు వితరణంలో కర్ణుని, శిబిని చిన్నబుచ్చుతున్నారు. వారికితగిన దేవేరులు మీరు. మీ ఇద్దరి దాంపత్యము అనన్యము. అలాంటి మీకు తమ్ముడైన గోన గన్నారెడ్డి ప్రభువు గజదొంగలంటె నేను నమ్మను. నాకు వరదారెడ్డి రాకుమారుని వివాహం చేసుకోవడం ఏమాత్రం ఇష్టంలేదు. అందుకని ఈ వివాహం తప్పించాలని ప్రయత్నంచేసే మీ తమ్ముల సహాయం నేను అంగీకరించాను.

కుప్పసానమ్మ :- సంతోషం తల్లీ. మనం వెంటనే బయలుదేరాలి.

ఇంతలో గోనగన్నారెడ్డి ప్రత్యక్షమై వారిని ప్రయాణంచేశాడు. అరాత్రి

రాత్రి వారు కందనోలు చేరుకున్నారు. కందనోలులో రెండుదినాలు ఆగి కృష్ణా తుంగభద్రా సంగమమైన సంగమేశ్వరమునకు పోయి ఆ పుణ్యతీర్థంలో క్రుంకులిడి సంగమేశ్వరుని అర్చించి బ్రాహ్మణులకు విరివిగా దానాలిచ్చి రెండు దినాలల్లో బుద్ధపురంవచ్చి చేరిరి.

బుద్ధపురంలో అన్నాంబికాదేవి గన్నారెడ్డికి వేడచెలుకినాయునికి జరిగిన యుద్ధ పర్యవసానం ఏమైందోఅని ఆతురతతో కనిపెట్టుకునియుండెను. కుప్పాంబికా మహారాణిని 'వార్తలేవైనా' వచ్చినవా అని అడుగుచుండెను.

వీరు బుద్ధపురంవచ్చిన మూడవదినానికి గన్నారెడ్డి, విఠలధరణీశులు మహారాణి అంతఃపురానికి వచ్చారని వార్తవచ్చింది. ఆవార్త వినడంతోనే అన్నాంబిక హృదయం ఒకగంతు వేసింది. ఆమెకు గన్నారెడ్డి వచ్చారనే వార్తతోపాటు ఒక మహానిస్సాణ ధ్వని బుద్ధపురమంతా మారుమ్రోగింది. ఆ గంభీరధ్వని వినడంతోనే అన్నాంబిక తన మేనమామ అయిన వేడచెలుకి నాయనింవారి నిస్సాణాన్ని గన్నారెడ్డి విజయ ప్రాభృతంగా కొనివచ్చినారని అర్థం చేసుకున్నది. ఆమెలో ఏదో సంతోషం, ఏదోభయం ఆవరించుకున్నవి. ఎవరీ గన్నారెడ్డి? ఈ గజదొంగఅంటే తనకంత కుతూహలం ఎందుకు? ఈయన మహాపురుషుడా? హీనుడా? తాను ఇట్లా తల్లిదండ్రులను వదలి ఇంత విచిత్రంగా ఈ బుద్ధపురం రావటం ఏమిటి?

అన్నాంబిక ఆమెకై ఏర్పాటుచేసిన శుద్ధాంతనగరిలో ఉపథానాల పల్యంక పీఠముపై అధివసించి వేయి ఆలోచనల పాలయింది. ఎంత ఆలోచించినా హాస సుందరమైన గన్నారెడ్డి మోము ఆమె హృదయాన్ని చిందరవందర చేస్తున్నది. తానాపురుషుని ప్రేమిస్తున్నానని ఆమె నిశ్చయానికి వచ్చింది. ఆ నిశ్చయం ఆ బాలకు కలగడంతోనే ఆమె 'గజగజ' వణకిపోయింది. యుద్ధవిక్రమంలో, సౌందర్యంలో అగ్రనుడై ఈ మహాభాగుడు గజదొంగఅని కళంకం సంపాదించుకొన్నాడేమిటి? తన్ను పెండ్లికూతురుని చేసి చిన్న బంగారు రథము మీద అధివసింపచేసి, బంగారుపువ్వుల పట్టుతెరలుకప్పి వివాహమందిరానికి తన్ను తీసుకుపోవస్తూఉండగా తెర ఒత్తిగించి ఈ విచిత్రకథానాయకుని తాను చూచినప్పటినుంచి తన మనస్సు ఆయనపై లగ్నమైయుండి ఉండాలి. అది పవిత్ర ముహూర్తమో, దుర్ముహూర్తమో?

౨

తానీ మహాపురుషుని, ఈ గజదొంగను, ఈ పరమోత్తమ వీరుని ప్రేమిస్తున్నమాట నిజం! ఈ ఉత్కృష్టమూర్తి ఈ విధంగా తన జీవితాకాశం ఆక్రమించిన వెలుగుమూర్తి అయినాడేమి! ఇదేనా ప్రేమ? ఈ ప్రేమనేనా శకుంతల దుష్యంత దర్శనముచే అనుభవించినది! తన్ను ఆ మహాపురుషుడు ప్రేమించగలడా? ఈ వీరాధివీరుడు, ఈ ఉత్తమ దుర్జయాన్వయుడు, తన్ను ప్రేమిం

చకపోయిన క్షణం తన జన్మ తీరినట్లే! లోకమే తలక్రిందులగును గాక, సర్వభువనాలు మండిపోవును గాక, తా నీ వీరుని చెట్టపట్టకుండ నెవరు వారింపగలరు?

“ఈ వీరుడు గజదొంగ అగును గాక, తానును గజదొంగ అవుతుంది! ఆయన రాజ్యాలు నగరాలు దోచనీ, తానును అలాగే చేయగలదు. ఆయన ప్రేమకై తపస్సుచేసి, ఆయన చూపులకై తేజస్సుల వెలిగించి, ఆయన ప్రేమభాషణలకై సర్వశ్రుతులూ స్పందింపజేసి, ముల్లోకాలను గగ్గోలు పరచగలదు-తాను” అని ఆమె ప్రతిజ్ఞ గైకొంది.

ఆ ఆలోచనతో ఆమె ఉప్పొంగిపోయింది. వేయి మనోహర రాగాలు ఏకరూపం పొంది, అమృత ప్రవాహమై ఆమెను చుట్టివేసినవి. ఆమె పులకరించిపోయినది. ఆమె జీవితంలో ప్రతి అణువు గన్నభూపతిపై ప్రణయముచే దివ్యత్వము పొందింది.

ఇంతలో కుప్పాంబికాదేవి కడనుండి అన్నాంబికను దర్శించుటకు అనుమతిని కోరు పిలుపు వచ్చింది. అన్నాంబిక పీఠమునుండి లేచి తాను మహారాణి రాకకై గౌరవంతో ఎదురుచూస్తున్నదని ప్రతివార్త పంపినది. కొంతసేపటికి కుప్పాంబిక అన్నాంబిక కడకు వచ్చినది.

అన్నాంబిక తొందరగా ముందుకు నడచివచ్చి ‘మహారాణీ! మీరు నన్ను అనుమతి వేడడం సమంజసముగా లేదు. మనము దగ్గరచుట్టాలము. నేను మీకన్న చిన్నదానను’ అని కన్నుల నీరు తిరుగ మనవి చేసింది.

కుప్పాంబిక అన్నాంబిక చేతులు పట్టి చాపునున్న ఆసనముపై తన ప్రక్కన కూర్చుండ నియమని ‘రాజకుమారీ! మీరు ఆదవోని ప్రభువుల కుమారికలు. మీకు ప్రియ నోత్సవం జేయుబోయే ముందు మా తమ్ముడు మిమ్ము ప్రోత్సహించి తల్లిదండ్రులను వదలి పారిపోయి వచ్చునట్లు చేసినాడు. మీరు మా అతిథులు. తల్లిదండ్రులను విడిచి వచ్చినందుకు మీ మనస్సు ఏమైనా కించపడుతోందేమోనని మా తమ్ముడు కనుక్కొమ్మన్నాడు’ అని అనునయపుమాటలు పలికినది.

అన్నాంబిక :- మహారాణీ! నేను గన్నారెడ్డి ప్రభువులతో ఏమీ అనుమానం లేకుండా వరదారెడ్డి రాకుమారుని వివాహం చేసుకొనడానికి ఇష్టంలేదని స్పష్టంగా మనవిచేసి ఉన్నాను. ఆదవోనినుంచి నేను పారిపోయి వచ్చే వీలు ఆ ప్రభువు కల్పించకపోయినట్లయితే నా వజ్రపుటుంగరములోని విషము త్రాగి వుందును.

కుప్పాం :- అన్నాంబికాదేవి! మీరు మీ తలిదండ్రులను విడిచి ఏదో పర్యవసానం తేలేవరకూ నా దగ్గర ఉండగలరా?

అన్నాం :- మహారాణీ! మా నాయనగారు నేను ఇక్కడ ఉన్నాను అని తెలియగానే కోపగించి, తన సైన్యాలు, తన స్నేహితుల సైన్యాలతో వచ్చి మీ కోట ముట్టడించ వచ్చును. మీ సైన్యాలలో అనేకమంది వీరులు మడియ వచ్చును. అందుకు నాకు ఒకే ఉపాయము తోస్తూఉంది. నన్ను ఓరుగల్లు పంపించండి. అక్కడ శ్రీ స్కందదేవి మహాప్రభువుగారి అంతఃపురంలో ఉంటాను.

కుప్పాం :- ఎంత ఆలోచనమ్మా నీది! మీ అన్నగారే మా తమ్ముడున్ను

చెప్పినారు. మీ తండ్రిగారవడంవల్ల ఆపవోని ప్రభువును ఏమి చేయడానికి తనకు ఇష్టంలేదట!

అన్నాం :- వారికి కృతజ్ఞురాలను.

కుప్పాం :- నేనూ, బుద్ధపుర మహాప్రభువులూ బయలుదేరి శ్రీ గణపతి రుద్రదేవ సార్వభౌములను, శ్రీరుద్రదేవ ప్రభువులను దర్శించడానికి వెళ్ళాలను కుంటున్నాము. రేపు పూర్ణిమ వెళ్ళిన తదియనాడు అందరమూ బయలుదేరి వెళ్ళుదాము.

అన్నాం :- నావల్ల మీకందరికీ ఇబ్బందులు కలుగుతున్నాయి కదా!

కుప్పాం :- అదేమమ్మా ఆ మాటలు? ఒకసారి మా తమ్ముడు మీ క్షమాపణ అడగాలని....

అన్నాం :- నా క్షమాపణా? ఎంతమాట! వారికి నా కృతజ్ఞతాపూర్వక వందనాలు అర్పించవలసి ఉన్నది. వారి దర్శనము చేయిస్తారా?

కుప్పాం :- రోగీ, వైద్యుడూ పాలే కోరుతారు ఒక్కొక్కప్పుడు.

చిరునవ్వు ఆమె మోమున ప్రసరింప అన్నాంబిక చేతిని గ్రహించి కుప్పాంబిక తన అంతఃపురంలోనికి తీసుకువెళ్ళి అభ్యంతర సభాగృహంలో ఒక సింహపీఠికపై కూర్చుండబెట్టింది.

చెలులు పలువురు వచ్చి, అన్నాంబికకు కుప్పాంబాదేవికి లత్తుకపెట్టి కుంకుమపూవు పాపటను అద్ది గంధం, పరిమళతైలాలు అలదినారు. ఒకచెలి బంగారు పళ్ళెరమున అమూల్యాభరణాలు తీసుకొనివచ్చి ఆమెకు అలంకరించింది. ఆమెను అలంకార మందిరానకు కొనిపోయి, వెలపొడుగు చీర, ఉపవీతము స్తన చీనాంబరము కట్టినారు.

మరల అన్నాంబికా కుమారిని కొనివచ్చి వారామెను ఉచితపీఠంపై అధివసింప చేసినారు. ఇంతలో వారిద్దరి అనుమతిని వేడుతూ గోనగన్నయ్య వార్త పంపినారు. అన్నాంబిక రాకుమారి అనుమతి ఇచ్చినది.

గన్నారెడ్డిని చూచుట యనగనే ఆమెకు మహానందమైనది. ఆయనకై తన్నలంకరిస్తున్నారని ఆమె పారవశ్యం పొందింది. 'ఆయన వరుడై, తాను వధువైననాడూ ఇలాగే అలంకరిస్తారా?' అని ఆమె ప్రశ్నించుకొన్నది.

ఒకసారి మెరుపు మెరిసినట్లు ఆ పురుషుని చూచింది! రెండవసారి తోటలో చంద్రకాంతిలో అస్పష్టంగా తొందరపాటులో చూచింది. ఆ సందర్శనాలే చాలు, ఆయన దివ్యవిగ్రహము తనహృదయంలో అనంతకాలం నిలిచిఉండుటకు. ఎంతటి ఉన్నతరూపము! ఏమి దేహచ్ఛాయ! ఏమా బలరూప సంపద! ఏమి ఆ ఠీవి! కుమారస్వామి కా ఠీవి ఉండగలదా? ఆ నడకలో ఎంతటి విలాసము! ఆయన కంఠమాధుర్యము తన శ్రవణాలోకంలో దివ్యగీతాలు రచించినది! సంతతహాసప్రఫుల్ల మా మోము. ఆ సోగమీసాలు, ఆ విశాల నేత్రాలు, ఆ కాటుకకళ్ళు, తెల్లదానిమ్మగింజలవంటి పలువరుస! ఓహో! ఆబాహువులబలం శ్రీరామచంద్రుని వింటిని విరుపగలదు. ఆ బాహువుల బలం పువ్వులనైన నలుపలేదు. ఆ బాహువులు స్వామిద్రోహుల పిండిగొట్టగలవు.

కందనోలులో ఈ ఉత్తమపురుషుని రాజసుదాంతంలోని దాసీలందరు ఎంత కృతజ్ఞతతో ఎంత మనోహరంగా వర్ణించారో!

ఇంతలో గోనగన్నారెడ్డి మందగమనంతో లోనికి విచ్చేసినాడు.

అన్నాంబికాదేవి లేచి నిలుచుండి గోనగన్నారెడ్డికి నమస్కరించింది. అక్కగారికి ప్రభువు నమస్కరించాడు.

'అక్కయ్యగారూ! మీ ప్రయాణం, శ్రీ ఆదవోని ప్రభుకుమారి ప్రయాణం సౌఖ్యంగా కొనసాగిందా?'

కుప్పాం :- గన్నయ్యా! మీయుద్ధం 'ఏమయిందో' అని మేము కళవళ పడుతుంటిమి!

అన్నాం :- విజయునిస్వాగం కొనివచ్చినందుకు సంతోషం.

గన్నయ్య :- మీకు ఎవరు చెప్పారు?

అన్నాం :- దాని ధ్వనియే చెప్పింది.

గన్నయ్య :- బేడచెలుకినాయనింవారిని సగౌరవంగా ఆదవోని పంపించాము.

కుప్పాం :- ఏమంత దయతలచినారు తమ్ముడూ?

గన్నయ్య :- నేనెప్పుడయినా కఠినాత్ముడనా? గజదొంగను కావచ్చు.

అన్నాం :- 'గజదొంగ,' 'గజదొంగ' అని అస్తమానం అనకండి.

౯

అన్నాంబికా రాకుమారి అతితీవ్రంగా అన్నమాటలకు గోనగన్నయ్యా ఆశ్చర్యంలో మునిగిపోయాడు. తాను 'గజదొంగ' అయితేనేమి, కాకపోతేనేమి ఈ బాలికకు? ఆడవారి ఆలోచనలన్నీ అదోరీతిగా ఉంటాయి. ఈమె తనతమ్ముడును, పినతండ్రి కుమారుడును అయిన వరదారెడ్డిని వివాహం కావడానికి ఇష్టంలేక బాధపడుతూ, ప్రాణత్యాగమైనా చేసికొనుటకు సిద్ధమయివుంటే తానామెను ప్రధాన మహోత్సవంనుండి తప్పించి తీసుకొనిరావడంవల్ల, తాను సత్పురుషుడనుకొంటున్నది కాబోలు! ఏమిదౌష్ట్యతనం?

ఆడవారిలో మహోత్తమురాలు ఆంధ్ర మహాసామ్రాజ్య యువరాజ్ఞి రుద్రదేవి మహారాణివారు ఒక్కరే! తక్కినవాళ్ళూ మంచివారే! వారందరూ అనుకూలురైన భర్తలపజ చేరి, ముత్యాలవంటి బిడ్డలగని పెంచి పెద్దవారినిచేసి, కౌసల్యవంటి, యశోదవంటి. తన తల్లివంటి, తన అక్కగారివంటి తల్లులు కావాలి. ఒక్క రుద్రదేవ ప్రభువునకే స్త్రీ అయినా, పురుషధర్మమైన యుద్ధమూ చెల్లుతుంది. తక్కినవారు పత్నులు, తల్లులవడానికి ప్రయత్నించాలి.

కుప్పాం :- ఏమయ్యా తమ్ముడూ! ఏమి ఆలోచిస్తున్నావు?

గన్నా :- (ఉలిక్కపడి) 'ఏమీలేదు అక్కా! మీరూ, బావగారూ, శ్రీ అన్నాంబికా రాకుమారిగారూ ఎప్పుడు ఓరుగల్లుపురం ప్రయాణమై వెళ్ళేది?' అని ఆలోచిస్తుంటిని.

కుప్పా :- రేపు పూర్ణిమవెళ్ళిన తదియకదా?

గన్నా :- మీరు వెళ్ళగానే, ఈ గజదొంగవిషయమై శ్రీ రుద్రదేవ ప్రభువులు, శ్రీ శివదేవయ్య మంత్రులున్నూ అనేకవిధాలుగా ఒత్తిడి చేస్తూ వచ్చారు.

అన్నా :- ప్రభూ! మీరు మాతో రండి, నేను నన్ను మా రాజయిన రుద్రదేవ ప్రభువుల పాదాల వాలి తమ్ముని క్షమింపుమని వేడుకొంటాను.

గన్నారెడ్డి తనలో 'మళ్ళీ ఈమె ఏదో మొదలుపెట్టిందిబాబూ' అనుకుంటూ, పైకి 'రాజకుమారీ! నా పురాకృతఫలం నేను అనుభవింపక తప్పదు గదా! ఎవరేమి ప్రయత్నంచేసినా లాభంలేదు! పైగా ఆ రుద్రప్రభువు నా రాజ్యం మా పినతండ్రి అనుభవిస్తూంటే, ఒక్క పిసరంతైనా అది అధర్మమని శ్రీ లకుమయారెడ్డి ప్రభువులకు వార్త పంపినారు కారు. అలాంటి వారి గొడవ నాకక్కరలేదు. నా గొడవ వారికక్కరలేదు! నాకొరకు మీరు ఆయాసం చెందకండి.'

అన్నాంబిక ఆ మాటలు విని ఎంతో చిన్నబుచ్చుకున్నది. అయినా ఈ వీరుని కోపం తనమీద కాదు, రుద్రదేవుల ప్రభువులమీద అయినట్లు స్పష్టమేకదా. తనంటే ఈషణ్మాత్రం గౌరవం కలిగినా, గన్నారెడ్డి ఆ ముక్కలనేవారు కాదు.

అన్నాంబిక కించపడుట గన్నారెడ్డి కనిపెట్టి 'రాజకుమారీ! ఆలా అన్నానని మీరు ఆశ్చర్యం పొందకండి! నేను మొరకుణ్ణి; మీరు సదుద్దేశంతో, దయతో అన్న మాటలు మీ ఉత్తమహృదయాన్ని తెలుపుతాయి. అందుకు నేనూ, మా తమ్ముడూ తమకు కృతజ్ఞులం. నవనీతహృదయంగల మిమ్ములను మాపై క్రోధం వహించిఉన్న రుద్రదేవ ప్రభువులు ఏమంటారో అని భయం. ఇది మీరు అన్యథా తలచకండి' అని వేడికోలుమాటలు కాకువుతో అన్నాడు. ఆ మాటలకు అన్నాంబిక కలత తేరి, 'ప్రభూ, నేను సెలవు తీసుకొంటాను' అని హర్మ్యంలోకి మందాక్రాంతవృత్తములా నడిచి వెళ్ళిపోయింది.

గన్నారెడ్డి తన కర్కశత్వానికి తానే తెల్లబోయి, ప్రాన్పడి అట్లే కూరుచుండి పోయినాడు.

కుప్పాంబిక తమ్ముని చుఱచుఱచూచి 'తమ్ముడూ! మీరు అన్నాంబికా రాజకుమారి మనస్సు అలా నొప్పించినారేమిటి?' అని ప్రత్యుత్తరము కోరని ప్రశ్న వేసి, కుందిన హృదయంతో లోనికి వెడలిపోయింది.

గన్నారెడ్డి అట్లే నిలుచుండి పోయినాడు. తనలో ఏదో విపరీతస్థితి సంభవించి ఉండడంచేత ఎవరన్నమాటలకు ఎప్పుడూ కినుకుపొందని తాను ఈ దినాన తల్లిదండ్రులను వీడి, రాజకీయపు సుడిగుండాలలో పడిన ఒక అమాయకపు బాలికను, తనయందు ఉత్తమగౌరవంతో ఏదోచేయాలని ఉన్న ఒక గుణశీలను ఆవిధంగా మనస్సు నొప్పించినాడేమిటి? ఏలాగు తాను ఆ బాలికననునయించుట? అప్పుడే అరవిచ్చు మందార పుష్పంలా వున్న ఈ శాంతశీలను మనస్సు నొప్పించగలిగిన తనపని యిదము క్షమింపరానిది. ఈ దినాన తనకు జరిగిన సంఘటన తనకు ఒక్క నిమేషమైనా మరువరాని అప్రమత్తతను నేర్పు

ఈ నాటినుండి శత్రువుల అడ్డగించుటలో తక్క ఇతర చేష్టలలో పరమ శాంతం పాటించవలసి వున్నది.

గన్నారెడ్డి 'ఇతికర్తవ్యతా' మూఢుడైనాడు. ఏలాంటి మగవారితోనైనా తాను సంహరించగలడు, కాని స్త్రీల విషయం వస్తే తానేమి చేయగలుగును? వారి జీవితాలకూ, తనకూ సంబంధం ఏమిటి? స్త్రీలహృదయం తనకేమి తెలియును? పురుషునకు కోపం వచ్చే విషయాలు వారికి నవ్వు కలిగించవచ్చును. ఒక స్త్రీకి నవ్వు కలిగించే విషయం, వేరొక వనితకు క్రోధకారణం కావచ్చును.

ఇంతకూ లలితాస్వరూపిణి ఆ బాలికను తన అక్కగారే సముదాయించును గాక!

ఈ ఆలోచనతో గన్నారెడ్డి తన విడిదిలోనికి వెళ్ళిపోయినాడు.

* * * * *

అన్నాంబికాదేవి తనసౌధంలోనికి రూపెత్తిన ప్రసన్నతలా వెళ్ళగానే, ఆమె చెలికత్తె అయిన మల్లిక పరుగునవచ్చి పాదాల నంటినది. అన్నాంబిక అతిసంతోషంతో 'మల్లికా! నువ్వటే? ఎప్పుడు వచ్చావు? ఒసే ఎట్లావస్తివి? ఆదవోనినుంచేనా?' అని ప్రశ్నల వర్షం కురిపిస్తూ మల్లికను రెండు భుజాలూ పట్టి లేవతీసింది. కళ్ళనీళ్ళతో నవ్వుతూ, మల్లిక రాజకుమారిని చూచి, 'దొరసానమ్మగారూ! అమ్మయ్య! మీకేమయ్యిందో తెలియక మహారాణీగారు మేమూ పడిన బాధ ఇంతా అంతానండి! మీరు కందనోలు వెళ్ళడం, అక్కడ నుంచి ఆదవోని చేరడం మాకు వార్తలు వచ్చాయి. అప్పటికి మా మనస్సులు కుదుటపడ్డాయి' అని తొందరగా, ఆనందంగా మాట్లాడింది.

అన్నాంబిక :- నాకోసం అంత బాధపడ్డారటే?

మల్లిక :- చిత్తం. దొరసానమ్మగారూ!

అన్నాంబిక :- నాయనగారు ఏమన్నారు?

మల్లిక :- నాయనగారు ప్రళయకాలరుద్రునిలా ఉన్నారు. ఆయన దగ్గరకు ఎవ్వరూ వెళ్ళలేకుండా ఉన్నారు. వారు వేడపెలుకినాయనిం వారిని అన్న మాటలు క్రోధుల్ని కూడా ఎవ్వరూ అనరు. ఆయన విజయఢక్కాను గన్నారెడ్డి దోచడం చాలాబాగా వుందట. ఒక్క సైనికుడయినా పోగొట్టుకోకుండా తిరిగిరావడం ఆడవారి కొక్కరికే చెల్లుతుందట! మగవాడు ముసలాడై, ఆడదాని చేతులో రాజ్యం నడవడంవల్ల పరువుగల రేడులవంశాలన్నీ ఆడవాళ్ళ వంశాలయ్యాయట. ఒక్క మగవాడూ లేడట! అందుకనే పురుగులలాంటి, తేళ్ళలాంటి దొంగలూ, హీనులైన కొండజాతి వాళ్ళకన్నా నికృష్టులైన దారిదోపిడిగాళ్ళు బయలుదేరారట. లోకం అంతానిండిన ఈ కల్మషాలన్నీ నాశనం చేసి ధర్మరాజ్యం తాము స్థాపిస్తారట. చిన్న దొరసానమ్మగారు! ప్రభువుగారికి నిద్దట్లోనన్నా క్రోధం తగ్గుతూందో లేదో అనే నా అనుమానము.

అన్నాంబిక :- నువ్వు ఏలావచ్చావే ఇక్కడికి!

మల్లిక :- అదో పెద్దకథండి. దొరసానమ్మగారు! నాలుగు రోజుల క్రిందట, తమ నగరిలోని తోటలోనికి వెళ్ళానండి. ఆ తోటలో తిరుగుతూ

వుంటే నాతోటున్న తక్కిన దాసీలు కొంచెం దూరమయ్యారండీ
గురించే ఆలోచించుకుంటూ ఓ పొదరింటిదగ్గర కూలబడ్డానండి.
అంతలో ఎక్కడనుంచో ఆ సంపెంగచీకట్లో 'మల్లికా! నీకు అన్నాంబికాదేవిపై ఎం
గాఢమయిన అపేక్షకదా?' అని వినబడింది దొరసానమ్మగారూ! అడిలి,
బెజారై, మాటరాక వణికిపోయానండి తల్లీ! 'భయపడకు! నీకు అన్నాంబికా
రాకుమారంటే ప్రేమయేనా?' అని మళ్ళీ వినబడింది. ఈపట్టు వెనక్కు తిరిగి
చూచానండి. ఆ పొదరింటి ప్రక్క చీకట్లలోంచి ఒక పురుషుడు లేచి, కూర్చుండి
'మల్లికా నన్ను గోనారెడ్డి ప్రభువులు పంపారు. మీ చిన్నరాణీగారు ఆదవోని
చేరి ఉంటారు. వారికి నువ్వు దగ్గరుండడం ఉత్తమంకదా! కాబట్టి నిన్ను
ఆదవోని తీసుకువెళ్ళమని వారు నలురను మమ్ము ఆజ్ఞ ఇచ్చి పంపారు. ఇప్పటికి
నాలుగుదినాలనుంచి మాలో ఒకరమైనా ఈ తోటలో కాపలాకాస్తున్నాము.
నేటికి నీదర్శనమైంది. మేమూ మహాపురుషునకు బంటులమైనా చిన్నచిన్న
రాజ్యాలకు ప్రభువులము. నేను శేచెర్ల సోమారెడ్డిని. నాతో వస్తే ఆదవోని
తీసుకొని వెడ్తాను' అన్నాడండి. నాకు తమమాట వినేవరకు ప్రాణం లేచి
వచ్చిందమ్మా! సరే వస్తానన్నానండి!

అన్నా :- చాలా చిత్రంగానే ఉంది. ఆ వెంటనే వచ్చివేసినావా
మల్లికా?

మల్లి :- వెంటనే ఎల్లాగండి! ఊరుకాపలా పాండవుల శిబిరం భేతాళుడు
కాపాడినట్లేనండి! అలా మహారాజులుంగారు కట్టుదిట్టాలు చేశారు.

అన్నా :- ఎందుకా కట్టుదిట్టాలు? నేనెలాగ వస్తిని.

మల్లి :- ఏమో మీరు వెళ్ళినట్లు పట్టి గాలివార్తే! అందుకని ఆసోమారెడ్డి
ప్రభువు నన్ను వెంటనే చేయి దొరకపుచ్చుకొని హారీతి పులుగు సాయంకాలం
పెంటికోసం కూసినరీతిగా కూసినారండి. దానికి ప్రతిగా పెంటిహారీతి కూయిడి
నట్లు తోట నాలుగుమూలలనుంచీ వినబడ్డాయండి. నాకా పురుషుడు కూసినట్లు
తెలియకపోతే నేను 'ఏదో పక్షికూస్తోంది' అనుకొనేదాన్నండి. తర్వాత మేం
బయలుదేరాము. ఆ వనానికి చుట్టూ ఉన్న పెద్దగోడదగ్గరకు ఉత్తరంగా
నడుపుకుంటూ తీసుకుపోయాడండి. ఆ చీకట్లో పిల్లిఅడుగులతో నెమ్మదిగా
ఏలా తీసుకొని వెళ్ళాడో సోమారెడ్డి ప్రభువండి. అక్కడకు పోగానే
ఆయనలాగే రాజవేషాలు ధరించివున్న నలుగురు రెడ్డిప్రభుకుమారులు ఛాయలలా
వచ్చి కలుసుకున్నారు. ఎలా దాటించారో నన్ను గోడుపైగా! నన్ను అవతలికి
దింపారు. అంతకుముందే నన్ను ఒక మూలగాపోయి పురుషవేషం వేసుకొమ్మని
ఆదవోని సేనాపతులలాంటి వేషానికి సరిపోయే వస్త్ర కవచాదులు నాకు
యిచ్చారండి. నేను చాటుగాపోయి పురుషవేషం వేసుకువస్తే వారు నాకు
కవచాదులు తొడిగారండి. మేమందరం ఆదవోని సైన్యపు ఉపసేనాపతులలా
వున్నాము. ఆ తరువాతనే తోటగోడ దాటాము. ఆ ప్రక్కన వున్న ఒక
యింటి దొడ్డిలో ఆరు గుర్రాలున్నాయండి, మేము గుర్రాలెక్కి నిర్భయంగా
ఉత్తరపుకోట గోపురద్వారాన్ని చేరుకున్నాము. కోటగుమ్మం దాటే సంకేతికపు

మాటలు వాళ్ళకు తెలుసును కాబోలు! ఆగుమ్మము దాటి అంచెలు అంచెలుగా ఈవూరు ఇంతకుముందు నాలుగు ఘడియలక్రితం చేరుకున్నామండి. నన్ను వారు తిన్నగా కుప్పాంబాదేవి మహారాణిగారి నగరిలోకి తీసుకువచ్చి విషయంచెప్పి ఒక దాసీకి అప్పగించారు. ఆ దాసి తనగదిలోనికి తీసుకువెళ్ళింది. నేను అక్కడ నా ఆడవేషం మళ్ళీవేసుకొని ఆదాసి తమ నగరికి దారి చూపిస్తే యిక్కడకు వచ్చానండి. ఇంతల్లో తమరు ఇక్కడకు వచ్చారు.

అన్నాంబిక :- నీచరిత్ర బృహత్కథా గ్రంథంలో కథలావుందే! నీవు రావడం ఒక పండుగలాగేవుంది. ఇచ్చట ఎంతప్రేమతో చూచినా, కావలసిన వాళ్ళ దగ్గర వుండడం విషయం వేరు.

వాళ్ళిద్దరు మాటా మంతీ చెప్పుకుంటూ కాలం గడిపారు.

ఆ రాత్రి అన్నాంబికకు ఎన్ని ఘడియలకూ నిద్రపట్టదు. ఎంత అందగాడా గన్నారెడ్డి ప్రభువు! ఎంత ఉత్తమవీరుడు! లలితములై కనపడుతూ దృఢములైన ఆ వీరుని చేతులు తన్ను ఆ మహాపురుషుని హృదయానికి దగ్గరగా అదుముకోగలవా? లోతులై వెడదలైన ఆ సుందరాంగుని కన్నులు తన్ను చూచిన వెంటనే ఆనందకాంతులతో సూర్యోదయాలవలె వెలిగిపోగలవా? పూలతో సింహాసనము అమర్చి ఆయనను అందు అధివసింపజేసి తానా మనోహరమూర్తి పాదాల కడ యుగయుగాలు అధివసించి ఆ దివ్యపురుషుని కాంతిలో తాను లయమై పోతూ, ఆ స్థితికి నిత్యత్వం సంపాదించుకోగలనా?

ఆయనవేళ్ళు తన ముంగురుల నెట్లు సవరించగలవు? ఆయన చూపులు తనచూపులలో ఎట్లు సంగమించగలవు! ఆయన తనతో వర్ణనాతీత పరమరహస్య సంభాషణలు ఏనాడు జరుపగలరు?

'గజదొంగ' యట! ఏమిటా గజదొంగతనము? తన హృదయాన్ని దొంగిలించడంలో మాత్రం ఆయన 'గజదొంగ' కావచ్చు! ఏకాలమందైనా ఏబాలిక అయినా ఇలా తనవలె తన సర్వాధినాథుడైన పురుషుని స్మరిస్తూ నిద్ర రాక కాలమంతా కరిగి ఒకే మహాప్రవాహంలా స్రవహించేటట్లు ఆలోచించుకుంటూ ఉండగలదా?

'గజదొంగవా స్వామీ? కన్నమేతువో ఏమి?
స్వజన దూరాగతను విజితురాలను నీకు'

అని కూనిరాగంతో పాడుకుంటూ, ఆ హంసతూలికాతల్పంపై దొర్లుతూ మూడవయామపుఘంటిక కోటమొగసాలలో కొట్టిన కొద్దివేళకు ఆమె గాఢ నిద్రా పరవశురాలయింది.

★

పంచమగాథ

ఓరుంగల్లు

౧

ఓరుంగల్లు ఎనిమిది లక్షల పౌరులు సుఖంగా కాపురంచేసే మహానగరం. రెండు గవ్యూతుల వెడల్పు మూడు గవ్యూతుల పొడుగుగల కోట నగరము. ఆ కోటచుట్టు మహానగరము ఉన్నది. తీర్చిన వీథులు, పెద్ద చెరువులు, చిన్న సెలయేరులు, తోటలూ, దేవాలయాలూ, విపణివీథులతో ఆ మహానగరానికి ఈడైన మహానగరము దక్షిణాపథమందుగాని, ఆర్యావర్తమునందుగాని లేనేలేదు.

కోటనగర మధ్యమందు మహారాజుల కోట ఉన్నది. ఆ కోటయే పెద్ద పురమంత ఉన్నది. కోటలో ఏకశిలకు తూర్పుగా మహారాజ శుద్ధాంతాలు, మహారాజనగరులు ఉన్నాయి. ఉత్తరంగా, వాయవ్యంగా స్వయంభూదేవేశ్వరాలయం, కేశవదేవర గుడి, ఏకవీరాదేవిగుడి ఉన్నవి. నైరుతిగా పడమట కోట తటాకం, ఈ తటాకాన్ని అనుకొని రాజోద్యానమూ ఉన్నవి.

స్వయంభూ దేవాలయంకడకు నాల్గు మహావీథులు కూడుతాయి. ఆదేవాలయానికి తూర్పువీథి నంటి రాజబంధువుల మందిరాలున్నవి. చక్రవర్తిహర్మ్యం పావుగోరుతం పొడవు వెడల్పు ఉంటుంది. ఆ మహాభవనాల చుట్టూ ఎత్తయిన గోడలున్నాయి. వానికి తూర్పుగా ప్రధానామాత్య శివదేవయ్యవారి హర్మ్యమున్నది. ఆ భవనానికి దక్షిణంగా దుర్గపాలకుడైన ప్రసాదాదిత్యనాయునింవారి సౌధాలున్నాయి. వానికి తూర్పుగా మహారాజాధిభవనా లున్నవి. ఆ భవనాలకు తూర్పుగా తంత్రపాల ప్రోలనాయునింవారి సౌధాలున్నవి. ఆ సౌధాలకు దక్షిణంగా ప్రోలనాయునింవారి కుమారులైన ఎక్కనాయని, రుద్రినాయని పినరుద్రినాయనీ, పోతానాయనింవారల సౌధాలున్నాయి. వీరందరు సేనాపతులు.

ఏకశిలకు పడమటగా, కుమార రుద్రదేవమహారాజులకు అంగరక్షకులైన తంత్రపాలవల్లయ నాయకులవారి సౌధా లున్నవి. ఇంక దక్షిణంగా మారమరాజులంవారి, ప్రోలనాయునింవారి భవనా లున్నాయి. చక్రవర్తి నగరులకు ఉత్తరంగా మహాసేనాపతియైన రుద్రనాయునింవారి భవనాలున్నాయి. ఆయన ఏకశిలా నగరపాలకుడు. నగరసైన్యాధ్యక్షుడు నాగచమూపతి. నాగచమూపతి మామగారయిన మేచయ నాయకుడు ఎంతకాలమునుంచో తలవరిగానున్నాడు. మేచయనాయకుని కుమార్తె అయిన మల్లమాంబిక నాగచమూపతి ఇల్లాలు. నాగచమూపతి తండ్రి మల్లచమూపతి గణపతిదేవుని మహాసేనాపతులలో ఒకరు,

రాచకోట లోపలిగోడ ననుసరించి ఉపసేనాపతు లనేకుల భవనా లున్నాయి, అక్కడక్కడ సైన్యశాలలున్నవి. రాజోద్యోగు లనేకుల

పేటలు [illegible]లో పద[illegible] [illegible] ఉ[illegible] [illegible]
[illegible] [illegible], [illegible] వారి సేవచేసేవారి ఇళ్ళ[illegible].

[illegible] ఓరుగల్లు [illegible] ఇదే [illegible]మపర్యా[illegible]. మహారాణి
[illegible] [illegible] ఆ [illegible] మత్తగజంపై అంబారీలో [illegible]ంచి
[illegible] ఓరుగల్లు నగర మహావైభవం [illegible]లో పరిశీలించుచున్నది. నగరబాహ్యాలలో
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]లు [illegible] వస్తున్నారు. [illegible] [illegible],
[illegible] [illegible] [illegible]. మేడలు ఆ మహారాజపథానికి ఇరువైపుల [illegible]లలో
ఉన్నాయి. [illegible] శాలలనుండి [illegible] కదుకులు చేస్తున్నారు [illegible] [illegible] నూలును
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]తున్నారు. కొందరు [illegible] [illegible] కళింగము
[illegible], ఆంధ్ర మహారాష్ట్రాది దేశాలలో [illegible] భాగములనుండి వచ్చిన [illegible]ను
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] చేస్తున్నారు.

ఆంధ్రదేశంలో నూలుబట్టల పరిశ్రమ అతి పురాతనకాలం[illegible] [illegible]
[illegible] నది. పత్తి మకతంతు పట్టి [illegible] [illegible] స్పష్టంగా కని[illegible]
సన్నని నూలు వడకడంలో ఆంధ్ర వనితలు జగత్ప్రసిద్ధి నందినారు. [illegible]
[illegible] [illegible] ప్రతములలో [illegible], [illegible] నూలువ[illegible] [illegible]
[illegible]! ఆంధ్ర వనితల నైపుణిని [illegible] [illegible]పుంజాలుగా [illegible] [illegible]స్తుంది.
దేశానికి కావలసిన వస్త్రాలు సిద్ధం చేయడమే కాకుండా, ఇతర దేశాలకు సరి
[illegible] వస్త్ర[illegible]లను నేసి, [illegible] ఎగుమతి చేసేవారు.

నేతలో ఆంధ్రసాలెవారంత కౌశల్యంకలవారు అఖిల [illegible]లో
[illegible] [illegible]. మానువ[illegible], [illegible]లో, పెనాదాడలో, [illegible]లో
[illegible] నూలంత సన్నంగా వడక[illegible] గొల్లభామలు. [illegible] [illegible]
[illegible] సన్నని కంబళ్ళుగా నేసేవారు. ఆ కంబళ్ళు కాశ్మీరశాలువలక[illegible], హిమా
లయ [illegible] [illegible] [illegible] కావు. కళింగము, దక్షిణకోసలము [illegible]ని
[illegible] [illegible] [illegible] దేశాన్నుండి తళతళలాడే మెత్తని [illegible]
[illegible] [illegible]. కామరూపాన్నుంచి వచ్చిన పట్టునూలును [illegible] [illegible]మైనదే.
ఆ పట్టునూలుతో ఆంధ్ర పట్టుసాలెలు నేసిన [illegible] చీనాంబరాలు. [illegible]లాలు
జగత్ప్రసిద్ధి పొందినవి.

ఆంధ్రదేశంలో పట్టునూలుపై బంగారము కరగించి పూత[illegible] [illegible]
[illegible] [illegible]తనకాలంనుంచీ ఉన్నది. ఈ నూలుకు పారశీకులు జరీన తారు
(జల[illegible]) అనే పేరు పెట్టారు. పారశీకవర్తకులు ఈ [illegible]లను విపరీ
తంగా [illegible] [illegible]. ఈ పరిశ్రమ చేసే శాలలు ఓరుగంటిలో ఎన్నో
[illegible]. ఈ పరిశ్రమను [illegible]లు, స్వర్ణకారులు కలిసి చేసే[illegible].

౨

[illegible] [illegible] [illegible] ఓరుగల్లు నగర బాహ్యపువాడలలో [illegible]ఆగింది.
[illegible]వాడ, [illegible]వాడ, [illegible]లవారివాడ, ఇం[illegible]వాడ,

గోనవారివాడ మొదలయిన సామంతుల సైన్యాలూ, ఉద్యోగులూ ఉండే పేటలు ఉండేవి.

మల్యాలవారి సైన్యం, సిబ్బందీ మల్యాలవాడ చేరుకున్నారు. గుండయ భూపతి, కుప్పసానమ్మ, అన్నాంబిక కోటలోపల ఉన్న మల్యాలనగరు చేరుకున్నారు. మల్యాలవారి రాచయేనుగులు, గుఱ్ఱాలు దక్షిణద్వారాన ఓరుగల్లు పురం చొచ్చాయి. అలాగే దక్షిణపు గోపురద్వారాన కోటలోకిన్ని వెళ్ళి ఉత్తరంగా ప్రయాణించి తూర్పుకు తిరిగి తూర్పుద్వారానికి కొలది దూరంలో ఉన్న మల్యాలనగరు చేరుకున్నవి.

ముందు ఏనుగుపై మల్యాల గుండయ్య ప్రభువు అధివసించి ఉన్నారు. ఆ వెనుక మహారాణీ, అన్నాంబిక అధివసించిన ముత్తేభము, ఆ వెనుక రాజకుమారుల ఏనుగులు మూడు వచ్చినవి. ఆ వెనుక రాజగుఱ్ఱాలు ఏబది. ఆ గుఱ్ఱాల వెనక దాసదాసీజనులు ఎడ్లబండ్లపై, శిబికలపై వచ్చినారు. వీని అన్నింటికి ముందు భజంత్రీలు, నాగస్వర మేళము నడుస్తున్నది. వందులు గుండయ ప్రభువు బిరుదావళులు చదువుతున్నారు. అంగరక్షక సైన్యం ముందు, ప్రక్కల, వెనక నడుస్తున్నది. రాజవీధులు జళ్ళతో, గుఱ్ఱాలతో, ఏనుగులతో, శిబికలతో, స్యందనాలతో నిండిఉన్నవి. రాచవారు ఎవరు వెడుతున్నా అది ఒక ఊరేగింపే!

అక్కలవాడ, భోగంవీధి, స్వర్ణకారవీధి, శిల్పకారులవీధి అన్నీ పురంలో ఉన్నాయి. కోటనగరంలో ఉన్న గుళ్ళల్లో ఎప్పుడూ ఉత్సవాలు జరుగుతూ ఉంటాయి. చక్రవర్తుల దుర్గనగరానికి ఎదురుగుండా ఉన్న రాజవీధిలో కొంత దూరం పోయిన తర్వాత సార్వభౌమ చిత్రశాల, గ్రంథాగారము లున్నాయి. నగరిలో సార్వభౌమ సౌధాలలో ఒకొక్కక్క మహాభవనంలో ఒకొక్కక్క చిత్రశాల ఉన్నది.

మాండలికులు చిత్ర, నృత్య గ్రంథశాలల తమతమ నగరులలో ఉంచుకొనేవారు. మల్యాలవారి నగరిలో ఉన్న చిత్రశాల దేశప్రసిద్ధమైనది.

అన్నాంబిక ప్రయాణపు బడలిక తీరునట్లు సుగంధాలు కలిపిన వేడినీట జలకమాడి శుభ్రవస్త్రాలు ధరించి సుగంధతైలదీపాలతో స్వర్గలోకంలా ఒప్పారే చిత్రశాలకు వెళ్ళింది. ఆ చిత్రశాలలో ఉన్న శివలీలా విలాసాలు గమనిస్తూ హంసతూలికల పరుపులు పరచిన దంతపుపీఠంపై అధివసించి ఆ చిత్రలేఖనాలన్నీ అనేక రీతులుగా తన్ను గమనిస్తూ ఉండగా ఆలోచనకు లోనయింది. తనభక్తికి ఆకరమైన తండ్రికిని, ప్రేమ నిధానమైన గన్నారెడ్డి ప్రభువుకు యుద్ధం సంభవించవచ్చును.

ఒకమాటు ఇక్కడ, మరొకమాటు అక్కడ నీడ ఉన్నచోట నిలువక, ఎండ ఉన్నచోట నిలిచి, తిరిగే గన్నారెడ్డి తనతండ్రిగారి ఔద్ధత్యానికి ఎన్ని కష్టాల పాలవునో? తన తండ్రిగారికి పట్టుదల విపరీతము. ఈ మధ్య సైన్యాలన్నీ కూరుస్తున్నారు. ఏదో భయంకరమైన సంఘటన రాబోతున్నది. ఈ

సంఘటనలోగా తన తండ్రిగారికీ గన్నారెడ్డికీ సంఘర్షణవస్తే తన గతి ఏమి? ఒకవంక తండ్రి - వేరొకవంక తాను భగవంతుడుగా ప్రేమించే ప్రియుడు. వీరిరువురు ఒకరివల్ల ఒకరు పరాభవం పొందినా, లేక నాశనమైనా తనకది ప్రాణంపోకడే అవుతుంది.

ప్రేమకై స్త్రీపురుషులు సర్వమూ అర్పిస్తారు. ఆ ప్రేమ ఎంత క్షణికమో అంత మహాశక్తిపూరితము. ప్రేమిస్తున్నానని, ప్రేమకై రుక్మిణీదేవి అలా తన తలిదండ్రులను, అన్నదమ్ములను అందరినీ వదలి, పురుషునితో పారిపోయింది. సీత అడవులలో భర్తతోపాటు సర్వకష్టాలూ పడింది. సావిత్రి భర్తప్రాణం కోసం యముణ్ణికూడా వెంటాడింది.

స్త్రీ ప్రేమకోసం సర్వమూ త్యజిస్తే పురుషుడట్లా చేయగలడా? స్త్రీలు ప్రేమకోసం అన్నింటినీ అర్పిస్తూ ఉంటే పురుషుడు రాజ్యంకోసం అన్నీ సమర్పిస్తాడు. క్షణికమై, నశ్వరమైన ఈ జీవితం, భోగభాగ్యాలకోసం గజిబిజి చేసుకొనే పురుషుడు నిజము గ్రహించే ఈ నాటకము ఆడుతున్నాడా?

ఈ సమస్యను, తన చరిత్రమును అంతా శ్రీ శివదేవయ్యదేశికులను కలుసుకొని తాను యిదమిత్థమని తేల్చుకొంటుంది గాక.

అన్నాంబిక చిత్రశాలలో ఉన్నదని తెలిసి కుప్పసానమ్మ ఆ మందిరానికి విచ్చేసింది. అన్నాంబిక లేచి నిలిచింది.

కుప్ప :- అన్నాంబికా! చాలా ప్రొద్దుపోయింది. అలసటపడి ఉన్నారు. మనం భోజనాదికాలు కానిచ్చి శయనమందిరాలు చేరుకుందాము.

అన్నాంబిక :- ప్రయాణంలో నాకేమీ కష్టం కలుగలేదు. ఆదవోనిలో, బుద్ధపురంలో, కందనోలులో ఏమి గడబిడలు జరుగుతుంటాయో అని భయపడుతూ ఆలోచించుకుంటున్నాను.

కుప్ప :- రాజకుమారీ! మా తమ్ముడు ఎవ్వరికీ ఏమీ కష్టం రానియ్యడు. ఆతని యుద్ధనైపుణ్యం ఎంతటిదో నీతి సంపదకూడా అంతటిదే.

3

శివదేవయ్యమంత్రి ఆరాధ్య ఆరువేల నియోగిబ్రాహ్మణుడు, ఉత్తమ రాజ్యతంత్రజ్ఞుడు, పండితుడు, సకలశాస్త్ర పారంగతుడు, మహాకవి. శివదేవయ్య చక్రవర్తితోపాటు గోళకీమఠ శైవగురుపరంపరలోని విశ్వేశ్వరశివాచార్యుల శిష్యుడై, తమ గురువు గుప్తమైన వెనుక తాను శివదేశికులై, రాజమంత్రియై శ్రీ కాకతి గణపతి రుద్రప్రభునిచే ఆంధ్రమహాసామ్రాజ్యము అఖండముగ, రామరాజ్యముగ పరిపాలనము చేయించుచున్న పరమాద్భుత సత్త్వుడు. ఇసుమంతైనా రోగ మెరుగని తపస్సంపన్నుడు. సర్వవేదాంత సారములూ కూలంకషంగా తెలుసుకొని, శంభుమహిమను పూర్తిగా ఎరిగిన ముముక్షువు. జనక చక్రవర్తివలె రాజధర్మం అనే తామరాకులో నీటిబిందువులా ప్రకాశిస్తూ,

యుద్ధం చేయాలి [illegible], కాకతీయ మహారాజ్యపరిపాలనా రక్షా-చోదకుడై [illegible]కుపుతున్నాడు. ఆయనమాట గణపతిరుద్రదేవునకు శి[illegible]

ఈనాడీ ఉత్తమపురుషుడు కళింగంనుండి కంచివరకు, మోటుపల్లినుండి కళ్యాణివరకు విస్తరించిఉన్న ఈ సామ్రాజ్యమును విచ్ఛేదక శక్తులు తాండింమాడకుండ నిగ్రహించాడు.

ఈ స్థితి రావడానికి తానూ ఒకవిధంగా కారకుడే! మగ[illegible] గణపతిరుద్రుడు కూతునే కుమారునిగా పెంచమని ఆలోచన చెప్పినది తానే. ఆ బాలికకు వేరొక బాలికను తెచ్చి వివాహం చేయించింది తాను. ఈ రహస్యం [illegible] పరమరహస్యంగా ఉండిపోవాలని తానెప్పుడూ అనుకోలేదు.

మహారాజ్య పరిపాలనాదక్షత, శక్తి రుద్రదేవి సముపార్జించి సామ్రాజ్య[illegible] [illegible]గా రాజధర్మము నడిపినాడు.

ఇప్పుడు గణపతిరుద్రదేవుడు కైలాసాభిముఖుడై ఉన్నాడు. [illegible] తన నియామకం [illegible], రుద్రదేవి వనిత అని లోకం అంతటా వ్యాపించింది. దీనిని గూర్చి ప్రపంచంలో దేశం అంతటా గుసగుసలు బయలుదేరతీసింది తాను. మగ వాడైతే [illegible] రుద్రదేవిని మరల స్త్రీగా మార్చి శక్తులను తాను [illegible]. ఆ[illegible] చాళుక్య వీరభద్రదేవుడు. ఆ [illegible] వద్యపుర [illegible], ఇంగువ[illegible] మహారాజ ప్రథమతనయుడు [illegible] తన బుద్ధిలో [illegible] నిర్ణయించుకొన్నాడు. అది శుభం! [illegible] భద్ర[illegible] [illegible]. చదువుకొన్నది, [illegible]. [illegible] ధర్మాలు నిర్వహింపకొన్నది. ఇప్పుడా [illegible] శంకిస్తున్నా[illegible]. ఆమె దారి ఆమెయే వెదకుకోవాలి. [illegible] కావాలి. ఈ అన్వేషణ క్రమక్రమంగా [illegible] చూడవల[illegible].

రుద్రదేవి [illegible] ఉద్యోగమైన [illegible] నిజమైన [illegible], ఈ ధర్మం [illegible]హించబడాలి అంటే రుద్రదేవుడు సంపూర్ణ[illegible] కావాలి. [illegible] రుద్రదేవప్రభువు [illegible] భర్తను వెదకాలి!

శ్రీ [illegible]ంధ్ర సామ్రాజ్య[illegible] [illegible] పరమ[illegible] బోయే దక్షులను [illegible] కావాలి. [illegible] ఆంధ్రమాత [illegible] చల్లగా ఆ వీరపుత్రులు శివజటాజూటోద్భవ [illegible].

తనకు ఏనాటి కానాడు చారులు, [illegible] వర్గాలు, ప్రబంధులు, [illegible] పురుషులు ఆంధ్రభూమండలం అంతటినుండి వార్తలు తీసుకొని వస్తున్నారు.

మనస్సులో మాత్రం వికారం పొందనివారు, 'శ్రీ చక్రవర్తి [illegible]' అని ఆశీర్వదించినవారు, తామే మేటి మొనగాండ్రు [illegible], [illegible] పోలు [illegible]వారు, సైన్యాలు [illegible], [illegible]గా [illegible] నడుపుతున్నవారు - ఓహో! ఆంధ్రదేశం [illegible] నిండి ఉన్నది.

కాలవైపరీత్యము! యుధిష్ఠిర సింహాసనం ఈనాటికి కలలైనది. ధర్మం సందుదారుల నశింపవలసిన వ్రాత వచ్చింది. ఇంకను ఎట్టి వ్రాత ఈ దేశానికి విధి వ్రాసి ఉంచినాడో?

ఈలా ఆలోచనలు తరంగమాలలా దొర్లుచున్నూ ఉండగా శివదేవయ్య దేశికులు భోజనానంతరము తన ఆలోచనామందిరంలో కూర్చుని ఉండిరి. ఇంతలో ప్రసాదాదిత్యనాయనింవారు దర్శనార్థము వచ్చినారని లోనికి వార్త పంపినారు. వెంటనే వచ్చిన శివభక్తునితో ప్రసాదాదిత్యుల ప్రవేశ పెట్టవలసిందని చెప్పి శివదేవయ్య శివనామామృత శ్లోకాలు తీయని కంఠంతో పాడుకుంటూ ఉండిరి.

శ్రీ రేచర్ల ప్రసాదాదిత్య నాయనింవారు పద్మనాయక వెలమలు. ఆ దినాలలో ఆంధ్ర క్షత్రియ కులాలవారికి భోజన ప్రతిభోజనాలలోగాని, వివాహాదులలోగాని నిషేధాలు లేనే లేవు. కాకతీయ వంశానికి మొదటనుండి రేచర్లవారు మాండలికులై, అంగరక్షకులై, వంశరక్షకులై కాకతీయరాజుల ప్రేమకు పాత్రులై ఉండిరి.

ప్రసాదాదిత్యులవారు లోనికి ప్రవేశించి శివదేవయ్య దేశికులకు పాదాభివందన మాచరించి, వారిచే ఆశీర్వాదా లంది, వారిచే చూపింపబడిన ఆసనం అధిష్ఠించిరి.

ప్రసా :- గురుదేవా! దేవగిరి యాదవులు ప్రబల సన్నాహాలు చేస్తున్నారని వార్తలు మహాప్రవాహంలా వచ్చిపడుతున్నాయి. మనం ఏమరుపాటుగా ఉన్నామా?

శివ :- యాదవులు మనకేమీ చేయలేరు. ఇప్పట్లో కన్నెత్తి చూడరు. శ్రీ గణపతిదేవులవారు చిన్నతనంలో ఒకమారు, నేను మంత్రిత్వభారం వహించిన దినాలలో ఒకసారి దేవగిరియాదవులకు మరపురాని బుద్ధి చెప్పారు. ఆ దెబ్బ ఇప్పటివరకూ మాయలేదు. కృష్ణభూపతిబాహువులలో ప్రాణం ఉన్నంతవరకూ యాదవ సైన్యాలు దేవగిరి దాటవు. నిశ్చయం నమ్మండి.

ప్రసా :- మహాదేవరాజు సంగ్రామపాటవం వినేదిగాలు దశికిపోలేదుకదా అని?

శివ :- మహాదేవరాజుకు తండ్రిమీద గౌరవంపోయి నాలుగు సంవత్సరాలయింది. కాని తక్కిన మాండలికులకు, సేనాపతులకు కృష్ణభూపతి అంటే అనన్యమైన భక్తి. ఆ కారణం చేతే మహాదేవుడు ఓరుగల్లు మహానగరాన్ని తలచుకొని నోరూరి చప్పరిస్తూంటాడు

ప్రసా :- అయినా మనం సర్వసిద్ధంగా ఉండవలె కదా?

శివ :- గజదొంగ అయిన గోనగన్నారెడ్డి ప్రభావమువల్ల రేచర్లవారి, మల్యాలవారి, కోటవారి, నతవాడిసీమవారి సైన్యాలన్నీ సతమతమై చేయూడకుండా ఉన్నవి.

ప్రసా :- అవునవును. అతడు మెరుపులా ఒకసారి శ్రీశైలందగ్గర వుంటాడు, ఇంతలో ఇటు మంత్రకూటం దగ్గర కనబడుతాడు.

శివ :- మీ రేచెర్లవారి పిల్లవాండ్రు కూడ కొంతమంది ఆజట్టులో చేరారు. అతని సైన్యం నానాటికి పెద్దదయిపోతున్నది.

ప్రసా :- గురుదేవ! నిన్న సాయంకాలం మల్యాల గుండయ్య ప్రభువు గారు వచ్చినారు. వారితో వారి రాణీగారితో కలిసి ఆదవోని ప్రభువు కుమార్తె అన్నాంబిక వచ్చింది. గోనగన్నయ్య ఆ రాజకుమార్తెను ఆదవోని నుంచి ఎత్తుకొనివచ్చి అక్కగారిదగ్గర వుంచితే గుండయ్య ప్రభువు ఆదవోనిరాజుతో పోరాడడం ఒప్పక ఈ నగరం వచ్చాడని చారులు వార్త పట్టుకువచ్చారు.

శివ :- కుప్పసానమ్మ, అన్నాంబిక ఈదినము సాయంకాలమే మహారాజుల దర్శనం చేసుకుంటారు. అక్కడి సంఘటనలవల్ల ఆదవోని రాజుకి మల్యాల వారికి యుద్ధం వచ్చితీరుతుంది. కోటారెడ్డి మనవైపు ఉండవలసినవాడు. అందుకని మీరు చక్రవర్తి పేరిట ఆదవోనిప్రభువుకు ఒక శ్రీముఖం పంపించండి. అన్నాంబికా రాకుమారి నారాంబా పేరాంబా మహారాణుల శుద్ధాంతాలలో సగౌరవంగా చక్రవర్తి కన్నకూతురులా వుంటుంది. వీలువెంబడిని రాకుమారికను ఆదవోని చేర్చగలవారమని.

ప్రసా :- ఏమిదక్కని ఆలోచన చేశారండి గురుదేవా! ఓయి వెర్రి కోటారెడ్డి! ఏకపుత్రికా విషయంలో నీకు శ్రద్ధ లేకపోతే ఆమె నీకు దక్కదని ఎంచుకోలేకపోయావు కదా!

శివ :- ప్రసాదాదిత్యప్రభూ! శుభముహూర్తంచూచి శ్రీ కుమార రుద్రదేవప్రభువు చక్రవర్తికి పెద్దకొమార్తె అని ఏదో ఒక మహోత్సవ సందర్భంలో లోకానికి వెల్లడిజేయవలసి ఉంది.

ప్రసా :- గురుదేవా! ఆ విషయంలో గోనగన్నారెడ్డి లోకమంతా చాటింపు చేస్తూనే ఉన్నాడు.

౮

అప్పుడు శివదేవయ్య ప్రసాదాదిత్య ప్రభువును తీక్ష్ణంగా చూచి 'సేనాధిపతీ! ఇప్పుడు రుద్రదేవ ప్రభువుపై కుట్రచేసే వారందరికీ ఒక్క మహానాయకత్వం ఏదో తెరవెనక ఉంది. ఆ నాయకత్వం ఎవరిదా అని వేయి విధాల ప్రయత్నంచేసి కనుక్కొంటున్నాను, కాని ఏవిధమైన ఉద్దంతం నాకు దొరకటంలేదు.'

"శివదేవయ్య దేశికుల గరుడాలోచనాల చూపులకందని ఆ మహావ్యక్తి ఎవరు గురుదేవా?"

శివ :- ఆ విషయం తెలియకే కదా ఈ చిన్న చిన్న కుట్రదారులను విజృంభింపనిస్తున్నది.

ప్రసా :- లకుమయ్యా?

శివ :- లకుమయ్యా కాదు, కోటారెడ్డీ కాదు, మరెవ్వరూ కారు.

ప్రసా :- యాదవ ప్రభువా?

శివ :- యాదవప్రభువు తన కక్ష మొదటినుండీ సువ్యక్తంచేస్తూనే ఉన్నాడు.

ప్రసా :- హరిహర, మురారిదేవులా? వాళ్ళే అయితే నా చేతులతో వాళ్ళను నూనె పిండుతాను మహామంత్రీ!

శివ :- కాదయ్యా సేనాపతీ! వాళ్ళ దినచర్య అంతా నాకు మరుక్షణం తెలుస్తోంది. నా శక్తిని వమ్ముచేస్తున్న ఆ మహావ్యక్తి ఎవరో, ఈ భయంకర నాటక సూత్రధారి? ప్రయత్నాలన్నీ వృథా అవుతున్నాయి. నేనొక్కణ్ణే కాదు 'ఆ మహావ్యక్తి ఎవరో' అని ఆ కుట్రలో చేరినవారే ప్రయత్నాలు చేస్తున్నారు. ఈ నాటకాన్ని నడిపే ఆ సూత్రధారి జ్ఞానాతీతుడై ఉన్నాడు.

ప్రసా :- చివరకు మన ప్రయత్నాలన్నీ నిష్ప్రయోజనం అయిపోతాయేమో గురుదేవా?

శివ :- ఆ భయం నాకు లేకపోలేదు. ఇందుకు ఒకటే పాశుపతం ఉంది. దాన్ని ప్రయోగించాను. మొదట అది సాధారణబాణం అనుకున్నాను, కాని అఖండాస్త్రమని నానాటికి వ్యక్తమవుతున్నది. ఆ సూత్రధారుడెవరో తెలుసుకొని, వానిని నాశనం చేయగలిగింది ఆ ఒక్క అస్త్రమే!

ప్రసా :- ఉత్తమశక్తిసంపన్న అయిన ఒక్క మహారాజ్ఞి రాజ్యం చేయడానికి పురుషులకు ఇంత ఇష్టం లేకపోవడం నాకు ఆశ్చర్యంగా ఉంటున్నది! గాలితో ఏమి యుద్ధం చేయగలం? ఆ మగవాడు బయటపడితే మన బలాబలాలు తెలుసుకోవచ్చును కదా?

శివ :- ఆ మనుష్యుని జాడలు కొంతవరకు వచ్చి ఆగిపోతున్నవి. రోగమూలం తెలియకుండా, బాధబాధకూ మందు పుచ్చుకుంటే కొత్తబాధలు వస్తూ ఉండడమే కాని ప్రయోజనకారి కాదు.

ప్రసా :- దేశికులవారూ! మీ ప్రయత్నాలు సాఫల్యం పొందకపోవడం అనేది ఉండదు.

శివ :- దేశంలో ఉన్న నీచహృదయులకూ, తప్పుదారుల బడినవారికీ ఆ తెరచాటు వ్యక్తి బలం ఇస్తున్నాడు. ఆతని ఉద్దేశం తానే చక్రవర్తి కావాలని! ఆ వ్యక్తి చాలా బలవంతుడు అయిఉండాలి. కాకతీయసామ్రాజ్య రహస్యాలన్నీ పూర్తిగా తెలిసి ఉన్నవాడాతడు. 'ఆడదా రాజ్యం చెయ్యడం' అనే మిష ఆ పురుషుని అంబుల పొదిలోని పెద్ద ఆయుధం. కాబట్టే, ఆ ఆయుధంలోని సగం బలం తీసివేయడానికి భావిఆంధ్రసామ్రాజ్యభారం వహించబోయేది రుద్రమదేవి అని లోకం అంతా తెలియజేస్తున్నాము.

ప్రసా :- మనకు బాసటఅయ్యే ప్రభువులు దేశంమీద ఉండకపోరు.

శివ :- ఎవరినీ నమ్మకూడదయ్యా! చివరకు శ్రీ గణపాంబాదేవిగారి భర్తనూ నమ్మకూడదు. దినా లలాంటివి. అయినా నావేగులవల్ల పూర్తిగా

సాకు ఎంతో సత్కారం కల్గినవారు, దిట్టమైనవారు అన్ని నాడులలోనూ ఉన్నారు. ఇప్పటికి నూరేళ్ళ తరాలనుంచి శాంతి, సుభిక్షము, ఐశ్వర్యము, ఆనందం అనుభవించే ఈ మహాదేశము, నేడు ఎవరో కొందరి దురాశలకు లోనై స్వనాశనం చేసుకోదు. అది మన ముఖ్యబలం. అందుకనే ప్రజలందరూ కాకతీయ సామ్రాజ్యానికి అండగా ఉంటారు.

ప్రసాదాదిత్య నాయకులు కలత దేరని మనస్సుతో శివదేవయ్య పాదాలకు నమస్కరించి అనుమానంగ వెడలిపోయెను.

ఆ వెంటనే ఒక వ్యక్తి శివదేవయ్యదేశికుల అనుమతిని వారికడకు వచ్చి సాష్టాంగనమస్కారము ఆచరించి, ఆజ్ఞకై తలవంచి దూరాన నిలుచుండెను.

ఆ వచ్చిన నూతనపురుషుడు ఒక సద్బ్రాహ్మణుడు. ఆయన ముఖమండలము శాంతికతేజము తాండవిస్తున్నది. ఆయన వేదవేదాంగపారంగతుడు, అద్వైతి. నాట్యశాస్త్రంలో దిట్ట. వేషాలు వేయడంలో ఆ ఉత్తమ బ్రాహ్మణుడద్వితీయుడు. ఆయనకడ అనేకులు గణికలు నాట్యశాస్త్రమభ్యసించి అప్సరసలని పేరు పొందారు. ఆ బ్రాహ్మణుడు ఎట్లాంటి మారువేషాలన్నా వేయగలడు. ఆయా వేషాలకు తగిన భాషలు నేర్చినవాడు. చూపులు, చేష్టలు, నడక అన్నీ ఆ వేషంలో పాలు నీళ్ళు కలిపినట్లు కలిసిపోతాయి.

ఈ మారువేషాలు వేసుకునే బ్రాహ్మణచారులు శివదేవయ్యమంత్రి కొలువులో పదునారుమంది ఉన్నారు. వారందరూ పండితులు. కొందరు సర్వశాస్త్రపారంగతులు, కొందరు కొన్ని శాస్త్రాలలో ఉద్దండపండితులు. ఆ పండితులు అందరూ దేశాలు తిరుగుతూ, కొన్ని దేశాలలో నివాసంచేస్తూ, ఎప్పటివార్తలప్పటికి శివదేవయ్యదేశికులకు అందజేస్తూ ఉంటారు. ఈ బ్రాహ్మణబృందానికి నాయకుడు సోమనాథభట్టు. ఆయన భరద్వాజగోత్రుడు. వారి కాపురము ఒవపురము. త్రిమల్యాలప్రభువంశానికి వారు పురోహితులు. ఈ సోమనాథ మహోపాధ్యాయులకు మంత్రగురువు శివదేవయ్యదేశికులు.

కాకతీయసామ్రాజ్యపసర్వగణానికి నాయకుడు ప్రసాదాదిత్యనాయుడు. వారు తెచ్చేవార్తల విధానము వేరు. వాని విషయము వేరు. శ్రీ శివదేవయ్యమంత్రి శిష్యులైన ఈ పండితులు తెచ్చువార్తలు వేరు. ప్రసాదాదిత్యనాయకుని చారులు మూడు తరగతులవారు.

ఒక తరగతివారు ఓరుగల్లు నగరంలో అప్రమత్తులై తిరుగుతూ, అధర్మం తలెత్తకుండా చూస్తూ ఉంటారు. ఆ దళములో అయిదారు వందలమంది చారులున్నారు. ఓస్తగాళ్ళవలె, శివయోగులవలె, యాత్రికులవలె, నగరములో నివాసముచేయు సాధారణ పౌరులవలె, వివిధవృత్తులవారివలె వారు నివసించుతూ ఆ నగరానికి రహస్య తీక్ష్ణలోచనాలవలె ఉంటారు.

రెండవతరగతివారులు, దేశం అంతా తిరుగుతూ రాజకీయవిషయాలూ, ఇతర ధర్మవిషయాలూ కనిపెట్టుతూ ఉంటారు. మూడవతరగతి చారులు

అఖండులు. వారెవరో ప్రసాదాదిత్యనాయకునకు ఆయనక్రింద ఉద్యోగులైన తంత్రపాలునకు ముఖ్యచారనాయకునికీ మాత్రమే తెలియును. ఈ చారులు వేయిమంది ఉంటారు. వీరు సర్వరాజ్యాలూ తిరుగుతూ ఉంటారు. ఎక్కడెక్కడి విషయాలు పోగుచేసుకు వస్తారు. వర్తకులుగా, వర్తకుల లేఖకులుగా, పుణ్యక్షేత్ర యాత్రికులుగా తిరుగుతూ ఉంటారు. వీరందరూ బహుభాషావేత్తలు. వివిధదేశాచార జ్ఞానసంపన్నులు. చారులందరూ సర్వయుద్ధవిశారదులు.

సోమనాథభట్టోపాధ్యాయులు ఆనవాలుకట్టలేని వేషాన వచ్చి పాదాభివందన మాచరించి నిలుచుండగానే, శివదేవయ్యదేశికులవారా పురుషుని తేరిపార చూచినారు. ఆయన చూపు లాపురుషుని వైద్యుడు రోగిని చూచునట్లు, దూడలలో ఆవు తనదూడకై చూచునట్లు, సువర్ణకారుడు వివిధరత్నాలను పరీక్షించినట్లు తీక్ష్ణముగా ప్రసరించినవి. అప్పటికి ఆయన ఒక నిర్ణయానికివచ్చి, చిరునవ్వుతో 'సోమనాథార్యా! అంత పరిశీలన చేయకపోయినచో నేను నిన్ను గుర్తుపట్టలేకపోయే ఉందును,' అని పలికినాడు.

సోమనాథభట్టాచార్యులప్పుడు, నవ్వుచు, 'ప్రపంచములో ఎవ్వరినైనా నేను మోసగించగలను, కాని నా గురుదేవులకడ మాత్రం నా పప్పు ఉడికేది లేదు' అని తాను ధరించిన పాములవాని వేషమును కొంతతీసి అక్కడున్న ఒక పీఠంపైఉంచి, శివదేవయ్యగారి పీఠంకడ ఇంకొకపీఠంమీద అధివసించి,

'శ్రీరుద్రదేవప్రభువుకు వ్యతిరేకంగా అనేకవిషయాలలో, నాడులలో, మండలాలలో కుట్ర విజృంభిస్తోంది. శ్రీగణపతి రుద్రదేవసార్వభౌములవారు కోరలూ, నఖాలూ లేని పంచనఖమైపోయారని వారికి ధీమా ఏర్పడింది. ధరణికోటవారు, సిదుదప్రోలువారు, కోన హైహయులు, కొలనిప్రభువులు, ఇందులూరివారు, కమ్మనాటివారు, నతనాటిసీమవారు, మల్యాలవారు, రేచర్లచారందరూ, సారంగదేవులు, సాగివారు, మన పక్షంవారు. ఆ విషయంలో మనకేమీ సందేహం అక్కరలేదండి' అని మనవిచేశాడు.

శివ :- సోమనాథభట్టాచార్యా! మీరు నాకు తెలియని విషయాలు తెలియజేయడంలేదు. నాకు మీరు కనిపెట్టవలసిన ముఖ్యవిషయం ఒకటి ఉన్నది. ఈ కుట్రకు మహానాయకుడొకడున్నాడు. ఎన్నివిధాల ఎంతమంది ప్రయత్నంచేసినా ఆ నాయకుని ఉదంతం ఏమీ తెలియటంలేదు! ఆయన్ను మీరు కనిపెట్టండి. కాకతీయవంశ రక్షకులు కండి మీరు.

సోమ :- నా యీ బొందెలో చైతన్యం ఉన్నంతవరకూ, నాకు శ్రీ సోమనాథదేవులు ప్రసాదించిన మేధాశక్తి ప్రసరించగలిగినంతవరకూ ఆ మహాపురుషుడెవ్వరో కనిపెట్ట ప్రయత్నం చేస్తాను. ఆశీర్వదించండి. ఇంటికి వెళ్ళకుండానే ఇదే దేశంమీద పడతాను.

శివ :- సత్వరవిజయ ప్రాప్తిరస్తు. దీర్ఘాయురస్తు. ఆచార్యా! వెంటనే వెళ్ళు. నీ దక్షను కాకతీయసామ్రాజ్యము మరచిపోదు.

సోమనాథుడప్పుడు పాముగవాని వేషం పూర్తిగా సవరించుకొని, శివదేవయ్య పాదాలకు నమస్కరించి వారిచే అనుజ్ఞాతుడై వెళ్ళిపోయెను.

కాకతీయసామ్రాజ్యానికి శివదేవయ్యకు బార్వ్యమందు శ్రీ చెన్నాప్రగడ గణపామాత్యుడు మంత్రి. చక్రవర్తికడనే ఉండి, చక్రవర్తి సర్వసేనలకు అధిపతులైన సర్వసైన్యాధ్యక్షులు లాక రుంటారు. గణపతిరుద్రదేవ సార్వభౌమునకు జాయపసేనాని ప్రస్తుతము సర్వసేనాధ్యక్షుడు. వారికిముందు హేమాద్రిరెడ్డి సర్వసేనాధ్యక్షులు, వీరుకాక, ఆర్థికవిషయాలను గమనించు ప్రధాని యొకడుండును. నాలవమంత్రి మహాతలవరి యొకడుండును. ప్రధానిగా పమ్మిపుర పాలకులైన దేవనప్రగడ ఉండెను. మహాతలవరిగా మేచయనాయకు డుండెను. ప్రోలరౌతు తంత్రపాలుడుగా ఉండెను.

మహామంత్రి రాజ్యాంగవ్యవహారములు చూచును. ముఖ్యసేనాపతి, రాజధానిలో ఉండు సామ్రాజ్యసేనల కధిపతి. ఆర్థికవేత్తయగు ప్రధాని, సుంకములు, పన్నులు, అడవులు, గనులు, ఓడవర్తకము, వానివాని రాబడి, వివిధ విషయాలకైన వెచ్చము చూచుకొనుచుండును. తలవరి నగరరక్షణ, న్యాయవిచారణ మొదలైనవి చూచును. తంత్రపాలుడు మహామంత్రి ఆజ్ఞలను పరిపాలించు అధికారి.

ఆయామంత్రులకడ వివిధోద్యోగులు, వివిధోపశాఖలు పాలనము చేస్తూ ఉంటారు.

౫

రుద్రదేవమహాప్రభువు శ్రీ గణపతిదేవసార్వభౌముని ప్రథమ పుత్రిక అనిన్నీ, కుమారులు లేకపోవడంవల్ల కొమరితనే సార్వభౌముడు యువరాజుగా నిశ్చయించి పురుషవేషమువేసి వీరవిద్యలన్నీ నేర్పుతూ, చివరకు జాయపసేనాని కొమరిత ముమ్మడమ్మను ఇచ్చి వివాహం చేశారనీ, ఈ అఖండ ఆంధ్రసామ్రాజ్యానికి భావిచక్రవర్తిని శ్రీ రుద్రదేవే అనిన్నీ, ఆమె శ్రీ రుద్రదేవ సార్వభౌములుగా చతుస్సముద్రముద్రిత భూమండలం ఏలుతూ ఉంటారనీ, స్వస్తిశ్రీ శాలివాహనశక ౧౧౭౩ దుర్మతి సంవత్సర వైశాఖ బహుళ పంచమీ సోమవారం నాడు మహాసభలో శ్రీశ్రీశ్రీ మల్లికార్జునారాధ్య గురుమహాదేవుల అపరావతారమైన శివదేవయ్య దేశికులవారు ప్రకటించారు.

సభఅంతా ఆనంద జయజయధ్వానాలు కావించారు.

సభలో మహాసేనాపతులు, సేనాపతులు, మంత్రులు, సామంతులు, వివిధ సభాసభ్యులు, వర్తకులు, పండితులు, అందరూ కిటకిటలాడుతూ ఉన్నారు.

ఇంతలో వేదాశీర్వాద దివ్యనాదాలు బయలుదేరాయి. శుభవాద్యాలు, సాహైజ్య భేరీభాంకారాలు వినిపిస్తూఉన్నాయి స్వయంభూదేవ, కేశవదేవాది దేవాలయాలలో గంటలు మారుమ్రోగుతున్నాయి. లాసికాబృంద

వాచికాభినయ మధురస్వరాలు వినవస్తున్నాయి. వేదపనసలు పఠిస్తూ త్రయీపాఠులగు శ్రోత్రియులు సభాస్థలంలోకి వచ్చారు. వందిమాగధులు

"బహుపరాక్, శ్రీ శ్రీ శ్రీ సమధిగతపంచమహాశబ్ద మహామండలేశ్వర, పరమ మాహేశ్వర, అనుమకొండ పురవరాధీశ్వర, పరనారీసహోదర, లాడ చోడకటక చూఱకార, మన్నియ భేంటకార, విభవదేవేంద్ర, సత్యహరిశ్చంద్ర, శ్రీ స్వయంభూదేవరదివ్యశ్రీపాదపద్మారాధక, పరవరప్రతాపాశ్రిత, వితరణ చణ, శరణాగతవజ్రపంజర, పరబలసాధక, ఉపమన్యుప్రముఖ భక్తజనానంద కార, వైరిసంహరణ, చతుస్సముద్రవలయ దిక్పూరితకీర్తి, సప్తమచక్రవర్తి, ఆదిరాజ చారుచరిత, రాజరాజేశ్వర, సుస్థిర నిజరాజాన్వయచంద్ర, ప్రత్యక్ష ప్రమథగణావతార, సుజనైకమిత్ర, కదనప్రచండ, చలమర్తిగండ, శ్రీమన్ మహారాజాధిరాజ! రాజపరమేశ్వర! శ్రీకాకతీయ గణపతి రుద్రదేవసార్వభౌమా! జయ జయ! జయజయ!" అంటూ స్తోత్రపాఠం చేసిరి.

సభికులందరు ఒక్కసారిగా లేచి, పూర్ణకంఠాలతో జయజయధ్వానాలు చేసిరి. అప్పుడు డెబ్బదిరెండు సంవత్సరాల ఈడున్న శ్రీ గణపతిచక్రవర్తి, అనేక శివయోగులు, జాయపసేనాని, మహాతలవరి, తన్ను పరివేష్టించి ఉండగా తెల్లని గడ్డము మీసాలతో, వజ్రకిరీటంతో, బంగారుతొడిగి రత్నాలు పొదిగిన చేతికఱ్ఱ కుడిచేత అనుకొని, ఎడమచేయి జాయపనాయకమహాసేనాని భుజంమీద వుంచి నెమ్మదిగా నడుస్తూ, గరుత్మంతుని చూపులతో, గరుడనాసికతో భుజము వరకూ వ్రేలాడే చెవులకు మకరకుండలాలు ప్రకాశించుతూ ఉండగా వేంచేసినారు.

అప్పుడా సార్వభౌముడు సాక్షాత్తు హిమవత్పర్వతాకారుడై ఉండెను. ఆ చక్రవర్తి తెల్లనినురుగువలె ఉత్తుంగతరంగాలతో ఉప్పొంగే సముద్రునిలా ఉండెను.

వేదమంత్రాలు నింగిముట్టుతూ ఉండగా శ్రీ గణపతిదేవసార్వభౌములు సింహాసనం అధివసించారు. శ్రీ శ్రీ శ్రీ రుద్రదేవప్రభువులు యువరాజసింహాసనం అధివసించినప్పటినుండీ, చక్రవర్తి సార్వభౌమ సింహాసనం అధివసింపలేదు. ఈ రెండేళ్ళ తర్వాత ఇప్పుడు సింహాసనం అధివసించి నిండోలగమున్న గణపతి మహాప్రభువు సుధర్మలో దేవేంద్రునిలా వుండినవారాయెను.

అంతలో మళ్ళీ త్రయీపాఠాలు, తుమ్మెదఝుంకారంలా, మహానది ఉరవడిలా సముద్రఘోషలా, మేఘగర్జనలా వినిపించినవి. భేరీభాంకార, నాగస్వర, శంఖ, కాహళ, ముఖవీణా, మృదంగాది శుభవాద్యాలు ఘోషకొన్నవి.

ఆ సద్దున్నూ అయినవెనుక శ్రీ శ్రీ శ్రీ సమధిగతపంచమహాశబ్ద మహామండలేశ్వర, అన్మకొండపురవరేశ్వర, పరమమాహేశ్వర, పతిహితచరిత, వినయ విభూషణ, శ్రీ స్వయంభూదేవరదివ్యశ్రీపాదపద్మారాధక, మూఱరాయజగదాళ

మహామండలేశ్వర శ్రీ శ్రీ శ్రీ రుద్రదేవమహారాజా! జయ జయ!" అని వందిమాగధులు పాటలు పాడినారు.

ఇంతలో శ్రీ కుమారరుద్రదేవ మహారాజులవారు గంభీరంగా నడుస్తూ వచ్చినారు. సార్వభౌములుతప్ప, తక్కినవారందరు లేచి నిలుచుండిరి. శ్రీ రుద్రదేవప్రభువు తన సేనాపతులతో, మంత్రులతో వచ్చెను. ప్రభువునకు కుడి వైపుననే శ్రీ శ్రీ చాళుక్యవీరభద్రమహారాజు నడచి వచ్చినాడు.

యువరాజు సార్వభౌమసింహాసనంకడకు వచ్చి తండ్రికి మోకరించి నమస్కరించెను. సార్వభౌముడు చేతులుచాచి, రుద్రప్రభువును అర్ధసింహాసనము అధివసింపచేసెను.

అందరును యథోచితముగ ఆసీనులైరి. నాగమదేవి అనే నర్తకి, మేళముతో వచ్చి, శంభువిజయమును నాట్యముచేసినది. ఆ వెనుక, సంగీతశాస్త్రనిధి అయిన కేతనామాత్యులు వీణపై రాలుగరగించు గాంధర్వవిద్య ప్రదర్శించినారు. ఆ వెనుక శివతత్వసారమునుండి ఒక పరమమాహేశ్వరుడైన ఆరాధ్యబ్రాహ్మణ గురువు శివమాహాత్మ్యము సార్వభౌమునకు సభ్యులకు పాడి వినిపించెను.

అప్పుడు శివదేవయ్యదేశికులు "ఈ ఆంధ్ర మహాసామ్రాజ్యంలోని సర్వ సామంతులకూ, బ్రాహ్మణోత్తములకు, సర్వ ప్రజలకు శ్రీ శ్రీ శ్రీ సార్వభౌములు తమ శ్రీముఖను ఈ రీతిగా వినిపిస్తున్నారు. "శ్రీ స్వయంభూదేవదివ్యశ్రీపాదారవిందాలను పూజించి శ్రీ శివప్రసాదలబ్ధమైన ఈ సామ్రాజ్యము యావత్తూ తమ శాసాన ప్రతినిధిగా తమ పెద్దకుమార్తెలైన శ్రీ శ్రీ శ్రీ రుద్రదేవమహారాజులంవారు పరిపాలిస్తారు. శ్రీ సార్వభౌములవారు తమ యావత్తుకాలమూ తపస్సు చేసుకొనడానికి నిశ్చయించినారు. ఇది సార్వభౌముని పవిత్రేచ్ఛ. ఈ ఇచ్ఛను ధిక్కరించినవారు భగవద్ద్రోహులు, రాజద్రోహులు, ధర్మద్రోహులు" అని గంభీరంగా ప్రకటించారు. వెంటనే మిన్నుముట్టే జయజయధ్వానాలు విరోధి రాజుల గుండె లవియచేస్తూ సర్వవిశ్వమూ క్రమ్మినవి. విప్రాశీర్వాదాలు చెలగినవి. మహామంత్రి మహాసైన్యాధ్యక్షులు, మహాసేనాపతులు, మహామండలేశ్వరులు, మండలేశ్వరులు, ప్రధానులు, రాజోద్యోగులు రాజప్రతినిధి శ్రీ కుమారరుద్రదేవ మహారాజులంవారికి మహారాజప్రాభృతాలర్పించుట మొదలు పెట్టినారు.

ఆ సభ రెండవయామం పూర్తికాకమునుపే ముగిసినది. వందిమాగధులు కైవారాలుసేయ శ్రీ శ్రీ గణపతి రుద్రదేవప్రభువు తన నివాసం చేరినారు. తర్వాత రుద్రదేవప్రభువులవారు తమ నగరికి విజయంచేసినారు.

౬

కాకతీయసార్వభౌమపరిపాలితమైన దేశాలన్నీ వీరశైవభక్తితో నిండి ఉన్నాయి. గురుమల్లికార్జున పండితారాధ్యులు ఋగ్వేద నియోగిబ్రాహ్మణ

వంశంలో ఉద్భవించారు. వారి తండ్రి భీమన, చాళుక్య భీమేశ్వరనగరంలో భీమేశ్వరస్వామివారి అర్చకుడై ఉండేవారు. తల్లి గౌరాంబ. మల్లికార్జునారాధ్యుడు సర్వవిద్యాపారంగతుడు. ఆయన కోటిఫలి సోమారామ క్షేత్రవాసి అయిన ఆరాధ్య దేవర అనే గురువుకడ వీరశైవదీక్షపొంది దృఢవ్రతుడగు వీర శైవాచార్యుడైనాడు.

శైవమత రహస్యాలన్నీ సమన్వయించి, వానిని శివతత్వసార మనే గ్రంథంగా రచించాడీ మల్లికార్జునుడు. దేశమంతట వీరశైవమత ప్రచార మొనర్చెను.

ఆ నాటికి బౌద్ధమత ప్రాబల్యం నశించిపోలేదు. వైష్ణవమతమూ పూర్తిగా ఉన్నది. జినమతము నశించిపోలేదు. మల్లికార్జునారాధ్యుని శిష్యుడైన పాలకురికి సోమనాథకవి ఆ పండితుని చరిత్రమూ, వారి శివతత్వసారమూ జాను తెనుగులో, అద్భుతమైన శైలిలో పండితారాధ్య చరిత్రము రచించెను. బసవపురాణమూ, ఈ గ్రంథమూ ద్విపద కావ్యాలుగా రచించినాడు. అనుభవసారము, చతుర్వేద సారసూక్తులు, సోమనాథభాష్యం. రుద్రభాష్యం, బసవరగడ, గంగోత్పత్తిరగడ సద్గురు రగడ, చెన్నమల్లు సీసములు, నమస్కారగద్యము వృషాధిప శతకము మొదలైన గ్రంథాలెన్నో కూడా ఈ సోమనాథుడు రచించాడు.

వీరశైవులకు ఏవిూ పరమత సహనము లేదు. బ్రాహ్మణులను, వైష్ణవులను, బౌద్ధులను, జైనులను, చార్వాకులను వీళ్ళు కంఠోక్తిగా దూషిస్తూ, బాధిస్తూ, ఒకొక్కప్పుడు హతమారుస్తూ ఉండిరి.

కాని శ్రీ గణపతిరుద్రదేవమహాప్రభువులుగాని, శ్రీ రుద్రదేవప్రభువుగాని ఏమాత్రమూ ద్వేషం లేకుండా పరమత సహనం చూపుతూ ఉండిరి.

శ్రీ గణపతిదేవచక్రవర్తి మేనకోడలు బయ్యాలమహాదేవి ధ్యానకటకంలో బుద్ధదేవునీ, అమరేశ్వరుని సమంగా ఆరాధించేది. చెలికి గంగాధరమంత్రి బుద్ధుని విష్ణ్వవతారమూర్తిగా ఎంచి హిడింబతీర్థములో బుద్ధదేవాలయం నిర్మించాడు.

ఓరుగల్లునగరం నిర్మిస్తూ శ్రీ రుద్రదేవమహారాజు బుద్ధదేవుని ప్రతిష్ఠ చేశాడు. ఈ దేవాలయం వీరభద్రేశ్వరుని దేవాలయం ప్రక్కనే ఉన్నది.

అనుమకొండలో కొలనిపాకలో జిన దేవాలయాలలో పూజలు విరివిగా సాగుతూ ఉండేవి. గజదొంగ గన్నారెడ్డి తండ్రి బుద్ధారెడ్డిపేరు ఆయన తండ్రి బుద్ధదేవుని యందున్న భక్తిచే పెట్టుకొన్నదే! రాముని భక్తిచే లకుమయ్య అని రెండవ కుమారునికి పేరు పెట్టుకొన్నాడు.

కాకతీయ సామ్రాజ్య ప్రారంభకాలంలో శ్రీరామానుజాచార్యుడు వైష్ణవ విశిష్టాద్వైత వాదం తీసుకొని శ్రీభాష్యం రచించి లోకం అంతా ప్రచారం చేశాడు.

శ్రీగణపతిరుద్రదేవుని కాలంలో వైష్ణవం కొద్ది ప్రాబల్యం మాత్రం కలిగి ఉండేది. అనుమకొండలో, ఓరుగల్లులో కేశవదేవాలయాలు రుద్రదేవుడు ప్రతి

షించాడు. గోన బుద్ధారెడ్డి పెద్దకుమారునికి కన్నయ్య అనీ కృష్ణుని పేర విఠలయ్య అని రెండవ కుమారునికీ పేర్లు పెట్టుకొన్నాడు.

ఓరుగల్లు చేరిన నెలదినాలకు అన్నాంబికయూ, కుప్పసానమ్మయూ శ్రీ గన్నారెడ్డి కందూరుప్రభువైన కేశినాయకుని మహాయుద్ధంలో కూల్చి అఖండ విజయం సంపాదించినందుకు స్వయంభూదేవరకూ, కేశవదేవరకు, మైలార దేవునకు, బుద్ధదేవునకు, వీరభద్రదేవునకు, ఏకవీరాదేవికి, కాకతిదేవికి మొక్కులు చెల్లించడానికి బయలుదేరారు.

బంగారం పొదిగి, రత్నాలుకూర్చిన శిబికలపై వీరిరువురూ స్వయంభూదేవుని గుడి చేరి, తూర్పు హంసగోపురద్వారం దగ్గర దిగారు. ఆ దినం సోమవారం. ఆ ఉదయకాలంలో ఆ గుడి అంతా భక్తులైన స్త్రీ పురుషులతో నిండిపోయివున్నది.

మొదట సార్వభౌముల పేర అర్చన జరిగింది. గురుమల్లికార్జున పండితారాధ్య తనయులు శివారాధ్యులవారు స్వయంభూదేవర కర్చన జరుపుతున్నారు. శివనామమంత్ర పఠనంతో గీతాలాపాలతో ఆ దేవాలయం అంతా మారు మ్రోగుతున్నది.

ఇంతలో మల్యాలప్రభువుల అర్చన వచ్చింది. వేయి నారికేళాల అభిషేకం జరిగింది. ఆరాధ్యులకు వీరశైవులకు మాహేశ్వరార్చన జరిగింది. బ్రాహ్మణులకు అన్నదానం జరిగింది. కుప్పసానమ్మ భూదానాదుల శాసనాలు వ్రాయించి మహాపండితులకు ఇచ్చింది. అన్నాంబిక పరవశురాలయి, సంతత శివనామోచ్చారణ పులకితయై గన్నప్రభువుకు విజయాన్ని సమకూర్చినందుకు భగవంతునకు నిలువుదోపిడులిచ్చింది. వివిధ దేవాలయాలలో పూజలన్నీ పరిసమాప్తి చేసుకొని వారు తమ నగరు చేరుకొనేసరికి సాయంకాలం మూడవ యామంకూడా దాటింది. అప్పుడు వారు భోజనాలు నిర్వర్తించి, అన్నాంబికా దేవి మందిరం చేరారు.

అక్కడకు గన్నారెడ్డికడనుండి వచ్చిన వార్తాహరుని వారు రప్పించుకొనిరి. రేచెర్లప్రభువంశంలోని ఆ పడుచువాడు కుప్పసానమ్మతో 'మహారాణీ! కందూరి కేసినాయకుడు వర్ధమానపురంవారికి సామంతుడు. గోనగన్నారెడ్డి ప్రభువు రాజ్యార్హుడుకాడని ఆతడు వాదించాడు. వెనుక వరదారెడ్డిని మేము పట్టుకొని పీటలమీది పెళ్ళిని తప్పించినప్పుడు తాను గన్నారెడ్డిని పట్టుకుంటానని ప్రగల్భాలాడిన మహావీరుడు. ఈ వార్తలన్నీ మా నాయకునకు అందినా అప్పుడు చిరునవ్వునవ్వి ఊరుకొన్నారు. కొద్దిదినాలక్రిందట చక్రవర్తిగారి సుంకాలధనం, ఇతరధనాలు, భరుకచ్ఛాన్నుండి వచ్చే కోట్లు పణాలు విలువ చేసే వస్తువులు, అన్నీ మా రేచెర్లవారిలో ఒక వీరుడు, ప్రసాదాదిత్యనాయక బాబయ్యగారి అన్నకుమారులు కతిపయసైనికులు వెంటరా పట్టించుకు వస్తూ ఉండెను.

'ఆ సమయంలో ఈ కందూరి కేశినాయుడు పటాటోపంతో ఆడది రాజ్యం చేయడం దానికి ఈ విలువగల వస్తువులు వెళ్లడం అన్యాయం. ఇంతమంది మహావీరులు వుంటూఉంటే గణపతిదేవప్రభువు ఆడదానికి రాజ్యం అప్పగిస్తాడా? ప్రభువులంతా ఆడవాళ్ళయ్యారనుకున్నాడా?' అంటూ పెద్దసైన్యంతో వచ్చి, ఆ రేచెర్లప్రభువును చంపి, చక్రవర్తిసైన్యాన్ని నాశనంచేసి, ఆ సంపద యావత్తూ దోచుకుని కందూరినగరం చేరాడు.

కుప్పసానమ్మ :- ఎంత అన్యాయం! ఎంత దౌర్జన్యం!

అన్నాంబిక :- శ్రీరుద్రదేవప్రభువులను అలా ఈసడించి మాట్లాడడమే?

రేచెర్ల చినదామానాయుడు :- ఈ వార్త మాకు మరునాడే తెలిసింది మహారాణీ!

కుప్పసానమ్మ :- మా తమ్ముడికి వెఱ్ఱికోపం వచ్చి ఉండాలి!

రేచెర్ల :- ఆఁ! గన్నప్రభువు పకపక నవ్వాడు. ఆయన పకపక నవ్వితే మేమంతా ఉప్పొంగిపోతాము. మా విరోధులంతా గజగజలాడిపోతారు.

కుప్ప :- ఎవరయ్యా మీ విరోధులు?

రేచెర్ల :- ధర్మద్రోహులంతా మా విరోధులండీ.

అన్నాం :- అప్పుడేమైంది మహారాణీ!

రేచెర్ల :- వెంటనే తనదగ్గర ఉన్న సగందండును సిద్ధంకమ్మని ఆజ్ఞ ఇచ్చారాప్రభువు. మేమంతా సిద్ధం అయ్యాము. 'దొంగలా కోటదూరి దాక్కున్న ఆ హీనుణ్ణి ఆ కోటలోనే మనం జుట్టుపట్టి లాగి ఈవలకైచి హతమార్చాలి' అని మా కాజ్ఞ.

'ఆ రాత్రి ప్రయాణం. మా సైన్యం ఎనిమిదివేలు. అందరూ సింహాలు. ఇంచుకంతైనా అలికిడీ లేకుండా మరునాడు తెల్లవారేసరికి ఎక్కడవారక్కడ మాయమైపోయారు. చిన్న చిన్న యాత్రికుల జట్టులులా ప్రయాణం చేయాలని నాయకుని ఆజ్ఞ! ఆ రాత్రికి కందూరు చుట్టుప్రక్కల ఉన్న గ్రామాలన్నిటిలో మావారు అణగి ఉన్నారు. రాత్రి ఒకజాము గడిచేసరికి కందూరు కోటచుట్టూ మా సైన్యం జేరింది.'

2

'చేసినతప్పు ఏలాగా చేశాడు, తనకు భయమేమిటి' అని కేశినాయక ప్రభువు అనుకున్నాడు. కేశినాయకప్రభువు చాలాకాలంనుంచి కోట బాగు చేయించుకొని బగ్గలపై మేటివిలుకాండ్లను, అప్రమత్తులైన ఆగ్నేయశస్త్రాయుధులను, శిలాయుధ ప్రయోగ నిపుణులను కాపలాపెట్టాడు. నగరికోటచుట్టూ ఉన్న అగడ్తలోనూ, కోటచుట్టూ అగడ్తలోనూ పూర్తిగా జలం నింపి, భయంకరమైన మొసళ్ళను ఆ అగడ్తలలో వదిలాడు. కోటద్వారాల దగ్గర బురుజులలోను మెరికలలాంటి శూరుల్ని హెచ్చరికమై నిలిపి ఉంచాడు.

"దెబ్బతిని పడిపోయినవారి స్థానంలో వెంటనే నిలబడేటందుకు, అలసట పొందిన వారిస్థానే వచ్చేటందుకు శూరులు సిద్ధంగా ఉన్నారు. ఆజ్ఞ ఇచ్చిన మరునిమేషంలో తలుపులు తెరుచుకొని కోటబయటవున్న శత్రువుల్ని ఖండ ఖండాలుగా నరికివేయడానికి, కసకస త్రొక్కి వేయడానికి, తరిమితరిమి నేల మట్టం చేయడానికి ఏనుగులు, అశ్వికులు, రథికులు నగర గోపురద్వారాలకడ, కోట గుమ్మాలకడ సిద్ధంగా ఉన్నారు. వీధివీధి, ఇల్లుఇల్లూ కోటలైపోయాయి.

"శత్రువుల ఒత్తిడి ఎక్కువైతే వెనుకనుంచిపోయి ఇతర ప్రదేశాలు ఆక్రమించడానికి, తగువిధానాలు అమరంపబడినాయి. అవసరమైతే ఇళ్ళు, వీధులు తగలబెట్టి శత్రువుల అరికట్టడానికి కట్టుదిట్టాలు జరిగాయి.

"ఈ సర్వసన్నాహం గోనగన్నయ్యకు వేగువచ్చింది. ఇంత జాగ్రత్త పడ్డా కేశినాయుడు కలలోకల, ఆలోచనలో ఆలోచన వంటి గన్నారెడ్డిని ఎల్లా నిలువరింపగలడు?

"కందూరులో గోనబుద్ధారెడ్డిసాహిణి పరాక్రమం ఔదార్యం, ప్రేమ రుచిచూచినవారు వేలకువేలున్నారు. బుద్ధారెడ్డి మహారాజు పేరుచెప్పి దీపాలు పెట్టుకొని మొక్కులిడే తల్లులు ఆ నగరం అంతా నిండి ఉన్నారు. వారందరికి శ్రీ సర్వభూమండలాఖండులైన గణపతిదేవ చక్రవర్తి పేరు విన్నంతనే భక్తి ఉట్టిపడుతుంది. వారే కదా కల్యాణిరాజు గర్వం అణచి, భల్లాళుల పొగరు నాశనంచేసి, యాదవుల మదం నీటగలిపి దేశంలో శాంతం నెలకొల్పిన ప్రభువు! దేశంలో యుద్ధంవస్తే వానలు భయపడి పారిపోతాయి; మనుష్యుల ఆగ్రహాల మంటలకు నదులూ, చెరువులూ ఎండిపోతాయి. కరువు 'అమ్మతల్లిలా' విజృంభించి సంహారతాండవం చేస్తుంది.

'అపర రామచంద్రావతారమై సప్తమచక్రవర్తి గణపతిదేవప్రభువులు బ్రతికిఉండగానే కేశినాయక ప్రభువునకు చెలగాటమా?' అని ప్రజలు వణికిపోయారు.

"ప్రజలందరూ బుద్ధారెడ్డి మహారాజు కొమారుడు, వీరవిక్రముడు గన్నారెడ్డిప్రభువు అడవులుపట్టి పోవడం సహించలేకపోయారు. అదీగాక గన్నారెడ్డి లోక మోహనమైన వీరవిక్రమాలు వింటున్నారు. అతని తమ్ముడు విఠలధరణీశుడు అపరభీముడు. ఈ భీమార్జునుల జట్టులో శరభాలలాంటి, గండభేరుండాలలాంటి మహావీరులు, యువకులు చేరారు.

"కందూరు నగరవాసులైన బాలురే గన్నారెడ్డి జట్టులో వేయిమంది ఉన్నారు. గన్నారెడ్డి సైన్యంలో శిక్షణ పొందినవాడు పులిమీసాల పట్టి ఆడించగలడు. ఈ వేయిమంది బాలురు కందూరుపురంలో అనేక వేషాలతో చేరారు. కేశినాయక ప్రభువు చేసిన దారుణచర్య వారి వారి చుట్టాలకు చెప్పారు. ఆ ఖందుగులలో వీరులు కేశినాయని దురంతానికి ఉగ్రులైపోయారు."

ఇంతవరకూ కథ చెప్పి ఆ చినదామానాయకుడు పిల్లలమర్రి ప్రభువు రెండవ కుమారుడు పకపక నవ్వి 'మహారాణీ! మా నాయకుని ఎట్లు ఇంతవరకు ఎవ్వరూ పన్నలేదు. ఇక ముందున్నూ ఎవ్వరూ పన్నలేరు. స్వజన నష్టం కాకూడదు; శత్రువులు దాసోహం కావాలి. అది గన్నయ మహారాజుకు మూల ధర్మం.' అన్నాడు.

కుప్పసానమ్మ :- మా తమ్ముళ్లను గజదొంగలంటూ ఉంటే నాకు హృదయ కంటకంగా ఉంటుంది.

అన్నాంబిక :- మహారాణీ! నాకు శ్రీ గన్నారెడ్డి దొంగ అనే భావం ఎప్పుడూ కలగలేదు.

కుప్పసానమ్మ :- అయితే చక్రవర్తిని దుర్భాషలాడి ఆతడెందుకు ఓరుగల్లు విడిచి పోవాలి రాజకుమారీ?

అన్నాంబిక :- ఆలా అని ఏ ఏరాజ్యాలు వారు దోచుకున్నారో మీరు తార్కాణించగలరా మహారాణీ?

చినదామానాయుడు ఈ మందిరంలో దూరంగా నీడలు దట్టంగా ఆవరించి ఉన్నచోట కూర్చుండివున్న దివ్యసుందరియైన ఈ బాలిక ఎవరు? ఈమెకు గన్నారెడ్డిప్రభువంటే అంత నమ్మకమేమిటో? 'అన్నాంబికాదేవి క్షేమం కూడా విచారించిరా దామానాయుడూ!' అని కదా గన్నయప్రభువు తన కాజ్ఞ ఇచ్చింది. 'రాకుమారీ' అని మహారాణి సంబోధిస్తున్నది. అవ్యక్తమైన దివ్య రూపంతో ఠీవిగా, పవిత్రభంగిమలో అధివసించిఉన్న ఈ బాలిక తమ నాయకుని జీవితనాటకంలో ముఖ్యపాత్ర వహించబోతున్నదని మనసులో అనుకొన్నాడు.

కుప్పసానమ్మ :- దామానాయకప్రభూ! ఆ తర్వాత ఏమయింది?

దామా :- మూడు దినాలు తన సైన్యానికి కోటపై తలపడే ఒక నూత్న విధానం బోధించారు మా నాయకులు. ఈలోగా అంచెలమీద మా రెండవ సైన్యంతో ఒక రహస్యప్రదేశంలోఉన్న విఠలధరణీశునికి సైన్యం యావత్తూ నడుపుకొని రావలసిందని వేగు పంపించారు. ముందుగా తమ తమ్ములను 'మేఘాల మీద వచ్చి తన్ను కలుసుకోవలసిందనిన్నీ వార్త పంపారు.

"ప్రసిద్ధినందిన మొసలివేటకాళ్ళు మొసళ్ళవలెనే రాత్రిళ్ళు నీళ్ళలోకి జారి మొసళ్ళను వేటాడి చిత్రవధచేశారు. ఆ వేటలో ఆరుగురి ప్రాణాలు పోయాయి."

అన్నాంబిక 'అమ్మా!' అని చేతులతో కళ్ళుమూసుకుని గజగజ వణికి పోయింది. కుప్పసానమ్మ లేచి ఆమెదగ్గరకు పోయి మీద చేయివైచి 'రాకుమారీ! యుద్ధాలలో ఈలాటి ఘట్టాలు అనేకం వస్తాయి. అది దురదృష్టం. రాజ్యాలు పరిపాలించేవారికి ఈలాంటివార్తలు వినడం తప్పదు.' అని అనునయించినది.

చినదామా :- మహారాణీ! 'ఆ కందకంలో మొసళ్ళన్నీ నాశనం అయ్యాయి. మా సైన్యం అంతా సిద్ధంఅయింది.' ఒకరాత్రి ఉద్దండమైన

కేకలతో ముట్టడి ప్రారంభం అయింది. కోటమీదనుండి బాణాలు, అగ్నివర్షం మామీద వర్షిస్తున్నవి. కాని మా తలమీద అభేద్యమైన ఉక్కు ఫలకవితానం ఏర్పడింది. ఎడ్లులేని రెండెడ్లబళ్ళక్రిందనుండి మా వాళ్ళు అగ్నిబాణాలు గంధక బాణాలు పరపుతూ ఉన్నారు. గంధకం సురేకారం కలిపిన అగ్నిబాణాలు నగరకుడ్యాలపై పడి పెద్దమంటలతో మండుచుండెను. ఆ వెలుగులో వాడిగా బాణాలజడులు మహావేగంతో వెళ్ళి గోడలమీది వీరుల ప్రాణాలు కొంటున్నాయి. కందకాలలోనుండి అల్లరిచేస్తూ, ఈదులాడుతూ వీరులు శిలాపాతానికి అందక, అగ్నిపాతానికి అందక ప్రళయకాలంనాటి గడబిడ చేస్తుండిరి. దూరాననుండి మహాబాణయంత్రాలు వదలిన రజ్జునిశ్రేణులు వచ్చి లగ్గలకు తగిలి అక్కడ బిగిసి క్రిందికి వేలాడినాయి. ఒకవేయి నిశ్రేణు లట్లుతగలగానే, వీరులు చరచరా ఫలకాలు తలలకు బిగించుకొని చేతులతో కోతులులా కోటగోడ ఎగబ్రాకసాగారు. అగ్నిబాణాలు నిశ్రేణులను కోయడానికి వచ్చిన వీరులను హతమారుస్తున్నాయి. కొన్ని నిశ్రేణులు కోయబడి వీరులతో పరిఖనీటిలో పడితే పుట్టెలతో సిద్ధంగా నీటిలో తేలియాడుతూ ఉన్నవారు, నీటిలో ఈదుతున్నవారూ ఆ వీరుల్ని రక్షిస్తూ ఉన్నారు.

“ఇంతలో నగరంలోనుండి ‘గన్నారెడ్డి’ ‘గన్నారెడ్డి’ అని కేకలు వేస్తూ రెండువేలమంది కటకవీరులు నగరకుడ్యాలపై రెండుమూడుచోట్ల పడ్డారు. ఆ ప్రదేశాలలో లోకం పగిలినట్లు యుద్ధఘోష, సంకుల సమరమూ ఉద్భవిల్లినవి. ఆ బీభత్సములో కోటగోడలమీదకు వానరమూకలా గన్నారెడ్డి సైన్యం ఎగబ్రాకింది.

‘గన్నారెడ్డి’ లోనికి వచ్చాడు అని గగ్గోలు పుట్టగానే కందూరు సైనికులకు ప్రాణాలమీద ఆశపోయి పారిపోయినారు. తమకు తెలియకుండానే వారి తలలు రాలిపోతున్నవి. ఈ గడబిడలో కోటనుండి యుద్ధం నడపడానికి వచ్చిన కేశినాయకుడు ఒక కోటగుమ్మం తెరపించి ఏనుగుల్ని, రథాల్ని, అశ్వికుల్ని కోటబయట ఉన్న గన్నయ్య సైన్యంమీదకు నడిపాడు. ఇంతలో విఠల ధరణీశుడు అన్నగారి ఉపదేశాన్ని అనుసరించి ఆ బయలుపడిన సైన్యం ఎదుట పలాయన నాటకమాడి కేశినాయక సైన్యాలను దూరంగా తీసుకుపోయి, అక్కడ తన సర్వసైన్యంతో ఆ సైన్యాన్ని చుట్టుముట్టి నాశనంచేయడం ప్రారంభించాడు.

“ఆ సంగతి తెలిసికొన్న వెంటనే కేశినాయకుడు, తన సైన్యం వదలి నగరంకోటలోనికి పారిపోబోయాడు. అతడాలా వెళ్తూంటే-

‘కేశినాయకా! నిలు! నిలు!’ అంటూ గన్నారెడ్డి అక్కడకు చక్కా వచ్చాడు.”

౮

“కేశినాయకప్రభువు గన్నారెడ్డిమాట వినగానే నిలువునా నీరైపోయాడు. అతనికి ధైర్యం నీరై ప్రవహించింది. పదిక్షణాలు మాటరాక

తెల్లపోయి చూచినాడు. తన చుట్టుపక్కల పారచూచినాడు. ఎక్కడ చూచినా గన్నారెడ్డిసైన్యాలే, ఆతని కంటికి కనపడ్డాయి.

'ఓరి గజదొంగా! రాక్షసుడా! నీవు దొరికాను ఇక నేమి? చంపు' అని కేశినాయకుడు - ఏడుపువస్తూంటే ఆపుకొంటూ మాట్లాడే బిడలా-కేక వేశాడు. గన్నారెడ్డిప్రభువు పకపక నవ్వి 'ఓయీ దుర్మార్గుడా! నేను గజదొంగనా? చక్రవర్తి ధనం ఓరుగల్లు వెడుతూంటే నేనా దోచింది? నేనా ఆ చిన్న దళాన్ని పెద్దసైన్యంతో వెళ్ళి నిర్దాక్షిణ్యంగా ఒక్కమనిషన్నా మిగలకుండా నరకిపారవేసింది? ఏమిరా పిరికిపందా! కోట దుర్భేద్యం చేసుకొని, గోడల వెనుక దాక్కొని రాజప్రతినిధి శ్రీ రుద్రదేవమహారాజును వినరాని మాటలనే గజదొంగను నేనటరా? మాట్లాడవేం? నోరు వాతంకమ్మి పడిపోయిందా? ఓరి నీచుడా, నేను ద్వంద్వయుద్ధానికి రమ్మనడానికికూడా నువ్వు తగవు, నీ కుట్రలన్నీ నాకు తెలిశాయి. నాకు రాజ్యంలేదని విచారంలేదు. కాని లోకంలో నీబోటి తుచ్ఛులు, స్వలాభపరాయణులైన పురుగులు, నిర్మల నీలాకాశంలా ఉన్న దేశాన్ని మహాప్రళయఝంఝూక్షుభితం చేస్తారు! పో! నీకోటలోకి పో! ఇక ధర్మవిజయం చూడు. నీకోటతో నిన్ను నాకన్న ఈ కొద్ది సైన్యంతోనే మట్టంకావించి లోకానికి నీతి చాటిస్తాను.' అని నవ్వుతూనే చెప్పినారు మహారాణీ!"

కుప్పసానమ్మ :- పసిపాపలను ఉపలాలించే మాతమ్మల చిరునవ్వు నేనెరుగనా?

చినదామా :- మహారాణీ! గన్నారెడ్డిమహారాజుల అపార కరుణ వారితో రెండుదినాలు మెలిగినవారికి తెలుస్తుంది. తన సైన్యంలో చెంచులూ, కురములూ, కడజాతివారినీ కూడా దయామయుడైన మా ప్రభువు ప్రేమతో ఆదరిస్తారు. అంత చిన్నవారైనా ఆ ప్రభువు మాకు తల్లీ, తండ్రీకూడా మహారాణీ!

రేచర్ల చినదామానాయని మాటలు వింటూంటే అన్నాంబిక హృదయంలో ఆనందం ఉప్పొంగిపోయింది. ఆమె కన్నులవెంట ఆనందాశ్రువులు అమృత బిందువులై ప్రవహించిచాయి.

తన ప్రభువు, తన నాయకుడు, తన ఆత్మేశ్వరుడు భగవదంశ సంభూతుడు. ఆ ప్రభువుకు తాను సేవచేస్తూ వేయిజన్మాలు గడిపినా తనకు తృప్తి తీరదు. ఈ మహావీరుడే తనకు రాజాధిరాజు, భగవంతుడు.

అరనిమీలితాలైన ఆ బాలిక విశాల నయనాలలోనుండి స్రవించు ఆనందాశ్రువుల గమనించి చినదామానాయని కన్నులలోనూ నీళ్లు తిరిగినవి. ఆ అశ్రువులను కంటితోనే మ్రింగి వెంటనే తన కథనము సాగించినాడు.

'మహారాణీ! కేశినాయకప్రభువు తలవాల్చికొని కోటలోనికి వెళ్ళిపోయినాడు. రెండు రోజులు మేమూ వారూ చల్లగా ఊరకొంటిమి. ఇంతలో వర్ధమానపురంనుండి ఒక లక్ష సైన్యముతో గోనలకుమయారెడ్డిప్రభువు స్వయంగా

కేశినాయని సహాయానికి వస్తున్నారని విఠలధరణీశునికి వేగువచ్చింది. ఆయన అన్నగారితో ఆలోచించినారు. ఆ వేగువచ్చిన మరునిమేషంలో గన్నయ్య ప్రభువు 'కోటమీదకు ఉరుకుతున్నా'నని కేశినాయకునికి వార్త పంపి, ఇచ్చిన గడువు దాటిన మరునిమేషంలో కోటి పిడుగు లొక్కసారి విరుచుకు పడినట్లు కోటమీదకు ఉరికేరి. ఒక్క సింహద్వారంపై ఆయన పెట్టిన ఒత్తిడి మహాపర్వతపక్షాలను ఛేదించే వజ్రపాత భయంకరమై మూడు గడియలలో ద్వారమును ముక్కలు చేసింది. తక్కిన ద్వారాలకడ ఒత్తిడి నటింపబడింది. గోడలపైకి ఎవ్వరూ వెళ్ళలేదు. కోటముఖద్వారం వెనుకకు కొన్నివేల అగ్నిబాణాలు వర్షం కురిసినవి. బురుజులనుండి, గోపురగృహాలనుండి, లగ్గల నుండి శత్రువులు సంతతధారగా వర్షించే ఆగ్నేయాది శస్త్రాలను లెక్కచేయక గుమ్మాన్ని కూల్చివేసినారు.

"మహారాణీ! పైనుండి కరగించిన ఇనుము, సీసము, కుతకుతలాడే నీళ్ళు పోశారు. మావాళ్ళు కొందరు నాశనమయ్యారు. కాని మేము మోసుకు వచ్చిన కందనోలు శిలాఫలకవితానాలు మాకు గోవర్ధనపర్వతాలైనవి. ఈ ఉపాయము గన్నారెడ్డి ప్రభువుదే.

"పైనున్న విరోధుల్ని చీల్చి చెండాడే, నిశితశరపాతము, గంధశాస్త్రపాతం ఊపిరాడకుండా మా వాళ్ళు కోటగుమ్మాలకడ లేవనెత్తిన ఉన్నతమైన పందిళ్ళమీదనుండి కురిపిస్తున్నారు.

"మూడుగడియలలో మా ఏనుగుల తాకుడునకు, మా యంత్రముల తాకుడునకు కందూరుదుర్గద్వారకవాటాలు రెండూ ఫెళ్ళున వెనక్కు విరిగిపడి పోయాయి. నిండా ఉన్న మహాతటాకానికి గట్టుతెగితే వచ్చే ప్రవాహప్రపాతంలా మా వాళ్ళు లోనికి చొచ్చుకుపోయారు. సంకులసమరంలో కొన్ని విచిత్రవిధానాలు గన్నయ్యమహారాజు మాకు నేర్పారు. సాంకేతికాలతో మాకు ఎదిరిని తెలుసుకోవడము మా వారిని తెలుసుకొనడం అతిసులభం. మా వాళ్ళెప్పుడూ ముగ్గురు, అయిగురు, ఆర్గురు, ఎనమండుగురు ఉంటారు. అంతకన్న పెద్దజట్టు ఉండకూడదు. ఈ జట్లు విడవారు.

"ఒక ద్వారం పడిపోగానే తక్కినద్వారాలు లోనికి వెళ్ళినవారే తెరిచారు. రెండుఘటికలలో యుద్ధం పూర్తి అయినది. రాచనగరులోమాత్రం యుద్ధం సాగుతున్నది. గన్నారెడ్డిప్రభువు, విఠలప్రభువు గండరగండలై వీరులతో నగరిని ఛేదించి లోనికి ఉరికారు. ఆ దినాన మా గన్నారెడ్డిప్రభువును ఎవ్వరూ తేరి చూడలేకపోయారు. సింహమై, శరభమై, పాశుపతాస్త్రమై శత్రువులను వేలకువేలు పలాయితులను చేయుటేకాని ఏ పది పదిహేనుమందినో తప్ప సంహరించలేదు.

"ఆయన కా కోపంతీరి, సాయంకాలపు సూర్యబింబంలా శాంతమూర్తి అయ్యేసరికి ఆయన ఎడమపాదం కందూరి కేశినాయని హృదయముమీద ఉన్నది. నాయనిదేహం రెండుఖండాలుగా చీలిఉన్నది."

కృపసానమ్మా, అన్నాంబికా ఒక్కసారిగా కన్నులు మూసుకున్నారు.

"మహారాణీ! యుద్ధసమయంలో ఉత్తమమనుష్యుడు రుద్రమూర్తి అవుతాడు. నీచుడు పిశాచి అవుతాడు. గన్నారెడ్డిప్రభువు ప్రళయకాలరుద్రుడు, చక్రధర విష్ణువు.

ఆయన వెంటనే కేశినాయకుని శవాన్ని గౌరవంగా, అతని కుటుంబానికి అప్పగించి, రాత్రి ప్రథమయామ మధ్యమందు తన సర్వసైన్యముతో మాయమయ్యాడు. ఈ లోననే చక్రవర్తిసొమ్ము - కేశినాయుడు దోచిన ధనము - చక్రవర్తికడకు కొన్నిదళాలు తీసుకొనిపోయినవి."

చినదామానాయుడు కథ ముగించగానే అన్నాంబికారాకుమారి లోనికి తుఱ్ఱున వెడలిపోయి చెలికత్తె నొకదానిని పిలిచి, వెలపొడుగు వస్త్రాదికములు, కొన్ని వజ్రములు దామానాయనికి 'ఒక చెల్లెలు అర్పించిన'వని బంగారు పళ్ళెరాన పెట్టి పంపినది.

మల్యాలనగరిలో మహోత్సవములు జరిగినవి. సేవకబృందానికి ఎని‑
బహుమతులీ రుబడినవి. బీదలకు అన్న వస్త్రదాన‑

ఆ దినమందే శ్రీ రుద్రదేవమహాప్రభున కీ‑
మందినారు. గజదొంగ గోనగన్నారెడ్డి '
గొండ' అయినాడా! అనుకొన్నారు.

కందూరు విడిచి గోనగన్నారెడ్డి మా‑
లకుమయూరెడ్డి లక్షసైన్యంతో వచ్చినాడ‑
నాయకుడు గన్నయ్యచే వధింపబడినా‑
ఝంఝామారుతానికి వణకిన మహావ‑
కాపుంచి గన్న రాక్షసుని పట్టుకొన‑
సైన్యంతో బయలుదేరాడనిన్నీ శ్రీ

లకుమయ్య శ్రీ శ్రీ రుద్ర‑
ద్రోహులలో ఒకడని శ్రీ శివదేవ‑

'దూరదృష్టిలేని మూర్ఖులు తా‑
అయిపోతారు. ఆ గజదొంగపైకి పో‑
విచిత్ర యుద్ధము గమనింప వలసినదే! గ‑
ఇష్టపడునా? ఇష్టమున్నా శాశనం చే‑
గోనవంశారణ్య వృషసింహమే. ఈ రెం‑
అని శివదేవయ్య ఆలోచించి జేగంట‑
బ్రాహ్మణుని చెవిలో ఏదినూ తెల్పెను.

౧

ఓరుగల్లు మహానగరమునుంచి మహ‑
దేరినాడు. దిక్కులు తెల్లతెలవారుతుండ‑

ముద్రిక చూపిస్తూ కోటద్వారమూ, నగరద్వారమూ దాటి మహావేగంగా ప్రయాణంచేస్తున్నాడు. ఆ మేలుజాతి అశ్వము పారశీకదేశంనుంచి వచ్చింది. హయహృదయము తెలిసి, తన్ను ప్రేమించే వానికి మాత్రమే మాట వింటుందా అశ్వము. తన ధర్మం నెరవేర్చటంలో సూర్యాశ్వాలే దానికి దీటు. ప్రతి అశ్వానికి పేరు ఉంటుంది కాని ఆ జాతి అశ్వాలన్నిటికీ వ్యక్తిత్వం ఉంటుంది.

చక్రవర్తి అశ్వశాలలో ఈ ఉత్తమాజానేయాలు మూడు వేలున్నాయి. దాని రౌతు లందరు అశ్వహృదయం ఎరిగినవారే. వారికి ఆ అశ్వాలు తమ బిడ్డలకన్న ఎక్కువ. ఆ అశ్వాలను ఉత్తములైన అతిథులను ఉపచరించినట్లుగా సూతులు, రౌతులు పోషిస్తారు.

'వాయుసుత' అనే ఆ గుఱ్ఱము ఒకసారి సకిలించి గాలిపీల్చి తలఎత్తి తూర్పుదిక్కు గమనించి, ముక్కుపుటాలు విస్ఫారితంచేసి, ఖురాలతో నేలను ధవ్వుతూ నిలుచున్నది. ఒక నిమేషంలో కోటద్వారం, రెండవ నిమేషంలో
ద్వారము దాటింది. మహామంత్రి ఆజ్ఞను చూపించు కేతడవు.
ఆ తురంగము చిన్నచిన్న గ్రామా లనేకం
సరికి ఆ రౌతు రుద్రవర గ్రామం చేరాడు. ఆ
ాది నగరాలకు పోయేదారిలో ఉన్నది. ఓరుగల్లు
యిదు గవ్యూతుల దూరం ఉన్నది. రుద్రవర
ఒకటి ఉన్నది. అది ఒక చిన్నకోటవలె
బి అశ్వాలుంటవి. సార్వభౌమునివార్తలు
సార్వభౌమునికి అందజేయడానికి అటు
ను, ఇరవై గవ్యూతుల దూరాలలో
ూశ్వక స్థానాలలో అశ్వికులు ఇతర
తురంగాలను యుద్ధాగులకు ఉప

ుంత్రి తనకిచ్చిన కమ్మఉన్న చిన్న
ము వెంటనే సిద్ధముగనున్న వేరొక
ేజేసెను. ఆ రౌతు నిర్దిష్టమార్గాన్ని
ుగా ఆకమ్మ ప్రయాణిస్తున్నది.
ూకుపై వ్రాయించి ఉత్తరాల అంచెల
ుగా వచ్చుచున్న పట్టుదార మొకదానిని
త్రమైన ముడి నొకదానిని రచించినారు.
ందు దాచుకొన్న ఆ మంజూష ప్రయాణం

ుచిన మరునాడుదయం ఈ అంచెలవార
దేవయ్యదేశికుల దర్శనము ప్రార్థిస్తూ వార

అర్ధముహూర్తకాలానికి దేశికులు శివపూజను చేసికొని, అభ్యంతర సభా మందిరాన కూరుచుండి, వార్తాహర దళనాయకుని లోనికి రావలసిందని ఆజ్ఞ పంపినారు. ఆ నాయకుడు భయముత్క్రమ్మిన హృదయంతో మహామంత్రికడకు పోయి పాదాభివందన మాచరించి, భక్తితో నిలబడినాడు.

"ఏమయ్యా! మా వార్త గమ్యస్థానాన్ని చేరిందా?

"మహాప్రభూ! మా వార్తాహర దళమును తాము కటాక్షించాలి. తమ లేఖ గజదొంగ గోన గన్నారెడ్డి చేతులలో పడినదండి. అందు మా వార్తాహరుని లోపము లేదండి!"

"ఏమిటీ! గజదొంగ చేతిలో పడినదా ఆ ఉత్తరము? అది ఎట్లా సంభవించినదయ్యా? సూర్యునిలా గతులు దప్పని మీ దళవీరుల ప్రజ్ఞలు ఉడిగి పోయినాయా?"

"మహాప్రభూ! మా వార్తాహరులలో చివరి అంచెవాడు సా
అమరపురం చేరబోతున్నాడు. ఆ ఊరింకా ఒక అర్ధగవ్యూతి
మంది అశ్వికవీరులు మార్గాని కీవలావలనుండి వచ్చి మా వా
అరికట్టారటండి. మా వార్తాహరుడు తమ ఆజ్ఞాము
అయినా వారు లెక్కచేయక, వెనుకనుంచి గట్టివ
హారుని నెత్తిపై వేసి, అతనిని దిట్టమైన త్రాళ్ళ
మంజూష హరించికొని పోయినారటండి!"

"దేశం అరాజకం వాత బడిందా?"

"చిత్తం మహామంత్రీ!"

"ఆ వెనుక ఏమయింది?"

"ఆ పిమ్మట మా వార్తాహ
డటండి. వెంటనే మేఘాలలాం
ప్రక్కల ప్రదేశాలన్నీ వెదకడం

"మంచిది!"

"అందులో ఒక చిన్న
తారసిల్లాడు ప్రభూ!"

"అందరూ వీరులే! కవి
దినాల్లో ఎవరున్నారు?"

"చిత్తం. ఆ వీరుడు
కడనుండి మంజూషను తస్క
ప్రభువు జట్టులోని మే మా
భాండము నెత్తికొనిపోయిన
నాడు దేవరా! పట్టుకొందామ
మా వాళ్ళు వార్త పంపారు."

'ఓహో!' అని పకపకనవ్వి శివదేవయ్య దేశికులు 'ఓ వార్తాహార దళాధిపతీ! ఈ విషయంలో మీ లోపం ఏమీలేదు. ఇకముందు వార్తలుపంపు విధానము కొంతకాలంవరకూ మార్పు చేయవలసివస్తుంది. ఇక నీవు వెళ్ళవచ్చును.' అని ఆజ్ఞ ఇచ్చినారు.

వార్తాహార దళాధిపతి వెళ్ళిపోయిన మరుక్షణంలో శివదేవయ్య దేశికులు పకపక నవ్వుకుంటూ గజదొంగ గన్నారెడ్డి చేతులలో పడిందా ఆ ఉత్తరము? ఈ దినాల్లో అన్నిదారులు గన్నారెడ్డినే చేరుతున్నవి. ఏలాంటివాడీ గన్నారెడ్డి! రేపు పినతండ్రితో యుద్ధం ఏలా చేస్తాడు? పినతండ్రి కొన్నిలక్షల సైన్యాన్ని పోగుచేసి శిక్షణయిస్తున్నాడట. లకుమయారెడ్డికి కాకతీయ వంశమంటే ఇంతటి విరక్తి ఎందుకో? అన్నగారు బుద్ధారెడ్డి జీవించి ఉన్నంతకాలం సోదర భక్తితో, రాజభక్తితో ఉండే లకుమయ్యకు ఆ తర్వాత ఆశ పుట్టింది.

...గాని, వారికముందు చాళుక్యులుగానీ, వేంగిచాళుక్యులుగాని,

వారికిముందు పల్లవ చక్రవర్తులుగాని ఆశవల్లనే సార్వభౌము

...ం, ప్రజలకోసం రాజ్యంచేసే ప్రభువులను ధిక్కరించి

...కుట్రచేసినవారు నాశనమే అయ్యారు.

...జ్యం స్థాపించాలని దీక్ష వహించాడు. అందుకు

...కు రాజ్యంలేకుండా చేయడం! భారతము

... ఆ యుద్ధం రాజ్యవాంఛవల్లనేకద ఉద్భ

...రమూ, ధర్మమూ నాశనమై, ప్రజాక్షోభ

...నే జనవస్థానికి ఓర్వలేరు. చతు

...కార్యాలు చక్కబెట్టుకోవాలి

...శ్రీ జన్నిగదేవసాహిణి మహారాజు

ఉద్యోగపర్వము పంపించారు.

...మహోత్తమ కవి లేదు. తిక్క

...లెస్స, యడంగునే బగం

...ఉండగవచ్చునే, కడుం

...ర్యమొందు నే

...వంబు కేశవా!"

... 'గన్నయ్య అమరుంజాప తెరచి

౧౮

ఓరుగల్లు నగరంలో బ్రాహ్మణవాడ అవుపాలతో కడిగిన ముత్యంలా ఉంటుంది. ఈ వాడలో దిగ్దంతులైన పండితులూ, వేదవేదాంగ పారంగతులూ, ఆరాధ్య నియోగిభక్తులూ, అద్వైతులైన నియోగులూ నివాసంచేస్తూ ఉంటారు. ఈ వాడ మహాపురమంత ఉంటుంది. ఈ వాడలోనివా రందరికీ చక్రవర్తికొలువులోగాని, వివిధమండలేశ్వరుల కొలువులలోగాని, మంత్రులుగా, రాజోద్యోగులుగా, ఆస్థాన పండితులుగా, కవులుగా, పురోహితులుగా, గురుకులాచార్యులుగా, దేవాలయార్చకులుగా పనులుంటూ ఉన్నవి.

ఈ బ్రాహ్మణవాడలో రేచెర్ల ప్రసాదాదిత్యప్రభువునకు మంత్రి అయిన అక్కినమంత్రి (శ్రీ అక్కినేపల్లి జానకిరామారావు జాగీర్దారుగారి పూర్వీకుడు) కౌండిన్యసగోత్రికుడు, పిల్లలమఱ్ఱి నగరవాసి, ఒక ఉత్తమ భవనంలో నివాసం చేస్తూ ఉండెను. అక్కినమంత్రి పూర్వీకులు రేచెర్ల వంశానికి మంత్రులు. రేచెర్ల బ్రహ్మనాయని వంశంవారయిన శ్రీ కాటయప్రభువుకడ అక్కినమంత్రి తాతగారు సోమనామాత్యులు మంత్రిగా ఉండేవారు. అక్కినమంత్రి తండ్రి భీమేశ్వరమంత్రి 'శ్రీ సకలగుణాలంకార, పరనారీదూర, అమనిగింటిపురవరేశ్వర వీరలక్ష్మినిజేశ్వర, దోర్బలభీమ, రణరంగధామ, వితరణకర్ణ, శౌర్యసాపర్ణ, పతిహితాంజనేయ, శౌర్యగాంగేయ, సత్యరత్నాకర, దుష్టజనభీకర, మనుమకులాదిత్య, సుభటసంస్తుత్యనామాది ప్రశస్త' శ్రీ రేచెరువుల కామిరెడ్డి ప్రభువులకు ముఖ్యమంత్రిగా ఉండెను.

అక్కినమంత్రి అన్నగారు మల్లికార్జునమంత్రి పిల్లలమఱ్ఱి ప్రభువైన నామిరెడ్డికడను మంత్రిగా ఉండెను. శ్రీ నామిరెడ్డి మండలేశ్వరుడు, కామిరెడ్డి మహారాజు సమానుడు. కామిరెడ్డి అన్నగారు బేతిరెడ్డి. ఆ ప్రభువున కొక్కడే పుత్రకుడు మల్లిరెడ్డి. అక్కినమంత్రి రేచెర్ల వంశంలో పేరుగన్న బేతాళనాయకుని కుమారుడైన ప్రసాదాదిత్యనాయకునికడ మంత్రిగా ఉండెను.

అక్కినమంత్రి అందలమెక్కి వందిమాగధులు పొగడుతూ ఉండగా కోటగుమ్మందాటి నగరపాలకుడైన ప్రసాదాదిత్యప్రభువు నగరుచేరుకొని అక్కడ రాజసభలో ప్రవేశించినాడు. అక్కినమంత్రి ప్రవేశించగానే ఆ సభలోనివారందరు నిలిచి వారికి జోహారులర్పించారు.

అక్కినమంత్రి ప్రతిభాశాలి, ఉత్తమ పండితుడు, శివభక్తుడు. అరువది మూడేండ్ల వృద్ధుడైన ఆ మంత్రి శివదేవయ్య దేశికుల కుడిభుజంగా సర్వరాజకార్యదక్షులై ఉండేవారు.

ఓరుగల్లు నగరపరిపాలన మొకఎత్తు, తక్కిన మహారాజ్య పరిపాలనమంతా ఒకఎత్తు. ఆంధ్రమహాసామ్రాజ్యమంతా, ఓరుగల్లు నగరంలో ప్రతిఫలిస్తూ ఉండేది. ఆ నగరంలో అన్ని శాఖలూ ఆముదం, నూనెచే తడిపిన రథచక్రాల ఇరుసులులా పాలింపబడుతున్నవి.

ఎగుమతి, దిగుమతులు; వస్తువుల ఉత్పత్తి; వస్త్రపునేత; వానికి రంగుల అద్దకము; నగరాయుర్వేదము; ఆహారపదార్థముల సేకరింపు; అతిథిపూజ; న్యాయపాలనము; నగరరక్షకశాఖ; నగరమార్గనిర్మాణము; విద్య; సామంతరాజ్యతంత్రము; నగరపశుపోషణ; పశువైద్యము; నగరవినోదశాఖ; నగరోద్యానవనపోషణ; శాకముల మాంసముల అందుబాటు; విపణివీధులు, ఈ మొదలయిన శాఖలన్నీ పురాధ్యక్షుడు చూచుకోవాలి. అక్కినమంత్రి ఆ పురాధ్యక్షునకు మంత్రాంగము.

అక్కినమంత్రి కుమారుడు నలుబదిరెండు సంవత్సరముల ఈడుగల సోమయామాత్యులు సార్వభౌమసభలో వణిక్శాఖామంత్రిగా ఉండెను. సోమయామాత్యునకు చిన అక్కినప్రగడ కుమారుడు. ఈ బాలకుడు పదునెమ్మిది సంవత్సరాల ఈడువాడు. చిన్నతనములోనే ఉద్దండపండితుడై, సాంగవేదియై అపరపతంజలి అని పేరు పొందాడు. అతడు గన్నారెడ్డితో కలసి, ఆ గజదొంగకు మంత్రియై, ఆంధ్ర సామ్రాజ్యమునందంతా సింహస్వప్నమై పోయాడు. కొడుకు దుశ్చేష్టితాలన్నీ తలచుకుంటూ సోమయామాత్యులూ, మనుమని ఆగడాలు తలచుకొని అక్కినమంత్రీ నలుగురిలో తలలెత్తుకుని తిరగడానికి సిగ్గుపడుతూ ఉండిరి.

ఆ ఉదయం అక్కినమంత్రులవారు సభదీర్చి కూర్చుండగానే ప్రసాదాదిత్య ప్రభువు సభకు వచ్చారు. అందరూ లేచి నిలుచున్నారు. నాయకుడు అక్కినమంత్రికి నమస్కరించి, సింహపీఠి నలంకరించి, వ్యవహారాలు విచారించ ప్రారంభించినాడు.

నగరంలోని అభియోగాలన్నీ మహాతలవరే పండితసభ సహాయముతో విచారిస్తాడు. పెద్ద పెద్ద అభియోగాలు నగరరక్షకసభకు వస్తాయి. ఈ అభియోగ విచారణకాలంలో ఉత్తమ పండితులు, ధర్మశాస్త్రవేత్తలు వణిక్సంఘాధిపతి, నగరరక్షకునకు సహాయంచేస్తూఉంటారు. అక్కినమంత్రి ఆ పండితసభలో పెద్ద. ఈ అభియోగాలు, అర్థాన్నిగూర్చి, వాణిజ్యాన్ని గూర్చి సామంతుల సేవకులమధ్య తగవులగూర్చి, జరుగుచు నుంటవి.

ఆ దుర్మతి సంవత్సర శ్రావణమాస బహుళ పంచమినాడు, శ్రీశ్రీ మహాసామంత వర్ధమానపుర మహారాజు లకుమయారెడ్డి గన్నారెడ్డి ఓరుగల్లులో నివసించే తమ నగరుని తన భృత్యులకు స్వాధీనం చేయవలసిఉన్నదని పురరక్షక ప్రభువైన ప్రసాదాదిత్యుని కడ అభియోగం తెచ్చినాడు. ఈ అభియోగం లేవడానికి, విచారణసమయంలో అందులో పాల్గొనడానికి, వర్ధమానపురంనుండి లకుమయారెడ్డి రెండవ మంత్రి చిన్నయామాత్యుడు వచ్చినాడు. చిన్నయామాత్యులు, అక్కినమంత్రియు దూరపుచుట్టాలు. చిన్నయామాత్యుడు, అక్కినమంత్రితో కొంతవరకు మాట్లాడి, ఆ విషయమై విచారణను ప్రసాదాదిత్యప్రభువు ప్రారంభించగానే, చిన్నయామాత్యుడు గజదొంగ అయిన గన్నయ్యప్రభువు వర్ధమాన రాజ్యానికి అర్హత పోగొట్టుకొన్నాడు కాబట్టి, మానువనాటి

ప్రభువుల స్వత్వాలన్నీ ఆయనకూ, విఠల ధరణీశునకూ పోయాయనీ, అందుచే శ్రీ శ్రీ లకుమయారెడ్డి మహారాజు, తిరిగి గోనప్రభువుల నగరిని ఆక్రమించవచ్చునని వాదించాడు.

ధర్మశాస్త్ర నిర్ణయాధికారులైన పండితు లా విషయం చర్చించి చిన్నయామాత్యుని వాదన అంగీకరించి, శ్రీ శ్రీ లకుమయారెడ్డి ప్రభువు ఆ నగరిని స్వాధీనం చేసుకోవచ్చునన్నారు. ప్రసాదాదిత్యప్రభువు అంగీకరిస్తూ తీర్పు చెప్పాడు.

౧౧

అక్కినమంత్రి వృద్ధుడైనా జవసత్వములేమీ సడలని యోగివంటివాడు. ఆ దినమున సభ రెండవజాము పూర్తిఅగుటకు ఇంకను మూడు గడియ లున్నదనగానే సభ చాలింపబడినది. ప్రసాదాదిత్యప్రభువు లేచి అక్కినమంత్రి అనుమతి నంది సభ చాలించి వెళ్ళిపోయాడు.

వెంటనే అక్కినమంత్రియు మోసాలకడ శిబిక నెక్కి వందులు బిరుదులు పాడ, ధవళచ్ఛత్రము, ధవళాశ్వము ముందునడువ, సామంతభేరి మ్రోగుతూ ఉండగా ఓరుగల్లు మహాపురంలో తమ నగరు చేరారు. మళ్ళీ స్నానసంధ్యానుష్ఠానాలు కావించి సరిగా ప్రొద్దు పడమటివైపు మళ్ళిన ఒక గడియకు కుమారునితో, పండితులతో, అతిథులతో కలసి మృష్టాన్నభోజనం చేశారు.

ఆంధ్రుల భోజనం జగత్ప్రసిద్ధము. మల్లెపువ్వులవంటి రాజనాల అన్నం, పప్పు, పచ్చళ్ళు, శాకాలు, ధప్పళము, చారు, పాలతో గోధుమపిండితో చేసిన భక్ష్యాలు, కమ్మటి పెరుగు, ఘుమఘుమలాడు నెయ్యి - ఇవి ప్రతిదినమూ ఉండాలి. ఆంధ్రులలో రైతులు బలంకోసం జొన్నరొట్టెగాని, జొన్నన్నంగాని తింటారు. చుట్టాలు వచ్చినా, పండగ వచ్చినా రాజనాలు వండుకొంటారు.

అక్కినమంత్రి భోజనానంతరం అభ్యంతరచతుశ్శాలలో రత్నకంబళ్ళపై నధివసించి కుమారునితో, అతిథులతో తాంబూలచర్వణ చేస్తూ ఉండెను. కొంతకాలం విద్వద్గోష్ఠి జరిగింది.

ఎవ్వరూ ఎప్పుడూ, అక్కినమంత్రికడ మనుమడైన అక్కినప్రగడ విషయం ఎత్తరు. గజదొంగలలో గలిసిన అక్కినప్రగడ తన మనుమడగుటకు ఆయన యెంతో బాధపడును. ఒక్కొక్కప్పుడు ఆయనకు పట్టరాని కోపం కూడా వచ్చేది.

తాంబూలచర్వణం చేస్తూఉండగా అక్కినమంత్రిసత్తముని దర్శనార్థము కొందరు పండితులు వచ్చినారు. వారు దూరదేశాన్నుంచి వచ్చి, శ్రీ శివదేవయ్య మంత్రిగారి నగరులో వారి పంక్తిని భోజనంచేసి, అక్కినమంత్రి దర్శనార్థము వచ్చినారు.

పదునారేడుల చిన్ననాడే దిగ్విజయయాత్ర చేసి, సర్వ భారతీయపండిత ప్రకాండులచే ప్రశస్తులు పొందిన అక్కన ప్రగడ ఏడని ఆ పండితులు అక్కన మంత్రిని ప్రశ్నించారు. ఆ ప్రశ్నతో అక్కనమంత్రికి మితిమీరిన కోపం వచ్చింది. 'ఆ పాపిమాట నా కడ తీసుకురాకండి!' అని అక్కనమంత్రి ఖండితముగా చెప్పినాడు.

ఆ పండితు లొకరిమోము లొకరు చూచుకొనుచున్నారు. అప్పుడు అక్కనమంత్రి కుమారుడు సోమయామాత్యులు, విచార మేఘావృతమైన మోముతో, ఆ పండితుల చూచి, 'మా వాడు గజదొంగ అయిన గోనగన్నారెడ్డి జట్టులో కలిసిపోయాడు. ఆ దొంగకు తాను మహామంత్రి అట! అప్పటి నుండి మా నాయనగారికి మతి విరిగిపోయినది. మా దుఃఖానికి మేరలేదు. పండితుడైన కుపుత్రునికంటె మూర్ఖుడైనా, కొడుకు గుణవంతుడగుట మేలు,' అంటూ సోమయామాత్యుడు, నిట్టూర్పు వదిలాడు.

అప్పు డందులో సాహిత్య విశారదుడు, వ్యాకరణవేత్త అయిన శ్రీధర పండితుడు, రాజరాజనరేంద్ర నగరవాసి, సోమయామాత్యుని చూచి 'చిత్తం! మీ అబ్బాయిగారు గోనగన్నారెడ్డితో చేరినట్లు మాకు తెలియదు. మేమందరము కృష్ణాతీరస్థమైన ఒక అడవిలో ప్రయాణం చేస్తూ కందనోలునుంచి వస్తూ ఉంటిమి. కందనోలు ప్రభువు వందిభూపాల తనయుడు మమ్మెంతో ఆదరించి, విలువగల బహుమతులిచ్చి, వీడుకోలిచ్చినాడు. ఆ ప్రభువు గోనగన్నారెడ్డిని ఆకాశమంటేటట్లు పొగడారు. ఆ ప్రభువును వదలి మేము తుంగభద్రదాటి ఏకశిలానగరాభిముఖులమై వస్తూఉంటే, కృష్ణాతీరంలో ఒక అడవిలో మమ్ము గన్నారెడ్డిసైనికులు అడ్డగించి గౌరవముగా తీసుకుపోయినారు. మా కళ్ళకు గంతలుగట్టి గన్నారెడ్డి సైన్యాలతో నివసించిఉన్న కోటకు కొనిపోయారు. అక్కడ మాకు వారిచ్చిన ఆతిథ్యం వర్ణనాతీతమే. మేము మీ అబ్బాయిగారిని ఆ సమీపాన ఎక్కడా చూడలేదండి' అని ప్రతివచనమిచ్చారు.

"గజదొంగ అనే చిహ్నలేవీ మా కక్కడ కనిపించలేదు. కళ్ళకు గంతలెందుకని మే మాశ్చర్యమందినమాట నిజం. కాని, ఒకసారి వారికోట చేరిన తర్వాత మాకు వారుచేసిన గౌరవం అప్రతిమానం. ఇంతలో ఒక చిన్న మంజూష పట్టుకొని ఒక దళవాయి వచ్చి గన్నయప్రభువుకు అర్పించాడు. ఆయన ఆ మంజూషను కట్టిన ముడిని సునాయాసంగా విప్పి అందులో ఉన్న తాటియాకుల కమ్మనుచూచి ఈలా చదివినారు. 'స్నేహితుడా! లకుమయారెడ్డి లక్షకాల్బలముతో, ఇతర సైన్యాలతో గన్నారెడ్డిని హతమార్చడానికి వెడుతున్నారు. గన్నారెడ్డి గజదొంగ ఏమిచేయగలడు? పినతండ్రికి దొరకక మాయమవుతాడు. ఆతనికి ఇది అదను కాదనే సంగతి తెలుసు. అయినా మీరు మన రాజ్య వ్యవహారాలకి అపశ్రుతిలేకుండా జాగ్రత్తపడి ఉండవలయును. శ్రీ రుద్రదేవమహారాజు శ్రీశ్రీ గణపతిరుద్రదేవ సార్వభౌముల పెద్దకుమార్తె అనిన్నీ, వారు సార్వభౌములకు గాను రాజప్రతినిధియై, పరిపాలనం జేస్తూఉండ

గలందులకుగాను, మహోత్సవం జరిపారు. కాబట్టి మీకు తెలియజేయడమైనది. దేవాలయాలలో, శాసనాదులలో ఇరువురిపేరా పూజాదికాలు, బ్రాహ్మణ పూజలు జరపవలసింది. ఆశీర్వాదాలతో శివదేవయ్య' అని ఆ ఉత్తరం గన్నయ్య ప్రభువు పైకి చదివారండి" అని ఆ పండితు డూరకున్నాడు.

౧౨

ఓరుగల్లు నగరంలో శ్రీ రుద్రదేవమహారాజు రాజప్రతినిధి అయినందుకు ఉత్సవాలు అఖండంగా జరుగుతూనే ఉన్నాయి. ఆ మహానగరంలో మహారాజ నగరులో, మండలేశ్వర నగరులలో, దేవాలయాలలో దినదినమూ నృత్య గీత వాద్యాదులు, పండిత సన్మానములు, తోలుబొమ్మలు, కథాకాలక్షేపములు, జరుగుతూ ఉండెను.

మహారాజనగరంలో నృత్యవిద్యాసంపన్నత సభికులకు చూఱలిచ్చే నర్తకీబృందంలో ఉత్తమురాలు మధుసాని. ఆ మధుసాని కిరువది అయిదు సంవత్సరాలు. బంగారురంగు హొరంగుతో, పోతపోసిన విగ్రహంవలె స్ఫుటత్వముగల అవయవాలతో భూమికి దిగివచ్చిన ఘృతాచిలా ఉంటుంది. ఆమె జాయపసేనానికి ప్రియురాలు, శిష్యురాలును. జాయపమహారాజు ఆ దివ్యసుందరికి భరత, భామహ, వామభట్టోత్పల, రుద్రట, రుయ్యక, ఆనందవర్ధన, అభినవగుప్త, దండి క్షేమేంద్ర, ఏకావళీకార, మమ్మట. ఉద్భట, హేమచంద్రాది మహామహుల, అలంకార శాస్త్రములు నేర్పియు, వ్యాపించియు, ఆమెను మహోత్తమవిద్యాసంపన్నను చేసినాడు. (ఈమె మనుమరాలే పిమ్మట ప్రతాపరుద్రదేవుని వలపించిన మాచల్దేవి).

ఈమె నగరు - సార్వభౌముల నగరికి దక్షిణమున, ఆ నగరు కంటియున్న జాయపసేనాని నగరు - నంటియున్నది. ఈ నగరులో అనధ్యయన దినములలో తప్ప ప్రతిదినమునందు సాయంకాలము పందొమ్మిదవ నాళిక రాచనగరు మోసాలయందు మ్రోగినప్పటినుండి గోధూళికాలంవరకూ సభ జరుగుతుంది. ఆ సభలో పండితులు, కవులు, గాయకశ్రేష్ఠులు, నర్తకీమణులు తమ తమ విద్యలు చూపుతూ ఉంటారు. నెలకు ఒకసారి పూర్ణిమముందు శుక్రవారంనాడు కామేశ్వరీపూజానిరతురాలైన మధుసాని లేక మధుమావతీదేవి ఉభయయామ రాత్రి కామేశ్వరీదేవికి దివ్యనాట్యము అర్పిస్తుంది. ఆ సమయమందు ఆహూతులయ్యేవారు పండిత వృషభాలు, రాజసింహాలు, కవిహంసలు, గాయకతల్లజాలు మంత్రి పుంగవులు మాత్రమే; ఆమె నాట్యప్రదర్శనం చూడడం తపఃఫలంగా ఎంచుకొనేవారు.

ఆంధ్ర నర్తకీమణులకు అత్యంత ప్రియమైనది నందికేశ్వర సంప్రదాయం. నాట్యము మూడుపాళ్ళు, నృత్తము ఒకపాలును వారు ప్రదర్శిస్తారు. ఆంధ్రనాట్యము జగత్ప్రసిద్ధము. ఆంధ్రులంత నృత్యప్రియులు ఆ దినాల ఇంకొకరు

లేరు. సర్వశాస్త్రపారంగతురాండ్రైన దేవగణికలకు పాఠాలు నేర్పడం ప్రాథమికవిద్యగా ఎంచుకొనే కైశికీమణులతో కామేశ్వరీ కథ చెప్పుతూ నాట్యమాడే జక్కుల పురంధ్రులతో ఆంధ్రనాట్యవృక్షము పుష్ప ఫలావృతమై పెరిగింది.

నాట్యమున పూర్వరంగము ఇష్టదేవతా ప్రార్థనాత్మకమై, దివ్యగాథా నాట్యపూర్ణమై ఉంటుంది. ఉత్తరరంగము, ఉత్తమమానవ చరిత్రాభినయపూర్ణము, చతుర్విధాభినయములతో, శృంగారకరుణ భక్తిరసాలుగా కావ్యాలు నాట్యం చేయబడుతాయి.

మధుసాని ఒక సార్వభౌమ నగరియందు మాత్రమే నాట్యముచేస్తుంది. శ్రీశ్రీ రుద్రదేవ మహారాజును సార్వభౌమ ప్రతినిధిగా అభిషేకించిన ఆ ఉత్సవాలలో రుద్రదేవ మహారాజు సభలో శుక్రవారాలు కానటువంటిన్నీ, అనధ్యయన దినాలుకానటువంటిన్ని దినాలలో ఆ మహారాజు సభనలంకరించి ఉండగా మధుసాని ఉదయం ప్రథమయామమధ్యమునుండి ద్వితీయయామమధ్యం వరకూ ఏడున్నర ఘటికలు తానే నాట్యం చేస్తుంది.

ఆమెనాట్యసభకు ఉద్దండులను మాత్రమే ఆహ్వానింతురు. ఆ రుద్రేశ్వర నామకమహాసభలో సార్వభౌమ సింహాసనానికి దిగువగా రాజప్రతినిధి సింహాసనంపై రుద్రదేవి పురుషవేషంతో అధివసించిఉంది. ఆమెకు కుడిప్రక్క మహామంత్రిగద్దెపై శివదేవయ్యమంత్రులవారు, ఎడమప్రక్క సర్వసైన్యాధ్యక్షుల వేదికపై జాయపసేనానులవారు అధివసించిఉండిరి. వారికి కొంచెం దిగువగా శివదేవయ్యగారికి కుడివైపున ప్రసాదాదిత్యులు, జాయపమహారాజుకు ఎడమగా మహాతలవరి ఉన్నారు.

అక్కడనుండి సభకు ఈవలావల ఆసనాలపై మహాసామంతులూ, సామ్రాజ్య ప్రధానులు వారి వారి మర్యాదలక్రమంగా పీఠికలపై అధివసించి ఉండిరి. రాజప్రతినిధి సింహాసనానికి దిగువగా జగత్ప్రసిద్ధ పండితుల ఆసనాలుంటవి. వారికి దిగువగా రసికోత్తములగు సామంతులు, కళానిధులు, కోటీశ్వరులు, ముఖ్యాధికారులు మొదలైనవారందరి ఆసనాలూ ఉంటాయి. పండితపీఠాలకు దిగువ ఉత్తమ రత్నకంబళి పరచిన స్థలంలో లాసికా బృందము, మృదంగద్వయం ఈవలావలగా, దేశికులైన పండితులు కుడివైపుగా, చెలియైన వేలోక గణిక ఎడమవైపుగా మధుసాని నాట్యం చేస్తుంది. మధుసాని వెనుకగా శ్రుతిగాఉన్న గణికా బృందానికి కుడివైపునా ఎడమవైపునా, ఒకవీణ, ఒక సైరంధ్రి, ఒక రావణహస్తము, ఒక పిల్లనగ్రోవి ఉంటాయి.

మధుసాని శ్రీ రుద్రదేవ ప్రభువు ఆజ్ఞప్రకారం సభలో ప్రవేశించి రుద్రదేవికి, శివదేవయ్య దేశికులకు మోకరించి నమస్కరించి, లేచి జాయపసేనానికి తక్కంగలవారికి నమస్కరించినది.

మధుసాని, కాముని వింటినారివలె బంభరవేణి మధుసాని; పంచబాణుని మందార బాణాలవంటి పీనపయోధరి, మధుసాని; మీనకేతుని కేతనంవంటి

బెళుకులాడి మధుసాని; మదనుని చెరకువింటివంటి మధుఘోషి మధుసాని, రతితన్వంగివంటి జవరాలు. మధుసాని నవ్వితే శరత్కాలమూ, నడిస్తే వర్షకాలమూ, మాటలాడితే వసంతకాలమూ, కనులు మూసినచో శీతకాలమూ ఉదయిస్తవి.

అట్టి మధుసాని నాట్యసౌందర్యము ఉత్తమ కళాభిజ్ఞురాలగు శ్రీ రుద్రదేవి చూచి, గ్రహించి, ఆశ్చర్యమంది, ఆనందింపగలిగింది. శ్రీ శివదేవయ్యదేశికులు ఆమెనాట్యంలో ఉదయసంధ్యానటేశ్వరనృత్య చ్ఛాయలు చూచి ఆనందించినారు. తక్కిన వృద్ధులు, కౌమారులు, యౌవనులు అందరూ మహామధుర నాట్యముతో కూడిన ఆమె సౌందర్యంలో మనస్సులను శలభాలు చేసుకున్నారు.

"ఓం వినాయక, విఘ్నరాజం వందే!
ప్రమథ గణేశ్వర పాహిమాం, పాహిమాం!"

అని పూర్వరంగము ప్రారంభించింది. నాట్యభేదములలో ఇరువదినాలుగవది యగు పుష్పాంజలి నాట్యముతో ప్రారంభించి భృంగినాట్యముతో సమాప్తం చేసింది.

ఆ వెనుక ఉత్తరరంగంలో శృంగార నాట్యం అరంభించి ఉత్తమగీతాలు ఎత్తుకొని మధురమైన కంఠంతో వాచికాభినయమూ, పరమపవిత్రమగు సాత్వికాభినయమూ, మనోహర పద్మలతాహాసాలతో, పద్మపత్రాక్షులతో, చంద్రబింబాస్యంతో, శంఖగ్రీవంతో, నునుకౌనుతో, ఘనకటితో, రంభోరులతో, పద్మపాదాలతో అంగాభినయమూ; నవరత్నఖచితాలంకారాలతో, దుకూలవస్త్రాదులతో, తనురాగ, లేప కజ్జల, పుష్పరాగాలతో ఆహార్యాభినయమూ ఆ ప్రౌఢ చూపించింది.

ఆమె నాట్యమాడినది కుమారసంభవయక్షగానము, నవయౌవనవతియైన పార్వతి చెలితో అంటున్నది.

"నాతీ! ఏల నామనసూ నన్నూ విడిచిపోయే
నాకలలు తోచేనే నాట్యమాడెడు ఒకడూ!
జటలే తాల్చినవాడు, జాహ్నవి ముడిలో ఆడు,
చంద్రశేఖరుడమ్మా సుందారీ విను, కొమ్మా!

అప్పుడు చెలి ఏమన్నది?

"నగరాజా నీ తండ్రి నగిపబాటుపాలౌ
తగదమ్మా ఈ వలపు తలపంపులౌనా.

పార్వతి :- "నాతో మేలం వద్దు.
నవ్వాలు కావమ్మా;
నాగభూషణునొకని చలిసాక్షి చూచితిని!

నిద్దుర మేలుకొనవచ్చి నిలువెల్ల పులకెత్తి
అద్దిరహృదయము మ్రోగె; అలమెసిగ్గులు నన్ను
నాతీ......

ఒడలు ఝల్లనపొంగ కదలికెరటము రీతి
చిడిముడిపాటున మనసు చేడె! వశముదప్పె
ఎవ్వరే ఆ వయసుకాడు? ఎవ్వరే ఆ జటాధారి?
అవ్వరో! ఆ సుందరాంగుడు అంగముల విభూతివాడె?
నాతీ......

చేత కలదే ఢక్క ఒకటి; చేర్చెవహ్నిని ఇతరకరమున
నాతి ఆ దివ్యమూర్తే నా తలంపుల నిండిపోయెనే!"

చాళీయమై, లవణియై, విద్యుద్భ్రమరకమై మధుసాని నాట్యము, పాల సముద్రవీచికలా, మందమలయానిలయంలా, చంచలాగతిని సభ్యుల ఆత్మలనే కరిగించివేసింది.

నాట్యం పూర్తిఅయి ఆమె తాను వేషము వేసికొనే అభ్యంతరమందిరం లోకి, రుద్రదేవ మహారాజుయొక్క, ఇతర సభాసదులయొక్క, ఇతర సభాసదుల యొక్క సెలవునంది వెడలిపోయినది.

ఆమె లోనికి వెళ్ళగానే, ఒక వృద్ధ ఆమె కడకువచ్చి 'మధుమావతీ దేవి! శ్రీ జాయప మహారాజులంవారు సైన్యంతో బయలుదేరి లకుమయారెడ్డి సైన్యాన్ని ఎదురుకొనేందుకు అవసరమని శివదేవయ్య గురుపాదుల కోరిక. ఇది అతి రహస్యంగా జరగాలి. శ్రీ జాయపమహారాజులంవారు మూడవసైన్యాన్ని పానగల్లు పంపించిఉన్నారు. ఆ పానగల్లు పట్టణంలో సారంగపాణిదేవ మహారాజు తన సైన్యంతో సిద్ధంగా ఉన్నారట. నీవుకూడా శ్రీ జాయప మహారాజులంవారితో బయలుదేరాలి. సంతోషానికి మీరిరువురూ బయలుదేరిన ట్లుండాలట. అవసరమైతే లకుమయప్రభువు సైన్యాన్ని నాశనంచేసి, లకుమయ ప్రభువును బందీగాపట్టి సగౌరవంగా ఓరుగల్లుకు కొనిరావలసిందని గురుపాదులు తమ ఆలోచనగా శ్రీ మహారాజులంవారికి మనవి చేయనున్నారు' అని రహస్యంగా నివేదించినది.

శివదేవయ్య దేశికులు శివావతారులని మధుమావతికి నమ్మకం. మధుమావతి భక్తురాలు. రాచరికపు వ్యవహారాలెరిగిన శేముషీ సంపన్న. ఆమె శ్రీ శివదేవయ్య దేశికుల భావం అర్థం చేసుకున్నది. ఆ మరునాడు శ్రీ శ్రీ జాయప మహారాజులవారు మధుమావతితో, తన రాణివాసంతో సంగమేశ్వర పుణ్యక్షేత్రదర్శనానికి పరివారయుక్తులై బయలుదేరారు.

౧౩

రుద్రదేవి తిన్నగా తన అభ్యంతర మందిరంచేరి, కవచాదులు చెలులు విప్పగా, మరల జవ్వనియై, స్నానగృహానికి వెళ్ళింది. స్నానమాచరించి కుల

దేవతయైన కాకతీదేవి పూజచేసి, భోజనం పూర్తిచేసి, విద్యామందిరంచేరి, పీఠ మధివసించి, ఏవో గ్రంథాలు చెలులచేత తెప్పించుకొని, చదువుకొనుట ప్రారంభించింది.

ఎంత గొప్పవాడైనా, ధర్మపరిపాలనాదక్షుడైనా, ప్రజానురంజకుడైనా, వీరవిక్రముడైనా ప్రతిమహారాజు అవసానకాలమందూ, సామంతులు తిరగబడడం ప్రక్కదేశాలరాజులు దండెత్తిరావడం, వానివల్ల ప్రజాక్షోభ కలగడం కాటకం వస్తూఉండడం జరుగుతూ ఉంటుంది. తన తాతగారి రాజ్యకాలం ఆ కొద్దిసంవత్సరాలూ, దేశం అంతా తలక్రిందులైనది. తన పెదతాతగారి చరమకాలం క్షీణవత్సరాలే.

తన తండ్రిగారు ఒక్కొక్క సంవత్సరము ఒక్కొకవైపు యుద్ధయాత్ర సలిపి ఒక్కొక్కదేశం జయిస్తూ, ఈ సామ్రాజ్యము నిర్మింపవలసి వచ్చినది. నతనాటిసీమప్రభువు మేనత్తభర్త; వెలనాటివారు సవతి మేనమామలు. చాళుక్యప్రభువులు తమ కెప్పుడూ అనుకూలురు. ఆరువేలనాడు గిరిసీమ కొండపడమటి తూర్పుసీమలు తమకు చుట్టాలు. సింధువాటిసీమ పాకనాటిని మార్జవాటిని జన్నిగదేవప్రభువు రాజ్యంచేస్తూఉండెను. ఆయన రాజభక్తి తంగయసాహిణి రాజభక్తికి వన్నెలు దిద్దుతుంది. ఇటు మానువనాటిసీమలో రాజద్రోహం పూర్తిగా తలఎత్తింది. ఒకపక్క ఈ గజదొంగ గన్నారెడ్డి, వేరొకప్రక్క అతని పినతండ్రి లకుమయ మహారాజు యుద్ధం చేయబోతున్నారు. గన్నారెడ్డి ఎంత గజదొంగఅయినా సాధ్యమైనంతవరకు ప్రజాసంహారము లేకుండా వైరిసంహారముమాత్రం చేస్తున్నాడు. అది అంతవరకు నయం. ఈలా రాజ్యాలు పాలించేవారి తలపై ఉన్న భారం శేషునిభారానికి వేయిరెట్లవుతున్నది. రాజుల కెందుకీ ఆశ! ఈ ఆశతో ఎన్ని సామ్రాజ్యాలు జన్మించి నాశనమవుతున్నవి! రాజ్యాలకోసం బలమైనవాడెల్లా ప్రయత్నంచేస్తూ తోటిరాజుల్ని, తన సైన్యాల్ని హింసిస్తూ శాంతియుతమైన దేశాలలో సంక్షోభం తీసుకువస్తూ ఉంటారు.

రుద్రదేవి తాటియాకులపుస్తకం చూస్తున్నా, ఆమె మనస్సు ఈలా ప్రపంచయాత్ర చేస్తున్నది.

ఆమె ఈ దినాలలో తన నగరిలో యువతి. మహారాజసభలో పురుషుడు! ఆమెకు శ్రీ శివదేవయ్య దేశికుల భావం పూర్తిగా అర్థమైనది. ఆమె సంపూర్ణస్త్రీయై, ఆ ఉత్తమపురుషుడు,...ఆ ఉత్తమచాళుక్యుడు,..ఆ...ఆ చాళుక్యవీరభద్రుని ఎదుట నిలుచున్నది.

చాళుక్యవీరభద్రమహారాజు నాడు తన్ను సంపూర్ణస్త్రీగా తోటలో చూచుట కామె పొందిన యానందము వర్ణనాతీతము. ఎప్పుడా మహాభాగుడు ప్రత్యక్షమైనాడో, ఆ శుభముహూర్తములో తనలో ఉన్న అనంతానుమానాలన్నీ సూర్యకాంతికి మంచుకరిగినట్లు కరగిపోయాయి. ఆ దివ్యపురుషుని ఎదుట

తన జనపదమూ, తానూ-తనచుట్టూ నిర్మించిన పురుషత్వదుర్గకుడ్యాలు, బురుజులు రాలిపోయినవి. తాను స్త్రీయై జన్మించిన కథను, ఫలశ్రుతి అమృతకలశోప మానమై ఆనాడు ప్రత్యక్షమైనది. తన ఒడలు ఝల్లుమన్నది. తన దేహము ఉప్పొంగినది. తన హృదయము మత్తిల్లినది. కన్నులరమూతలు పడినవి. తన పెద వులు వణకిపోయినవి. ఫాలమున చిరుచెమ్మటలు పోసినవి. కంఠాన మధుబిందువు లలమిపోయాయి.

ఆ సాయంకాలము తా నెట్లింటికి వచ్చినదో! ఇంతలో దేశికులూ, ఆ ప్రభువూ తన్ను రుద్రదేవమహారాజుగా చూడడానికి వచ్చారు. లోంగని గుండెను దిటవుపరచుకొని వారికి తాను దర్శనమిచ్చింది. వారితో మాట్లాడిన ఆ కొలది కాలమూ తనకు అసిధారా వ్రతనిర్వహణ మయినది.

తానా మహాపురుషుని ప్రేమించుచున్నమాట నిశ్చయము. భగవంతుని మనం ప్రేమించమా? అంతియ ఈ ప్రేమయున్నూ! దూరాన్నుండే ఆ దివ్య పురుషుని ప్రేమిస్తూ, ఈ రాజ్యనిర్వహణరథం నడుపుకుంటూ, తనధర్మం తాను ఆచరిస్తుంది. అవివాహితఅయిన స్త్రీకి రాజార్హత లేదంటారు. తన కా భాగ్యమే కలిగితే ఏ రాజ్యసంక్షోభమూలేని సాధారణ కన్యయై, జీవితరహస్యం తాను తెలుసుకోగలదు.

తన తండ్రి, తన గురువులు ఇరువురూ తానెన్నిసారులు తనకీరాజ్యం అక్కరలేదన్నా, 'నీవు రాజ్యభారం వహించవలసిందే' అని ఖండితంగా చెప్పినారు. తాను తండ్రిమాట వ్యతిరేకించడానికి సాహసించినా, భగవంతుని అవతారమైన గుర్వాజ్ఞ ఎట్లు వ్యతిరేకించగలదు?

సామంతులలో కుట్రలు, రాజద్రోహం; ప్రజలలో కలహాలు వ్యాధి కాటకాల విజృంభణ; అతివృష్టి, అనావృష్టి బాధలు, పొరుగురాజ్యాలవారి కాంక్ష, ఇవన్నీ భరించవలసిన రాజధర్మ మెంతభయంకరము?

తాను స్త్రీయై, ఆనందజీవితయాత్రోన్ముఖ వధువై, గృహిణియై, బిడ్డల తల్లియై, బహుకుటుంబినియై, సంసారయాత్ర సాగించవలసిన బాలిక! ఈలా కఠినరాజ్యధర్మము నిర్వహించడం ధర్మవ్యతిరేకం కాదని తన గురువులిరు వురూ తలపడం ఏలా పొసగిందో తనకిప్పుడు గ్రాహ్యంకాని విషయమే అయినది! అట్లు చేయకపోవడ మధర్మమని కూడా దేశికులు బోధించారు. 'రాజ్యార్హతకలిగి, రాజ్యం చేయనివాడు, ఋతుస్నాతయై పతినికోరిన భార్యను జేరనివాడూ, కలిగియుండి, అన్నార్తునకు భోజనమిడనివాడూ, ఘోరపాపాల నాచరించినవాళ్ళు' అని గురువుగా రుపదేశించారు.

తాను స్త్రీయని ప్రకటించి దేశికులు మంచిపనిచేశారు. తనకు సోదరులు లేనప్పుడు, తండ్రికి సోదరులు లేనప్పుడు, పెదతాతగారికి బిడ్డలులేనప్పుడు, కాక తీయ వంశానికి తానొక్కతె రాజ్యార్హత కలదని నిర్ణయింపబడినయపుడు తాను రాజ్యం స్వీకరింపకుండా ఏలా ఉండగలదు?

ఈ విషయమై తనకూ, తండ్రిగారికీ, తమ దేశికులకూ దీర్ఘ వాదోపవాదాలు జరిగినవి. తాను తనతండ్రివెనుక రాజ్యం చేసితీరవలసివచ్చింది. అలాటి ధర్మనిర్ణయం జరిగిన వెనుక తన సర్వశక్తులతో మనోవాక్కాయకర్మలచే ఆ ధర్మాన్ని ఆచరించి తీరుతుంది. అది తన తపస్సు, తన జీవితం, తన ఆత్మ.

అలాంటి తపోమయ జీవితంలో పురుషుడు ప్రవేశించడానికి తావేది? పురుషుడుగా, హృదయేశ్వరుడుగా, ఆత్మనాథుడుగా తనకు ఈ రెండుమూడు నెలలలో ప్రత్యక్షమైన ఆ దివ్యుడు తనకు గాడు. ఆ రూపము, గంభీరకంఠ మాధుర్యము, తనకు దూరంకావాలి.

“స్వయంభూనాథా! నేను అబలను. అసహజమైన పురుషధర్మం నేను నిర్వహించాలి. యుద్ధంలో సైన్యాలను నడిపించుకొని విరోధులపై దండెత్తి, కళ్ళార విరోధి సైనికులు, నా సైనికులు నాశన మవుతూంటే చూడాలి!

“తండ్రీ! స్వధర్మమూర్తీ! ధర్మరక్షణకోసం స్త్రీ పురుషులను శిక్షించాలి. బంధించాలి. ఏలా తప్పగలదు నీ ఆదేశం? అకుంఠితమైన ఈ భయంకరధర్మం ఎంతకాలం నిర్వర్తించగలను?

“నాలోని సౌందర్యం నాశనమైపోవుగాక! నాలోని, కాంతులు నుసిగా రాలిపోవుగాక! నా మనోనాయకుడు నాకు దూరమగుగాక!

“రాజ్యము వదలడానికి వీలులేదు. పురుషుని వదలలేను.

“ఈ కోలనైన చక్కని నా మోము, రేఖలు ప్రవహించే ఈ దేహము, పొంకాలు తిరిగిన ఈ అంగాలూ కృంగి, కృశించి కర్కశరేఖలు తాల్చి నేను కురూప నగుదునుగాక!”

౧౪

రుద్రదేవికి కన్నులనీరు జల జల ప్రవహించింది. ఆమెకు తా నర్జునుని నిర్వేదానికి లోనయిపోయినట్లు స్పష్టంగా తెలుసును. అయినా పొంగిపొరలి వచ్చే దుఃఖాన్ని ఆమె ఆపుకోలేకపోయింది. ఆమెకు ధైర్యము పటాపంచలయింది. ఏ చెలిఅయినా, సేవకురాలయినా చూస్తారేమోనన్న సిగ్గు. కళ్ళు తుడుచుకుంది. కళ్ళు ఎఱ్ఱబడినాయి.

అలా క్రుంగిపోయి, ఆమె దీనహృదయయై ఉన్న సమయంలో, ఆ కుతప కాలంలో శ్రీ రుద్రదేవప్రభువును దర్శించడానికి శ్రీ మల్యాల కుప్పమాంబికా దేవి, అన్నాంబికాదేవితో బంగారుపాదిగిన అందలాల నుండి నగరిప్రాంగణంలో దిగారు. వెంటనే ద్వారపాలకులు వారిని సగౌరవంగా తోడ్కొని అభ్యంతర మందిరాలలోనికి తీసుకొనిపోయి శ్రీ సభామందిరంలో కూర్చుండబెట్టినారు.

ఒక దౌవారికపోయి విద్యామందిరకవాటందగ్గర నమస్కారం చేస్తూ ‘జయ జయ! శ్రీ మహారాజులంవారికి. శ్రీ మల్యాల కుప్పమాంబికాదేవి, శ్రీ అన్నాంబికాదేవి మహారాజుల దర్శనానికి వేంచేశారు’ అని మనవిచేసింది.

ఆమాట వినడంతోటే రుద్రాంబికకు ఎక్కడిలేని ధైర్యమూ కమ్ముకుంది 'వారిని సభాగృహంలో కూర్చుండబెట్టు' మని ఆజ్ఞాపించి లేచి, విసవిస నడచి స్నాన గృహం చేరి మోము కడుగుకొని దాసి అందిచ్చు వస్త్రాన తుడుచుకొని, ఆమె కుప్పాంబిక, అన్నాంబికలు కూర్చునిఉన్న స్త్రీ సభాశాల చేరింది.

దివ్యరూపంతో వచ్చిన ఒక బాలికను చూచి మహారాణి ముమ్మడాంబికా అనుకున్నారు వారిరువురూ! కాని వారు ముమ్మడాంబికను చూచే ఉండిరి. అంతకన్న పొడుగరియై దేవతాకన్యలావచ్చిన ఈ బాల ఎవరుఅని వారిద్దరూ తక్షణమే లేచి ఆమెకు నమస్కరిస్తూ నిలుచున్నారు. రుద్రాంబ నవ్వుతూ చరచరా వారిరువురికడకు వచ్చి 'ఏమమ్మా అలా తెల్లబోయి చూస్తున్నారు. నన్నానవాలు పట్టలేదా?' అని ప్రశ్నించి, 'కూర్చోండి' అంటూ, తాను వారి ప్రక్కను అధివసించింది.

అప్పటికి రుద్రాంబమోములోని రేఖలు గమనించి, మాటలు విని వారిరువురూ ఈమె రుద్రమహారాజ్ఞియని గ్రహించి అత్యంతాశ్చర్యం పొందినారు.

వారిరువురూ రుద్రమహారాజ్ఞి పాదాలకు నమస్కరించారు. రుద్రాంబిక వారిరువురిని లేవనెత్తింది.

కుప్పా:- ఈమె అన్నాంబిక శ్రీ కోటారెడ్డి మహారాజు కొమరిత!

రుద్ర:- అవును. లకుమయ్యాకుమారుని వివాహం చేసుకోడానికి ఇష్టం లేకపోతే, మీరు ఆదవోని ప్రాంతాలకు వెళ్ళినప్పుడు మీతో పారిపోయివచ్చిన బాలిక. అన్నాంబికాకుమారీ! నీధైర్యమూ, సాహసమూ నాకెంతో ఆనందం కలుగజేసినాయి. మీరంతా ఈ నగరం రావడమూ నాకు తెలిసింది.

కుప్ప:- మహా...మహా...మహా...

రుద్ర:- మహారాణీ! అని పిలువుతల్లీ! మీకు భయమేమి? నేను ఇప్పుడు రాజునూకాను, రాణినీకాను, వట్టిరుద్రమ్మను!

కుప్ప:- మహారాణీ తమదయ అనుపమానం! ఈ బాలికను వెంటబెట్టుకొని మేము వచ్చినదినాలలో తమదర్శనం చేద్దామని సంకల్పించుకొంటిని. కాని ఇరువురు గజదొంగల అక్కనయిన నేను తమదర్శనం చేసుకోడానికి ధైర్యం లేకపోయింది.

రుద్ర:- మరి యిప్పుడెలా వచ్చింది ధైర్యం?

కుప్ప:- ఈ అన్నాంబికా కుమారి నన్ను దినదినమూ వేధపెట్టింది మ... మహా... మహారాణీ!

రుద్ర:- (చిరునవ్వుతో) కుప్పాంబికాదేవీ! మీకు ఇంకా అనుమానం వదలలేదు. నన్ను రుద్రాంబికా అనే పిలిస్తే ఆనందంపొందుతాను.

అని ఆమె మందహాసవదన అయింది. అన్నాంబికా కుమారి ఇంతలో చటుక్కునలేచి రుద్రాంబిక పాదాలకడ మోకరించి, 'మహారాణీ. గన్నారెడ్డి ప్రభువు ఉత్తమవీరుడు, సుగుణసంపన్నుడు, అలాంటి ఆ ప్రభువూ, సర్వవిధాలా

వారికి దీటు వచ్చే వితలధరణీశుడూ ఏలా దొంగలయ్యారో నాకు అర్థంకాలేదు. వారు నిజంగా గజదొంగలుకారు. మహారాణులవారు తమకు సహజమైన అపార కరుణతో వారిద్దరినీ వారి అనుచరులతో క్షమిస్తే వారంతా తమసైన్యంలో చేరుతారు. శ్రీ గన్నారెడ్డి మహారాజు తమ కుడిచేయి కాగలడు మహారాణీ! వారినందరినీ క్షమించండి' అని కన్నుల నీరు ప్రవహింప ప్రార్థించినది.

రుద్రాంబికాదేవి అన్నాంబిక మోము తీక్షణంగా పరిశీలించి, ఒక్క నిమిషం పక పక నవ్వుతూ అన్నాంబికను గ్రుచ్చి ఎత్తి కౌగిటచేర్చుకొని, 'అన్నాంబికాకుమారీ! నువ్వు వట్టి జాలివమ్మా! కరిగిపోయే హృదయం నీది! నువ్వు ప్రార్థించిన విషయం నేను బాగా పరిశీలించి తగినపని చేస్తాను' అంటూ ప్రక్కను కూర్చుండబెట్టుకొన్నది. రుద్రాంబిక కుప్పాంబికాదేవివైపు చూచి, కన్నుమూసి తెరిచింది. ఆమెయూ అవునన్నట్లు కన్నుమూసి తెరిచింది.

రుద్ర :- అయితే! నేను శ్రీ శివదేవయ్య దేశికులవారిని ఈ విషయం పూర్తిగా విచారించి గన్నయ్యప్రభువుతో న్యాయబేరాలు సాగించమంటాను.

కుప్పా :- మహారాణీ! మా తమ్ములిద్దరూ పసివాళ్ళు. మూర్ఖులై ఆలా గజదొంగలని అపకీర్తిపాలైనారు.

రుద్ర :- కుప్పాంబికాదేవీ! గన్నయ్యప్రభువు మూర్ఖుడంటే నేను ఒప్పను. రాజ్యాలు ఎల్లా స్థాపన అవుతున్నాయి? రాజులందరమూ బ్రహ్మదేవుని భుజంలోనుంచి వచ్చారని నమ్ముతున్నారా? రాజరికం విశ్వపురుషుని భుజాలు అన్న ఉత్తమభావానికది వ్యాఖ్యానం! పురాణాలు చదవలేదా చెప్పీ? ఎన్ని రాజ్యవంశాలు రాలేదు, పోలేదు? శివదేవయ్య మంత్రులవారు మా కాకతీయ వంశ చరిత్ర నాకు చెప్పారు. బొట్టుభేతప్రభువు మాపూర్వీకుడు ఎల్లాగో మాండలీకులయ్యారు. ఆయన కంచిపల్లవులకు మాండలీకుడు! ఆయన చిన్నతనంలో విరోధులు వారి రాజ్యమైన అనుమకొండ, కొలనువిదేశం ఆక్రమించుకొంటే ఆయనకు సామంతులైన విర్యాల ఎఱ్ఱనప్రభువు ఆ విరోధిని జయించి కొలనువిదేశంలో మా పూర్వీకుని సింహాసనం ఎక్కించి చనిపోయాడట. ఆ తర్వాత ఎఱ్ఱప్రభువు భార్య కామమసాని తాను స్వయంగా సేనలు నడపి, కాకతీయ మండలమైన సబ్బిసాహిర మండలం ఆక్రమించిన విరోధుల నాశనంచేసి ఆ బొట్టుభేత ప్రభువును తిరిగి కాకతిసింహాసనం ఎక్కించింది.

అన్నాంబిక :- మహారాణీ! కాకతీయ వంశము భగవంతుని దయవల్ల రాజ్యం సంపాదించినది.

రుద్ర :- కుమారీ! రాజ్యాలు సంపాదించిన వారందరూ భగవంతునిదయ వల్ల సంపాదించినవారే. ఈ భూమండలం ఏలే రాజులందరూ సూర్యవంశసులో, చంద్రవంశసులో! మనం అంతా ఆర్యధర్మం త్యజించిన గుర్జయ వంశసులం! మనం అంతా ఆర్యధర్మం తిరిగి గ్రహించినా యజ్ఞోపవీతం తీసివేయడం మూలాన సుక్షత్రియత్వం పోగొట్టుకొని, మనుమకులజులమై పోయాము.

గన్నారెడ్డిప్రభువు మాకు తెలిసినంతమట్టుకు ఏవిధమైన గజదొంగతనమూ చేయ లేదు. అల్లా చేసినట్లయితే శిక్షిస్తాము. లేకపోతే నెమ్మదిగా చెప్పించి రాజ ధానికి రప్పించుతాము.

అన్నాం :- వారిరాజ్యం వారికిప్పించరా మహారాణీ!

రుద్ర :- గన్నారెడ్డి అలా పారిపోకపోతే ఇప్పించి ఉండేవారమే. అతడు తాను వీరుడనుకొని పృథ్వీరాజ్యం వీరభోజ్యమని స్వయంగా రాజ్యం తిరిగి సంపాదించుకోవాలని అనుకున్నాడేమో? వీటి అన్నిటికి ఏమిగాని అన్నాంబికారాకుమారీ! నువ్వు నాతో కొద్దిదినాలు ఉండుతల్లీ! కుప్పాంబికా దేవీ నా కోర్కె పాలించి ఈ బాలికను నాతో కొన్ని దినాలు గడపనీయండి.

కుప్పా :- మహారాణి! తమ ఇష్టమే మాకు శాసనం. అవశ్యం ఉంచు కోండి. అమ్మాయి కవయిత్రి, అద్భుత గాంధర్వ విద్యావిలాసిని. ఆమెను మీరు వినీతిరాలి.

౧౫

ఆ సాయంకాలము రుద్రాంబ, అన్నాంబికా తోటలో విహరించారు. ఆరాత్రి చుక్కలక్రింద కూర్చున్నారు. అన్నాంబిక రుద్రదేవికి తాను రచించిన పాటలు వీణవాయిస్తూ మధుర కంఠంతో పాడి వినిపించింది.

౧

"శివుని శిఖపై వెలుగు చిన్నారి నెలవంక
భవురాణి భ్రూమధ్య ప్రసరించి వెలుగు.
శివుని పెదవులనాడు ధవళ చంద్రజ్యోత్స్న
భవురాణి చూపులో పర్వి లోకము నిండు.
నా వియోగములోన నాతి వెన్నెలయేది?
నా నవ్వులవి చేరె నళినాక్షి చంద్రుణ్ణి

౨

"దొంగవాడట కృష్ణుడూ వెన్న
దొంగిలించెడు వాడె వెన్నుడూ
దొంగలకు గురువటే దొంగలకు దేవుడటె
అంగనల హృదయములు దొంగిలించెడువాడె
దొంగవాడట......
వలువలను హరియించి వనిత ఎక్కె పొన్న
కలగని మనసుతో చెలువ వేణువునూదు
దొంగవాడట......"

ఈ పాటలను పాడుతూఉంటే అన్నాంబిక కంఠంలోనుంచి ప్రవహిం చిన గాంధర్వవాహిని అలకనందలా అత్యంతశీతలమై భయంకరమై గజగజవణి

కించింది. రుద్రాంబిక అన్నాంబికను తన హృదయానికి కదుముకొని గట్టిగా కౌగిలించుకొంది. రాజ్యరక్షా పాశాలను ధరించినా కోమలమైన తన రెండు చేతులా అన్నాంబిక చెంపలబట్టి మోమెత్తి ఆమె కన్నులలోకి చూచి 'చెల్లీ! నీవున్నూ నావలెనే బాధపడుతున్నావా? మనకన్న వ్యవసాయం చేసుకొనే రెడ్డిబిడ్డ నయంకదూ! నీ హృదయం అంతా నాకర్థమైంది. నీతండ్రికి విరోధి-గజదొంగా, నీ సార్వభౌమునకు విరోధి-అపఖ్యాతికి నీడైవెన్నాదేవాడూ నాయకుడా? కష్టసుఖాలు దరికిచేరని రాణివాసంలో కుసుమకోమలి, ఒక మనోహరాంగి-నాయికా? ఈలాగే ఉంటాయి తల్లీ లోకంపోకడలు.'

"ఒక సార్వభౌముని కొమరిత- భావిచక్రవర్తిని-నాయిక! ఉత్తమ సామంతుడు వీరుడూ-నాయకుడు. స్త్రీలకు స్వాతంత్ర్యంలేదు. అక్కగారూ! పురుషులకు స్వాతంత్ర్యం ఉందంటాము. నిజంగాలేదు. పురాణాలలో ఒకరికై ఒకరు పుట్టి, ఒకరినొకరు ప్రేమించి, ఒకరినొకరు చేరడానికి ఎన్నో బాధలనంది చివరికి మనోరథసిద్ధి పొందుతారు. కాదా అక్కగారూ?"

"కాళిదాస కుమారసంభవంలో పార్వతి శివునకై విరాళి- లాభంలేక తపస్సు- అప్పుడు శివుడు పార్వతిని ఇదివరకే ప్రేమించి ఉన్నాడు గనుక వివాహం చేసుకుంటాడు. రామునికై సీత ఉద్భవించింది, వారిద్దరి వివాహము అడవులపాలు - లంకానగరశోకవనవాసం, లంకాయుద్ధం - అగ్నిపరీక్ష-పట్టాభిషేకం! మన చరిత్రలు అల్లా ఎందుకుంటాయి చెల్లీ? మన కీరాజ్యాలు వద్దు. చక్కని నగలు, అందమైన వస్త్రాలు, ముద్దులుగులికే బిడ్డలు, కోరినభర్త! అవీ కావలసినవి. మనలో బడాయిలున్నాయి. గర్వం ఉంది. రాణులుగా ఏడాదికోసారి మనం నగలతో, అద్భుతమైన వస్త్రాలతో ప్రజల కంట బడుతాము. అప్పుడేగద మన అందాలను మన ఐశ్వర్యాలను లోకమూ, లోకంలోని స్త్రీలూ చూచి మెచ్చుకొనేది చెల్లీ!"

అన్నాంబిక నిట్టూర్పు విడిచింది.

"ఇంకముందు మన జీవితం — మన నాథులు, మన బిడ్డలు, సాధారణ భార్యలులా మనం భర్తజీవితంలో జీవితమై, అతని సంతోషం, అతనిపాటు, అతని కృషి, అతని చెమట, అతని బాధ, అతని పశుత్వము చూచి, అతడు మన కృషీ, మన మాతృత్వము, మన దాసీత్వము, మన సంతోషం, మన బాధ, మన ఆట, మన పాట చూస్తూ ఉండగా - నాగలిలాగే రెండు పశువులూ, పడవను నడిపే చుక్కానీ గాలులుగా జీవితయాత్ర సాగించడానికి వీలుందా చెప్పు!"

అన్నాంబిక ఆశ్చర్యంతో రుద్రమహారాణిని చూచింది.

"అంతఃపురాలలో పంజరాలలోని చిలుకలులా ఉండి, భర్త ఎప్పుడు వస్తే అప్పుడు పుత్తడి బొమ్మలులా వేషాలు వేసుకొని, మన అందాలు, మన భూషణాలు, మన చీరలు చూచేది మన దాసీలే అయినా సపత్నుల గొడవలలో పడి, కృంగి కృశించి మన బిడ్డలకు మనం పాలిచ్చుకోవడానికి వీలులేక, మన

వంటలు మనం తినడానికి వీలులేక, అనవసరమైన పూరగలు, భక్ష్యాలు తింటూ, ఆరోగ్యం లేక, అందించపోయి నగలూ, చీరలేనిందాలైతే రహస్యంగా ఏడ్చి ఏడ్చి కావ్యాలలోనూ శాసనాలలోనూమాత్రం ఎక్కి అదే పదివేలనుకొని సంతోషిస్తాం చెల్లీ!"

అన్నాంబిక కన్నుల నీరు క్రమ్మెను.

"రాజ్యంకోసం ఆ రాకొమరుని పెండ్లి చేసుకోవాలి మనం! ముక్కూ మొగం ఎరగము మనం. రాజ్యాలు పాలించే ప్రభువుల బిడ్డలము, రాజ్యాలు పాలించే ప్రభువుల భార్యలము, రాజ్యాలుపాలించే బిడ్డల తల్లులము, అందుచేత మనచుట్టూ గోడలు, మనపైన గోడలు; అనుకున్న చోటికి వెళ్ళడానికి వీలులేదు. వెళ్ళడానికి ఇష్టం లేకపోయినా, వెళ్ళవలసినచోటికి వెళ్ళితీరాలి."

అన్నాంబిక రుద్రదేవి ఒళ్లో వాలిపోయింది.

"రాజ్యాలకోసం అన్నదమ్ముల పోట్లాట. నాశంచేసుకొనడం. మామకు అల్లుడికీ; బావమరదులకు యుద్ధాలు_, కౌరవయుద్ధం! చాళుక్యగణక విజయాదిత్య రాష్ట్రకూట కృష్ణరాజ యుద్ధం! ఏమి భయంకరమమ్మా ఈ రాచ పుట్టువు?"

ఈ ఉపన్యాసం అంతా తెల్లబోయి విన్నది అన్నాంబిక. ఆ బాలిక కన్నుల దొనదొన నీరు పొంగింది. జల జల అశ్రులు రాలిపోయాయి. రుద్రదేవి ఒడిలో తలపెట్టుకొని, నిర్వచింపరాని ఆవేదనతో కరిగిపోయింది. రుద్రదేవి ఆ బాలికను, మళ్ళీ కౌగిలిలోకి తీసుకుని చెల్లీ, ఈ క్షణంలో నేను ఆంధ్ర సామ్రాజ్యానికి రాజప్రతినిధిని కాను. నువ్వు ఆదవోని మండలేశ్వరుల తనయవూ కావు! నువ్వు బాలికవు, నేను బాలికను. నువ్వు గన్నారెడ్డిని ప్రేమిస్తున్నావు. నేను చాళుక్య... చాళుక్య వీరభద్రుని ప్రేమిస్తున్నాను. నువ్వు కొంచెం నాకన్న నయం......"

అన్నాంబిక తలఎత్తి - కంటినీటితో ఉన్నా - మోము ప్రఫుల్లమై వికసించి వానతో తడిసిన పూర్ణకమండలంకాగా నవ్వుతూ 'మహారాణీ...' అని ఏదో చెప్పబోయింది. వెంటనే రుద్రదేవి ఆ బాలిక నోరు మూసి 'చెల్లీ ఒంటిగా ఉన్నప్పుడు, నేను నిన్ను 'చెల్లీ!' అంటాను. నన్ను నువ్వు 'అక్కా!' అని పిలు, తెలిసిందా? లేకపోతే నేను నువ్వు ఊహింపలేని బాధపడతాను. ఇది మనిద్దరిమధ్యా రహస్యం తల్లీ!' అన్నది. అప్పుడు అన్నాంబిక పకపక నవ్వుతూ లేచి, నాట్యంచేస్తూ,

"తెలిసిందమ్మా నాకొక తియ్యని కమ్మని రహస్యమూ,
దీనులపాలిటి మందారమ్మొక దేవికి మెత్తన హృదయమ్మా;
బంగారపు బొమ్మలకైనా పలపల మనునే ప్రణయమ్మా
పుత్తడి బొమ్మకు హృదయములోనే పురుషుడొక్కరు నివాసమ్మా"

అని కిల కిల నవ్వింది.

రుద్రదేవి 'దొంగపిల్లా, అల్లరిచేస్తావా? నీపని పడతా ఉండు' అంటూ పీఠంనుంచి లేచి పరుగున వచ్చింది. అన్నాంబిక అందకుండా పరుగెత్తింది. రుద్రమ్మ తరిమింది. వారిద్దరూ ఆ మందిరంనుంచి ఇంకో మందిరంలోకి పరుగిడిరి.

౧౬

ఆ రాత్రి వారలా పరుగెత్తుతూ ఉంటే, మహారాణి ముమ్మడమ్మ అక్కడకు వచ్చుటకు అనుమతి వేడుతూ ప్రతీహారిణిని పంపింది. చిన్నబిడ్డలా ఆటలాడుకొను రుద్రదేవికడకు దాసీలు ఎవ్వరును రావెరచినారు. ఒక కొత్త ఆప్పె ఎవ్వరో దూరాన భయభక్తులతో నిలిచి ఉండడం అన్నాంబిక కనిపెట్టింది.

వగరుస్తూ, నవ్వుతూ అన్నాంబిక రుద్రదేవి కడకుపోయి 'అక్కా, ఎవ్వరో నీకోసం వచ్చారమ్మా' అని తెలిపింది. రుద్రదేవి అన్నాంబిక దృష్టివైపు పరికించి ముమ్మడమ్మ ప్రతీహారిణిని చూచి అన్నాంబికను దగ్గరకు లాక్కొని 'చెల్లీ! అల్లా పిలవాలి నన్ను; లేకపోతే నీపని పట్టించిఉందును. ఇక నా కొమరిత, నా చెల్లెలు, నా భార్య అయిన ముమ్మడాంబికను చూడవుగాని' అంటూ రుద్రాంబిక, ఆ ప్రతీహారిణిని దగ్గరకు రమ్మని సైగచేసి 'మహారాణీగారు మా అలంకారమందిరంలోకి వస్తారుగాక! వారిని మేము ప్రేమపూర్వకంగా ఆహ్వానిస్తున్నాము' అని తెలిపింది.

ఆ ప్రతీహారిణి భక్తితో తలవంచి వెనక నడచుచు ముమ్మడాంబికాదేవి నగరిలోనికి వెళ్ళిపోయింది.

రుద్రదేవియు, అన్నమదేవియూ అలంకార మందిరంలోకి వెళ్ళినారు. అక్కడ వారు కూర్చుండి మాటామంతి చెప్పుకుంటోంటే ఘల్లు ఘల్లుమని బంగారుగజ్జెలు చప్పుడుగా ముమ్మడమ్మ చెలికత్తెలతో గుమ్మందగ్గరకు వచ్చింది. చెలులు గుమ్మంకడనుంచి వెనక్కు వెళ్ళారు. ముమ్మక్క లోనికి వచ్చింది.

ఆమె లోనికిరాగానే రుద్రదేవీ, అన్నాంబికా లేచిరి. రుద్రదేవి ముమ్మడమ్మకు అన్నాంబికను చూపిస్తూ 'దేవీ! ఈ బాల ఆదవోనిప్రభువుకు ఏకసంతానం. అన్నాంబిక, మన చెల్లెలు సుమా!' అని తెలిపింది. ముమ్మడమ్మ పాదాలకు అన్నాంబిక నమస్కరించింది. ముమ్మడమ్మ నవ్వుతూ అన్నాంబికాదేవిని భుజాలతో లేవనెత్తి 'చెల్లీ! నువ్వా, నా భర్తగారూ ఆడుకుంటూ ఉండడము నాకు దాసీలవల్ల తెలిసింది. మా భర్తగారితో ఆటలాడుకొనేందుకు ఇంకో భార్య వచ్చిందేమో అని భయపడి, ఉడుకుబోతుతనంతో చక్కా వచ్చాను' అంటూ పకపక నవ్వింది.

ఆ ముగ్గురు బాలికలు విరగబడి నవ్వుకున్నారు. ఆనందంతో ఉప్పొంగిపోయారు. వారి హృదయాలు త్రివేణీ సంగమం అయ్యాయి. ముమ్మడమ్మా రుద్రమ్మా మరింత సన్నిహితులగుటకు అన్నాంబిక కారణం అయింది.

వారు దాగుడు మూతలాడుకొన్నారు. కథలు చెప్పుకొన్నారు. రుద్రదేవి తన మధురకంఠంతో పాటలు పాడింది. కన్యక వధువులవలె ఆడుకున్నారు.

రుద్ర :- ఒసే పిల్లా! నేను పొలం ఎల్లవల్సిందిగదా ఇంతకూడైనా ఎట్టనేంటి?

ముమ్మ :- నే నేటి సేసేది మారాజా! నన్ను మీ సెల్లెలు అన్నమ్మ వొన్నం వొండనిస్తే గంద.

అన్న :- ఓరబ్బో! ఏటిమాటలు సెప్తుండవు వొదినా! నా అన్నకీ నాకూ తగవులాపెట్టి...

రుద్ర :- నిన్ను అత్తింటికి పంపేయాలని సూస్తన్నది గందా.

ముమ్మ :- మా ఆడబిడ్డను భరత ఎక్కడుండాడు?

రుద్ర :- ఏమో ఏ అడవుల్లో వుండాడో?

అన్న :- లేకపోతే ఏ రాచకొలువులో ఉండాడో!

ముమ్మ :- ఓయి మారాజ!

సద్దికూడూ మెక్కి సల్లగుండావూ
పొద్దెక్కి నాదయ్య పొలమెల్లిపోవూ?

రుద్ర :- నారాణిసూస్తుంటె నాగుండెకొట్టు
ఏరు వొరిణింతురే నిన్నోసి ఒట్టు

అన్న :- ఒకరంద మొకరిలో ఊగిపోతూ ఉంటె
ఒయ్యారినావొదినె! ఒదలగలదే అన్న.

అను పాటలను తామే కల కలలాడేరు. రుద్రమ్మ ముమ్మడమ్మను చూచి 'పెద్దచెల్లీ! ఈ రాత్రి నువ్విక్కడే ఉండు. కాని నీరహస్యం ఓటి నాకు తెలిసిపోయిందిలే! నేను భర్తను ఉండగా ఎందుకమ్మా మొన్న నా పట్టాభిషేక సమయంలో ఒకర్ని అంతదీక్షగా పరికించావు?' అని ప్రశ్నించింది.

ముమ్మ :- చూడు చెల్లీ! ఈ అక్క ఏమంటున్నదో! తాను పురుషుడై, రాజప్రతినిధై సింహాసనం ఎక్కి కూర్చున్నదీ! ఎదురుగుండా ఒక అందగాడు రాజప్రతినిధిని చూచి నిట్టూర్పులు విడవడమా? ఆ అబ్బాయినిచూచి రాజ ప్రతినిధిగారికి నిట్టూర్పులెందుకు?

రుద్ర :- అవునవును. ఆ అబ్బాయిగారి పక్క ఓ చిన్నబ్బాయి సింహాసనం అధివసించి ఉంటే, ఆ చిన్నబ్బాయిని చూచి నిట్టూర్పులు ఓ తాయిలంగారే విడిచి, అదంతా నామీద త్రోయడమా?

అన్న :- హోహో! చిన్నక్కగారూ పెద్దక్కగారూ మీలో మీరు తగాదాలాడి అన్ని రహస్యాలూ వెల్లడించుకొంటున్నారా? చిన్నక్కా! ఎదుటి వారెవరు? పెద్దక్కా! ఎదుటివారి పక్కవా రెవరు?

ముమ్మ :- ఎదుటవారు చాళుక్య...

రుద్ర :- పక్కవారు చాళుక్య...

అన్నా :- చాళుక్యఅంటే ? ఇద్దరు చాళుక్యులున్నారా ఏమిటి ?

ముమ్మ :- నాకు తెలియదు.

అన్నా :- చాళుక్య వీర...

ముమ్మ :- అదే చాళుక్య...

అన్నా :- చాళుక్య మహా...

రుద్ర :- అదే చాళుక్య...

అన్నా :- సరేలెండి !

నాకు తెలిసిందమ్మ నాకు తెలిసింది
దొంగలిద్దరి గుట్టు దొరసాని వినవె!

రుద్ర :- ఒక తాయిలంగారికి దొంగలంటే మా ఇష్టంట. దొంగ అనే మాట వినగానే వసంతంలో మల్లెలు వికసించిన ట్లయిపోతుందట !

ముమ్మ :- దొంగలంటే నాకు భయమూ
దొంగమాటెత్తేవు నయమూ !
దొంగపిల్లా నీకు దొంగలన ప్రీతటే !
దొంగల్ని తలచుకొని పొంగిపోతావుటే ?

ముగ్గురూ తెల్లవారేవరకూ మాట్లాడుకుంటూ ఉండిరి. రుద్రదేవి ఇటు వురితో సకలాంధ్రదేశములోనూ కాకతీయ వంశం అంటే కొందరు తిరుగుబాటు చేయబోతున్నారనీ, అందుకు కారణం తాను స్త్రీఅయి సామ్రాజ్య సింహాసనం అధివసింప నుండుటయే అనిన్నీ అందుకు శ్రీ శివదేవయ్య దేశికులు, ప్రసాదాదిత్య ప్రభువు ప్రతిఎత్తుగా చేస్తున్న కృషీ, అవన్నీ చూచాయగా వివరించింది. రాజద్రోహం ఆచరించే వారి పేరులుమాత్రం బయట పెట్టలేదు.

మాటలు చెప్పుకొని చెప్పుకొని ఆ బాలలు ముగ్గురు విపులమైన పాల సముద్రంలా ఉన్న రుద్రదేవి తల్పంపై ఒడలెరుగక నిదురపోయిరి.

★

షష్ఠగాథ

గజదొంగ

౧

గన్నారెడ్డికి ఇప్పుడు ఇరువది నాల్గవయేడు జరుగుతున్నది. అతనికన్న రెండేళ్ళు చిన్న విఠలధరణీశుడు. గన్నారెడ్డి ఆరడుగుల పొడవు. కోలమోము పెడదఫాలం తుమ్మెద రెక్కలవంటి చిన్న కోరమీసాలు.

విఠలధరణీశుడు ఏనుగు గున్న, అతని బలం భీమబలం. అతడు ఎంత పెద్ద బండరాయినైనా బంతివలె ఎత్తి అవలకు గిరవాటు వేయగలడు. ఏనుగులతో కుస్తీ పట్టగలడు. సింహాలతో పెద్దపులులతో నిరాయుధుడై యుద్ధంచేసి, చిన్న గాయమైనా లేకుండా వాని ప్రాణాలు హరింపగలడు; అతని దండలు చిన్న మద్దిచెట్టుల మొదళ్ళవలె ఉంటాయి. అతని ఛాతీ ఒక కొండచరియే. అతడు వేళాకోళంగా వీపుమీద చరిస్తే స్నేహితులు కూలబడి మూడు పల్టీలు వేస్తారు.

గన్నారెడ్డికి విఠలధరణీశుడు కుడిచేయి అయితే, అయిదడుగుల పది అంగుళాలున్న సూరనరెడ్డి అనే యువకుడు ఎడమచేయి. సూరనరెడ్డి దేహం ఒక చిన్న కొండే. అతన్ని శూలంతో పొడిస్తే చీమకుట్టిందనుకుంటాడు. శూరులు అతనికి ప్రత్యర్థులుగా ఎదుట పడడం అంటే వణకిపోతారు. మనుష్యుల్ని, గుఱ్ఱాల్ని, ఏనుగుల్ని, రథాల్ని సునాయాసంగా ఎత్తి నేలనేసి కొట్టడం అంటే అతనికి మహాప్రీతి.

సూరనరెడ్డీ, విఠలుడూ మల్లయుద్ధం చేస్తే రెండు కొండలు, రెండు భూగోళాలు ఢీకొన్నట్లే! ఇద్దరూ పెద్ద ఏనుప గదలతో యుద్ధం చేయడమంటే ఎంతో ముచ్చట పడతారు. కాని వీరిరువురికన్నా సన్నగా ఉన్నా సింహవిక్రముడైన గన్నారెడ్డితో వారు మల్లయుద్ధానికి తలపడరు. గన్నారెడ్డి పట్టుకు దొరకడు. అతని మాయలు ఒకరు ఎరుగరు.

గన్నారెడ్డికి ఇరవై ఒకటవ సంవత్సరం జరుగుతూఉన్న సమయంలో రాజవంశాలలోని యువకులు మూడువందల నలభైమందితో కలిసి ఓరుగల్లు వీడి అడవుల బడ్డారు. తమ తమ మండలాలనుంచీ, విషయాలనుంచీ, నాడులనుంచీ, ఆయా యువకవీరులు దిట్టరులైన సైనికుల్ని సేకరించుకొన్నారు.

“మేమందరం గజదొంగలం, శ్రీశ్రీ గణపతిదేవ చక్రవర్తి వృద్ధులై, రాజ్యభారం వహించలేని స్థితిలో, ఈ దేశంలో అరాచకం వచ్చింది. కాబట్టి మేము మా ఇష్టంవచ్చినట్లు దేశాలను దోచుకుంటాము. అధర్మంలో అధర్మమౌతాము. రాక్షసులలో రాక్షసులమైపోతాము” అని శివదేవయ్యా మంత్రికి కమ్మవ్రాసి, వాండ్లు అడవులదారి పట్టినారు.

ఆ దినం ఓరుగల్లు దద్దరిల్లింది. కాకతీయ వంశానికి భక్తులై, చక్రవర్తులకై తమ ప్రాణాలూ, తమ సర్వస్వమూ సమర్పించడానికి సిద్ధంగా ఉన్న మాండలికుల పుత్రు లెంతమందో ఆ గజదొంగల జట్టులో చేరారు. రేచెర్లవారి బిడ్డలెందరో అందులో చేరారు. మల్యాల చౌండసేనాని మనుమ డాజట్టులో చేరాడు. విర్యాలవారి బిడ్డలు చేరినారు.

ఈ గజదొంగల జట్టుకు సర్వసేనాని గోనగన్నారెడ్డి. అతని మాట ఆ యువకులకు దేవాజ్ఞ. అతడంటే ప్రాణాలు విడుస్తారు. అతడు నిప్పులో దూకమంటే దూకుతారు. పెద్దపులి చెవులు పట్టుకు లాక్కురమ్మంటే లాక్కు వస్తారు.

గన్నారెడ్డి తాను గజదొంగల నాయకుడు కాకముందే శ్రీశైలానికి పడమరగా ఉండు నల్లమల అడవులలో, భయంకర ప్రదేశంలో పాడుపడిన పట్టణం ఒకటి చూచాడు. ఆ పట్టణం ఆంధ్రశాతవాహన చక్రవర్తుల నాటిది. నాగార్జున పర్వత లోయలో ఉన్న ఇక్ష్వాకు పట్టణమైన విజయపురంవలె ఈ నగరము ఆ పూర్వకాలంలో మహోత్తమదశను అనుభవించింది. శాతవాహన రాజ్యాలు అడుగంటిన వెనుక పల్నాటి రాజులైన పల్లవులు విజృంభించినారు. ఆ దినాలలో ఈ నగరం పాలించే ఆంధ్రభృత్యుడైన ఒక శాతకర్ణి పల్లవులను ఎదిరించి ఆరేండ్లు పెక్కు యుద్ధాలలో ఓడించాడు. చివరకు పల్లవులచే ఓడిపోయాడు. పల్లవు లానగరమును నాశనం చేశారు. ఇరవై ఏళ్ళలో ఆ నగరాన్ని భయంకరారణ్యం కబళించి వేసింది.

ఈ నగరం చుట్టూ, ఇక్ష్వాకుల విజయపురి చుట్టూ ఉండే, కొండలకన్న ఎత్తయిన కొండలున్నాయి. ఆ లోయలోనికి ఒక్కటే దారి. అది కృష్ణఒడ్డు నుండే ఉన్నది. శ్రీశైల పర్వత ప్రాంతాల కృష్ణానది కొండల దొలచుకొని పోయి పాతాళగంగలా ప్రవహిస్తున్నది. శ్రీశైలానికి పన్నెండుమైళ్ళ ఎగువ కృష్ణకు తాకిఉన్న ఒక కొండ రెండువందల బాహువుల ఎత్తు ఉంట (1 బాహువు = ఈనాటి 2 గజాలు) ఆ కొండప్రక్క ప్రదేశం అంతా అ నిండి ఉంది. ఆ అడవిలో ఒక విచిత్రమైనదారి ఉంది. తెలియ దారిని ఒక సంవత్సరం పాటుపడినా కనుగొనలేరు.

ఆ పాడుపడిన నగరంలోని ఇళ్ళు, మేడలు గన్నారెడ్డి గా కూలిపోయిన కోటగోడలు మళ్ళీ యథాప్రకారంగా కట్టించి ఆ గోడలమీద అడవితీగెలు, గుబురుచెట్లు ఇంకను పెం పాడుపడి, మొక్కలతో నిండిఉన్నట్టుంటుంది, కాని చక్కగా యథారీతి బాగుచేయించినాడు గన్నారెడ్డి

ప్రతిగృహమూ అలాగే ఉన్నది. పైన పా కోట బాగుచేయించే సమయంలో గన్నారెడ్డికి నా నిధిలో వెండి బంగారు నాణెములు కొన్ని లక్షల ఖచిత సువర్ణాభరణాలు వేలకువేలున్నవి. ఒక

గారము కాబోలు! దానినిండా పూర్వకాలపు ఆయుధాలు తుప్పుపట్టినవి, తుప్పు పట్టక ఇప్పటికి సరియైన స్థితిలో ఉన్నవి దొరికినవి. నాణ్యవనిధిలో రాగికడ్డీలు, సీసపుకడ్డీలు, ముక్కలు, ముద్దలు, వెండిఇటుకలు ఇరవై ముప్పదిబళ్ళ వస్తువులు బయల్పడినాయి.

గోనగన్నారెడ్డికి ఇట్లు మూలధనం దొరికింది. సైన్యాలతో పోయి చిన్న సామంతులను కొద్ది కొద్ది పన్నులువిధించి ధాన్యాలు, ధనాలు సేకరిస్తున్నాడు. ఈతడు దాగుకొనిఉన్న ఆ పాడుపట్టణం చుట్టుప్రక్కల ఉన్న రైతులు కూరగాయలను పండించి అతని సైన్యాలకు అందిస్తున్నారు. వారి కాతడు ఎక్కువ మూల్యం అందిచ్చేవాడు.

ఆ రహస్య దుర్గానికి చుట్టూ ఉన్న చెంచులూ, బోయలూ గోనగన్నారెడ్డి సైన్యానికి ఉపసైన్యాలుగా ఉంటూ ఆ దుర్గరహస్యం లోకానికి ఎవ్వరికీ తెలియకుండా కాపాడుతున్నారు. ఆ పరిసరాల ఎక్కడో గన్నారెడ్డిదుర్గమే ఉందనిమాత్రం అందరికి తెలియును. కాని అది ఎక్కడో ఎవ్వరికీ తెలియదు.

౨

ఆ రహస్య దుర్గంలో గన్నారెడ్డీ, అతని సహచరులు సర్వకాలం మల్లయుద్ధాలలో శిక్షణ పొందుతూ ఉంటారు. గన్నారెడ్డి వారికి యుద్ధ విధానాలు అనేకం నేర్పుతూ ఉంటాడు. సైనికుల నేకులు భార్యలను, ప్రియురాండ్రను తల్లులను తెచ్చుకొన్నారు. ఒక్కొక్కప్పుడు సైనికుల వినోదారము తోలుబొమ్మలు, యక్షగానాలు, జక్కులకథలు, పల్నాటి వీరగాథలు, వంటి బుర్రకథలు, పురాణ శ్రవణము, సంగీతసభలు, విద్యావ్యాసంగము, నాట్యసభలు, ఆ రహస్య దుర్గంలో జరుగుతూ ఉంటాయి.

గన్నారెడ్డి మంత్రులలో గట్టిమైన ఆరుగురు నియోగి బ్రాహ్మణ బాలకు ...రు. ఆ బాలకులలో మేటి, సోమయామాత్య కుమారుడైన చినఅక్కిన ... అక్కిన శివదేవయ్య మంత్రి శిష్యుడు. రాజనీతి తన దేశికునికడ ... గ్రహించి ఆ చిన్నతనంలోనే పెద్దరాజ్య రథపుపగ్గాలను దృఢ ...తున్నాడు.

... చిన్న అక్కినమంత్రిని తనకు ముఖ్యమంత్రిగా, అపసర్ప ...గా ఏర్పరచాడు. అపసర్పనాయకుడు సబ్బప్ప అవిద్యలో ... అపసర్ప గణనాయకుడైన శ్రీ విరియాల గొంకప్రభువు ...కుని వేషం లేదు. ఆ రహస్యదుర్గంలోని సేనాపతులు ...వ్వ సబ్బప్పవు కాదుగదా అని ప్రశ్నించుకుంటారట. ...డు ఒక తేలును చంపుతూఉంటే, పక్కవారు ...న్నారట.

... కొలువు తీర్చిఉన్న గోనగన్నారెడ్డికి సబ్బప్ప

ఒకనాడు ఒక లేఖామంజూషను తెచ్చిఇచ్చినాడు. ఆ మంజూషచుట్టూ ఉన్న దారపుముడిని సునాయాసంగా విప్పి గన్నయ్య శ్రీ శివదేవయ్యా దేశికుల లేఖ చదువుకొన్నారు. వెంటనే ఆయన తనముందు చిన అక్కిన ప్రెగడను చూచి 'ఏమండీ అక్కినామాత్యులవారూ, మా బాబయ్యగారు లక్షలాది సైన్యం నడిపించుకొని ఈ చుట్టుపక్కల విడిదిచేసి ఉన్నారని మనకందరకూ తెలుసును. వారితో మా తమ్ముడు వరదారెడ్డిప్రభువు తన్ను తీసుకొనివచ్చిన దారి జ్ఞాపకం ఉంచుకొని తండ్రికి దారి చూపించి అంతవరకు తీసుకు రాగలిగాడు. కాని కళ్ళకు గంతలుకట్టి మనం మన దుర్గానికి తీసుకువచ్చాము. ఆ రహస్యదుర్గం కనిపెట్టాలని ఇప్పటికి నెలరోజులనుండి మా చిన్నాయనగారు ప్రయత్నం చేస్తున్నారు. కాని ప్రయత్నాలన్నీ వృథా అయిపోయినాయి.

"ఇక్కడ శ్రీ శివదేవయ్య మంత్రులవారి ఉత్తరం చూస్తే ఒక విచిత్రం చేద్దామని తోస్తున్నది. మా చినన్నాయనగారిని మాయచేసి, ఒక్కణ్ణి బంధించి, ఓరుగల్లు చేర్పించి, అక్కడ శివదేవయ్య మంత్రులవారి చేతుల్లో పడేటట్లు చూద్దాము. వెంటనే మనం వెళ్ళి మా వర్ధమానపురపుకోటను ముట్టడిస్తాము. పట్టుకుందాము. అదికూడా చిత్రంగానే! దీనికి మీ మీ ఉద్దేశాలు చెప్పండి" అని సభాముఖమై అడిగెను.

విఠలధరణీశుడు వెంటనే, 'అద్భుతం' అన్నాడు. సూరపరెడ్డి తల ఊచాడు. చినదామానాయుడు చాలా బాగుందన్నాడు. అందరూ 'వెంటనే' అన్నారు. అప్పుడు చిన అక్కిన ప్రగడ లేచి, గన్నారెడ్డినిచూచి 'ప్రభూ! తాము ఆలోచించినది సరియైనదే కాని మనం ఎందుకోసం ఈలా గజదొంగలం అయ్యామో ఆ ఉత్కృష్టకార్యం అలా ఉండగానే వర్ధమానపురపుకోట పట్టుకోగూడదు. లకుమయను ఖైదీగా పట్టుకొని ఓరుగల్లుమహానగరం పంపిద్దాము. అంతే! ముందుంది ముసళ్ళపండుగ! మీరే ఆలోచించండి' అని మనవిచేశాడు. ఇరువదిఒక్క సంవత్సరం ఈడుగల అక్కిన తలఊపుతూ ఒక్కొక్కమాటే ఆలోచనాపూర్వకంగా ఈలా చెప్పినాడు.

గన్నారెడ్డి విని 'అవును, అక్కినమంత్రీ మీ మాటలు నాకు నచ్చాయి. అలాగ చేద్దాము. మా చిన్నాయనగారిని రాత్రికిరాత్రి మాయం చేయాలి. దానికి ఉపాయం ఈ రాత్రే ఆలోచిస్తాను' అని చెప్పి లేచినాడు. సభ ముగిసింది.

ఆ రాత్రి 'ఏమయ్యా సబ్బనాయకా! మీ వేగులవారు పరిశీలించి తెల్సుకొని వచ్చిన విషయాలు కొన్ని కావాలి నాకు' అని తన ఏకాంత మందిరంలోనికి సబ్బయ్య నాయకుని పిలిపించి గన్నయ్య అడిగాడు.

సబ్బ:- మహారాజా! సైన్యం అంతా కృష్ణాతీరం పొడుగునా విడిశారు. మీ పినతండ్రిగారి శిబిరం శ్రీశైలం దగ్గర ఉన్నది. వివిధ సైన్యాలన్నీ కలిపి ఒకలక్ష ముప్పదివేలమంది ఉన్నారు. ఆయన వేగులవారు ఈ ప్రదేశాలన్నీ

నూదిని వెదికినట్లు వెదుకుతున్నారు. జల్లెడతో గాలిస్తున్నారు. ఎన్నిసార్లు చూచినా ఈ దుర్గానికి మార్గం దొరకటంలేదు. ప్రభువుల ఆజ్ఞ చొప్పున మన దుర్గంలో ఒక్క దీపం, ఒకమంటకూడా రావటంలేదు. పగలు పొగరాకుండా వంటలు చేయిస్తున్నాను. అయినా మన దుర్గాన్ని వారు కనిపెట్టవచ్చునని ఏచారుడైనా రావచ్చు. అలా విడిగావచ్చిన చారులు మళ్ళీ వారికి కనబడ రనుకోండి. అయినా ఏకొండ శిఖరాన్నుంచో గమనించి, అనుమానించి సైన్యాన్ని తీసుకరావచ్చు. వారు హతమారారే అనుకోండి. అయినా దుర్గ రహస్యం బయలవుతుంది.

గన్న :- అందుకనే నేను ఒక ఉపాయం ఆలోచించాను. మనవాళ్ళు రెండు మూడు వేలమంది, రహస్యమార్గాన వీరి సైన్యాలకు దూరంగా కనబడి, వారిని ఆ అడవులలో తప్పుదారుల పట్టించాలి. ఇంకొక వేయిమంది, ఈ ఎగుడు దిగుడు కృష్ణవెంబడినే దిగువకు తీసుకొనిపోయి వాళ్ళపాట్లు వాళ్ళకు పెట్టాలి. ఇంకొక అయిదారు వందలమంది ముందు పరుగుతీయాలి. ఆవెనుక వీరిసైన్యం ఎంతవస్తుందో రానీ, అలా పరుగుతీస్తూ కృష్ణ ఎగువకు లాక్కుపోవాలి. మూడు నాలుగు వేలమంది మన గజదొంగ పతాకం రాచటేనుగుకట్టి ఈ సైన్యానికి కనబడి దొరక్కుండా కందనోలుపోయి ఆ కోటలో ఉంటారు. ఈ గడిబిడలో చిన్నాయనగారు ఏసైన్యంలో ఉన్నారో నాకు వేగు అందించు. మా విఠలయ్యతో, సూరన్న రెడ్డితో, చినదామానాయనితో ఇతర నాయకులతో సంప్రతించి వారివారిని ఆ యా పనులకు నియోగిస్తాను. నీ వేగు ఆ యా సైన్యాలకూ ఇక్కడేఉండే నాకూ ఎప్పటికప్పుడు వార్తలు అందజేయాలి.

సబ్బనాయకుడు చిత్తమని సెలవుపొంది మాయమయ్యాడు. గన్నారెడ్డి తాను వేసిన వ్యూహవిధానాల ప్రకారం వివిధ సైన్యాలను వివిధ స్థలాలకు పంపించాడు.

తాను మెరికలవంటి నూరుమంది దళపతులతో సైనికులతో సబ్బనాయని కడ నుండి వేగు రాగానే రంగంలోకి ఉరకడానికి సిద్ధంగా ఉండెను. విఠలుడొక సైన్యాన్ని, సూరయ్యరెడ్డి ఒక సైన్యాన్ని, దామానాయుడొక సైన్యాన్ని, అక్కిన మంత్రి ఒక సైన్యాన్ని నడుపుకుంటూ కృష్ణకు దూరంగా ఒక ఎత్తయిన కొండమీదినుండి ఉన్న రహస్యమార్గంగుండా వారి వారి పనులు నిర్వర్తించడానికి వెళ్ళిపోయారు.

గన్నారెడ్డి ఒక వేగులవానికి ఏదో రహస్యాలు కొన్ని చెప్పి ఎచ్చటికో పంపించాడు.

మూడు రోజులైన వెనుక ఒక భయంకరమైన చెంచువాడు వచ్చి గన్నారెడ్డి ఎదుట నిలుచున్నాడు. గన్నారెడ్డి చెంచుభాషతో 'ఏమి దొరా! నీ మొగం నాకు కొత్తదిగా ఉంది' అన్నాడు.

ఆ దొర మొగం చిట్లించుతూ 'ఏమిదొరా! నా మొగం కొత్త అని పెబ్బులు నన్ను అవమానం చేయదలచుకొన్నారా' అనుచు వంగి నమస్కరించి

'ప్రభూ! నన్నే ఆనవాలు పట్టలేదా?' అని సబ్బనాయని గొంతుకతో అన్నాడు.

గోనగన్నారెడ్డి పకపక నవ్వి 'ఓయీ! అసాధ్యుడా! ఎంత మాయ చేశావు! సరే. విషయాలు తొందరగా తెలుపు' అన్నాడు.

సబ్బ:- ప్రభూ! మీ పినతండ్రిగారు సైన్యాలన్నిటినీ మన సైన్యాల వెంట ఎండమావుల వెంటబడిన పిపాసి రీతిగా పంపించాడు. తాను మాత్రం పదివేలమంది మెరికలవంటి సైన్యంతో శ్రీశైలంలోనే విడిది తీర్చి ఉన్నాడు. దినదినమూ పూజలూ పురస్కారాలు చేయిస్తున్నారు. చక్రవర్తిపై భక్తి ఉన్నట్లు వారి పేరున కొన్ని దానాలు ధర్మాలు చేసి దానశాసనాలు వేయించాడు. శ్రీశైల మఠాలన్నీ పండగలు చేసుకుంటున్నాయి.

గోన:- శ్రీశైలంలో మన అనుయాయులు అప్రమత్తులై ఉన్నారా?

సబ్బ:- చిత్తం. మీ ఆజ్ఞ కోసం నిరీక్షించండని వారికి బోధించి వచ్చాను. తమ శలవు.

గోన:- సబ్బనాయకా! మీ పని అద్భుతము. ఉదయాస్తమానాలు మిమ్ము పొగడడం అంటే నాకిష్టంలేదు. కాని అది తప్పటంలేదు. మీకు అద్భుతమైన బిరుదు అర్పించుకోగలను. అది తర్వాత. ఈ దినమే ఇక్కడ సాధారణంగా కాపలా ఉండేవారు కాక తక్కిన సైనికులు మారువేషాలతో శ్రీశైల నగర మహాక్షేత్రాన్ని చేరాలి. వారందరిని శివాచార్యులుగా, శివభక్తులుగా, జంగమదేవరలుగా, ఆరాధ్యులుగా శ్రీశైల వివిధ మఠభక్తులుగా చేర్పించండి. నాగురు 'జయ మహాదేవ శంభో! పార్వతీనాథ!'అని. దానికి ప్రతివచన సంజ్ఞ 'త్రిలోక్య నగరారంభ మూల స్తంభాయ శంభవే!' అని. ఇవి ప్రతివారికీ రావాలి. లేకపోతే చాలా తంటా ఉన్నది. రేపు రాత్రి శంభునుహోత్సవం, మైలారుదేవ ఉత్సవం, వీరభద్ర పళ్ళెం పట్టించండి. మొక్కుబడి తీరేందుకుగాను, ఎవరో ధనవంతుడైన భక్తుడు ఉత్సవం చేయిస్తున్నాడు. నువ్వొక శివాచార్యుడవు. నీ ఇంద్రజాలమంతా చూపించాలి. రేపు రాత్రంతా ఒళ్ళు తెలియని ఉత్సవాలు. మా చిననాయనగారి సైన్యాలు అనేక కార్యాలమీద చెదిరిపోవాలి. రెండు జట్లు ఒకచోట ఉండగూడదు. నేను వచ్చి ఆ ఉత్సవంలో ఉంటాను. ఆ తర్వాత నేను చెప్తాను మీరు ఏమిచేయాలో. మా చిననాయనగారు మాయం కాగానే మీరందరూ చప్పగా, చల్లగా పారిపోవాలి. ఈలోగా మన అంచెధారలు మా చిననాయనగారిని ఓరుగల్లు చేర్పించగలవు. నేను నా సాధారణపు గజదొంగ రూపంలో ప్రత్యక్షమవుతాను. మా చిననాయనగారికి, అంగరక్షకులకు గొప్ప శివభక్తులు ఒక చిన్న బంగారుపళ్ళెంలో ప్రసాదం ఇవ్వగలరు. వారు చక్కగా నిద్రపోతారు. మీ శిష్యులు వర్ధమానపురాంతఃపుర రక్షక భటులవుతారు. ఇక తతంగాయి విషయాలు నేనక్కడ చెప్తుతాను.

సబ్బినాయకుడు మరి కొన్ని క్షణికాలు మాట్లాడి మాయమైపోయాడు.

* * * * *

శ్రీశైలము పురాతనకాలంనుండీ మహాశైవక్షేత్రము. ఆంధ్రులు మొదట నుండీ శైవమతావలంబకులు. శాలివాహనశక పూర్వమునందు ఒక వేయి సంవత్సరాలనుండి శ్రీశైలము అనేక ఋష్యాశ్రమ సంకీర్ణమై బహుజనాకర్షకమై పవిత్ర యాత్రాస్థలమై ఉండేది. బౌద్ధమతముగాని, జినమతముగాని ఈ క్షేత్రాన్ని చెక్కుచెదర్చలేక పోయాయి.

ఈ దివ్యపర్వతము చుట్టూ ఉన్న నాడులలో ఆంధ్రమహారాజవంశాలు అనేకం ఉద్భవించి దేశాలు పాలించాయి. ఈ పర్వతానికి తూర్పున పల్లవ భోగములో రాజులు పల్లవులై విజృంభించారు. వారికి ముందు ఇక్ష్వాకులు, వారికి ముందు శాతవాహనులు సామ్రాజ్యాలేలినారు.

శ్రీశైలానికి దక్షిణంగా చళుకవిషయ రాజవంశమువారు చాళుక్యులై శాతవాహనులకు సామంతులై వారి మాండలీకులుగా, సేనాపతులుగా పడమటి కుంతలదేశానికి పోయి అక్కడ బాదామిలో శాతవాహనులకు పిమ్మట స్వతంత్రులై చక్రవర్తులైనారు. వారిలో వేరొకశాఖ తూర్పునకు వచ్చి తూర్పు చాళుక్యులుగా వేంగిలో సామ్రాజ్యం స్థాపించారు.

శ్రీశైలానికి పడమటిదేశం శాతకర్ణాటదేశమై, కర్ణాటమై చాలాకాలం శాతవాహన ప్రత్యేకవంశమైన శాతకర్ణాటుల రాజ్యమై ఆవెనుక యాదవులపాలై గాంగులపాలై, చివరకు కొంతభాగం భల్లాణులచేతికి వచ్చింది.

ఆ శ్రీ దివ్యపర్వతం కాకతీయ గణపతిదేవ సార్వభౌముని కాలంలో విశ్వేశ్వర గోళకీమఠము, శివమఠము మొదలైనవానితో నిండి ఒక మహాపట్టణంలా విరాజిల్లుతూ ఉండేది. (ఈకాలంలో ఆ ప్రదేశమంతా అడవి. ఏడాదికొక సారి శివరాత్రినాడు ఉత్సవం జరుగుతుంది.)

ఆ శ్రీశైలంలో శివభక్తులకు రాజన్యులు అనేక మఠాలు కట్టించి శివయోగులకూ ఆరాధ్యులకూ ఆశ్రమాలు నిర్మించి అర్పించుచుండిరి. లకుమయారెడ్డి ఒక మఠం తన ఉనికిపట్టు చేసుకొని, అందులో నూరుమంది రక్షకభటులతో, చిన్నయామాత్యులతో, సేనానులతో ఉన్నాడు.

'గన్నయ్య సైన్యాలు కనబడినవి' అని వినగానే వారిని నాశనం చేయవలసిందని ఆజ్ఞ ఇచ్చి తాను శ్రీశైలమందే ఉండి వేగులచేత వార్తలు తెప్పించుకొనుచూ ఉండెను. ఒకనాడు కాశీనుంచి భక్తులసేనలు శివాచార్యులు శైవక్షేత్ర యాత్రలు చేస్తూ శ్రీశైలం వచ్చారు. వారితో కోటీశ్వరులగు భక్తుల సేనలు వచ్చి ఆ శైవమునులకు, శివాచార్యులకు ఉత్సవాలు చేయించినారు. మైలారభటులు, వీరభద్ర భక్తులు నిప్పులు త్రొక్కియు, శూలాలు పొడుచుకొనియు ప్రచండవాలు [illegible]. శంఖాలు, ఢక్కలు, భేరులు, నాగస్వరాలు దెసలు మార్మ్రోయించుచుండెను. మహాదేవార్చన పగటిపొద్దు

తంగా జరుగుచుండెను. మల్లికార్జున దేవునకు ఎడతెగని అర్చన, అభిషేకము జరుగుచుండెను.

ఆ రాత్రి భక్తులు కొందరు మూడు బంగారు పళ్ళెరాల శ్రీ లకుమయ మహారాజునకు శివప్రసాదము అర్పించినారు. వారి భటులు, సేనాపతులు వెండిపళ్ళెరాలతో వచ్చిన శివప్రసాదాల స్వీకరించారు. అత్యంత మధురమై సుగంధపూరితాలైన ఆ ప్రసాదము కాశీనివాసి అయిన పరమశివమత పరమ శివాచార్యులవారు అర్పించినవని అపర శివమూర్తులైన శివయోగులు తెచ్చి అవి లకుమయారెడ్డి మహారాజుకడ ఉంచినారు.

మహారాజు, ఆయన సేనాపతులు, అంగరక్షకులు, దౌవారికులు, ద్వారపాలకులు, కంచుకులు, దాసదాసీజనం అందరూ భక్తితో ఆ ప్రసాదము ఆరగించినారు. వారందరికీ శివప్రసాద మహిమవల్ల ఒడలు తెలియని నిద్రపట్టినది. ఇంతలో కొందరు క్రొత్త రక్షకభటులు లా విడిదిలో అప్రమత్తులై కాపలా కాయుచునే ఉండిరి. తెల్లవారినది. నిద్రమత్తు వీడి రక్షకభటులు, సేనానాయకులు, తదితర పరివార జనము లేచినారు. కాని మహారాజు లకుమయారెడ్డి ప్రభువు తమ హంసతూలికాతల్పంమీద లేరు! ఒక్కసారి ఆ విడిది గృహాల్లో 'మహారాజు!' అని గగ్గోలు బయలుదేరింది.

గోనగన్నారెడ్డి చిన్నతనాన్నుంచి ఉత్సాహంతో పొంగిపోయే బాలుడు. చదువుకోవడంలో, ఆటలు ఆడడంలో, వీరవిద్య శిక్షణ పొందడంలో ఎప్పుడూ సంతోషం, ఉత్సాహంగు. గురువు 'ఈ పని చేయగలవా రాజకుమారా' అంటే 'చేస్తా! చేస్తా! చేస్తా! ఓ చేసితీరుతా' అని ఆపనియొక్క కష్టం, నిష్ఠురము, స్వరూపం ఒక్క నిమేషం ఆలోచించి, వానిని అధిగమించే విధానం ఇంకో నిమేషం ఆలోచించి మనస్సు, బుద్ధి, హృదయము ఆ పనిపై నిశితంగా ప్రయోగించి మూడవ నిమేషంలో నిర్వర్తించేవాడు. ఈ పాఠము 'కొత్త' అని లేదు, ఆ పండు బాణంతో కొట్టడం 'కష్టసాధ్యం' అనిలేదు. 'ఆ గుఱ్ఱం పొగరు గలది. రౌతులను పరాభవం చేయడంలో అంబపేసిన జంతువు అన్నా' లెక్క లేదు. 'కష్టం లేకుండా గుఱ్ఱాన్ని స్వారీ చేయలేము' అనిలేదు. ఏపని అయినా చేయడానికి ముందుగా సిద్ధం.

చదువులేని సమయంలో. వీరశిక్షణలేని సమయంలో అంత చిన్నతనాన్నుంచీ గన్నన్న ఏవో ఆలోచించుకొంటూనే ఉండేవాడు. తెల్లవారగట్ల ఉషసకి మెలకువ వచ్చేది. బంగారు పట్టుదారాలు కుట్టిన కాశ్మీర శాలువ కప్పుకొని పడుకొన్న చలికాలంలో, కండలుకట్టిన తన బంగారుదేహం పోతపోసిన విగ్రహంలా కనబరచు సన్నని పంచెతో మాత్రం ఆ పట్టు పరుపులపై పండుకొన్న వేసవికాలంలో, వానకురియుచు తన శయనమందిరానికి పైన శ్రుతివేసే వానకాలంలో కదలక పడుకొని కలలపాలయ్యేవాడు. పసితనంలో, బాల్యమందు, జవ్వనం పొడచూపే దినాల ఎప్పుడూ ఆలోచనలే!

ఆ ఆలోచనలలో రాజ్యపాలనం, దుష్టనాశనం, ఉత్తమ విద్యాభ్యాసంగము, మహోత్తమ వీరవిద్యా కౌశలము సుడులు తిరుగుతూ ఉండేవి. ప్రపంచం అంతా పురాణాలలో ఒకవిధంగా వర్ణించి ఉంది. గణితశాస్త్రంలో ఇంకో విధంగా వర్ణించి ఉంది. సముద్రం ఎంతవరకు. భూమి ఎంతవరకు. సముద్రం అడుగున భూమి. ఆ భూమి అడుగున అంటే ఆ భూమి తవ్వుక పోతోంటే. దానికి అంతు ఉన్నదా? అలా ఎన్నిక్రోశాలు తవ్వుకపోవలి? అలా తవ్వుకు పోగా తర్వాత ఏమి ఉంటుంది? ఆకాశంలో ఎగిరేపక్షి ఎంతదూరం ఎగురుతుంది? ఒక మనుష్యుడు ఎగిరేశక్తి సంపాదించుకుంటే ఎంతదూరం ఎగురగలడు? అతనికేమీ అడ్డంరాదా? నక్షత్రాలు వానిదగ్గరకు వెళ్ళి చూస్తే ఎట్లాఉంటాయి? 'సూర్యగోళం భూమికన్న అనేకలక్షల రెట్లు పెద్దది' అని గణితాచార్యులన్నారు. ఆ గోళందగ్గరకు వెళ్ళగలమా? అందులో సూర్యుడెటులుండును.

ఈలా అంతులేని ప్రశ్నలు వేసుకొని వానికి సరియైన సమాధానాలు తోచక వేదన పడేవాడు. 'కొండలు, నదులు, అడవులు, వానలు, వరదలు, వేసవి, శీతకాలం. చలి, వేడి ఇవి ఏలావస్తాయి?' అని ప్రశ్నించుకొనేవాడు.

వీని అన్నింటికి గురువులనుండి సమాధానాలు కోరేవాడు. వానికి గురువులిచ్చిన సమాధానాలు ఒక్కొక్కప్పుడు నచ్చేవికావు. అతని హృదయంలోని ఈ ప్రశ్నపరంపరలవల్ల విపరీతమైన ప్రకృతిజ్ఞానం అలవడింది. ఎప్పుడు వాన వచ్చునో, నది ఈ ఏడు ఎంతపొంగునో అతనికి కరతలామలకము.

అతడొంటిగా ఏ కొండ శిఖరంపైనో కూర్చుండి నిశ్చలతారకాయామినీ వేళల నక్షత్ర పథాలలోనికి, తన హృదయంలోని ప్రశ్నలకు సమాధాన మా చోటుల ప్రత్యక్షమవునేమో యని పారకించి చూచేవాడు. కృష్ణ ఒడ్డున మధ్యాహ్నాల కూర్చుండి నీటిమేఘాలు, సుడిగుండాలు, నదిలోని రాళ్ళు వానిచుట్టూ నదీజలాలు ప్రవహించే విధానము గమనిస్తూ జీవితమునుగూర్చి చర్చించుకొనేవాడు. ఈ జీవితమూ నదివంటిదేనా? నదికి ఆ కొండ పుట్టుక స్థలమంటారు. ఆ చుట్టుప్రక్కల ఎన్నో వందలమైళ్ళ ప్రదేశంలో పుట్టే ప్రతీ చిన్న నీటి బిందువు ఆ నదికి పుట్టిన స్థలమే! అలా మనుష్య జీవితాలు అనేక వందల బిందువుల కలయికా? అవి మాతృగర్భంలో కలుస్తాయా? మేఘాలు నీటి ఆవిరి అని పెద్దలు చెప్పారు. ఆ నీటిఆవిరి సముద్ర జనితం. సముద్రాలలోనికి నదులు. నదులు అనేక జీవబిందువుల కలయిక. జీవసముద్రంలో మృత్యుసూర్యతప్తమై అవి ఆవిరిగా మారి మానవమూర్తి మేఘాలలో చేరి, అక్కడే పెరిగి స్త్రీగర్భకుహరాలలోనుండి బయలువెడలుతాయా జీవితాలుగా? అయితే అవి మనుష్యులల్లో ఏలా చేరుతాయి? శుక్లం బాల్యావస్థలో పురుషుని దేహంలో లేదు. శుక్లం ఎప్పటికప్పుడు మనుష్యునిలో వృద్ధి. అది స్త్రీగర్భంలోకి పోయి స్త్రీలో చిన్నతనంలో లేని శోణిత బిందువులలో కలిసి ఒక పూర్ణరూపం అవుతుందీ? అది మనుష్యుడుగా ఉద్భవిస్తుందీ?

ఈ రాజ్యాలు, ఈ నాగరికతలు, ఈ అర్చనలు వివిధ నామాలుగా భగ

వంతుని భావించుకోడం, కొందరు భగవంతుడే లేడనడం, కొందరు శివుడే భగవంతుడని, కొందరు విష్ణువే భగవంతుడని, కొందరు వీరందరూ హుళక్కే—ఆద్యంత రహితము నామ రహితము అయిన బ్రహ్మమే నిజము— అని వాదించడం ఏదినిజం?

ఈలా ఆ యువకుని ఆలోచనలు అనంతములై ప్రవహించేవి. కార్యోన్ముఖుడైనప్పు డేయాలోచనలు ఉండక ఆ కార్యఫలాకాంక్షమాత్ర మాతన్ని ఉఱ్ఱూత లూచేది.

వర్ధమానపురంలో తండ్రియైన బుద్ధారెడ్డి ప్రభువు గన్నయ్యను అతని తమ్ముడు విఠలయ్యను చిన్నతనంలో మంచి గురువులచే చదువు చెప్పించాడు. ఆతడు పోగానే లకుమయ్య ఈ బాలకుల నిద్దరినీ ఓరుగల్లు చదువుకై పంపినాడు. అక్కడ వారిద్దరూ తమ నగరిలో దాసదాసీజనసేవితులై పెరిగారు. రాజ బంధువులలో ఒక ముదుసలియామె వారి పోషణ భారం వహించింది.

గన్నయ్య ఎంత చురుకువాడో, విఠలయ్య అంత మందమతి — అసలు చదువలేకపోవడం కాదు. ఏదో చదివేవాడు. విఠలయ్య చిన్నతనాన్నుంచీ భీముడే! తోటి బాలురెవ్వరూ అతనిని మల్లయుద్ధంలో ఓడించలేకపోయేవారు సరిగదా, మొదటి గడియలోనే ఓడిపోయేవారు. అతడు చేయలేని బరువుపని ఏదీ లేనేలేదు.

విఠలయ్యకు ఎప్పుడూ రాదు కోపం.ఏపనిచేసినా ఉద్రేకము వచ్చేదికాదు. చదువూ అంతంత మాత్రమే! పంచకావ్యాలై సాహిత్యమాపినాడు. ఏదో వ్యాకరణము, ఏదో గణితము, ఏదో వేదాంతము చదివినాడు. కాని ఆంధ్ర కర్ణాట మహారాష్ట్రాది ద్రావిడ భాషలూ చదివినాడు. ఆంధ్రభాషలో భారతము, శివనీతిసారము చదివినాడు.

ఎప్పుడూ చదువుట మానలేదు. అన్నగారికి చదువు, గరుత్మంతునికి ఎగురుట వచ్చినట్లు రావడం, తనకుచదువు దూరదూరాననే ఉండడం, అతనికి నవ్వు వచ్చేది. అన్నగారే అతనికి ముఖ్యగురువై పాఠాలు నేర్పేవాడు.

అన్నగారు విఠలయ్యకు భగవంతుడు. అతనికి మల్లయుద్ధం అంటే అపరిమిత ప్రేమ. అన్నగారిని ఎవరైన నిరసించినట్లు కనపడితే వెంటనే ఆ యువకు డెంత పెద్దవాడైనా, పూలచెండులా పైకెత్తి 'జాగ్రత్త' అని మళ్ళీ క్రిందకు దింపేవాడు.

గన్నారెడ్డి ఓరుగల్లులో చదువుకునే దినాల్లో లకుమయారెడ్డి మహారాజు భూతాది ప్రాభృతాలు పంపించడం, మానివేయడం జరిగినప్పుడు వర్ధమానపురంనుంచి, బుద్ధారెడ్డిని ప్రేమించిన కొందరు ఓరుగల్లు వచ్చి లకుమయ దుస్తంత్రము గన్నయ్యకు నివేదించారు. గన్నయ్య గరుడునివలె సమస్త రాజకీయాలు గ్రహిస్తూ ఉండెను. ఓరుగల్లు గురుకులాన అతనితోపాటు చదువుకొనుచుండిన రాజకుమారులందరూ గన్నయ్యను నాయకునిగా ఎన్నుకొని అనేక వినోదాలలో పాల్గొనేవారు.

గన్నారెడ్డి వారందరినీ ఒకనాడు చేరదీసి ఆరుగడియల కాలం ఏమేమో బోధించాడు. ఆ వెనుక గన్నారెడ్డి మూడు నెలలు తమ్మునితో తనకు 'సర్వ విధాల బాసట అయిన సూరనరెడ్డితో దేశం అంతా తిరిగాడు. తక్కిన యువకులు అయిదుగురు, ఆరుగురు జట్టులుగా వారివారి సేవకులతో దేశం నలుమూలలా తిరిగారు.

వారందరూ ఏర్పరచుకొన్న గడువు మూడు నెలలూ దాటగానే ఓరుగల్లులో మళ్ళీ అందరూ కలుసుకొన్నారు.

౫

రహస్యంగా రాజకుమారులందరూ ఓరుగల్లులో గోనవారి నగరులో కలుసుకొన్నారు. గన్నారెడ్డి వారందరినీ చూచి, "అన్నలారా! మనం స్వయంభూనాథుని పాదపద్మాలు సాక్షిగా ఏర్పాటు చేసుకొన్న ప్రతిజ్ఞను అనుసరించి, నేను మీతో బాటు దేశాలన్నీ తిరిగాను. నాకు మన విడిదికి తగిన అద్భుత ప్రదేశం శ్రీశైలం దగ్గర కనబడింది. ఆ ప్రదేశం పాడుపడిన పురాతన పట్టణం. ఆ పట్టణానికి ఒకటే దారి ఉన్నది. ఆ చాటుదారిని నాకు ప్రాణస్నేహితుడైన ఒక చెంచు దొర చూపించాడు. ఇంకో రహస్యమార్గం ఉంది. తెలియనివాళ్ళు కొన్ని వేల యేండ్లు గాలించినా ఆ పట్టణం దొరకదు. చెంచువారి సహాయంతో ఆ పట్టణం సర్వవిధాలా బాగుచేయించడానికి మా పితలయ్య, చిన అక్కన ప్రగడ గారలు వెళ్ళారు. అది సిద్ధం కాగానే, మనం ఒక మంచిదినాన గజదొంగలం అవుదాము. ఈలోగా వారు వారు తగిన ధనం, బలగం పోగుచేసుకొని సిద్ధంగా ఉండండి" అని గన్నారెడ్డి తెలిపెను.

ఆ యువకలోకమంతా 'వల్లె' యని కత్తులు పైకెత్తెను. ఆ జట్టుకు నాయకుడు గోన గన్నయ్య. అతని నాయకత్వం అంటే ఎవరికీ ఏవిధమైన అనుమానాలూ లేవు.

ఈ సమావేశం జరిగిన నెలదినాలకు 'సర్వం సిద్ధమైంది. కాబట్టి ఇక రావచ్చు' అని శివదేవయ్య దగ్గరనుంచి వార్త వచ్చింది. ఒక దినాన వారందరూ కలుసుకొని శుభముహూర్తం ఏర్పరచుకొన్నారు. మైలారదేవుని సాక్షిగా, వీరభద్రుని సాక్షిగా, ఏకవీరసాక్షిగా, స్వయంభూదేవసాక్షిగా వారు ఒట్లు పెట్టుకొన్నారు. ఏర్పరచుకొన్న శుభముహూర్తాన వారందరూ ఓరుగల్లు విడిచి పోయారు. వారు ఓరుగల్లు వదలిన వారం దినాలకు గన్నారెడ్డి కడనుండి శివదేవయ్యమంత్రికి ఉత్తరం వచ్చింది.

"శ్రీ శ్రీ శ్రీ అపరగుహ మల్లికార్జునావతార, శివదేవయ్య పండితారాధ్య దేశికులకు పాదపద్మాల సాగిలంబడి గోన గన్నయ్య మనవి.

మా పినతండ్రి నా రాజ్యం తన హస్తగతం చేసుకొన్నాడు. ఈలాంటి అన్యాయాలు శ్రీ శ్రీ శ్రీ సప్తమ చక్రవర్తులైన మా సార్వభౌములు వృద్ధులవడం

వల్ల సంభవించింది. మా రాజ్యాలలో న్యాయం ధ్వంసం కావటంలేదు. కాబట్టి మేమిలా దోపిడి దొంగల మవుతున్నాము. నాతోపాటు ఇరవై అయిదుగురు రాజకుమారులు వచ్చారు. శ్రీ చిన అక్కన ప్రగడ మహామంత్రి వచ్చినాడు. మేము మా రాజ్యం స్థాపించుకొన్నాము. మేము ఎవరు ఎంత ప్రయత్నించినా దొరకము. ఆ యా రాజకుమారులు వారి వారి తలిదండ్రులకు ఉత్తరాలు వ్రాసుకొన్నారు. మమ్మల్ని పట్టుకొనవచ్చిన వారిని హతమారుస్తాము. అన్యాయము చేసేవారిని దోస్తాము. మాకు స్వయంభూదేవుడే నాయకుడు. ఇట్లు తమ శిష్యపరమాణువు గోనగన్నయ్య. ఇవే అనేక శుభలేఖారకములు."

ఆ ఉత్తరం చూచి శివదేవయ్య చిరునవ్వు నవ్వుకొన్నాడు. ఆ సాయంకాలంలోగా వివిధ రాజనగరులనుండి ప్రభువులు, పెద అక్కనమంత్రులవారు, హుటాహుటి ముఖ్యమంత్రి శివదేవయ్యకడకు వచ్చారు.

"మీ మీ కుమారులకు భయమేమీ లేదు. నేను వారినందరినీ మంచి మార్గానికి దింపే సాధనం ఆలోచించి, తిరిగి రప్పిస్తాను. మీరేమీ తొందర పడకండి" అని శివదేవయ్య దేశికులు బోధించారు.

ఆనాటినుండి ఊళ్ళు దోచకపోయినా, ఇతరులను దోచకపోయినా గన్నారెడ్డిని గూర్చి ప్రపంచమంతా గగ్గోలుపుట్టింది. ఆ తర్వాత రెండు మూడు సంవత్సరాలు గన్నారెడ్డి పెద్దసైన్యము సమకూర్చినాడు. కోట్లకొలది టంకాల వెల గలిగిన బంగారుపాతులు దొరకనవి. అనేక విధాలుగా ఎక్కడెక్కడి నుంచో ధనం వస్తూఉన్నది. ఆ రహస్య పర్వత ప్రదేశంలో ఒక విచిత్ర రాజ్యం ఉద్భవించింది.

గన్నారెడ్డి వేలకొలది జాతిగుఱ్ఱాలను బంగారు రాసులుపోసి సముపార్జించినాడు. గుఱ్ఱాలమీద అతివేగంగా స్వారిచేస్తూ ఉరకడం, అతివేగంగా పరుగిడే గుఱ్ఱం మీదకు ఉరకడం, పగ్గాలు లేక గుఱ్ఱములస్వారి చేయుట, గుఱ్ఱములపై పండుకొని స్వారిచేయుట, అతివేగంగా గుఱ్ఱముపై స్వారిచేస్తూ బాణములు గురిచూచి కొట్టుట మొదలయిన పనులన్నీ వేలకొలది అశ్వికులకు నేర్పించినాడు. దుష్టతురగరేఖారేవంతుడై అతడు అతిరథశ్రేష్ఠుడై వెలిగిపోయాడు.

అక్కడినుండి అప్రతిమాన వ్యూహరచనా సామర్థ్యంతో, యుద్ధనైపుణ్యంతో దేశాలన్నిటిలో రాజులందరికీ గుండె బెదురయినాడు. ఇరువది వేల మంది అశ్వికులు, వాయువుతో పందెములు వేయువారు ఆ లోయలో శిక్షణ పొందినారు. నదులు ఈదుట, కొండలెక్కుట, ఎంత నున్నటి గోడలపైన ఎగబ్రాకుట, తాటి నిచ్చెనలు సిద్ధముచేయుట, వివిధాయుధ యుద్ధము చేయుట, అనేక నూత్న యుద్ధములు సృష్టించుట, జట్టులు దళములు పంక్తులు బారులు వ్యూహాలు చెడకుండా అతివేగాన పరుగులిడి శత్రువులను గదియుట, బాణములు పరుగులో గురితప్పకుండా వేయుట, పండుకొని, కూర్చుండి, మోకరించి, బాణాలు గురిచెడకుండ వేయుట, శూలయుద్ధము, శూలములు దూరాన గురితప్పకుండా విసిరివేయుట, మల్లయుద్ధము చేయుట, అన్నివిధములైన కత్తియుద్ధములు

చేయుట, గజములతో, వ్యాఘ్రములతో యుద్ధము చేయుట, గన్నారెడ్డి సైనికు లందరూ నేర్చుకున్నారు.

౬

గన్నారెడ్డి పినతండ్రి లకుమయ్యను బందీచేసినా అత్యంత గౌరవంతో ఓరుగల్లుపురం చేర్చినాడు. ఒక వార్తాహారునిచే శివదేవయ్యమంత్రికి 'లకుమయారెడ్డిని, ఆయన మంత్రి రుద్రయామాత్యులను బందీలుగా సార్వభౌముల సేనాపతుల కెవరికైనా పిల్లలమఱ్ఱికడ అప్పగింతుమనీ, వారిని అత్యంత గౌరవంగా గోనవారి నగరులో ఉంచవచ్చు'ననీ విధేయుడు గజదొంగ అనీ ఉత్తరం పంపించాడు.

వెంటనే ప్రసాదాదిత్య నాయకులు దళపతులతో పదివేల గుఱ్ఱపుసైన్యం తీసుకొని రెండురోజులలో పిల్లలమఱ్ఱి చేరినాడు. మరునాడుదయం ఒక భద్ర దంతావళముపై బంగారు చవుడోలుపై పట్టుపరుపులపై పరుండి నిద్రపోవు లకుమయారెడ్డి మహారాజును, రుద్రయామాత్యులను నలుగురు ఆశ్వికులు ప్రసాదాదిత్యనాయని సైన్యంకడకు తీసుకువచ్చారు.

వెంటనే ఆశ్వికుల్ని ప్రసాదాదిత్యుని దళపతులు బందీలను చేశారు. ప్రసాదాదిత్యులు గౌరవంతో రుద్రయామాత్యునికి స్వాగతం ఇచ్చి శ్రీలకుమయారెడ్డి ప్రభువును ఆ భద్రగజంమీదనే పిల్లలమఱ్ఱి తీసుకొనిపోయి, అచ్చట కోటలో రాజభవనంలో దింపి తూలికాతల్పంమీద పరుండబెట్టినారు. రేచెరువులవారి రాజవైద్యుడు వచ్చి లకుమయారెడ్డి నాడిచూచి ప్రభువు జ్ఞానపత్రి, నల్లమందు తినియుండుటచే వారికామత్తు కలిగినదనిన్నీ మత్తువదిలే సూచనలు కనబడుతున్నవనీ, చెప్పాడు.

ఆ ఉదయం పదునొకండు గడియలకు లకుమయ్యప్రభువు కండ్లు తెరిచాడు. ఆయన కళ్ళుతెరిచిన కొద్దికాలం వరకూ తానెక్కడున్నదీ తెలియక ఏవేవో అసందర్భవాక్యాలు పలుకుతూ ఉండెను. దాసీలాయన నుదురు చల్లని సుగంధజలముతో తడుపుచుండిరి. ఒక గడియ అయినవెనుక లకుమయ మహారాజుకు సంపూర్ణంగా తెలివి వచ్చింది. 'ఇప్పుడు నేనెక్కడున్నాను' అని చటుక్కున లేచి ప్రశ్నించాడు.

"మహారాజా, మీరిప్పుడు పిల్లలమఱ్ఱిలో రాచనగరులో అతిథిమందిరంలో ఉన్నారు" అని రుద్రయామాత్యుడు మనవి చేశాడు.

లకు :- రుద్రయామాత్యులవారూ! మీ రేల వచ్చినారు? ఆ రాక్షసుడు మిమ్ము బందీగా కొనిపోయాడని మా భటులు ఎంతకాలంక్రిందటో మాకు చెప్పారు. అప్పటినుండి మీరు కనపడలేదుకూడా!

రుద్ర :- మహాప్రభూ! మీకు వచ్చినవార్త నిజమైనదే. నన్ను గన్నారెడ్డి ప్రభువు...

...:- ఆ పరమనీచుని పేరు నాఎదుట తీసుకురాకండి.

రుద్ర :- చిత్తం మహాప్రభూ! ఆ గజదొంగ నన్ను పట్టుకొని శ్రీశ్రీ యువమహారాజులవారిని గంతలుగట్టి తీసుకొని వెళ్ళిన స్థలానికే నన్నూ తీసుక వెళ్ళాడు. నాకూ గంతలు కట్టారు.

లక :- ఏమిటీ! వీడి దౌర్జన్యానికి అంతులేకుండా ఉంది. ఇంతకు శ్రీశై లంలో ఉన్న మేము ఇక్కడికి కెలావచ్చాము?

రుద్ర :- చిత్తం మహాప్రభూ! అదే మనవిచేస్తున్నాను. వారు నన్ను గౌరవంగానే చూస్తూ ఒక ఇంటిలో ఆ రహస్యనగరంలో ఉంచారు. నిన్న సాయంకాలం నా కళ్ళకు గంతలుకట్టి వారు ఒక గుఱ్ఱంమీద ఎక్కించి ఎక్క డెక్కడో తిప్పి ఒక ప్రదేశంలో దింపి కళ్ళకు గంతలు విప్పారు. ఎదురుగుండా మహాప్రభువుల భద్రగజమూ బంగారపు అంబారీ ఉన్నవి. నన్నుకూడా అంబారీ ఎక్కించారు. లోన ప్రభువులు నిద్రపోతున్నారనీ, నేను జాగ్రత్తగా ఉండా లనీ ఎవరో నాతో చెప్పారు. మాచుట్టూ వేయిమంది అశ్వికులు కూడా వస్తూ ఉండగా ప్రభువులను వాళ్ళు ఈ పురం చేర్చి ప్రసాదాదిత్య నాయకులవారికి తమ్ము అప్పగించారు.

లక :- ఏమిటీ ప్రసాదాదిత్య నాయకులకా? ఆయన ఈవూరు ఏల వచ్చాడు? అశ్వికులు ఆయన సైనికులా? అప్పగించడ మేమిటి?

రుద్ర :- మహాప్రభూ! ఆ వేయిమందిలో నలుగురుతక్క తక్కినవా రందరూ ఈ నగరం అయిదు గవ్యూతులుండనగానే, వెనక్కు తిరిగి వెళ్ళి పోయారు. ఆ నలుగురూ తీసుకొనివచ్చి, ఈ నగరానికి ఏ కారణంచేతనో వచ్చిన ప్రసాదాదిత్య నాయకునకు అప్పగించినారు. వారు మిమ్మల్ని ఈ రాచనగరిలో ప్రవేశపెట్టారు.

లక :- ఎంతపని జరిగిందీ! మాకు శ్రీశైలం ఎవరో ప్రసాదం పంపారు. మేము దానిని తిన్నాము. ఏదో నిద్రమత్తు విపరీతంగా వచ్చింది. పోయి పండు కొంటిమి. తరువాత ఇదే మెలకువరావడం.

లకుమయారెడ్డి తాను లక్ష సైన్యంతో గన్నారెడ్డిని పట్టడానికి రావడం, గన్నారెడ్డి కందూరి కేశినాయని చంపివేయడం మొదలయినవన్నీ రుద్రయా మాత్యునితో పూర్తిగాచెప్పి, 'మన మిరువురము వెంటనే వర్ధమానపురం చేరాలి. శ్రీశైలందగ్గర సైన్యాలవిషయం ఏమయిందో తెలియలే' దన్నారు.

రుద్రామాత్యులు గన్నయ్య వందిభూపాలుని ఉప్పలసోమున్ని నాశనం చేయడం, ఆదవోని ప్రభువు కొమార్తె నెత్తుకుపోయి తన అక్కగారికడ ఉంచడం మొదలయిన విషయాలన్నీ తన ప్రభువు చెప్పగా విన్నారు. ఏది ఎలా లవునో అని గజగజ వణికిపోయినాడు.

లకుమయారెడ్డి స్నానాదికములన్నీ అయి, రేచెర్ల ప్రభువు పంపిన నూతన వస్త్రాదికములు ధరించి, తన విడిదిలో సుఖాసీనుడై ఉండగా ప్రసాదాదిత్య

నాయుడు తాను లకుమయతో మాట్లాడవలసి యున్నదని సంకేతం చేశాడు. లకుమయారెడ్డి 'అంతకన్న ఆనందమేమి ఉన్న'దని మగల సందేశం పంపాడు. వెంటనే ప్రసాదాదిత్యప్రభువు లకుమయకడకు వచ్చినాడు. లకుమయ సగౌరవంగా ఆతని ఎదురుకొని తీసుకువచ్చి పీఠాన్ని అధివసింపచేశాడు. ప్రసాదాదిత్యనాయుడు లకుమయప్రభువును చూచి 'మహాప్రభూ! నేను రాజప్రతినిధి అయిన రుద్రదేవుల ఆజ్ఞచేత, గజదొంగ గన్నారెడ్డిని పట్టుకొనడానికి ఈ ప్రాంతాలకు వచ్చాను. అప్పుడు గజదొంగజట్టులోని నలుగురాశ్వికులు మిమ్ము తీసుకొనివచ్చి నా కప్పగించినారు. నేను వెంటనే వారిని బంధించితిని. కాని వారు ఎటుల చిత్రముగా తప్పించుకొనిపోయిరో తెలియలేదు. నూరుగురాశ్వికులు వారిని వెదకుచున్నారు. ప్రభువులకు వేయిసైన్యం రక్షణకిస్తున్నాను. తమరు ఓరుగల్లు వెళ్ళవలసిన ముఖ్యకారణ మొకటి వచ్చింది. ఓరుగల్లు వెళ్ళి ప్రభువులు తమ నగరు చేరుకోవచ్చును. పిల్లలమఱ్ఱి పాలకుల సహాయంతో నేను గన్నారెడ్డిని పట్టుకొనడానికి వెడుతున్నాను' అని మనవిచేసి వెళ్ళిపోయినాడు.

౭

లకుమయారెడ్డి సైన్యాలు గన్నయ్య సైన్యాలను ఆ అడవులలో, ఆ లోయలలో, ఆ కొండలలో, ఆ వాగులలో వెన్నంటి తరుముచు నాల్గురోజులు ఎన్నో కష్టాలకు లోనై, చిట్టచివరకు శత్రువుల జాడ తెలుసుకోలేక, తమలో ఎందరో పడిపోతుంటే, వారిని జాగ్రత్తగా తీసుకొని రాదగిన సైనికులను ఆపి తక్కినవారు సాగిపోతూ, గజదొంగలజట్లు భాగాలుగా విడిపోతే, తామూ భాగాలై విడిపోతూ తుదకు శత్రువుల జాడలు, వారి అంతూ, ఏమీ తెలియక, వెఱ్ఱిమొగాలు వేసుకొని తిరిగి రావడం ప్రారంభించారు.

చిన్నచిన్న జట్టులవారు తరుముతూ తరుముతూఉండగా, ఎలావచ్చేదో ఒక పెద్ద విరోధవాహిని; వీళ్ళని వెనుకనుంచి చుట్టి కత్తులు, కటారులు మొదలయిన ఆయుధాలను లాక్కొని, బందీలచేసి తీసుకొనిపోయేవారు. ఈవిధంగా నాల్గయిదు దినాలకు గన్నారెడ్డి సైన్యాలకు పదిహేనువేలమంది పైగా బందీలు దొరికారు. వారి నందరిని ఆ అడవులలోకి తీసుకొనిపోయి, ఇంత తినడానికి జొన్నరొట్టె, పిండి, రెండుమాడల చొప్పున ఇచ్చి వదిలెడివారు. చాలమంది తమకు నిజమైన ప్రభువు గన్నారెడ్డేననీ వారిసైన్యాలలో తాము చేరుతామనీ చెప్పిరి. గన్నారెడ్డి కోరిన ప్రతిజ్ఞలన్నీ నెరవేర్చి గన్నారెడ్డి సైన్యంలో చేరారు. అలా చేరినవారు మూడువేలమంది ఉండిరి.

లకుమయారెడ్డి సైన్యం ఈ విధంగా చిందరవందరై పోయింది. అందులో పెద్దసైన్యాలు తిరిగి శ్రీశైలం చేరేసరికి లకుమయారెడ్డిని గన్నయ్య బందీచేసి తీసికొనిపోయాడని తెలిసి భయాక్రాంతులైపోయారు. సేనాపతులు సమాలోచించుకొని మాట్లాడక వర్ధమానపురం దారి పట్టి ప్రయాణాలు సాగించారు.

లకుమయారెడ్డి అన్నకుమారునిపై సలిపిన విజయయాత్ర ఈలా విచ్ఛిన్నమై దేశాలన్నిటిలో నవ్వులపాలైన పదిహేను దినాలకు గన్నారెడ్డి తన రహస్య పురంలో కొలువు తీర్చి తక్కిన ప్రభుకుమారులతో విషయ పర్యాలోచన చేస్తూ ఉండెను.

అపసర్ప గణాధిపుడైన సబ్బ ప్రభువు గన్నారెడ్డివైపు చూచి "ప్రభూ! లకుమయారెడ్డిని తమకు ఆలోచన చెప్పుతూ ఓరుగల్లునగరంలోనే ఉండవలసిందిగా శ్రీ శ్రీ శ్రీ రుద్రదేవమహారాజులంవారు ఆజ్ఞ ఇచ్చారు. ప్రసాదాదిత్య నాయకమహారాజు సైన్యాలతో కంచి చేరుకున్నారు. వర్ధమాన పురంలోని సైన్యాలలో నాల్గింట మూడువంతులు తగ్గించవలసిందనిన్నీ అలా చేయకపోతే వర్ధమానపురం ముట్టడించి నేలమట్టం చేస్తామని నిండు సభలో శ్రీ శ్రీ శ్రీ రుద్రదేవ మహారాజులు లకుమయ మహారాజుతో చెప్పారు. లకుమయప్రభువు మొగం జేవురించింది. కత్తివాటుకు రక్తపుచుక్క లేనట్లయింది మహాప్రభూ! అప్పుడు శివదేవయ్య మంత్రులవారు లకుమయ ప్రభువు వంకజూచి 'మహారాజా! ఈ మహారాజ్యంలో స్త్రీలపై కుట్రచేసేవారు ఉద్భవించారు. రాజద్రోహం దుష్టవాసనలా దేశాలన్నీ కమ్మింది. మీపైన కొందరు రాజద్రోహ నేరం మోపుతున్నారు. సార్వభౌములు కాని యువమహారాణీవారుకాని ఆ మాట నమ్మలేదు. అయితే తమ కెందుకంత సైన్యం? ఆ విధమైన సన్నాహం? వెంటనే మీ ఆజ్ఞలు వర్ధమానపురం పంపండి, సైన్యంలో మూడువంతులు తగ్గించుడని. అదీగాక మీరు మీ అన్నగారి కుమారునికి రాజ్యం ఎందుకు అప్పగించలేను? ఆ కారణంచేత ఆ తెలివితక్కువబాలకుడు గజదొంగయై దేశాన్ని నాశనం చేస్తున్నాడు. ఆనని శిక్షించడానికి ప్రసాదాదిత్య నాయకుడు సైన్యాలతో వెళ్ళాడు. కంచి మొదలయిన క్షేత్రాలు సేవించి వస్తారు. మీరు సార్వభౌములతో వేదాంతచర్చ చేస్తూ సుఖంగా కాలక్షేపం చేస్తారుగాక!' అని చెప్పిరట" అని మనవి చేశాడు.

గన్న :- మనం అనుకున్నట్లే అయింది. ఇప్పటికైనా వీరందరికీ నాయకుడెవడో తెలుసుకున్నావటయ్యా సబ్బయ్యా!

సబ్బ :- లేదండి. చాలావరకూ గాలించాను. దేశంలో ఎవరు అఖండ సైన్యాలు సమకూరుస్తున్నారో పిల్లికళ్ళతో రాత్రిన్నీ, వేయికళ్ళతో తెల్లవారగట్ల చూస్తున్నాను. మహారాజా! నాకొక అనుమానం ఉన్నది. అది...

గన్న :- నాకూ నీవు చెప్పబోయే కడనే అనుమానం ఉంది. నేనూ మీరూ స్వయంగా వెళ్ళి విచారిద్దాము. ఈలోగా వేంగీ మహారాష్ట్రంలో గోదావరీతీర నగరమైన మేడిపల్లిలో కాచయనాయకుడు చాలా గర్వించి పోతున్నాడనీ, ఆంధ్రరాజ్యం విచ్ఛిన్నం చేయడానికి కాళింగుల సహాయం కోరుతున్నాడనీ, మొన్ననే తరిమివేయబడినా కటకాధిపతి కొంతసైన్యమూ, బొనల కొలదీ ధనమూ కాచయనాయకునికి పంపించాడనీ మీవాళ్ళు పట్టుకువచ్చిన వేగు విషయంలో నేను ఒక విచిత్రాలోచనకు వచ్చాను. ఈ సభవారందరూ 'వల్లె'

అంటే మనం వెంటనే కాచయ్యను గోదావరి కెరటాలలో ఊగిస్తూ చల్లంగి పంపించవలసి ఉంది.

అప్పుడొక యువక ప్రభువు లేచి 'ప్రభూ! మనం ఇంత సైన్యంతో అన్ని వందల మైళ్ళు ఏలా ప్రయాణం చేయగలం?' అని వినయంగా అడిగినాడు.

గన్నారెడ్డి చిరునవ్వు నవ్వి 'ఓయి మహారాజా! గజదొంగలు అవసరమైతే రెక్కలు కట్టుకొని ఎగిరి వెళ్ళలేరా! మనం భటుల జట్టులుగా పదివేలమంది గోపాదక్షేత్రమూ, తదితర గోదావరీ తీర క్షేత్రాలు చేరుకొంటాము. మన అశ్వికులు రెండువేలమంది పదిగా, ఇరవైగా వివిధమార్గాలను నిడుదప్రోలుకు ఎగువనున్న మలయపర్వతారణ్యాలకు చేరాలి. నేనూ మారువేషంతో ముందుగా అన్ని విషయాలు విచారించి మన జైత్రయాత్రావిధానం నిశ్చయం చేస్తాను. నాతో ముప్పదిమంది అపసర్పులుంటారు. నేను వారి ద్వారా వివిధ జట్టులవారికి సందేశాలందజేస్తాను. సబ్బ ప్రభువు నాతో ఉంటాడు. అందరూ అప్రమత్తులుగా ఉండండి. మనకు యథాప్రకార సాంకేతికాలలో 'కాచపాత్ర' అనే సాంకేతికం కొత్తది' అని సభ ముగించాడు.

గోనగన్నయ్య తర్వాత తన ముఖ్యనాయకులతో ఆలోచనా మందిరాన సంప్రతించి యుద్ధయాత్రావిధానం లోని తక్కిన అంశాలన్నీ బోధించాడు.

౮

మేడిపల్లినగరం గోదావరీ తీరానకు ఆరు గవ్యూతులలో ఉన్నది. జొన్న, పత్తి, కందులు, పెసలు, మినుములు, ఉలవలు, అలచందలు, బొబ్బర్లు పంటపండే బంగారంవంటి గోదావరి వండ్రుభూములమధ్య మేడిపల్లినగరం తోటలతో, పూలవనాలతో వెలిగిపోతూ ఉన్నది.

మేడిపల్లిని కాచనాయకుడు పరిపాలిస్తూ ఉన్నాడు. కాచనాయకుడు నిడుదప్రోలు చాళుక్య ఇందుశేఖర మహారాజుకు సామంతుడు. పరాక్రమవంతుడైన సేనాపతి. చాళుక్య సేనాపతియై కళింగప్రభువులు సింహాచలం దాటకుండా యుద్ధంచేసి అనేకమార్లు తరిమివేసిన వీరుడు. కాకతీయ మహాసామంతులైన చాళుక్యులకు సామంతుడై అడవికోయదొరలను భయ, భక్తి, స్నేహాలతో అదుపాజ్ఞలలో ఉంచి, ఆ గోదావరీ తీరారణ్య ప్రదేశాల శాంతి నెలకొల్పి అడవి వస్తువులు దేశాల కెగుమతిచేయిస్తూ అనేక లక్షల మాడలను తన ధనాగారాన్ని నింపుతూ ఉంటాడు.

అతడు గండ్రగొడ్డలితో మహాయుద్ధం చేయగలడు. ఆ గండ్రగొడ్డలికి రెండువైపులా పదును ఉన్నది. ఆ గొడ్డలిని ఖడ్గంగా మహావేగంతో ఉపయోగించి ఎంతటి వీరుని తలనైనా ఆకాశానకు బంతిలా ఎగరగొట్టగలడు. ఆ గొడ్డలి తలకట్టునకు భల్లశిరంకూడా ఉండడంచేత, విరోధుల గుండెల్లో భల్లంలా పొడిచి వారిని హతమార్చగలడు. అతని గొడ్డలికి చిరుగంటలున్నాయి, దంతపుపిడి

ఉన్నది. రత్నాలు పొదిగిన ఆ పిడితో వజ్రసదృశమై దర్శనమాత్రాన శత్రువుల గుండెలవియచేస్తూ ఉంటుంది ఆ గొడ్డలి.

కాచయనాయకుని పరాక్రమం ఎదుట నిలబడలేని కళింగాధిపతులు, ఈ రాక్షసుని తమ దెసకు తిప్పుకోవాలని చాలా ప్రయత్నించి విఫలమనోరథులయ్యారు. అంతటితో వారు తమ ప్రయత్నం మానుకోలేదు. 'మహావీరులు బానిసలై మరొకరిక్రింద సామంతులై ఉండడము వీరపురుషలక్షణం కాదనిన్నీ, సంపూర్ణస్వాతంత్ర్యంతో మహారాజై, సార్వభౌముడై చాళుక్యాది ప్రభువులకు మండలేశ్వరేశ్వరుడై మహాసింహాసనం అధివసించడము ప్రజ్ఞా, పౌరుషమూ తెలియజేస్తాయనీ, అందుకు కటకప్రభువులు సర్వసహాయం చేస్తారనీ, ఆంధ్రరాజుల శిరోమాణిక్యమై అతడు కటకప్రభువుతో ఉజ్జీగా ఉండి వారితో వియ్యమొందుట రాజలోకంలో మహాయశఃకారణ' మనిన్నీ వేగులు పంపించారు.

కాచనాయకు డాలోచించాడు. ఆలోచించి తాను సార్వభౌముడు కావాలని నిశ్చయించుకొన్నాడు. ఆలోచన తీరగానే, ఎక్కడనుండో ఒక విచిత్రమైన వేగు వచ్చింది. ఆ వేగులో 'ఆడదాని చేతిక్రింద నువ్వు దాసీదానవా మహారాజా?' అనే ప్రశ్న ఉన్నది. కొన్ని దినాలు పోయినవెనుక 'సార్వభౌముడు కాటికి కాలు చాచుకుని కూరుచున్నాడు' అని వచ్చింది. ఇంకొక వేగు 'ఓరుగల్లునగరం నూరు గవ్యూతుల దూరంలో ఉంది' అని వచ్చింది.

వేగు తెచ్చినవారెవరినీ కాచయప్రభువు ఎంత ప్రయత్నించినా కనుగొనలేక పోయినాడు. మంచి వెండిపెట్టెలలో పెట్టి తాటియాకు పత్రాలపైన ఆ వేగు ఉత్తరాలు వచ్చేవి. ఒకనాడు కాచయప్రభువుకు అలాంటి వేగు ఉత్తరంతోపాటు, ఎనిమిది లక్షల మాడల ధనం గల పెట్టెలు వచ్చాయి. 'ఈ ఎనిమిది లక్షల మాడలు తమరు ఆడవాళ్ళరాజ్యం నాశనంచేసే ఉత్తమకృషికి సన్నద్ధులయేందుకు. ఈలాంటి ప్రాభృతాలు ఇంకా వస్తాయి! కాని అతిరహస్యం! జాగ్రత్తగా ఉండండి మహారాజా!' అని ఉన్నదా పెట్టెలలో.

కాచయప్రభువు తాను చక్రవర్తి అయినట్లు ఉప్పొంగిపోయాడు. చక్రవర్తి కాబోయే అఖండ ప్రయత్నంలో నిమగ్నుడై పోయాడు.

కాచయప్రభువు పంపిన ప్రణిధులు ముప్పదిమంది. కోటుపల్లి రేవుకు, కోరంగిరేవుకు జాతిగుఱ్ఱములను కొనుటకు పోయినారు. కొందరు వర్తకులు ఏనుగుల బేరమాడుటకు కటకపురికి పోయినారు. కొందరు దళపతులు కోయవారిని, శబరులను సన్నద్ధము చేయుటకు బోయినారు.

తన మహాప్రయత్నాలవిషయం ఎవరికీ తెలియకుండా కప్పిపుచ్చడానికి, తాను గణపతి రుద్రదేవుని పేర గోదావరీతీరమందు గోపాదక్షేత్రంలో నెలకొల్పిన గణపేశ్వర మహాదేవునికి కోటిఘటాభిషేకం, శ్రీశ్రీశ్రీ సప్తమ చక్రవర్తులైన గణపతిదేవ సార్వభౌముల దీర్ఘాయురారోగ్యాలకై చేయించబోతున్నానని ప్రకటించాడు. ఆ మహోత్సవానికి కాచనాయకుడు అనేక మండలేశ్వరులను ఆహ్వానించాడు.

తన ప్రయత్నాలన్నీ గోదావరిపై ఎగిరిపోయే తెరచాపెత్తిన పడవలులా గమ్యస్థానం చేరుతున్నాయని కాచయప్రభువు మేఘాలమీద నడుస్తున్నాడు. రెట్టింపు పెరిగినట్లయ్యాడు.

ఒక దినాన ఉదయపూజ లన్నీ నిర్వర్తించుకొని, సంతోషంతో అభ్యంతరసభాభవనంలోనికి వెళ్ళగానే అక్కడ చిన్న వెండిపెట్టె ఉన్నది. ఓహో! మళ్ళీ ఆ పరమాద్భుతమైన వేగువచ్చిందనుకొని, ఆయన ఆ మంజూషను తెరిచాడు. లోన ఒక చిన్న మఱకత్తియున్నూ ఒక తాళపత్ర లేఖయున్నూ ఉన్నవి.

"కాచయప్రభు! కపట రాక్షసుడా! నీవు చక్రవర్తి అవుతావా? కటకంవారితో వియ్యమా? శ్రీ శ్రీ శ్రీ రుద్రదేవ ప్రభువు వట్టిఆడదా? నువ్వు వీరాధివీర ప్రచండ దోర్బల ఘట్టనఘరట్ట గండరగండడివా? నీవు వీరాధి వీర కదన ప్రచండుడవా? అభినవ మనుకుల పరశురాముడవా? పశువా! నువ్వు చాలాచోట్లనుండి చాలాధనం ప్రోగుచేశావట! ధనం ఉండగానే దొంగలు రారట్రా పరశుధారి! నేను గజదొంగనురా, నీ ధనం, నీ వీర్యధనం, నీ మాన ధనం, అపహరించడానికే వస్తున్నానురా! ఇవన్నీ భద్రంగా దాచుకో, మహా రాజాధిరాజ పరమేశ్వరుడా!" అని ఉన్నదా లేఖలో.

కాచనాయకుని గుండెల్లో రాయిపడింది. వెంటనే వెఱ్ఱికోపం వచ్చింది. అతని గుప్పెడుమీసాలు గాలివానకు ఊగిపోయినవి. అతని విశాలవక్షం భూకంపంలో భూమి పొంగినట్లుగా విస్ఫారితమైంది. వెంటనే సింహగర్జనంతో 'ఎవ్వడురా అక్కడ?' అని కేకవేసేడా ప్రభువు. దౌవారికుడు గజగజ వణకుతూవచ్చి ప్రభువుఎదుట సాష్టాంగపడి లేచినాడు.

"ఏమిరాదొంగ! ఇక్కడికి ఈ వెండిపెట్టె ఏలావచ్చిందిరా! పిలు. ఈ నగరిలో కాపలా ఉండేవాళ్ళందరినీ! కనుక్కో..! మీ వీపులమీద చర్మాలు ఉండవు! వెంటనే అంతఃపుర రక్షకాధిపతిని పిలు!" అని పొలికేకలు పెట్టాడు.

౯

కాచయ్య పొలికేకలలో భయంవల్ల కలిగిన కోపం ఉంది. అంతఃపుర రక్షకుడు, ద్వారపాలకులు, దౌవారికులు, కంచుకులు, ఆయుధరక్షకులు, రహస్య చారులు, రక్షకస్త్రీలు గడగడలాడుతూ ఆ మందిరంలోనూ బైటా నిండిపోయారు. అంతఃపుర రక్షక నాయకుడు భయంతో కాచనాయకుని ఎదుట నిలబడినాడు.

కాచ :- ఏమయ్యా! ఈ వెండిపెట్టె ఈ మందిరంలోకి ఎలా వచ్చింది?

అంత :- చిత్తం మహాప్రభూ! అది ఎలా వచ్చిందో నాకు తెలియదు మహారాజా!

కాచ :- ఇక నీ అంతఃపురరక్షణ ఏం తగలడిందయ్యా?

అంతః :- (మౌనం)

కాచ :- రజత పేటిక ఇక్కడకు ఎలావచ్చిందో ఎవరైనా చెప్పగలరా?

ఒకరక్షకస్త్రీ :- మహారాజా! నే నాపెట్టెను తెల్లవారకట్ల మూడవ యామం వెళ్ళిన గడియకు వస్తూ చూచానండి. కాని ఆ వెనకఏదో ఉత్తరాలతో వచ్చే పెట్టెలవలె ఆపెట్టె ఉండడంచేత ఆలాంటిదే మళ్ళీ వచ్చిందనుకొని చూచే ఊరకున్నాను మహారాజా!

ఇంతలో ఆ మందిరంలోకి చిరునవ్వు నవ్వుతూ గోనగన్నారెడ్డి చేతిలో ఒక పరశువును ధరించి వచ్చాడు. అతని వెనకే విఠలధరణీశుడు గద ధరించి వచ్చాడు. సూరనరెడ్డి మహాఖడ్గం ధరించి వచ్చాడు. వీరి ముగ్గురిని చూచి అక్కడ చేరిన రక్షకభటులు సాయుధులు, నిరాయుధులూ అందరూ నిశ్శబ్దం అయిపోయినారు. కాచభూపతి నోటిలోనుండి రాబోయినమాట అక్కడే ఆగిపోయింది. తెరిచిననోరు తెరిచినట్లే ఉంది, అతని బుంగమీసాలు వణికిపోయాయి.

గోనగన్నారెడ్డి నవ్వుతూనే 'ఓయి కాచయ నాయకప్రభూ! నువ్వు నా ఉత్తరం చూచి అంత భయపడిపోయావేమిటి? నీకు పనికివచ్చే ఉత్తరాలువస్తే ఆనందమా? అప్పుడు నీ అంతఃపుర రక్షకులు మంచివారా? ఇప్పుడు ద్రోహులైపోయారేమి! ఏమి ధర్మవిచారణధురీణుడవు! ఎవరో పిశాచులు కాకతీయ విరోధులు నీకు ధనం పంపిస్తే ధనాగారంలో దాచుకుంటావూ! నా చిన్న చురకత్తెవస్తే వంటింటికుందేలు వవుతావూ! 'సర్వసన్నాహంచేయి' అని ఆ కటక జంతువులు నీకు వార్తపంపిస్తే శ్రీశ్రీశ్రీ గణపతి దేవచక్రవర్తిపై తిరుగుబాటు చేస్తావుగా! నేనురా, ఈ రాజ్యం దోచుకొనేందుకు అధికారం కలవాణ్ణి. నా దొంగతనానికి నువ్వా అడ్డంవచ్చేది? శ్రీ చాళుక్య వీరభద్ర ప్రభువు, శ్రీ మహాదేవ ప్రభువు నిడుదప్రోలులో లేరని, ఇదే అదననుకున్నావు!' అని పక పక నవ్వాడు.

కాచప్రభువు దిగ్భ్రమచెంది, 'ఓరిదొంగా, కన్నంవేసే ముచ్చా! నువ్వట్రా నాకు నీతులు నేర్పేది?' అని ఆంబోతులా రంకె వేశాడు.

గన్నారెడ్డి 'అవునురా! నేను ముచ్చును. నీబలం దొంగిలించడానికి వస్తున్నానని వార్తపంపానుగా' అని, ఆశ్చర్యమందినట్లు తమ్ముని వైపు చూచి 'విఠలప్రభూ! మనం వస్తామని వార్త పంపితే ఈలా అంతఃపుర రక్షకులందరిని చుట్టూ పెట్టుకొని నాటకమాడుతున్నాడేమిటి ఈ రాజద్రోహి?' అని మెల్లగా ప్రశ్నించాడు.

విఠలధరణీశుడు సింహగర్జనలా నవ్వుతూ, 'అన్నయ్యగారూ! మనం వచ్చామని గౌరవం చేయడేమిటి? రండి పోదాము' అని పలికాడు.

కాచయ నాయుడు 'కోటలోకి ఎల్లా వీరువచ్చారు? ఇంత నిర్భయంగా ఎలా రాగలిగారు? ఎందుచేత వీరికింత నిర్భయం?' అని అనుకుంటూ ఉండగానే

దుర్గరక్షకాధికారి పరుగున ఆ మందిరంలోకి వచ్చి 'మహాప్రభూ కోటంతా గోన గన్నారెడ్డి గజదొంగలజట్టు నిండిపోయారు. కోటలో ఉన్న మన సైన్యాన్నంతా ఆక్రమించుకొని నిరాయుధుల్ని చేశారు. రాజప్రాసాదాలన్నీ ఆ దొంగలు నిండిపోయారు. పురమంతా ఆ దొంగలే! మన ఎక్కడిసైన్యం అక్కడే నిలబెట్టి నిరాయుధుల్ని చేశారు. నేను వారి కందకుండా పారిపోయి తమ కడకు వచ్చాను!' అని అతడు రోజుకుంటూ చెప్పినాడు. గన్నారెడ్డి అతన్ని చూచి పకపక నవ్వుతూ! 'ఓయి దుర్గరక్షకుడా! నీ ఆయుధం రేచెరువుల ప్రభువు చేతిలో ఉందిలే! మల్లిరెడ్డ ప్రభువును ఎరుగవుకాబోలు! పోనీలే! ఇప్పుడు నీ ప్రభువుకు ఏమి ఆలోచన చెప్తావు?' అని ప్రశ్నించాడు.

సూరన్నరెడ్డి మాట సముద్రంపహోరే! 'గన్నమహారాజా! ఈ మాటలన్నీ ఎందుకు? ఏదో మహాయుద్ధం జరుగుతుందని నన్ను అనవసరంగా మన కోట నుంచి లాక్కువచ్చారు. కత్తి ఒరనుండి తీయనేలేదు! కోటఎలాగా పట్టుకున్నారు. ఈ కాచభూపతిని మేడిపల్లి పురానికి అవతల విడిదిచేసి ఉన్న అతని సైన్యాలకడకు పంపండి. అతడు సైన్యాల నన్నిటిని పంపివేసి తిన్నగా నిడుదప్రోలు శ్రీ ఇందుశేఖర మహారాజులంవారికి లోబడి వారు విధించిన శిక్ష అనుభవిస్తే మనదారిని మనం వెళ్ళుతాము. కాదంటారా మనతో యుద్ధం చేస్తాడు' అని అతడు మనవి చేశాడు.

అవునవు నంటూ గన్నారెడ్డి చిరునవ్వు నవ్వుతూ 'ఓయి కాచనాయకా! నువ్వు నా ఆలోచన వినదలచుకొంటే ఇప్పటికైనా బుద్ధితెచ్చుకొని మాకు పది లక్షల బంగారు టంకాలు ఇచ్చి, నీ సైన్యం ముప్పాతికమందిని పంపించివేయి. ఆవెనుక నిడుదప్రోలు ప్రభువు శరణువేడు, లేదా నిన్ను ఈ పరశుతో ఖండ ఖండాలు చేసి కాకులకు గద్దలకు విసిరివేస్తాను. నడు, కోటలోనుంచి. నీకు నమ్మకముంటే నీ కుటుంబాన్ని ఇక్కడ ఉంచు. నమ్మకం లేకపోతే కూడా తీసుకపో. ఏ విషయమూ వెంటనే చెప్పు' అన్నాడు.

ఉగ్రుడై మండిపోతూ కాచయనాయకుడు మాట్లాడకుండా ఆ మందిరంల్లోనుండి వెడలిపోయాడు.

౧౦

కోటలోనూ నగరంలోనూ ఉన్న తన అయిదువేల సైన్యాన్నీ బందీలు చేసినాడు గాబోలు ఈ గన్నారెడ్డి గజదొంగ. వీడెక్కడనుంచి వచ్చాడండీ! వీడికి తన విషయాలన్నీ ఎలా తెలిశాయి? వీడినిగురించి తాను విన్న విచిత్రాలన్నీ నిజమేనా? ఇంతదూరం ఎంతసైన్యంతో వచ్చాడు? ఎల్లావచ్చాడు? ఎల్లా తన సైన్యంఅంతా బందీచేయగలిగాడు? తాను ప్రస్తుతం చల్లగా ఊరుకొని వీలు వచ్చిన వెంటనే మళ్ళీ యుద్ధసన్నాహం చేయుడమా, లేకపోతే తెగబడి యుద్ధం చేయుడమా?

తాను ఈ రాక్షసితో యుద్ధం చేయడంలో మేళ్ళు చాలా ఉన్నాయి. ఒకటి- వాడికి అందుబాటులో లేని దేశం. దేశం అంతా తనవాళ్ళు. తనకు కొత్త సైన్యాలు వస్తాయి. వీడికి ఉన్న సైన్యమే. కోటలో ఉన్న తినుబండారపు వస్తువులే వీడికి, తనకు దేశం అంతా ఉంటుంది. తాను మహాయుద్ధాలు చేయడానికి సన్నాహం చేశాడు. తెలిసిఉన్న తనకోట తాను పట్టుకోడం సులభం. ఈ పిశాచిగాడికి కోట అనుపానులు తెలియవు.

అయితే తన ధనం కోటలో ఉంది. తన సైన్యాలకై తెచ్చిన ఆహార సామగ్రులు నగరంలోనూ, కోటలోనూ ఉన్నాయి. ఆ తిండితో, ఆ ఆయుధ సామగ్రితో వీడూ, వీడి సైన్యమూ, ఆరునెలలు యుద్ధం చేయవచ్చును. అయితే తన నగరంలోని ప్రజలందరూ తనపక్షం.

ఈలా చేసినాడేమి? ఇంత నిర్భయంగా తన్ను ఇలా వదిలివేయడంలో ఉద్దేశమేమిటి? ఇంత గజదొంగ ఏదో కారణంలేక తన్నలా వదిలిపెట్టునా? పైనుంచి ఈతనికి సహాయం ఏమివస్తుంది? ఎక్కడనుంచి వస్తుంది?

తాను గజదొంగను నాశనం చేస్తున్నాడు అని లోకం అనుకుంటుంది. గణపతిచక్రవర్తి ఈతని తలమాస్తే చాలా సంతోషం పొందుతాడు. వారందరూ ఈ గజదొంగను పట్టుకోవాలని ఏలాగూ చూస్తున్నారు; అందుకని ఈ దుర్మార్గుడు తెలివితక్కువగా తనకు ఇచ్చిన ఈ సావకాశాన్ని పోగొట్టుకోవడం ఎందుకు? తన నగరాన్ని తాను ముట్టడించవలసి వచ్చినా, అదీ శుభమే! ఎలా అయినా తాను చక్రవర్తిఅయ్యే శకునాలు ఎన్నో కనబడుతున్నాయి.

కాచయనాయకుడు గన్నారెడ్డికడనుండి తన అంతఃపురంలోకి వెడుతూ ఆలోచించుకొన్నాడు. భార్యను, బిడ్డల్ని వెంటబెట్టుకొని శిబికలపైనెక్కి నగరం బైటకువెళ్ళి అక్కడకు నాలుగుమైళ్ళ దూరంలో ఉన్న తనసైనిక శిబిరం కడకు వెళ్ళాడు. అక్కడఉన్న తన సైన్యాధిపతులకు గజదొంగ గన్నారెడ్డి నగరమూ, కోటా ఆక్రమించుకొన్నాడనీ, తాము వెంటనే నగరము ముట్టడించాలనీ, ఆజ్ఞ ఇచ్చి సాయంకాలానకు సర్వసైన్యాలతో నగరం ముట్టడించాడు.

ముట్టడించిన వెంటనే కాచనాయకుని సైన్యాన్ని గన్నారెడ్డి రెండవ సైన్యం ముట్టడించింది. ఆరాత్రి జరిగిన యుద్ధం గోదావరీతీరంలో ఎప్పుడూ జరగలేదని పెద్దలు చెప్పుతారు.

గన్నారెడ్డి సైనికులు రాత్రియుద్ధంలో ఆరితేరినవారూ, సర్వవిధాలా కులు తేలిన కఱుకుబంటులూ. వారికి రాత్రియుద్ధపుమాయలు ఎన్నైనా తెలుసును. దిమంది దెబ్బకొట్టి పారిపోవడం. ఒక ఆరగవ్యూతి పారిపోయి వెనక్కు తిర గి వెం, అక్కడే పొంచివున్న ఇతర సైన్యాలతో విరోధుల సైన్యంమీద విరుచుకుపడడం. తమలో తాము ప్రత్యేకించి ఏర్పరచుకొన్న సాంకేతికాలతో ఒకరి నొకరు తెలుసుకుంటూ విరోధియూకను చెండాడడం! ఈలా కోటను ముట్టడించిన సైన్యంలో గగ్గోలుపుట్టించి కొన్ని దళాలను నాశనం చేసవేటరి.

కోటతలుపు తెరిచి నగరకుడ్యాలదగ్గర ఉన్న సైన్యంలోకి రాక్షసులవంటి సైనికులు వచ్చి చేసినయుద్ధం అప్రతిమానం.

గన్నారెడ్డి, విఠల ధరణీశుడు, సూరన రెడ్డి ఏబదిమంది వీరులతో కోటలో నుంచి కాచయనాయకునిముందే నగరంవదలి వెళ్ళిపోయారు. వారిప్పుడు వేయి మంది అశ్వికులను వెంటబెట్టుకొని, సైన్యం ఎక్కడ పల్చగాఉన్నదో అక్కడ జొరబడ్డారు. అశ్వికవీరుల బాణాలు ఒత్తుగాఉన్న విరోధులు ప్రాణాలు ఆకాశానకు ఎగరగొట్టుతున్నాయి. నదికి మధ్యగా ఒక హిమాలయపర్వతం చొచ్చినట్లు వారు విరోధి సైన్యాలను చొచ్చారు. వారివెంట మూడువేలమంది ఆరితేరిన పదాతులు చొచ్చినారు.

మొదటిరాత్రే ఈలా పైనుంచి సైన్యంవచ్చి తన సైన్యాన్ని పొడుపుతుందని కాచనాయకుడు కలలోనన్నా అనుకొనలేదు. తాను మహాగజం ఎక్కి సైన్యాలకు ఎంత ఉత్సాహం కలిగిస్తున్నా కాచయ సైన్యాలు తలకొక దిక్కుగా చెదిరిపోయాయి.

గన్నయ్య గుఱ్ఱపుసైన్యం కాచనాయకుని ఏనుగులదండును చుట్టుముట్టింది. గజయుద్ధంలో ఆరితేరిన ఆ అశ్వికసైన్యం, ఆ ఇరువది ఏనుగులపైన అగ్నిబాణాల కురిపించింది. ఏనుగులు చెల్లాచెదరై పోయినవి. కాచయనాయకు డధివసించిన భద్రగజంమాత్రం విచిత్రగతులతో గన్నయ్యసైన్యాన్ని చికాకు పరుస్తున్నది. అప్పుడు గన్నయ్య మూడు అగ్నిబాణాలు అంబారీమీద వేయించాడు. ఆ వెంటనే గన్నయ్య అశ్వంమీదఉన్న తాడును అతివేగంతో అంబారీమీదకు విసిరాడు.

కాచయనాయకుని రక్షిస్తున్న అంగరక్షకులు ఆ అగ్నిబాణాలు తిరిగి విసిరివేశారుగాని వానితోపాటు భయంకర కాలనాగంలా వచ్చిన సూత్రాస్త్రమును వారు గమనించలేదు. ఆ సూత్రం చివరఉన్న జారుముడి టక్కునవచ్చి కాచయనాయకుని శిరస్సుపైనబడి జారి బిగుసుకు పోయింది. ఆ తాడుతోబాటు బంతిలా ఎగిరి కాచయనాయకుడు ఆ అంబారీలోనుంచి కిందకు పడిపోయాడు.

తాడు ఉరై బిగుసుకుపోయి కిందపడడంలో కాచనాయకుని ప్రాణాలు భగవంతునిలో లీనమైపోయాయి

గన్నారెడ్డి తాడుపట్టుకొనే గుఱ్ఱాన్ని పరుగెత్తించినాడు. కాచయ కళేబరము బరబర అతనివెంట నలుబది బారలదూరంలో భూమిమీద కట్టెలా వచ్చింది.

★

సప్తమగాథ

కాకతమ్మ

౧

కాకతమ్మ ఉత్సవాలు శాలివాహనశక ౧౧౮౫ రుధిరోద్గారి సంవత్సర ఆశ్వయుజ పాడ్యమినుంచి ప్రారంభమయ్యాయి. ఓరుగల్లునగరంలో కాకతమ్మ ఉత్సవాలకు ఆంధ్రదేశం అన్నివిషయాలనుండీ, లక్షలకొలది జనం వచ్చిపడతారు. ఆసమయంలోనే ఏకవీరాదేవి ఉత్సవమూ జరుగుతుంది.

కాకతమ్మ కాకతీయులకు కులదేవత. కాకతీయ బొట్టభేతరాజు కాలానికే కులక్రమానుగతమైన ఈ గాథ ప్రచారంలో ఉంది. కాకతమ్మగాథ ఆ దసరాపండుగలకు ప్రతిరోజూ మహారాజుల నగరంలో పాడుతూ ఉంటారు.

కాకతిదేవి పురాణకాలంనుంచీ కాకతీయ గణానికి కులదేవత. కాకతీయ గణం ఆర్యక్షత్రియ గోత్రాలలో ఒకటి. ఈ గణం వేదకాలంనుంచీ ప్రసిద్ధికెక్కింది. ఆ పురాతనకాలంలోనే కాకతీయగణం ఆంధ్రదేశానికి వచ్చి వారి దేవతను ఆంధ్రదేశంలోనూ నెలకొల్పారు. ఆ దేవతను కొలుస్తూవచ్చిన ఒక దుర్జయ క్షత్రియవంశం శాతవాహనుల కాలంనుంచీ కాకత్య వంశంవారై చాళుక్యుల కాలంలో సబ్బిసాహిర మండల ప్రభువు లయ్యారు. తూర్పు పశ్చిమ చాళుక్య రాజ్యాల మధ్యస్థమైన ఈ మండలం ఒకసారి వీరికి, ఒకసారి వారికి, ఇంకొకసారి కాంచీపుర పల్లవులకు సామంతరాజ్యంగా ఉండేది.

ఈ సబ్బిసాహిర దేశంలో గోదావరీతీరంలో ఉన్న కొరవిదేశంకూడా ఉండేది. ఈ మండలానికి అనుమకొండ ముఖ్యపట్టణంగా ఉండేది.

బొట్టభేత మహాప్రభువు చిన్నబాలకుడై ఉన్న సమయంలో ఆయన తండ్రి అయిన ప్రోలమహారాజు దివంగతుడైనాడు. ఆ సమయంలో కాకతివంశ సామంతుడైన గాడయనాయకుని అన్న వచ్చి అనుమకొండను ఆక్రమించుకొన్నాడు.

ప్రోల మండలేశ్వరుని భార్య అవంగదేవి చిన్నకుమారుడయిన బొట్టభేతరాకుమారునితో పిల్లలమఱ్ఱి పారిపోయి కాకతీయ సామంతుడైన విర్యాల ఎఱ్ఱనరేంద్రునికడ తలదాచుకొన్నది. ఎఱ్ఱనరేంద్రుడు కాకతీయవంశం అంటే మహాభక్తికలవాడు. ఆతడు వెంటనే సైన్యాలు పోగుచేసుకొని, అప్పుడు కొఱవిదేశంలో ఉన్న గాడయనాయకుని అన్న కామయనాయకుని ఎదిరించి, మహాయుద్ధంచేసి, విజయం పొంది బొట్టభేతనికి తిరిగి కొఱవిదేశం సమర్పించాడు. ఇంతట్లో ఎఱ్ఱన చనిపోయాడు. ఆతని భార్య కామమసానిదేవి పల్లవచక్రవర్తికడకు బొట్టభేతని తీసుకువెళ్ళి సమస్తమూ పల్లవ చక్రవర్తికి నివేదించింది. బొట్టభేతడప్పుడు పదునాలుగేండ్ల బాలుడు. అప్పటికే ఆతని పరాక్రమం కథలు

చెప్పుకుంటున్నారు. ఆ బాలుణ్ణి చూచి పల్లవ చక్రవర్తి భాస్కరవర్మ ఆనందించి ఏబదివేల సైన్యం భేతనికి ఇచ్చినాడు.

భేతభూపతి కామమసాని కుమారుడు నూరనాయకుడు మొదలయిన సేనాపతులతో గూడి అనుమకొండ ముట్టడించాడు. గాడయనాయకుడు అనుమకొండ ఆక్రమించి ఉన్నాడు. బొట్టభేతడు ఎన్నాళ్ళు ముట్టడి జరుపుతున్నా అనుమకొండకోటను పట్టలేకపోయాడు. అప్పుడనుమకొండలో వెలసిఉన్న తన కులదైవతము కాకతమ్మను ప్రార్థించి బొట్టభేతడు తనతో ఉన్న ఆ తల్లి పూజా విగ్రహాన్ని పూజించి తన తల పూర్ణాహుతి ఇవ్వబోతే, ఆదేవి ఆకాశవాణిగా 'నాయనా వీరభద్రతటాకం ప్రక్కన బురుజును రేపు తాకవయ్యా విజయం లభిస్తుంది' అని పలికినదట.

బొట్టభేతడు తన తల బదులు వేయి నారికేళాలు పూర్ణాహుతి ఇచ్చి, మరునాడు కాకతమ్మ చెప్పినచోట బురుజును కోటగోడను అతి ఉధృతంతో తాకినాడట. పదిఘడియలు యుద్ధం జరుగగానే ఆ కోటగోడ పెళపెళ విరిగి పడిపోయిందట. ఆ దారిని బొట్టభేతడు అనుమకొండ కోటలో జొరబడి గాడయను యుద్ధంలో హతమార్చినాడట.

కాకతమ్మ గాథలు ఈలా ఎన్నో ఉన్నాయి. గణపతిదేవచక్రవర్తి పెదతండ్రి రుద్రమహారాజు కలలో కనబడి కాకతమ్మ రాజధాని అనుమకొండనుండి ఇంకో నూతన సలానికి మార్చుమన్నదట. 'ఆమె ఎక్కడ వెలుస్తుందా' అని చూస్తూఉంటే, అనుమకొండకు కొంతదూరంలో ఒక కాపు దున్నుకుంటూ ఉండగా నాగేటి చాలులో అమ్మవారి విగ్రహం ఒకటి దొరికిందట. అక్కడే ఉన్న గొల్లసానికి కాకతమ్మ పూని 'నేను కాకతమ్మను, నాకు గుడి కట్టండప్పో' అని ఊగిసలాడిపోయిందట. రుద్రమహారాజు వెంటనే ఆమె కక్కడ గుడి కట్టించి, అక్కడే కోట కట్టించాడట. ఆ కోటమధ్య ఒంటిశిల కొండ ఉండడం వల్ల 'ఏకశిలానగరం' లేక 'ఓరుగల్లు' అని పేరు వచ్చింది.

అది మహాపట్టణమే కాకతీయ చక్రవర్తుల నూతన రాజధాని అయినది. కాకతమ్మతోపాటు ఏకవీరాదేవి గుడికూడా ఆ పక్కనే ప్రతిష్ఠ చేయించాడు రుద్రచక్రవర్తి.

ఆ దసరా మహోత్సవాలకు కాకతిమహాదేవి విగ్రహానికి బంగారుతొడుగు తొడుగుతారు. వజ్రవైడూర్యాది రత్నాలు పొదిగిన భూషణాలు పెడతారు. వెలపొడుగు చీరలు కట్టుదురు, కంచుకాలు తొడుగుతారు. దినానికొక వాహనం చొప్పున ఆమెను రాత్రి అంతా మేళతాళాలతో, నర్తకీమణుల నాట్యాలతో ఊరేగిస్తారు. దేశదేశాలనుండీ అనేక విచిత్ర వస్తువులను కొనివచ్చి విపణి ఏర్పాటు చేస్తారు. కోనేరు స్నానాలాడి భక్తులు, భక్తురాండ్రు అమ్మవారికి పూజలు చేస్తారు.

ఆ మహోత్సవాలకు రుద్రదేవ మహారాజుకూడా వస్తూ ఉండేవారు. ఆమె

స్వయంగా పూజచేస్తూ ఉండేవారు. ఆమె మనస్సులో ఉన్న ఆలోచనలకు అంతులేదు. పూజచేస్తూ అమ్మవారిముందు ఒక దంతపీఠంపై అధివసించి 'తల్లీ! నా కర్తవ్యం ఏమిటమ్మా?' అని ప్రశ్నిస్తూ ఉండేది.

ఆ దినాల్లో ఆమె మనస్సుకు నిలకడలేదు. 'చాళుక్య వీరభద్రుని వివాహమాడడమా, లేక బ్రహ్మచారిణిగా గడపడమా' అనే ప్రశ్నకు ఈ రెండేళ్ళన్నర నుండి ప్రత్యుత్తరం లేదు. చూస్తూచూస్తూ ఉండగా రెండేళ్ళన్నర గడచి పోయింది. తండ్రిగారు మాట్లాడరు. శివదేవయ్యమంత్రి 'ఏమి ఆలోచించారు' అని ఎన్నోసారు లడిగినారు.

౨

చాళుక్య రాజకుమారుడు వీరభద్ర ప్రభువు, కాచనాయకుని గోనగన్నారెడ్డి ఏనుగుపైనుండి ఉరికేసి క్రిందకులాగి చంపిన వెంటనే సైన్యాలతో మేడిపల్లి పోయి ఆ నగరాన్ని ఆక్రమించుకొని రెండేండ్లయినది. జాయపసేనాని మధుమావతీ దేవితో సంగమేశ్వర తీర్థసేవావ్యాజమున నేగి లకుమయారెడ్డి సైన్యాలను ఓడించి వానిని నాశనంచేశాడు. గన్నారెడ్డి మాయచేసి తన పినతండ్రి లకుమయను పట్టుకొని, శివదేవయ్య మంత్రికడకు పంపెను. ఆయనను తన నగరిలోనే ఉంటూ, శివభక్తుడై కాలం గడపవలసిందని రుద్రదేవ మహాప్రభువు హెచ్చరించారు. గన్నారెడ్డి పందిభూపాలాది రాజద్రోహ సామంతులను అనేకులను అణచివేసెను.

గోనగన్నయ్య కాచనాయని నాశనం చేయడంతోనే ఊరకొనక, కాచనాయకునికి సహాయం చేయుడానికి సిద్ధపడ్డ కాళింగాంధ్రుల పయికి ఎత్తిపోయి వడ్డాది దగ్గర వారిసైన్యాలను మూడు వైపులనుండి పొదివి హతశేషుల్ని కూడా విడవకుండా నాశనం చేసినవాడాయెను.

ఆతర్వాత గన్నారెడ్డి తన కోటకు పోయినాడు. ఆ కోటను పట్టుకోవాలని ఎంతమందో ప్రయత్నం చేస్తున్నారు. ఆ ప్రయత్నం చేసేవారిలో హరిహరదేవ మురారిదేవులు ముఖ్యులు. హరిహర మురారిదేవులు అతి రహస్యంగా లకుమయారెడ్డిని ఓరుగల్లులో కలుస్తూనే ఉండిరి. లకుమయారెడ్డి ఆ కారణంగా తన ఓరుగల్లు నిర్బంధ వాసము తన మేలుకొరకే వచ్చిందని సంతోషించినాడు.

దుర్గాష్టమినాడు ఊరంతా మహోత్సవమై సకల దేవలోకాలు భూమికి దిగివచ్చి, ఓరుగల్లు అమితోత్సాహాన తాండవించిపోయింది. ఆ మహోత్సవ సమయాన రాత్రి కాకతిదేవిని బంగారు సింహవాహనంమీద నగరం అంతా ఊరేగించారు. ఆ ఊరేగింపులో మండలాధిపులు, సేనాపతులు మొదలగువారెందరో పాల్గొన్నారు. రుద్రదేవమహారాజు భద్రగజారోహణంచేసి కొంత దూరం ఊరేగింపులో పాల్గొన్నారు.

8

రాత్రి అర్ధయామం దాటినంతట మహారాజు, మండలేశ్వరులు, సేనాపతులు ఎవరి ఇళ్ళకు వారు పోయి తెల్లవారి స్నానాదికాలు నిర్వర్తించుకొని మహానవమి ఉత్సవానికి కోటలోకి వస్తారు. ఆ మహారాజు తర్వాత వెళ్ళిపోయిన సామంతులలో గోన లకుమయారెడ్డి మొదటివాడు. తరువాత ఒక్కొక్కరుగా అందరూ వెళ్ళిపోయినారు. ఆ తెల్లవారుగట్ల కాకతమ్మ గుడిబైట వీధిప్రక్క అక్కడక్కడ ఇరువదిమందియు, నల్గురు మనుష్యులు వీధి మండపంలోను చేరారు.

గుడిలో అయిదారు దీపాలు మినుకు మినుకు మంటున్నాయి. గుడిలో, గుడి ఆవరణలో, గుడిబైటా వెలిగించి ఉంచిన కాగడాలన్నీ ఆరిపోయినవి. కొన్ని లక్షలమంది జనులు ఉత్సవంలో పాల్గొంటున్నారు. ఉత్సవమంతా కాగడాలే. ఆముదము కాగడాలు, కొబ్బరి కురిడీ కాగడాలు, నేతి కాగడాలతో నగరం అంతా పగలైంది. కాని కాకతీదేవి గుడి దగ్గర మాత్రం కటిక చీకటి. ఆ మండపంలో చేరినది గోన లకుమయప్రభువూ, హరిహరదేవుడూ, మురారిదేవుడూ, లకుమయ మంత్రి రుద్రామాత్యుడున్నూ.

“మనం అతి కష్టంమీద కలుసుకొన్నాము. ఈ మధ్య రహస్యచారులను పెట్టి ప్రసాదాదిత్యుడు అతిజాగ్రత్తగా ఉంటున్నాడు. నేను కదిలితే ఆ విషయం ప్రసాదాదిత్యునకు తెలుస్తుంది. ఈ దినం పుణ్యదినం. అందుకనే కాకతమ్మ గుడే మనకు అనువైన ప్రదేశమైనది. మీ నగరి చుట్టూ కూడా ప్రసాదాదిత్యుడు రహస్య చారుల్ని కాపుంచి ఉండాలి. ఎప్పుడు తాము ఈ సింహాసనం ఆక్రమించుకొంటారో అని ఎదురు చూస్తున్నాము, మేమంతా” అని హరిహర మురారులతో లకుమయారెడ్డి అన్నాడు.

హరిహరదేవుడు :- గోన ప్రభూ! వీరంతా మా పక్షాన పనిచేయడం మాకు లక్ష ఏనుగుల బలంగావుంది. మేము యాదవ మహాదేవరాజుకు వేగు పంపించినాము. తమ తండ్రి కృష్ణభూపతికి అవసానకాలం సమీపించినదనిన్నీ, తమ తండ్రిగారి మూలంగా తాము ఓరుగల్లుపైకి ఎత్తి రావడానికి వీలు కలగడం లేదనిన్నీ, తమ తండ్రి పరమపదారోహణ చేయగానే తాము ఇదివరకే సర్వసైన్య సన్నాహంతో ఉండడంచేత, వెంటనే బయలుదేరివచ్చి ఓరుగల్లు ముట్టడించి తీరుతామని, రుద్రమ్మనూ గణపతినీ హతమార్చిన వెనుక తమకు తొమ్మిది కోట్ల మాడల ధనం ఇవ్వవలసి ఉంటుందనిన్నీ మాకు యాదవమహాదేవరాజు వేగు పంపించారు.

లకు :- మేముకూడా వేగు పంపించి ఉంటిమి. ఈ రుద్రయామాత్యుల వారే మహాదేవరాజుకడకు వేగు తీసుకువెళ్ళి తిరిగి వస్తూఉంటే దారిలో ఆ రాక్షసుడు పట్టుకొని బంధీచేసి తీసుకువెళ్ళిపోయినాడు.

మురారిదేవుడు :- ఎవడా రాక్షసుడు?

రుద్రయామాత్యుడు :- వారి ఎవరున్నారు ప్రభూ? గన్నయ్య! నన్ను బందీగా పట్టుకువెళ్ళి ఏమీ బాధపెట్టనూలేదు. రహస్యములు అడగనూలేదు.

హరిహర :- ఎవడండీ ఈ గజదొంగ?

రుద్ర :- మా ప్రభువు వారి అన్న కొమారుడు. ఆ ప్రభువు పేరూ, పవిత్రమైన గోనవంశం పేరూ కళంకంచేస్తూ పుట్టుక చక్కావచ్చాడు.

మురారి :- వీడికి గజదొంగ అని పేరు సార్థకమే! నిమ్మది నిమ్మదిగా మనలో చేరిన సామంతుల నందరినీ చావగొడుతున్నాడు. వాళ్ళ దగ్గర ధనం దోస్తున్నాడనుకోండి!

లకు :- అది వాడు చేసిన మంచిఎత్తండీ! వాడు దోచడానికి చక్కనివీలు. ఏవో అనుమానాలున్న ప్రభువును చూస్తాడు. ఆ ప్రభువుమీదకు వెళ్ళి విరుచుకు పడతాడు.

హరిహర :- ఎంతయినా చక్కని యుద్ధంచేస్తాడు. ఆ నేర్పు తండ్రి పిన తండ్రుల పోలికలనుబట్టి వచ్చిఉండాలి.

రుద్ర :- ఏమి నేర్పులెండి. దొంగతనాలు చేసేవారు మొదట సులభంగా బళ్ళు దోచుకుంటారు. మనుష్యునికి ఉండే సాధారణపు అశ్రద్ధ దొంగకు మంచి వీలునిస్తుంది. అలాగే నాయకుల అశ్రద్ధ ఈ దొంగకు అదనయింది. రహస్య వర్తనం రెండవబలం దొంగకు రాత్రిబలం అన్నట్లు. ఇక రమ్మనండి. ఈయన గారి కృత్రిమాలన్నీ ప్రతివానికీ తెలిసిపోయాయి. మగవాడైతే బరిమీదపడి యుద్ధం చెయ్యాలి.

హరిహర :- తాము చెప్పింది నిజమే మంత్రీ! ఈ రాజ్యాధిపులంతా, నిమ్మకు నీరెత్తినట్లు గజదొంగను ఈ దేశాన విచ్చలవిడిగా తిరుగనిస్తున్నారు. ఏలా తిరగనిస్తున్నారు? అదీ నాకాశ్చర్యం.

రుద్ర :- సామ్రాజ్యం దర్బలం కావడమే ఇంతకూమూలమనుకోండి. ప్రజలెవరికీ ఆడది రాజ్యంచేయడం ఇష్టంలేదు! ఆవిడ సామంతులకు మాత్రం ఇష్టమా ఏమిటండి? వారూ అదనుకోసం చూస్తూన్నారు మహారాజా!

లకుమయ్య :- శివదేవయ్య అసాధ్యుడు. ఎవరైతేనేమి? తను వేసే ఎత్తుగడలకు సహాయంచేస్తేసరి! తన అవసరం తీరినతరువాత ఆతన్ని హతమారుస్తాడు.

హరిహర :- లకుమయ మహారాజా! మీ అన్నగారి కుమారుడని ఇంత కాలమూ సందేహించాము. ఇక ఆ గన్నయ్యను నాశనంచేసే ఎత్తు ఎత్తుదాము.

రుద్రా :- మా మహారాజుగారికీ అందుకు అభ్యంతరములేదు. అయితే నా మనవి, మనం వేసిన పెద్ద ఎత్తుగడ నెగ్గితే, ఈ దొంగను నాశనం చేయడం ఎంత సేపు అని. జాయప మహారాజు మా సైన్యాన్ని నాశనం చేశాడని అనుకుంటున్నారు. అది వట్టిమాట. ఈ దినాన వర్ధమానపురం పట్టుకోవాలంటే పది లక్షల సైన్యం వెళ్ళాలి!

మురారి :- మహారాజా! మీరు వెంటనే ఈ నగరం వదిలి పారిపోయే వీలు కొరకు మేము అన్ని మార్గాలూ సిద్ధం చేస్తున్నాము. మా సైన్యమూ వృద్ధి అయినది.

లకుమయ :- అవును. మనకు సర్వవిధాలా సహాయంచేస్తామని ఒక రహస్యమైన వేగు వస్తూవుంటుంది. వారు ఎవరో తెలియలేదు!

హరిహర :- ఆ పురుషుడెవరో నాకు గ్రాహ్యం కావటంలేదు.

లకు :- చోడోదయుడు పూర్తిగా మనపక్షమే చేరినాడు. మధురపాండ్య మహారాజో, చోడమహారాజో అయి ఉంటాడని నా ఉద్దేశం. కళింగ భూపతి కాదు. మేడిపల్లి కాచయనాయకుని విషయంలో వారు బయలుపడినారు. ఈ వార్త దక్షిణాన్నుంచే వస్తున్నదండీ!

లకుమయ :- అదే మా అనుమానమున్నూ!

3

శ్రీ మల్యాల కుప్పసానమ్మ దేవేరి రెండేండ్లక్రిందనే బుధపురం వెళ్ళిపోయింది. శివదేవయ్య మంత్రి ఆలోచన ప్రకారం అన్నాంబికాదేవిని, రుద్రమాంబాదేవి అంతఃపురంలో ఉంచి, కుప్పసానమ్మ వెళ్ళిపోయింది.

ఆవల తల్లిదగ్గరనూ ఉండక, ఈవల తాను ప్రేమించే వీరుని అక్కగారి కడనూ ఉండక, రుద్రమదేవి అంతఃపురంలో ఉండడానికి అన్నాంబిక కొంచెం బాధపడింది. కాని, రుద్రమాంబికాదేవి ప్రేమ చవిచూచీ, ముమ్మడాంబిక అపేక్ష కడుపారగ్రోలీ ఆమె చివరకు రుద్రాంబ నగరిలో ఉండడానికి ఒప్పుకొన్నది.

దుర్గాష్టమి కాకతమ్మ ఊరేగింపుకు రుద్రాంబతో పాటు పురుషవేషం వేసుకొని అన్నాంబిక తానున్నూ పట్టపుటేనుగుపై ఊరేగి తిరిగి నగరు చేరింది. వారిద్దరూ మాత్రమే ఉన్నప్పుడు అక్కాచెల్లెళ్ళుగా పిల్చుకొంటున్నారు. రుద్రాంబ నిజంగా అన్నాంబికా రాకుమారిని ఒక్క నిమేషం వదలి ఉండలేకపోయింది. ఏ విషయం తాను ఆ బాలికతో చర్చించినా ఆమెకూడా చదువుకున్నదే అయి ఉండడంచేత, ఇద్దరకూ ఎంతో గాఢంగా చర్చసాగేది.

ఒకనాడు కావ్యవిషయం వచ్చేది. రసము ముఖ్యమా, ధ్వని ముఖ్యమా, రీతి ముఖ్యమా అనే చర్చ వచ్చేది. అలంకారానికి ఎక్కువ ప్రాధాన్యం ఈయకూడదని ఒకరంటే, ఇవ్వాలని ఒకరనేవారు. వారి వాగ్వాదాలలో ముమ్మడమ్మ చేరేది. ముమ్మడమ్మ ఒకసారి రుద్రమతో చేరితే, పెక్కుసార్లు, అన్నాంబికతో చేరేది. ఆనందానికి ఎక్కువ ప్రాముఖ్యం ఇచ్చేవారు అన్నాంబికా ముమ్మడమ్మలు. ఒక్కొక్కప్పుడు రుద్రాంబ భావానికీ, రసానికీ ఎక్కువ ప్రాముఖ్యం ఇచ్చి వాదించేది. ఆ సమయంలో అన్నాంబికా ముమ్మడమ్మలు రీతీ, ధ్వనీ ఎక్కువ అని వాదించేవారు. వ్యాకరణం, తర్కం, వేదాంతం, గణితం, అన్నీ వారి వాదనలలో నాట్యంచేస్తూ ఉండేవి. మత సిద్ధాంతాలను చర్చించేవారు. అన్నాంబికా, రుద్రాంబలుమాత్రమే ఉన్నప్పుడు, అన్నాంబ తన హృదయం అంతా రుద్రాంబకు ప్రస్ఫుటం చేసింది.

అన్నాంబిక :- ఒక్క చూపులో హృదయం అర్పించుకోడం సంభవమా అక్కా?

రుద్రాంబ :- ఓసి వెఱ్ఱిపిల్లా! ఒక్క చూపులో, ఒక్క మాటలో, ఒక్క వినికిడిలో హృదయం అర్పించుకోవడం సంభవమే! కొన్నిఏళ్ళు కలిసిమెలిసి ఉన్నా, స్త్రీ పురుషులలో స్పందనం ఏమీ కలగకపోవచ్చును.

అన్నాం :- ప్రేమ అనేది ఏమిటి? ఒక స్త్రీ పురుషునికోరడం, ఒక పురుషుడు స్త్రీని కోరడమే కాదా?

రుద్రాం :- ఓయిచెల్లీ, అది కామం అవుతుంది. ప్రేమ ఎట్లా అవుతుంది? స్త్రీకి తన పురుషుడు భర్త అవడానికి సావకాశం లేకపోయినా, ఆమె జీవితానికీ, ఆ పురుషుని జీవితానికీ పరమపవిత్ర సంబంధం ఏర్పడిపోతుంది.

అన్నాం :- జీవితానికీ జీవితానికీ ఈ ప్రేమసంబంధము వేరవుతుందా లేక ఎన్నోరూపులతో ఆ పురుషుడే తిరిగి తిరిగి ఉద్భవిస్తూ ఉంటాడా?

రుద్రాం :- చెల్లీ, ఇవన్నీ గడ్డుప్రశ్నలు. తర్కంప్రకారం ఆలోచిస్తే, ఈ కారణాలూ లేవు, ప్రేమలూ లేవు!

అన్నాం :- ఉన్నవి?

రుద్రాం :- ఆత్మే! ఆత్మలన్నీ ఒక్కటిగదా! అలాంటప్పుడు ఒక ఆత్మ ఇంకో ఆత్మను ప్రేమించడం అనేది లేదుకాబట్టి సంపూర్ణజ్ఞానం లేనివారికే భౌతికమైన ప్రేమవాదన.

అన్నాం :- అక్కా! నా వివాహం ఏర్పాటుచేసిన దినాన, ఒక పురుషుణ్ణి చూచాను. ఆ చూచినది మూడు నాలుగు క్షణకాలుమాత్రం. 'ఆ పురుషుని కొరకే నేను జన్మఎత్తినది' అని నా హృదయానికి తట్టినది. నాకా వివాహం కాదని, ఆ పురుషుడే నాభర్త అవుతాడని నాకు తొలకరిమెరుపులా తత్క్షణం తోచింది. ఆ వివాహం జరుగలేదు.

రుద్రాం :- ఆ పురుషుడే నీభర్త అవుతాడు.

అన్నాం :- అక్కా! వేళాకోళం వద్దండీ!

రుద్రాం :- ఓసి వెఱ్ఱితల్లీ! నీతోడనా వేళాకోళాలు? నాకూ ఏదో అనుమానరహితమైన భావం హృదయానికి తట్టింది.

అన్నాం :- ఆ పురుషుడే మొదటిసారి వివాహం తప్పించాడు.

రుద్రాం :- రెండవసారి ప్రధానమూ తప్పించాడు. నీరహస్యం నేను గ్రహించలేదనుకున్నావా? అతడు గజదొంగ! ఇది నీలోదాగిఉన్న మనోవ్యథ! అందుకనే నా సేనాపతులకూ, సైన్యాలకూ ఆ గజదొంగను ఏవిధంగానూ బాధించక బందీగా పట్టుకోవలసిందని ఆజ్ఞయిచ్చాను.

అన్నాంబిక రుద్రాంబ మాటలు వినగానే ఎంతో సిగ్గుపడింది. ఒకసారి ఆనందంలో మునిగిపోయింది. ఒకసారి గజగజ వణికిపోయింది. ఆ వీరుడు గజ

దొంగయై ఈలా అందరికీ కోపానికి గురి అవడమా? దేశాలు దోచుకుంటున్న మనుష్యునిపై తన మనస్సు లగ్నమైందేమి? అతనిపై అందరూ కత్తిగట్టితే ఇంక ఆయన ఏలాంటి ఆపత్తులో పడిపోవునో?

ఆయన పట్టుబడెనా! ఎంత అవమానం? ఆ అవమానంవల్ల ఏమి వైపరీత్యాలు సంభవించునో? అన్నాంబిక మౌనంవహించి, కంటినీరు తిరుగుతుండగా క్రుంగిపోయి కూర్చుండుట చూచి రుద్రాంబ 'తల్లీ లోకంసంగతి ఆడువారికి ఏమి తెలుస్తుంది. వారికి తెలిసున్న కొద్దిలోకము పుట్టిల్లూ, అత్తిల్లాను! అందులో రాజవంశాలవారికి భర్తే సర్వలోకమూ! ఇంత చిన్నతనంలో నీకెన్ని మనోవ్యాకులతలు వచ్చినాయి తల్లీ! నీమనస్సులో చీకాకులేమీ పెట్టుకోకు లే! ఈశరత్కాల జ్యోత్స్నా సమయంలో ఈలా కూర్చోడం ఎందుకు? కాకతమ్మ తల్లిని ప్రార్థించు, మనస్సు నిర్మలంచేసుకో. అన్నీ ఆ దేవికే అప్పజెప్పు. ఆమే చక్కబరుస్తుంది' అని అనునయించింది.

వారిద్దరూ మహానవమిరాత్రి అంతస్తులు గడిచి ఉప్పరిగమీదకు పోయారు.

శారదాకాశంలో చిన్నచిన్న మేఘాలు, కలయికలేని భావాలులా అక్కడక్కడ తేలుతున్నవి. వెన్నెలమాత్రం మల్లెపువ్వులా, పాలసముద్రంలా అన్నాంబికా రుద్రాంబికల నవ్వులా, మధురంగా పరిమళపూరితమై విశ్వం అంతా నిండిఉంది.

ఆ వెన్నెలను సర్వాంగాలతో ఆస్వాదిస్తూ ఆ చెలులిద్దరూ ఉప్పరిగమీద ఒక రత్నకంబళిపై ఆసీనులై, ఏదో మాయాప్రపంచంలోకి వెళ్ళినట్లు ఉప్పొంగినారు.

ఆ వెన్నెల సంగీతము పాడినట్లయి, ఆ వెన్నెల కాకతమ్మ చల్లని చూపులై ప్రసరించిపోయినది.

౪

వెన్నెలలో కూరుచున్నవారు ఈలోకమే మరచిపోతారు. దసరా దినాలలో వానలు కురియడం ఆంధ్రదేశంలో ఎక్కువ. ఆంధ్రబాలిక లా దినాలలో బొమ్మలపండుగ చేసుకుంటారు. ఆంధ్రబాలురా పదినాళ్ళు వీరవిద్యాఖేలనాలలో ఉవ్విళ్ళూరిపోతారు. ప్రతిఇంటా పండుగే. ఆనాటి ఆంధ్రదేశంలో ఈ నవరాత్రి, దీపావళి, సంక్రాంతి, శ్రీరామనవమీ పెద్దపండుగలు. ఆంధ్ర బాలికలు ఈ నవరాత్రి ఉత్సవాలలో బొమ్మలు చిత్రవిచిత్రరీతుల అలంకరించి ఇరుగుపొరుగు బాలికలను పేరంటానికి పిలిచి, బొమ్మలకు హారతులిచ్చి, నృత్యగీతాది వినోదాలర్పించి, శక్తికొలది పుణ్యస్త్రీలకు బహుమతు లందిస్తారు.

గణపతిరుద్ర మహారాజులవారి దేవేరుల నగరులలో గణపాంబాదేవి బాల్యమున ఈ ఉత్సవాలు బాగా జరిగెవి. ఊపడు పెళ్ళికాని బాలిక అయిన

అన్నాంబిక ఉండడంచేత రుద్రమదేవి బొమ్మలపండువుగ తలపెట్టింది. ఈ పండు గకు నెలదినాలనుండీ రాజోద్యోగులు దేశదేశాల సాలభంజికలు, విగ్రహాలు, చిత్రాలు, విచిత్రాలు, వినోదాలు, కర్రబొమ్మలు, మట్టిబొమ్మలు, కొమ్ము బొమ్మలు, బంగారపుబొమ్మలు, వెండిబొమ్మలు, దంతమంజూషలు, కీలుబొమ్మలు రాచనగరిలో తెచ్చివేసినారు.

దక్షిణాదినుండి దంతపుబొమ్మలు, ధరణికోటనుండి పాలరాతి విగ్రహాలు, నతవాటిసీమనుండి కఱ్ఱబొమ్మలు, సిందవాడినుండి ఎఱ్ఱచందనపుబొమ్మలు, గాంగవాడినుండి మంచిగంధపుచెక్క బొమ్మలు, కళింగమునుండి కొమ్ము బొమ్మలు, ఉత్తరాదినుండి ఇత్తడిబొమ్మలు, ఆంధ్రదేశమునందంతటినుండి చిత్ర లేఖనములు వచ్చినవి. చీనా, సువర్ణ, యవ, మలయ ద్వీపాలనుండి లక్క బొమ్మలు మోటుపల్లిలో దిగుమతి అయినవి. భారతావనిలో ఏదేశంలో ఏపనులు ప్రసిద్ధికెక్కినవో అవన్నీ వచ్చినవి.

ఒక మహామందిరమందు శిల్పులీ విచిత్రమైన వస్తువులన్నీ అలంకరించి నారు. ధూపకరండాలనుండి ధూపాలు వస్తున్నవి. ఆకాశంలోని నక్షత్రాలులా దీపాలు వేనవేలు మిరుమిట్లాడుతూ, ఆ మందిరంఅంతా స్వర్గలోకం చేశాయి.

ఆవైపు శివలీలలు, ఈవైపు విష్ణులీలలు, ఈవల పురాణగాథలు. ఇవన్నీ ఆంధ్రదేశసంబంధిన జీవితఘట్టాలు. అక్కడక్కడ నర్తకీమేళం, ఇటు రాజసభ, అది సుధర్మ, అల్లదిగో ఆంధ్రగ్రామం ఒకటి. ఆ ఇళ్ళన్నీ బొమ్మలే. ఇళ్ళలో నుంచి రైతులువచ్చి పొలాలకు పోతున్నారు. అదే గ్రామసభ. అది గ్రామం లోని పశువులు మేసే బయలు. ఈ నూతిలోనుంచి నీళ్ళు తోడుకుంటున్నారు. అక్కడ పొలం దున్నుతున్నారు.

ఓరుగల్లు నగరంలో పెద్ద కుటుంబాల స్త్రీలు, బాలికలూ అందరూ పేరంటానికి ఆహూతులైనారు. సాయంకాలం ఇరువది ఘడియలు కొట్టినప్పటి నుండి పేరంటాండ్రు రుద్రదేవ రాజనగరుకు రథాలమీద, అందలాలమీద విచ్చేసినారు. వారు కట్టుకున్న పట్టుచీరలు, వారు ధరించిన రత్నాల, ముత్యాల భూషణాల వెలుగులు మిలమిలలతో, జలజలలతో, తళతళలతో ఆ మందిర మంతా నిండిపోయాయి.

రుద్రదేవి బాలికగా వారికందరికీ ప్రత్యక్షమగుట అదే మొదటిసారి. ఎంత అందమైనది! ఆమెఫాలము ఎంత విశాలమైనది! ఆమెకన్నులలో సహస్ర పత్ర కమలాలు వికసించాయే! ఎంత తీయనికంఠ మీ రాజకుమారిది! సత్యభామ ఈలాగే ఉండేదా? ఈమెను ఈలా దర్శించడం ఎంతపుణ్యం చేసుకుంటే మనకు సంభవమైంది! శచీదేవి, లక్ష్మి, సరస్వతి ఈలాగే ఉంటారుకాబోలు! ఇదివరకు ఊరేగింపులలో, మహాసభలలో దర్శించినప్పు డచ్చముగ సుందరుడగు బాలకునిలా కనపడి, ఈ రాజకుమారి, నేడు ఎంతఠీవిగా, గంభీరంగా, సుంద రిగా మనలను ఆహ్వానించింది! ఈలాంటి ప్రశ్నలు వేనవేలు అనాడక్కడ

సమకూడిన ఆంధ్ర రాచభామల, నియోగిమంత్రుల అంగనల, పండితవంశ సుందరాంగుల హృదయాలలో మెరుపులు మెరిసిపోయినవి.

ఈ ఉత్సవం చేసేది ముగ్గురు కన్యలు. రుద్రమదేవికన్య, ముమ్మడమ్మకన్య, అన్నాంబికకన్య. ఈ విషయం ఆ దినాన అక్కడకు పేరంటం వచ్చిన ఆంధ్ర కులాంగన లందరూ గ్రహించారు.

ఒకప్రక్క నృత్యగీతవాద్యాలూ, ఒకప్రక్క తీయని ఆంధ్రయోషల పాటలూ ఆ మందిరమంతా లలితాదేవీ దివ్యమందిరాన్ని చేసినవి.

చెలికత్తెలు బంగారు పళ్ళెరాల ముత్యాలు, వివిధ ఫలజాతులు, వివిధ పుష్పాలు, ఆకులు, వక్కలు, లవంగ, జాజికాయ, జాపత్రి, కస్తూరి, కుంకుమ, జవ్వాజి, పిస్తల, చార, అక్రోటు పప్పులు పట్టుకొని వెనుకరా రుద్రాంబ, ముమ్మడమ్మ, అన్నాంబలు వచ్చిన పేరంటాండ్రకు వాయినాలిచ్చారు.

వేలకువేలు ఇతరస్త్రీలా నగరిలో నిండిపోయినారు. వారందరికీ చెలులు రాచకన్నెలకు ఇచ్చిన వాయినాలంటివే ఇచ్చారు. మంగళహారతులు పాడిన వెనుక ఎవరి నగరులకూ, ఇళ్ళకూ వారు వారు వెళ్ళిపోయినారు.

ఆ రాత్రి రుద్రాంబిక నగరిలోనే ముమ్మడాంబిక భోజనము చేసినది. ఆవెనుక వారు కావ్యవిచారణ చేసినారు. ముమ్మడమ్మ తన నగరికి వెడలిపోయినది. ఆవెనుక ఆ మహానవమీ శారదజ్యోత్స్నలో రుద్రాంబ, అన్నాంబిక ఉప్పరిగపై కూర్చుండి ఆ అమృతాల వెన్నెలలో మునిగి తేలుతూ ఏవేవో స్వప్నలోకాలలో విహరించడం ప్రారంభించారు.

వెన్నెలకూ స్వప్నాలకూ దగ్గరి సంబంధం. వెన్నెలలో స్వప్నాలు అమృత తుషారంలా, ముత్యాల రజనులా సుడులు తిరుగుతుంటాయి. ఆ స్వప్నాలు వెన్నెలలో తడిసి మత్తిల్లి, గాఢపరిమళ పూరితాలయి, మధుర రసోపేతాలయి హృదయము, మనస్సు, జీవితమూ నిండిపోతాయి. ఆ వెన్నెల అతి సున్నితంగా యోషల జీవితంలో ప్రసరిస్తుంది. సౌందర్యవతుల సౌందర్యము ఆ వెన్నెలలో మరింత సుందరమై లోకాల నావరిస్తుంది.

రుద్రాంబిక అన్నాంబికలు ఒక్కసారిగా తమ తమ కలలలోనుండి ఉలిక్కిపడి మెలకువపొంది పకపక నవ్వారు.

“అక్కా ఏమిటమ్మా! మీరు కలలు కంటున్నారు?”

“చెల్లీ! ఏమిటే నువ్వు స్వప్నాలలో మునిగిపోయినావు?”

౫

ఒక్క ఓరుగల్లులోనే కాకుండా సబ్బిసాహిర విషయమూ, పానుగంటి విషయం, పిల్లలమఱ్ఱి విషయం, మానువనాడు మొదలయిన అనేక దేశాలలో కాకతమ్మ ఉత్సవం ఎంతో ఆనందంతో ప్రజలు జరుపుతూ ఉండేవారు. ప్రజ

లకు కాకతమ్మ అయినా ఒకటే సుమ్మిడమ్మ, మారెమ్మ, మాంచాలమ్మ ఎవరయినా ఒకటే. అమ్మవారికి దసరాలలో ఉత్సవం జరపడం భరతదేశాచారం.

బీదలు, సాదలు సాధారణ మనుష్యులు హీనదేవతలనూ, నాగరిక జనులు శక్తిని, ఉమను, కాళిని, పార్వతిని, లలితను, రాజరాజేశ్వరిని పూజించేవారు. వామాచారులు మధుమాంసాదులు అమ్మవారికి అర్పించి తాము సేవించేవారు. దక్షిణాచారులు, దానిమ్మపళ్ళు, జపాకుసుమాలు, పంచామృతాలు అర్పించేవారు.

యుగయుగాలనుండీ శాక్తేయమున్నది. ఉషోదేవ్యర్చన, మాతృపూజ, సావిత్ర్యర్చన, సురపూజ, దేవ్యర్చన వేదకాలంలోనే ఉండేవి. ఉపనిషత్కాలంలోనూ పరదేవతార్చన కద్దు. పురాణయుగంలో దేవీపూజ ఉచ్ఛస్థితికి పోయింది. బౌద్ధయుగంలో తార, పారమితపట్కార్చన, జైనులు భగవతీ విద్యార్చనలు చేసినారు. ఈనాటికీ తెలంగాణపు పల్లెటూళ్ళలో కాకతమ్మ పూజ బ్రతకమ్మ ఉత్సవంగా వెల్లివిరిసింది.

పిల్లలమర్రికి యోజనదూరంలోనున్న ప్రోలేశ్వరమనే గ్రామంలోను ఆబాలగోపాలమూ కాకతమ్మ ఉత్సవం చేస్తున్నారు. ఊరిమధ్య మఱ్ఱిచెట్టు క్రింద పల్లెలో పూలతో కాకతమ్మ విగ్రహమును చేసి, తంగేటిపూలు, గోనుగుపూలు, గొబ్బిపూలు, ఇతర అడవిపూలు అమ్మవారిచుట్టూ పేరుస్తూఉంటారు. ఏ దినాని కాదినము బాలికలందరూ 'కాకతమ్మ నువ్వు బ్రతుకుదేవతవు, ఉయ్యాల జంపాల ఉయ్యాల!' అంటూ పాటలుపాడుతూ, ఏ దినాని కాదినం కాకతమ్మను ఊరబావిలోనో, చెరువులోనో. వాగులోనో కలుపుతూఉంటారు.

దుర్గాష్టమినాడు ప్రతి కుటుంబము కాకతమ్మను ఊరేగిస్తూ ఊరిమధ్య ఉన్న దేవాలయందగ్గర చేరి నాట్యాలాడుతూ, పాడుతూ బాలికలు, ప్రౌఢాంగనలు అందరూ బాజాభజంత్రీలతో అమ్మవారిని నీటకలిపేచోటికి పోయి, పాటలుపాడుతూ నాట్యాలుసల్పి చివరకు బ్రతుకుదేవత కాకతమ్మలను నీటిపాలు చేస్తారు. తెచ్చిన ప్రసాదాలను అందరికీ పంచుతారు.

ప్రోలేశ్వరంలోనూ కాకతమ్మ ఉత్సవం దుర్గాష్టమినాడు అఖండంగా సాగినది. ఊరిలోని బాలికలు, ప్రౌఢలు, జరఠలు చేరి కోలాహలముగా కాకతమ్మ ఉత్సవం చేస్తూఉండిరి.

ప్రోలేశ్వరంలో ఆ చుట్టుప్రక్కల గ్రామాలకు దశగ్రామాధికారి ఉన్నాడు. ఆయన కాశ్యపగోత్రీకుడైన మాచయమంత్రి. చెన్నాప్రగడ వంశీకుడు. మాచయమంత్రి చదువుకున్నవాడు, ఉత్తమకవి, శాంతచిత్తుడు. ప్రోలేశ్వర గ్రామములోఉండి దశగ్రామ సంఘాధ్యక్షుడై చల్లని కాకతీయధవళచ్ఛత్రంక్రింద రామరాజ్యం నెలకొల్పినాడు.

గ్రామభూమి గ్రామ ప్రజలది. ప్రజలందరూ భూమైనా పంచుకునేవారు; లేకపోతే పంటయినా సమంగా పంచుకునేవారు. రాజుకీయవలసిన అరవవంతు

గ్రామం పంటలోనే కేటాయించి, తక్కినపంట సమంగా పంచుకునేవారు. తిండికి కావలసిన పంట ఉంచుకుని, తక్కినపంట ఎగుమతికి పంపించేవారు.

ప్రతి గ్రామానికి గ్రామకంఠం-రాజభూమి ఉండేది. రాజభూమి గ్రామ ప్రజ లుపయోగించుకొని తమపాలు పోగా తక్కినది ప్రభువునకు పంపేవారు. కొన్నిగ్రామాలకు సామంతప్రభువు ఒకడు ఉండేవాడు. ఆ ప్రభువు తన మహా మండలేశ్వరులకు, ఆయన చక్రవర్తికి కప్పం పంపించేవారు. సైన్యాలకు ప్రజలు సహాయాలు చేయవలసి ఉండేది.

కాకతీయ గణపతిరుద్రుడు సింహాచలమునుంచి కంచివరకు, తూర్పుతీరము నుండి కుంతలదేశంవరకు రాజ్యం అంతా జయించి తనకు నమ్మకమున్న మండలే శ్వరుల, మహామండలేశ్వరుల ఆయా నాడులకు, విషయాలకు అధిపతులజేసినాడు.

మాచయామాత్యునకు దేశపరిపాలన, రాజనీతి అన్నీ క్షుణ్ణంగా తెలుసును. వైద్యవిషయంలో అందెవేసిన చెయ్యి. చెన్నాప్రగడవారు, చాళుక్యమంత్రి హారితసగోత్రీకుడైన చెన్నయ్యామంత్రి కాలంనుండీ ఉత్తములైన వైద్యులు. ఆ మహోత్తమవిద్య చెన్నాప్రగడవారి కులవిద్య అయినది.

మాచయమంత్రికి ముగ్గురు కొమరితలు, ఇరువురు కుమారులు. కాకతమ్మ ఉత్సవానికి మంత్రిగారి భవనంనుండి ముగ్గురు బాలికలు కాకతమ్మను పట్టుకొని, మేళతాళాదులు ముందునడువ గణికలు నాట్యంచేస్తూ ఉండగా ప్రోలేశ్వర స్వామి గుడికి వెళ్ళినారు.

ఊరిలోని రాచవారైన రెడ్లు, బ్రాహ్మణులు, వర్తకులు, వ్యవసాయ దారులు అయిన ఆంధ్రవైశ్యులు, ఆంధ్ర శిల్పబ్రాహ్మణులు, కుమ్మరివారు, మంగలివారు, గొల్లలు, చాకలివారు, కురువులు, బోయీలు, ఉప్పరులు ఆ ఉత్స వానికి దేవాలయంకడ చేరినారు.

బాలికలందరూ తీయని కంఠస్వరాల పాటలు పాడుచు, నాట్యంచేస్తూ ఉండిరి. మేళాకోళాలు, కేకలు, నవ్వులు ఆ ప్రదేశం అంతా ప్రతిధ్వనించి పోయినాయి. ఆవెనుక మేళతాళాలతో కాకతమ్మ బొమ్మలను కొనిపోయి నారు. ప్రోలేశ్వరముగ్రామం బైట ఉన్న ప్రోలసముద్ర మను బ్రహ్మాండమైన చెరువులో కాకతమ్మను ఓలలాడించారు.

అటువెనుక ఊరివారూ బాలికలూ తమతమ ఇళ్ళకు వస్తూఉండగా, మాచయమంత్రి పెద్దబాలిక పదునారేండ్ల ఈడుగల జవ్వని ఎదురుగా ఒక యువ కుడు రావడం గమనించింది. ఆ బాలిక తల వంచేసింది. చిరునవ్వులు పెదవులపై కన్నులపై, బుగ్గలపై తాండవించిపోయినాయి.

పక్కనునడిచే అక్క అడుగు తడబడడం, అక్క ఏదో అయిపోవడం పెద్దచెల్లెలు గమనించింది. పదమూడేండ్ల ఆ బాలిక అక్కమొగంవైపుచూచి, ఇటుఅటు తల తిప్పి చూచింది. ఎదురుగా తమ్ముచూచి నవ్వుతూ అక్కనప్రగడ నడిచివస్తూ వున్నాడు. కవచంధరించి కరవాలం నడుముకు వేలాడుతూ ఉండగా,

చేత శిరస్త్రాణం ధరించి వచ్చే అక్కన ప్రగడను సీతమ్మ కొంతసేపు ఆనవాలు పట్టలేకపోయింది. ఆనవాలుపట్టిన పిమ్మట నాలుగేండ్ల ఈడుగల తన చెల్లెలు, కల్యాణిని చూచి, 'చెల్లాయీ! బావే! అక్కనబావ! దొంగబావ! ఎక్కడ నుంచి వచ్చాడు?' అని కేక వేసి, అక్కగారివంక చూచింది. అక్కగారు తన చేయి గట్టిగా పట్టుకొని 'అందరూ వింటారు నెమ్మది' అని గుసగుసలాడింది. తలమాత్రం ఎత్తలేదు. సీతమ్మ మాటలకు పక్కనున్న ఆడవారూ, బాలికలూ అక్కనప్రగడ వైపుకు చూపులు మరల్చారు.

ఆడవారందరూ తన్ను తేరిపార చూడడం గమనించి, మోమునందు సిగ్గు ఉదయింప అక్కన వెనుకకు తిరిగి విసవిస నడిచి వెళ్ళిపోయాడు. కామేశ్వరి తనకు కానున్న భర్తగారు అలా వెళ్ళిపోవడం తలవంచే వాలుచూపులు పరపి గమనించింది. ఈ మెవిషయం ఆమెతోపాటు నడిచే కొందరు బాలికలు గమనించారు. 'ఓహో! అమ్మవారిని పూజచేసిన ఫలం ఇప్పుడే కనబడుతోందమ్మా!' అని ఒక బాలిక అన్నది. ఒక పుణ్యస్త్రీ 'అలా వస్తుందికాబోలు సిగ్గు' అన్నది. ఇంకొక ఇల్లాలు 'అవును. కాబోయే మగడువస్తే సిగ్గుపడక నాట్యం చేయమన్నావా కామేశ్వరిని?' అని తలతిప్పినది.

కన్ను గిలిపిస్తూ, కామేశ్వరిబుగ్గ గిల్లుతూ 'ఓయమ్మా! ఎన్నాళ్ళకు వచ్చాడు? మంచిదినానే వచ్చాడు. కాని వస్తూవస్తూ మూడుగడియలు ముందుగా ఎందుకు వచ్చాడుకాడు? కామేశ్వరి నాట్యంచేసే పరమాద్భుత సౌందర్యం చూచేవాడే!' అని వారి దగ్గరచుట్టమైన బిడ్డలతల్లి అన్నది. వారందరూ మాచయమంత్రి ఇంటికి చేరారు. సభాగృహంలో మాచయమంత్రీ, అక్కన ప్రగడా మాట్లాడుకుంటున్నారు. వారి కుశలప్రశ్నలూ, ప్రతివచనాలూ అప్పుడే అయినవి.

బాలికలూ, స్త్రీలూ లోనికి వెళ్ళిపోయినారు. 'బావా బావా పన్నీరు, బావను పట్టుకు తన్నేరు, వీశెడు గంధం పూసేరూ, వీధీ వీధీ తిప్పేరు' అంటూ సీతమ్మ లోనికి కలకల నవ్వుతూ పరుగెత్తింది.

మాచనమంత్రి చిరునవ్వు నవ్వుకొని, మళ్ళీ గంభీరుడై 'ఏమి అక్కనా! నువ్వు గజదొంగ జట్టులో నేఉండి మా కుటుంబాలన్నీ తలెత్తకుండా చేస్తూ ఉండవలసిందేనా?' అని ప్రశ్నించాడు.

"ఏమి మామయ్యా! ఇప్పటికి అయిదేళ్ళనుండి మన గజదొంగలసైన్యం పెరిగింది, పెరిగింది. ఇప్పుడు మా ప్రభువూ ఒక రాజ్యం స్థాపించారు. మేము ప్రజలను దోచుకోలేదు. గ్రామాలు కొల్లగొట్టలేదు. రాజ్యాల పేరిట అరాజకం నింపినవాళ్ళను వాత మార్చాము, వాతమారుస్తున్నాము, వాతమారుస్తాము. అది తప్పా!"

మాచన:- అయితే ఎందుకు మీ గన్నయ్య చక్రవర్తిని శరణు వేడరాదు?

అక్కన:- మాకంత కర్మమేమి? మేమూ చక్రవర్తికి లోబడే ఉన్నాము. మేము చేసినదంతా ప్రజలను దోచేవారిని దోస్తున్నాము. దానివల్ల అధర్మమేమి

కలిగింది? ఈ రెండేళ్ళనుండీ మా ప్రభువు చక్రవర్తికి కప్పం కట్టుతూనే ఉన్నవాడారెను.

మాచన:- దోపిడీసొమ్ము కప్పమా? ఏ ధర్మశాస్త్రప్రకారం అవుతుంది?

అక్కన:- (పకపక నవ్వుతూ) మామయ్యా! ధర్మశాస్త్రప్రకారం మా సొమ్ము 'దోపిడీసొమ్ము' అని ఋజువు చేయవలసినభారం నీది.

మాచన:- అందరూ అంటున్నారు.

అక్కన:- అపవాదు ధర్మశాస్త్రంలో అనుమాన సాక్ష్యమే అవుతుంది.

మాచన:- అబ్బాయీ! నువ్వు ఉద్దండ పండితుడవు. నీతో నేను వాదించి నెగ్గగలనా?

అక్కన:- నీ మేనల్లుణ్ణి కానా మామయ్యా? ఒక్కటిమాత్రం నమ్ము. ఇన్ని శాస్త్రాలు చదువుకొని, అక్కనమంత్రి మనుమణ్ణయి, మాచయమంత్రి మేనల్లుణ్ణయి, సోమయామాత్యుల కుమారుణ్ణయి అధర్మకార్యం ఒకటీ చేయనని మాత్రం నమ్ము. అధర్ముని కొలువులో ఉండను. నేను ద్రోహిని కాను. మా ప్రభువు రామచంద్రప్రభువు అవతారము. అంతకన్న ఎక్కువ నేను వాదించను. ఇక వచ్చినపని మిమ్ముల నందరినీ చూచి చాలాదినాలైనది. ఒక్కసారి అత్తయ్యను, మరదళ్ళను, మరదులను చూడాలనీ, దీవెన లందుకోవాలనీ.

మాచన:- (కన్నులనీరు గిర్రున తిరిగితే, ఉత్తరీయాన తుడిచికొని) నాయనా! మీ అమ్మ ధైర్యమేమిటో చెప్పలేను, నీ విషయం ఏమీ అనుమానం లేకుండా ఎప్పటిరీతిగా ఆనందంగా ఉంది. కాని మీ తాతగారు నీ విషయంలో ఉగ్రుడై ఉన్నాడు. నీ పేరెత్తితే మండిపోతారు. ఏమీది కోపంఅంతా నామీద చూపించారు. మీ నాన్న ఏదో నిన్ను తలుచుకని విచారిస్తాడు. కోపంమాత్రం లేదు. మీ అమ్మ బావను గట్టిగా చివాట్లు పెడుతూ ఉంటుంది.

అక్కన:- మాఅమ్మ అచ్చంగా పార్వతీదేవి. నాన్నగారు తమ కుమారుడంటే అంత అనుమానం ఎందుకుపడాలి?

మాచన: అవన్నీ అలాఉంచు! కామేశ్వరిని చూచావా?

౬

ఉద్దండ పండితులను లెక్కచెయ్యని అక్కనప్రగడ సిగ్గునంది చిరునవ్వు మోమును ప్రఫుల్లంచెయ్యగా 'చూచాను మామయ్యా! బాగా చదువుకుంటోందా?' అని ప్రశ్నించాడు.

"అక్కనా! నీ భార్య చదువుకోదా! నీకు తగినభార్య కావద్దూ? పంచకావ్యాలు చదువుకుంది. అలంకార శాస్త్రాలు, వ్యాకరణమూ చదువుకుంటున్నది. లే! స్నానంచేసి సంధ్యావందనం చేసుకో."

"ఊరిబయట వాగులో ముగించుకవచ్చాను. కాని మళ్ళీ స్నానం చెయ్యాలి."

'అమ్మగా, సీతా! బావకు స్నానానికి నీళ్లు తోడించవమ్మా వంటలక్క చేత!' అని మాచయమంత్రి కేక వేసినాడు.

సీతమ్మ ఈవలకు పరుగునవచ్చి 'బావకు పన్నీరు తోడించా నాన్నగారూ!' అంటూ అక్కినప్రగడవైపు తిరిగి, 'రావయ్యా బావా! నీ సామగ్రి అంతా నీ సేవకులు కాబోలు పట్టుకువచ్చారు. మిద్దెగదిలో పెట్టించాను. మహానుభావుడవు! మా అక్క మాకే కనపడడం మానేసింది. పెళ్ళయి నాలుగేళ్ళయింది. ఇప్పటికా రావడం అత్తింటికి, మహాపండితుడుగారూ!' అన్నది.

మాచయామంత్రి 'సీతా!' అని కేక వేసినాడు. సీత 'ఏమీలేదండీ నాన్నగారూ! మా బావను నేను అనుకుంటున్నానండీ' అని నవ్వుతూ బావగారిని లోనికి తీసుకొని పోయినది.

అక్కినప్రగడకు ఇరవైమూడవ సంవత్సరము జరుగుతూ ఉన్నది. అతనికి పందొమ్మిది సంవత్సరాల ప్రాయంలో మేనమామకూతురునిచ్చి వివాహం చేశారు. వివాహం అయిన రెండునెలలకే అక్కినప్రగడ గోనగన్నారెడ్డి జట్టులో కలిసిపోయినాడు.

కామేశ్వరి అందాలముద్ద. విద్యావినయ సంపన్న. ఇంత చిన్నతనాన్నుంచీ 'మేనత్తకొడుకే తన భర్త' అని ఉవ్విళ్ళూరిపోతూ అతనికి తగిన పండితురాలు కావాలని దీక్షతో ఉభయభాషలయందూ పాండిత్యము సంపాదించుకొంటున్నది. పెద్దలందరూ చిన్నతనాన్నుంచీ అక్కినా కామేశ్వరీ భార్యాభర్తలన్న పేరు పెట్టనే పెట్టిరి. అక్కిన హృదయంలో అంత చిన్నతనంలోనూ మేనమామ కొమరిత, ముద్దుగుమ్మ, కామేశ్వరి సింహాసనం అధివసించి కూరుచున్నది.

మొదటినుండీ గన్నారెడ్డికి ప్రాణస్నేహితుడైన అక్కిన, గన్నారెడ్డి తక్కిన మిత్రులతో మాయమై వెళ్ళిపోయినా, తన వివాహం తాతగారూ, తండ్రిగారూ తలపెట్టడంవల్ల అప్పటికి ఆగిపోయి, వివాహం, గృహప్రవేశమూ, మునుగుడుపులూ అయినవెనుక, ఒక శుభముహూర్తాన మాయమై గన్నారెడ్డి జట్టులో తానూ కలిశానని తాతగారికి లేఖ పంపినాడు. నాటికి నేడు అక్కిన మంత్రి అత్తవారింటికి వచ్చినాడు. కాని ఈ నాలుగు సంవత్సరములు తాను క్షేమముగా ఉన్నాననియు, తనకు ఏమాత్రము వీలుచిక్కినా వత్తుననియూ మేనమామకు ఎప్పటికప్పుడు ఉత్తరములు వ్రాయుచూ ప్రతిఉత్తరములు తెప్పించుకొనుచునే ఉండెను.

కామేశ్వరి రహస్యముగా కంటినీరు కుక్కుకొనుచు, తన హృదయంలోని బాధ ఇతరులకు తెలియనీయక అన్నినోములు నోచుకొనుచు, విద్య మరిన్ని దీక్షగా అభ్యసిస్తూ 'భర్త ఎప్పుడువచ్చునా' అని ఎదురు చూస్తూ ఉండెను. ఆమె భర్తను చూడగానే ఆనవాలు కట్టింది. ఆమెలో ఉప్పెనలా సంతోషం పొంగిపోయింది. ఎలా నడచి తమ భవనము చేరిందో, వెంటనే పూజాగృహములోకి

పరుగిడి, తమ కులదేవత అయిన కామేశ్వరికి సాగిలబడి కంటినీరు పొర్లిపోగా పరిపరి విధాల ప్రార్థించింది.

ఇంతలో మాచనమంత్రి భార్య గౌరీదేవమ్మ అల్లునికి స్వయంగా వెండి చెంబుతో కాళ్ళు కడుక్కొనుటకు నీరము తెచ్చి, 'నాయనా! ఎన్నాళ్ళకు మా యింటికి రావడం! ఎక్కడనుంచి? ఓరుగల్లులో అన్నయ్యగారు, నాన్నగారూ క్షేమమా?' అన్న ప్రశ్నలవర్షం కురిపించింది.

మాచనమంత్రి తన భవనం ముందు కవచశిరస్త్రాణాలంకృతుడై గుఱ్ఱాన్ని దిగుచున్న ఈ యువకుడెవ్వరా అని తన మేనల్లుని మొదట ఆనవాలు కట్టలేక పోయినాడు. అక్కినప్రగడ శిరస్త్రాణం తీసి చేత బుచ్చుకొని, 'మామయ్యా! నన్నానవాలు పట్టలేదా ఏమిటి!' అని పల్కరించగానే మాచనమంత్రి 'నువ్వా అక్కినా!' అని వణకిపోయాడు. తక్షణమే దగ్గర ఉన్న సేవకులను 'సామాను దక్షిణపు గదులలో పెట్టించండర్రా' అని, కన్నుల తిరిగిన రెండు నీటి బొట్లను కుడిబొటనవ్రేలితో తుడుచుకొని 'వస్తానని వ్రాశావు కాని, ఎప్పుడు వచ్చేదీ వ్రాయలేదే!' అని అల్లుణ్ణి ప్రశ్నించాడు. అక్కిన మామగారికి పాదాభివందనం చేశాడు.

"నేను ఎప్పుడు వచ్చేది ఏలా వ్రాయను మామయ్యా!" అని నవ్వుతూ అక్కినమంత్రి ప్రతివచనమిచ్చి, 'సీత ఏదీ' అని అడిగాడు.

"ఈ దినము బ్రతుకమ్మ అయిన కాకతమ్మ పండుగ- మరిచిపోయావా, అక్కినా?" అని మాచనమంత్రి ప్రశ్నించాడు.

"అవునవును నేను మరిచిపోలేదు మామయ్యా! అయితే ఊరిబయటి ఏటికో, చెరువుకో ఓలలాడింప వెళ్ళిఉంటారు. నేనూ వెళ్ళి చూచివస్తా"నని అక్కినప్రగడ లేచి అలా శిరస్త్రాణం చేతిలో ఉంచుకొనే ప్రోలసముద్రం చెరువుకు బయలుదేరినాడు. దారిలో కామేశ్వరీ, మరదలు సీతా, ఇతరులు రావడం చూచి, తానే సిగ్గుపడి తిరిగి వచ్చేసినాడు.

మొదట తాను భాగ్యను ఒక్కనిమేషం ఆనవాలు కట్టలేక పోయినాడు. ఆమె తనవైపు ఒక్క క్షణికం ప్రేమనిశితాలైన చూపులు పరచేసరికి అక్కిన ఆమెను ఆనవాలుపట్టి ఆమె సౌందర్యంతో నవయౌవనభాసితయై వెలిగిపోవడం గమనించి తనలోని ప్రేమ, రాకాసుధాకర జ్యోత్స్నలులా వెల్లివిరిసిపోవ, కన్నులరమూతలువడ, హృదయము వేగాన నాట్యంచేయ, ఏదో దివ్యానందంలో లయమై మేనమామఇంటికి చేరినాడు.

ఆతను వేడినీళ్ళ స్నానంచేస్తూ మేనమామ భవనంనిండా వెలిగింపబడిన దీపాలు గమనిస్తూ, సంధ్యావందనం ఆచరించుకుంటూ, భోజనంచేసి, లేచి మరదలు సీత అందిచ్చే తాంబూలం వేసుకుంటూ తన్నేమీ ఎరగని చిన్న మరదలిని ఒళ్ళో కూర్చుండబెట్టుకొని, భయమూ, సిగ్గూ బాసి, తీయనిమాటలు చెప్పుతూ, పెద్దమరదలితో వేళాకోళాలు సల్పుతూ, మరదలు ప్రశ్నలకూ, మేనమామ

ప్రశ్నలకూ ప్రతివచనమిస్తూ తన సౌందర్యనిధి, అత్మేశ్వరిని తలచుకొంటూ, లోపలి ఆలోచనలు ఎవ్వరికీ తెలియనీయకుండా, భార్య ఒక్క-సారైనా మళ్ళీ కనబడదా అని ఎదురుచూస్తూ ఉండెను.

భోజనము చేసి అత్తగారువచ్చి 'ఏమయ్యా! మీ విషయం ఏమిటి ప్రజలందరూ విస్తారంగా చెప్పుకుంటూరు? మీ గజదొంగల పనేమిటి? మీ నాయకుడు గోనగన్నారెడ్డి తనరాజ్యం తిరిగి స్వాధీనం చేసుకొని, రుద్రదేవమ్మగారి పాదాలబడి క్షమాపణ వేడకుండా, పినతండ్రిని పట్టుకొని ఓరుగల్లుకు బందీగా పంపించిమాత్రం ఊరుకొన్నాడేమిటి?' అని అల్లుణ్ణి పృచ్ఛచేసింది.

చిన అక్క-నమంత్రి చిరునవ్వునవ్వి 'అత్తయ్యా! ఏమిటి అట్లా అనుగుతారు? దొంగలను దొంగతనం ఎందుకుచేస్తావయ్యా అంటే చెపుతారా!'

"అదికాదయ్యా! నీ అంత చదువుకొన్నవాడు లేడు. నువ్వు మళ్ళీ అవతారం ఎత్తిన కాళిదాసు వంటూరు. నీకు ఇల్లాంటి బుద్ధిపుట్టిందేమాఅని మాకందరికీ తీరని విచారము తండ్రీ!"

మాచనమంత్రి లేచి 'నీ అనుచరులందరూ భోజనాలుచేశారు. ఈ భవనం చుట్టూ వంతులుగా కాపలా ఉంటారట. వారు చీకట్లోకూడా చూడగలరట! నేను వెళ్ళి విశ్రమిస్తాను. మీ అత్తగారు నీపడకగది చూపిసుంది' అంటూ మేనల్లుడు లేచి తనకు పాదాభివందనం చేయగా ఆశీర్వదించి వెళ్ళిపోయినాడు.

ఇంతిలో సర్వాభరణ భూషితురాలై, బంగారుపూవులు నేసిన కాశ్మీర పుష్పవర్ణపు పట్టుచీర ధరించి, ఎరుపు పట్టు కంచుకముతాల్చి, సరిగలతల తెల్ల పట్టు చీర వల్లె వేసుకొని బంగారు బొమ్మలా కామేశ్వరి సిగ్గుపడుతూవచ్చి భర్త పాదాలకు నమస్క-రించింది.

చిన అక్క-నప్రగడ కరిగిపోయినాడు. తానామెను అత్తగారిఎదుట ఏలాగు స్పృశించును! అయినా ఏవో మొండిధైర్యంచేసి ఆమె రెండుభుజాలు పట్టి లేవనెత్తి 'బాగా చదువుకుంటున్నావట?' అని ప్రశ్నించాడు.

"ఎవరుచెప్పినారు?"

"మీ పెద్దచెల్లి."

"అది వట్టి అల్లరిపిల్ల!"

"నీ షోకికే! నీ చెల్లికాదా ఏమిటి!"

"ఆ మరదలిని చూడడానికైనా ఇన్నాళ్ళకుగాని తీరిక కలుగలేదు కాబోలు!"

అత్తగారు మాయమై పోయినారు. అక్క-నప్రగడ సౌందర్యనిధియై, వలపుల మిటారియై, నవయౌవన పరమావధియైన భార్యనుచూచి ప్రేమచే వణికిపోయినాడు. ఆతని సరసత్వ 'మామెను గాఢంగా హృదయాని కద్దుకో. కెంపులులా, తామరపూవు మొగ్గలులా, ఎఱ్ఱదానిమ్మగింజల కాంతిలా, తేనెలు

ఊరకే ఆమె పెదవుల్ని ఆస్వాదించు' అని ప్రబోధించింది. 'కులగౌరవమయ్యా! సంప్రదాయమయ్యా! నీవు పునస్సంధానం కాలేదయ్యా! ఆమెను ముట్టరాదయ్యా' అని ఆచారము బోధించింది. ఒకసారి స్వర్గానందం అణువణువునా అనుభవించి, అమృత మారగించిన దేవేంద్రునిలా ఉన్న అక్కిన ప్రగడ ఆచారము ఒప్పదని అనుకొంటూకూడా, కామేశ్వరిని చిటుక్కున దరికి తీసుకొని, గాఢంగా కౌగిలించి, ఆమె చిబుకముపట్టి తలపైకెత్తి 'నువ్వు నా జన్మసాఫల్యలక్ష్మివి కామం!' అని ఆమె పెదవులు ముద్దిడినాడు. ఆమె సంతోషముతో, పారవశ్యంతో, భయంతో, అతనిదృఢ సంశ్లేషానంద మనుభవిస్తూ, 'చెల్లాయి వసుంది' అని కౌగిలి నెమ్మదిగా తప్పించికొని, 'అమ్మవచ్చేవేళ అయింది, రేపు' అని తుఱ్ఱున మాయమైంది.

ఇంతలో మేడ దిగివచ్చి గౌరీదేవమ్మ అల్లుణ్ణి సమీపించి, 'రావయ్యా పండుకొందువుగాని, సీతమ్మ ఇక్కడికి రాలేదూ?' అని ప్రశ్నించింది.

పక పక నవ్వు పుత్తడిబొమ్మ సీత సువ్వున పరుగునవచ్చి 'బావా బావా!, పన్నీరు' అని ఆరంభించి 'అమ్మతో చెప్పనా?' అన్నది. అతడు నిర్ఘాంత పోయినాడు. 'అమ్మా! బావే అక్కకు రత్నాలహారం తెచ్చాడే' అంది.

'అమ్మయ్యా' అని అతడు సంతోషాన నిట్టూర్పు విడిచినాడు.

౭

సీత అక్కినప్రగడ తెచ్చిన రత్నాలహారం సంగతి తెలిసి బావగారివంక చూచి పక పక విరగబడి నవ్వింది. అక్కినకూడా నవ్వుతూ 'అల్లరిదానా నీపని చెబుతా ఉండు' అని లేచినాడు. సీత తల్లివెనక దాగికొన్నది. అక్కిన మరదలినిచూచి 'ఇదా నేర్పు?' అన్నాడు. 'సరే! పట్టుకో నన్ను' అంటూ సీత మేడ మెట్టుపైకి దూకింది. ఒకగదిలో దూరింది. అక్కిన వెనకాల! ఆ గదిలో కామేశ్వరి తెల్లబోతూ, నవ్వుతూ నిలుచుని ఉంది. అక్కిన గుమ్మం దగ్గర ఆగిపోయాడు. అక్కగారి వెనుకనుంచి బావగారిని నాలుకచాపి వెక్కిరించి, అక్కగారి గదిలోనుంచి తన గదిలోకి గంతువేసి తలుపు దభాలున వేసింది సీత.

కామేశ్వరికీ మాటలేదు, అక్కినకూ మాటలేదు. కామేశ్వరి ఇదివరకు ధరించిన ఒట్టలు, నగలు మార్చివేసింది. చక్కని సన్నని తెలుపు చీరధరించి, తెలుపురైక తొడిగి, నీలి వల్లె వేసుకొని, దోమజాలువేసిన తన తల్పంపై పండుకొన పోతున్నది.

అక్కిన సుందరరూపం చిత్రించిన ఫలకం ఆమెమంచానికెదురుగా ఒక సింహాసనంపైన పెట్టి ఉన్నారు. ఆ చిత్రంపైన రాధాకృష్ణుల చిత్రం ఉంది. ఆ రెండు చిత్రలేఖనాలచుట్టూ పూలదండలున్నాయి. కామేశ్వరి పదిక్షణికాలాలాగున తలవంచి నిలుచుండి, 'అమ్మ వచ్చి మీగది చూపుతుంది' అన్నది.

నిట్టూర్పువిడుస్తూ నెమ్మదిగా గుమ్మందాటి ఈవలకు అక్కిన వచ్చాడు. అక్కడ సీతమ్మవచ్చి బావగారి బుజాలుపట్టి, 'బావా! నన్ను పెళ్ళిచేసుకోకుండా మా అక్కను చేసుకున్నందుకు నిన్ను ఈలా ఏడ్పిస్తూ ఉంటానులే!' అన్నది.

"ఎంతకాలం?"

"నేను ఇష్టపడి నంతకాలం."

"ఎవడో మా తోడల్లుడు ఒకడువచ్చి నిన్నెత్తుకుపోకుండా ఉంటాడు గనుక నా!"

"అందాకా అక్క మొగుడే దిక్కు."

"ఆని, నీఇల్లు బంగారంకానూ. నువ్వు మీ ఆయన్ను ఏ ఉత్సవంలోనో అమ్ముకు చక్కావచ్చేటట్లున్నావు!"

"మా ఆయన్ను నేను ఎందుకమ్ముకుంటాను! మాబావనే అమ్ముకుంటా, కావలసినంత మూల్యం వస్తుంది!"

"మీ అక్క నీతో దెబ్బలాడదూ!"

"మొగుణ్ణి అమ్మగల నాకు మా అక్క అక్కగాదా?"

"నువ్వు అమ్మనన్నావుగా, అలాగే మీ అక్కా అమ్మడానికి ఇష్టపడదేమో?"

"ఇద్దరం అమ్మక వచ్చి లాభాలు చూసుకుంటాం!"

"అమ్మో అయితే పారిపోవాలి!"

"ఆఁ! అది సులభమనే నీ ఉద్దేశం! మేము గజదొంగల్ని అమ్మగల సింహ దొంగలం!"

అక్కిన పగులబడి నవ్వినాడు. "అమ్మయ్యో ఇంకెక్కడ దాక్కోవడం?" అన్నాడు.

"అక్క ఒళ్ళో" అంటూ, తుఱుమని పారిపోతూ, 'అదిగో అదే నీగది!' అని తనగదిలోనికి వెళ్ళి మాయమై తలుపు వేసుకుంది. ఆమె చూపించిన గదిలోనికి పోయి అక్కిన పాన్పుచేరి ఆలోచిస్తూ, స్వప్నాలు కంటూ నిదురకూరినాడు.

ఆ మరునాడు ఉదయం, తెల్లవారగట్లనే లేచి అక్కినప్రగడ ఊరిచివరకు పోయి, స్నానాదికాలు జరిపి, సంధ్యావందనం చేసి, తిరిగి సూర్యోదయం అవుతూఉండగానే మేనమామగారి ఇల్లు చేరాడు. అతడు లోనికివచ్చి బట్టలు మార్చుకొని, తన పరివారంలోని చారులు తెచ్చిన కొన్ని రహస్యవిషయాలు విని, వారికి తగు సమాధానాలు అందిచ్చినాడు. అతని పనులు తీరగానే మరదలు సీత, చిన్నమరదలు కల్యాణీ బావగారి దగ్గరకు వచ్చారు. కల్యాణి తన చదువూ, పాటలు బావగారికడ ప్రదర్శించింది. అటువెనుక సీత వీణ తీసుకొని వచ్చి బావగారిని తన గానవిద్యలో తేల్చివేయ నారంభించింది.

మరదలు కంఠంలో అప్పుడే ఒదుగులు ఏర్పడుతూ ఉన్నవి. సాంస్కృతిక గీతాలు, ఆంధ్రపదాలు, రాగాలాపన, తానము ఆంధ్రులసొమ్ము. అవన్నీ సీతమ్మ సౌరభాలు సేకరించుకొంటున్న పుష్ప ముకుళంగా బావగారికి పాడి వినిపించింది.

“బావా! నాపాటకేమిగాని, అక్కసంగీతం వినాలి నువ్వు!” అని ముగించింది.

“ఈ సాయంకాలం మీ అక్కను పాడుమను సీతా! నీ పాట అద్భుతము! నీకేమి బహుమానం ఈయగలను? ఇదిగో ఈ చిటికెనవ్రేలి ఉంగరం నీకు అర్పిస్తున్నాను.”

“నాకిస్తావేమి ఉంగరం, అక్కకుఇవ్వాలిగాని?”

“ఆ గొడవ నీ కెందుకు? నీకు ఉంగరం, చిన్నమరదలు కల్యాణికి నేను పట్టుకువచ్చిన బంగారుఏనుగ బహుమానం” అని అవి తన గుండ్రని తోలు పెట్టెలోనుంచి తీసి ఆ విగ్రహం కళ్యాణికి ఇస్తూ, సీతవేలికి ఉంగరం తొడిగాడు. మధ్యవేలికి కూడా ఆ ఉంగరం కొంచెం వదులయింది.

“బావా! ఈ ఉంగరం వదులైనా, ముద్దులు మూటగట్టుతూంది. ఏ దారమో చుట్టి నా వేలినుండి ఎప్పుడూ పోనివ్వను” అని సీత కంటినీటితో అస్పష్టవాక్యాలు పలికింది.

అక్కన మరదలు కంటినీటికి ఆశ్చర్యమంది, ‘సీతా! అదేమిటమ్మా అలా జంబేలు పడుతావు. ఒక్కటిమాత్రం నీకు మాటఇస్తాను. ధర్మదేవతసాక్షిగా మేము ఏవిధమైన పాపము చేయటంలేదని నీ ఎదుట ప్రమాణం చేస్తున్నాను. రెండవది, నీకు, కల్యాణికీ, మీ అక్కకూ నే నిచ్చిన బహుమతులలో ఏ అసత్యార్జనా లేదు. అవి ధర్మవిరుద్ధం కాకుండా నాకు బహుమానాలుగా వచ్చాయి. నేను గజదొంగను కాకమునుపే, నా పాండిత్య దిగ్విజయ యాత్రలో వచ్చినవి’ అని పలికినాడు.

కంటినీటితో నవ్వుతూ సీత ‘బావా! అందుకుకాదు నాకు కన్నీరు వచ్చింది. మా కెవ్వరికీ నీమీద అనుమానంలేదు. అధర్మమైన పని ఏదీ నువ్వు చెయ్యవని మాకందరికీ నమ్మకమే బావా! కాని నువ్వు మళ్ళీ ఎన్నాళ్ళకు వస్తావా అని తలచుకొంటే కన్నీళ్ళు తిరిగాయి. అక్క నీపేరే మంత్రంగా, నీ చిత్రాన్ని పూజించని దినం లేనేలేదు. అక్క సాక్షాత్తు సరస్వతీ, లక్ష్మీ, పార్వతీని! అక్క ఇంకెన్నాళ్ళు నిన్నువదిలి ఉండగలదు? నీ కష్టాలలో పాలు పంచుకోడానికి నీతో వచ్చివేస్తానంది అక్క!’

అక్కనప్రగడ ఆనందంతో ఉప్పొంగాడు. ఆశ్చర్యంతో మ్రాన్పడినాడు. ‘సీతా! ముహూర్తనిశ్చయం పెద్దలచే చేయించే వచ్చాను. మా నగరంలో అందరూ కుటుంబాలు తెచ్చుకున్నారు. అలాగే మీ అక్క నాతో తప్పక వస్తుందని, మీ అక్కతో చెప్పు’ అన్నాడు.

౮

ఆ మరునాడు గోనగన్నారెడ్డి ఉత్తమాశ్వం ఒకదానిని అధివసించి, ఏబది మంది వీరులు తనవెంటరా మెరుపు వేగాన ప్రోలేశ్వరము వచ్చి, దశగ్రామాధికారి అయిన శ్రీ మాచనమంత్రిప్రముఖుల భవన మెక్కడని తెలిసికొంటూ మాచనమంత్రి భవనం చేరాడు. మాచనమంత్రి భవనంచుట్టూ కావలికాచే తన సైన్యంలోని భటులు తన్నానవాలుపట్టి వంగి నమస్కరింప వారిని ఆశీర్వదిస్తూ, గుఱ్ఱం చెంగున ఉరికాడు.

ద్వారపాలకునితో ఒక సైనికుడు 'శ్రీ గన్నారెడ్డి సాహిణి మహారాజులుంవారు వచ్చారు' అని మంత్రిగారికి తెలపవయ్యా అనేసరికి, వాడు ఉలిక్కిపడి, సభాశాలకు పరుగిడి అక్కడ పంచాయితీగాకులతో తన మహామండలేశ్వరుని కడ నుండి వచ్చిన ఉద్యోగితో మాట్లాడుతూ ఉన్న మాచనమంత్రికి 'శ్రీ గోనగన్నారెడ్డి ప్రభువులవారు వేంచేసినారు' అని మనవి చేశాడు.

మాచనమంత్రి మొదలైనవారు ఆశ్చర్యాన ఒక్కసారిలేచి 'ఏరి ఏరి' అంటూ సింహద్వారంకడకు వచ్చారు. గోనగన్నారెడ్డి చిరునవ్వునవ్వుతూ, 'మాచన మంత్రిగారూ! నమస్కారాలు' అని నమస్కరించాడు.

మాచనమంత్రి 'దిగ్విజయమస్తు, దీర్ఘాయురస్తు, సత్వర వివాహ ప్రాప్తిరస్తు, సుసంతాన ప్రాప్తిరస్తు' అని ఆశీర్వదిస్తూ 'మహాప్రభూ! ఎప్పుడు దయ చేశారు లోనికి విచ్చేయండి. ప్రభువుల స్నేహితుడు సుఖముగానే ఉన్నాడు' అంటూ వారినిలోనికి తోడ్కొని వచ్చెను.

గోన :- బాబయ్యగారూ! పిల్లలందరూ క్షేమమా? పిన్నిగారు క్షేమమా? మా బావగారు అత్తవారింటికి వచ్చి మమ్మల నందరినీ మరచిపోయారు కాబోలు నని నేనే స్వయంగా ఆయనగారిని కలుసుకోవడానికి వచ్చాను.

మాచ :- చిత్తం చిత్తం. మా అక్కిన ఒక నిమేషమైనా తన ప్రభువులను మరచిపోతాడా. దినదినమూ ఏవో ఉత్తరాలు తమకు పంపుతూనే ఉన్నాడు ప్రభూ. దినదినమూ ఏవో ఉత్తరాలు వస్తూనే ఉన్నాయి.

గోన :- బాబయ్యగారూ! బావమరదిగనుక ఊరికే వేళాకోళం చేశాను! త్వరగావెళ్ళి పునస్సంధానం చేసుకొని రావలసిందని మా పురోహితులచే మంచి ముహూర్తం పెట్టించి పంపాను.

మాచన :- ముహూర్తవిషయంలో ప్రభువులు నాకు వ్రాసిన ఉత్తరం అందింది. ఈ విషయం మా బావకు, అక్కకు, మామగారికి తెలిపి ఆహ్వానిస్తూ ఓరుగల్లు శుభలేఖలు పంపనా వద్దా అని తటపటాయిస్తున్నాను ప్రభూ!

గోన :- శుభలేఖలుపంపి ఆహ్వానించండి, వస్తేవస్తారు. రాలేకపోయినా మంచిదే. ఎటువచ్చినా అత్తయ్యగారు రాని లోటు కనబడుతుంది. వెంటనే

తాము ఉత్తరాలు వ్రాయించండి. మా చారుడు అవితీసుకొనివెళ్ళి పురోహితుని తీసుకొని వారికడకు కొనిపోతాడు. మా ఏనుగులు ఊరిచివర ఉన్నాయండి.

మాచన:- చిత్తం మహాప్రభూ!

ఇంతలో లోననుండి అక్కినప్రగడ వేగంతో వచ్చాడు. అతనివెంటనే సీతమ్మా, కల్యాణీకూడా ఉన్నారు. అక్కిన రాగానే గోనగన్నారెడ్డి చేతులు చాచి అతన్ని గాఢంగా కౌగిలించుకొని వదలి 'ఏమయ్యా బావా! ఏమి ఇంత అందం ఎక్కడనుంచి వచ్చింది! ఓహోహో! ఆ విలాసమేమిటి, ఆసిగ్గు ఆ హొయలు! మోము వెలిగిపోతోందే! అవును. అందంలేనివారు, కొంచెం అందం కలవారిని చూస్తేనే కొంత అందం ప్రసరిస్తుందట. ఆలాంటిది సౌందర్యనిధి ఆయిన మా చెల్లెలిని చూచిన ఒక అబ్బాయిగారికి మరీ అందం వచ్చిందే!' అని నవ్వాడు.

అక్కినప్రగడ నవ్వుతూనే 'ఏమండీ బావగారూ! మీరూ కొంచెం ఓపికపట్టండి, ఎక్కడో మా అక్కగారు ఎదురుచూస్తున్నారు. మీరు పెళ్ళి ఎంతవద్దంటున్నా ఆ క్షణంలోనే తలవంచి మెళ్లో దండ వేయించుకోకుండా ఉంటారా? అప్పుడు అందమనే విషయం మీకు బాగా తెలుస్తుంది లెండి!' అన్నాడు.

వారందరూ అక్కడి సభాశాలలో రత్నకంబళ్ళపై అధివసించి దిండ్లకాని కూర్చున్నారు. మాచన గోనగన్నారెడ్డినిచూచి 'మహాప్రభూ! తాము మా ఇంట ఆతిథ్యం స్వీకరించాలి' అని మనవి చేశాడు. గోనగన్నారెడ్డి 'బాబయ్యగారూ! మీ అబ్బాయిని మీరు కోరడమా, ఆజ్ఞాపించాలిగాని! తప్పకుండా తమ ఇంటనే నా భోజనం' అని ప్రతివచన మిచ్చారు.

"తమ అనుచరులందరూ ఇక్కడేనండి."

"వారందరూ ఊరిచివర ఉన్నారు. వారు తక్కిన సైన్యంతోబాటు అక్కడే భోజనంచేస్తే మంచిది బాబయ్యగారూ."

"నా మనవి."

"తమ ఆజ్ఞ అనండి. అలాగే కానివ్వండి."

"ధన్యుణ్ణి."

"మా అక్కిన బావగారి వెనుకనే వచ్చి నన్నుచూచి పారిపోయిన అమ్మాయిలు?"

అక్కిన:- మా పెద్దమరదలు సీతా, మా చిన్నమరదలు కల్యాణీ.

గోన:- బావమరదు లెంతమంది ...?

అక్కిన:- ఇద్దరు బావగార్లు. ఒకరు ఓరుగల్లులో చదువుకొంటున్నారు. పెద్ద బావమరది, చక్రవర్తికొలువులో లేఖకుడు. అయిదుగురే మామామయ్యకు బిడ్డలు.

గోన :- మా చిన్న చెల్లెళ్ళిద్దరిని ఇట్లా రమ్మనవయ్యా బావగారూ!

లోనికి తన అతిథులకు భోజనాదికము లేర్పాటు చేయడానికి వెళ్ళిన మాచనమంత్రి సభాశాలలోనికి వస్తూ ఆ మాటలువిని ఒక పరిచారికను పిలిపించి 'అమ్మాయి సీతను, కల్యాణినీ తీసుకొనిరా' అని ఆజ్ఞ ఇచ్చినారు. పది క్షణి కాలకు నూత్నాలంకారాలు తాల్చిన సీతా, కల్యాణీ పరిచారికవెంట అక్కడకు వచ్చారు. గోనగన్నారెడ్డి వారివంక చూచి, 'నా చిన్నచెల్లీ! రావమ్మా కల్యాణి! మీ పెద్దన్నగారిదగ్గర సిగ్గేమిటమ్మా!' అన్నాడు నవ్వుతూ.

సీత :- సిగ్గుకాదండి, అన్నయ్యగారిని దర్శనం చేయడానికి సరియైన వేషంతో రావాలని పారిపోయాం.

గోన :- నేను వచ్చేసరికి నువ్వే వీణవాయిస్తూ పాడుతున్నావు కాదూ! గొంతుక పోల్చుకుంటున్నాను.

సీత :- అవునండి. మా బావ పాడమంటే...

గోన :- అవును తల్లీ బావే నిన్ను పాడమంటాడు. బావను రెండు పద్యాలు చదువుమన లేకపోయినావూ? ఆయనగారు చేసినవానినే!

అక్కన :- ఆయనమాటలు నమ్మకు సీతా!

కల్యాణి :- నువ్వు దొంగవులే, నీ మాటలేమీ నమ్మనులే బావా!

గోన :- నిజం తల్లీ! వట్టి దొంగబావ! నమ్మదగిన మనిషి కాడు. అతి తియ్యగా అద్భుతంగా కవిత్వం చేయగల కవి! ఈమధ్య స్కాందము ఆంధ్రాన రచన చేస్తున్నాడు. వినితీరాలి చెల్లీ!

అక్కన :- మా ప్రభువు గంభీరకంఠంతో పాడుతూఉంటే మందార కుసుమాలు విరిసి మధువులు ప్రవహిస్తాయి సీతా!

మాచన :- ఇద్దరూ ఒకరి రహస్యాలు ఒకరు వెల్లడించు కొంటున్నారు. అయితే ప్రభూ! ఈ మధ్యాహ్నము వర్జ్యమేమీలేదు. శుభలేఖలు వ్రాయించి పంపుతాను.

గోన :- తప్పకుండా పంపించండి బాబయ్యగారూ!

౯

భోజనానంతరం గన్నారెడ్డి, అక్కనప్రగడ ఇద్దరూ కూర్చుండి కొంచెం కాలం సీతమ్మ వీణపాట విన్నారు. కొంతసేపు కల్యాణిపాడిన ముద్దులుగులికే [illegible]టలు విన్నారు. గన్నారెడ్డి వారిద్దరకూ చెరిఒక ముత్యాలహారమూ బహు[illegible]నమిస్తూ 'ఈ హారాలు మాకు దొరికిన పాతులోవి' అన్నాడు.

ఆ [illegible]లలు వెళ్ళిపోగానే, ఆ యిద్దరే అక్కడ కూరుచుండిరి. వెంటనే అక్కన [illegible] గన్నారెడ్డిని చూచి, 'ప్రభూ! అన్నీ తెలిసి[illegible]న్నారు [illegible] నాగినాటి విషయాధిప[illegible] కోట పేర్మాడిరా మువు. చక్రవర్తికీ తనకూ [illegible]న్న చుట్టరిక మైనా

తెలుసుకోకుండా తన జ్ఞాతి, చక్రవర్తిగారి అల్లుడు, ఆరువేల సీమాధిపతి అయిన శ్రీ కోట భీమరాజులంవారిపైకి, తెరాల ప్రభువు కాటయనాయకునితో కలిసి దండెత్తి వస్తున్నాడని తెలిసింది. మనకు మొదటవచ్చిన వేగులన్నీ వీరిద్దరూ కలిసి మనపైకే వస్తున్నారని వచ్చాయి. అది పొరపాటు. మనం ఎక్కడున్నామో వాళ్ళిద్దరికీ సరిగా తెలియదు. అదీకాక మీ పినతండ్రిగారి జైత్రయాత్రా పరిణామం అందరి హృదయాల్లో పిడుగులు కురిపించింది. కాబట్టి వీరిద్దరూ ధాన్యకటకం మీదకే వెడుతున్నారు. ధాన్యకటకం దిగువను కృష్ణవేణ్ణను పడవల మీద దాటడానికి భీమమహారాజుగారి అనుజ్ఞ కోరితే ఆ వెర్రిమహారాజు సరే నన్నారు.

"అన్నయ్యా బావా! చిత్రం ఏమిటంటే సైన్యాలన్నీ దాటేవరకూ తన జ్ఞాతికి భీమమహారాజు అఖండాతిథ్యం ఇవ్వ సంసిద్ధుడైనాడట. నీవు వచ్చిన వేగు నిజమయితే వెంటనే మనం పేర్మాడిరాజుని పేరు మాయిడి చేయించాలి. నువ్వు 'అతివేగము' అనగానే, అతివేగంగానే వచ్చాను. నాతో ఉన్న సైన్యము ఏడువేలు. మా విఠలయ్య తక్కిన సైన్యంతో అటు పల్నాటి వైపు నుంచి వచ్చి ఆ సైన్యాలను చుట్టుముట్టుతాడు. మూడువేలమందిని కృష్ణవేణ్ణ కీవల కాపుంచి, నాలుగువేలమందితో విజయవాడ దిగువ ఏరుదాటి నేను తమ్మునికి సహాయంగా వెడతాను. వాళ్ళిద్దరి సైన్యాలూ భీమమహారాజు సిద్ధంచేసిన పదివేల పడవలలో దాటకుండా మన మూడువేలమందీ సిద్ధంగా ఉంటారు. నువ్వు మాత్రం కదలడానికి వీలులేదు బావా! వస్తే కృష్ణ ఈవలి సైన్యాలకడకు రావచ్చును. అంతే! ఇది నా ఆజ్ఞ. బహుశః నీ పునస్సంధాన మహూర్తంనాటికి వాళ్ళిద్దరి వ్యవహారం చక్కబెట్టి వస్తాను. వచ్చి తీరుతానులేవయ్యా. అల్లరి పెట్టకు. మీ తాతగారు వస్తారో, రారో!" అని గన్నారెడ్డి లేచి, 'బావగారూ నేను బాబయ్యగారితో చెప్పి వెళ్తున్నాను' అన్నారు.

"నేను మీతో వచ్చి యుద్ధంలో పాల్గొనరాదనే ఆజ్ఞా?"

"ఆజ్ఞ! ఉల్లంఘించడము పనికిరాదు. వస్తే కృష్ణ ఈవలకు రావచ్చును."

"అక్కడికే వస్తాను."

"మా బాబయ్యగారి అనుమతి అడిగిరావాలి మరి!"

"అనుమతి అడిగితే ఇస్తారా?"

"అయితే ఒకపని చేస్తాను. మూడువేల సైన్యాలు ఇక్కడే ఉంచి, నేను వెడతాను. నువ్వు ఎల్లుండి బయలుదేరి రా!"

అక్కన ప్రగడ లేచి, వెంటనే లోనికి వెళ్ళి మేనమామ మాచనమంత్రిని తీసుకొని వచ్చాడు. మాచనమంత్రికి గన్నారెడ్డి లేచి నమస్కరించి 'బాబయ్యగారూ! నేను వెంటనే వెళ్ళిపోవాలి. పునస్సంధాన మహోత్సవానికి తప్పకుండ వస్తాను. ఎల్లుండి మా బావగారు ఇక్కడ నేను ఉంచే మూడువేల సైన్యాన్ని నడుపుకుంటూ ఒక చోటికి వెళ్ళాలి. ఆయన యుద్ధానికి రారు. ముహూర్తం

మూడుదినాలుండగా ఇక్కడకు వస్తాడు. ముహూర్తంనాటికి మేమందరమూ వస్తాము. ఈలోగా మీరు నిర్భయంగా ఉండండి. ఏమీ భయపడవలసిన అవసరంలేదు" అని మాచనమంత్రికి పాదాభివందన మాచరించి, వారాశీర్వదిస్తూ ఉండగా వీధిలోనికి వెళ్ళి అక్కడొక వీరభటుడు సిద్ధంచేసిఉన్న గుఱ్ఱంపై చెంగున ఉరికి, సహచరులు కూడరా గోనగన్నారెడ్డి సాహిణి వెళ్ళిపోయినాడు.

అక్కినప్రగడ ఆలోచనతో లోనికివచ్చి తిన్నగ మేడమీది తనగదిలోనికి పోయినాడు. అతడు అక్కడ ఒక బల్లమీద పరచిన రత్నకంబళిపై కూరుచుండి దిండ్లనానుకొని ఆలోచనా నిమగ్నుడై ఉండెను. మనుష్యుల ఆశకు అంతే మున్నది! పేర్మాడి రాయనికి చక్రవర్తి కావలెననే! దురాగ్రహులు! శ్రీశ్రీ గణపాంబాదేవి భర్త తెలివైన మహారాజేకాని ముందుచూపు లేనివాడు. కృష్ణార్జునుల ఏకరూప మైనవాడు తన ప్రభువు, గన్నారెడ్డి! కాని ప్రభువు ఎక్కువ జాగ్రత్తగా ఉండాలి.

ఈ మహాపురుషుడు తనకు వివాహం వలదంటాడు. అధర్మం అణచడానునకే తాను పుట్టినాడట. దేవుని నామం ధరించినందుకు ఆయన ఆజ్ఞ పరిపాలించడమే తనవిధి అట. ఆయన వెన్నదొంగ, ఈయన గజదొంగ. తమలో స్త్రీ వాంఛ లేదట. తనకున్న ప్రేమంతా స్నేహితులకూ, సైనికులకూ, ప్రజలకేనట. స్త్రీ తన కవసరములేదట!

ఈ మాటలు నమ్మటెట్లు? ఆయన జాతకంలో సప్తమస్థానమూ స్థానాధిపతీ, శుక్రుడూ మంచి స్థితిలో ఉన్నారు. ఇంక వివాహం ఎలా తప్పించుకుంటాడు?

అక్కినప్రగడ సేనలను కూర్చుకొని యుద్ధాభిముఖుడై వెళ్ళుదునని చెప్పగానే కామేశ్వరి గజగజ వణికింది. ఆమె కన్నుల నీరుతిరిగినది.

'కామేశ్వరీ! అలా కంటినీరు పెట్టకు. మహావీరుడు ఖడ్గతిక్కన చరిత్ర వినలేదా? నన్ను ఆడదానిలా ఇంట్లో కూరుచుండుమంటావా? మనువ మాంచాలవలె.

"నాతో బెనంగిన నయమేమిలేదు
కడుసడిఁగల రనికిఁ గదలండి మీరు,
కులవైరముం దీర్ప గురుసాహసుండు
పరికించిచూడ నెవ్వరు మీరుదక్క"

అనాలి. ఆమె ఇంకా ఏమిచేసిందో తెలుసునా, ఆయన కటారితెచ్చి చేతికిచ్చి,

"రతిరాజసౌందర్య! రణరంగధీర
కమలబాంధవతేజ! కరుణాలవాల
వినతాత్మజునిలావు వెసమీకు కలుగు
సామీరిసమమైన సాహసం బబ్బు
కృష్ణుని కెనయైన కీర్తి ఘటిల్లు

శ్రీగిరిలింగంబు, చెన్నకేశవుడు
వరములొసంగగ వరిల్లగలరు
శాత్రవ విజయంబు సమకూరు మీకు
ఈ యాయుధము వడినిచ్చును జయము
కలియుగంబున మీకు ఘనపూ లమరు"

అన్నదట.

కామే :- (కోపంతో) నాకీ పలనాటివీరుల గాథలు తలనొప్పి తెస్తాయి. మన దేశంలో రాజ్యాలకోసం పోరి, అన్నదమ్ములు, చుట్టాలు నాశనం అవుతూ ఉంటారు. పలనాటివీరులు మహా పరాక్రమవంతులు కావచ్చును, కాని చిప్పెడు రాజ్యంకోసం తమలోతాము కొట్లాడుకు చస్తే దానిని వీరకర్మ అనడం అధర్మం.

అక్కిన :- రాజ్యంకోసం పోరడం అధర్మ మంటావు!

కామే :- అవును. రాజ్యాన్ని పరులాక్రమింపవస్తే అప్పుడు ధర్మరక్షణ కోసం పోరవచ్చు.

అక్కిన :- కామేశ్వరీ! నువ్వు పసిదానవు.

కామే :- మీరు మహా పెద్దవారా!

వెంటనే అక్కిన ఆనందపూర్ణుడై కామేశ్వరిని చటుక్కున హృదయానికి హత్తుకొన్నాడు. నిట్టూర్పువిడుస్తూ, ఆమెను వదలి 'కామేశ్వరీ నేను కత్తిపట్టాలని వెళ్ళడంలేదు. వద్దని నా ప్రభువు ఆజ్ఞ. పరిశీలించడానికి వెడుతున్నాను. అంతే! పరాక్రమవంతుడై, ధర్మపరిపాలనం చేసే శ్రీ కోటభేత భూపతిమహారాజులంవారిని కోట పేర్మాడిరాయుడు నాశనం చేయబోతున్నాడు.

కామే :- భేతమహారాజు చక్రవర్తి అల్లుడేకాదూ!

అక్కిన :- అవును అందుకని?

కామే :- 'దొంగలకు ధర్మం అధర్మం ఉందా?' అని ఆమె చిరునవ్వు నవ్వెను.

అక్కిన :- బాగాఅన్నావు. మరి నేను రేపు వెళ్ళవచ్చునా?

కామే :- మీరంతా ఇంత ధర్మంగా ఉంటే, ధర్మావతారులైన అన్నగారు శ్రీ గోనగన్నారెడ్డి ప్రభువు మీకు నాయకులైఉంటే మీకందరికీ గజదొంగలన్న ఈ అపవాదు ఏమిటి?...ఆమె కంటినీరు తిరిగింది.

అక్కిన :- వహ్వా! అదా నీ పరితాపం? సరే మళ్ళీ సుహూర్తంనాడు నీ దర్శనం. నీ నవ్వు ముఖమే నాకు తాయెత్తు. నీ తీయనివాక్కులే నాకు పంచాక్షరి. కామేశ్వరీ, కామేశ్వరీ! శుభముహూర్తంవరకూ నిన్ను ఉదయాస్తమానాలు చూడరాదని బాధ! ఈలోగా ధాన్యకటకం దగ్గర కృష్ణకీవల కొంత కాలం ఉండి వస్తాను.

భార్య తనకు నమస్కారము చేయ ఆమెను రెండుచేతుల పైకెత్తి పెన్నిధివలె హృదయానికి హత్తుకొని, ఆమె కెంపెదవి పుణికి ముద్దాడి నెమ్మదిగా బయటికేగి ఆ తెల్లవారగట్ల అతడు మూడువేల సైన్యాన్ని నడుపుకొంటూ ధాన్యకటకంవైపు ప్రయాణం సాగించినాడు. అతనికి దారిపొడుగునా చిన్నారి భార్య కామేశ్వరి మూర్తిమంతము ఎదుట ప్రత్యక్షమవుతూనే ఉంది. ఆమె మోము చంద్రబింబంవలె స్నిగ్ధమైనది. గుండ్రమూ కోలా కాని ఆ మోములో ఆ ఫాలం స్వర్ణది! ఆ ఫాలం దిగువ కన్నులు ఇందీవరపత్రాలు. ఆ పత్రాలలో నీలి ఆకాశాలు కనుపాపలు. ఆమె నాసిక వికసించిన బంగారు చంపకము. ఆమె పెదవులు చిన్నవి. వంపులు తిరిగినవి. క్రిందిపెదవి ఎఱుపు మందార పూమొగ్గ. పై పెదవి వికసించిన ఎఱ్ఱ కలువరేకు. ఆమె అందము వెన్నెల ప్రవాహము, ఆమె అందము సర్వసంగీతసారము. ఆమె యౌవనము పారిజాత మల్లీకుసుమసంయోగ పరిమళలహరి.

౧౦

విజయదశమి ఉదయాన్నే, రుద్రప్రభువునకు చక్రవర్తి ఆహ్వానం వచ్చింది. రుద్రమదేవి పురుషునివేషం వేసికొని అంగరక్షకులు కొలిచిరా చక్రవర్తివద్ద కేగెను.

చక్రవర్తి పూజ చాలించి విద్యామందిరంలో దిండ్లనానుకొని ఆసీనులై ఉన్నారు. రుద్రదేవి ఆ మందిరంలోనికి ప్రవేశించి వీరమహేశ్వరుడగు తండ్రి పాదాల వ్రాలింది. ప్రేమతో తండ్రి కుమార్తె నాశీర్వదించి తనప్రక్క కూర్చుండబెట్టుకొన్నారు.

"బాబూ! మీ యీ సుందరమూర్ధంపై ఎక్కువభారం ఉంచాను. అందుకు మీకు కోపంగా లేదుకదా!"

"నాకు తమ ఆజ్ఞ భగవదాజ్ఞ కదా మహాప్రభూ! నన్నెరగరా?"

"మా అనంతరం మీరు ఈ భారం ఇంకా ఎక్కువ వహింపవలసి వస్తుంది."

"తాము ఈ భుజాలకు మహాశక్తిని ప్రసాదించారు. ఆ భారం అతి సులభంగా వహించడానికి తగిన రహస్యం శివదేవయ్య దేశికులకు తెలుసును. అయినా తాము నూరేండ్లు ఈ మహారాజ్యభారం వహించి ఉండనే ఉంటారాయెను!"

"వెఱ్ఱితల్లీ! నేను ఇంక కొద్ది నెలలమాత్రమే ఉంటానని నాకు పూర్తిగా నమ్మకము. అయినా మన దేశికులు వసిష్ఠసమానులు. ఎన్ని సామ్రాజ్యాలున్నా చిటికెనవ్రేలితో మోయగలరు."

"అదే ధైర్యం నాయనగారూ! లేకపోతే ఈ మహారాజ్యభారం వహించడం స్త్రీమాత్రకు శక్యమా?"

"అదేమిమాటలు తల్లీ! సంపూర్ణబాధ్యతతో రాజ్యభారం సునాయాసంగా వహించగలుగునట్లుగా నీకు శిక్షగరిపాము. మొదట అంత ధైర్యం చెప్పి, మళ్ళా సాధారణ స్త్రీవలె భయపడి పోతావేమి?"

"మీరు నాకు అప్పగింతలు చేయుచున్నట్లు మాట్లాడితే భయంవేసింది!"

అప్పుడే శివదేవయ్య దేశికులక్కడకు వస్తున్నారని దౌవారికుడు మనవి చేశాడు.

వెంటనే చక్రవర్తి, రుద్రదేవి సహాయంతో లేచి, శివదేవయ్య మంత్రి రాగానే ఇరువురు వారికి నమస్కరించారు.

అందరూ ఆసీనులైనవెనుక ఈ మాటలూ ఆ మాటలు జరిగాయి. మత విషయికమైన విషయాలేవో వచ్చాయి. శివదేవయ్య అప్పుడు రాజకుమార్తె మోమువంక చూచి, 'రాజకుమారీ! చక్రవర్తికి ఏదో సందేహం కలిగింది. మీరు స్త్రీలు కాబట్టి ధర్మశాస్త్రప్రకారం రాజ్యం పాలించడానికి అర్హతఉన్నా, ఆచారప్రకారము లేదు. అయినా దేశమూ, దేశపరిసితులూ ఆలోచించి చక్రవర్తి మిమ్ము భావిచక్రవర్తిగా నిర్ణయించారు' అని గంభీరముగా పలికెను. మరల నామె మోమున చూడ్కినిలిపి 'ఆ నిశ్చయప్రకారం తమకు వీరవిద్య నేర్పి యువరాజులనే లోకంలో ప్రచురించారు. తరువాత రాజనీతిని అనుసరించి తాము స్త్రీలేఅని ప్రచరిస్తూ రాజప్రతినిధిని చేశారు' అనియెను.

రుద్ర :- చక్రవర్తి ఆజ్ఞలు శిరసావహించితినికదా గురుదేవా?

శివ :- అవును మహారాజ్ఞీ! ఇక చక్రవర్తిగారు సంపూర్ణంగా లోకవ్యవహారాలు వదలివేయవలెనని తమ్ము కొన్ని వాగ్దానాలిమ్మని కోరదలచుకొన్నారు.

రుద్ర :- మహాప్రసాదం.

శివ :- తాము సార్వభౌమత్వ భారం వహించి నవమ చక్రవర్తులు కావాలనీ; రెండు — తాము వివాహం చేసుకొన్న పురుషుడెంత మహోత్తముడైనా ఆయన చక్రవర్తి కాకూడదనీ; మూడు — రాజ్యార్హుడైన తమకుమారుడు రాజ్యం వహించేముందు కాకతీయ వంశానికి దత్తుడు కావాలనీ.

రుద్రమ ఇవన్నీ విన్నది. ఏవేవో ఆలోచనలకు లోనయింది. తాను వివాహం చేసుకొన్న పురుషుడు చక్రవర్తి కాకుండుటెట్లు? సామ్రాట్టుభార్య సామ్రాజ్ఞి. సామ్రాజ్ఞి భర్త సామ్రాట్టు కారా?

దేశికులిట్లు పలుకునపుడు తండ్రిగారి సర్వప్రజ్ఞలూ వారి కళ్ళలో పుంజీభవించి తన దెస ప్రసరించినాయి. ఆ కళ్ళలో తనపై అత్యంత విశ్వాసము వెల్లివిరిసింది. ఆ కళ్ళలో ప్రార్థన కాంతించినది. ఆ కళ్ళలో దివ్యప్రేమ వర్తించింది. ఆ కళ్ళలో ఒక మహాగర్వము ప్రవహించింది.

వెంటనే రుద్రమదేవి 'నాన్నగారూ! నేను నా పితృపాదులకూ, నా చక్రవర్తికీ సర్వదేవతల సాక్షిగా నేను తండ్రిగారికి వారసురాలుగా చక్రవర్తిని

అవుతాననీ, నేను వివాహం చేసుకున్న పురుషుడు చక్రవర్తి కాడనీ, నా కుమారుడు గాని నేను దత్తు చేసుకొన్న బాలుడు కానీ కాకతీయ వంశజుడు అవుతాడనీ, నేనూ కాకతీయ వంశగానే ఉంటాననీ మాటఇస్తున్నాను. ఇది నేను ఆడితప్పితే ఏడేడు కాలాలు నరకంలో ఉండవలదాన్ని. కాశిలో గోవును చంపినదాన్ని, గురుహత్య చేసినదాన్ని, బ్రాహ్మణధనం దోచినదాన్ని' అని ఆమె గంభీరంగా పలికింది.

ఆ మాటలువిన్న గణపతిదేవ చక్రవర్తి సంతోషం నిండిన మోముతో కుమార్తెకు వీడ్కోలొసంగెను. రుద్రదేవి ఏవేవో ఆలోచనల పాలయి నెమ్మదిగా తన నగరు చేరింది.

తనకు సామ్రాజ్యం వదలి, సాధారణ గృహిణిగా, ఆనందజీవితం అనుభవించాలన్న కాంక్ష కలగడం తండ్రిగారు గ్రహించారో లేదో! శివదేవయ్య దేశికులుమాత్రం గ్రహించారు. తనకు వివాహం అయితే కాకతీయవంశంలో తా నెట్లా ఉండగలదు? అందుకనే తండ్రిగారు వాగ్దానం అడిగారు. వివాహము నిజం. కాని తనభర్త సామ్రాట్టు కాకూడదు. అలా సామ్రాట్టుఅయితే అనేక కలహాలు, అపశ్రుతులూ సంభవింపవచ్చు. కాని తనభర్త చక్రవర్తి కాకుండా ఉండుట ఏలా? అది ధర్మమా? నీతియా?

ధర్మశాస్త్రప్రకారం స్త్రీ వివాహం కాకుండా ఏలాఉండుట? సన్యాసిని కావాలి. తాను వివాహం చేసుకుంటే తనభర్త చక్రవర్తి కాకూడదు! రాజనీతి ననుసరించి, కొన్ని కొన్ని ప్రత్యేకసమయాల మహాసామ్రాజ్య సింహాసనం అధివసించిన స్త్రీ వివాహిత కాకున్నా తప్పేమీ ఉండదు. అందుకే తండ్రిగారు వివాహం చేసుకొని తీరుతాననే వాగ్దానం కోరలేదు. అంతవరకు శుభం! తాను ఆ దివ్యపురుషునే ప్రేమించి వారికి తన హృదయంలో పట్టముగట్టుకొన్న మాట నిశ్చయం. అట్టి ఆ పురుషోత్తముని తాను వివాహం చేసుకొంటే వారికి అర్ధసింహాసనమిచ్చి చక్రవర్తిగా చేయకుండు టెట్లు?

ఇంతకూ ఆ వీరోత్తముడు తన్నెట్లు ప్రేమించగలడు? తాను స్త్రీనని ఈ రెండేండ్లు వారెరిగి ఉన్నమాట నిశ్చయమే. ఆనాడు తోటలో తన నిజస్వరూపము చూచినారు. ఆ చూచినది నన్నేనని వారెరుగరు. తన్ను వివాహమాడుడని వారిని కోరితే, తాను చక్రవర్తులు కాకూడదని వారికి నివేదిస్తే... వారు పరమోత్తమ పురుషులు కావడంవల్ల చక్రవర్తి ఆజ్ఞగా ఎంచి ఒప్పుకోకపోవచ్చును. కాని అట్టి అధర్మానికి తానెట్లు ఒడిపట్టగలదు?

ఈ నిష్ఠుర రాజధర్మాన్ని తాను నిర్వికారయై నిర్వహించి తీరుతుంది. తాను పురుషుడై పుట్టినచో తండ్రిగారి కీవిరుద్ధరాజనీతి అవలంభించవలసిన అవసరం ఉండదుకదా!

రుద్రమదేవి పూజాగృహంలోనికి పోయి కాకతిదేవీ పూజాపీఠానికి ఎదుట నిలబడి 'భవిష్యత్తు తెరలను తొలగించి కర్తవ్యం ఉపదేశించు తల్లీ' అని ప్రార్థించింది.

౧౧

దుర్గాష్టమి మొదలు అన్నాంబిక ఉపవాసవ్రతం చేస్తూ, కాకతీదేవీపూజ చేస్తూ ఉన్నది. ఉదయం పూజలు కాగానే ఏవో ఖర్జూర, ద్రాక్ష, అత్తి, మారేడు, జామ, అరటి, నారింజ, నారికేళాది ఫలాలను ఆరగించి, సాయంకాలం పూజచేసి రాత్రి పాలుమాత్రం త్రాగిఉండేది! ఆలాగు మూడుదినాలు పూజచేసి విజయదశమికి పూజ పూర్తిచేసింది.

విజయదశమి వెళ్ళిన మరునాటికి కోట పేర్మాడిరాయుడు తెడాల కాటయ, గుంటూరి నాగవిభుడు కలిసి కోటఖేత మహారాజులను వాతమార్చడానికి సైన్యాలతో ధాన్యకటకం చేరుతున్నాడని శివదేవయ్య దేశికులకడకు వేగువచ్చింది.

ద్వాదశినాడు పేర్మాడిరాయుడు ఖేతమహారాజులను వారి రాణివాసాన్ని వారి నగరిలోనే బంధించి, ధాన్యకటకనగరం ఆక్రమించాడనీ, ఏదోవంకను ఖేతమహారాజును కైలాసవాసునిచేయ ఆలోచిస్తున్నాడనీ, గుంటూరి నాగవిభుడు సర్వసైన్యం ఆయత్తంచేసి, ధాన్యకటకంమీదకు వెళ్ళబోతున్నాడనీ, వారిరువురు, తెడాలకాటయ్య కలసి ఓరుగల్లు ముట్టడించడానికి సిద్ధమౌతారనీ వేగు వచ్చింది.

శివదేవయ్యామంత్రి రుద్రమహారాజు దర్శనంచేసి మహారాజుతో మంతనం సలిపినారు. ఇంతలో ప్రసాదాదిత్య ప్రభువును, పచ్చిసాహిరమండల సకల సేనాపతి పట్టసాహిణి పడికము బొప్పదేవప్రభువునకును, జాయపమహారాజునకును వార్త పంపినారు.

వారందరిసభలో రుద్రప్రభువు 'నేను సకలసేనాపతిగా పడికము బొప్ప దేవప్రభువు సేనాపతిగా గుంటూరుమీదకు దండయాత్ర చేస్తాను. జాయప మహారాజు ప్రసాదాదిత్య ప్రభుసహాయంగా ఓరుగల్లునగరం కాపాడడం, మధ్య రాజ్యాలన్నీ చూస్తూఉండడం చేయవలసింది! జన్నిగదేవుని, వారికుమారులు త్రిపురాంతక అంబయ్య దేవులను కొంచెం జాగ్రత్తగా ఉండవలయునని తెలియ జేయాలి! నేను గురుదేవులు ఏర్పరచిన శుభముహూర్తానికి జైత్రయాత్రకు వెడ తాను. నాతో నా సవతితల్లి శ్రీ నారాంబా మహారాణీగారు దయచేయగల వారు' అని చెప్పినారు.

శివదేవయ్యామంత్రి చాలా బాగున్నదని సమ్మతించినారు.

అన్నాంబిక రుద్రప్రభువును త్రయోదశినాడు దర్శించినది. 'మహాప్రభూ' తామే స్వయంగా జైత్రయాత్రకు వేంచేస్తున్నారని నగరమంతా వాదు ప్రసరించింది' అన్నది.

రుద్ర :- చెల్లీ! ఎన్నిసారులు నన్ను ప్రభూ!ప్రభూ అని పిలువవద్దన్నాను! అయినా నువ్వాలాగే పిలుస్తున్నావు!

అన్నా :- క్షమించండి అక్కా! ఈ సమయంలో మాకు సర్వసేనపతులు, మహారాజులు మీరు. ఆ భావంతో అన్నాను. నేను మనవిచేసే

ఏమిటంటే మిమ్ముతప్ప ఇక్కడ ఉండలేను. నేనూ వీరవేషంలో మీకు అంగ రక్షకురాలుగా ఉంటాను.

రుద్ర :- తల్లీ! నీవు ఏమైనా ముప్పం రావచ్చును.

అ. క :- మీకు రాదుకాబోలు! నన్ను ఇంటివద్దగర సౌఖ్యంగా కూరు చుండమంటారా? ఏమిపక్షపాతమండీ అక్కా?

రుద్ర :- అలాగే చెల్లీ! నువ్వు ప్రయాణసన్నాహంలో ఉండు. నీ అక్కకు అంగరక్షకురాలివిగా ఉండు. ఈ మగవాళ్ళకు స్త్రీలు ఏలాయుద్ధం చేయగలరో చూపిద్దాము.

అన్నా :- అక్కా! మీరు ఒప్పుకుంటే మనరాజ్యంలో వీరస్త్రీదళం ఓటి సిద్ధంచేసి, 'ఆంధ్ర వీరరమణులు శ్రీశ్రీ రుద్రమహాదేవ పరిపాలనంలో ఉన్నారు' అని లోకానికి చాటిస్తాను.

రుద్ర :- నీ అభిప్రాయం అద్భుతం. కైకేయి, సత్యభామా మహాయుద్ధాలు చేశారు. దస్యులను వేదకాలస్త్రీలు చెండాడేవారు. మనమూ తక్కువకాదు. ఇప్పుడు నేను స్వయంగా జైత్రయాత్రకు బయలుదేరడంలో పరమోద్దేశం ఒకటి ఉన్నది. అది గురుదేవులూ గ్రహించారు. నేను ఈ మహారాజ్యాలన్నీ పరి పాలించక తప్పదు. నేను నీరసురాలనని తెలిస్తే, ప్రతిసంవత్సరమూ ఈలాగే ఎవరో మాండలీకులు తిరుగుబాటు చేస్తూనే ఉంటారు. దేశంలో అధర్మంనిండి, విచ్ఛిన్నశక్తి తాండవం చేస్తుంది. ఒక్కసారి నేను యుద్ధయాత్రచేసి దక్షిణం అంతా సంచారంచేసి దుర్మార్గులైన మాండలీకులను శిక్షించి, తక్కినవారి హృదయంలో 'జాగ్రత్త' అని ప్రతిధ్వనింప చేస్తాను.

అన్నా :- ఇంకో రహస్యంకూడా ఉంది. మీరు స్వయంగా ఏ మహా యుద్ధంలోనూ పాల్గొని ఉండలేదు. ఇప్పుడా అవకాశం లభించింది. అదీగాక మీరు స్వయంగా వెళ్ళితే, రాజద్రోహులనేకుల హృదయంలో రాజభక్తి తిరిగి ప్రవేశించవచ్చును.

రుద్రా :- ఎంతచక్కగా అన్నావు చెల్లీ! ఇక సిద్ధంకా!

పూర్ణిమవెళ్ళిన తదియనాడు మహారాజు పడికము బొప్పదేవమహారాజుతో సైన్యాలన్నీ నడపికొంటూ మహావేగంతో కృష్ణాతీరంవైపు వెడుతున్నారు. ధాన్యకటకం దగ్గర దాటడంకన్న విజయవాటికకు దిగువను కృష్ణానదిని పడవ లలో దాటడానికి రుద్రమహారాజు ఆజ్ఞ దయచేయించారు. అపసర్పగణ నాయక శ్రేష్ఠులైన గొంకప్రభువులున్నూ, నతవాటిసీమవారైన మేనత్తల వంశంవారూ అనేకాలైన నావలను పోగుచేస్తున్నారు.

దారిలో ప్రధాన అంగరక్షకాధిపతిగా ఒక యువకవీరుడు కవచధారియై మహారథం ప్రక్కరథం అధివసించి అంగరక్షక చక్రరక్షక నాయకుడై వస్తు న్నాడు. మహారాజు గుంటూరు పట్టుకొంటే ఆ వెనుక ముసాం డా ఫిక రావచ్చు ననీ, అట పనుక కంచి కాళహస్తి, శ్రీశైలాది క్షేత్రదర్శనం చేసి సంక్రాంతి

నాటికి తిరిగి ఓరుగల్లు రావడానికి నిశ్చయం చేసుకున్నాననీ చెప్పి ముమ్మడాంబి కను ఒప్పించెను.

అన్నాంబిక ఉప్పొంగిపోయింది. ఆమె మోము తేజరిల్లిపోయింది. ఆమెకు రుద్రాంబిక వలె ఇదే ప్రథమయుద్ధం.

శ్రీ గోనగన్నారెడ్డిప్రభువు ధాన్యకటక మహారాజును పట్టుకొన్న కోట పేర్మాడిరాయుడి పైకి వెళ్ళినారని రుద్రమహారాజు తనతో చెప్పినారే! వారు ఎప్పుడూ గన్నారెడ్డిప్రభువుపై కత్తికట్టరే! ఆప్రభువైనా చక్రవర్తిపైపు కన్నెత్తి చూడరే! దొంగలు పెద్దప్రభువుల జోలికిపోక చిన్నవారిని దోచుకుంటారు కాబోలు! అయితే ప్రభువులు ప్రజలను రక్షించాలికదా! అందుకే కాబోలు దొంగలూ, ఇళ్ళు తగలబెట్టినవారూ, పంటలు నాశనము చేసినవారూ కఠినశిక్షలకు పాత్రులవుతున్నారు. ఇది దొరతనమా, దొంగతనమా!

గన్నారెడ్డి సమున్నత విగ్రహము, ఆయన సింహపరాక్రమమూ ఆయన పరమాద్భుత యుద్ధనిర్వహణశక్తీ, వ్యూహరచనా చమత్కృతి లోకసమ్మోహనకరాలు. అలాంటి ఉత్తమపురుషుడు పినతండ్రి తన కన్యాయం చేసినంత మాత్రాన గజదొంగై పోవాలా?

ఆయన విశాలఫాలం, కన్నులలోకాంతి, వెడదఉరము, సన్నని నడుము, దీర్ఘబాహువులు, బంగారాన్ని నలుపుచేయు పసిమి, సోగమీసాలు, ముత్యాల కోవ పలువరుస ప్రతిదినమూ అన్నాంబిక ఒంటిగా ఉన్నప్పుడు తలచుకొంటూ ఏవేవో స్వప్నాలు కంటూ ఉంటుంది.

ప్రతిదినమూ భోజనాలు కాగానే ప్రయాణముసాగను. సాయంకాల మొక నగరంపైట శిబిరముల స్థాపింతురు. రాత్రిఅంతయు, ఆ స్కంధావారంలో విశ్రమిస్తూ, వారు ప్రయాణం చేస్తున్నారు మహారాజపథం వెంటనే.

మహారాజు శిబిరాలు స్కంధావారంమధ్య ఉంటాయి. దానిచుట్టూ నిరంతరం అప్రమత్తతతో అంగరక్షకులు కాపలాకాస్తూ ఉంటారు. స్కంధావారంతోపాటు గోపాలకులు వేలకొలది గోవులను, వర్తకులు విపణివస్తువులను తీసుకొని వస్తారు. వేలకొలది కుంభకారులు, రజకులు, మంగలివారూ కూడ వత్తురు. వంటచేయుటకు గొల్లలుందురు.

ఆంధ్రసైన్యం కదిలిపోవు ఒక మహాపురములా ఉన్నది.

౧౨

గోనగన్నారెడ్డి మహావేగంతో విజయవాడకడ కృష్ణదాటాడు. కృష్ణ [illegible] వెపైళ్ళూ ప్రయాణించి ధాన్యకటకపుకోట తాకినాడు. తమ్ముడు [illegible] లేదు. గన్నారెడ్డి తన మామూ[illegible] ధా[illegible]న్ని [illegible]త్రి [illegible] ముట్టడించాడు.

ఏయుద్ధాని కాయుద్ధంలో తన్ను తారసిల్లిన ప్రత్యేకపరిస్థితులు ఆలోచించి గన్నారెడ్డి వ్యూహరచన చేస్తాడు. తానెంత గజదొంగ అయినా సార్వభౌమ వంశంవారికిగాని, వారిదగ్గరి బంధుగులకుగాని ఆపద రాకూడదు అని మొదటినుండీ తన పవిత్రధర్మంగా ప్రతిజ్ఞ చేసుకొన్నాడు. అందుకు ఎవరు వ్యతిరేకించినా ఓర్చలేడు. ఆ ధర్మాన్ని వ్యతిరేకించినవాడు ఎంతబలవంతుడైనా గన్నయ్య ఏమీ సందేహించక, అతన్ని ఎదిరించి నాశనము చేయవలసిందే! అతనికి కోపంవస్తే ఒకలక్ష గన్నారెడ్లుగా మారిపోతాడు. ఎక్కడ చూచినా తానే! అంతకోపములోనూ ఏమాత్రమూ ఉచితజ్ఞత, సమయస్ఫూర్తి మరవడు. అప్పుడాశక్తులు ఇమ్మడియై భాసిస్తాయి.

ఆ రెండువేల సైన్యంతో ధాన్యకటక నగరంపై ఒక వైపున ఒత్తిడి ఎక్కువచేశాడు. తనవారు పదునేనువందలమంది నాపనికి చాలించి, తక్కిన అయిదువందలమందినీ కోటచుట్టూ నియోగించెను. ఆరాత్రి గన్నయ్య ఎంత సైన్యంతో వచ్చి కోటతాకినాడో పేర్మాడిరాయనికిగాని, తెత్రాలకాటయ్యకుగాని తెలియదు. 'గన్నారెడ్డివచ్చి ముట్టడించా' డని కేకలువేయించి గన్నారెడ్డి లోకంఅంతా చాటినంతపని చేశాడు.

పేర్మాడిరాయుడు, కాటయ్య ఇద్దరు ప్రభువులూ ఏపక్క అయితే గన్నయ్య కోటముట్టడింపు ఎక్కువ సాగించాడో ఆ ప్రక్కనే అశ్వాలపైవచ్చి చేరారు.

పేర్మాడి:- గన్నారెడ్డి మనపైవచ్చి పడ్డాడేమిటి?

కాటయ్య:- ఆ రాక్షసునికి నీతి, నియమం ఉందా మహారాజా?

పేర్మాడి:- వీడు అసాధ్యుడు. పట్టినపట్టు విడువడు. ఏలాగు?

కాటయ్య:- నిజమే. మేడిపల్లి బాచయనాయకునిగతి ఏమయింది మహారాజా! ఉప్పలసోముడు, గోసగిమైలి, పందిభూపాలుడు...వీడు ఎదుర్కొన్న వాడు బ్రతికి బయటపడలేడు.

పేర్మాడి:- ఏమిచెయ్యాలి? భేతరాజునుచంపి ఆ కండలు కోటగోడ నుంచి అవతల పారవేస్తే?

కాటయ్య:- ఆ తలపువద్దు మహారాజా! మనల నిద్దరిని గుఱ్ఱాలకుకట్టి దేశాలన్నీ ఈడ్పిస్తాడు.

పేర్మాడి:- ఏమయ్యా! మీరు వట్టి పిరికివారైపోయినారేమిటి?

కాటయ్య:- రావణాసురిడి ఎదుట నుంచుంటే పిరికివాళ్ళుకాక ఎగరగలరా ఎవరైనా మహారాజా!

పేర్మాడి:- అయితే వీడికిలోబడి శరణువేడుకోవడమే ఉత్తమం. తరువాత మనకు సహాయం చేస్తానని రహస్యవేగులుపంపిన ఆ మహానుభావుడి పైనైనా కనుక్కుందాము.

అతివేగంతో, రౌద్రంతో తలపడిన గన్నారెడ్డి సైనికులకు బాసటగా నడికిరేయి దాటిన రెండుగడియలకు ఉప్పెవలా విఠలయ్య, తక్కిన సైన్యముతో వచ్చి ధాన్యకటకాన్ని ముట్టడించాడు.

పేర్మాడిరాయని సైన్యాలలో దొరికిన ఒక దళపతిని పట్టుకొని గన్నయ్య కోటలోనికి వార్త పంపించాడు. 'తెల్లవారేలోపుగా మాకు కోటస్వాధీనం చేయవలసింది. శ్రీ ఛేతమహారాజులుం వారికిగాని శ్రీగణపాంబాదేవి మహారాణులకుగాని, రాజబంధులకుగాని, రాజభక్తులకుగాని, రాజప్రియులకుగాని, రాజోద్యోగులకుగాని ఏమాత్రం హానికలిగినా పేర్మాడిరాయని, కాటయ్యను బోనులలోపెట్టి సర్వదేశాలు తిప్పుతాను' అని.

పేర్మాడిరాయుడు గజగజ వణకిపోయాడు. తెటాలకాటయ్య చెమటలు కారిపోయాడు. వారు తమ సర్వసైన్యాలను ఆయుధాలు విసర్జింపచేసి కోటతలుపులు పూర్తిగ తెరిచి, కాగడాలలో తెల్లజెండాలు ధరించి చేతులు కట్టుకువచ్చి గోనగన్నయ్య పాదాలమీద బడినారు. కోటద్వారాలగుండా గన్నయ్య, విఠలయ్యల సైన్యాలన్నీ ధాన్యకటక నగరంలోనికి వచ్చాయి.

తెల్లవారింది. కోట పేర్మాడిరాయని, తెటాలకాటయ్యను రక్షకభటులు రాజసభా సమావేశం చేయించారు. స్నానసంధ్యానుష్ఠానాలన్నీ తీర్చి గోనగన్నయ్య తన తమ్మునితో, స్నేహితులతో సభాప్రవేశం చేశాడు. శ్రీ కోట ఛేతమహారాజును సగౌరవంగా బందెనుండి విముక్తి చేశారు. రాజబంధువులు, మంత్రులు, సేనాపతులు మొదలైనవారందరూ విముక్తులయినారు. వారందరూ యథోచితంగా రాజసభ ప్రవేశించారు. మహావీరులైన చక్రవర్తి సామాత శ్రీ కోటఛేత మహారాజులుంవారు తమ రాజసభను ప్రవేశించినారు. అందరూ లేచి నిలిచారు. మహారాజు సింహాసనం ఆక్రమించకపూర్వం గోనగన్నయ్యను సమీపించి ఆ గజదొంగను కౌగిలించి చేయిపట్టుకొని తమతోపాటు అర్ధసింహాసనాన్ని అధివసింపచేసుకొన్నాడు.

మహారాజు :- గన్నారెడ్డిప్రభూ! మాకు బంధువుగా ఈ పేర్మాడిరాయుడు, స్నేహితుడుగా ఈ కా[illegible]యనాయకుడూ మా రాజ్యా[illegible]చ్చి, మా నగరం ప్రవేశించి, మా కోటకు [illegible] దొంగవా[illegible]న మేవ[illegible]తా నిదుర పోతున్న సమయంలో మమ్ము బందీ చేశారు. మీరీ సమయానికి [illegible]పోతే ఈ కుత్సితులు మా ప్రాణాలే హరించి ఉందురు.

గన్నారెడ్డి :- మహారాజాధిరాజా! ఇందులో నాగొప్ప ఏమీ లేదు. మేము కోట ముట్టడించగానే, కోటలోఉన్న తమసైన్యం అంతా తిరగబడి దొరికిన ఆయుధాలతో, ఈ దుర్మార్గుల సైన్యాలకడ లాగకొన్న ఆయుధాలతో యుద్ధం చేయ ప్రారంభించారు. ఈ రెండు అగ్నులమధ్య నాశనం కాలేక వీళ్ళు నాకు లోబడినారు. మేము రాకపోయినా మహాప్రభువులు ఈ పిశాచ[illegible]ను నాశనం చేసేవారే.

మహారాజు :- ఏమి పేర్మాడిరాయా! నీకు తగినశిక్ష ఏది ?

పేర్మాడి :- మహాప్రభువుల అనుగ్రహం. బంధుద్రోహం చేసిన నాకు మరణమే శిక్ష !

కాటయ :- మహాప్రభూ! నేను శిక్షింపడానికి కూడా తగను.

ఇంతలో దౌవారికుడొకడు ప్రవేశించి మహారాజు సింహాసనంఎదుట మోకరించి 'మహారాజాధిరాజా! మహారాణీవారు వీరిద్దరినీ శిక్షించేపని శ్రీశ్రీ గోనగన్నారెడ్డి ప్రభువులకు వదలవలసిందని మహారాజులంవారికి మనవి చేస్తున్నారు' అని మనవిచేశాడు.

మహారాజు :- మా ఉద్దేశమే మహారాణిగారికీ కలిగింది. చాలా సంతోషము. శ్రీగన్నయ్య మహారాజా! మా ప్రేమా, మా కృతజ్ఞతా తమకు ఏలాగు తెలియజేయగలం ? తాము మా ప్రార్థనా, మహారాణీగారి ప్రార్థనా అంగీకరించి తమరాజ్యం తాము స్వీకరించండి. మేమిరువురమూ చక్రవర్తులతో రుద్రదేవ మహారాజులతో మనవిచేస్తాము.

గోన :- మహాప్రభూ! నావిధి నేను నిర్వర్తించాను. ఈ బందీల విషయంలో శ్రీ గణపాంబా మహారాజ్ఞివారి భావమే ఉత్తమమైనది. ఇదివరదాకా ఈ ప్రభువులిద్దరూ తమకు భక్తిగల సామంతులు. ఈనాడు ఏదో చెడుబుద్ధి పుట్టి ఈలా అయ్యారు. అదుగో! మా మంత్రి అక్కినప్రగడ కృష్ణదాటి వచ్చాడు.

అప్పుడు చిన అక్కినప్రగడ సభలోనికి ప్రవేశించి 'మహారాజాధిరాజా! జయము! జయము! నేను రాకుండా యుద్ధం పూర్తి అయినందుకు విచారముగా ఉన్నది. కాని మహాప్రభువులకు, మహారాణివారికీ ఇంతయినా అపతు కలుగనందుకు యెంతో ఆనందంగా ఉన్నది. శ్రీ స్వయంభూదేవుల పరమ కరుణ! మహారాజా! గుంటూరి నాగయ్యప్రభువు విజయవాడకడ కృష్ణదాటి తొంబ్బది అయిదువేల కాల్బలంతో, పదమూడువేల అశ్వికలతో, యేడువందల గజాలతో ఓరుగల్లుకు ముట్టడించడానికి సాగిపోతున్నారనిన్ని, అటు ఓరుగల్లు నుంచి శ్రీశ్రీశ్రీ కుమార రుద్రదేవ మహారాజులు శ్రీ పడికము బొప్పదేవ మహారాజులు నాగదేవరాజును ఎదుర్కొనడానికి వస్తున్నారనిన్ని వేగు. మహారాజులు, ఈ పేర్మాడి ప్రభువుగారక సిద్ధంచేయించిన పడవలలోనే ససైన్యంగా కృష్ణదాటి వెళ్ళి శ్రీ రుద్రమహారాజులకు సహాయం చేయవలసిందని కోరుతున్నాను. మా మహారాజు, మేమూ అనతిదూరంలో కృష్ణవేణ్ణకు ఈవలి ప్రక్క ఉండి, నాగదేవయ్యను వంతమాడుస్తాము. ఇక ఈ పేర్మాడిరాయ, కాటయనాయకుల విషయంలో శ్రీ మహారాణీవారి అభిప్రాయం విన్నాను. ఈ పేర్మాడిరాయని రాజకంఠాభరణం నేను ఈ నిండు పేరోలగంలో భటులచే ఒలిపించి మా ప్రభువు కంఠాభరణం చేసెదనుగాక. ఈ కాటయ్యనాయకుడు మోకరించి తమ పాదాలు, మా ప్రభువుపాదాలు అంటాలి. తమతమ సైన్యాలు

మహారాజులకు అప్పగించి తమతమ మండలాలకు వీరు వెళ్ళుదురుగాక. ఇక్కడి నుండి మహాప్రభువులకు వారు మూడేళ్ళవరకు రెట్టింపు కప్పము కట్టుతూ ఉంటారుగాక. ఇప్పుడు అపరాధంగా పేర్మాడిరాయప్రభువు మహాప్రభువులకు ఆరులక్షల టంకాలు, మాకు రెండులక్షల టంకాలు; కాటయ్యనాయకులు మహాప్రభువులకు లక్ష టంకాలు, మాకు ఇరువదివేల టంకాలు బంగారము తప్పు చెల్లింతురు గాక ' అని సవినయంగా మనవి చేశాడు.

సభ్యులందరూ హర్షధ్వానములు చేసినారు. శ్రీ కోటకేత మహారాజులుం వారు అతి సంతోషంతో చిన అక్కనప్రగడ ఆలోచన అంగీకరించారు. కేత మహారాజులు తమ మెడలోనున్న నాయకమణిహారం గోనగన్నయ్య మెడలో వైచి, విఠల ధరణీశునికి తమ ముత్యాలహారం అర్పించారు.

పేర్మాడిరాయుని రాజాంతాభరణం మంత్రులు తీసి గోనగన్నయ్యకు అర్పించారు. కాటయనాయకుడు సింహాసనంఎదుట మోకరించి తల భూమిపై వాల్చినాడు.

౧3

గుంటూరు నాగమహారాజు కోటకేత మహారాజులంవారికి ముఖ్య సామంతుడుగానూ గణపతిదేవ చక్రవర్తికి నమ్మకమైన సేనాపతిగానూ ఉంటూ ఉండెను. కాని చక్రవర్తి అవసానదశలో ఉండడమూ, రుద్రమహారాజు శ్రీ కావడమూ, అతని హృదయంలోనూ దుర్బుద్ధి పుట్టించింది. అదివరకు గణపతి చక్రవర్తితో కలిసి కమ్మనాటి, ఆరువేలనాటి, సిందవాడివిషయ, పాకనాటి సామంతుల ఓడించడం విషయంలో ఎంతో యుద్ధనిర్వహణదక్షత చూపించి చక్రవర్తివల్ల ఎంతో మెప్పుపొంది ఉండటంవల్ల, తన సహాయంవల్లనే చక్రవర్తి ఇన్ని విజయాలు సంపాదించాడనే అభిప్రాయం అతని హృదయంలో నాటుకుపోయింది.

ఒకవేళ చక్రవర్తిలో ఏమున్నా శక్తిఉంటే, ఆయన కొమరితకు ఆ శక్తి ఎట్లా ఉండగలదు? ఇదే వంచి ఆదను. తానా వ్యూహనిర్వహణ చతురుడు! తనకు కలిగినట్లే ఇతరులకు శ్రీ సామ్రాజ్యంలో ఉండడానికి కష్టం కలిగి ఉండాలి. ఇంకేనేమి? అతడు అతిధైర్యంతో, నమ్మకంతో ఓరుగంటిని ముట్టడించడానికే బయలుదేరాడు. ఒకసారి ఓరుగల్లు పట్టుకొని సామ్రాజ్యాభిషేకం పొందితే తన్ను కదిలించడానికి ఆ వీరభద్రునికిమాడా తరంకాదు.

గుంటూరు నాగదేవరాజు పూర్ణిమవెళ్ళిన తదియనాడు కృష్ణ దాటాడు. ఇక్కడినుండి పంచమినాటికి నతవాటిసీమకు ఉత్తరపుభాగంలో ప్రయాణం చేస్తూ సప్తమి నాటికి గార్లకు తూర్పుగా పదిగవ్యూతుల దూరంలో విడిదిచేసి ఉన్నాడు. ఒకవేళ గార్లమండలేశ్వరుడు, శ్రీ రేచెర్ల గణనాధుడు 'మీరు ఎక్కడికి ఎందుకు వెడుతున్నా'రని ప్రశ్నిస్తే 'ప్రసిద్ధికెక్కిన మంత్రకాళేశ్వరము

దర్శించడానికి వెడుతున్నా' మని చెప్పవచ్చును అని నాగదేవరాజు అనుకొన్నాడు.

అపస్వనాథులలో మహోత్తమవిద్యాసంపన్నుడైన గొంకప్రభువు నాగప్రభువు యాత్రవిషయం అడుగడుగూ తెలుసుకుంటూనే ఉన్నాడు. ప్రతిక్షణికము వార్తలు రుద్రమహారాజుకు అందిస్తూనే ఉన్నాడు. రుద్రమహారాజు పడికము బొప్పదేవుని, గొంకప్రభువుని పిలిచి వర్ధమానపురం విడిదిలో యుద్ధ విధానం మంతనము సలిపినాడు. ఆమె అంగరక్షకుడగు ఆ యువకుడు కూడా ఆ మంత్రాంగంలో పాల్గొన్నాడు.

తమ లక్ష ఇరువదివేల సైన్యమూ మూడుభాగాలుచేసి, ఏబదివేల సైన్యం నడిపించుకొని తాను గాళ్ళపైనుండి ఉత్తరంగావచ్చి నాగదేవుణ్ణి తాకుతాననీ, రుద్రమహారాజులు ఏబదివేల సైన్యంతో దక్షిణంగావచ్చి అతన్ని తాకవలసిందనీ, గొంకప్రభువు ఇరవైవేల సైన్యంతో గార్లవెళ్ళి, అక్కడ రేచెర్ల గణనాథ ప్రభువు సైన్యంతో కలిసి పడమటగా వెళ్ళి నాగయ్యను మార్కొనవలసిందనీ, ఇదివరకే వేగులుఅందిన గాళ్ళప్రభువు నాగదేవయ్య పారిపోకుండా ఇట్లా చేయవలసిందనీ పడికము బొప్పదేవుడు సలహా ఇచ్చాడు.

నవమివెళ్ళిన దశమినాడు ఏమరుపాటునఉన్న నాగదేవయ్యను మూడు వైపులనుండి మూడుసైన్యాలు తాకినాయి. వెంటనే నాగదేవరాజు తన సైన్యాలను చక్రవ్యూహము రచించి నెమ్మదిగా తూర్పుకు తిరోగమింపజేయ సాగినాడు. నాగదేవరాజు మంచి వీరుడు, యుద్ధనిపుణుడు. పడికము బొప్పదేవుడెంత వేగంగా వచ్చి ఎన్నిసార్లు తాకినా, నాగదేవుని చక్రవ్యూహాన్ని బద్దలు కొట్టలేకపోనాడు. దక్షిణమునుండి రుద్రదేవి ఎన్నిసారులో ఆ చక్రబంధనాన్ని తాకి, దానిని చీల్చలేక వేలకొలది వీరులు కూలిపోవడంవల్ల వెనుకకు వెళ్ళవలసి వచ్చింది. గొంకప్రభువు, గణనాథ ప్రభువుకూడా నాగదేవరాజు చక్రవ్యూహాన్ని ఏమీ చేయలేకపోయినారు.

ఇంతలో గన్నారెడ్డి ప్రభుని వేగువారు దారిచూపిస్తుండగా శ్రీ కోటభేత మహారాజు తన సైన్యాలను పూర్ణిమవెళ్ళిన విదియనాటికి కృష్ణ దాటించారు. అక్కడినుండి వేగంగా ఉత్తరంగా ప్రయాణంచేస్తూ తన మేనమామలయిన నతవాటి ప్రభువుల సహాయంచేకొని భేతమహారాజు హుటాహుటి ప్రయాణం చేస్తూ ఇల్లింద గ్రామానికి తూర్పున రుద్రమహారాజు సైన్యంతో తన ఏబదివేల సైన్యముతో నతవాటివారి ముప్పదివేల సైన్యంతోనూ వచ్చి కలుసుకున్నాడు. ఈ మహాసైన్యం అంతా నాగదేవరాజు సైన్యాన్ని చుట్టుముట్టింది. ఆ దినమందు జరిగిన మహాయుద్ధం దేవాసుర యుద్ధాన్ని జ్ఞాపకము చేసిందని ప్రజలందరూ చెప్పుకొన్నారు.

మరునాడు మధ్యాహ్నానికి బొప్పదేవుడు అతి వీరావేశంతో నాగదేవుని చక్రబంధం భేదించి నాలుగువేలమంది వీరులతో విరోధుల నరుకుతూ, పొడుస్తూ

మదగజం చెరువులోనికి చొచ్చుకొనిపోయినట్లు పోయి నాగదేవునితో ద్వంద్వ యుద్ధానికి తలపడ్డాడు. ఒకచోట చక్రవ్యూహం నాశనంకాగానే, ఆబంధం నాలుగువైపులా విచ్ఛిన్నమైంది. రుద్రమహారాజు మహాశక్తివలె తన గధాన్ని తోలించుకుంటూ అంగరక్షకులతో వ్యూహముఖ్యమునకు చొచ్చుకుపోయింది.

అటునుంచి గొంకప్రభువు, రేచెర్ల గణపతిప్రభువు చొచ్చుకువచ్చారు. భేతమహారాజు మరొకవైపునుంచి వచ్చాడు. ఈలోగా బాప్పదేవుడు మహా గరుడుడు మహానాగాన్ని చీల్చినట్లుగా నాగదేవరాజును నూరుబాణాలతో రథం మీద నిర్జీవునిచేసి పడవైచెను.

"జై గుంటూరి నాగదేవ తలగొండుగండ! జై పడికము బాప్పదేవా! జై రుద్రమహారాజా!" అని విజయధ్వానాలు మిన్నుముట్టాయి.

౧౮

మహారాజు వేగంతో ప్రయాణంచేస్తూ ఉండిరి. ధరణికోటలో ముమ్మడాంబిక వచ్చి మహారాజును కలుసుకొన్నది. ఎక్కడికి రుద్రమహారాజు వెళ్ళినా అక్కడ సామంతులు మహాగౌరవంతో మహారాజును ఎదుర్కొని అఖండోత్సవాలు చేస్తూ ఉండిరి. కోట పేర్మాడిరాయడు మహారాజు ఎదుట మోకరించి క్షమాభిక్ష వేడుకొన్నాడు. తెలుగాలకాటయ్య కీటకమే అయిపోయినాడు.

మార్జవాడినుండి పానుగంటివరకు మహాసామంతుడుగా రాజ్యంచేసే జన్నిగదేవుడు చక్రవర్తిని ఎదుర్కొని గౌరవించాడు. ఆయన కుమారుడైన అంబయదేవ మహారాజు, త్రిపురాంతకదేవ మహారాజు రుద్రమహారాజుపట్ల భక్తి వెల్లడించారు.

మహారాజు శ్రీశైలం, విక్రమసింహపురం, కంచి మొదలైనవన్నీ చూసుకుంటూ కర్నూలు వచ్చారు. కర్నూలునుండి ఆదవోని వెళ్ళినారు. ఆదవోనినుండి బుధపురం, వర్ధమానపురం, అక్కడనుండి కతిపయ ప్రయాణాలు చేస్తూ భీష్మ ఏకాదశికి తిరిగి ఓరుగల్లు నగరం చేరారు. దారిపొడుగునా మహారాజపథం వెంట సేనలకు చలువపందిళ్ళువేసి సామంతులు మహానగరంగుండా ప్రయాణం చేస్తున్నట్లే అనిపించారు సైనికులకు.

అన్నాంబిక దేశాలన్నీ చూస్తూ, దేవుళ్ళను కొలుస్తూ రుద్రమహారాజుకు కుడిభుజంగా సంచరించింది. అయినా ఆమెహృదయంలో ఏదోబాధ కుములుతూనే ఉన్నది. ఆమెకు ఏవిధంగానైనా తాను చూడవలెనని కోరిన ఒక వీరుడుమాత్రం దర్శనం ఈయలేదు. ఆవీరు డేమిచేస్తుంటాడు? సకలాంధ్ర భూమండలమూ ఏలే చక్రవర్తితనయ ఎదుట ఆగజదొంగ ఏలా పడగలడు?

ఆగజదొంగే శ్రీ కోటభేత మహారాజులను విడిపించారు. ఆ వీరున కట్టి అవసరమేమి కలిగిందో! ఈలా గోనగన్నారెడ్డిప్రభువు చేశాడనీ, ఆ వీరుణ్ణి తాను ఏదో ఉదతాభక్తిలా గౌరవించానని భేతిమహారాజులు చెప్పినప్పుడు

రుద్రమహారాజులు తనవైపు చూచి చిరునవ్వు నవ్విసారెందుకో? ఆదవోని వెళ్ళినప్పుడు తండ్రి తన్ను చూడలేదు. తన కౌమరిత కాలగతి నందినదని దుఃఖించి ఊరుకొన్నానని వారితో అన్నారట!

తనతల్లి ఎంత దుఃఖించింది! పౌరుషంగల రెడ్డి రాజకుటుంబమువారు ఏ కష్టాలకైనా ఓరుస్తారు. తండ్రిచేసిన అవమానం రుద్రప్రభువు అర్థంచేసుకొని ఊరుకొన్నారు. ఆ ప్రభువుకు తానేమీ చెప్పకపోయినా అర్థంచేసుకొన్నారు.

రాజకుటుంబాలన్నీ ఈలా బాధపడవలసిందే! మనుష్యుడు తోటి మానవులను తనకు బానిసలుగా చేసుకోవాలనీ, సమస్తవైభవాలూ తానే అనుభవించాలనీ కోరుతూ ఉంటాడు. అప్పుడే ఈ ప్రళయాలు సంభవిస్తాయిగదా!

సాధారణ స్త్రీయే తానై, సాధారణజీవితం జీవించి, మన్నైపోయినా ఒకటే, లేక క్షత్రియకన్యయై రాజ్యానికై పోరే నాయకుని బిడ్డయి, భార్యై, తల్లియై వారి ఆవేదనలు తనకూ సంక్రమిస్తే తానూ ఆవేదనపడుతూ, ఏకాలానికి తాను తండ్రిలేనిదిగా, విగత భర్తృకగా, బిడ్డలేని తల్లిగా అవుతుందో తెలియక ఏదోగౌరవం అని, రాజధర్మం అని, ప్రాణాలు అరిచేత పెట్టికొని, బడాయికో, భక్తికో దానధర్మాలుచేస్తూ శాసనాలు చెక్కిస్తూ జీవించినా ఒకటే!

ఇవన్నీ ఒక జీవితనాటకంలో భాగాలు. తానూ పురుషవేషం వేసుకొని యుద్ధంచేసింది. లోకంలో ధర్మం నిలబెట్టుతున్నామనీ, విజయం పొందుతున్నామనీ విఱ్ఱవీగుతూ తోటిమానవుల్ని హతమారుస్తుంటాము. ఆ మానవులు, శ్రీకృష్ణ భగవానుడు వచించినట్లు, ఇదివరకే చచ్చినవారు!

చిన్ననాటి తన ఆటలు — చిన్న పూరిళ్ళలో ఆటలకన్న ఏమి ఎక్కువ ఆనందము తనకు సమకూర్చాయి? బీదబాలికకూ, తనకూ ఆనందం ఒకటే! తన చదువులు, బీదబాలిక చదువులకన్న ఎక్కువా? ఎక్కడ ఉన్నదీ ఆనందం? జీవితపరమావధి ఏమిటి?

ఇంతట్లో రుద్రమహారాజా అక్కడికి వేంచేసినారు.

"చెల్లీ నువ్వు ఆనాడు చేసిన మహాయుద్ధము నేను నా జన్మలో మరవను. నువ్వు రెండుసార్లు నా ప్రాణం రక్షించావు. ఆలా చల్లగా ఏమీ తెలియనట్లు ఉంటావు. నీకు ప్రతి ఏమిచేయగలను? దారిపొడుగునా నువ్వు నన్ను కోరిన కోర్కెనుగూర్చి ఆలోచిస్తున్నాను."

"అక్కా నేను మీ ప్రాణం రక్షించానా? ఎందుకు అబద్ధాలాడతారు?"

"మంచిదానివేలే! నిజం చెప్పనీయక పోవడంకూడా నేర్పేనా? సరే, నీపని చెబుతా ఉండు"

౧౫

విజయయాత్ర నిర్విఘ్నంగా జరిగినందుకు కాకతమ్మ, ఏకవీరాదేవుల పూజ జరిగింది సంక్రాంతినాడు. ఆ పూజకు సర్వసామంతులు ఆహూతులైనారు. సర్వ

సేనాపతులు, సామ్రాజ్యోద్యోగులు, మహాపండితులు, కవులు, గాయకులు, శిల్పి బ్రాహ్మణులు, తక్కిన నియోగాల నాయకులు అందరూ వేంచేసినారు. నిడుదప్రోలునుండి చాళుక్యప్రభువు లరుదెంచినారు. విద్యానాథ కవీంద్రుని తండ్రిగారు వేంచేసినారు.

ఆ పూజలు మూడు రోజులు జరిగినవి. కాకతమ్మ, ఏకవీరల బంగారు విగ్రహాలు ఊరేగినవి. ఈ ఉత్సవము కేవలం రాజోత్సవము. విజయచిహ్నమైన ఈ ఉత్సాహం యావత్తూ ఆర్షసాంప్రదాయంగా నడిచింది.

ఈ మహోత్సవాలు, సంక్రాంతి పండుగలు రుద్రదేవి హృదయంలో మాత్రం సంతోషం నింపలేదు.

రుద్రదేవి మరల చాళుక్య వీరభద్రమహారాజును దర్శించగానే ఆమె సంపూర్ణ స్త్రీ యైనది. ఆయనకు తెలియకుండా స్త్రీ వేషముతో ఆయన్ను సందర్శింపవలయునని రుద్రమదేవికి గాఢకాంక్ష కలిగినది. కాని ఆ పనివలన ఫలమేమి? రిక్త కాంక్షలు జీవితములో అనవసరావేదనలు ఉద్భవింపజేసి, నిదానంగా ప్రవహింప వలసిన బ్రతుకునదిని ఎగుడుదిగుడుగాచేసి లోకంలో శాంతిని నాశనంచేస్తాయి.

శివదేవయ్య రుద్రమహాదేవి హృదయంలో జరుగుతూన్న మహాయుద్ధం గమనిస్తూనే ఉన్నారు. బంగారు చాయతో సన్నగా శలాకలాగ పొడుగరియై, వెలిగిపోయే దివ్యఫాలమూ, పొడుగాటిముక్కూ, లోతుకళ్ళూ, సన్నటి పెదవులూ గల శివదేవయ్యదేశికులు– "ఆ యుద్ధం జరిగితీరవలసినదే, లోకకల్యాణాకరమైన జీవితాన్ని సరితీర్చ వలసిందేకాని మనుష్యుడంతకన్న ఏమిచేయాలి? రుద్రమదేవి యుద్ధం రుద్రమదేవి నిర్వహింప వలసిందే! కాని ఆమెకు లేనిపోని క్లిష్టసమస్య కల్పించి, ఆమె జీవితనౌక తెరచాపలపై నాలుగువైపులనుంచీ నాలుగుగాలులనూ వదిలి ఆమెనౌక ఆమే నడుపుకోవాలనడం ఏమి ధర్మం?" అనుకుంటూ ఉంటారు.

ఆమెను ఈ మహారాజ్యభారం వహించమన్నారు. ఆమెభర్త ఆమెతో పాటు చక్రవర్తి కాకూడదు. ఆమెను చక్రవర్తి చిన్నతనములో పెండ్లిచేయక పోయెను. చేయకపోగా, మగవానినిగా పెంచి, ముమ్మడమ్మను ఇచ్చి పెండ్లికూడ చేసినారు.

ఈ విషయాలన్నిటికీ తన సలహాయే ముఖ్యమైన కారణమయినది. చక్రవర్తికి ఈ బాలికవల్లనే కాకతీయవంశం నిలవాలని, కాకతీయ సామ్రాజ్యం అంతరించకూడదనీ ఉన్న గాఢకాంక్ష ఈ పరిస్థితులకు మూలకారణం. తాను పన్నిన ఎత్తుగడలన్నీ ఆకాంక్షమీద ఆధారపడి ఉన్నవి.

'చాళుక్యవీరభద్రుడే రుద్రమదేవికి తగినభర్త' అని వారిరువురనూ దగ్గరకు తీసుకొనివచ్చి వారిహృదయాల రాగం ఉద్భవింపడానికి తాను వేసిన ఎత్తులన్నీ ఫలించాయి. కాని రుద్రమ ఉత్తమురాలవడంచేత తనభర్త తనతోపాటు

చక్రవర్తి కావాలని కోరితీరుతుంది. ఆమె భర్త చక్రవర్తి అయినట్లయితే కాకతీయ రాజ్యంలో ఉండాలని ఇష్టపడే సామంతులు చాలమంది చాళుక్యుల పాలనంలో ఉండుటకు ఏమాత్రమూ ఇష్టపడక పోవచ్చును. పురుషుడు భార్యతోపాటు చక్రవర్తి అయినట్లయితే, స్త్రీ నెమ్మది నెమ్మదిగా అంతఃపురంలో ఉండిపోవడమూ, పురుషుడే ఏకైకచక్రవర్తి అవడం జరుగుతుంది. అందుకనే రుద్రమదేవిని 'నీ భర్త చక్రవర్తి కాకూడదు' అని కోరవలసి వచ్చింది.

కాబట్టి కర్తవ్యం అంతా ఆ యువతీ యువకులమీద ఉంది! కాని కథానాయికా నాయకు లిద్దరు అత్యుత్తమ వంశజాతులవడంవల్ల తామిద్దరూ ఒక్కొక్క అడుగు వేయడానికి, ఒక సంవత్సరము ఆలోచిస్తారు. కనుకనే తన సూత్రధారిత్వము తప్పదు. చక్రవర్తి వృద్ధుడు. ఏ క్షణంలో ఏమిజరుగుతుందో! శివదేవయ్య ఆయా విషయాలు ఆలోచిస్తూ తన పూజామందిరంలోనే ఉన్నాడు. ఉదయం పారిపంచేసి, యోగాభ్యాసముచేసి, అవసరమైతే సభామందిరానికి పోయి రాజకీయ వ్యవహారాలు పరిశీలించి, రుద్రమహారాజునో, చక్రవర్తినో దర్శించి మధ్యాహ్నమునకు తిరిగి ఇంటికి వేంచేసి అతిథి అభ్యాగతులతో ద్వితీయ స్నానానంతరం భోజనంచేసి, సాయంకాలంవరకూ గ్రంథకాలక్షేపమూ, పండితకాలక్షేపమూచేసి, సాయంకాలం రాచకార్యాలు పరిశీలించడం శ్రీ శివదేవయ్య దేశికుల అలవాటు.

"ఇంతకూ ఈ రాజ్యానికి ఆపత్తు వస్తే దేవగిరి యాదవులవల్ల రాగలదు. ఆ గజదొంగ గన్నారెడ్డి పుణ్యమాఅని ఎంతమందో రాజద్రోహులు మాతమారి పోయినారు. ఇంక ఆలోచించవలసిన విషయము ఒకటి ఉన్నది. తెరవెనక ఉండి ఈ రాజ్యమంతా విచ్ఛిన్నం చేయాలని ప్రయత్నించే ఒక మహావ్యక్తి! ఆవ్యక్తి ఎవరో చూచాయగా తనకు గోచరించింది.

"కాని అంతమాత్రంచేత ఆయన్ను నాశనంచేయడానికి వీలులేదు. ఆ నిజానిజాలుకూడా కొద్దిదినాలలో తేలుతవి.

"యాదవులు ఎప్పుడువచ్చి పడతారో? అందుకు ఈ రాజ్యం తట్టుకోవలసిఉన్నది. సామంతులలో ఇంకను కొందరు రాజద్రోహం చేయడానికి సిద్ధపడినవారున్నారు. వారితోపాటు కాంచీపుర చోడమహారాజు, పాండ్యులు ఉన్నారు. వారివిషయం తేల్చుకోవడానికేగదా తాను రుద్రమహారాజును జైత్రయాత్రకు పంపించింది! అప్పుడు ఒక్కరూ ఈ మహారాజ్యంపై తిరగబడిన సామంతులుగాని ఇతర రాజ్యాలవారుగాని లేకపోయారు.

"ఈలోగా రుద్రమహారాజుచేత ఓరుగల్లుకోటను సర్వవిధాలా సిద్ధం చేయించడం, రుద్రమహారాజు వివాహం నిశ్చయంచేయడం ఇవి ముఖ్యకార్యాలు" అని శివదేవయ్య ప్రభువు అనుకుంటూ తన మహానగరులోని సభామందిరానికి వచ్చీరావడంతోనే, ఒక సేనాపతి వారి పాదాల వ్రాలి: "మహా

మంత్రీ! కల్యాణపుర చోడోదయుడు తాను స్వతంత్ర చక్రవర్తిననీ, తాను చాళుక్య రాజ్యమైన సకల కుంతల రాజ్యభారం వహించినాననీ, పశ్చిమాంధ్రావనీశులు, కుంతల సామంతునకే కప్పము కట్టవలసి ఉంటుందని లోకమంతా చాటించినాడట ” అని మనవి చేసినాడు.

"ఏమీ! చక్రవర్తి కాలంనుండీ మనకు కప్పంకట్టే కల్యాణపుర చోడులు ఇప్పుడు మానివేస్తారేమి? ఈ మహాదక్షిణావని అంతా ఏకచ్ఛత్రాధిపత్యం వహించి రాజ్యం ఏలిన చాళుక్యుల రాజధానిలో చోడులు ప్రవేశించడానికి కారణం రుద్రచక్రవర్తి లేడనుకున్నారా? సరే. మీరు వెంటనేపోయి రుద్రమహారాజుతో ఈ విషయం మనవిచేసి అక్కడ ఉండండి. నేను ఇంతలో అక్కడకు వస్తున్నాను" అని శివదేవయ్య దేశికులు ఆ సేనాపతికి సెలవిచ్చినారు.

౧౬

"చాళుక్య వీరభద్రుడు శ్రీ కాకతీయ రుద్రమాంబాదేవిని ప్రేమించిన మాట వాస్తవము. గాఢంగా పవిత్రంగా ప్రేమించాడు. సీతామహాదేవిని రాముడు ప్రేమించినట్లే ప్రేమించినాడు. కుణాలుడు కాంచనమాలను ప్రేమించినట్లు ప్రేమించినాడు. ఆమె సామ్రాజ్ఞి కాబోతున్నది. చాళుక్య వీరభద్రుడొక సాధారణ సామంతుడు. మహారాజు కొమరితలను సామంతుల కివ్వడం ఆచారం కావచ్చుగాక! రుద్రమదేవి చెల్లెలు గణపాంబాదేవిని సామంతశ్రేష్ఠుడైన కోటభేత మహారాజుకు ఈయలేదా?" ఈ ఆలోచనలతో శివదేవయ్య మంత్రి తన్ను దర్శించడానికి వచ్చిన చాళుక్య వీరభద్రుని కలుసుకొన్నాడు.

"రుద్రమదేవివారి విషయం అంతా వేరు ప్రభూ! ఆమె చక్రవర్తిని అయితీరాలి. ఆమె సాటి మహారాజును వివాహం చేసుకుంటే రెండురాజ్యాలు ఏకమౌతాయి. ఏ కళింగాధిపతినో, ఏ యాదవ మహారాజునో, ఏ పాండ్య భూపతినో, ఆ రుద్రమహారాణి వివాహం చేసుకుంటే ఆంధ్రరాజ్యం అంతరించి పోతుంది! కాబట్టి ఆమెను అత్యుత్తమ సామంతునకు వివాహం చెయ్యాలికాదా మహారాజా?" అని శివదేవయ్యమంత్రి చాళుక్యవీరభద్రుని మోముచూచి ప్రారంభించారు.

వీర :- మహామంత్రీ! మీరన్నది నిశ్చయం. అయినా సకల ఆర్యావర్తంలో, దక్షిణాపథంలో ఆంధ్రమహారాజ్యం వంటిది ఇంకోటిలేదు.

శివ :- చిత్తం మహారాజా, ఎవ్వరికీ తెలియని దినాల్లో 'రుద్రప్రభువు' స్త్రీ అని తమ కొక్కరికే తెలిపాను. జ్ఞాపకముందా?

వీర :- చిత్తం! అప్పుడు నేను పొందిన ఆశ్చర్యానికి పరిమితిలేదు.

శివ :- తాము మొదటినుండి రుద్రదేవి బాలకుడనుకొన్నారు. ఆ దినాలలో తాము తమ హృదయాంతరాల జరిగిన స్పందనముచేత ఆ బాలకునియందు చాలా అనురాగం అపేక్ష చూపిస్తూ వచ్చారు.

వీర :- చిత్తం. అప్పట్లో చక్రవర్తి కాబోయే ఆ బాలునియందు నాకు జనించిన భక్తి కాబోలు ననుకున్నాను.

శివ :- ఆమె బాలిక అని తెలియగానే తమ హృదయం, తాళగతులు తప్పింది మహారాజా! అవునా కాదా? మీరు ఉత్తమ చాళుక్యులు. ఈ మహా సామ్రాజ్యము దక్షిణ చోళసామ్రాజ్యంతో కలిపిఏలిన చక్రవర్తి వంశంవారు. ఆ వేంగిసామ్రాజ్యంలోనే, ఇప్పటికీ మహాంధ్ర చిహ్నితంగా రాజ్యంచేస్తూ ఉన్నారు. ఇవన్నీ ఆలోచించండి. ఈ మహాసామ్రాజ్యచక్రవర్తినితో సరి సమానంగా గద్దెనెక్కగల శక్తి తామొక్కరికే ఉందని, నేనూ గణపతిదేవ చక్రవర్తీ ఆలోచించాము. అందుకనే ఆమె బాలిక అని చాలాకాలం క్రిందటనే తమకు తెలియజేసి ఉన్నాము. కాని ఇక్కడ ఎన్నో చిక్కులు తటసించాయి. పురుషులు ఇరువురు ముగ్గురు స్త్రీలను ప్రేమించగలరు. కాని స్త్రీ తన జన్మలో ఒక్క పురుషునే ప్రేమించగలదు! అయినా పురుషులలో మహోత్తములు మాత్రమే ఏకపత్నీవ్రతసులు కాగలరు. శ్రీరాముడు, నలుడు, సత్యవంతుడు మొదలయినవారు. మహాప్రభూ! తామెందుకు ఇంతవరకూ వివాహం చేసుకోలేదు? మీచరిత్రఅంతా నాకు పూర్తిగా అర్థం అయింది. అనేకమంది రాజకుమారులు వివాహం చేసుకోక ముందు తమ అంతఃపురంలో ఉన్న సుందర బాలికలతో క్రీడించి తమ మదనజ్వర తాపానికి మందు సంతరించుకొందురు. తాము ఇంతవరకు ఒక స్త్రీనైనా కన్నెత్తి చూడలేదు, మహారాజా! నేను మీకు తండ్రివంటి వాడను. నా దగ్గర సందేహించకుండా నిజం తెలియజేయండి. మీరు మా మహారాణి రుద్రమదేవిని ప్రేమిస్తున్నారు. అదినిజం! ఒక మహారాజ్యానికి ఉత్తమస్త్రీ ఒకరు సామ్రాజ్ఞి కానుండడం అపూర్వం. అది తమ మనస్సును మిక్కిలి రంజింపజేసింది. ఉత్తమప్రేమ అనే దివ్యానుభూతి మానవజీవితంలో కలగడం అపురూపం. ఆ సన్నివేశం లభించిన నాయికానాయకుల చరిత్రలు పురాణాల కీర్తింపబడుతాయి. సావిత్రీ సత్యవంతులొకరి కొరకు ఒకరు ఉద్భవించారు. ఒకరినొకరు చూచుకొన్నారు; ప్రేమించారు. వారి ప్రేమను కాలుడుకూడా విచ్ఛిన్నం చేయలేకపోయాడు. మహారాజా! మిమ్ము రుద్రదేవి మహారాణి ప్రేమిస్తున్నారు. మీ ప్రేమను సామ్రాజ్యాలు, రాజనీతులు అడ్డుకోలేవు!

వీర :- గురుదేవా! నేను తమ ఆజ్ఞానువర్తిని.

శివ :- ఇంక తామూ, మా మహారాణీ లోకకల్యాణంకోసం, వివాహం చేసుకొని తీరాలి. మహారాణి సర్వధర్మ స్వరూపిణి అవడంచేత, ఆమె కర్తవ్యం ఆమే నిర్ణయించుకోవాలి. ఈలోగా తాము సంకల్పించుకున్న కేదారాది యాత్రలు మానివేయవలసిందని మనవి చేస్తున్నాను.

ఆ మాటలకు చాళుక్య వీరభద్రుడు ఆశ్చర్య మందినాడు. తన మనస్సులోని ఆలోచన ఈ మహానుభావుడు, ఈ శివస్వరూపులు ఏలా గ్రహించగలిగారు? 'మహాభాగా! గురుదేవా! తమ ఆజ్ఞ నా శిరస్సున కిరీటంకన్న ఎక్కువ

గౌరవంగా తల్చుకుంటుంది' అని చాళుక్య వీరభద్రుడు శివదేవయ్యమంత్రి పాదాభివందన మాచరించి వెడలిపోయినాడు. ఆ సాయంకాలము వీరభద్ర ప్రభువు తిన్నగా కాకతమ్మ దేవాలయానికిపోయి పూజాదికములైన వెనుక ఆదేవి ఎదుట పహాలింగిత భూతలుడై 'తల్లీ కాకతీదేవీ! నువ్వే ఈ రాజ్యాన్ని రక్షించడానికి ఆ సుందరగాత్రి, ఆ వీర చరిత్రగా ఉద్భవించినావు కాబోలు! మేము నీ కనుసన్నల మెలిగే హీన మానవులం! తల్లీ, పరమపావనీ!

"కాకతీయ వంశోద్భవ కారిణీం
లోకోద్ధరణ స్వరూపిణీం
కృపామయీం కలుషహారిణీం
శక్తిమయీం రిపువిదారిణీం
నమామి, శర్వాణీం ముక్తిదాయినీం"

అని ప్రార్థిస్తూ కన్నులుమూసినాడు. ఆతని హృదయంలో సింహవాహనారూఢయై కోటిసూర్య ప్రభాభాసితయైన ఒక నిర్మల తేజోమూర్తి చిరునవ్వుతో ప్రత్యక్షమైంది. హృదయంలోనుండి వేయి బరువులు పటాపంచలుకాగా ఆ ఉత్తమ చాళుక్యుడు లేచి, దేవీప్రసాదము కన్నులకద్దుకొని ఆరగించి దేవాలయం వెడలి రథము ఆరోహించి తన నగరు చేరినాడు.

☆

అష్టమగాథ

కృష్ణవేణి

౧

శాలివాహన శకం ౧౧౮౪ రుధిరోద్గారి సంవత్సర మాఘబహుళ చతుర్దశి రాత్రి శివరాత్రి మహాపుణ్య కాలంలో తన కోటలోనే నమక మంత్ర యుక్తంగా శివాభిషేకం చేస్తూ శ్రీ శ్రీ గణపతి రుద్రదేవ సప్తమచక్రవర్తి వెనక్కు వాలిపోయారు. పరమ మహేశ్వరులైన శివగురువు 'దేవా ఏమిటిది?' అంటూ ఒక అంగలో చక్రవర్తిని చూచేసరికి ఆయన విగతజీవియై ఉన్నాడు. బ్రహ్మరంధ్రం పగిలి ఉన్నది. చిరునవ్వుతో తేజస్సుతో ఆయన మోము వెలిగి పోతున్నది.

మరుసటి క్షణికంలో శివదేవయ్యమంత్రీ, రుద్రమాంబా విగతజీవుడై పడి ఉన్న చక్రవర్తి కడకు ఉరికారు. చక్రవర్తి వెనుకనే నిలుచుండి ఉన్న రాణులు నారాంబా పేరాంబలు ఇద్దరూ కూలిపోయారు. గుమ్మం దగ్గర ఉన్న ప్రసాదాదిత్య ప్రభువు వచ్చినాడు.

రాజవైద్యులైన చెన్నాప్రగడ గణపామాత్యుని తమ్ముడు చెన్నాప్రగడ సుబ్రహ్మణ్యమంత్రికి వార్త వెళ్ళగానే వారు వచ్చి చూచి ప్రాణము లేదని ధృవపరిచారు.

శివదేవయ్యమంత్రి ప్రసాదాదిత్యునకు 'నగరము జాగ్రత్త' అని ఆజ్ఞ ఇచ్చి పంపి, తలవరి మేచయ నాయకునికి 'రక్షణ జాగ్రత్త!' అనీ పణికము బాప్పదేవునికి 'సైన్యాలు జాగ్రత్త' అనీ హెచ్చరికలు పంపినారు. తంత్రపాలుడు పోలరౌతు నగరపు వెలివాడలకు సైన్య సమేతుడయి వెడలెను.

వేగు దళాధిపతి గొంకప్రభువు శివదేవయ్యమంత్రి ఆజ్ఞ అనుగొని మల్యాల గుండయ మహారాజునకు, మల్యాల చౌండ సేనాపతికి, రేచర్ల గణనాథ ప్రభువునకు, కోటభేత మహారాజునకు, చాళుక్య ఇందుశేఖర మహారాజునకు, కోనభీమ జనవల్లభ నృపాలునికి, జన్నిగదేవ సాహిణికి, అద్దంకి సారంగపాణిదేవ మహారాజునకు, సప్తమ చక్రవర్తి లింగైక్యమందినారననీ అందుకు సర్వసేనలతో సిద్ధంగా ఉండాలననీ ఏ సామంతులు తిరుగుబాటు చేసినా, ఏ పరరాజులు ఎత్తివచ్చినా వారిని నాశనం చేయడానికి సిద్ధంగా ఉండవలసిందననీ వేగులు పంపినారు.

అన్నాంబిక రుద్రమదేవి ప్రక్కనే వాలి, ఆమెను గట్టిగా హృదయానికి అదుముకొన్నది. రుద్రమదేవి తండ్రిశవము ప్రక్క మోకరించి కన్నులు మూసి కొని కొయ్యబారిపోయెను.

శివదేవయ్య దేశికులు రుద్రమాంబను సమీపించి, 'జయము, రుద్రమహాప్రభూ! జయము. ఇక తాము అష్టమ చక్రవర్తులు. రాజనీతి దుఃఖాని కెడమీయదు. ఒక్క నిమేషమాత్రమైనా దేశము అరాజకం కాకూడదు. సార్వభౌమా! ఈ గడియనుండి తామీచతుస్సముద్ర ముద్రిత మహాభూమిభారం వహించినవారయ్యారు. దేవతాస్వరూపులయిన తండ్రిగారి ఆజ్ఞ భగవంతుని ఆజ్ఞగా పరిపాలించండి' అని రుద్రచక్రవర్తిని చేయిపట్టి లేవతీశాడు.

కన్నులుమూసుకొనే ప్రార్థిస్తూ రుద్రమలేచింది. పూజామందిరములోనుండి రాజసభామందిరములోనికి విచారసముద్రములో మునిగిఉన్నా గంభీరవదనయై వచ్చిన రుద్రమహాదేవిని చూడగానే ఆ సభామందిరములోకూడిన సామంతులు సేనాపతులు పండితులు, ప్రజ, సభాధికారులు, 'జయజయ శ్రీ రుద్రమదేవ చక్రవర్తీ! జయజయ' అని నాదాలు సలిపారు.

అప్పుడు వందులు ఇరువదిమంది ముందుకువచ్చినారు. వారి నాయకుడు రుద్రచక్రవర్తికి ఎదురుగా నిలబడి, 'జయ జయ సమధిగత పంచమహాశబ్ద మహామండలేశ్వర పరమమాహేశ్వర! అన్నకొండ పురవరాధీశ్వర! సత్యహరిశ్చంద్ర! చతుస్సముద్ర వలయిత దిక్పూరితకీర్తి! అష్టమచక్రవర్తీ! జయ జయ జయ' అంటూ జయ జయ ధ్వానాలు చేశారు.

తండ్రి పరమవృద్ధులై రాజ్యంలో ఏవిధములైన కలతలు లేకుండా పవిత్ర దినమైన శివరాత్రినాడు లింగైక్య మందినారు. అంతకన్న శుభం ఏముంది?

తన దుర్బల భుజాలు, తండ్రిగారు సులభముగా వహించిన భూ భారం వహించవలసి ఉంటుంది. అన్నిటికీ బలము పరమశివుడు. కాకతీదేవీ, సర్వజ్ఞులైన శ్రీ శివదేవ దేశికులూ- వారి సహాయమే తనకు సూర్యచంద్రులూ! నక్షత్రాలూ కాగా, తాను ఈ రాజ్యభారం వహిస్తుంది. ఈ కార్యంకొరకే కదా తనకు మొదటినుండీ తండ్రిగారు సర్వవిద్యలూ నేర్పించి రాజ్యపరిపాలనా విధానంలో ప్రవీణత ఇప్పించినారు.

తాను సర్వదేవతలు సాక్షిగా మాట యిచ్చినది.

ఎవ్వరు చూడకుండా ఆ బాలిక చిన్నబిడ్డలా తన రహస్య మందిరంలో మంచంమీద మేనువాల్చి లోచనాంచలాల సంతతధారగా ప్రవహించే బాష్ప ప్రవాహంతో కరిగిపోయింది.

౨

శ్రీ గణపతి రుద్రదేవప్రభువు దివంగతుడయ్యాడని ఒక్కసారిగా సకల భారతావని మ్రోగిపోయింది. దక్షిణాన పాండ్యులు, చోడులు, భల్లాణులు; దేవగిరిలో యాదవులు; కాళింగాన ఒడ్డరాజులు 'అమ్మయ్యా' అని ఇంతగాలి గట్టిగా పీల్చుకున్నారు.

కృష్ణవేణ్ణాతీరంలో తన రహస్యనగరంలో గోనగన్నారెడ్డి ఇక "ఆంధ్ర మహాసామ్రాజ్యానికి ప్రళయం సంభవించింది" అని నిట్టూర్పు విడిచినాడు. ఆ

మరుసటిక్షణంలో విశాలమై, మహాపర్వతసానువై, ఆంధ్రప్రతాపాలవాలమై ఆంధ్ర క్షత్రియ కులశ్రీనివాసమైన అతని వక్షము ఇంకా విస్ఫారితమైనది. దౌవారికుని చీరి 'మహాసభాఘంటిక మ్రోగింపు' మని ఆజ్ఞ ఇచ్చినారు.

మరి పదిక్షణికాలకు లోకకుహరాలన్నీ మారుమ్రోగుతూ ఒక పెద్ద జయఘంట మ్రోగటం ప్రారంభించింది. ఆ మ్రోత ఆ రహస్యపులోయ అంతా నిండగానే రాచనగరుకు ఎదురుగాఉండే విశాల ప్రదేశాలలో గజదొంగల సైన్యాలన్నీ బిలబిల చేరడం ప్రారంభించాయి. సేనాపతులు, దళవాయులు, సాహిణీలు అందరూ యథోచిత వేషాలతో ఆ ప్రదేశానికి వచ్చి యథాస్థానాల బొమ్మలులా నిలబడినారు.

మూడుగడియలలో గోనగన్నారెడ్డి సైన్యం యావత్తూ సంపూర్ణంగా ఆ ప్రదేశంలో బారులుతీర్చి, రాతివిగ్రహాలులా నిలబడి ఉన్నది. దుష్టతురగరేఖారేవంతుడు, రాజద్రోహరగండ, గండరగండ మహావీరుడు, యౌవన శ్రీవిష్ణుడు దుష్టమానవ భీకరుడు, ఆజానుబాహుడు, మనోహరాంగుడు, కామినీ జయంతుడు, అర్జున ప్రతాపుడు అగు గోనగన్నారెడ్డి కోలమోముతో, సోగమీసాలతో, ప్రత్యక్షమయిన కుమారస్వామిలా ఉత్తమ శ్వేతాజానేయము నధివసించి మెరుపులా వచ్చి తన లక్షముప్పదివేల సైన్యముఖంలో నిలుచున్నాడు.

ఒక్కసారి ఆ లక్షమంది తామ్రకంఠాలలోనుండీ 'జయ! జయ! గోనగన్నారెడ్డిప్రభూ! జయ! జయ!' అని రోదసీకుహరం నిండే జయధ్వానాలు ఉద్భవించాయి. ఆ మహావీరుని కుడిప్రక్క అపరభీముడు, మహాసత్వుడు, గదాబలుడు, మేరుశృంగంవంటి రూపంకలవాడు అశ్వత్థతరుకాండాలలాటి చేతులు కలవాడు కండలుతప్ప క్రొవ్వులేని దేహం గాలు కలవాడు, ఏనుగుతో మల్లయుద్ధంచేసి నెగ్గగలవాడు. ఉరుమువంటి కంఠధ్వని కలవాడు గోనవిఠలధరణీశుడు మహాసేనాపతికిరీటలాంఛనంతో ఉన్నతమైన గదనుధరించి నిలుచున్నాడు

గన్నారెడ్డికి కుడిప్రక్కను కదలివచ్చే కొండలాంటివాడు ముష్టిఘాతం చేతనే బండరాళ్ళను పిండిగొట్టగలవాడు, విఠలధరణీశునికి కుదియగువాడు సముద్రగర్జనకలవాడు దోసపాటి నూరన్నరెడ్డి ప్రభువు హిమాలయ శిఖరంలా నిలుచున్నాడు. అవక్రవిక్రముడు, సింహంలాంటివాడు, మాయలలో గంధర్వులకు విద్య నేర్పేవాడు విరియాల సబ్బారెడ్డి ప్రభువు నూరన్నరెడ్డికి ఎడమప్రక్క నిలుచున్నాడు. సబ్బారెడ్డికి ఎడమ ప్రక్క ఉత్తమ వెలమరెడ్డికులమనే క్షీరసముద్రానికి బాలచంద్రుడు, అభిమన్యుసత్వుడు సంతత సంతోష ప్రఫుల్లవదనుడు, దివ్యధనుస్సుకలవాడు అతివేగాలయిన బాణాలతో నూటితప్పక ఎట్టివస్తువునైనా ఎంతటిదూరములో ఉన్నా ముక్కలుచేయగలవాడు రేచర్ల బేతిరెడ్డి మహాప్రభు తన మయూరు నా రాగడ్డ నిలిచి ఉన్నాడు. ఆయనప్రక్కనే రేచెర్ల ప్రసాదాదిత్య ప్రభువు కుమారుడు చినదామానాయక ప్రభువు నిల్చుండి ఉన్నాడు. ఆ

ప్రభువు పగతురకు వెన్నిచ్చి ఎరగడు. యుద్ధప్రారంభమందు ఏమినవ్వునో మళ్ళీ యుద్ధాంతమందే నవ్వుతాడు. ఈలోగా ప్రచండ సూర్యాగ్ని ఆతడు; పసి పట్టిన మహానాగము. కత్తియుద్ధములో అతన్ని ఓడించగల యువకుడొక్క గన్నారెడ్డి ప్రభువే!

విఠల ధరణీశునకు కుడిప్రక్కచిన అక్కినప్రగడ ఉన్నాడు. ఆ బాల పండిత కుమారస్వామికి, వ్యాసునకు తప్పులు దిద్దగల ఆ పండితునకు యుద్ధావసరం వస్తే రామబాణం, చక్రధార, పాశుపతాస్త్రమును.

మల్యాల చౌండసేనాధిపతికి ఇద్దరు కొమరులు, ముగ్గురు కొమరితలు ఉన్నారు. వారయిదుగురు భీమసంతతివారు. కొమరులిద్దరూ మహాసత్వులు; విఠల ధరణీశునే యుద్ధానికి పిలువగలరు. ఆ బాలికలు గదాయుద్ధంలో అన్నగారిని తమ్ముణ్ణి ఒక్కొక్కప్పుడు ఓడించేవారు. ఆ యన్నదమ్ములలో కాటప్రభువు గన్నారెడ్డిజట్టులో చేరిపోయినాడు. పదియారేళ్ళ ఆ బాలప్రభువు మహాతోమర ధారియై అక్కినప్రగడ కుడిప్రక్కను నిలిచి ఉన్నాడు.

ఇంకనూ అక్కడచేరిన ఆంధ్రక్షత్రియవంశ్యులలో మున్నూరుకాపు వీర ప్రభువు మలుగంటి రుద్రనాయకుడు గజసాహిణి. గన్నారెడ్డిహృదయం చూర కొన్న ఆ వీరుడు కాటయప్రభువు ప్రక్కను నిలిచిఉన్నాడు.

రామరాజు గణపతిప్రభువు, వెలమదొర మండయ్య ప్రభువు, పులవరి బొల్లిరెడ్డిప్రభువు, గోనం కామిసేనాని, వివరము నరహరినాయకుడు, పంట అన్నరెడ్డిప్రభువు, గొచ్చెబమ్మ సేనాని అనే ప్రభువులు వారివారి సేనాముఖాల నిలుచుండి ఉన్నారు.

గోనగన్నారెడ్డి తన మహాసైన్యాన్ని చూచి, 'ఆంధ్రవీరులైన మీకు ఒక మహావిషాద వృత్తాంతం వినిపించవలసి వచ్చింది మన ప్రభువు శ్రీ గణపతిదేవ చక్రవర్తి అస్తమించారు' అని విషాద కంఠంతో తెలియచెప్పెను. ఆ మాటలు దగ్గరవారికె వినబడినవి. అక్కడినుండి చారులు వారిమాటలను సైన్యం అంతకూ అందిచ్చినారు.

"మనం ఎంత గజదొంగలమైనా, హీనత్వానికి పాలుపడలేదు. మన చక్రవర్తులకు ఎప్పుడూ భక్తిచూపించాము. రాజభక్తితో, భగవద్భక్తితో దుర్మార్గులను, రాజద్రోహులనూ నాశనంచేసే పని పెట్టుకొని ఈ మహాసైన్యం పెంచుకొన్నాము. శ్రీశైల మల్లికార్జునుడు మనపక్షం ఉన్నాడు కాబట్టే మనకు కొల్లలకొలది ధననిధులు దొరికాయి. ప్రజలే భగవంతుడు. ప్రజానురంజనమే భగవద్భక్తి. మన చక్రవర్తి, దీనబాంధవుడు, కైలాసవాసి అయినాడు. ఈ తరుణంలో సరిహద్దుభూములలో కుట్రలు, అరాజకము, కాటకము, తుచ్ఛరోగ తాండవము, చోరవృద్ధి తటస్థిస్తుంది. కాబట్టి ఈనాటినుంచి మనం శ్రీ రుద్ర చక్రవర్తి సింహాసనం అధివసించి సుఖసంవిధానం చేసేవరకూ అప్రమత్తులమై ఉండాలి. ఆ వెనక మన గజదొంగతనం ఈ రహస్యనగరంలోనే భూస్థాపితం

అగుగాక. అలా కానిపక్షంలో మన జన్మలు గజదొంగలుగానే ముగిద్దాము” అనే గన్నారెడ్డిమాటలు కైలాసవాక్కులులా వినబడ్డాయి.

3

ధీరహృదయ, విద్వాంసురాలు, రాజ్యపాలన ప్రజ్ఞావతిఅగుటచేత రుద్రమ దేవి తండ్రిపోయిన దుఃఖాన్ని తన బ్రతుకు పడవను ముందుకుగొనిపోయే అనుకూల వాయుశక్తిగా చేసికొన్నది. ఆమె హృదయంలో సంతోషము నశించింది; అనుమానం పటాపంచలయింది; వెనకటి డోలాయమాన మానసికావస్థ నశించింది. గుప్పిళ్ళు బిగించి కనుల తీక్ష్ణకాంతులు ప్రసరింప, దేహమంతటా శక్తి పొదవికొనగా, దృఢప్రతిజ్ఞావతియై కర్మఠురాలైంది.

ఆమె స్త్రీవేషము మానింది. సర్వకాల కవచధారిణియై, సైన్యాలను భయంకరాయుధంగా సిద్ధంచేయ సంకల్పించుకొన్నది. ఆమె కోమలత్వం వజ్ర కాఠిన్యం సవరించుకొంది. ఆమె సౌందర్యం మహాదుర్గా సౌందర్యమై వికసిల్లినది.

ఆమెకు ప్రొద్దుపోయినగాని నిదురపట్టదు; పట్టిన పదిగడియలలో మరల మెలకువ.

ఆమె ఆలోచనలు ఆంధ్రవిరోధి సంహారణము; ఆమెకాంక్ష అవధిలేని లోకపురోగమనము.

ఆమె ఉదయాస్తమానాలు అన్నాంబికతో కత్తియుద్ధ పరిశ్రమచేయును. అన్నాంబికతోపాటు శిల్పవిద్యలు, సూక్ష్మతలు నిరంతర పరిశ్రమచేసి సాధించును. వివిధాశ్వారోహణలు, ఆశ్వికయుద్ధాలు, రథసూతికారిత్వము, రథయుద్ధ కౌశలము, వివిధ వ్యూహనిర్మాణము, వివిధ వ్యూహచ్ఛేదము, వివిధాయుధ ప్రయోగము ఇవన్నీ దీక్షతో అభ్యసింప నారంభించినది.

స్వయంగా ప్రసాదాదిత్యునితో కలిసి, ఓరుగల్లుకోట బాగుచేయించసాగింది మహారాణి. ఏటి సూతకమైనవరకు తాను సింహాసన మధివసించదట. శివదేవయ్య మంత్రితో, వివిధోద్యోగులతో, సర్వనాగుల గూర్చి, ప్రజలగూర్చి, మోటుపల్లి, శ్రీకాకుళం, మచిలీపట్టణము, శంబరదీవి, కురంగేశ్వరపురం మొదలైన రేవుపట్టణాలనుండి జరిగే సముద్రవ్యాపారాల గురించి, సుంకాలు రాజభోగము, పన్నులు, కప్పాలు, అడవులు, గనులు, వర్తకము, నాణేలు మొదలైన ఆర్థిక విషయాలగురించి, వానలు, నదులు. చెరువులు, కాలువలు, పంటలు, తోటలు, వ్యవసాయము, గ్రామాలు, పశువులు మొదలగు ప్రజాజీవనం గురించి గ్రామపెద్దలు దశగ్రామాధికారులు, సామంతులు, మంత్రాంగులు మొదలయిన రాజ్యపాలనా నీతినిగూర్చి, మహారాజపథాలు, సత్రాలు మొదలైన సంస్థలగూర్చి; వైద్యశాలలు, పశువైద్యశాలలగూర్చి, విద్యానిలయాలు, ఆశ్రమాలు, పరిషత్తులు, దేవాలయాలు, శాసనాలు, మఠాలు, వివిధ సంప్రదాయాలు, మహా

చార్యులు మొదలయిన ధార్మిక విషయాలగూర్చి, కవులు, పండితులు, శిల్పులు, గాయకులు, గ్రంథాలు, సరస్వతీ ఆలయాలు, నాట్యకోవిదులు, భోగమువారు, శిల్పబ్రాహ్మణులు మొదలైన మహావిద్యలనుగూర్చి ఆ సామ్రాజ్ఞి సంపూర్ణంగా చర్చించుచు తానే అన్ని కార్యాలు నిర్వహింపసాగింది.

అన్నిటిలో అన్నాంబిక ఆమెకు మంత్రి, సేనాపతి, తంత్రపాలిక, తలవరి, అంగరక్షక, తోడునీడయై మెలగుచుండెను.

అన్నాంబిక ఒక్కొక్కప్పుడు 'ఇదేమిటి, పురుషులు నిర్వర్తించే ధర్మము తాము నిర్వర్తించడమేలాగు? అది ఎలా విజయం పొందగలదు?' అని సంశయముచే వ్యథనొందేది. ఒక్కొక్కప్పుడు తన మహారాణి అవతారస్వరూపిణి, కారణజన్మ, దేవీమూర్తి కాబట్టి అపరాజితా దేవిలా లోకంయావత్తూ రాజ్యం చేయగలదని సంకోచరహితమైన ఉత్సాహంతో ఉప్పొంగిపోయేది.

పురుషవేషంలో వారిద్దరూ రామలక్ష్మణులయ్యారు. వరాహలాంఛనయుతమై, ఖడ్గధారిణియైన దేవీమూర్తి విగ్రహంతో, రుద్రదేవిఅన్న అక్షరాలతో ముద్ర ఒకటి సామ్రాజ్ఞి అనామికను, మరొకటి అన్నాంబిక వేలిని అలంకరించాయి.

అశ్వసైనికులు ఒకరొకరు ఇరువురిరువురుగా మూవురుగా నలుగురుగా ఇరువదిమంది వేయిమందిగా చెక్కుచెదరక శ్రేణులుగా యుద్ధయాత్రకు పురోగమించడం, యుద్ధంలో విరోధుల్ని తాకడం ఆమె నేర్పి సేనల సుశిక్షితములొనర్చెను.

ఢంకానాదాన్ననుసరించి పదాతులు మొదట వరుస తీర్చడం, ముందు నురకడం, డాలు డాలుకలిపి గోడకట్టడం, డాళ్ళు గొడుగులుచేసి నడవడం, ఒక శ్రేణివెనుక ఒకశ్రేణిగా మోహరించడం, మోహరంలో కరవాల భల్లకూల పరశు యుద్ధాలు చేయడం, యెదురుకొన్న సైన్యాలపై బడడం పరుగునబోయి తాకడం, శ్రేణులు విడకుండ వెనకవారు ముందుగ సర్దుకొనడం ఇవన్నీ శిక్షణ ఇచ్చింది.

జేగంట గుర్తులకు యుద్ధవిధానాలు నడపడం ఆ మహారాణి ఏనుగులకు నేర్పింది.

ఓరుగల్లు వెలివాడలకు, మైలసంతకుచుట్టు గంపకోట కట్టించింది. నగరంచుట్టు ఉన్న గోటగోడల ఇనుమిక్కిలిగా బలిష్ఠమొనర్చింది. రాచకోట బాగు చేయించింది. అగ్ని బాణాలు అర్పడం నేర్పించింది. అగ్నిబాణాలనుండి కాపాడే తోలుకూర్పాసాలు లక్షలు సిద్ధంచేయించింది.

నగరంనిండా ధాన్యపుగాదెలు నిర్మాణం చేయించి వానిని వివిధ ధాన్యాలతో నింపించింది. నగరంలో రాచకోటలో ఎన్నో కూరగాయలతోటలు వేయబడినాయి. ఎన్నో మంచినీళ్ళ బావులు త్రవ్వినారు. చెరువులలో ఎప్పుడూ నీరుఉండే విధానం పండితులతో ఆలోచించి నిర్వహించినారు.

ఓరుగల్లు నగరం రెండేళ్ళ ముట్టడికి సర్వసిద్ధ మయింది.

౪

"శ్రీ కాకతీయ గణపతి రుద్రుడు కాలంచేశాడూ? అతని కూతురు రాచరికమా? క్షత్రియకులానికి ఎంతగతిపట్టింది!" అన్నాడు కల్యాణి చోడోదయుడు.

కల్యాణినగరం పశ్చిమాంధ్ర మహారాజ్యానికి ఒకనాడు ముఖ్యనగరం. కాంచీపురం రాజధానిగా పల్లవులు దక్షిణానా, వాతాపినగరం రాజధానిగా పడమటను చాళుక్యులూ శాతవాహన సామంతులుగా ఉండేవారు.

శ్రీశైలానికి ఈశాన్యంగా పల్లవభోగమూ, తూర్పుగా చళుకవిషయమూ ఉండేవి. చళుకవీరుడొకడు చక్రవర్తికి సేనాపతియై కుంతలదేశం జయించినాడు. శాలివాహన చక్రవర్తి పెద్దకుమారుడు రాజప్రతినిధిగా ములుకనాటికి ముఖ్యనగరమైన ప్రతిష్ఠాన నగరంలోనూ, ద్వితీయకుమారుడు మసిక నగరం రాజధానిగా శాతకర్ణాటంలోను ఉండేవారు. మధ్యకుంతలానికి వాతాపిలో చళుకసేనాధిపతి ఉండేవాడు.

శాలివాహన సామ్రాజ్యం విచ్ఛిన్నంకాగానే, ఇక్ష్వాకులు పల్లవ భోగానికి, తూర్పు ఆంధ్రావనికి సమ్రాట్టులైనారు. కంచిలో పల్లవులు స్వతంత్రులైనారు. బాదామిలో చాళుక్యులు స్వతంత్రులైనారు.

ఆనాటినుండి చాళుక్యులు కుంతలము, అశ్మకము, ఆంధ్రము, గాంగవాడి, అభీరము, ఘూర్జరము జయించి, మహారాజ్యము విస్తరింపచేశారు. వాతాపినుండి రాజధాని కల్యాణి నగరమునకు వచ్చినది.

చాళుక్య సామ్రాజ్యము అంతరించగానే, వారికి సామంతులుగా ఉన్న కందూరులోని తెలుగచోడులు వర్ధమానపురం రాజధాని చేసుకొని, విజృంభించారు. కల్యాణి చాళుక్యుల సేనాపతిఅయిన కాలచుర్యబిజ్జలుని హస్తగతమయినది. బసవని వీరశైవం వల్ల కాలచుర్యవంశం నశించి కల్యాణినగరాన్ని తెలుగుచోడులు ఆక్రమించినారు.

వర్ధమానపుర చోడులను గణపతిచక్రవర్తి పెదతండ్రి రుద్రదేవచక్రవర్తి నాశనం చేశాడు. అంతట కల్యాణి చోడులు కాకతీయ సామ్రాజ్యానికి సామంతులైనారు.

గణపతిదేవచక్రవర్తి కాలంలో కల్యాణి నగరాన చోడోదయుడు రాజ్యంచేస్తూ ఉండెను. అతనిక ఎంతకాలంనుంచో తాను స్వతంత్రుడై మహారాజు కావలెనని వాంఛఉండేది. బలవంతుడైన గణపతిదేవ చక్రవర్తి ముసలివాడయినాడు. ఆయన పేరున ఆయనకుమార్తె రాజ్యంచేస్తూ ఉంది. ఇంతకన్న అదను ఏమికావాలి?

చిన్న చిన్న సామంతులను చేరతీశాడు. గట్టి సైన్యం పోగుచేశాడు. తాను

చక్రవర్తినన్నాడు. తనకు పశ్చిమాంధ్ర సామంతులందరూ కప్పము కట్టాలన్నాడు. సైన్యంతో వెళ్ళి కందూరు ఘట్టుకున్నాడు. ఆ చుట్టుపట్ల ఉన్న రాజ్యం అంతా ఆక్రమించాడు.

ఆ సమయంలో రుద్రమహారాజుకు, శివదేవయ్య మంత్రికీ చోడోదయుని ఘోరంతం తెలిసింది. శివదేవయ్య దేశికులు, మహారాజు, బాప్పదేవుడు, ప్రసాదాదిత్యప్రభువు, జాయపసేనాని ఆలోచించి, కొద్దివారాలలో చోడోదయుని పైకి వెళ్ళడానికి నిశ్చయించినారు. కాని నెలలు జరిగిపోయినవి. చోడోదయుడు నిర్భయంగా విజృంభించి పోయినాడు.

ఇంతట్లో చక్రవర్తి సైన్యాన్ని ఒకదాన్ని చోడోదయుడు నాశనం చేయడం, గణపతిదేవ చక్రవర్తి కైలాసవాసి అవడం రెండూ జరిగాయి.

చోడోదయుడు విజయగర్వంతో రాజు బందీగా ఉన్నాడని మానువనాడు ఆక్రమించుకొని వర్ధమానపురం ముట్టడించాడు. ఈ విషయం అంతా గోనగన్నారెడ్డికి వేగువచ్చింది. గన్నారెడ్డి మండిపోయాడు. ఎందుకు చక్రవర్తి సైన్యాలు ఊరుకొన్నాయి? ఇన్ని నెలలు ఈ పామును పాలుపోసి పెంచారు! చక్రవర్తి సైన్యాన్ని నాశనం చేయగానే గోనమహానగరం ముట్టడించే మొనగాడ నయినాననుకున్నాడా ఈ కీటకము! అని గన్నారెడ్డి పెదవులు బిగించి నవ్వినాడు.

చోడోదయుడు అశ్వికశ్రేష్ఠుడని ప్రతీతి. అతడు తురంగముమీదనే నిద్రపోగలడట. తురగము మీదనే భోజనం చేయగలడట. ఆయన ఎక్కేగుఱ్ఱము 'మహావాయువు' అని పేరుగలది. మ్లేచ్ఛాశ్వాలలో మహోత్తమమైనది. ఆ తురంగపు మెడలో చోడోదయుడు వజ్రాలుపొదిగిన బంగారు తాడుతో ఆణిముత్యాలహారం అలంకరించాడట.

ఆ ఉత్తమాజానేయ మధివసించి చోడోదయుడు వర్ధమానపురం ముట్టడిని సాగిస్తున్నాడు.

అతని హృదయంలో ఈ వర్ధమానపురాన్ని పట్టుకోవడం అయిదు నిమేషాలని. ఈ పురం ప్రస్తుతం పాలించేది ఒక బాలకుడుకదా? రాజుకావలసిన గన్నారెడ్డి గజదొంగ అయినాడు. ముసలిరాజు బందీ. వర్ధమానపురం దొరకగానే ఓరుగల్లు కొద్దివారాలలో తన హస్తగతం. చోడచక్రవర్తులు, చాళుక్య చక్రవర్తులు అతన్ని ఆశీర్వదిస్తున్నారని అతడు భావించి 'ఎవరీ కాకతీయులు?' అనుకున్నాడు.

ఆ వెంటనే రోజుకుంటూ అశ్వాన్నెక్కిన ఒక చారుడు చోడోదయ మహారాజు కడకు పరుగిడివచ్చి. 'జయ! శ్రీ మహారాజాధి రాజునకు జయ! గోనగన్నారెడ్డి సైన్యాలతో మహాప్రభువుమీదకు వస్తున్నాడు!' అని వార్త తెచ్చాడు.

“ఏమిటీ, గన్నారెడ్డా! ఆ గజదొంగా? ఎందుకు వస్తున్నాడు? ప్రాణాల మీద ఆశపోయిందా? లేక తనకు దక్కని వర్ధమానపురం మావలన దక్కుతుం

దనా? మాతో చేరి, మాకు దాసుడైతే ఈ నగరాన ఈ దొంగను సామంతుణ్ణి చేద్దాము" అని చోడోదయ మహారాజాధిరాజు తన్ను కొలిచిఉన్న సేనాధికారులతో అన్నాడు.

ఆ ముక్కలు అతడంటున్నాడు. మరుసటిక్షణంలో తృణావర్తుడులా గోనగన్నయ్య ససైన్యంగావచ్చి చోడోదయుని సైన్యాలపై విరుచుకుపడినాడు.

ఎంత సిద్ధంగాఉన్నా ఆ ఢాకకు చోడోదయుని సైన్యాలు ఉప్పెన కెరటానికి విరిగిన తాళవనంలా అయిపోయినాయి.

౫

ఎప్పుడు గోనగన్నారెడ్డి సైన్యాలువచ్చి తన సైన్యాలను తలపడినాయని విన్నాడో, ఆ వెంటనే తన అశ్వికసైన్యాలు గన్నారెడ్డిసైన్యాలను చుట్టుముట్టవలసిందని ఆజ్ఞఇచ్చి, ఆ సైన్యాలను తానే స్వయంగా నడుపుకుంటూపోయి కల్యాణి చోడోదయుడు గన్నారెడ్డి సైన్యాలను ఆరు గవ్యూతులదూరంలో మధ్యను తాకినాడు. ఆ వెంటనే గన్నారెడ్డి సైన్యాలు ఇటుతిరిగి భల్లూకవ్యూహం రచించాయి. ఆ సంకులసమరంలో చోడోదయుని ఎడమవైపునుంచి గన్నారెడ్డి తానున్నూ తెల్లని ఆజానేయంపై అధివసించి, తన అశ్విక సైన్యాలను నడుపుకొనివచ్చి మధ్యనే తాకినాడు.

గన్నారెడ్డి అశ్వికసైన్యాన్ని పొదువుకొని ముప్పదివేలమంది పదాతులను నడుపుకొని విఠలధరణీశుడు - చోడోదయుని ఇతర సైన్యాలు గన్నారెడ్డి సైన్యాలను వెనకనుండి తలపడకుండా - అడ్డుపడినాడు. చోడోదయుని అశ్వికులు గన్నారెడ్డి అశ్వికులు ఆ దినమంత జరిపిన యుద్ధము దేవతలు విమానాలపై వచ్చి తిలకించినారని కవులు గానంచేసిరి.

ఆ పిమ్మట ప్రవర్తిల్లిన సంకుల యుద్ధంలో గన్నారెడ్డి కొద్దిమంది అశ్వికులతో గోదావరిని ఈదే ఏనుగులా తక్కిన అశ్వికసైన్యాల మధ్యనుండి చొచ్చుకపోయినాడు. ఆ వీరుడు చేసినదారిని ఆరువేల అశ్వికులు చోడోదయుని ఇరువదివేలమంది అశ్వసైన్యాన్ని రెండుగా చీలుస్తూ చొరబడినారు. ఈ సైన్యాన్ని ఎదుర్కొనడానికి తిరిగిన చోడోదయుని సైన్యాన్ని మల్యాల చినదామానాయుడు తన సైన్యంతో వెనుకవైపున తాకినాడు.

ఈ కారణంచేత రెండుగా చీలిన చోడోదయుని అశ్వికసైన్యాలు మూడుగా చీలినవి. గోనగన్నయ్య ఇట్లు శరవేగంతో ముందుకు చొచ్చుకుపోయి చోడోదయుని తాకినాడు. ఆ ఇద్దరు వీరులూ అశ్వికశ్రేష్ఠులే కాని గన్నారెడ్డి అశ్వపునడక మెరుపువేగము.

రెండుమూడుసారులు గన్నారెడ్డి చోడోదయులమధ్య ఇతరాశ్వికులు యుద్ధంచేస్తూ అడ్డం వచ్చినారు కాని గన్నారెడ్డి వారిని తప్పించుకొని చోడోదయుని మరల తాకినాడు. చోడోదయుడు, ఎడమ ముష్టిలో మణులు పొదిగిన

బంగారుకళ్ళెముబూని గుఱ్ఱాన్ని విచిత్రగతుల నడిపినారు. గన్నారెడ్డి గుఱ్ఱము సూర్యుని గుఱ్ఱములా చరించినది. చోడోదయుని కత్తిఘాతాలకు తనఖడ్గాన్ని అందిస్తూ గుఱ్ఱాన్ని మాటచేతనే నడుపుతూ గన్నారెడ్డి, చోడోదయునికి, వాని గుఱ్ఱానికి గాలి పీల్చుకునేందుకన్నా వ్యవధి ఈయలేదు.

ఇరవై క్షణములలో చోడోదయునిచేతి పట్టుసూత్రము రెండు ఖండములై పడిపోయినది. పది క్షణములలో కత్తి అతనిచేతినుంచి ఎగిరి క్రింద పడినది. ఇక రెండు నిముషములలో చోడోదయుడు క్షతగాత్రుడై క్రింద పడిపోయినాడు. గోనగన్నారెడ్డికి అంగరక్షకుడుగా ఉన్న అక్కినప్రగడ ఒకటే ఉరుకున చోడోదయుని సమీపించి, అతని చేతులకు బంగారుగొలుసులు తగిల్చినాడు.

చోడోదయుడు బందీకావడంతోటే సేనాపతులు చేతులెత్తి యుద్ధమాపు చేసినారు.

చోడోదయుని బందీగాగొని గోనగన్నారెడ్డి చోడోదయుడు నిర్మించుకొన్న రాజశిబిరానికి వెళ్ళి అక్కడ కొలువుతీర్చినారు. చోడోదయుని ఉత్తమాశ్వాన్ని గోనగన్నారెడ్డి సైన్యాలు తమ ప్రభువు గుఱ్ఱంతోపాటు అశ్వశాలలో పెట్టి సంరక్షణ చేస్తూ ఉండిరి.

"ఏమయ్యా చోడోదయా, ఉదయచోడ మహారాజుకు మనుమడవు. ఉదయచోడుడు రుద్రచక్రవర్తికి లోబడిన నాటినుండి, మీ తండ్రి గోకర్ణ చోడుడు శ్రీ కాకతీయ వంశానికి భక్తితో సేవచేస్తూ ఉంటే, నీకు ఈ దుర్బుద్ధి పుట్టిందేమి? నువ్వు పదివేల సైన్యంమాత్రం ఉంచుకో, తక్కిన సైన్యం మాదగ్గర ఉంటుంది. ఖర్చు నీవే భరించాలి. నీ గుఱ్ఱాలన్నీ మావి. నీ పట్టుసూత్రము, నీ అశ్వము మావి. నీకిష్టమైతే ఇవి ఒప్పుకొని మాకూ, చక్రవర్తికీ సామంతుడుగా ఉండు. లేదా, దేశాలు విడిచి కాశీయాత్ర చేసుకో" అని చెప్పెను.

చోడోదయుడు తలవాల్చుకున్నాడు. అతని హృదయంలో ప్రళయం నాట్యం చేస్తున్నది. ఈ గజదొంగచేతిలో పాలువిరిగినట్లు తనవిధి విరిగిపోయినది. ఈతనికింత అదృష్టము ఏలాపట్టినది? ఈతడు ఇంతటి వీరుడవడమేమిటి? చోడోదయుని హృదయం దహించుకుపోతున్నది. పైకి నవ్వుమొహంతో

చోడో:- మహారాజా! నేను శ్రీరాములవంటి మహావీరునిచేతిలో ఓడిపోయాను.

గోన: చోడోదయరాజా! మీరు నన్ను భట్రాజులా పొగడనవసరం లేదు. మనం ఆంధ్ర క్షత్రియ వంశాల్లో ఉద్భవించాము. మనకు ధర్మము, అధర్మమూ అవసరంలేదు. రాబందుల్లా ఒకళ్ళనొకళ్ళం పీక్కుతింటాము!

చోడో:- మహారాజులకు కోపంవద్దు. నేను చేసినతప్పు నేను గ్రహిస్తున్నాను. ఆంధ్రచోడులూ ఒకనాడు చక్రవర్తులు ...

గోన:- అంతకుముందు చాళుక్యులు, అంతకుముందు పల్లవులు, అంతకుముందు ఇక్ష్వాకులు... వెళ్ళిపోయిన చక్రవర్తివంశంవారు, మళ్ళీ చక్రవర్తులవటం కాలధర్మం కాదుప్రభూ!

చోడో:- అదే నేను మనవిచేసేది. కాని పొరపాటుపడి ప్రయత్నాలు చేయడం మానవస్వభావం. క్షంతవ్యుణ్ణి. తాము చక్రవర్తి కాదగిన మహానుభావులు.

గోన:- కరటక, దమనకులనీతి నేర్పుకుంటున్నారా?

చోడోదయుడు పెదవి కొరుక్కున్నాడు. కళ్ళల్లో మంటలు లేచాయి. వెంటనే చప్పబడ్డాయి.

గోన:- చోడోదయప్రభూ! నేను గజదొంగను. నా నీతి నాది. దానికి వీసం తప్పను. భగవత్స్వరూపిణి శ్రీ శ్రీ శ్రీ రుద్రమదేవి నాకు చక్రవర్తిని. అందుకు ఇంద్రుడు కావన్నా అతన్ని హతమారుస్తాను. ఇక చాలు. విఠల ప్రభూ! చోడోదయుని తురంగాలన్నీ మనవి. చోడోదయుని తురంగము మీది. ఆ తురంగసూత్రము మా అశ్వానికి తగిలించవలసిందిగా నూతునికి ఆజ్ఞ ఇవ్వండి. చోడోదయుని బందిగా వదలి ఆయన సైన్యాలు మన సైన్యంలో చేరేవి చేర్పించండి. తక్కిన సైనికుల్ని పొమ్మనండి. కల్యాణి తాము ఆక్రమించి చోడోదయ గురువునే రాజ్యం చేయనియ్యండి. ఆయన ధనాగారంలో ఉన్న ధనం మన ధనాగారం చేర్పించి, అందులో సగం ఈ నాడులోని ప్రజలకు పంచండి.

గోనగన్నారెడ్డి సింహాసనం మీదనుంచి లేచినాడు.

"జయ! చోడోదయ పట్టసూత్రతురంగాపహరణా! జయ! జయ!" అని భటులు జయధ్వానాలు చేసినారు.

గన్నారెడ్డి మహావేగంతో చోడోదయుని అశ్వసూత్రంచే అలంకరింపబడిన తన అశ్వము అధివసించి, అక్కినప్రగడ కూడా రాగా స్కంధావారం దాటి ఎక్కడికేని పోవసాగినాడు.

వారట్లు ఒక గవ్యూతిమూరం పోగానే గోనగన్నారెడ్డి అశ్వవేగం తగ్గించి 'అక్కిన బావగారూ, ఇక పదండి, ఇంత ఆలస్యమైన తమ పునస్సంధాన మహోత్సవానికి, మీ తాతగారి మనస్సు తిరిగినదే చివరకు! మన రహస్యం తెలిసి తిరిగిందా, లేక ఆర్ద్రిత తాల్చిందా?' అన్నాడు.

"బావగారూ! అయనమనస్సే కరిగిందనుకొంటాను. మా బామ్మగారు కంటినీటితో, మా తాతగార్ని చూచి, 'మీరు బ్రాహ్మణులనుకొన్నాను. పై స్వరూపం చూచి మోసపోవడం ఉంటుంది. కొన్ని మేఘాలు బాగా వర్షిస్తాయి అనుకుంటాము. అవి వృథాడంబర జీమూతాలని తెలియడం కష్టం!' అన్నదట. ఆ రాత్రి మా తాతగారు భోజనం చేయలేదట. ఆ మరునాడు ఫలహార వ్రతమేనట. ఆ మూడవనాడు, వారినోపాసం నిరశనవ్రతంచేసే మా బామ్మగారి దగ్గరికి మా తాతగారు వెళ్ళి 'అక్కిన ప్రస్తుతానికి మనం అందరం నిలుస్తున్నాము' అన్నారట."

౬

గోనవన్నారెడ్డి, అక్కినప్రగడ మొదలయినవారు — అంతా, అక్కిన ప్రగడ అత్తవారు ప్రోలేశ్వరము చేరిరి.

ఓరుగల్లునుంచి పెద్ద అక్కినప్రగడ, సోమయామాత్యులు, చుట్టాలు పక్కాలు అందరూ వేయిమంది మెరికలవంటి ఆంధ్రసైనికులతో వచ్చిరి.

వారికందరికీ చెన్నాప్రగడ మాచయమంత్రి తగిన విడిదలు ఏర్పాటుచేసి ఉంచినాడు. ఊరంతా పచ్చని తోరణాలతో, పందిళ్ళతో, అలంకారాలతో నిండిపోయింది. ఇరువంకలా చుట్టాలు వందలు వందలు వచ్చారు. ముఖ్యంగా ఆడవారు ఎక్కువమంది ఈ శుభకార్యానికి చేరారు. ఈ శుభకార్యం ఆడ వాళ్ళకు పండుగ. ఆంధ్రు లీ ఉత్సవంలోనూ, పెళ్ళినాడూ పొందే ఆనందం, ఇంతా అంతా కాదు. వారి వేళాకోళాలు, వేడుకలు, విందు భోజనాలు దేవత లకుకూడ ఒడబ్బ మరపిస్తవి. శుభముహూర్తకాలంలో ఉదయం భార్యా భర్తల్ని పీటలమీద కూర్చోబెట్టి దేవతాపూజ, అగ్నిహోత్రము చేయించారు. పెళ్ళికొడుకు ప్రద్యుమ్నుడులా, పెళ్ళికుమార్తె కామేశ్వరి రతీదేవిలా ఉన్నారు. ఉద్దండ పండితుడైన అక్కినప్రగడ పునస్సంధాన మహోత్సవానికి పేరుగన్న పండితులందరూ వచ్చారు. ఆంధ్ర పండితులు జగత్ప్రసిద్ధులు, నిష్ఠాగరిష్ఠులు. ఆంధ్ర వైదికపాఠము జగత్ప్రసిద్ధము. కాశిలో, నవద్వీపంలో, నలందాలో, కంచిలో, ఢిల్లీలో, ఉజ్జయినిలో, ద్వారకలో, హరిద్వారంలో ఆంధ్రపండితుల కున్న గౌరవము అప్రతిమానము.

కవిసార్వభౌముడు, శబ్దవిద్యా విశారదుడు, యజుర్వేద పారగుడు ఈశ్వర భట్టోపాధ్యాయులు సభకు అధ్యక్షుడైనాడు. విద్యావాచస్పతి, త్రయీపారి, సోమనాథభట్టోపాధ్యాయులు, హరితసగోత్రుడు, వ్యాకరణ బృహస్పతి, బొమ్మన భట్టోపాధ్యాయులు, సకలశాస్త్ర పారంగతుడు, నూరదేవలుంగారును, గౌతమ గోత్రీకులు షట్శాస్త్ర సాగరులు దేవనభట్టోపాధ్యాయులు మొదలైన ఉద్దండ పండితులు విచ్చేసిరి. శివాచార్యులు ఆరాధ్యదేశికులు విచ్చేసినారు.

శుభముహూర్తానికి వధూవరులు పీటలపై అధివసించినారు. కామేశ్వరి అప్పుడే పాలసముద్రస్థఅయిన లక్ష్మిలా ఉన్నది. అక్కినప్రగడ లక్ష్మిని చేబట్టిన నారాయణుడే!

ఆడవారు వైకుంఠంలా అలంకరించిన శయనమందిరంలో చేసిన వేడుకలు, ఆనంద మహావీచికలే!

అందరు వెళ్ళిపోయి తలుపులు వేసిసారు. వధూవరుల తలుపులు విప్పారి నవి. అక్కిన తన భార్యను హృదయానికి అదుముకొని 'కామేశ్వరీ! ఈ గజ దొంగను ఇప్పటికైనా క్షమించావా?' అని అస్పష్టవాక్యాలతో అడిగినాడు.

"మీరే నన్ను క్షమించాలి" కామేశ్వరి భర్తమోము లేత తమలపాకుల వంటి తన చేతులలో అదిమిపట్టి తన దెసకు తిప్పుకొని అన్నది.

"ఎందుకు?"

"మీకు అడ్డం రాబోయినాను."

"నేను గజదొంగను అనుకొని, నన్ను శంకించినానంటావు?"

"అందుకు శిక్షవిధించండి."

"రా, ఈ బాహువుల్లో నీకు ముందర బంధనము విధిస్తున్నాను! ఈ శిక్ష చాలునా?"

"ఇంతేనా మీ ధర్మశాస్త్ర పారీణత?"

"ఏమిలోటు వచ్చింది?"

"నాకు మీరుచేసిన, అపరాధానికి?"

"అదేమి చెప్మా?"

"నన్ను వదలిపెట్టి అంతకాలం ఉండడం?"

"పెళ్ళయినప్పటినుంచే వెంటపెట్టుకుని తిరగమన్నావా?"

"ఎదురు ప్రశ్న ప్రత్యుత్తరం కాదు!"

"తర్క పండితురాలవు కూడా!"

"మీ అర్థదేహాన్ని కాదూ!"

"మరి నాకు శిక్ష?"

"నా హస్తాలలో బంధనము ఒకటి!"

"నీ హస్తాలు పట్టిలతలు! రెండవ శిక్ష?"

"రెండా? ఆరుశిక్షలకు మీరర్హులు!"

"అమ్మయ్యో! ఏ సూత్రం? ఏ ధర్మశాస్త్రం?"

"వాత్స్యాయనం,"

"అమ్మ దొంగా?"

"మీరు గజదొంగలు, మీ ఇల్లాలిని నేనూ దొంగనే; మళ్ళీ దొంగా అంటారేమిటి?"

"నేను ఓడిపోయాను కామేశ్వరీ!"

కామేశ్వరి ప్రేమతో ఉప్పొంగిపోయింది. ఆమెకు తన భర్తతక్క మరో ప్రపంచమే లేదు. ఆ భర్త తనకు సన్నిహితుడై, విధేయుడైనప్పుడు, ఆమె ఆనందం మేరమీరినది.

ఆమె వెంటనే వంగి భర్తపాదాలంటి కళ్ళ కద్దుకొని 'మీ పాదాలు సర్వసౌందర్య నిధులు! వానిని పూజించి ఆత్మలో ధరించడానికి నేను తగను' అని కన్నుల ఆనంద బాష్పాలు రాల్చినది. ఆమెను ఒడిలో కూర్చుండబెట్టి అక్కిన గాఢంగా హృదయాని కదుముకొన్నాడు.

౨

మూడుదినాలు, ఉత్సవాలు అఖండంగా జరిగాయి. నాల్గవదినాన మగపెళ్ళివారు ఓరుగల్లు ప్రయాణం. అక్కిన ఓరుగల్లు వెళ్ళడమా, వెళ్ళకపోవడమా? అక్కినకు వెళ్ళడము ఇష్టంలేదు. వెళ్ళవలసిన ధర్మం. వెళ్ళితే అక్కినను బందీ చేసి రుద్రచక్రవర్తి శిక్షిస్తుందా అనే ప్రశ్న సోమయామాత్యుల హృదయంలో ఆవేదన కలుగజేసింది. ఆయనకు తోచక కాలుగాలిన పిల్లిలా అయిపోయాడు.

పెద అక్కినప్రగడ రాతివిగ్రహంలా బిఱ్ఱబిగుసుకొని ఉన్నాడు. మాటలాడడు. ఆయన ఎదుటికి వెళ్ళడమంటేనే అందరికీ భయం.

గోనగన్నారెడ్డి చినఅక్కిన ప్రగడను పిలిచి 'బావగారూ, నువ్వు మా చెల్లెలి ఆలోచనను అనుసరించు. నేను వెడుతున్నాను. కృష్ణవేణి నన్ను పిలుస్తున్నది. ఏదో రహస్యము నాతో చెప్పదలచుకున్నది. నువ్వుమాత్రం తొందరపడి రాకు. అవసరమైతే నేనే వార్త పంపుతాను' అని అక్కినతో చెప్పి, మాచనమంత్రివద్ద సెలవు తీసుకొని పెదఅక్కిన ప్రగడకడకు వెళ్ళినాడు.

గోన :- తాతగారూ! నమస్కారాలు. నేను సెలవు తీసుకొని వెళ్ళివస్తాను.

పెదఅక్కిన మంత్రి :- దొంగవాళ్ళకూ, మాకూ ఏమీ సంబంధంలేదు. వారు మా దగ్గర సెలవు తీసుకొనే అవసరంలేదు, మేము ఇవ్వవలసిన అవసరం లేదు.

గోన :- అక్కిన మంత్రిగారూ! మీ కోపము మాకాశీర్వాదము. త్వరలోనే దర్శనము వాంఛిస్తాను.

పెద :- నేను మీ మంత్రి చిన అక్కినప్రగడను. నా పేరు పాడుచేయడానికి పుట్టినవాణ్ణి. మా వంశానికి అపఖ్యాతి తెచ్చేందుకు పెరిగినవాణ్ణి. ఇప్పుడే బందీచేసి ఓరుగల్లు తీసుకొని వెడుతున్నాను.

గోన :- తాతగారూ, బందీచేసి తీసుకొని వెళ్ళగలరా?

పెద :- నేను ప్రసాదాదిత్య ప్రభువునడిగి వేయిమంది వీరుల్ని తీసుకొని వచ్చాను.

గోన :- ఈ గ్రామంచుట్టూ నా సైన్యాలు పదివేలు సిద్ధంగా ఉన్నాయి.

పెద :- మిమ్మల్ని చక్రవర్తి పేరుచెప్పి బందీ చేస్తున్నాను.

గోన :- (పకపక నవ్వుతూ) తాతగారూ! మీ ధర్మబుద్ధి ప్రశంసనీయం కాని మమ్ము బందీచేయగలవారొక్కరే ఉన్నారు. చక్రవర్తి స్వయంగా నన్ను బందీచేశానంటే లోబడగలను. లేకపోతే హరిహర బ్రహ్మలు అడ్డంవచ్చినా గన్నారెడ్డి పీల్చివదలే గాలినైనా స్పృశించలేరు.

ద :- అంత విఱ్ఱవీగటం ఎవరికీ తగదు.

గోన:- తాతగారూ! మీ మాటలు నాకు పవ్వుకలుగ జేస్తున్నవి. మీ అక్కిన మీతో వస్తాడు. అక్కడ మూడునాళ్ళుంటాడు. ఆ తర్వాత శ్రీశ్రీ రుద్రదేవ సార్వభౌములు స్వయంగా ఆజ్ఞ ఇస్తే తప్ప ఏశక్తీ ఆతన్ని అక్కడ ఆపలేదు. సెలవు.

గోనగన్నారెడ్డి నవ్వుతూనే నెమ్మదిగా నడిచి, సింహద్వారం కడకువెళ్ళి, అక్కడ తనకై నూతుడు సిద్ధంగా ఉంచిన ఉత్తమాశ్వం ఎక్కి వెళ్ళిపోయినాడు. పెదఅక్కిన ప్రగడ మరుమాటలేక నిలిచిపోయెను.

అక్కినను బందీగా తీసుకొని వెళుతున్నారు అన్న ప్రతీతి ఆ గ్రామం అంతా పాకింది. కామేశ్వరి భర్తను కలుసుకున్నది.

కామే:- మీరు ఓరుగల్లుకు బందీగా వెడుతున్నారట కాదా?

అక్కి:- అవును నారాణీ!

కామే - మీరు బందీగా వెడితే ఇంక నాకు రాణివాసం ఎట్లా?

అక్కి:- రాజ్యంవదలి రాజు పోతే రాజ్యం పాలించేది ఆయన తరఫున రాణేగాదా!

కామే:- మీరు పాలించేరాజ్యం?

అక్కి:- మన్మథ సామ్రాజ్యం!

కామే:- (ఒళ్ళుఝల్లుమనగా) వేళాకోళం కాదండి! మీరు బందీగా ఏ కారాగారంలోనో పడితే, ఆ వెంటనే...

అక్కిన:- ఆగు! చటుక్కున మాటలనకు, హృదయేశ్వరీ! పండితురాలవు. మాటలకున్న విలువ, ఏశక్తీ చేతులకు లేదు దేవీ! నన్ను ఎవ్వరూ కారాగారంలో పెట్టలేరు. పెట్టదలచుకొన్నది తాతయ్యగారు. ఓరుగల్లు వెళ్ళగానే నన్ను చెఱసాలలో పెట్టాలని ఆయన ప్రయత్నం చేయవచ్చు. ఆ వెంటనే నేను మాయమౌతాను. నీకు వార్తపంపుతాను. నువ్వు వెంటనే నేను ఉపదేశించిన విధానవన్ని నన్ను కలుసుకో.

కామేశ్వరి ఇటుజూచి అటుజూచి, భర్తమెడ కౌగిలించుకొని, నవ్వుతూ కన్నులనీరు తిరుగగా 'నా ఆత్మేశ్వరులైన మీతో ఒక్క మనవి. మిమ్ము విడిచి బ్రతుకలేను. మీకోసం నా తపస్సు. తెలుసునా!' అన్నది. అక్కిన భార్యను బిగియార కౌగలించి గాఢచుంబనము వరముపొందినాడు.

ఇంతలో సీత పరుగు పరుగున అక్కడకువచ్చి 'అక్కా! దొంగబావను ఒక్క నిమేషమూ వదల దలచుకొనలేదు టే? నేను బావను విడిపిస్తానని భయమా?' అన్నది. 'నువ్వు వెళ్ళు. నీకు కొత్త చీరలు ఇస్తారట. బావను నేను కనిపెట్టి ఉంటాను. నన్ను చేసుకుంటేనా, బావను మూడుచెరువుల తాగిద్దును. నువ్వు పట్టి దద్దమ్మవు. నీ లోకువచూచి బావ కోడిపుం[illegible] న్నాడు' అంటూ విరగబడి నవ్వింది.

అక్కిన :- అమ్మో! నిన్ను నేను పెళ్ళిచేసుకుంటేనా! నాతలంతా బొప్పెలుకట్టి ఉండును. నేను దినానికి వేయి చీపురుకట్టలు, పటివేల బిందెలు, అయిదువేల కుంచాలు కొనవలసి ఉండును. భోజనం అతిరుచిగా నువ్వు వండడం వల్ల పూర్తిగా మానివేసి ఉపవాసం చేయవలసి ఉండును.

సీత :- అదిగో మా అక్క పారిపోతోంది! ఇకరా! నీపని కనుక్కుంటాను. ఇవాళ మళ్ళీ నీకు తలంటులే!

అక్కిన తన మరదలిని చేరదీసి 'దొరికావా దొంగా! నీకు కావలసిన భర్త ఏ కుంభకర్ణుడో.'

సీత .- లేకపోతే నీబోటి ఏ వృచ్ఛిక రోముడో.

అక్కిన :- హరహరా! ఆడపిల్లకు ఓడిపోయానురా దైవమా.

చిన్న మరదలంతటిలో 'బావాబావా! పన్నీరు, బావనుపట్టుకు తన్నేరు' అంటూ అచటికి వచ్చినది.

౮

కృష్ణవేణ్ణానది నీలమణిహారంలా కొండలమధ్య ప్రవహించి వెడుతున్నది. పూర్వం కన్నబెన్న అనే ఈ మహానది ఆంధ్రదేశానికి మొలనూలు. గోదావరి కంఠహారము. తెలివాహ శిరోహార లంబకము. వేణ్ణా (పెన్న) నదులు రెండూ మంజీరాలు.

గన్నారెడ్డి కృష్ణానదిలో స్నానంచేసి, పొడిబట్టలు కట్టుకొని, తడిబట్టలు సేవకుని చేతికిచ్చి కృష్ణానది అందం గమనిస్తూ ఒక రాతిమీద ఆసీనుడైనాడు. కృష్ణానది అందకత్తె. శ్రీకృష్ణుని పేరు ఆమె తండ్రి పెట్టినాడు. ఆ నందబాలుని పేరు కలిగినది సుందరి కాకుండునా? ఈ దివ్యసుందరిపై తనకింత ప్రేమ ఏమి? శ్రీకృష్ణ భగవానునకు యమున రాధాదేవితోపాటు ప్రియురాలు. తనకు కృష్ణ ప్రియురాలు. ఈ నదీమతల్లి కోట్లసంవత్సరాలనుంచీ ఏమేమి చరిత్రలు కన్నులారా గన్నదో! ఎందరి ప్రాణాలు తనలో లయం చేసుకొన్నదో! ఎందరి ప్రేమలు చూఱగొన్నదో?

వెనక గంగానది శంతనుని ప్రేమించి బాలికగా వచ్చింది. అతన్ని వివాహమై బిడ్డలను కన్నది. కావేరి అగస్త్యుని ప్రేమించింది. నర్మద పురుకుత్సుని ప్రేమించింది. సంవరణుని తపతి ప్రేమించినది. అలాగే కృష్ణ మనుజ బాలికా రూపముతాల్చి తన్నేల ప్రేమింపగూడదు? తన హృదయంలో ప్రేమ ఉన్నదా? ఇందరి ప్రాణాలుతీసిన ఈ కఱకు చేతులు, వారి ప్రాణాలు కాంక్షించిన తన హృదయం ప్రేమరహస్యాలు ఏలా తెలుసుకోగలవు?

...డు ప్రేమ విషయం ఆలోచనా పథానికి వచ్చిందేమి? అవల తన ... అక్కిన దివ్య ప్రణయంలో ఓలలాడిన ఉత్సవాలనుండి రావ

డంవల్ల తనకూ ఈ ఆలోచనలు ఉద్భవించాయి. తాను ప్రేమకు తగడు. ప్రేమ అమృతము. తాను కాలకూట విషము. ఎంతమందినో తాను దహించివేశాడు. వాళ్ళు దుష్టులని తాను అనుకొన్నాడు. దుష్టత్వము శిష్టత్వములు సాపేక్షకాలు. ఈ ద్వంద్వాలనుగూర్చి నిర్ణయించడానికి తానెవరు? అయినా తానెవ్వరిమీద దండువిడిసినా ఏదో ఒక అలౌకికశక్తి ప్రేరణచేతనే అనుకొన్నాడు.

కృష్ణవేణి తన్ను ప్రేమించగలదా? ఆమెను తన హృదయానికి అదుము కొని స్నాన మాచరించే సమయంలో తనకు గర్వము గోచరించింది. ఈ నదీ సుందరి కోలమోముతో, ఆకాశ నీలాల కన్నులతో, ఉదయ సంధ్యారుణా ధరోష్ఠంతో దివ్యసుభగశరీరముతో బాలికయై ప్రత్యక్షం అవుతుంది కాబోలు!

"ఓస్వామీ! మీపేరు ఎవరండీ" అన్న ఒక బాలికాకంఠము అతనికి వినబడింది. గన్నారెడ్డి ఉలికిపడి వెనుకకుజూడ పదియారు, పదునేను సంవత్స రాల ఈడుగల ఒక బాలుడు, కవచ శిరస్త్రాణాదులు ధరించి నడుమున కరవా లముతో వీపున డాలుతో గుఱ్ఱాన్ని నడుపుకొంటూ ఆ రాళ్ళలో మెల్లిగా దారి చూచుకుంటూ వస్తున్నాడు. అతని వెనుక ఇంకొక్క యువకుడు ఇరవై ఏళ్ళ ఈడుగలవాడు అంగరక్షకుడు కాబోలు తన గుఱ్ఱాన్ని నడిపించుకుంటూ వస్తున్నాడు.

గోన:- ఎవరు కావాలి మీకు?

బాలుడు:- నాకు శ్రీ గోన గన్నారెడ్డి ప్రభువర్యుల దర్శనం కావాలి.

చూస్తే బాలుడు, గొంతు బాలికా కంఠం! అలాంటి బాలకులను గన్నా రెడ్డి ఎరుగును. యవ్వనము వచ్చేముందు చాలమంది బాలురకు స్త్రీ కంఠమే ఉంటుంది.

గోన:- ఏమిపని వారితో?

బాలు:- నేను వారి కొలువులో చేరడానికి వచ్చాను.

గోన:- వారికి రాజ్యంలేదే.

బాలు:- స్వామీ! మీరుకూడా వారి సైన్యంలో ఉన్నవారిలా కనబడు తున్నారు. వారి రహస్య నగరానికి దారిచెప్పండి.

గోన:- ఓయి వెఱ్ఱివాడా! నా ముగము చూస్తే నేను గన్నారెడ్డి జట్టులో వాడనని తోచిందా? లేక నీకు తెలిసే మాట్లాడుతున్నావా?

బాలు:- స్వామీ! ఈ చుట్టుపక్కల నెక్కడనో వారికోట ఉందని వినికి. వారి సైన్యంలో చేరాలని ఎన్నాళ్ళనుండో నాకు కోర్కె. ఇంటిదగ్గర చెప్పకుండా పారిపోయి వచ్చాను.

గోన:- నీవు ఇంత చిన్నతనంలో వస్తే, ఆయన నీ తల్లిదండ్రుల అనుమతి లేనిదే సైన్యంలో చేర్చుకోడే.

బాలు:- వారికీ ఎవరు అనుమతి ఇచ్చారు? వారిలోచేరిన యువక వీరు అందరికీ వారి తలితండ్రులు అనుమతి ఇచ్చారా?

గోన :- బాగుందయ్యా! నీ పేరు ?

బాలు :- నా పేరెందుకు స్వామీ ?

గోన :- మరి మా సేనలో చేరేవారి పేరు మాకక్కరలేదా ?

బాలు :- అలాగా ? నాపేరు విశాలరెడ్డి !

గోన :- మీ ఇంటిపేరు ?

బాలు :- మా యింటిపేరు అనుమకొండవారు.

గోన :- ఆ అబ్బాయి ?

బాలు :- ఆ అబ్బాయి నా మంత్రి !

గోన :- నీవు ముక్కుపచ్చలన్నా ఆరలేదు. నువ్వు గన్నారెడ్డి సైన్యంలో ఏం చేయగలవయ్యా రెడ్డివర్యా ?

బాలు :- అలాగా ? అదిగో కృష్ణ అవలిఒడ్డున ఆ చెట్టు చూచారా ? మామిడిచెట్టు. ఆ చెట్టుక్రింద కొమ్మకు క్రిందుగా వేలాడే మామిడిపండు చూచారా ? ఆ పండు పడకుండా, ఈ బాణం దానికి గుచ్చుకుంటుంది చూడండి, అనుచు ఆ బాలుడు చెలికాడందిచ్చిన ధనస్సు, అంబులపొది అందుకొని, ఆ పొది తగిలించుకొని వక్షానికి బిగించుకొని, ధనస్సు ఎక్కుపెట్టి, బాణం తీసి గురిచూచి వదిలాడు. రివ్వున ఆ బాణంపోయి, ఆ మామిడికాయకు తగుల్కొన్నది.

గోనగన్నారెడ్డి 'ఓహో' అన్నాడు. వెంటనే ఆ బాలకుడు చెలికాడందిచ్చిన మామిడికాయ నొకదానిని పైకెగరవేసి కత్తి ఝుళిపించి పైనుండి క్రిందికి తిప్పినాడు. ఆ లేత మామిడికాయ రెండు సమానపు చెక్కలై క్రిందకు పడింది.

"ఇప్పుడైనా నన్ను చేర్చుకోరా మీ ప్రభువు ?" అని ఆ బాలుడు ఎక్కువ ఆతురతగా అడిగాడు.

గోన :- బాగుందయ్యా ! నేను మాట ఇస్తానుకాని కన్నులకు గంతలు కట్టి తీసుకుపోతాను.

బాలు :- మంచిది.

గోన గన్నారెడ్డి గొంతుఎత్తి 'ఓహోహో' అని అరచెను. పదిమంది మనుష్యులు అక్కడకు పరుగున వచ్చారు. వారందరు గన్నారెడ్డికి సమస్కరించారు.

గోన :- చిన్న పుట్టితియ్యండి. నేనే స్వయంగా నడుపుకొని వీరిని తీసుకువెడతాను.

'చిత్త'మని అందులో ఒక వీరుడు నీటికడ ఉన్న రాళ్ళలో ఒక రాళ్ళ గుంపుకడ వంగి తీగలుతీసి, ఒక చిన్న పుట్టెను ఈవలకు లాగినాడు. అందులో గన్నారెడ్డి, ఆ బాలుడూ, అతని మంత్రి అధివసించినారు, గన్నారెడ్డి ఆ బాలుడందిచ్చిన రుమాలును అతని కళ్ళకు, చెలికాడందిచ్చిన రుమాలును చెలికాని కళ్ళకు కట్టి బిగించి పుట్టె నడుపుకొంటూ నదిలోకి పోయినాడు.

౯

ఆ యువక ప్రభువు కంఠస్వర గీతలు కట్టుచున్నపుడు గన్నారెడ్డికి ఒళ్ళు జల్లుమన్నది. ఆ బాలుని మోము ఎక్కడో చూచినట్లున్నది. మీసాలు లేవు. శిరస్త్రాణం ముఖానికి నుదుటి ఉండడంచేత పోలిక అంత పట్టడానికి వీలులేకుండా ఉంది.

"ఓ బాలప్రభూ! మీ రాజ్యం ఎక్కడ?"

"మా రాజ్యమా? మాది చోడమహారాజ్యపు సరిహద్దున, ఒక చిన్న రాజ్యం. మాది చక్రకోట్య దేశంలోనిది; నేను ధారావర్షులకు దూరపు చుట్టమైన రాజకుమారుణ్ణి."

"అంకదూరమునుంచి మా సైన్యములో చేరడానికి వచ్చారా?"

"చిత్తం స్వామీ! మీ నాయకుని పక్కనఉండి యుద్ధం చేయాలని కోర్కె. ఇంటికడ ఒక లేఖ వ్రాసిపెట్టి బయలుదేరివచ్చాను."

"ముట్టుకుంటే కందిపోయే రీతిగాఉంది మీ దేహం!"

"ఇది రెండవసారి తాము అముక్క అనడం. ఇప్పుడేకదా నా బలం కళ్ళారా చూచారు. మన శిబిరానికి వెళ్ళిన తరువాత నా బలం మీకు చూపిస్తాను."

"మంచిది."

"తమ పేరు ఎవరో?"

"నా పేరు ఎవ్వరూ ఉచ్చరించరానిది!"

"అదేమి అట్లాంటారు?"

"నేను చేసిన పాపాలు అనంతం. నేను హీనుణ్ణి. మా ప్రభునే హీనుడు..."

"స్వామీ, మీరు గన్నారెడ్డి మహారాజునే అంటూ ఉన్నట్లయితే, ఆ మాటలు రానీయకండి."

"అదేమిటి రాజకుమారా?"

"నాకు శ్రీ గోనగన్నారెడ్డి ప్రభువంటే భగవంతుని అవతారమని ఊహ. నా భగవంతుని నా ఎదుట ఎవ్వరూ తూలనాడటానికి వీలులేదు."

"కాలుదువ్వి కజ్జా తెచ్చుకుంటావేమయ్యా ప్రభూ?"

"నేనా కాలుదువ్వుతా? ధర్మమైనదీ, నా హృదయానికి అతిసన్నిహితమైనదీ ఒక విషయం మనవిచేశాను. ద్వంద్వ యుద్ధంవలన మనలోని అమర జ్యోతికి కళంకం రాదు, పొగచూరదు. కాబట్టి సంతోషంగా మీతో సమస్త ఆయుధాలతో ద్వంద్వ యుద్ధము చేస్తాను."

"నావల్ల మీరు ఒకవేళ ఓడిపోతే?"

బాలుడు:- స్వామీ! ఇలా ఓడిపోతే, మీవంటి ఉత్తమ వీరునివల్ల ఓడిపోయినందుకు, నాకు కించ లేదు. మీవల్ల విద్య నేర్చుకున్నట్లవుతుంది.

గోన:- నేను ఉత్తమ వీరుణ్ణని ఎల్లా తెలిసిందయ్యా?

బాలుడు:- మామిడిపండును చూచి, ఇది మామిడిపండు అని తెలుసుకోవడం కష్టమా!

గోన:- నేను మీవల్ల ఓడిపోతే?

బాలుడు:- (పక పక నవ్వుతూ) నావల్ల...మీరా ఓడేది? ఓహో!

ఆ బాలుని నవ్వు అతని హృదయాన్ని కలవరపరచింది. అది నవ్వా, గాంధర్వమా? కోయిలలు కువకువ కూసినవా? లేక బంగారు మువ్వలు మ్రోగినవా? కిన్నెరతంత్రులు మీటినారా? వేణుస్వనాలు వినవయినవా? గన్నారెడ్డి ఆ బాలుని మోము తేరిపారజూచినాడు.

పన్ను ఒడ్డుపట్టి గోనగన్నారెడ్డి రెండుసార్లు కోకిలలా, 'కూ! కూ! కో! కో!' అని కూసినాడు. మళ్ళీ రెండుసార్లు కోకిల కూత వినబడింది. ఆ వెంటనే నలుగురు భటులక్కడికి వచ్చిరి.

వెంటనే గన్నారెడ్డి ఒడ్డుప ఉరికి, వీరిద్దరినీ చేతులందిచ్చి ఒడ్డుకు దింపి, తాను బాలుని, వచ్చిన వీరులలో ఒకరు బాలుని అనుచరునీ పట్టుకొని నడిపించుకొని పోవ నారంభించినారు.

అడుగడుగున ఆ అడవిలో, గుట్టలలో, రాళ్ళలో, చిన్న లోయలలో, కోకిల కూతలు రెండుసార్లు చొప్పున వినబడుతూనే ఉన్నాయి.

ఎప్పటికప్పుడు వారు నడిచే దారి అంతమైనట్లే కనిపిస్తుంది. మరల ఒక రాయి తిరిగితే, ఒక పొద మళ్ళితే, ఒక లోయ దాటితే, మరో క్రొత్తదారి.

అలా నడిచి నడిచి, జామున్నర ప్రొద్దు ఎక్కేసరికి, వారు కొండ శిఖరం చేరారు. అక్కడనుండి, వారు ఆ కొండ శిఖరమునుండి ఒత్తయిన చెట్లలో, గుట్టలలో, రాళ్ళలో ప్రయాణం చేశారు. ఇంతలో ఒక చెట్లగుంపు దాటగానే ఎట్టఎదుట ఒక మహానగరం ప్రత్యక్షం అయింది. గోనగన్నారెడ్డి అక్కడ వారి గంతలు విప్పాడు.

ఆ బాలుడూ, అతని స్నేహితుడూ కళ్ళు చిట్లించుకొంటూ ఆశ్చర్యముతో ఆ నగరం చూచారు. కొంతకాలంవరకూ వారి చూపులు నల్లపడి, పచ్చపడి, చివరకు స్పష్టత తాల్చాయి. ఆ నగరం అందం, ఆ నగరం కోటగోడలు, ద్వారాలు, కందకము వారు చూచారు. చుట్టూఉన్న ఎత్తయిన కొండలూ, ఆ కొండల నిండిఉన్న అడవులు చూచారు.

గన్నారెడ్డితో వచ్చిన వీరుడు వీపున తగిలించిన కొమ్ము నొత్తగానే ఆ కోటద్వారం తలుపులు విడి కందకంమీద వంతెన వాలింది. వారందరా వంతెన దాటి నగరంలోకి పోయినారు.

వారందరు అశ్వారూఢులై నగరంమధ్యనున్న కోటగోడలవద్దకు చేరిరి.

రథికులు, అశ్వికులు, పదాతులు, వర్తకులు, సేవకులు - ఎదురైనవారందరు తన్ను తీసుకొని వచ్చిన వీరునకు నమస్కారం జేయడం చూచి, ఆ బాలుని ఆనందం వర్ణనాతీతమైనది.

కోటలోనికి పోయి మహారాజ భవన ప్రాంగణంకడ వారందరు అశ్వాలను అవరోహించి, అక్కడ ఉన్న భటులు గుర్రాలను స్వాధీనం జేసుకోగా, సభామందిరం ప్రవేశించారు. వెంటనే అక్కడ వివిధాసనాల అధివసించిన యువక వీరులందరూ లేచి నిలుచుండి 'జయజయ! గోనవంశకలశాంబుధిరాకాచంద్రా!' అన్నారు. వందిమాగధులు 'సమస్త గుణగణాకర జయజయ! సత్యజరత్నాకర, జయ! సౌజన్యగంభీర, జయ! అరిగండభైరవ, జయ! సాహసోత్తుంగ జయ! వీరవితరణోత్సాహ, జయ! కదుపులూరిపురాధీశ్వర, జయ! వీరలక్ష్మి నిజేశ్వర, జయ! మనుమకులమార్తాండ, జయ! మీసరగండ, జయ! కామినీ జయంత, జయ! కోసగిమైలి తలగొండుగండ, జయ! ఉప్పలసోముని తలగొండు గండ, జయ! పందిభూపాలుని తలగొండుగండ, జయ! అక్కినాయకుని తల గొండుగండ, జయ! మేడిపల్లి కాచనాయ కురిశిరసుండ, జయ! కందూరి కేశి నాయకుని తలగొండుగండ, జయ! తెతాల కాటయ కాపట్ట, జయ! బేడచెలుకి నాయని నిస్సాణాపహరణ, జయ! సహజశౌర్యాభరణ, జయ! కోట పేర్మాడి రాయ కంఠాభరణ చూరకార, జయ! చోడోదయ పట్టసూత్రతురంగాపహార, జయ! జయ!' అనిదిక్కులు మారుమ్రోగ పలికినారు.

ఆ బాలుని చేయి పట్టుకొని గోనగన్నారెడ్డి సింహాసనమెక్కి ఆ బాలుని తనప్రక్క కూరుచుండ బెట్టుకున్నాడు.

౧౦

ఆ బాలకుని తన ప్రక్క అర్ధసింహాసనమిచ్చి గౌరవించుట గన్నారెడ్డికే ఆశ్చర్యంవేసింది. తమ నాయకుడు కారణం లేక ఏ పనీ చేయడని తక్కిన వీర ప్రభువులందరు అనుకొన్నారు.

ఆ నిండు సభలో గోనగన్నారెడ్డి అక్కినప్రగడ లేకపోవడంవల్ల చెప్ప వలసిన విషయము సబ్బిప్రభువే చెప్పవలెనని ఆయనవైపుచూచి తల ఊపినాడు. వెంటనే సబ్బినాయకుడు లేచి సింహాసనంముందు వచ్చి నిలుచుండి, 'ఆంధ్ర క్షత్రియోత్తములైన మా కందరకూ మన సేనాపతి, నాయకులు అయిన గోన గన్నారెడ్డి ప్రభువు పక్షాన జయము పలుకుతున్నాను. మీలో యువక ప్రభువులు, యువ రాజులు,రాజకుమారులు ఉన్నారు. గన్నారెడ్డి ప్రభువుతోపాటు ఏలాంటి వీరవిక్రమ కార్యాలకన్నా వెనుదీయకుండా అనేక విజయాలు సముపార్జించారు. ఇప్పుడు మనకు తెలిసిన వేగువల్ల చోళమహారాజుకు శ్రీ ఆంధ్ర దేశంపై కన్నెత్తి చూచేటంత సాహసంవచ్చింది. వినండి. పూర్వకాలంలో మన రుద్రచక్రవర్తి పెదతాతగారు శ్రీశ్రీ రుద్రదేవ చక్రవర్తి రాజ్యం చేసూ ఉండిరి. వారు శౌణకాజైన జైత్రపాల యాదవునితో యుద్ధానికి వెడుతూ శ్రీ రుద్రచక్రవర్తి తాతగారైన శ్రీ మహాదేవరాజును చక్రవర్తిగానిలిపి తాము వెళ్ళి

నారు. ఆ సమయంలో చోళులు కృష్ణాతీరం వరకు వచ్చి, వారిరాజ్యం అల్లకల్లోలంచేశారు. రుద్రచక్రవర్తి శౌణరాజుతో యుద్ధంచేస్తూ మూడు సంవత్సరాలు ఉండినారు. మహాదేవచక్రవర్తిపై చోడులు ప్రేరేపణవల్ల అనేకమంది సామంతులు తిరగబడినారు. ఆ యుద్ధాలలో మహాదేవరాజు వీరస్వర్గ మలంకరించారు ఇంతలో శ్రీ రుద్రదేవ చక్రవర్తి శౌణరాజును ఓడించి తిరిగి అనుమకొండ వచ్చి, సింహాసనం ఆక్రమించి చోళులతో యుద్ధంచేస్తూ మరణం పొందారు. చోళులవల్ల కారాగారంలో పెట్టబడిన శ్రీ శ్రీ గణపతిదేవ చక్రవర్తిని విడిపించి శ్రీ రేచెర్ల రుద్రప్రభువు అనేక సామంతులతోకూడి చోళుల ఓడించి బాలుడైన మన సప్తమ చక్రవర్తిని సింహాసనంమీద కూర్చుండబెట్టినారు.

"ఈలా మనకు చోళులు ఎన్నోసారులు అవమానం చేశారు. ఇదంతా ఆలోచించి శ్రీ శ్రీ గణపతిదేవ చక్రవర్తులు శౌణయాదవుల్ని నాశనంచేసి ఈ మహాంధ్రదేశం యావత్తూ తమ ఏకచ్ఛత్రం క్రిందకు తీసుకువచ్చి చల్లని పరిపాలనము నెలకొల్పారు. కాని చోళుల రాజ్యకాంక్ష పోలేదు. దక్షిణాన పాండ్యులు విజృంభించి చోళరాజ్యం ఆక్రమిస్తూ ఉండడంవల్ల చోళులు మన రాజ్యంమీదకు రావడం ప్రారంభించారు. తెలుగు చోడులందరు ఇదివరకు చక్రవర్తికి దాసోహమ్మని సామంతులయ్యారు. ఇంక మిగిలింది కాంచీ మహాపుర రాజ్యం. కాంచీపురంలో ఆదివరకు చాళుక్య మహారాజైన కులోత్తుంగుని వంశము వారు కాంచీపురం రాజధానిగా ఆంధ్రదేశానికి చక్రవర్తులుగా ఉండేవారు.

"అలా ఉంటూఉంటే పాండ్యులు విజృంభించి కాంచీపురంమీదకు దండెత్తివచ్చారు. తెలుగు చోడులు మన సప్తమ చక్రవర్తి సహాయం అపేక్షించారు. వారు వెళ్ళి పాండ్యులను ఓడించి, తరిమి, కాంచీపుర చోడులను తనకు సామంతులను చేసుకొని, అరవ చోడదేశంపై దండెత్తిపోయి ఇన్నాళ్ళనుంచీ వారు తమ దేశానికిచేసిన అపకారాలన్నిటికీ బుద్ధివచ్చేటట్లు చావగొట్టారు. కంచిలో తమ పక్షాన సామంతభోజునీ, సిందమార్జవాడులలో తమ పక్షాన గంగయ సాహిణి మహారాజును ఉంచారు.

"వీర నాయకులు మీరందరూ ఇప్పుడే జాగ్రత్తగా వినండి. తెలుగు చోడ సామంతులు తమలో తాము కలహాలలోపడి చక్రవర్తిగారి సహాయం కోరేబదులు దక్షిణాన పాండ్యులను, చోడులనూ సహాయం కోరినారు. అప్పుడు దక్షిణాంధ్రమంతా అల్లకల్లోలం బయలుదేరింది. అప్పుడు మన సప్తమ చక్రవర్తులు విజయగండ గోపాలునికీ, గంగయసాహిణికి సైన్యాలు పంపి సహాయం చేసి, అటు పాండ్యుల్ని, ఇటు దక్షిణ చోళులనుకూడా ముక్కలు చేశారు.

"పాండ్యులకు బుద్ధివచ్చి దక్షిణానికి మధుర వెళ్ళిపోయారు. కాని దక్షిణ చోళుడైన రాజేంద్రచోళుడు తన ఆశ వదలక రెండేళ్ళక్రితంవచ్చి త్రిపురాంతకం పట్టుకొని, అక్కడ శాసనం వేయించాడు. మళ్ళీ ఇప్పుడు ఇంకా ఎక్కువ ధైర్యం వహించి, పదివేల ఏనుగులతో, లక్ష ఏబదివేల కాల్బలంతో

ిచ్చాడట. రెండువేల అశ్వికులట, వేయి రథాలట, పదివేల ఏనుగులలో చేర భూపతివీ, గాంగులవీకూడా ఉన్నాయట. ఈ ఏనుగులబలం ముందు నడిపించుకుంటూ, తిరుగులేకుండా త్రిపురాంతకం పట్టుకున్నాడట.

"కృష్ణకు దక్షిణాన్ని ఉన్న సిందవాడి, మార్జవాడి ఆక్రమించాడట. పొత్తపినాడు ఆక్రమించి పుగందలూరు పట్టుకున్నాడట. అంబయదేవ త్రిపురాంతకులు సైన్యాలతో పారిపోయి జన్నిగదేవుని కలిస్తే ఆయనకూడా సైన్యాలతో ఆ ఏనుగులముందు మనమేమి చేయగలము అని వెలనాటికి వచ్చేశారట. ఏరువనాడు రాజేంద్రచోడుని హస్తగతం మొదలే అయింది. అతనితో ఏరువనాటి చిన్న సామంతులు, తొండైమండలం చిన్నసామంతులు అనేకులు కలిశారట. ఈలా కలిసిన సైన్యాలు డెబ్బదివేల కాల్బలము, రెండువేలనుంది అశ్వికులు వేయి ఏనుగులు, అయిదువందలమంది రథికులూనట. సంగమేశ్వరానికి దిగువ ఎక్కడో కృష్ణానదినిదాటి ఓరుగల్లు పట్టుకుంటారట!

"వీరప్రభువులూ, యువకులూ, లవకుశసమానులు, కుమారస్వాములు వీరభద్రులూ అయిన తమరు, ఇంతవరకు ఓటమి ఎరుంగని తమరు శ్రీ గోనగన్నారెడ్డి ప్రభువు నాయకత్వాన ఈ ఉప్పెన అరికట్టవలసిఉంది," అని గంభీర వచనాలతో మనవిచేసి తన ఆసనం అధివసించాడు.

అష్టశ్లోక పండితబాలుడు (విద్యానాథుని తండ్రి) లేచి

"త్రిపుర సంహారకమైన శివుని మూడవనేత్రము మీయందు నిలుచుగాక!

"దక్షగర్వాపహారి వీరభద్రుని అఖండ విక్రమము మీ బాహులయందు నిలుచుగాక!

"తారకాసురసంహారి కుమారస్వామి ఉద్దండ పరాక్రమము మీ హృదయాలయందు నిలుచుగాక!

"గోన గన్నారెడ్డి చోళగజాసురుల చెండాడు దివ్యగజాననావతారుడగుగాక!" అని చెయెత్తి ఆశీర్వదించెను.

౧౧

రాజేంద్రచోడుడు అడ్డులేని పురోగమనంతో చొరబారివచ్చుచున్నాడు. ఆంధ్ర కమలాకరములో చోళహస్తి చొరబడి తామరపూవుల, ఆకుల, తూండ్ల చిందరవందర చేస్తున్నది.

ఉద్ధురగమనములు, పర్వతసమానములు, కుపితములు, నిర్భీకములు అగు గజతండములు యిత్తడి మొనలు తాపడంచేసిన నిశిత దంతాగ్రములతో, ముఖ ఫలకములతో, ఆ ఫలకములందు కొండల బద్దలుకొట్టగల నిశితములైన భల్లాయుధములతో, నలుగురు, ముగ్గురు, ఇరువురు వీరులనుదాల్చి, మహాప్రళయమువలె కదలివచ్చుచున్నవి.

ఆ సేనను పొదివికొని పదాతులు ఇటు నటు అశ్విక సైన్యాలును వెనుక రథములు, ఆ వెనుక ఎడ్లబళ్లు, సామానులు మోయుఎగ్లు, గాడిదలు, గుఱ్ఱాలు సాధారణ జనసమూహం, ఇట్లు చోళసైన్యము పదునయిదు గవ్యూతుల పొడవున, అయిదు గవ్యూతుల వెడల్పున వచ్చుచున్నది.

అడ్డాకేరి ఆ చోళయుద్ధయాత్ర గమనించుచు హిమపర్వతమువంటి ఏనుగును అధివసించి రాజేంద్రచోడ చక్రవర్తి ఠీవిగా వచ్చుచున్నాడు.

ఆ గజయూథాలలో మొదటివరుస కృష్ణఒడ్డును చేరెను. వసంతకాలపు కృష్ణ కృశాంగియై, కొండలలో, రాళ్ళలో, ఇసుకతిన్నెలలో చిన్న చిన్న పాయలుగా జలజలా ప్రవహిస్తున్నది.

రాజేంద్రచోళునికి ఆంధ్రప్రతాపము, యుద్ధరచనాశక్తి పూర్తిగా తెలియును. కావుననే అతనిచార సైన్యాలలో కొన్నిదళాలు ఏనుగులకన్న ముందుగనే కృష్ణదాటే సైన్యాలను రక్షించుటకు వేయి ఆరితేరిన గజాలపై, నాల్గువేల విలుకాండ్రు సిద్ధముగానున్నారు.

కృష్ణదాటిన చార సైన్యాలు ఈవలిఒడ్డు నిరాటంకము అని తెలుపుచు కొమ్ములూదిరి. కాపుగా ఉంచిన వేయి గజాలుకాక, తక్కిన ఏనుగులు మూడు గవ్యూతుల వెడల్పున కృష్ణలోనికి దిగినవి.

ఇంతలో బ్రహ్మాండము పగులునట్లు అప్పులతో, ఝంజల్మోతలతో, అల్లల్లభేరా అను పెడబొబ్బలతో ఏబదివేలమంది అవక్రపరాక్రములైన ఆంధ్ర వీరులు చెట్లపైనుండి, గుట్లపైనుండి, రాళ్ళ ప్రక్కలనుండి లేచిరి. నదిలోనికి దిగిన ఏనుగులపైకి నూనెగుడ్డలు కట్టి వెలిగించిన కాగడాలుగల బాణాలు సువ్వు సువ్వున మహావేగంతో గురిచూచి వేయ ప్రారంభించినారు. గట్టుమీద కాపున్న ఏనుగులను ఆ వైపునుండి ఇరువదివేల సైనికులు అగ్నిబాణాలతో ఎదుర్కొనిరి. ఆ గంధకబాణాలకు నిశితమైన మొనలుగూడ నున్నవి.

ఆరీతిగానే ఎడమవైపున ఇరువదివేలమంది పోటరులు తాకిరి.

నదిలో దిగిన ఏనుగులు ముందుకు సాగలేక వెనుకకు వెళ్ళలేక అటు ఇటు చెల్లాచెదరైపోవుట కారంభించినవి.

రాజేంద్రచోడుడు ఏనుగుల నిలబెట్టుటకు మహాప్రయత్నాలు చేయుచుండెను. నదిఒడ్డునఉన్న సైన్యాలలో ఒకభాగము తిమ్మెరిగించువారిని తలపడవలసి వచ్చెను. అటులనే ఎడమభాగపు సైన్యమూ చేయావలసివచ్చెను. మధ్యనున్నవారు మాత్రమే నదిలో దిగనవారిని రక్షించుకోగలరు. ఆ స్థితిలో నదిలో ఉన్న సైన్యాలను దిగువను, ఎగువను అయిదువందల చొప్పున ఏనుగుదళాలు వచ్చి తాకినవి.

గన్నారెడ్డి అశ్వికదళాలతో చోళసైన్య మధ్యమును తాకినాడు. చోళ సైన్య పృష్ఠాన్ని రేచర్లచిన దామానాయుడు తాకినాడు. విఠలధరణీశుడు చోళసైన్యాల ఎడమభుజము తాకినాడు. ఓరుగల్లునుండి భార్యతో పారిపోయి

వచ్చి గన్నారెడ్డి సైన్యాలను కలుసుకొన్న అక్కనప్రగడ ఒకవైపునా, గిరి యోల సబ్బినాయకుడు కప్రక్కనా నదిలోని ఏనుగుల యూథాలను తాకినారు. కృష్ణకవలిఒడ్డున పూరనరెడ్డి సైన్యాలు గట్టుఎక్కి ఏనుగుబళాలను వెనుకకుత్రిప్పి నదిలోకి దిగి ఆఃలిగట్టునఉండే ఏనుగులపై విలుకాండ్రను 'ఒక్కాఓ ఓ చెలియా' అంటూ ఆక్రమించి ప్రాణాలు హరిస్తున్నవి.

"గన్నారెడ్డి! గన్నారెడ్డి!" అని చోడసేనలలో గగ్గోలుపుట్టింది. కొండలలో యుద్ధమన్న గన్నారెడ్డికి చెలగాటము. అతనికి వేలకొలది చెంచులు సహాయము!

మూడుదినాలు రాత్రింబగళ్ళు సంకులసమరము ప్రవర్తిల్లెను. సబ్బప్రభువు అక్కనప్రగడలు నదిలో దిగిన వేలకొలది గజాలను తిరిగి తరిమికొట్టిరి. కొన్ని నాశనమైపోయాయి. కొన్ని తమ సైన్యాలమీదే విరుచుకుపడినాయి. చెట్లు గుబురులు, గుట్టలు, రాళ్ళు గన్నారెడ్డికి పెట్టనికోటలు.

చోళసైన్యాలకు కలిగిన నష్టము విపరీతము. గన్నారెడ్డి వీరులలో వేల కొలది మడిసినారు. చోళసైన్యాలు పలుచబడిపోయినవి. గజములను నాశనము చేసే విధానము గన్నారెడ్డికే తెలియును. వచ్చిన గజములలో వేలకొలది యుద్ధ భూమికి బలిఅయిపోయినవి. రాజేంద్రచోడుడు నాల్గవనాటి ఉదయము హత శేషమయిన సైన్యాలతో త్రిపురాంతకము దారిని పారిపోయినాడు.

నూతనంగా గోన గన్నారెడ్డి జట్టులో చేరిన ఆ బాలుడు గన్నారెడ్డికి అంగరక్షకుడుగా నుండి తన నేర్పు ప్రకటించెను. ఆ బాలకుడు, వాని స్నేహితు నితో గన్నారెడ్డిచుట్టు దుర్గమై నిలిచినాడు. జీవ కవచమై కాపాడినాడు. గన్నారెడ్డిని రెండుసారులు తినప్రాణమునొడ్డి కాపాడెను. ఒకసారి ఒక ఏనుగు గన్నారెడ్డిపై బడెను. గన్నారెడ్డి గుఱ్ఱము ఆ తాకును తప్పుకోబోయే సమయ ములో, ఒక శరము తగిలి తూలిపోయింది. మరు నిముషములో గన్నారెడ్డి తూలి క్రిందపడినాడు. ఆ క్షణములో ఆ ఏనుగు గన్నారెడ్డిపై కాలు వేయబోయెను. అంతట ఆ నూతన బాలుడు మెరుపువేగాన గన్నారెడ్డి కడకు ఉరికి ఏనుగు కాలును ఖడ్గమున కెరగావించెను. ఆ గజము కోపముతో ఈ నూత్నశత్రువును హతమార్పనెంచి తదభిముఖముగా రెండు అడుగులు వేసెను. ఇంతలో గన్నా రెడ్డి చెంగునలేచి, ప్రక్కనే నిలిచియున్న తన గుఱ్ఱముమీదికెగిరి ఒక్కయమ్మున మావటీని ప్రాణాలు దివికెగురవేసినాడు. మావటీడులేని ఏనుగు వెనుక్కు తిరిగి పారిపోయెను.

గన్నారెడ్డి చిరునవ్వుతో ఆ బాలుని 'ప్రాణదాతా!' అని మెచ్చుకొని ముందుకురికినాడు.

౧౨

గోన గన్నారెడ్డి రాజేంద్రచోడుని సైన్యాలు వెనుకకు మళ్ళగానే, తన సైన్యాలను కూర్చుకొని అందరకు బహుమతులు, విజయబిరుదావళులు సమర్పించి

మగల సైన్యాన్నంతటినీ సుసంఘటితముచేసి, రాజేంద్రచోడుని పూర్తిగా దాసోహమనిపించుటకు బయలుదేరెను. రాజేంద్రచోడుని, మూడుచోట్ల తలపడి పూర్తిగా ఓడించినాడు. రాజేంద్రచోడుడు వేయి ఏనుగులు, పదివేల గుఱ్ఱములు ఏబదిలక్షల బంగారునాణెములు సమర్పించి తన దేశం వెళ్ళిపోయినాడు.

గోనగన్నారెడ్డి, ఆ యూపుననే ఏరువనాడంతయు న్నాక్రమించెను. ఏఱువనాటి సామంతుడు శ్రీ సుప్రభువు రెండు సంవత్సరాలక్రితం తొండమండల ప్రభువైన కొప్పరు జింగపల్లవుడు ఆంధ్రదేశంపై దండెత్తివచ్చి, కంచి పట్టు కొన్నప్పుడు అతనికి సహాయము చేసెను. (ఏరువనాడు ఇప్పటి కడప, నెల్లూరు, కర్నూలు జిల్లాలలో భాగాలు కలిసిన దేశం) కొప్పరుజింగ పల్లవుడు విక్రమ సింహపురం పట్టుకొని మనుమసిద్ధి అనే మనుమగండ గోపాలుని తరిమివేసి పాక నాడు, ఆరువేలనాడు, గృధ్రవాడ విషయాలు గడచి రాజమహేంద్రవరము చెంత గోదావరి దాటి ద్రాక్షారామపురములో తన శాసనము వేయించెను.

ఇంతలో కాకతీయ సామంతులయిన చాళుక్యులు, కోన హైహయులు, వెలనాటిచోడులు, అంబరదేవుడు కొప్పరుజింగని సైన్యాలను నాశనముచేసి తొండమండలము వరకు తరిమివైచిరి.

రాజేంద్రచోడుడు ఎత్తివచ్చుటకు ముందే ఏఱువభీముడు తన సైన్యాలతో దొంగచాటుగా కొప్పరుజింగని దారినే వెళ్ళి, ద్రాక్షారామములో శాసనము వేయించి గోదావరీ తీరమున మంత్రకూటమువరకు పోయి, దొంగదారులను కాక తీయ సైన్యాలను తప్పించుకొనుచు ఏఱువనాడు చేరెను.

రాజేంద్రచోడుని తరిమి కప్పము పుచ్చుకొని, ఏఱువభీమునిపై గోన గన్నయ్య ఇంద్రాయుధమువలె పడినాడు. భీమునిసైన్యాలు దూదిపింజలై ఆకా శములోనికి చెదరిపోయెను. ఏఱువనాడంతయు గాలించి, భీమనృపుని సామం తులను కొల్లగొట్టి భీముని పట్టుకొన్నాడు. భీముడు గన్నారెడ్డి పాదాల వ్రాలి, సన్యాసియై దేశాంతరగతుడయ్యెను.

ఏరువనాటికి, సబ్బప్రభుని సామంతునిచేసి సింహాసన మెక్కించి ఆంధ్ర దేశమును కన్నెత్తిచూచిన తొండమండలపు కొప్పరుజింగనికి బుద్ధిచెప్పుటకు గన్నారెడ్డి తొండమండలముపై దాడిచేసెను.

ఆంధ్రసైన్యాలవేగ మప్రతిహతము. హిమాలయ పర్వతపు లోయల నుండి పరవళ్ళెత్తి వచ్చే గంగానదివలె తొండమండలముపై పడిన గన్నారెడ్డి ధాటికి నిలువలేక కొప్పరుజింగని సైన్యాలు చెల్లాచెదరైపోయెను. ఆ మహా సంగ్రామములో కొప్పరుజింగని బందీచేసి గన్నారెడ్డి రాజధనాగారము దోచి నాడు. సాధారణ ప్రజలకు ఇబ్బంది కలుగకుండ యుద్ధము నెరవేర్చి, కొప్పరు జింగని కోరలు ఊడబెరికి, విషం పిండి, ముందు ఆంధ్రదేశముపై కన్నెత్తితే తొండమండలము సముద్రమట్ట మొనర్తునని ప్రతిజ్ఞచేసి అయిదువేల ఏనుగులతో

వజ్రవైడూర్యాది రత్నరాసులతో, ఏనుగులు మోయలేని బంగారు రాసులతో వానకాలము రాకమున్నే తన రహస్యనగరం చేరెను.

గన్నారెడ్డి దుర్నిరీక్ష తేజస్కుడై సకల ధనరాసులతో, సర్వసైన్యాలతో తన నగరం చేరి సైనికులకు, నాయకులకు వెలలేని బహుమతులిచ్చి కాకతీయ రుద్రదేవి సామ్రాజ్ఞికి పదిలక్షల ఫణాలు, రెండువేల ఏనుగులు, పదివేల గుఱ్ఱాలు రత్నాలు కప్పముగా పంపించెను.

ఓరుగల్లు కోటలో రుద్రమహారాజు, శివదేవయ్యామంత్రి, బాప్పదేవుడు, ప్రసాదాదిత్య నాయకుడు గన్నారెడ్డి యుద్ధయాత్రలకు ఆశ్చర్యము పొందినారు. రుద్రదేవి సామ్రాజ్ఞి సకల భారతావనిలో కీర్తినందిన ఈ గజదొంగవిషయము ఆలోచింప పేరోలగమున రాకాచంద్రునిలా తేజరిల్లుచు పురుష సింహాసనాసీనయయ్యెను.

శివదేవయ్యామంత్రి లేచి, "శ్రీ శ్రీ రుద్రదేవ మహాప్రభూ! గోన గన్నారెడ్డి గజదొంగ కావటం మన దురదృష్టమూ అదృష్టమూకూడా! అలాంటివీరుడు తమకు దక్షిణభుజంగా ఉండవలసినవాడు. ప్రజలు అతని పేరుచెప్పి దీపం పెట్టుకుంటారు. ఒక్కరైతు కష్టంలో ఉన్నాడని గన్నారెడ్డికి వార్తవెళ్ళినదా, ఆ రైతుఇంట ధనరాసులు కురిసినవన్నమాటే! బ్రాహ్మణుడు వ్యథపడుతున్నాడంటే ఆ వెంటనే గన్నారెడ్డి ఆ బ్రాహ్మణుని ఇంట కల్పవృక్షము పాతినాడన్నమాటే! ఎక్కడైనా మన సామంతుడెవరన్నా ప్రజలను పీడిస్తున్నాడంటే గన్నారెడ్డి స్వయంగా అక్కడ ప్రత్యక్షం. ఆ సామంతుడు క్షమాపణ అర్పించాలి. ప్రజలఎదుట దోషిగా నిలబడాలి. లేకపోతే గన్నారెడ్డే ఆ సామంతుని ప్రజలఎదుట మునికోలతో శిక్షించినాడన్నమాటే!

"ఏ మహాదేశానికైనా ఒక్కొక్కప్పుడు చిక్కులు సంభవిస్తూ ఉంటవి. గద్దెదిగే ప్రభువు ముసలివాడై, ఎక్కేప్రభువు బాలుడైనప్పుడు ఈ ప్రళయం సంభవిస్తూ ఉంటుంది. శ్రీ రుద్రమహాప్రభువు పృథ్వి అదృష్టంవల్ల సింహాసనం అధివసించారు. ఆమె స్త్రీ అనే ఉద్దేశంచేత అనేకమంది సామంతులు రాజద్రోహులైనారు. వెంటనే ఈ మహదాంధ్ర భూమిలో అట్టి ద్రోహులను గన్నారెడ్డి పట్టి పొలార్చి, దేశాన్ని నిష్కంటకం చేశాడు! ఆంధ్రసామ్రాజ్యానికి శిలావప్రమై నిలిచినాడు.

"ఈ మధ్య రాజేంద్రచోడుని ఓడించి, ఏఱువభీముని దాసోహమనిపించి, కొప్పరుజింగని పారద్రోలి, సామ్రాజ్యంలో ఛిద్రాలను నాశనంచేశాడు. గజదొంగ అయినందుకు నిజంగా గజాలు వేలకొలది ప్రతి యుద్ధంలో అపహరించినాడా యువకప్రభువు. చక్రవర్తి సింహాసనంమ్రోల కోట్లకొలది బంగారు రాసులు, రత్నరాసులు కానుక లర్పించినాడు!

"అలాంటి మహావీరుడు నిజరాజ్యాన్ని చేపట్టి ఏలుకోవలసిందని శ్రీ చక్రవర్తి కోరదలచుకొన్నారు.

"ఇది ఒక విషయం. రెండవది: దక్షిణాన్నుంచి వచ్చిన ప్రళయాన్ని గన్నారెడ్డి అడ్డుపెట్టినారు కాని అంతకన్న మహత్తరమైన ప్రళయం ఉత్తరం నుంచి వస్తున్నది. దేవగిరి యాదవరాజు కృష్ణభూపతి మరణించాడు. ఆయన కుమారుడు మహాదేవరాజు దేవగిరిపతి అయినాడు. తండ్రిమరణాన్ని ఎదురు చూస్తున్న మహాదేవరాజు సర్వసన్నద్ధుడై ఉన్నాడుగనుక ఇక మన దేశంపై పడడానికి అడ్డుఏమీ లేదు.

"అదీగాక ఆయన సింహాసనం ఎక్కిన దినాన కవీశ్వరులు ఆయన్ను పొగడుతూ 'మహాదేవరాజ వీరకంఠీరవుని ప్రతాపానికి భయపడి మాళవులు ఒక బాలకుని, ఆంధ్రులు ఆడదాన్ని సింహాసనం ఎక్కించారు' అని కావ్యాలల్లారట. పిల్లలను, ఆడవారినీ మహాదేవరాజు ఏమీ చేయడట. కాని వారివారికి రాజ్యార్హత లేదు కాబట్టి వారి రాజ్యాలుమాత్రం తాను తన ఛత్రచ్ఛాయలకు దీసుకొని అనుగ్రహిస్తాడట."

అని శివదేవయ్యామంత్రి చెప్పగానే ఒక్కసారిగా 'మహాదేవరాజును పిండిగొట్టండి. ఆంధ్రులు పిల్లులో, బెబ్బులులో చూపండి. రుద్రచక్రవర్తికి జయ! జయ!' అని కోలాహలం వినబడింది.

౧౩

కృష్ణవేణానది అందాలు, విలాసాలు అన్ని ఋతువులలోనూ గోనగన్నారెడ్డి సందర్శించి ఆనంద పరవశుడు అయ్యేవాడు.

గన్నారెడ్డిని వీరాధివీరునిగా ఎంచి, చూపులతో, మాటలతో, చేతలతో పూజించే ఆ బాలునితో కలిసి నిప్పులుచెరిగే ఆ వేసంకాలపు సాయంవేళల గన్నారెడ్డి కృష్ణాతీరానికి వచ్చేవాడు. గన్నారెడ్డితోపాటు వంతులచొప్పున సైనికులుగూడ కృష్ణాతీరానికి వచ్చేవారు.

తొండమండల జైత్రయాత్రానంతరం, చాలమంది వీరులు, నాయకులు, సేనాపతులు తమ తమ నాడులకు గ్రామాలకు వెళ్ళిపోయారు. గన్నారెడ్డి మాత్రము తన రహస్యనగరంలోనే ఉన్నాడు. విఠలధరణీశుడు తన అక్క కుప్పమాంబాదేవిని, బావ గుండయమహారాజును చూడడానికి వెళ్ళాడు.

ఆంధ్రదేశంలో స్వతంత్రత సంపాదించుకొందామని ఆశించిన సామంతులలో కొందరు నాశనం అయ్యారు. కొందరు దాసోహమన్నారు. కొందరు పారిపోయి దేశాలు పట్టారు. తన గజదొంగతనం ఇక దేశానికి అవసరంలేదా కృష్ణవేణీ అని ప్రశ్నించుకుంటూ ఏదో నిర్వచింపలేని హృదయ వేదనలో గన్నారెడ్డి కృష్ణఒడ్డున కూరుచున్నాడు. ఆయన మౌనం బరువుగా కృష్ణానదీ జలాలలోనికి ప్రవహిస్తున్నది. ఆయనప్రక్క నీలజలాలను పారకించి చూస్తూ గోనగన్నారెడ్డికి అంగరక్షకుడైన విశాలరెడ్డి పక్కనే కూరుచుండి ఉన్నాడు.

వీరిద్దరి దూరంగా నీళ్ళలో ఈత్కులాడుతూ ఆబాలుని స్నేహితుడు మల్లికార్జున నాయకుడు ఒక బండరాతిమీద కూర్చుని ఉన్నాడు.

వేసంకాలపు మత్తు ఆ నదిమీదనుండి ప్రసరించే గాలిలో నిండి ఉన్నది. అడవిపూవుల సువాసన ఆ మత్తుకు ఇంకను భారము సమకూరుస్తున్నది. ఆ పకీ మళ్ళములు నీటి పరిమళాలు. చిగురుల సౌరభాలు, మోదుగపూలు, తంగేడులు, ఆ ప్రదేశాన్ని వైకుంఠవనంగా చేస్తున్నవి. వేసవి సాయంకాలాలలో, శీతకాలపు రాత్రులలో, వానకాలపు పగళ్ళలో, వసంతకాలపు దివారాత్రాల పొడుగునా స్వప్నాలు లోకం అంతటా ప్రసరిస్తూ ఉంటాయి. గన్నారెడ్డి హృదయంలోనికి మూడుస్వప్నాలు ఒక్కసారిగా చొచ్చినాయి.

తాను వర్ధమానపుర సింహాసనం అధివసించి తన రాజ్యం యావత్తూ నందనవన సదృశం చెయ్యాలని ఒక కల. రెండవ స్వప్నం తన చక్రవర్తి మహాసభలో సర్వదేశాలవారు రుద్రచక్రవర్తి పాదాల తమ తమ కిరీట కాంతులు వెలిగింపగా నమస్కారాలు సలిపి జయధ్వానాలు పలుకుతూ ఉండగా చూడాలని. మూడవ స్వప్నానికి స్పష్టత లేదు. రాసిపోసిన పూలకు రూపములేనట్లు ఆ స్వప్న మొక కదంబము. దూరాన ప్రత్యక్షమయ్యే ఒక ప్రకృతిదృశ్యం; రేకలు లేని ఒక వెన్నెల ప్రవాహము. దరులుముంచెత్తే సువాసనలవాన. ఒక మధుర ప్రళయం.

యుద్ధం అతనికి సుపరిచితం. యుద్ధంలో అతనిబుద్ధి నిశితము. అతని శక్తి నిరుపమము. అతనిధాటి అప్రతిహతము, మనస్సు వినిర్మలము.

యుద్ధవ్యవహారాలు, రాజకీయాలు, వ్యవసాయము, పరిపాలన ఆ యువకునకు బాగా తెలుసును. చదువుకున్నాడు. కాని మతాలు, ధర్మాలు, తత్త్వవిచారణ, పరలోకము- వీనినిగూర్చి ఆ ప్రభువు ఎప్పుడు ఆలోచించలేదు. రాచరికము, ప్రజాసంసారము ఆయన నిర్వహించగలడు. స్త్రీ ఏమి? పురుషుడేమి? వారి సంసారమేమిటి అన్నప్రశ్న ఆలోచించడానికే ఆయనకు భయం.

తన మంత్రి, స్నేహితుడు అగు అక్కిన యుద్ధంకాగానే అత్తవారింటికి పరుగెత్తినాడు. యుద్ధసమయంలో మూడుదినాలకొక పర్యాయం చారులచే మామగారికి, భార్యకు కమ్మలు పంపేవాడు. భార్యను కలుసుకున్నప్పటినుంచి అక్కిన పూర్తిగా మారిపోయాడు. అంతకుపూర్వం సూర్యరశ్మిలా ఉన్నాడు. ఇప్పుడు వట్టి వెన్నెల్లా మూర్తితాల్చాడు. యుద్ధంలో ఇదివరకు ప్రాణలక్ష్యం లేకుండా పోరాడేవాడు. ఇప్పుడు జాగ్రత్త ఎక్కువయింది. ఇప్పుడు కలకలలాడి పోతున్నాడు. పరధ్యానమూ ఎక్కువయింది.

ఓరుగల్లులో అక్కినచరిత్ర దశకుమార చరిత్రలో ఒక కథవంటిదయింది. చక్రవర్తి పేరన చిన అక్కినను ఆయన తాత బందీచేశాడు. అతన్ని కారాగృహంలో ఉంచవలసిందని నగరపాలకుడగు ప్రసాదాదిత్య ప్రభువునకు మనవి చేసెనట. ఆయన ఈ విషయంలో తమకు సన్నిహితసంబంధం ఎక్కువ ఉండటంవల్ల కార్యనిర్ణయభారం ముఖ్యమంత్రిపై నిడెనట.

శివదేవయ్య దేశికులు, ఆ భార్యాభర్తలిద్దరికి యింటిలోనే బంధనమని

ఆజ్ఞ పంపించారట. ఆ ఆజ్ఞ వచ్చిన మూడవదినాన భార్యాభర్తలిరువురూ కావలికాచే వీరభటుల కన్నుగప్పి, ప్రోలేశ్వరము పారిపోయి వచ్చారట. అక్కడ భార్యనువదలి అక్కిన తన్ను కలుసుకున్నాడు.

రాజవ్యవహారాలు మాట్లాడేటప్పుడు తక్క తక్కిన సమయాలలో అక్కిన ఏదోవిధంగా తన భార్యాప్రస్తావన వచ్చేమాటలే మాట్లాడుతాడు. స్త్రీ ఎలాంటి వీరుణ్ణయినా భీరువును చేస్తుందికాబోలు!

గోన గన్నారెడ్డి అక్కినను తలచుకొని అసహ్యించుకొన్నాడు. అక్కినకు ఈ మధ్య కవిత్వపువెఱ్ఱి ఎక్కువైంది. ప్రౌఢసమానమూ గాథాసప్తశతి, శృంగార శ్లోకాలూ చదువుతున్నాడు.

ఒక దినాన వారిద్దరికి జరిగిన సంభాషణలో అక్కిన అన్న ముక్కలు చటుక్కన జ్ఞాపకం వచ్చినవి గన్నారెడ్డికి.

“బావగారూ! జీవితానికి పరమావధి మోక్షం. మోక్షానికి దారి జ్ఞానపూర్ణ భక్తి. భక్తికి ఉత్తమరూపం కావ్యసంగీత, నాట్య, చిత్రశిల్పాదివిద్యలు. ఈ విద్యలకు ప్రాణం రసము. ఈ రసాలలోకి మకుటము శృంగారరసము. అది తెలియడానికి స్త్రీని ప్రేమించాలండి!” అని.

సంతానంకోసం స్త్రీని కామింపవచ్చును. అది మానవజీవిత యుద్ధంలో ఒక వ్యూహరచన వంటిది. వివాహం ఒక సంస్కారం. ఇష్టమున్నట్లయితే ఆ సంస్కారం నెరపవచ్చును; లేకపోతే బ్రహ్మచారిగా ఉండవచ్చును. పున్నామ నరకం తప్పించుకొనడానికి పెళ్ళిచేసుకునేవారు చేసుకోవచ్చును.

కావ్యాలలో నాయికా నాయకులు పరస్పరం చూడగానే ప్రేమించారు. కాళిదాసాదులు రచించినవి కావ్య సౌందర్యాలేగాని జీవితసత్యాలెట్లా అవుతాయి?

ఈ ప్రశ్న మనస్సులో ఉదయించగానే, గన్నారెడ్డికి పక్కన నవ్వు వచ్చింది.

౧౮

గన్నారెడ్డి పక్కన నవ్వగానే ఆ ప్రక్క కొంచెందూరంగా కూర్చుండి తన పెద్దకళ్ళతో మధ్య మధ్య గన్నారెడ్డిని చూస్తూఉన్న విశాలరెడ్డి ఆశ్చర్యముతో,

“ప్రభూ, ఎందుకు అలా నవ్వుతున్నారు?” అని ప్రశ్నించాడు.

గోనగన్నారెడ్డి ఉలిక్కిపడి, స్త్రీ కంఠంలావిని ఆ బాలుని మోము తేరిపార చూచి, ‘ఎక్కడనో చూచినట్లు ఉంది! నువ్వుకూడా ప్రేమ అనే శక్తి ఒకటి ఉందని నమ్ముతావా?” అని ప్రశ్నించాడు.

విశా:- నమ్ముతాను ప్రభూ!

గోన :- ఏలా నమ్ముతావు? నీవ తార్కాణం ఏముంది?

విశా :- నేనూ జీవితంలో కొన్ని ప్రేమ సంఘటనలు దర్శించాను.

గోన :- నీ యీడు?

విశా :- పందొమ్మిది ఏళ్ళు.

గోన :- నిన్ను చూస్తే పదారేళ్ళ బాలకునిలాఉన్నా నీ విక్రమంమాత్రం ఈడును మించినదయ్యా!

విశా :- నన్ను పొగడకండి మహారాజా!

గోన :- నేను పొగడేవాణ్ణికాను. ప్రేమ విషయంలో నీ అనుభవమేమిటి?

విశా :-మహాప్రభూ! నా జీవితంలో ప్రేమ అనే ఒక విచిత్రశక్తి ప్రవేశించింది. అంతవరకూ మీకు మనవి చేసుగలను. తక్కిన విషయాలు రహస్యమైనవి.

గోన :- నాకు ప్రేమ విషయం చెప్పవయ్యా వీరబాలుడా అంటే, నీ ప్రేమను గురించి చెప్పమని నేను కోరటంకాదు. మన అక్కిన 'ప్రపంచములోని శక్తు లన్నిటికన్న ప్రేమ అనేది మహోత్తమ, మహత్తరశక్తి' అని వాదిస్తాడు.

విశా :- ఆయనమాట నిజమనే నా నమ్మకం.

గోన :- ఎట్లా?

విశా :- పశువులలో స్త్రీ పురుషాకర్షణ జంతుధర్మం. మనస్సు కలిగిన మనుష్యుడు ఆ జంతుధర్మాన్ని దివ్యధర్మం చేసినాడు. దానినే ప్రేమ అంటాము.

గోన :- జాగ్రత్తగా ఆలోచించి ఒక ధర్మం నిర్ణయించినట్లా?

విశా :- అదికాదు ప్రభూ! పశువులలో తల్లి బిడ్డల ప్రేమ, బిడ్డల చిన్నతనం వరకే! ఆ పైన ప్రేమలేదు. ఆ భావమే ఉండదు. బిడ్డ తల్లికి భర్త కావచ్చును.

గోన :- కావచ్చు నేమిటి? అవుతున్నాయి!

విశా :- జంతువులలో సహోదర ప్రేమ లేనేలేదు!

గోన :- సరే, ఇంక నీవనేది మానవులలో మాతృప్రేమ, సోదరప్రేమా ఉన్నట్లు స్త్రీ పురుషప్రేమా ఉందని. ముసలివారలైన స్త్రీ పురుషులకు దాంపత్యప్రేమ ఎట్లా సాధ్యమవుతుంది?

విశా :- మహాప్రభూ! స్త్రీ పురుషప్రేమ సర్వకాలమూ దాంపత్య ప్రేమగా ఉండాలనేది లేదు.

గోన :- ఓయి యువక, నాయకుడా! ఇంత చిన్నతనంలోనే ఇంత విచిత్ర భావాలు నీకెల్లా అలవడినాయి?

విశా :- మహాప్రభూ! ప్రచండ విషయాలు గమనించడానికి ఈడుకూడా అడ్డంరాదు ఒకప్పుడు.

గోన :- జ్ఞానమూర్తిశాలు ఒలికిస్తున్నావు విశాలప్రభూ! నువ్వు నా మనస్సును దొంగిలించినావు. గజదొంగకే దొంగవయినావు!

విశా :- (చిరునవ్వు నవ్వుతూ) మహారాజా! మీ వస్తువు లెవ్వరు దొంగతనం చేయగలరు?

గోన :- ఈ వేసవికాలం పూర్తికాకుండా ఆంధ్ర సామ్రాజ్యాన్ని దొంగతనం చేయడానికి దేవగిరి యాదవుడు వస్తున్నాడు. మన సైన్యాలన్నీ చెల్లాచెదరై ఉన్నాయి. ఇంక పదియేనురోజులలో మళ్ళీ సైన్యాలన్నీ చేర్చవలసి ఉంటుంది. సరేకాని విశాలాక్ష నాయక అనే పేరు మీకు ఏలా వచ్చిందయ్యా? మీ తండ్రిగారు కాశీ వెళ్ళారా?

విశా :- అవును మహారాజా! మా తాతగారు కాశీవెళ్ళారట. అక్కడ నుంచి వచ్చిన నెలరోజులకు నేను పుట్టితినట.

గోన :- బాగుంది. చీకటిపడింది. మనవారిని కాగడాలు వెలిగించమనండి. నెగళ్ళుచేసి మన శిబిరంచుట్టూ అప్రమత్తులుగా ఉండమనండి. మనం భోజనానికి వెడదాం.

కృష్ణఒడ్డునే ఒక ఇసుక తిప్పపై గోనగన్నారెడ్డికి, విశాలాక్ష ప్రభువుకు, మల్లికార్జున నాయకునకు విడివిడిగా పటకుటీరాలు నిర్మించారు. ఆ ప్రక్కనే వంట కుటీరాలున్నాయి. దూరంగా సైనికుల కుటీరాలు నిర్మించినారు. భోజనశాల వేరు. స్నానశాలలు వేరు. విశాలాక్షప్రభువు విడిగా కృష్ణలో ఎక్కడో స్నానంచేసి వచ్చేవాడు.

ముగ్గురు కలసి భోజనాలుచేసి ఆ సైకతాలలో కొంతకాలము కూర్చుండి మాట్లాడుకొన్నారు. గన్నారెడ్డికి ఉద్భవించిన ఆవేదన ఇట్టిదని ఆయనే నిర్ణయించుకోలేక పోయినాడు. మంచముపై మేనువాల్చి, ఎంతకు నిద్దురపట్టక లేచి కూర్చుండినాడు. పక్కపై మేను వాల్చిన మగుని మేపాన గాఢనిద్రబోయే తాను నేడు నిదుర పట్టక ఈలా రాత్రించరుడగుటకు కారణము రేపు రాబోయే మహాదేవరాజు జైత్రయాత్రవల్లనా?

ఆతడు రావచ్చును కాని తిరిగి వెళ్ళుట ఆతనికి వశమా? ఇంక ఎవరో మహారాష్ట్రద్రోహి ఒకడున్నాడు. తమకు ఒకనిపై చాల అనుమానమున్నది. నిశితబుద్ధికల అపసర్పులను నిజము కనిపెట్టుడని తాను పంపించాడు. తన అనుమానమే నిజమయితే, కర్తవ్యము వెంటనే తన వారందరితో ఆలోచించి తగిన ప్రతీకారము సలుపవలసియుండును.

ఈ బాలుడెవ్వడో ఉత్తముడు. కాని తన జీవితములో ఏదో దాచుచున్నాడేమో? నుడికారము చూడగా ఈతడు ఈ చుట్టప్రక్కల వాడేనని స్పష్టము. కోసలదేశంనుంచి, సబ్బిసాహిరమండలమునుంచి వచ్చినట్లు నమ్ముటకు వీలులేదు. ఇంతలో గోన గన్నారెడ్డి ప్రభువు నిదుర కూరినాడు.

౧౫

తన మందిరములో విశాలాక్షరెడ్డి నిదురపట్టక చాలసేపు మేలుకొని ఆలోచించుకొనుచు కూరుచున్నాడు. గన్నారెడ్డిప్రభువు తన హృదయములో ప్రేమ లేదందురేమి? మనుష్యుని జీవితం ప్రేమ లేకుండ ఉండగలదా? ప్రేమ లేని మనుష్యుడు మనుష్యుడా? ప్రేమ గలవాడు మనుష్యుడు కావచ్చును. ప్రేమకు వ్యతిరేకమైన ద్వేషముకలవాడును మనుష్యుడు కావచ్చును. కాని ఈ రెండును లేనివారు లోకాతీతులై ఉండవలె. లేక ప్రేమ ఎరుగని జంతు స్వరూపులు కావాలి!

గన్నారెడ్డి ప్రభుని ప్రేమను చూరగొనగల బాలిక ఉదయించలేదు కాబోలు! అందులో ఈ ఉన్నత వంశాలలో సాధారణంగా ప్రేమకు తావు లేదు. రాజకీయావసరాలకు వివాహాలు జరుగుతాయి. ఆ దాంపత్యములో భార్యాభర్తలు బిడ్డలగనుచు స్నేహితులౌతారు. స్నేహితులుకాకుండ విరోధులయ్యే భార్యాభర్తలు నున్నారు. ఒక్కొక్కప్పుడు స్నేహము ఉత్తమ ప్రేమగా మారిపోతుంది.

రుద్రదేవ చక్రవర్తిని శ్రీ చాళుక్య వీరభద్ర మహారాజును గాఢముగా ప్రేమించుచున్నారు. వారిరువురకు వివాహ మయినచో మహోత్తమ ప్రేమ గల దంపతులు లోకానికి ప్రత్యక్షమగుదురు గదా!

గన్నారెడ్డి ప్రభువు హృదయము చాల గుప్తమగుట యేలనో? ఆయన హృదయము నవనీతము. శత్రువును నాశనము చేయుటలో ఎంత దుర్నిరీక్ష తేజోవంతు లాయన కాగలరో, యుద్ధేతర కాలంలో అంత సుకుమార చరిత్రులు ఆయిపోతారు. యుద్ధములో దెబ్బతిన్న శత్రువులకుగూడా తల్లివలె ఆయన వైద్యము చేయించును. గ్రామాల జోలికి, పశువుల జోలికి వెళ్ళనే వెళ్ళడు. ఇట్టివాడు గజదొంగయా?

తనకీ సమస్య కృష్ణవేణీదేవియే ఒకనాడు విడదీయవలసి ఉండును. ఓహో కృష్ణవేణి అంటే గన్నారెడ్డిప్రభువుకు ఎంతప్రేమ! ఒకవేళ ఆదేవి ఆయన మనస్సు పూర్తిగా చూరగొన్నదేమో?

ఇంతలో విశాలాక్షప్రభువు స్నేహితుడు ఆ ప్రక్క మందిరంలో పండుకొన్నవాడు లేచివచ్చి, 'ప్రభూ! నిద్రపట్టలేదా తమకు? మంచి నిద్దురలో ఉన్న నాకు మెలకువ వచ్చి, మీరు మేలుకొని ఉండుట చూచి లేచివచ్చాను.'

విశా :- అవును మల్లికా! ఈలా పురుషవేషాలతో నాతల్లి విశాలాక్షి మీదే భారంవైచి వచ్చాము.

మల్లి :- నిదురలోనున్నా మనం ఏమరుపాటుగా ఉండకూడదనుకుంటే మీరు తేలిపోతున్నారేమి అమ్మా?

విశా :- దినదినమూ వారితో ఉండి, ఆ మహాపురుషుని చరిత్ర గమనిస్తూ,

నేపడే వేదన అణచుకుంటూ, పైకి పురుషునివలె నటించడం దుర్భరమే అవుతూ ఉంది మల్లికా!

మల్లిక :- రాజకుమారీ! ఏంచేద్దాము? వెళ్ళిపోదామా? అయినా, మనం వచ్చిన పవిత్రదీక్ష విజయం పొందకుండా వెళ్ళిపోతే తలవంపుకాదా?

విశా :- మల్లికా! నీకది పవిత్రదీక్ష ఏమో, నాకుమాత్రం ఇదంతా స్వలాభ పూరితమైన పనికాదా అనిపిస్తున్నది.

మల్లిక :- మీరది ఏమనుకున్నాసరే. మనం వేసిన వేషాలు కట్టుదిట్టంగా ఉన్నాయి. అందుచేతనే గన్నారెడ్డిప్రభువు మిమ్ము ఆనవాలు పట్టలేక పోయారు. వచ్చినందుకు ఈ మధ్యను జరిగిన గజయుద్ధంలో పాల్గొన్నాము. తాము రెండుసారులు గన్నారెడ్డి ప్రభువు ప్రాణం రక్షించారు.

విశా :- అదే మరింత కష్టంగా ఉంది మల్లికా! ఒకవేళ నేను ఎవరో ఆ మహాపురుషుడు గుర్తించి కృతజ్ఞతతో నన్ను ఉద్వాహం చేసుకుంటానని అనవచ్చు. వ్రత నియమం పాలన చేయలేనినాడు వివాహమే చేసుకొనక పోవచ్చు.

మల్లిక :- ఏమి అనుమానాలండీ మీవి?

విశా :- వచ్చాము, ఇంతవరకూ గౌరవంగా బయటపడ్డాము. ఇంక ఈ విషయంలో గజిబిజిలు రాకుండా చల్లగా రుద్రదేవి సామ్రాజ్ఞికడకే వెళ్ళి పోదాము.

మల్లిక :- అదీ నిజమేనండీ! నాయనగారు తాము చేసేపనికి విచారిస్తున్నామనీ, అమ్మాయి ఇష్టములేకుండా ఏ పనీ చేయమనీ, రుద్రదేవ చక్రవర్తికి తామిక ముందు నమ్మకమయిన బంటుగా ఉండి వారి ఆజ్ఞ శిరసావహిస్తామనీ తెలుపుతూ ఓరుగల్లు రాయబారం పంపారని నిన్న ఇక్కడకు వేగు వచ్చింది.

విశా :- మల్లికా! అమ్మగారినీ, నాన్నగారినీ చూడాలని ఉంది. అయినా మహాదేవరాజు ఓరుగల్లు మీదకు దండెత్తి వస్తున్నాడట. ఈ సమయంలో శ్రీ రుద్రదేవిగారి దగ్గర నేను ఉండాలనిపిస్తున్నది.

మల్లిక :- మంచిది రాజకుమారీ!

మల్లిక లేచి వెళ్ళి తన ప్రక్కమీద పండుకొని, అన్నాంబిక అన్నమాటలే ఆలోచించుకొనుచు కళ్ళు తెరిచియే ఉన్నది.

అన్నాంబిక హృదయమూ, గన్నారెడ్డిప్రభువుపై లగ్నమైనది. అందులకే కదా రుద్రదేవి చక్రవర్తిని ఆలోచనపై ఈ బాలక వేషాలతో వారిరువురు గన్నారెడ్డి ప్రభువుకడకు వచ్చినది. మన మనోరథాలు నెరవేరుచున్నంతవరకూ తికమకలేమీ లేక ఆనందము ప్రసరించు చుండును. ఏమాత్రము తరుమారైనను మనుష్యుని దినచర్యలో ఎన్ని మార్పులో వచ్చునుగదా! అన్నాంబిక, మల్లిక వెళ్ళగానే, బిడ్డవలె నిద్రపోయెను.

*

నవమగాథ

ఉత్తమ చాళుక్యుడు

౧

ఉత్తమ చాళుక్యుడైన వీరభద్రమహారాజు శ్రీ శివదేవయ్య దేశికుల ఆజ్ఞచే ఓరుగల్లులో ఉండిపోవలసి వచ్చినది. రుద్రచక్రవర్తి ఓరుగల్లుకోట బాగుచేయించే ముఖ్యకార్యమునకై వారిని నియోగించిరి.

ఆ మహారాజు ఒక్క క్షణికమేని విశ్రాంతి ఎరుగక నిరంతర కృషిలో మునిగిపోయినాడు. ఓరుగల్లుదుర్గ సంరక్షణ కాకతీయమహాసామ్రాజ్యానికి మూల స్తంభము. ఆంధ్ర క్షత్రియవంశాలు తమ ప్రాణాలేని ఒడ్డి ఆ కోట కాపాడ వలసినదే!

యుద్ధవ్యూహరచనా విధానమునుగూర్చి, దుర్గ సంరక్షణగూర్చి సమాలోచించుటకు రుద్రదేవి, శివదేవయ్యామంత్రి, చాళుక్య వీరభద్రుడు, ప్రసాదాదిత్య నాయకులు, జాయపసేనాని, పడికము బొప్పదేవులు రహస్యాలోచన మందిరములో కూడినారు.

యాదవమహాదేవరాజు ఓరుగల్లుపై ఎత్తివచ్చుటకు సర్వసన్నాహాలు చేయుచున్నట్లు ఏ దినానికాదినము వేగు వచ్చుచున్నది.

రుద్రదేవి సింహాసనముమీద, తక్కినవారు యథోచితాసనాలమీద అధివసించారు. అన్నాంబికకూడా రుద్రదేవితోపాటు పురుష వేషముతో ఆమె ప్రక్కనే వేరొక పీఠముపై ఆసీన అయిఉన్నది. గొంక ప్రభువు అప్పుడేవచ్చి చక్రవర్తికి, మహామంత్రికి, పెద్దలకు నమస్కరించి ఆసనము నధివసించెను.

గొంక ప్రభువు :- మహాప్రభూ! మహాదేవరాజు జైత్రయాత్ర విజృంభించింది. ఆతడు గోదావరిని ప్రతిష్ఠానపురం దగ్గర దాటి సర్వసైన్యాలతో నదీ తీరం వెంటే వస్తున్నాడు.

శివదేవయ్య :- నిన్నటి మీవార్త ఆయన గోదావరి దాటుతున్నాడనే కదా?

గొంక :- అవునండి. అది నాలుగు దినాలక్రిందటిమాట. ఇంక శంఖ చారత్వము నడిపించ నిశ్చయం చేసుకున్నాము.

చాళుక్య :- నేను మా లక్ష సైన్యంతోవెళ్ళి మంజీరదాటకుండ మహాదేవుణ్ణి అరికట్టాలనిఉంది, మహామంత్రి!

రుద్ర :- తామందరు మా అభిప్రాయం వినండి. మనకు కోటలోనూ,

చుట్టుప్రక్కలా ఉన్న సైన్యము నాలుగు లక్షలు మాత్రమే. మహాదేవరాజు ఎనిమిది లక్షల సేనతో వస్తున్నాడు.

శివ :- దారిలో అడ్డగించడం ఉత్తమం కాదంటారా?

ప్రసా :- తెలుగువీరులు ఒక్కొక్కరు ఇరువదిమందిపెట్టు అని మహాప్రభువులకు మనవి చేసుకుంటున్నాను. నాకూ, చాళుక్య మహారాజులుంగారికీ వారిని ఎదుర్కొనే ఆజ్ఞ దయచేయండి.

బాప్పదేవుడు :- మహాప్రభూ! నే నీమధ్య వీరభోజనంలేక వస్తులుంటున్నాను. నాకున్నూ సెలవు దయచేయ కోరుతున్నాను.

రుద్ర :- తమకందరికీ మేము కృతజ్ఞులం, కాని, ఇప్పుడు ఏ ఒక్కరికిగాని, అందరికిగాని, కొందరికిగాని, మహాదేవరాజును ఎదుర్కొనే అనుమతి యివ్వలేము. ఒక వార్తకోసం ఎదురుచూస్తున్నాము. అది రాగానే మేము తమ అందరికి కర్తవ్యం విశదీకరించగలం.

అన్నాంబిక అప్పుడు చక్రవర్తిని తనవైపు చూడదని గ్రహించి, లేచి, వారికి నమస్కరించి, లోనికి వెళ్ళిపోయెను. ఆమె పరిక్షణికములలో తిరిగి ఒక కమ్మ చేతపుచ్చుకొని, లోనికివచ్చి అది చక్రవర్తికి ఇచ్చెను. పట్టువస్త్రమువలె మెత్తగా, పొడుగుగా ఉన్న మొగలిరేకుపై మషీవర్ణాలతో లిఖింపబడిన ఆ లేఖను చక్రవర్తి గొంక ప్రభువును చదువ నియమించినారు.

గొంక ప్రభువు ఆ కమ్మను సవినయంగా మోకాలిపైవంగి అందుకొని తన స్థానము చేరి నిలిచి చదువ నారంభించెను.

"మహారాజాధిరాజా, అష్టమ చక్రవర్తీ! నిన్నటిదినం అనగా శకసంవత్సర ౧౧౮౬ రక్తాక్షి సంవత్సర జ్యేష్ఠబహుళ పాడ్యమి బుధవారంనాడు రాత్రి మహాదేవరాజు గోదావరీతీరంలో దండువిడిసి ఉండగా గోనగన్నారెడ్డి అనే ఒక గజదొంగ ఏబదివేల సైన్యంతో విరుచుకుపడి మహాదేవరాజు సైన్యాలను డెబ్బదివేల వరకూ హతమార్చి, మహాదేవరాజు సంసిద్ధుడయ్యేలోపునే సైన్యంతో మాయమైపోయినాడు. అతన్ని వెంబడించి నాశనంచేయవలసినదిగా రెండు లక్షల సైన్యాన్ని మహాదేవరాజు వాండ్లవెనక పంపించినవాడాయెను. ఇది ముమ్మేలిన వారికి మనవిచేస్తూ మహాప్రభువుల సేవకుడు మిరియాల ముమ్మరాజు"

ప్రసాదాదిత్యప్రభువు శివదేవయ్యదేశికులవంక చూచి, 'గురుదేవా! గోనగన్నారెడ్డి మనం చేయవలసినపనిని మనకోసం చేసిపెడుతున్నాడు! ఇది విచిత్రమే!' అని మనవిచేసెను.

శివ :- వీరభద్రమహారాజా! తమ అభిప్రాయం సెలవివ్వండి.

వీర :- గన్నారెడ్డి ప్రభువు చాలా ఉత్తమకార్యం చేశారు. అంత కొద్ది సైన్యంతో ఆరితేరిన ఉత్తమనాయకునిలా యుద్ధం నడిపారు.

శివ :- ముందు మన కర్తవ్యం?

వీర :- అవసరమైతే గన్నారెడ్డి ప్రభువుకు మనం సహాయం పంపించి మహాదేవరాజు బలం తగ్గించాలి. ఓరుగల్లు ఎంత దుర్భేద్యమైనా చాలాకాలం ముట్టడి జరగకూడదు.

శివ :- మీ ఉద్దేశ్యము మాకు అవగతమైంది. జాయప మహారాజులవారూ! వెంటనే ఏడువేలసైన్యము గన్నారెడ్డి సహాయానికి పంపండి. ఆ సైన్యానికి తంత్రపాల మల్లినాయకులు నాయకత్వం వహిస్తారు. మనం దుర్గరక్షణ నిర్వహిద్దాము.

సభ పూర్తికాగనే చాళుక్య వీరభద్రమహారాజు తమనగరు చేరిరి. గుఱ్ఱపు స్వారి, ధనుర్యుద్ధపరిశ్రమ, ఖడ్గయుద్ధము, సూర్యనమస్కారాలు చేసి స్నానము చేసి పూజసలిపి, భోజనమాచరించి, కొందరు పండితులతో శాస్త్రచర్చ చేసి, ఆ వెనుక వీణా వాదనము విని, రాత్రి రెండవయామ మధ్యమున శయనమందిర మున కేగిరి.

తెల్లవారుట రెండు ఘడియలున్నదనగా తీయని మేలుకొలుపులు, మురళితో ఒక గాయకుడు పాడుచుండ చాళుక్య వీరభద్రమహారాజు లేచి, కాలోచిత కృత్యాలాచరించి, అలంకృతులై, సపరివారులై, నగరపాలకుడైన ప్రాసాదాదిత్య ప్రభువుతో, మహాతలవరితో బయలుదేరి నగరసంచారము చేసి, సర్వయుద్ధ సన్నాహాలు, నగరరక్షణసన్నాహాలు స్వయముగా చూచి, పరిశీలించి, కావలసిన మార్పులు ఆజ్ఞాపించి ఇంటికి వేంచేసిరి.

స్నానమాచరించి, పూజాదికములొనర్చి, సభలోనికివచ్చి ఇష్టాగోష్ఠి సలిపి, రాజకీయ వ్యవహారాలు చర్చించి, భోజనానికి దయచేసిరి. ఆయన పంక్తిలో సేనాపతులు, రాజబంధువులు - ఎవరో పదునైదుగురు ఎప్పుడు ఉండవలసినదే!

భోజనానంతరము తాంబూలచర్వణ కాలమందు మరల గాంధర్వ గోష్ఠి. ఇతరుల నగరులకు అతిథి అయినప్పుడు మాత్రము నర్తకీమణుల నృత్యగోష్ఠి చిత్తగింతురు. తమ ఇంటిలో స్త్రీలుండగూడదని నిషేధించిరి.

౨

చాళుక్యవీరభద్ర మహారాజు రుద్రమదేవి రాజ్యపాలనము నిష్కంటకము చేసి తాను హిమాలయాలకు పోవుటే యుక్తమని నిశ్చయించుకొనెను. తాను సామ్రాజ్ఞిని ప్రేమించినాడు. ఆమె తన్ను ప్రేమించుట ఎట్లు? ఒక స్త్రీ తన్ను ప్రేమించగలదని ఆశపడు పురుషుడు ఉత్తమహృదయము కలవాడు కాడు; స్త్రీ పురుషులు ఒకరికొకర కొకరయినప్పుడు ప్రేమింపజేయు నవసరమేమి? ప్రేమ ఆద్యంత రహితము. ప్రేమికులు ఒకరినొకరు అనాదిగా జన్మజన్మలుగా ప్రేమించు చుందురు. అట్టివారు చూచుట, ప్రేమించుట రెండును ఒకేక్షణంలో సంభవించును.

ఒకరినొకరు ఎరుగకుండగనే ఒకజన్మలో స్త్రీ పురుషులు ప్రేమింతురు. వారు చూచుకొనుట అనగా, రహస్యముగా ప్రవహించేనది బాహ్యాన వ్యక్తమగుట మాత్రమే. దానిని ప్రేమ అని మనమందుము.

ఒక స్త్రీ తన్ను ప్రేమించిన పురుషుని చూడనేని చూడకపోవచ్చు. ఒక పురుషుడు తన్ను ప్రేమించిన స్త్రీని ద్వేషించుచుండవచ్చు, ఆ ప్రేమను గమనింపకపోవచ్చు. అప్పుడు ప్రేమధర్మము సంపూర్ణము కాలేదని నిశ్చయమే కదా! అటులయ్యు భగవంతుని మనము తెలిసికొనట్లే, భగవంతుని వ్యక్తరూపమయిన ప్రేమను తెలిసికోలేము.

చాళుక్య వీరభద్రుడు రుద్రమదేవి కాత్యాయనీదేవి అవతారమే అని నమ్మినాడు. ఆమె తన్ను ప్రేమించుట అసంభవము. అవతారమూర్తి కానిచో ఏ స్త్రీ తన స్వీయస్వత్వముచే సామ్రాజ్ఞి కాగలదు? చక్రవర్తులకు కుమారులు కలుగక, బాలికలు మాత్రమున్న చరిత్రలెన్నియో ఉండినవి. వారందరు చక్రవర్తినులగుదురా? అట్టి పదవికి అర్హులు పుట్టుకతోనే వ్యక్తమగుట కద్దు.

పురుషవేషములో ఉన్నప్పుడు ఆ అవతార స్వరూపమును చూచినాడు. అప్పుడామె ఒక దివ్యమూర్తిగా తనకు వ్యక్తము కాలేదా? ఆమెకు రాని భాషలు, శాస్త్రాలు లేవు. ఆమె సౌందర్య పరసీమ. అల్పుడయిన తానెక్కడ, ఆమె ఎక్కడ? ఒక మహావంశమునకు తుదిరెమ్మలు తాను, తన తమ్ముడును. దివ్యత్వము జారిన వంశమునుండి చక్రవర్తి పదయూరు చిహ్నాలూ విడిపోవును. అవియెల్ల కాకతీయ వంశమును వరించెను. ప్రతి వంశానికి చక్రవర్తిత్వ, ధనేశత్వాలు ఏనాడో వదలి పోవలసినవే. వానికి ఇంత కాలమాయుర్దాయము అని ఉన్నది. ఇక్ష్వాకువంశము, హైహయవంశము, కురువంశము, శిశునాగవంశము, నందవంశము, మౌర్య వంశము, శాతవాహన వంశము, దక్షిణేక్ష్వాకు వంశము, సాలంకాయన విష్ణుకుండిన బృహత్పలాయన పల్లవచాళుక్య వంశాలు సామ్రాజ్య సింహాసనాలు అధివసించాయి, అంతరించాయి. ఈ నాడు కాకతీయులు చక్రవర్తులు.

తన చేయిచూచి, జాతకము చూచి గోపాదక్షేత్రాన కొలదికాలము నివసించిన ఒక మహాయోగి ఏమి వర్ణించినాడు? నీ వంశాన ఇంకొక చక్రవర్తి పుట్టును. ఆతనికి, నీకు విచిత్ర పితామహసంబంధ ముండును అని. ఏమో! భవిష్యత్తు తనబోటి మూఢ మానవులకు మూడడుగుల దూరములో ఉన్నను కనబడదు కదా!

చాళుక్య వీరభద్రుడు నిదుర జెందినాడు. ఆ మరునాడు శ్రీ రుద్ర చక్రవర్తి ముమ్మడాంబికా దేవితో కలసి వడ్డంగలకు బుద్ధ గణపతిని పూజింప బయలుదేరినారు. ఆ దేవుని పూజించి ఆ దిన మక్కడ విడిదిచేసి, ఆ తెల్లవారుగట్ల బయలుదేరి ఏకవీరా మహాదేవీ దర్శనార్థము మొగలిచెర్లకు పోయి అక్కడ అయిదుదినాలు అఖండార్చనలు జరిపింప నిశ్చయమైనది. శ్రీ రేచర్ల ప్రసాదా

దిత్యుని కుమారుడైన రుద్రసేనాని మూడువందల మంది వీరులతో ఆమెకు అంగ రక్షకుడుగా వెళ్ళినాడు.

ఆమె వెళ్ళి అయిదురోజులయింది. చాళుక్యవీరభద్ర మహారాజునకు ప్రతి దినము తన ఇష్టదేవతను చూడకపోవుటచే మతిపోయినట్లే అయినది. ఆయనకు ఏదియో ఆలోచన కలిగెను. తన దేవతామూర్తిలో ఏ శుంభనిశుంభులు తలపడుదురో! ఆమెను తేరిచూడ జాలువారెవ్వరు? అయినను రాక్షసత్వానికి ఉచితానుచితాలు ఏమి తెలియును? తన బలము తానెరుంగలేని రాక్షసహృదయుడు ఏమిచేయునో! అటు పిమ్మట లోకము నెంత తలక్రిందు లొనర్చినను ఏమి లాభము?

ఆయన వేగముగా శివదేవయ్య దేశికుల కడకు పోయినాడు. వారికి పాదాభివందన మాచరించి, ఉచితాసనముపై కూరుచుండి, 'గురుదేవా! హృదయంలో ఏదో గాఢమైన ఆవేదన కలుగుతున్నది' అన్నాడు.

"రాబోయే భయంకర యుద్ధం ప్రతి ఆంధ్రవీరుని హృదయంలోనూ ఆవేదన కలిగిస్తూ ఉన్నది."

చాళుక్య :- స్వామీ! యుద్ధావేదనకన్న ఇంకనూ తీవ్రమైనదిది.

శివ :- యుద్ధంలోకి ఉరికే ప్రతివారికీ ఆలాగే ఉంటుంది. మహారాజా! యుద్ధంలో ప్రవేశించిన వెంటనే ఈ ఆవేదన తీరుతుంది. అప్పుడు యుద్ధతంత్రం నడిపే ఆతురత ఒక్కటే ఉంటుంది. ఈ ఆతురతా, యుద్ధపూర్వకాల వేదనా కలసి, భరింపలేని బాధ హృదయంలో కుములుతూ ఉంటుంది.

చాళుక్య :- చిత్తం. కాని నా ఆవేదన యుద్ధానికి సంబంధించిందే కాదు, భగవాన్!

శివ :- దాని స్వరూపం ఏ మాత్రమూ తెలియదా తమకు?

చాళుక్య :- చక్రవర్తి కోటిమంది అంగరక్షకులు కొలుస్తుండగా మాత్రమే మొగలిచెర్ల గ్రామం దయచేసి ఉన్నారు.

శివ :- లక్షలకొలది ఆంధ్రవీరులు, ఆంధ్రనాయకులు, సుక్షత్రియులు నిండిఉన్న ఈ ప్రదేశాలకు విరోధులెవరు రాగలరు మహాప్రభూ!

చాళుక్య :- చిత్తం. అయినా ఏదో నిర్వచింపలేని ఆవేదన భగవాన్!

శివ :- ప్రభూ! మీ బోటి ఉత్తములకు వట్టి ఆవేదనలు కలుగవు. నేను మహారుద్రుని ధ్యానిస్తాను.

చాళుక్య వీరభద్రుడు వారి పాదాలకెరగి ఆశీర్వాదమంది తన నగరు చేరెను. ఆ రాత్రిఅంతయు ఆ గాఢావేదన అణచుకోలేక పోయెను. వఱువాతనే లేచి ద్వారపాలకునికి తన ఉత్తమాశ్వాన్ని సిద్ధము చేయుమని ఆజ్ఞయిచ్చి, తాను సర్వాయుధోపేతుడై ఆ అశ్వరాజమును చెంగున అధివసించి మొగలిచెర్లాభిముఖుడై ప్రయాణము సాగించెను.

3

కాకతీయ దేవాలయ శిల్పము చాళుక్య శిల్పమున గొన్ని మార్పులు కల్పించినది.

ఆంధ్ర శాతవాహనుల కాలములో గుహావాస్తు, స్తూపవాస్తులతోపాటు, దేవాలయ వాస్తు కూడా వర్ధిల్లినది. ఆంధ్రులు బౌద్ధులు కాక మున్ను అనాదియగు శైవమత మవలంబించినారు. ఆర్యజాతియగు ఆంధ్రజాతి వేదధర్మానికి అసురిక మైన శైవధర్మానికి సమన్వయము చేసి ఉత్తమధర్మ పథమొకటి సృష్టించెను. ఆంధ్రులు కాకతీయులకు రెండువేల సంవత్సరాలకు పూర్వమే గోదావరీ కృష్ణా తీర భూములన్నియు ఆక్రమించి ఆ ప్రదేశాలలో అదివరకే నివాసంచేసే రాక్షసజాతులను లోబరచుకొని వారిని తమకు దాసులను చేసికొనిరి.

ఆంధ్రులు తమతోపాటు తెచ్చిన దేవాలయశిల్పము అద్భుతమయినది. వారు కొండలు కట్టుటకు రాళ్ళను ఉపయోగించలేరు. వివిధ మృత్తికలను కలిపి, ఇటుకలుచేసి వానితో నాలుగైదు అంతస్తుల భవనాలు నిర్మించేవారు. అటుల ఇటుకలతోనే వారు దేవాలయాలు నిర్మించుకొనేవారు.

బౌద్ధయుగంలోను ఆంధ్రులు స్తూపాలు ఇటుకలతోనే నిర్మించిరి. విగ్రహాలకు, ద్వారాలకు, అరుగు స్తంభాలకు శిలలను ఉపయోగించెడివారు. కొండలు దొలిచి చైత్యాలుగా, విహారాలుగా, గుహాలు నిర్మించేవారు! ఇక్ష్వాకుల కాలములో రాతితో ప్రథమ చైత్యాలయాల నిర్మాణము జరిగెను. పల్లవుల కాలములో ఒకేరాతితో చెక్కిన దేవాలయాలు నిర్మాణము చేసినారు. ఆంధ్రశిల్పులు చాళుక్యుల కాలమునాటికిగూడ పద్ధతినే దేవాలయాలు ఇటుకలతో, సున్నముతో కట్టుచు, మండపాలు, స్తంభాలు, విగ్రహాలు రాళ్ళతో నిర్మింపసాగిరి. రానురాను చాళుక్య కాలపు అంతమున ఆంధ్రశిల్పులు ప్రాకారాలు గర్భాలయము ముఖమండప మధ్యమండప మహామండపాలు శిలలతో నిర్మించి, శిఖరాలుమాత్ర మిటుకలతో నిర్మించిరి.

కాకతీయ చక్రవర్తుల కాలములో స్తంభశిల్పము, ద్వారశిల్పము, ఇంకను అపూర్వ కౌశలములో ముందునకు సాగెను. దేవాలయ శిఖరముగూడ చాళుక్య కాలపు రూపమునుండి మార్పు పొందెను. చాళుక్య శైవము, సాధు శైవము, కాకతీయ వైష్ణవము, వీరశైవము. ఈ శైవశిల్పము వైష్ణవ వ్యతిరేకము కాదు; జైన వ్యతిరేకము. వీరశైవ శిల్పములో వీరభద్ర, నందికేశ్వర, లింగమూర్తుల వికాసముచే నిండిపోయినది.

అట్టి లింగమూర్తి పూజతో తృప్తిపడని చాళుక్యశిల్పి శైవలీలావినోది అయినాడు. రాష్ట్రకూట సంప్రదాయాలు కాకతీయ రసపూర్ణ జీవితప్రాబల్యాన ఆంధ్రశిల్పి స్వతంత్ర వ్యక్తిత్వము దివ్య లీలావిలాసుడు, అలంకార పూరితాత్ముడు ఆయెను.

మొగలిచర్ల కాకతమ్మగుడి శ్రీ కాకతీయ ప్రోలమహారాజు ప్రపౌత్రుడయిన శ్రీరుద్రచక్రవర్తి కట్టించినాడు. ప్రసిద్ధాంధ్ర శిల్పి ఎఱ్ఱియఓజ్జ నిర్మించినదది. ఆచార్య ఎఱ్ఱియఓజ్జ ప్రసిద్ధ ఆంధ్రశిల్పి బ్రాహ్మణవంశీయుడు; సకలాగమ శాస్త్రవేత్త, వేదవేదాంగ పారంగతుడు. అతని శిల్పకౌశలము అనుమకొండ రుద్రేశ్వరాలయంలో ఆకాశచుంబితయినది. ఆ ఎఱ్ఱియఓజ్జ తండ్రి కామయఓజ్జ ప్రోలమహారాజు కాలంలో శైవాలయాలు, జైనాలయాలు నిర్మించినాడు. కామయఓజ్జ తండ్రి రాజమహేంద్ర పురనివాసి. అతని పూర్వీకులు దక్షారామ, భీమారామ, సోమారామ దేవాలయాలు నిర్మించారు. పట్సాగ్ర దేశవాసి అయిన మహాచార్య భీమఓజ్జకు ఎఱ్ఱియఓజ్జ మేనల్లుడు.

ఎఱ్ఱియఓజ్జ ముఖమండపంలో నిర్మించిన ఎనిమిది స్తంభాలకు నాలుగు వైపుల ముప్పదిరెండు విధాల అలంకారశిల్పము విన్యసించినాడు. అంగుష్ఠ ప్రదేశంలో కేశసదృశమయిన శిల్పము చూపరకు హృదయస్పందమాగునట్లు అద్భుతముగా విన్యసించాడు.

దేవీ గర్భాలయద్వార సౌందర్యము వర్ణించ నలవికానిది. ద్వారఫలకముపై దేవీ నాట్యము విన్యసించెను. ద్వారమున ఎనిమిది ఫలకములలో ఒక ఫలకము లతాయుక్తము, ఆ లతల రెండువైపులా రెండురథాలు, పైన ఇంకొక వాద్యవిశేష ఫలకము లతాఫలకంనుండి ఉబ్బెత్తుగా ముంగుకు వచ్చింది. శంఖ కాహళ వేణువులు, నాదస్వరాది ముఖ్యవాద్యాలు, గమరుమర్దళ మృదంగాది చర్మవాద్యాలు, రావణహస్తాది తంత్రీవాద్యాలు అనేకులు వాయించుచు నాట్యం చేస్తున్నారు. ఆ ఫలకానికి ముంగు మరల లతాఫలకము. ఆ లతాఫలక మీవల ద్వారపాలక ఫలకము. ద్వారపాలక ఫలకమీవల ధ్వజఫలకము, మగల లతాఫలకము.

ఏకవీరాదేవి విగ్రహవిన్యాసంలో ఎఱ్ఱియఓజ్జ చూపిన శిల్పసౌందర్యము అలౌకికము. ఏకవీరావాహనముయిన సింహంలో ఎఱ్ఱియఓజ్జ బ్రహ్మదేవునే ఓడించినాడు.

ఎఱ్ఱియఓజ్జ పనితనం గమనిస్తూ పూజానంతరం రుద్రదేవి అన్నాంబికతో చర్చ సాగించింది.

రుద్ర :- చెల్లీ, మా పెద్ద తాతగారి ఆస్థానశిల్పి ఎఱ్ఱియఓజ్జ ఈ ఏకవీరాదేవి గుడిని నిర్మించాడు. అనుమకొండ రుద్రేశ్వరమునూ ఆయనే నిర్మించాడు.

అన్నాంబిక :- అక్కగారూ! ఈ శిల్పి ప్రతిభ అనన్యంగా కనిపిస్తున్నది. ఈయన దేవాంశ సంభూతుడై ఉండాలి అక్కగారూ. ఆ లతలు మొలిచినట్లున్నవే గాని మలచినట్లు లేవు.

రుద్ర :- ద్వారఫలకంపైన దేవీనాట్యం ప్రత్యక్షమవుతున్నది.

అన్నాం :- ఆ నాట్య సౌందర్యం శరత్పూర్ణిమలా లోకాలు ఆవరిస్తున్నది.

రుద్ర : అమృతగంగ శివుని జటలలో అవతరించినట్లుంది.

అన్నాం :- సృష్టిమూలకమైన త్రిభంగములో ఆ దేవి చిరునవ్వు నవ్వుతున్నది.

రుద్ర :- దేవీభాగవతంలో దేవిని నాట్యకళోద్భవ అన్నాడు వేదవ్యాసులు.

అన్నాం :- ఆమెనవ్వు వెన్నెలగా, ఆమెచూపులు వెలుగుగా...

రుద్ర :- ఆమె మోము ఆకాశముగా, వంగిననడుము త్రిభువనాలుగా...

అన్నాం :- ఆమె స్తనములు సర్వకళలుగా, కంఠము భక్తిగా...

రుద్ర :- ఆమె భుజములు శాస్త్రాలుగా, ఆమె చేతులు విజ్ఞానవిచారణగా...

అన్నాం :- ఆమె నాభి మాయావర్తంగా...

రుద్ర :- ఆమె పెదవులు సర్వరసాలై...

అన్నాం :-ఆమె కటి సర్వప్రేమలై, ఆమెఊరువులు సకలాధారాలై...

రుద్ర :- జంఘలు జీవమై...

అన్నాం :- ఆమె సర్వవిశ్వమై...

రుద్ర :- ఆమె నాట్యమే సృష్టి స్థితిలయాలై...

అన్నాం :- జయ! జయ! సకల భావరూపా!

రుద్ర :- జయ! జయ! లాస్య నాట్య తాండవమూర్తీ!
జయ జయ ఏకవీర! మా అనుగుతల్లి!
జయ మమ్మా నీకు మేము బిడ్డలమమ్మా!

కేగంటలు మ్రోగినవి. వారిరువురు నిమీలిత నేత్రలైనారు. త్రిభంగాకారయైన ఏకవీర తపజాంబూనద దాభయై కాంచనారుణ పరిధానయై, జ్వలితాగ్నిశిఖాభ సర్వభూషణ భూషితయై, రుద్రాంబకు ప్రత్యక్షమైనది. ఆమె విశ్వనాట్యము చేస్తున్నది. ఆమె లలిత పదగతులకు వేణుగానాలవలె, చిగురుజొంపాలువలె హస్తములు ఆడుతున్నవి. ఆ మూర్తి కన్నులనుండి ఒక మహాతేజం రుద్రాంబ హృదయంలో ప్రవేశించి లయించినట్లయింది. రుద్రదేవి సర్వవిశ్వ మధ్యస్థయై పులకరించిపోయి, ఏదో దివ్యమత్తతలో ఒక లిప్తమాత్రము చైతన్యరహితయైనది.

సర్వమాధుర్యాలు ఉత్తుంగ తరంగాలై సుడులు తిరిగి,ఆ సుళ్ళమధ్య లయాత్మకమై వేయిరాగాలు సంశ్లేషింప, సర్వవర్ణపూరితయై ఏకవీరాదేవి నాట్యంచేస్తున్నది. ఆ పరమపవిత్రదర్శనమున పరవశయైన అన్నాంబిక హృదయాన దేవీ కంఠమాలనుండి ఒక పుష్పము ఎగిరివచ్చి వ్రాలి కరగి హృదయంలో లీనమైనట్లుతోచి అన్నాంబిక చైతన్యరహితురాలైనది. ఇరువురు ఒక్కసారి కనుల ఆనందబిందులునిండ రెప్పలు తెరచినారు.

౮

ఏకవీరాదేవి పూజలు పూర్తిచేసుకుని రుద్రదేవి, అన్నాంబికా ముమ్మడాంబలతో మొలనిప్పనుండి సాయంకాలమున బయలుదేరెను. రుద్రదేవి, ముమ్మడమ్మ, అన్నాంబికా నాలుగు అశ్వములుపూన్చిన రథముపై అధివసించి ముందు వెనుకల అశ్వికులు కొలిచిరా ప్రయాణము సాగించిరి. రేచర్ల రుద్రారెడ్డి నాయుడు అంగరక్షకులకు నాయకుడై అప్రమత్తుడై ఉండెను.

ఆ వానకారున సస్యశ్యామలమై దేశం పచ్చని క్రొత్తవస్త్రము కట్టుకొన్న యిల్లాలులా కలకల లాడుచున్నది. వాన కురియబోయే ఉక్కపోతలతో ప్రజలందరకు చెమటలు పోస్తున్నవి. పొలాలలో రైతులు వ్యవసాయమనే దివ్యయజ్ఞాలు ప్రారంభించారు. వానకోయిల అరుపులు, ఆలమందల అంభారవాలు, రైతుల అదలింపు కేకలు మందరశ్రుతిజనిత కాంభోజరాగమై ఆ సాయంకాలాకాశవలయమున నిండినది.

ముమ్మక్కదేవి, అన్నాంబిక, రుద్రదేవి — యాదవమహాదేవుని వల్ల సంభవించబోయే దారుణ యుద్ధము, భయంకర రక్తపాతము, ప్రాణనాశము, ప్రజాసంక్షోభములను గూర్చి మాట్లాడుకొనుచుండిరి.

రుద్రా :- చెల్లీ! యుద్ధాన విజయం తెచ్చేవి రెండు. ఒకటి ఎదుటివాడి బలం సంపూర్ణంగా అవగాహన చేసుకోవడం. రెండవది ఎదిరి బలాన్నిబట్టి మనం వ్యూహరచన చేసుకోవటం.

అన్నాం :- అక్కగారూ, వ్యూహరచనలో భేదములుంటాయనా మీ ఉద్దేశము?

రుద్ర :- అవునమ్మా చెల్లీ! యెదుటివాడిబలం ఎక్కువయితే ఆత్మరక్షణంకొరకు వ్యూహాన్ని రచించుకొని, యెదుటివాడిబలం మనలను తాకినకొలదీ నానాటికీ హీనమయ్యేటట్లు చూడాలి. నీరసించినాడని తెలియగానే శత్రువుపై విజృంభించి నాశనం చేయాలి.

ముమ్మక్క :- అక్కగారూ! శత్రువుయొక్క బలమే తక్కువగా ఉండి మనబలం ఎక్కువగా ఉంటుంది; శత్రువు దుర్భేద్యమైన వ్యూహం రచించుకొని వుంటాడు అప్పుడు శత్రువుమీదికి వెళ్ళడము మనకు నష్టమేకదా.

రుద్ర :- నిజమే. అప్పుడు సర్వకవచభేదకమైన యుద్ధవిజృంభణ సాగించి శత్రునాశనం చేయాలి. ఈ రెండు యుద్ధాలలో గన్నారెడ్డి అసమాన ప్రజ్ఞావంతుడు.

అన్నాం :- గన్నారెడ్డిది దొంగపోటుగాదా, అక్కగారూ!

రుద్ర :- గన్నారెడ్డిని యెవరైనా గజదొంగ అంటే చీల్చేసేదానివి, యిప్పుడు యిలా అంటావేమి చెల్లీ!

ఇద్దరు పకపక నవ్వుతున్నారు. రుద్రదేవి ప్రేమతో అన్నాంబికను, ముమ్మక్కను కౌగిలించుకొని, 'చెల్లీ! మనుష్యుని జ్ఞానం ఎంత సంకుచితమైనది! మూడడుగులు ముందుకు, వేయి అడుగులు వెనక్కు చూడలేని అజ్ఞానంతో నిండి వుంటాడు. సర్వవిశ్వమూ ఆవరించివున్న పరమ రహస్యాల ఛాయలన్నా మనకు తెలియవుసుమీ.

రుద్రాంబికాదేవి నిట్టూర్పు విడిచింది. తమ పరితాపాలన్నీ మరిచిపోయి ఏవో ఆలోచనలతో అన్యమనస్కులైవున్న వారి మువ్వురకు ఒక్కసారిగా వేయి పిడుగులు విరిగిపడినట్లు గగ్గోలు వినబడింది. నాలుగువేలమంది సైనికులు రుద్రదేవి రథమును, అంగరక్షకులను చుట్టుముట్టారు. అంగరక్షకులను ఇనుప గోడలాచేసి, రుద్రసేనాని రథాన్ని ఆపుచేసి ముందు నుంచున్నాడు. హరిహర దేవ, మురారిదేవులు రుద్రసేనాని ముందర ఆగినారు.

మహావీరుడును, యువకుడు అయిన రుద్రసేనాని హరిహర మురారిదేవుల ఉద్దేశము కనిపెట్టి, తానెన్నడు పొందని భయముచే గజగజ వణకిపోయినాడు. 'శ్రీ శ్రీ రుద్రదేవి చక్రవర్తికి ఎలాంటి ఆపద కలుగుతుందో! ఎప్పుడూ ఊహించలేని విధంగా ఈ ఆపదవచ్చి పడిం'దని రుద్రసేనాని కళవళపడుచున్నాడు.

హరిహరదేవుడు ఉచ్చైస్వనంతో — రేచర్ల రుద్రదేవులవయిపు చూస్తూ— 'ఓయి రేచర్ల రుద్రుడా! నువ్వేమిచేయగలవు? మేమిరువు రన్నదమ్ములము ప్రాణాలకు తెగించినవారము. మృత్యుదేవతా స్వరూపులు మా నాలుగువేలమంది సైనికులు. కాబట్టి నీవు నీప్రాణం దక్కించుకొని వెళ్ళిపో. మేము మాచెల్లెలు రుద్రదేవిని మా కోటకు బందీగా తీసుకొని పోతున్నాము' అని తెలిపినాడు.

రుద్రదేవికి, అన్నాంబికకు, రేచర్ల రుద్రునికి ఎవరికీ నోట మాట రాలేదు. మురారిదేవుడు వెడనవ్వు నవ్వుచు 'సకల జంబూద్వీపానికి మకుటమయిన ఆంధ్ర దేశాన ఆడది రాజ్యం చేయడానికి ధర్మం ఒప్పుకోదు. రుద్రచక్రవర్తి వెనక సింహాసనం అధివసించవలసినది మాతండ్రిగారు. ద్రోహులై, అధర్మపూర్ణులై మహాదేవరాజూ, గణపతిదేవుడూ సింహాసనాలెక్కినారు. అయినా ధర్మస్వరూపులు, అపరజినదేవులు అయిన మా తండ్రిగారు మాటలాడక, లెక్కచేయక ఊరుకొన్నారు. ఆ యధర్మానికి మకుటాయమానంగా రాచగద్దెమీద ఆడదానెక్కించటమా!' అన్నాడు.

అప్పుడు ముమ్మక్క రథంమీద లేచి నిలుచుండి, 'హరిహరదేవ మహారాజా! తాము ఈ విషయం శ్రీ గణపతిదేవ చక్రవర్తులనే అడిగి ధర్మనిర్ణయం ఎందుకు చేసుకోలేదు?' అని ప్రశ్నించింది.

మురా:- మాకు ఆడవాళ్ళతో మాటలు పనికిరావు. రేచర్లరుద్రుడా! ఏమంటావు? నీ సైన్యాలన్నీ ఆయుధవిసర్జనం చేస్తాయా! ఎక్కడివారినక్కడే హతిమార్చమా?

హరి:- మీరు ఆయుధాలు విసర్జించి, గుఱ్ఱాలుదిగి నడచిపొండి. లేదా,

రుద్రదేవీ, ముమ్మక్క...ఆ మూడో అమ్మాయిల ప్రాణాలు దక్కగలవని మేము చెప్పలేము.

౫

తన ఉత్తమాశ్వంపై ప్రళయ ఝంఝులా, ధనుర్విముక్త శరంలా, భగ్గుని కాంతులా శ్రీ చాళుక్య వీరభద్ర మహారాజు మహాప్లుతగతిని పోవుచుండెను. ఆయన ఆలోచనలు లోకాలంతట పరువిడుచున్నవి. రక్షకసేనా పరివేష్టితయై యున్న సామ్రాజ్ఞికి భయమేమిటి? అది తనలో ఉన్న కోర్కెల వల్ల ఉద్భవించిన భయముకాబోలు! అయినా ఇప్పుడు అక్కడక్కడ సామంతులలో ఉన్న దుష్టత్వాలు, యాదవుల దుండగీడుతనం తలచుకొనగా, మనస్సు పరిపరి విధాల పోవుచున్నది. తీరా, తాను రుద్రాంబికను కలుసుకొన్నప్పుడు ఏ ఆపద లేకపోయినచో తన యత్నము నవ్వులపాలగును. అంతకంటె ఆపద ఏమీ సంభవించదుకద! ఒకవేళ ఏమూలనో ఒదిగిఉన్న ఆపద విజృంభిస్తే, తనరాక ఆ ఆపత్తును అరికట్టగలిగితే తాను వెళ్ళకపోయి ఉండడము ఈ భూమి ఉన్నంతకాలము మరవరాని భయంకర సంఘటనగా పరిణమించ వచ్చునుగదా!

రాజసేవలో ఛాందసమున్నా క్షమింప వచ్చునుగాని ప్రమత్తత ఉంటే కోటి జన్మలకైనా క్షమార్హము కాదు. ప్రేమసేవా అంతే! ఒకరేమనుకొందురోయని ధర్మాచరణం ఉపేక్షించుట అధర్మమే అవుతుంది. ధర్మాచరణం లోకాభిప్రాయసంబంధము కలది కానేకాదు.

చాళుక్య వీరభద్రుడు వడ్డపల్లెకు జాముప్రొద్దెక్కనప్పటికి చేరినాడు. వడ్డపల్లె పురవాసులు చాళుక్య వీరభద్రమహారాజు ఒంటిగా రావడంచూచి ఆశ్చర్యమందినారు. గ్రామాధిపతీ, పెద్దలూ వీరభద్ర మహారాజునకు గౌరవాలన్నీ జరిపినారు. మహారాజు స్నానాదికాలన్నీ నెరవేర్చి బుద్ధగణపతికి సహస్రనామ పూజాది అర్చనలు అర్పించి, అచ్చట ఒక సేనాపతి ఇంట భోజన మాచరించి, విశ్రమించి మొగలిచర్లకు ఏకవీరాదేవిని అర్చింప తన ఉత్తమాశ్వమునెక్కి ప్రయాణమాయెను. వడ్డపల్లెనుండి నూర్గురు అశ్వికులు మహారాజు ననుసరించారు.

మొగలిచర్లకు చేరినవెంటనే అచ్చట దేవికి వీరభద్ర మహారాజు పేర అర్చనలు జరిగినవి. వడ్డపల్లెలో, మొగలిచర్లలో మహారాణి పూజలు చేయించిన వైనము తెలియవచ్చెను.

పూజలు పూర్తిచేసుకొని మొగలిచర్లనుంచి తన్ననుసరించిన అశ్వికులతో శ్రీ చాళుక్య వీరభద్ర మహారాజు ప్రయాణము సాగించెను. మూడు గవ్యూతుల దూరము వచ్చేసరికి దూరముగా ఒక చిన్న సేన ఆగిఉన్నట్లు వీరభద్రమహారాజునకు పొడకట్టెను. వెంటనే తన సైనికుల కందరికీ ఉత్సాహపూరిత వచనాలు పలికి, తన చిన్నసేనను అర్ధచంద్ర వ్యూహంగా రచించి ముందుకు చొచ్చుకొని పోయినాడు వీరభద్రమహారాజు.

హరిహరదేవ మురారిదేవులకూ, రుద్రమకూ దూరంగా ఏదో చిన్న సైన్యం వచ్చుచున్నట్లు కనబడినది. ఆ సేన వచ్చేలోపలనే రుద్రదేవిని హతమార్చాలని హరిహర మురారిదేవులును, తన సైన్యమూ, తన ప్రాణమూ బలియిచ్చి అయినా ఆ సేన వచ్చేవరకూ చక్రవర్తిని రక్షించితీరాలని రేచర్ల రుద్రప్రభువును సిద్ధమై ఉండిరి.

రేచర్లరుద్రుడు హరిహరదేవుని చూచి 'ఓయి వెఱ్ఱిమహారాజా! మీరు శ్రీ రుద్రచక్రవర్తిని హతమార్చి లాభం పొందాలని చూస్తున్నారు, కాని చక్రవర్తిని హతమార్చడానికి ప్రయత్నించేలోగా మీ ప్రాణాలు మీకు దక్కితే కదా? ఇది నేను హాస్యంగా గాని, బడాయిగాగాని అనుటలేదు' అనెను.

రుద్రదేవి హరిహరదేవునిచూచి 'హరిహరదేవప్రభూ! నువ్వుగానీ, నీ తమ్ముడుగానీ నన్ను పట్టుకోలేరు. నాలుగు వేలమంది సైనికులతో, గజములతో దారికి అడ్డంరావడానికి నువ్వు సాహసించావు. నలభై వేల సేనతో, గజాలతో వచ్చినా నీకు విజయంకాదు. నీ ప్రాణం కోల్పోవడమే అవుతుంది' అని తెలిపినది.

అన్నాంబిక లేచి రథముమీద నిలుచుండి 'ఓయి అవినీతిపరుడా! దొంగతనంవల్ల రాజ్యాలు నిర్మాణంకావు. మగటిమి కలవాడవయితే ఇదివరకే నీ రాజ్యం నువ్వు నిర్మించుకొనే ఉందువు. మా ప్రాణాలు పోవుగాని మీ ప్రాణాలు మాత్రం బలి అవుతాయి' అని కేకవేసి బాణం ఎక్కుపెట్టి హరిహరదేవునిపై గురిపెట్టింది.

ఆ వెంటనే మురారిదేవుని బాణంవచ్చి అన్నాంబిక ధనస్సును రెండు తుండెములు చేసెను. మురారిదేవుడు మరల బాణం సంధించేలోపుగా, ఒక నిశితభల్లమెక్కడినుండియో మహావేగమున వచ్చి అతని కంఠాన సువ్వున లోతుగా నాటుకొన్నది.

ఇది ఏమి అని ఆశ్చర్యపడి అటు చూచేసరికి ఆ ప్రక్క ఎత్తయిన రాళ్ళ గుట్టమీద శ్రీ చాళుక్య వీరభద్రుడు ఇరువదిమంది విలుకాండ్రతో నిలచి యున్నాడు. ఆ విలుకాండ్రమధ్య వీరభద్రుడు ప్రమథులమధ్య కుమారస్వామిలా ఉన్నాడు. వీరభద్రుని ధనస్సు త్రిపురాసురులపై నెత్తిన పాశుపతంలా ఉన్నది.

మురారిదేవుడు మరల ధనస్సునెత్తి రుద్రమవైపు గురిచూచినాడు. ఆ మరుక్షణంలో అతడు మృత్యుదంష్ట్రవంటి బాణము గుండెను దూసుకొనిపోగా ఏనుగుపై విగతజీవుడై పడిపోయినాడు.

హరిహరదేవుడు క్రోధాన జేవురించి అంగరక్షకుడు ఫలకము అడ్డుపెట్టగా తన మహాధనస్సును ఎక్కుపెట్టి చాళుక్య వీరభద్రునిపై పది బాణాలు వదలెను. ఆ పదిబాణాలు పదిరెట్లు పెరిగి, తిరిగి అతనిపైనే తాకినవా అన్నట్లు ఆ ఏనుగు అంబారీని నూరు బాణాలు కప్పినాయి. హరిహరదేవుని ఫలకధారి ప్రాణము వదలి ఏనుగుపై పడిపోయినాడు.

వీరభద్రుడు ప్రళయకాల రుద్రుడై కదలికలేక ఎడతెరిపిలేని క్రూరభల్లాల ప్రవాహము కట్టించి హరిహరదేవుని కవచము, శిరస్త్రాణము చీల్చివేసినాడు. ధనస్సు ఎత్తుకొనే వీలులేక ఏనుగుపై హరిహరదేవుడు మూర్ఛితుడైనాడు.

రేచర్ల రుద్రప్రభువు ఎలుగెత్తి 'చక్రవర్తిపై కత్తిఎత్త సాహసించగల పిరికిపంద' లెవరని భూనభోంతరాలు పగుల కేకవేసి తన చిన్న సైన్యాన్ని హరిహరదేవుని సైన్యాన్ని తాకుమని కొమ్ము ఊదినాడు.

ఆజ్ఞ ఇచ్చుట తరువాయిగా ఉద్దండులైన ఆ అంగరక్షకులు హరిహరదేవుని సైన్యంపై విరుచుకొని పడిరి. శ్రీ చాళుక్య వీరభద్రుడు ఆ రాళ్లగుట్ట మీదనుండి పిడుగు ప్రవాహం దొర్లుకు వచ్చినట్లు హరిహరదేవుని సైన్యం జొరబడగానే ఆయన ధాటికి నిలువలేక సైన్యాలు విరిగిపోయినవి. వీరభద్రునితో గ్రామవీరభద్రులు, వీరముష్టులు 'ఆశ్శరభ శరభా' అనుచు ఒళ్లుతెలియని ఆవేశముతో హరిహరదేవుని సైన్యముపై బడినారు.

ఈ రెండు అగ్నులమధ్యపడి హరిహరదేవుని సైన్యము నుగ్గునుగ్గయి పోయినది. హతశేషులు తెగిన హారములోని పూసలులా దెసల జెదరిపోయారు. వీరభద్రులు మహావేశముతో త్రిశూలాలతో హరిహరుని గజాన్ని పొదివి ఎంత మంది పిండయైనను లెక్కచేయక పరశులతో, భల్లాలతో ఆ ఉత్తమ గజాన్ని ముక్కలుగా చీల్చి, అంబారీలో క్రిందపడిన హరిహరదేవుని చిన్నచిన్న కండలుగా నఱకివేసిరి.

చాళుక్య వీరభద్రుడు అత్యంత వీరావేశంతో రుద్రదేవుని రథం సమీపించి 'చక్రవర్తిని క్షేమమా' అని అడిగినాడు.

రుద్రదేవుని హరిహరుని చిత్రవధ చూడలేక మోమటుతిప్పుకొనియుండి వీరభద్రుని మాట వినగానే ఆ ప్రభువువంక చూచి చిరునవ్వు నవ్వినది. చాళుక్య వీరభద్రుని కోపము పాలు విరిగినట్లు విరిగిపోయినది.

౬

చాళుక్య వీరభద్రుడు రుద్రదేవ చక్రవర్తిని, అన్నాంబికను, ముమ్మడాంబికను రాత్రికి ఓరుగల్లు గొనిపోవుటకు హరిహరమురారిదేవుల రాజద్రోహ సంఘటన, వీరభద్ర మహారాజు వారిని నాశనము చేయుట నగరమంతట ప్రాకిపోయినవి. శివదేవయ్య దేశికులు వెంటనే రాచనగరుకువచ్చి చక్రవర్తిని క్షేమమడిగి 'ఈ దేశములో పరిపూర్ణ శాంతి వచ్చేవరకు చక్రవర్తిని సరియైన అంగరక్షక బలము వెంట రాకుండ ప్రయాణం చేయకూడ' దని మనవి చేసిరి.

రుద్ర :- బాబయ్యగారూ! ఎంతకాలం జాగ్రత్తతో భయంపెట్టి సైన్యాల పెంచి, రాజ్యం పాలించగలం? రాజ్యపాలన ధర్మరక్షణకోసం అధర్మ బలంతో రాజ్యాలు నిలబెట్టగలమా?

శివ :- ధర్మరక్షణకు అధర్మమార్గం పనికిరాదు. భయంచేత రాజును తన్ను రక్షించుకొమ్మని ధర్మశాస్త్రాలు చెప్పవు. మానవహృదయంలో శాంతు

షములుతూ ఉంటుంది. రాజ్యం చేయవలెననే దురాశతో ఎవరైనా నిరాయుధు డైన రాజుపై విరుచుకు పడవచ్చును; సుదుర్లభుడైన ఉత్తమప్రభువు తన్నుదా నేమరకూడదు.

రుద్ర :- కవులు, గాయకులు, పండితులు, మహాబుషులు నిరాయుధులై, నిర్భయులై ఏలా జీవిస్తున్నారో రాజులుకూడా ఒక్క ధర్మమే బలంగా రాజ్యం చేయవద్దా గురుదేవా ? దైవబలంకాక రాజ్యాలు పశుబలంమీద ఆధారపడి ఉన్నంతకాలం భగవంతుడే జగత్తునుండి మాయమైపోయినట్లుకాదా ?

శివ :- రుద్రప్రభూ ! మానవుడు ధర్మపథం తప్పినప్పుడే రాజ్యాల అవ సరం కలుగుతుంది. ప్రపంచం ధర్మక్షేత్రమైనప్పుడు, రాజ్యాలూ, రాజులూ, చతురంగ బలాలూ, కోటలూ, కందకాలూ, రక్షకభటులూ, చారులూ, ఆయు ధాలూ, అస్త్రాలూ అవసరమేమిటి ?

రుద్ర :- ఆ స్థితి ప్రపంచానికి ఎప్పుడయినా లభిస్తుందా బాబయ్యగారూ!

శివ :- అలాంటిస్థితి లోకానికి ఒక్కసారే సాధ్యము !

రుద్ర :- కృతయుగంలోనా ?

శివ :- కృతయుగంలోనూ కాదు ! కృతయుగంలో మానవజీవితము శైశ వావస్థలో ఉన్నది. శిశువుయి దేవతా స్వరూపులు, వారికి ప్రభువులు దేవతలే! కాబట్టే శిబి, దధీచి, మొదలయినవారు వేనుడు, నహుషుడు, దక్షుడు మొదలైన వారు అప్పుడు ఉండేవారు.

రుద్ర :- ఇంకఎప్పుడా దివ్యయుగం అవతరించడం?

శివ :- మహారాజా ! అనేకచోట్ల కృతయుగాలలో ఒక్క మహాపవిత్ర కృతయుగం. ఉద్భవిస్తుంది. ఆ కాలంలో శైవ, బౌద్ధ, జైన, వైష్ణవ మతా లుండవు. మ్లేచ్ఛులు, ఆర్యులు, దస్యులు, అసురులు అనే భేదాలుండవు. బీదలూ ధనవంతులూ ఉండరు. పాలించేవారూ, ప్రజలూ అనే వర్గాలుండవు. అభి మానం, గర్వం, అహంకారము, ఆశ, క్రోధము, కామం, లోభం, మోహం, మదం, మాత్సర్యం ఏమీ ఉండవు. మానవులప్పుడు దేవతలై పరతత్వం చేరు తారు ప్రభూ !

రుద్ర :- ఈలోగా ఈలా మనుష్యులు సర్వబాధలు అనుభవిస్తూ ఉండ వలసిందేనా ?

శివ :- ఎప్పుడెప్పుడు ప్రతిమనుష్యుడూ ఏదో మహత్తర సన్నివేశమందు భగవత్సమానుడవుతూ ఉంటాడు. కొందరు మనుష్యులు బ్రతికి ఉన్నంతకాలమూ దేవతలుగా ఉండి అవతారం చాలిస్తారు. భక్తులు ఉద్భవించి తమతమ ఉత్తమ కర్మలద్వారా లోకానికి దారి చూపిస్తూ ఉంటారు.

ఈ ధర్మగర్భనాగం స్త్రీ అయ్యీ తాను ఎన్ని భయంకర మృత్యు నాట్యాలు చూడవలసి ఉంటుందో అని రుద్రదేవి అనుకొనుచు దేశికులకు వీడు కోలు ఇచ్చి అభ్యంతర గృహాలలోనికి పోయినది.

శ్రీ చాళుక్య వీరభద్ర మహారాజునకు ఏదో ఆవేదన జనించి తనకై అరుదెంచినారా? ఎంత విచిత్ర సంఘటన! సైన్యములేక ఒక్కరు వచ్చినారా? అది ఎంత అవివేకము! వడ్డపల్లినుండీ, మొగలిచర్లనుండీ వీరముష్టులనూ, వీరభద్రులనూ, ఆ మహారాజా వెంటబెట్టుకురావడము విచిత్రమైన విషయమే.

హరిహరదేవులు తన్ను హతమార్చియుందురు. ఆరీతిగా తన ప్రాణము పోయి ఉన్నట్లయితే, కాకతీయ సింహాసనం కోసం ఈ దారుణసంగ్రామాలన్నీ ఉద్భవించకుండా ఉండునుకదా!

చాళుక్య వీరభద్ర మహారాజు యుద్ధం జరుగుతున్నంతకాలం దుర్నిరీక్ష తేజుడై, యుద్ధం కాగానే చంటిబిడ్డవలె 'తాము క్షేమంగా ఉన్నారా?' అని అడిగినారు. ఆ ఉత్తమ చాళుక్యునకు అంత భయంకర క్రోధం ఉద్భవించడానికి కారణం, తనకప్పుడు సంభవించిన ఆపదేకాబోలు? ఆ సమయంలో తాను మాటే మరచిపోయి ఆడుపులిలా, తన పురుషుడు శత్రువుల నాశనం చేస్తూంటే చూచి ఆనందంతో ఉప్పొంగిపోయినదేమి?

ప్రతి స్త్రీ తన పురుషుడు బలంతో విజృంభించి శత్రువుల నాశనం చేస్తూ ఉంటే, చూస్తూ ఉప్పొంగిపోతుంది కాబోలు. అదేకాబోలు గురుదేవులు వచించిన మానవ పశుత్వము? రాజులకందుకే వేట అన్నా, కోడి, గుఱ్ఱం, ఏనుగు, పెద్దపులి పందేలన్నా ఇష్టము.

ఇంతలో ముమ్మక్క, అన్నాంబలు స్నానాలాచరించి వస్త్రాలు ధరించి దేవకన్యలులా వచ్చారు. రుద్రమ అదివరకే స్నానమాచరించి చీనీ చీనాంబరాలు ధరించి ఉన్నది. వారిద్దరూ వచ్చుటచూచి 'పాపం! వీరిరువురూ సంపూర్ణ యౌవనవతులైన కన్యలై, తనవలనకదా పెళ్ళికాక ఉన్నారు' అనుకున్నది.

తానే పెళ్ళికాని కన్యయై ఉన్నదే! స్త్రీలకు పెళ్ళిఅయి తీరాలన్న ధర్మశాస్త్ర ప్రమాణమున్నది. పురుషులు పెళ్ళికాకుండా ఉన్నా పతితులు కాక పోవడమేమి? పురుషుడు పరస్త్రీగతుడైనా, అతడు భార్యతో దాంపత్య ధర్మము నెరవేర్చడానికి అర్హుడు. స్త్రీ ఒకసారి పరపురుష రతయైతే భర్తతో దాంపత్యం నెరవేర్చడానికి అర్హురాలుకాదు. ఈ ధర్మనిర్ణయాలు రావడానికి సహస్రకారణా లుండవచ్చు.

ఇంతలో ముమ్మక్క రుద్రమదేవికడకువచ్చి "అక్కగారూ! చాళుక్య వీరభద్ర మహారాజు అంత చిన్న బాలునిలా అయిపోయినారేమిటి? అని అన్నాంబిక నన్ను మూడుసారులడిగించె" అని చిరునవ్వుతో తెలిపింది.

"అల్లరిపిల్లా! పెద్దలంటే భక్తిలేకుండా వేళాకోళాలుచేస్తావా?" అంటూ రుద్రాంబ తరుముకువచ్చింది. ముమ్మక్క పారిపోయి అన్నాంబిక వెనుక దాగెను.

అన్నాం :- ఉండండి అక్కగారూ! నాకు నిజంగానే అనుమానం కలిగింది ఏమి చేయమంటారు? (పక పక నవ్వును)

రుద్ర :- అల్లాగా! నిజమైన అనుమానం కలిగిందే! దానికి నిజమైన ప్రత్యుత్తరం గోనగన్నారెడ్డిని అడిగి తెలుసుకోవాలి ?

ముమ్మక్క :- (అన్నాంబిక వెనుకనుంచి ముందుకువచ్చి) అమ్మగార్లూ, ఓ తాయిలంగారికి మా చక్కని ప్రత్యుత్తరం వచ్చిం.., అనుమానాలన్నీ పటాపంచలయ్యాయి ?

అన్నాం :- ఓ! చాళుక్య మహాదేవరాజు నడిగితే అనుమానాలు గినుమానాలూ ఏమీ ఉండవనే అంటారు ?

రుద్ర :- మహాదేవరాజేమిటి చెల్లీ !

అన్నాం :- ఏమీలేదు అక్కగారూ! మొన్న మనం వడిపల్లెకు వెళ్ళకమునుపు ఓ తాయిలంగారు తదేకదీక్షతో మీసభలోవున్న ఒక మహాపురుషుని తెరల వెనకాలనుంచి చూస్తున్నారు. ఇది మొదటిసారికాదు. మీరు సేనానాయకుల సభ చేసినదిసాన. మీ ఆలోచనా మందిరంలో అవరోధ జనం ఉండే చోటనుంచి గవాక్షంగుండా ఆ తాయిలంగారే ఆ మహాపురుషుని చూస్తుంటే నేను దొంగలా కనిపెట్టుతున్నాను.

ముక్కమ్మ :- అమ్మ దొంగా !

అన్నాం :- నేను దొంగనే అని ఒప్పుకొన్నానుగా !

రుద్రా :- తర్వాత ఏమయింది ?

అన్నాం :- ఆ తాయిలంగారు నిట్టూర్పు విడవడం, శ్రీవారికి కళ్ళు అరమూతలవడం, చెంపలు ఎరుపెక్కడం చూచానులెండి! ఇంకేం భార్యాభర్తలూ తల్లీ కూతుళ్ళూ అక్కా చెల్లెళ్ళూ అయిన ఓ యిద్దరు రాజకుమార్తెలు తోడికోడళ్ళవుతారు కాబోలు అనుకున్నాను.

రుద్ర :- ఆసిదొంగా ! నన్నుకూడా కలిపావూ, నీపని చెబుతా !

అన్నాం :- గుమ్మడికాయ దొంగలు.

అందరు పక పక నవ్వుకొనిరి.

★

దశమగాథ

యాదవుడు

౧

యాదవమహాదేవరాజు తన సైన్యంతో పది గవ్యూతులన్నా ప్రతిష్ఠాన నగరం దాటి రాలేకపోతున్నాడు. గోనగన్నారెడ్డి మహాదేవరాజు ఆరు లక్షల సైన్యాన్ని అడుగు కదలనీయడు. అంతగా శత్రువుల ఒత్తిడి ఎక్కువైతే పది అడుగులు వెనక్కు వేస్తాడు. ఇరువాగులవారికి ఒక్క గౌతమీదేవి కాపు కాస్తున్నది... అన్ని కొండలు, గుట్టలు, అరణ్యాలూ. ప్రతిగుట్టా, ప్రతికొండా, ప్రతి సెలయేరూ, ప్రతి అడవీ గన్నారెడ్డికి కాపుదలగా ఉన్నవి. జగన్నాథ రథంలా సాగిపోవలసిన యాదవసైన్యం అడుగడుక్కు విఘ్నం. అయ్యో చేసేదేమిరా అన్నట్లుగా ఉన్నది.

మహాదేవరాజు కోపం మిన్నుముట్టుతూఉంది. తానిలా జైత్రయాత్ర సాగిస్తే ఎన్నాళ్ళకు ఓరుగల్లుపోవడం? యుద్ధవ్యూహాధ్యక్షుడు, సేనను చొప్పించుకుపోయే మగటిమి కలవాడు, ఎదిరించే శత్రువు మనస్సు తెలిసికొని యుద్ధం నడపే భయంకర ప్రతిభాశాలి అతడు. కాని అతన్ని ప్రతి విద్యలోనూ, త్రోసిరాజనిపించగల గండరగండడు గోనగన్నారెడ్డి అతని మహాసైన్య పురోగమనానికి ఆనకట్ట అయిపోయినాడు.

కొండలమీదనుంచి రాళ్ళు దొర్లుకువచ్చి లోయలలోపోయే సైన్యాలు నాశనం అవుతూఉంటాయి. ఎంత నెమ్మదిగా నడచినా ఆశ్వికసైన్యాలు పైకి సాధారణ భూమివలె కనబడే సమతలముపై నడుచుచుండగా చటుక్కున గోతులలో పడిపోవుచుండెను. సెలయేరులో నీరుతాగినవారు మత్తుచే పడిపోవుచుండిరి. నిర్జనంగా కనబడే చిట్టడవిని సమీపించే సైన్యాలమీద అఖండ బాణవర్షం కురిసి వేలకొలది సైనికులు ప్రాణరహితులై పడిపోవుచుండిరి.

గ్రామములలో జనంలేరు. పంటలులేవు. పశువులులేవు, పాలులేవు. గ్రామాలు మొండిగోడలతో, పళ్లులేని చెట్లతో నిండిఉన్నాయి.

మహాదేవరాజుకు, అతని సేనానాయకులకు, మంత్రులకు ఈ విచిత్ర యాత్ర అర్థమగుటలేదు.

మూడుసార్లు గన్నారెడ్డి మహాదేవరాజు సైన్యాలకు వెనుకభాగములో వచ్చి తాకినాడు. సైన్యాలు నిలబడి యుద్ధం చేసేసరికి గన్నారెడ్డి సైన్యాలతో మాయమైనాడు. ముందుకు సాగకుండా విఠలధరణీశుడు, సబ్బప్రభువు, సూరన్నరెడ్డి, చిన అక్కినప్రగడ, రేచర్ల చినదామానాయుడు, చిన మల్యాలప్రభువు రక్కసులలాంటి సైన్యాలతో అడ్డుపడుతున్నారు.

గన్నారెడ్డి మొదటిసారి మహాదేవుణ్ణి తాకినప్పుడు సైన్యం వెనకనే వచ్చి వర్ధకనగరమూ, పశునగరమూ పటాపంచలై పోయినాయి. గన్నారెడ్డి తృప్తి తీర మహాదేవరాజు ధాన్యాదులను, పశువులను దోచుకున్నాడు. ఆ వెంటనే మాయమైనాడు. తరుముకువచ్చిన సైన్యాలను హతమార్చినాడు.

ప్రళయకాలరుద్రుడై మహాదేవరాజు గోనగన్నయను చేతులతో నలిపి వేయుదమనుకున్నాడు. ఖడ్గములో కండకండలుచేసి గద్దలకు, కాకులకు ఎగర వేయవలెననుకున్నాడు. దేవగిరి నల్భై గవ్యూతుల దూరంలో ఉన్న మంజుల గ్రామం దగ్గర విడిదిచేసినాడు. అప్పటికే అతని సేనలో గోనగన్నారెడ్డి ముష్కర క్రియవల్ల డెబ్బదివేలు మడసెను. ఆరు నెలలకు తెచ్చుకొన్న ఆహార పదార్థాలలో రెండు నెలల పదార్థాలు గన్నారెడ్డి దోచుకుపోయినాడు.

అతని సైన్యం మంజులగ్రామానికి మూడు గవ్యూతులు ఉన్న గోదావరి కడ నుండి పది గవ్యూతుల దూరములో ఉన్న ధారునగరం వరకూ విస్తరించి ఉన్నది.

ఆహారపదార్థాలు సైన్యం మధ్య ఉండేటందుకు ఏర్పాటుచేసి, ఈ మహా సైన్యంచుట్టూ అశ్వికసైన్యాలు, విలుకాండ్ర దళాలు సర్వకాలమూ యుద్ధ సన్నద్ధులై ఉండ ఏర్పాటు చేసినాడు మహాదేవరాజు. అనేక చారదళాలు విరోధిసైన్యాల రాక తెలియజేయ ఏర్పాటు చేసినాడు.

రక్తాక్షి సంవత్సర జ్యేష్ఠ శుక్ల దశమినాడు దేవగిరిలో బయలుదేరి ఈ జ్యేష్ఠ బహుళ దశమికి ఇంకా మంజులగ్రామంలోనే ఉన్నాడు మహాదేవరాజు. ఆ రాత్రి మహారాజు ఆలోచన శిబిరంలో, సర్వసైన్యాధ్యక్షులూ, మంత్రులూ చేరినారు.

మహారాజు సింహాసనంపై అధివసించి ఉన్నాడు.

ముఖ్య సేనాపతి సింగదేవప్రభువు (మహాదేవరాజు దాయాది) "మహా రాజా! మన ఎనిమిదిలక్షల సైన్యాలలో రెండు లక్షల సైన్యాన్ని గన్నయ్యను తరమడానికి విడదీశాం. ఆ సైన్యం మంజీరానది తీరాలకు నైరుతిగా అతని సైన్యాలను తరుముతూనే ఉంది. ఇంతట్లో ఎక్కడనుండి వచ్చాడో 'గోన గన్నయ్య' అని మన సేనాపతు లందరూ చికాకు పడుతున్నారు.

మహా :- వీడు బ్రహ్మరాక్షసా పిశాచా?

భవానీభట్టు (మహామంత్రి):- మహాప్రభూ! ఈ గోన గన్నయ్యకు గజ దొంగ అని పేరుపడింది అంతామాయ, వీడు రుద్రమదేవికి సహాయంగా ఏర్ప డిన దొంగ సైన్యాలకు నాయకుడు.

సిం :- లేకపోతే సాధారణ గజదొంగతనం ఒకటీ చేయకుండా, రుద్ర మ్మపై తిరగబడిన సామంతుణ్ణల్లా పట్టి హతమారుస్తాడా?

భవా :- వీడు మన జైత్రయాత్రకు అడ్డంఅని కాదు. కాని, నేను పెట్టిన ముహూర్తానికి ఓరుగల్లుకోట ముట్టడించలేకపోయాము.

జైతుగి (ఆశ్విక సైన్యాధ్యక్షుడు):- రేపు మనం మంజీర ఏలాగు దాటడం?

సింగ:- నిర్మలనుండి మల్యాల చౌండయ్య సైన్యాలతో అడ్డుపడేట్టు ఉన్నాడు.

మహా:- సింగదేవప్రభూ! మన రెండులక్షల సైన్యాన్ని వెనక్కు రమ్మనండి. ఆ సైన్యం ఏభైవేల నావలమీద మంజీర గోదావరీ సంగమం దగ్గిర కాకుండా దక్షిణంగా గిరికోట దగ్గిర దాట ఆజ్ఞ ఇవ్వండి. ఆ దాటింపవలసిన బాధ్యత జైతగిదేవ ప్రభువుది.

భవా:- ఆ సైన్యాన్ని దాటనీయకుండా గన్నారెడ్డి ఒక ప్రక్కనుంచీ మల్యాల చౌండయ్య గోదావరి అవలిప్రక్కనుంచీ తాకవచ్చునుకాదా చక్రవర్తీ?

మహా:- అవన్నీ ఆలోచించాము భట్టోజీ! దాటే సైన్యాన్ని మేము మొదట తెలియజేసిన కోటల విధానంతో తాత్కాలికపు గంపకోటలు ఏర్పాటుచేసుకొని శత్రువు వెనకనుంచి మీదబడకుండా చూచుకోనండి.

జైతు:- చిత్తం మహారాజా!

మహా:- తక్కిన ఏభైవేల నావలలో మేము సంగమానికి ఎగువ బోధన గిరికడ దాటగలము.

సింగ:- ఈలోగా మన దేశంనుండి ఆహారపదార్థాలను తీసుకొనివచ్చేటందుకు వెళ్ళిన రెండులక్షల సైన్యం వచ్చి కలుసుకుంటుంది.

మహా:- మంజీరదాటగానే మన సైన్యాలను ఆరు సైన్యాలుగా విభజిస్తాను. ఒక్కొక్క సైన్యం అయిదారు గవ్యూతుల దూరంలో యాత్ర సాగించాలి. శత్రువు ఎదురుబడితే లెక్కచేయక ముందుకు సాగిపోయి శత్రువును చుట్టుముట్టి నాశనంచేయాలి.

శంకరదేవ (గజసైన్యాధ్యక్షుడు):- శత్రువుల సైన్యాలు తక్కువగా ఉన్నాయి అని కదా మనకు వేగవచ్చింది. ఆంధ్రసామంతులు కొందరైనా మనవైపు చేరకపోయినా ఆ రుద్రమ్మకు సాయంవెళ్ళరు. అంతవరకు లాభం మహారాజా!

౨

మంజీరానది దాటడం బ్రహ్మప్రళయమే అయినది యాదవునికి. లక్షల బలంతో నేర్పుతో మంజీరానదినిదాటి, కాకతీయుల నెగ్గినంత సంతోషము పొందెను. మంజీర దాటడంలో చౌండసేనాని ఏటి అవలనుంచి, ఏటి ఈవలనుంచి గోన విన్నయ్య శోణదేశవాహినులను చీల్చి చెండాడిరి. ఏటిలో యాదవుల పడవలను వందలకొలది ముంచినారు. గట్టుకు దిగకుండ గట్టుపైన చౌండసేనాని బలాలు మహదేవరాజు మూకలను శకలాలుగా ఖండించి వేసెను.

ఏరుదాటి చూచుకొనే సరికి దాదాపు ఎనభైవేలమంది మనుష్యులు, డెబ్బదిరెండు ఏనుగులు, రెండువేలచిల్లర గుఱ్ఱాలు యాదవులకు నష్టమయ్యెను. గాయపడినవారు లక్షకుపైగా ఉన్నారు. చాలా ఆహారపదార్థాలు నష్టమాయెను.

ఏరుదాటగానే చాండ సేనాని సేనలు వెనక్కు తగ్గిపోయాయి. గన్నారెడ్డి గజదొంగలు రెండుభాగాలై ఒకటి గన్నారెడ్డి నాయకత్వాన మరొకటి విఠలధరణీశుని నాయకత్వాన శౌణమహాదేవుని వెన్నాడించడము, అడ్డు తగలడము మొదలిడెను.

ఒక బలాన్ని నాశనంచేయవలెనని సాగినచో మహాదేవునికి ఆ బలం కనబడదు. సరేనని నిర్భయంగా సాగితే రెండవ గన్నారెడ్డి ధ్వజం అడ్డం. వెనుక నుంచి చాండ సేనాని చమువులు నిరంతరపుతాకిడి.

ఇంతలో వానలుప్రారంభించాయి. వానలో గన్నారెడ్డికి బలంఎక్కువా అన్నట్టు అతడు ప్రచండంగా విజృంభించి అడుగడుగునకు నాశనదేవతను ప్రయోగం చేస్తున్నాడు. చిన్నచిన్నఏళ్ళు, బలాలు ఉండడానికి తగిన వీళ్ళు లేకపోవడం, రోగాలు జ్వరాలు అన్నియు నిరోధాలే!

మహాదేవరాజునకు వచ్చేది వానాకాలమని తెలియును. అందుకు తగిన సన్నాహాలతోనే యుద్ధయాత్ర ప్రారంభించినాడు. కోట్లకొలది చాపలను వెదురు ఊచలనుకూడా పట్టించుకొని వచ్చినాడు. దానితో లక్షలకొలది నివేశాలు నిర్మించడం, వానలు వెలిసిన వెనుక ముందుకు సాగడం, ఈరీతిగా అంచెలుగా యుద్ధయాత్ర సాగుచున్నది. గోన గన్నారెడ్డి బలాలు, చాండుని బలాలు యాదవుసే వాహినులను నాశనం చేస్తున్నవి.

ఎప్పుడు ఓరుగల్లు చేరుదుమా, ఎప్పుడా మహానగరం చుట్టూఉన్న పాళెములన్నీ ఆక్రమించుకొని, తాను నిశ్చయించుకొన్న వ్యూహం ప్రకారము ముట్టడి సాగించడమా అని తహతహ జనించినది మహాదేవరాజునకు! నెల ముట్టడి సాగేసరికి ఆంధ్రులు కాళ్ళబేరానికి వత్తురు. ఆడదాని రాజ్యంఅంటే అసహ్యముకొలది తనతో కలిసిపోదురు.

ఈలాంటి ఆశతో ఏమాత్రమూ పట్టుదల, యుద్ధపుబిగి సడలకుండా మహాదేవరాజు ప్రయాణం చేస్తున్నాడు మహావాహినులతో.

గన్నారెడ్డి అంతకన్నా పట్టుదలతో, మాయతో, అఖండవేగంతో పిడుగులా శౌణ మహాదేవరాజు సైన్యాన్నితాకుతాడు; కొంత సైన్యం నాశనం చేస్తాడు; ఆవెంటనే మాయమవుతాడు.

గన్నారెడ్డి విధానం అర్థంచేసుకొని మహాదేవరాజు, కొన్ని కొత్త రక్షణలు సృష్టించాడు. రాళ్ళ చక్రాలున్న కొండల్లాంటి బళ్ళు కట్టించాడు. ఆ బళ్ళ పైన చిన్న చిన్న కఱ్ఱకోటలు, ఎనమండుగురు పదిమంది పట్టేవి కట్టించాడు. ఆ రథాలను ఎనిమిది ఎద్దుల జతలు లాగుతూఉంటాయి.

బండిమీద చిన్న కఱ్ఱకోట గోడలలో ఉన్న వీరులు బాణాలు వేయడానికి పెద్ద రంధ్రాలు చేయించినాడు. వీరిని సేనలచుట్టూ మహాదేవరాజు ఉంచినాడు. విరోధి కనపడగానే, శత్రువునిచూచి కోటల బండ్లు ఆపుచేయించి వానిని కోట గోడలులా చేశాడు. ఈ ఏర్పాటు గన్నారెడ్డి బాగా అర్థంచేసుకున్నాడు. యుద్ధ చమత్కృతి అంతా ఎత్తుకు పైఎత్తులు వేయుటలోనే ఉంది.

గన్నారెడ్డి అక్కినప్రగడను చూచి, "బావగారూ! ఇంతవరకు మన సైన్యాల నాశనం కాకుండా విరోధి నాశనం అయ్యేటట్లు చూస్తున్నాము. ఇప్పుడు ఈ యాదవుడు మంచిఎత్తే వేసినాడు" అని ఆలోచన చేసెను.

మహాదేవరాజు ఆరులక్షల మహావాహిని వేములవాడదగ్గర విడిసియున్నది. రెండు లక్షలసేన ఇంతవరకు నాశనమయినది. వేములవాడ చుట్టుప్రక్కల గ్రామాలన్నియు మహాదేవరాజు సైన్యాలు ఆక్రమించాయి. వేములవాడకు ఉత్తరంగా పన్నెండు గవ్యూతుల దూరములో జగతపురిలో మల్యాల చౌండ సేనాపతిఉన్న శిబిరంలోనికి అక్కినప్రగడకూడరా చౌండ మహారాజుతో మాటలాడటానికి గన్నారెడ్డి ఆ మాటలు అనగానే అక్కినప్రగడ నవ్వి "బావగారూ! మీకు గజదొంగలని ఊరికేవచ్చిందా? ఆలోచించండి ఒక కొత్తఎత్తు" అన్నాడు.

ఇంతలో వారిరువురు చౌండసేనాని విడిదిచేసియున్న మందిరము లోని కేగిరి.

3

చౌండసేనాని ఎనుబదిఏళ్ళ వృద్ధమహారాజు. కాకతీయ గణపతిదేవ చక్రవర్తి రాజ్యభారంపూని విజృంభించి, ఆంధ్రమహాదేశం అంతా కాకతీయ సామ్రాజ్యము వ్యాపింపచేసే సంవత్సరాలలో కోటవి రాజ్యభారము వహించి ఉత్తరాంధ్రభాగములలో గోదావరి రెండుతీరాలలో కోయ యాదవులు గోండులు మొదలగువారు దాడులు వెడలకుండా రక్షిస్తూ, తన చక్రవర్తితో దక్షిణదేశ యుద్ధయాత్రకు కమ్మనాటి యుద్ధయాత్రకు వెళ్ళి, యుద్ధక్రియా దక్షుడై చక్రవర్తికి కుడిభుజమై, సంకిసపురరిపు తిమిరమార్తాండ, సమరదేవేంద్ర, పెదముత్తుగండ, కోటగెలవట, దీపలుంఠక, దుష్టతురగ రేఖారేవంత, గణపతిదేవ ప్రసాదోత్తర రాజ్యలక్ష్మీ, సమాశ్లిష్ట, రుద్రేశ్వర దేవశ్రీ పాదపద్మారాధక, నిఖిల శత్రురాజమస్తక నివారణ, సకలాయుధప్రయోగకుశల, కోణదేశాధీశాది భుజబల గర్వాపహరణ మొదలయిన బిరుదాలు పొంది ముసలితనంలోకూడా ఏమాత్రమూ శక్తిసడలని మహావీరుడై భీష్మునివలె శత్రుజన భీకరుడై రాజ్యము చేయుచుండెను.

చౌండసేనాని కుమారుడు కాత్రణచమూపతి, తండ్రిప్రక్కనే నిలిచి ఉన్నాడు. గోన గన్నయ్య, అక్కినప్రగడలు మందిరములోనికి రాగానే చౌండ

సేనాపతి లేచి, త్వరితగతి గన్నయ్యదగ్గరకు వచ్చి, ఆతడిచ్చు నమస్కృతులందుకొనుచు, గాఢముగా కౌగలించుకున్నాడు. అక్కిన చాండసేనానికి జయం పలిపి వేదాశీర్వాదాలు ఒసగినాడు. వారందరు ఉచితాసనా లధివసించిరి.

చాండ :- గన్నయ్యమహారాజా! మీ తండ్రిగారు నేనంటే ప్రాణం యిచ్చేవారు. వారికి మల్యాలవంశం అంటేనే ప్రాణం. అందుకనేగా మా జ్ఞాతి గుండయ్యప్రభువుకు తమ అమ్మాయిని యిచ్చి ఉద్వాహం చేశారు.

గన్నయ్య :- మహారాజా! తాము ఇంతవృద్ధులయ్యీ మా కందరికీ సిగ్గు వచ్చే విధానంగా యుద్ధం చేస్తున్నారు.

కాటయ్య :- గన్నయ్యప్రభూ! మా నాయనగారికి వృద్ధులమైతిమే అనే విచారం పట్టుకొన్నది. చిన్నవారుగాఉంటే, శౌణయాదవుణ్ణి గోదావరి దాట నిద్దుమా అంటారు!

అక్కి :- అది నిజం కాటయమహారాజా! దేవగిరి యాదవులు చాండ మహారాజులు యవ్వనంలో ఉన్నప్పుడు దేవగిరిప్రాంతాలు దాటి ఆంధ్రదేశం వయిపు కన్నెత్తి చూశారా ఎప్పుడయినా?

కాట :- ఇంతకూ యాదవుల్ని మంజీర దాటకుండా చేయలేక పోయామని బాధపడుతున్నారు.

గన్నయ్య :- ప్రభూ! తాతయ్యగారూ అలా ఆలోచిస్తే ఎట్లా? మహాదేవరాజు నేల యీనినట్లు దండుతో వచ్చాడు. ఆంధ్రయుద్ధవిధానం బాగా గ్రహించి ఎత్తుపైఎత్తులు వేసుకువచ్చాడు.

అక్కి :- కాబట్టి మనం చేయగలిగినదల్లా యాదవుల సైన్యాలు ఎన్ని నాశనం చేయగలిగితే అన్నీ చేయడమే!

గన్నయ్య : అప్పుడు చక్రవర్తి తక్కిన యాదవ సైన్యాలను పిండి గొట్ట వచ్చునుగదా!

చాండ :- గన్నయ్యమహారాజా! మీరు గజదొంగలై ఆంధ్రదేశానికి చేసిన మేలు సకల ఆంధ్రావని యెప్పుడూ మరచిపోదు. మా మనుమరాలు మల్లాంబికాదేవిని మీ తమ్ములకు చేసికోవలసిందని ప్రార్థిస్తున్నాను. మా చిన్న మనుమరాలిని నూరనరెడ్డి ప్రభువుకు అర్పించదలచుకున్నాము.

కాట :- మేమూ మీతోపాటు దొంగలమే గన్నప్రభూ! మా అబ్బాయిలు యిద్దరు మీతో వచ్చిచేరారు.

గన్నయ్య :- మా బావగారిద్దరూ ప్రతి యుద్ధంలోనూ అప్రతిమాన శౌర్యమూ యుద్ధనిర్వహణ దక్షతా చూపించారు.

చాండ :- వారిద్దరూ నన్ను మమ్ము కలుసుకొన్నప్పుడు మిమ్మల్ని, మీతమ్ములను, చినఅక్కిన మంత్రులవారిని ఎంత మెచ్చుకొన్నారో?

గన్న :- మహాప్రభూ! అవి అన్నీ వట్టి పొగడ్తలు. లేక బావగార్లు హేళా కోళన చేసి ఉంటారు.

కాట : అవి పొగడ్తలూ కావు, హేళాకోళాలు కావు. వారిదరినీ చూచి నప్పుడు నాకు నా శైశవదశనాటి మాతంగ్రిగారి అద్భుతశక్తి జ్ఞాపకం వచ్చింది మహారాజా!

అక్క :- ఆ మహారాజు మనుమలూ, తమ పుత్రులూ! తమ పరాక్రమం లోక విదితం కాదా అండి.

చాండ :- చిత్తం. ఇక మన కర్తవ్యము.

గన్నయ్య :- ప్రభూ! ఆంధ్ర చక్రవర్తుల చల్లని పాలనంలో ఆంధ్ర ప్రజలు కాటకాలు ఎరుగరు, ఈతి బాధలు ఎరుగరు. ఎప్పుడయితే యుద్ధాలు వస్తాయో అప్పుడే కాటకాలూ వెన్నంటుతాయి. యుద్ధం దావానలం వంటిది. ఆ దావానలం చెలరేగకుండా ఎక్కడ మంటలు అక్కడ ఆర్పివేయడం ఈగజ దొంగ కర్తవ్యం అనుకున్నా ప్రజల సహాకారంలేక రాజ్యాలు సాగవు. ప్రజలు విరోధి సైన్యాలు వస్తున్నాయంటే వారికి ఏవిధమైన సహాకారం లేకుండా చేయాలి. తమ అభిప్రాయం సెలవియ్యాలి.

చాండ :- ఈ నూతనాయుధం ఎలా భావించగలిగారు ప్రభూ?

అక్కన :- బావగారు శత్రువుల నాశనంచేసే ఎత్తులు వేయడంలో కృష్ణునికే పాఠాలు నేర్పుతారు లెండి!

గన్న :- ఇంక యాదవుని బళ్ళకోట భస్మంచేయాలి. నూనెతో తడిపిన గుడ్డలు ఎండిన చితుకులు నింపి, కాడులులేని బళ్ళు ఇరవైవేలయినా తాము సిద్ధము చేయించి విరోధి వచ్చేదారిలో నేలపైకి ఆ బండ్లు నలుమూలలనుంచీ దొర్లుకువచ్చే ప్రదేశాలలో సిద్ధంచేసి ఉంచాలి. దారులలో రాళ్ళు రప్పలూ లేకుండా ఉంచాలి.

కాట :- విరోధిచారులు ఈ బళ్ళను కనిపెట్టరా మహారాజా?

గన్న :- ఈ బళ్ళు సిద్ధంగా ఉంచిన లోయలకు ఒక గవ్యూతిదూరంలో మన ఆశ్వికసైన్యాలు కొన్ని విరోధుల్ని తలపడి ఘోరయుద్ధంచేస్తూ వెనక్కు అడుగులు వేస్తూ, వేగంగా బళ్ళ వెనక్కు మాయంకావాలి. బళ్ళకు మంచి బరువు కట్టాలి. మన ఆశ్వికసైన్యాలను తరుముకువచ్చేవారి సైన్యాలమీద ఈ బళ్ళు దూకుతాయి. బళ్ళ వెనకనుంచి మన అన్నిబలాలు దూకుతవి. ఈ బళ్ళు అన్ని వేపులనుంచీ వచ్చిపడాలి.

చాండ :- బాగుంది మహారాజా! బాగుంది. అందుకనే మీరు గజదొంగలలో మేటి.

౮

ఆ శకటాస్త్ర మహాస్త్ర ప్రయోగంవల్ల యాదవుని సైన్యాలు ఏబదివేల వరకు నాశనం అయిపోయాయి. యాదవుడు కాలాగ్నిరుద్రుడై ఆంధ్రులను కాలి

క్రింద పురుగులుగా రాచివేద్దామన్నంత కోపం పొందినాడు. అయినా ఏమి చేయగలడు? ఇన్ని లక్షల సైన్యాలతో బయలుదేరకూడా ఆంధ్రుల ప్రతాపం ముందర అడుగడుక్కూ పరాభవం పొందుతూనే ఉన్నాడు. అయినా పట్టుదలతో ముందుకు సాగుతూనే ఉన్నాడు.

ఆంధ్రులతో యుద్ధం వల్లేరుమీద బండిపోకడ అని అతడు ఎప్పుడూ అనుకోలేదు. అందుకనే ఏ[illegible] నిరంతకృషిచేసి ఎనిమిదిలక్షల సైన్యము, ఇరువదికోట్ల ధనము ప్రోగుచేసినాడు. ఆంధ్రులు చక్రవర్తులు. యాదవులు మహారాజులు మాత్రము. అనేక నదీనద ప్రవాహసహితమై సస్యపూరితయై రత్నగర్భయైన ఆంధ్రమహాభూమి, చుట్టుప్రక్కలనున్న రాజులకెప్పుడూ కన్నెఱకు కారణమవుతూనే ఉండెను.

కాని ఆంధ్రులు మొక్కవోని మగటిమికల వీరులు. వాయువులైన అరచేత బట్టగల పరాక్రమవంతులు. శేముషీసంపన్నులు, విద్యాపూర్ణులు, యుగయుగాలనుండీ ఆంధ్రులు సర్వ దేశాలకు మకుటాయమానులై ఉన్నారు.

పరరాజ్యాలవారు ఆంధ్రదేశం ఆక్రమించుకొందామని ఎన్నిమార్లు ప్రయత్నం చేయలేదు? తొలుత వారు విజయాలు సాధించినా, తర్వాత ఆంధ్రులచే పరాభవం పొందారు.

తానుమాత్రం రాష్ట్రకూటులకన్న, హోయసలులకన్న, భల్లాణులకన్న గొప్పవాడా? తన తాతలు యుద్ధాలుచేశారు, నెగ్గారు, ఓడిపోయారు. యుద్ధం చేయడమే రాచబిడ్డలవృత్తి, యుద్ధవిజయమే రాచవారి గౌరవము! యుద్ధం పెదవేట. వేట లేనినాడు నరమాంస భక్షకములూ, ద్వాదశ కాటకములలో ఒకటి అయిన అరణ్య మృగములు. మానవులకు భరింపలేనట్లై ఎక్కువ యుద్ధాలు లేనినాడు మానవధర్మము కాలకూటవిషంలా పెరిగిపోతుంది అని మహదేవరాజు అనుకున్నాడు.

తన తండ్రి కృష్ణభూపతి దేవగిరి యాదవులకు తలవంపులు తెచ్చాడు. గణపతి దేవునకు భయపడి స్నేహముని తనరాజ్యం ఎల్లాగో దక్కించుకొన్నాడు. తాను యాదవుల ప్రతిభ శ్రీ మాధవునికాలంలోవలె అప్రతిమాన కాంతితో వెలిగింపజేయ లేనినాడు. తాను యాదవుడైతే ఏమి, గాదవుడైతేనేమి? ఇంతకన్న అదను తనకేలా దొరుకుతుంది? ఆడుది రాజ్యానికి రావడమా అని సామంతులంతా తిరగబడుచున్నారు. ఆంధ్రరాజ్యం చాలాభాగం కబళింపవచ్చు. తనకు లోబడ అయినవానిని నొక్కని ఓరుగల్లు సింహాసనం ఎక్కించి తాను నాటకం ఆడించవచ్చు. ఓరుగల్లులో మూడులక్షలసైన్యం; నాశనంకాగా మిగిలినది తనకు ఆరులక్షలుంటుంది. ఇక ఓరుగల్లుదగ్గర కలుసుకొనే విరోధి సామంతులు రెండుమూడు లక్షలైనా ఉంటారు. ఇప్పటికే తనతో కందూరి కేశనాయని బంధుగులు, కల్యాణీ చోడోదయుని బంధుగులు, మేడిపలి కాచయ బంధుగులు రెండులక్షలవరకు సైన్యాలను తీసుకువచ్చి చేరారు. ఇంతకన్న యుద్ధవిజయసమయం తనకు కుదరదన్నమాట నిశ్చయం. నిశ్చయం.

అగ్నిశకట ప్రళయానంతరము సైన్యము సడలకుండా కూడదీసుకొని నూతనంగా సూచీవ్యూహాలు మూడు రచించి, తన వాహినులనన్నీ ముందుకు నడిపించసాగినాడు. సేనలను తానే తిరిగి నడుపుచున్నాడు. ఏలాంటి అడ్డం వచ్చినా, దారిలోంచి తుడిచివెయ్యుచున్నారు. అత్యంత వేగంగా జైత్రయాత్ర సాగించే సేనలదారిలో పెద్ద అనీకాలైనా అడ్డగించలేవన్నాడు.

ఆనాటినుంచి మహాదేవరాజు సైన్యవేగం అడ్డగింపడానికి భయపడ్డారు గోన గన్నారెడ్డి, చౌండసేనాపతి మొదలైన వీరులు.

వేగవంతమైన నదికి ఆనకట్ట ఎవరుకట్టగలరు?

గన్నారెడ్డి మహాదేవరాజు సైన్యాలకు ముందుండడం మానివేసి, మళ్ళీ వెనుకనుండే తాకుటకారంభించాడు. అందు కొంతబలం ఏర్పాటుచేసి తానూ చౌండసేనాపతి కుమారుడు కాటచమూపతి కలసి అశ్వికదళాలను మాత్రం అపరిమితవేగంగా ముందుకు పదిహేను గవ్యూతుల దూరం తీసుకుపోయారు. ఈవచ్చే వేగంతో మహాదేవరాజు రెండుదినాలకు ఆప్రాంతాలకు చేరగలడు. ఆరెండు దినాలలో గోన గన్నారెడ్డి అగ్నికోట ఒకటి కట్టించాడు. గంధకపు ధాతువులతో అగ్నిస్తంభాలు సిద్ధం చేయించి, అవి అక్కడక్కడ మూడు గవ్యూతుల పొడుగునా అర్ధగవ్యూతి మందమున పాతివేయించినాడు. ఆ అగ్నికోటకు ఈవలావల తానూ కాటయసేనాపతి అశ్విక దళాలతో పొంచుండినారు.

మూడవనాడు విరోధుల బలాలు చేరువకు రాగానే, ఆ అగ్నిస్తంభాలు అంటించినారు గన్నయ్య అశ్వికులు. పొగలు మంటలు ఆకాశంకప్పినాయి. ఈ సందుదొరకని అగ్నికుడ్యాలూ, భరింపరాని వాసనగల పొగలుచూచి, అతివేగంగా చొచ్చుకువచ్చే మహాదేవరాజు వాహినులు ఆగిపోయినవి. మహాదేవరాజు తన భద్రగజంపై అధివసించి, ఆ దృశ్యంచూచి, విరోధిని మెచ్చుకుంటూ సేనలకు అగ్నిచక్రవ్యూహం రచించి నెమ్మదిగా వెనకకు జరిపించినాడు.

అప్పుడు గోన గన్నారెడ్డి ఒకవైపునుంచీ, కాటసేనాపతి ఒకవైపునుంచీ ఆ వ్యూహ బంధాన్ని ఛేదించసాగినారు. ఇంతలో వెనకనుంచి విఠలధరణీశుడు చౌండసేనాని, సూరపరెడ్డి మహాదేవుని తాకినారు.

ఒక దినమంతా మహాయుద్ధం జరిగింది. సాయంకాలానికి అగ్నులు చల్లారెను. వెంటనే రాత్రయినాసరే సైన్యం ముందుకు సాగిపొండని మహాదేవరాజు ఆజ్ఞయిచ్చాడు. సేనలలో ఏబదివేలమంది విగత జీవులయ్యారు.

ఆ వేగం వేగంతో మహాదేవరాజు నాలుగుదినాలలోవచ్చి, ఓరుగల్లు ముట్టడించినాడు. ఓరుగల్లుచుట్టు ఒక ఇల్లుగాని గ్రామముగానిలేదు. మరికి గోతులూ, మండే ఊళ్ళూ ఉన్నవి. అనుమకొండ మట్టియవాడలు పూర్తిగా సుర్యరక్షితములై శత్రువుల రాకకు సిద్ధముగా ఉన్నవి.

౫

“ఓరుగల్లు నగరం ముట్టడించిన మగవాడేడీ? ఎవరయ్యా కన్నులు తెరచి కాకతీయమహాసామ్రాజ్య ముఖ్యనగరం తేరిపార చూడగలడా? యాదవుడా? వానికి దుర్యోగము మూడినది” అని మహాంధ్ర ప్రజలాడుకొనజొచ్చిరి.

గ్రామ గ్రామాలలో ఆంధ్ర రెడ్డివీరుల కందరికి రక్తము పొంగిపోయినది. చక్రవర్తి శ్రీ రుద్రదేవి వలదని ఆజ్ఞలు గ్రామాలలో సాటింపు చేయడం వల్ల, రైతుబిడ్డలు కత్తులు తీయలేదు. ఆంధ్రక్షత్రియులైన రెడ్లు, పంటవారు, మున్నూరు కాపులు, ముదిరాజువారు పళ్ళు పటపట కొరికి, తమ ఇళ్ళలో పూర్వకాలమునుంచి ఉన్న ఇరుమొనల ఖడ్గాలు, ఖడ్గమృగచర్మపుడాళ్ళు, భల్లాలు తీయవలసిందే కాని అలా ఎవ్వరు యుద్ధసన్నద్ధులు కావద్దని చక్రవర్తిని ఆజ్ఞ!

ఆంధ్ర శూద్రులైన చాకలివారు, మంగలివారు, గొల్లలు, ఉప్పరులు, కుమ్మరలు ఆంధ్రారణ్యజులైన బోయులు, కోయలు, ఆనాదులు, కోదులు, చెంచులు, మాలలు, మాదిగలు ఆంధ్ర వైశ్యులైన శ్రేష్ఠులు, ఆంధ్ర బ్రాహ్మణులైన మంత్రులు, వేదవేదాంగ పండితులు ఆంధ్ర శిల్పబ్రాహ్మణులైన పంచానులు, ఆంధ్రమతముల గురువులు. శైవులు, జంగములు, ఆరాధ్యులు కాలాముఖాచార్యులు, వైష్ణవులు, బౌద్ధులు, జైనులు అందరు ఆంధ్ర చక్రవర్తిని అయిన శ్రీ రుద్రదేవిపై కత్తికట్టివచ్చిన యాదవుని ఖండఖండాలుగాచేయ ఉగ్రులై పోయారు.

గ్రామాలలోకి యుద్ధం ఎప్పుడు రాదు. ఆర్యనాగరికత, అసుర నాగరికత విజృంభించిన పూర్వయుగాలనుంచీ ఎప్పుడు యుద్ధానికీ, భారతీయగ్రామానికీ సంబంధం కలుగలేదు. యుద్ధస్థలము ఇరువాగులవారు నిర్ణయించుకొని యుద్ధము చేయుదురు. కోటలచే రక్షింపబడే గ్రామాలను మాత్రము ముట్టడించుటకద్దు.

రుద్రమదేవి మహాదేవుని గోదావరీతీరంకడ ఎదురుకుందామని చూచింది కాని మహాదేవుడు ప్రతిష్ఠానపురంకడనే గోదావరి దాటడంచేత ఆ ప్రయత్నము మానుకున్నది. యాదవుడు అఖండ బలాలు కూర్చుకొని వస్తున్నాడు. దారిలో ఎదుర్కొనుట ఓటమిని ఎదుర్కొనుటే అని శివదేవయ్యమంత్రి ఆ ప్రయత్నము మాన్పినాడు.

గోన గన్నారెడ్డి తనసైన్యాలు చాలకపోవడంవల్ల శత్రువును కొలది కొలదిగా నాశనంచేస్తూ చీకాకుపెట్టుచు ఆహారపదార్థాలు అందుబాటు లేకుండ చేస్తూ ముట్టడివదలుకొని పారిపోయేటట్లు చేయాలని సంకల్పించుకొన్నాడు.

తన యావత్తు సైన్యముతో మహాదేవరాజును వెంటాడి గన్నారెడ్డి కలిగించిన నష్టము ఇంతంతకాదు. అతని సైన్యాలకు మల్యాలవారి సైన్యాలు తోడయ్యాయి,

ముట్టడి ప్రారంభించగానే, కంపకోటలోనుండి మహాదేవరాజును నిశిత బాణవర్షము ఎదుర్కొన్నది. మహాదేవరాజు ఆ మహానగరపు కోటగోడలను చుట్టి చూచివచ్చెను. కంపకోటచుట్టు ఉన్న కందకము చిన్న ఏరులా ఉన్నది.

కంపకోటకు చిన్నచిన్న బురుజులున్నాయి. కంపకోటకు అర్ధగవ్యూతి దూరాన మహాదేవరాజు సైన్యాలు ఆగినాయి. వెదురు, పేము, ముండ్లకంపలు, పేడతో, గంధకంతో ఆకోటగోడ నిర్మిత మైనది.

వీరులు కంపకోట పైనుండి యుద్ధంచేయరు. కంపకోట వెనకతట్టున ఉన్న బురుజులమీద నుండి మేటి విలుకాండ్రు శత్రువును చీకాకుపరుస్తారు. ఆ బురుజులూ కంపతోనే నిర్మిస్తారు.

శత్రువులకు కంపకోటలంటేనే భయము. కంపకోట గోడల వెనుక నుండీ, బురుజుల మీదనుండీ శత్రువులను బాణాలచేతా, శిలాప్రయోగాలచేతా, అగ్నివర్షంచేతా చీకాకుపరుస్తూ ఉంటారు. ఒకవేళ కంపకోట పట్టుబడుతుందని భయంకల్గితే ఆకోటను కాల్చి తమ నగరంలోనికి చేరుకుంటారు.

మహాదేవరాజు కంపకోటచుట్టు అర్ధగవ్యూతి దూరంలో ఇరువది చిన్న కోటల నిర్మాణానికి తలపెట్టి పనిప్రారంభించెను. ఈ ఇరువది కోటలను కలుపుచు ఒక చిన్న గోడ నిర్మాణం చేయించసాగాడు. ఆ గోడకు ముందు పెద్ద గొయ్యి. ద్వారాలకు ముందుమాత్రం దారులు.

కోట ముట్టడి యంత్రాలు దూలాలు, గొలుసులు మొదలయినవి బళ్ళ మీద వచ్చినవి తీసి వానిని కూరుస్తున్నారు. వెదురుతో పేముతో అల్లిన పెద్ద దడులను ఉప్పునీళ్ళలో ఊరవేసిన తోళ్ళు బిగిస్తున్నారు. ఆ దడులే యుద్ధం సాగినవెనక కోటగోడల దగ్గరకు వెళ్ళేవారిని అగ్నిబాణాలనుండి, రాళ్ళ వర్షమునుండి రక్షిస్తాయి. ఆ దడుల నిలబెట్టేందుకు సన్నదూలాలు సిద్ధమైనవి.

ఏనుగులకు కవచాదులు సిద్ధమవుచుండెను. ఏనుగులమీద కోట అంబారీలు సమకూరుస్తున్నారు. గుఱ్ఱపు దళాలను రక్షించే పొడుగుడాళ్ళు బళ్ళలో నుంచి దింపుతున్నారు. యుద్ధవీరులు, యుద్ధనాయకులు, దళపతులు, అశ్వపతులు, గజపతులు, ముఖ్యపతులు నివసించే శిబిరాలు సిద్ధమౌచున్నవి. నగరపు కోటచుట్టు కొలత పదిహేను గవ్యూతులున్నది. ఆ కొలతచుట్టు అర్ధగవ్యూతి నుండి ఒక గవ్యూతి మందముగా మహాదేవరాజు సైన్యము విడిసినది.

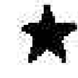
సేనలకు సరిపోవు ఆహారసామగ్రులు ఉంచడానికి దండుమధ్య అక్కడక్కడ కోటగృహాలు నిర్మించారు. వానికి ఇరువది అంగల దూరములో అయిదు వేల పచనగృహాలు నిర్మించారు. పచనగృహాలకు నూరు అంగల దూరములో వైద్యాలయాలున్నాయి. అశ్వికశాలలు, గజశాలలు వైద్యాలయాలకు నూరు అంగల దూరములో ఉన్నవి. ఆపైన సేవకుల పాకలు, పందిళ్ళు, ఆపైన స్కంధావార రక్షణపు కంపకోటలు.

నాశనమైనంత నాశనంకాగా, మహాదేవరాజు సేనలలో అయిదు లక్షల వీరు లున్నారు. దేవగిరినుండి బయలుదేరినవారు ఎనిమిది లక్షలు.

సేవకులు, వర్తకులు, బండ్లుతోలువారు, దాసీలు, వైద్యులు, మాంత్రికులు, చాకలివారు, మంగలివారు, వంటచేయువారు, ఉప్పరులు, బోయీలు, బళ్ళుతోలువారు, సూతులు మొదలయినవారు మూడు లక్షలున్నారు. ఈ మహాజనము నంతటిని చూచికొని తాను వేసిన పథకమురీతిగా అన్నియూ జరగడము చూచి మహాదేవరాజు జయము తనదేనని ఉప్పొంగిపోయినాడు.

తన స్కంధావారమంతా తిరుగుచూ అన్నివిషయాలు స్వయముగా మహారాజే కనుగొనుటచే వీరులకు, సేనాధిపులకు, సేవకులకు నిర్వచింపలేని సంతోషం కలిగింది.

మహాదేవరాజు వచ్చి మూడుదినాలయింది. ఇంతవరకు ఓరుగల్లులో అలికిడిలేదు. స్కంధావారం బయటా అలికిడి లేదు.

ఏకాదశగాథ

శివదేవయ్య

౧

వచ్చిపడ్డాడు మహాదేవుడు. అతని పుట్టడివేళకు ముహూర్తము కట్టి శివదేవయ్య విప్పారిన మోములో, చిరునవ్వుతో తల పంకించాడు. శివదేవయ్య విశ్వేశ్వరశంభువునకు శిష్యుడు. గణపతిరుద్రదేవ చక్రవర్తికూడా విశ్వేశ్వరశంభువునకు శిష్యుడు. విశ్వేశ్వరశంభువు గోళకీ మఠాధిపతి. వంగదేశ మండలి దక్షిణ రాఢామండలంలోని పూర్వగ్రామ నివాసి. విశ్వేశ్వరశంభువు గోళకీమఠాధిపతులలో నేడవవాడు. గోళకీమఠము లకులేశ్వర సంప్రదాయానికి చెందిన మఠము. లకులేశ్వరుడు మాళవుడు. ఆంధ్ర శైవాగమవేత్త అయిన అమరేశ్వరుని శిష్యుడు. అమరేశ్వరుడు క్రీస్తుశకారంభమునందు ధాన్యకటకమునకు అనతిదూరంలో కృష్ణాతీరంలో ఉన్న అమరేశ్వర మహాక్షేత్ర నివాసి. వీరిరువురు సాక్షాత్తు శివుని అపరావతారులనే ప్రతీతి.

అమరేశ్వరము నిర్మించినది దూర్వాసమహర్షియట. ఆ మహర్షి పాశుపతము, కాలాముఖము అని పేరుపొందినది. అతి పురాతన శైవ సంప్రదాయము ఆంధ్రదేశమునందు నిర్మించెను. ఈ సంప్రదాయము సింధునదీ తీరాన క్రీస్తుపూర్వం ఆరువేల సంవత్సరములపైనుండి వర్ధిల్లివున్నది. అది వేదములంత ప్రాచీనమని మహర్షులంటారు. సింధుతీరాసురులు కృష్ణాగోదావరీ తీరాలకు వలసవచ్చినప్పుడు తమతో ఈ శైవ సంప్రదాయాన్ని కూడా తీసుకొనివచ్చి కడలిపురంలో కృష్ణపురంలో, కురంగపురంలో, అమరేశ్వరంలో, శ్రీశైలంలో ద్రాక్షారామంలో, మంత్రకాళేశ్వరంలో, పట్టీశ్వరంలో మఠాలు ఏర్పాటు చేసిరి.

అలాంటి మహోత్తమ సంప్రదాయానికి చెంది, గోళకీ మఠాచార్యుడైన శివదేవయ్య మంత్రి ఆంధ్రారాధ్య నియోగి బ్రాహ్మణుడు. ఈ గోళకీమఠం మొదట స్థాపించినది సద్భావశంభువు. ఈయన శిష్యుడు సోమశంభువు. ఈ మహాశైవుడు అనేక గ్రంథాలు రచించి ప్రఖ్యాతి కన్నాడు. ఈయన శిష్యుడు వామశంభువు. ఆయన శిష్యుడు శక్తిశంభువు. శక్తిశంభువు శిష్యుడు కీర్తిశంభువు. వీరి శిష్యుడు విమలశంభుడు. ఆయన శిష్యుడు ధర్మశంభువు. ధర్మశంభువు శిష్యుడు విశ్వేశ్వరశంభువు.

ఈ గోళకీ సంప్రదాయానికి మొదటి మఠము హిమాలయపాదమైన గోమతీతీర త్రిపురి మహానగరము. ఈ మఠము త్రిపురికి దాపుననున్న గోళకి

కొండపై ఉండేది. కాబట్టి గోళకి మఠము అని పేరువచ్చుకొన్నది. ఈపాశుపత మతము శుద్ధ శైవము. శుద్ధశైవమతానికి వీరశైవమతానికి చాలా తేడాలుండేవి.

శివదేవయ్య దేశికులు మహాకవి. తెలుగు నుడికారం అమృత ప్రవాహాలు కట్టే పురుషార్థసారమను నీతిగ్రంథం రచించారు. ఈ మహాభాగుని గురించే తిక్కన మహాకవి,

"వసుమతీనాథయాత్ర డీశ్వరుడుగాని
మనుజమాత్రుడు గాడు పల్కులు నితని
యనుమతంబున నీవు రాజ్యంబు నేలు"

అని పాడియున్నారు.

విశ్వేశ్వర శంభువు పరమ శివునివలె గణపతిదేవచక్రవర్తి మహానగరం దాపున నిర్మింపబడిన మఠమధ్యమందు అష్టస్తంభ మండపంలో బంగారు సింహాసనంపై వ్యాఘ్రాజినంపై అధివసించి జటామకుటకిరీటులై, రుద్రాక్షహారాలు ధరించి అపరశంభువై తేజస్సుతో వెలిగిపోతూ శైవ వేదాంతరహస్యాలు శిష్యులకు సర్వకాలమూ ఉపదేశిస్తూ ఉండెను.

విశ్వేశ్వర శంభువు శివసాయుజ్యం పొందినప్పటినుండి గోళకీ మఠానికి ఎనిమిదవ గురువు శివశంభువు అయ్యెను. ఈయన ఎన్నో దానశాసనాలు త్రిపురాంతకాది దివ్య క్షేత్రాదులయందు వేయించినాడు.

మహాదేవరాజు సకల భారతావనికీ తలమానికమైన ఓరుగల్లు మహాపురాన్ని ముట్టడించినాడన్న మొదటివార్త తెలిపిన తన శిష్యునకు బంగారు తాపడం చేసిన నూటఎనిమిది పంచముఖ రుద్రాక్షలుగల తావళాన్ని శ్రీ శివదేవయ్య దేశికులవారు బహుమానమిచ్చినారు. ఇది శుభవార్తయా అని ఆ శిష్యుడు సందేహించాడు. ఆ శిష్యుని మోముపై ప్రత్యేకమైన ఆశ్చర్యకాంతులు పరిశీలిస్తూ శివదేవయ్య దేశికులు చిరునవ్వు నవ్వి,

"ఆశ్చర్యం ఎందుకోయీ! యాదవులు కాకతీయ సామ్రాజ్యంపై దండెత్తడానికి ఇదే తుది పర్యాయం. ఇంకొక్క నూరు సంవత్సరాలవరకు ఈ మహానగరంపై ఎవ్వరూ దాడిచేయలేరు" అన్నారు.

శిష్యుడు :- మహాదేవరాజు దండెత్తకుండా ఉంటే?

శివ:- ఇంకెవరో ఒకరు దండెత్తితీరుదురు. ఈపట్టు ఈ మహానగరాన్ని ఇంకొకరు ముట్టడిస్తే ఈ నగరప్రాణం కడగట్టుతుంది.

శిష్యుడు :- ఎన్నాళ్ళు జరగగలదు గురుదేవా?

శివ :- ఎన్నాళ్ళు జరిగినా భయంలేదు. విరోధికి ముట్టడి సాగినకొలదీ నష్టం.

శిష్య :- అది అనుభవ విరుద్ధముకాదా దేవా?

శివ :- అనుభవ విరుద్ధం అంటావేమి? నీకేముంది అనుభవము? ఎన్ని ముట్టడులు చూచావు?

శిష్యుడు :- ముట్టడులను గూర్చి విన్నాను గురుదేవా

శివ :- ఓయి వెఱ్ఱివాడా! ముట్టడించినవాడు, ముట్టడింపబడువానికి లోకువ. అతని బలం ఎక్కువ నాశనం అవుతూ వుంటుంది. అదిన్నీగాక తన దేశం వదలి ఎంతోదూరం వచ్చి ఉండడంచేత ఎక్కువ నష్టానికి పాలవుతాడు. అలాంటివాణ్ణి ఓడించి తరమగలిగితే. వాడు మరెప్పుడూ తలెత్తుకోలేడు.

శిష్య :- చిత్తం!

శివ :- చిత్తమేమిటి వెఱ్ఱివాడా! రాజకీయాలు అతిగహనంగా ఉంటవి. మల్యాలగుండయ కాటయల సేనలు అసాధారణాలు. అందరికన్న ప్రళయమే అయిన గోన గన్నారెడ్డి ధాటికి ఈ నీచుడు నిలువవద్దూ? అవన్నీ అల్లాఉంచి రుద్రమదేవి యుద్ధ నిర్వాహణశక్తి అప్రతిమానం. ఆమె అపరాజితాదేవి! ఆమె ధైర్యమూ, స్థైర్యమూ కళ్ళారా చూడటము లేదటయ్యా!

శిష్య :- చిత్తం మహాప్రభూ!

శివ :- ఇంకో రహస్యం ఉంది. ఇదివరదాకా శ్రీ రుద్రదేవ చక్రవర్తి విరోధులను, ఇతరులను ఓడించి నాశనం చేశారు. ఇప్పుడు ఈ చక్రవర్తినియే స్వయంగా యుద్ధనాయకత్వం వహించి, లోకానికి స్త్రీశక్తి అకుంఠితమని చాటబోతున్నది. ఇంతటితో స్త్రీలు ఎందుకూ పనికిరారు, వారికి రాజ్యార్హత లేదనువాదంచే శుష్కజీవులమాట వ్యర్థం కాబోతున్నది.

శిష్య :- గురుదేవా! మూర్ఖుణ్ణి నా అపచారం మన్నించండి.

శివ :- నీ అపచారానికి ప్రాయశ్చిత్తము, నువ్వు శివభక్తులైన గణాచారులలో చేరి, కోట వెలుపలి వార్తలు నాకు తెలియచేస్తూ ఉండడమే!

౨

శివదేవయ్యమంత్రి రథమెక్కి నగరరక్షణపు ఏర్పాట్లు ఏలా ఉన్నాయో చూడడానికి వెళ్ళాడు. ఆయన భటులు, శిష్యులు, పండితులు, సేనాధికారులు కొలుస్తూఉండగా సరాసరిగ తూర్పుద్వారం దగ్గరకు పోయినారు. అక్కడే పరాశక్తి అపరావతారమై పురుషవేషంతో, కవచాదులతో ఉత్తమాశ్వంఎక్కి అంగరక్షకులు, ముఖ్య సేనాధికారులు, సచివులు కొలువ రుద్రదేవి దర్శనమైనది. అందరు తమతమ వాహనాలదిగి గురుదేవులకు నమస్కారంచేసి ఆశీర్వాదాలు పొందారు. శ్రీచక్రవర్తిలో తంత్రపాలుడు ప్రోలరాజు ఉన్నాడు. ప్రోలరాజు కుమారులు ఎక్కినాయుడు, రుద్రినాయుడు, పినరుద్రినాయుడు, పోతినాయుడు అనే నల్వురు అంగరక్షకులుగా ఉండిరి. వల్లయ నాయకుడు అశ్వరక్షకుడుగా ఉండెను. మారంరాజు, ప్రోలంరాజు, దారపనాయుడు, మారినాయుడు కవచరక్షకులుగా ఉండిరి.

మొదటి కోటయైన కంపకోటను రక్షింప ప్రసాదాదిత్యనాయుడు తన వంతుగానూ, రెండవ మట్టికోటను రక్షింప చాళుక్య వీరభద్రుడు తనపైననూ వేసుకొన్నారు. మూడవ రాతికోటను రక్షింప జాయప సేనానిని చక్రవర్తిని నియమించెను. లోని నగరుకోట రక్షింప చాళుక్య మహాదేవరాజు నియమింపబడినాడు.

ప్రసాదాదిత్యుని పుత్రుడైన రుద్రసేనాని నగరపాలకుడుగా, తూర్పు ద్వారాల రక్షకుడుగా ఏర్పాటయ్యెను. నాగచమూపతి పడమటి ద్వారాల రక్షకుడుగా, పైకిపోయే సేనలకధిపతిగా నియమితుడైనాడు. మున్నూరు కాపు కులజాలు, సకల సేనాపతి పట్టసాహిణి, పడికము బొప్పదేవ మహారాజు ఉత్తరపు ద్వారాలకు కోటలలోని సైన్యాల కాయుధాలు అందించుడానికి ఏర్పాటయినాడు. దక్షిణపు ద్వారాలకు, సేనల భోజనాదికాలకు బెండపూడి ప్రోలయ మంత్రి నియమితుడైనాడు.

భూమికోటకు ఎనిమిదిగవనులు. ఒక్కొక్క దిక్కుకు రెండు రెండు గవనులున్నాయి. పదునెనిమిది దిడ్డు—మూలకు మూడు, దిక్కుకు ఒకటి, తూర్పునమాత్రం మూడు చొప్పున—ఏర్పాటు చేయించినది రుద్రమదేవి.

గంపకోటకు గవనులు నాలుగు, దిడ్డు ఎనిమిది ఉన్నవి. రాతికోటకు గవనులు నాలుగు దిడ్డు ఎనిమిది చేర్చినదామె. రాతికోటకు లోతట్టున సోపానాలు పెట్టించినది. రాతికోట అలంగముమీద బంధువులైన వీరవరులు కాపున్నారు.

పిల్లలమర్రినుంచి వచ్చిన రేచర్ల బేతియ బంధువులైన వెలమవీరులు గంపకోట కావలికాచుచుండిరి. వారికి బాసటగా గార్లనుంచి వచ్చిన రేచర్ల వీరులుండిరి. బుక్క మాచయరెడ్డి గద్వాల సామంతుడు తన సైన్యాలతో మట్టికోట తూరుపు గోడపై ఉత్తరువుదిక్కున ఉండెను. గురుగుంట సోమప్పనాయకుడు మాచయరెడ్డి దక్షిణంగా ఉండెను. గోపిరెడ్డి అమరచింతేశ్వరుడు ఆయనకు దక్షిణంగా ఉండెను. చక్రవర్తిచే అనుజ్ఞాతుడైన వృద్ధుడయిన జన్నిగదేవసాహిణి తన రాజ్యం అంబయ దేవునికి అప్పగించి వీరులతో మట్టికోట దక్షిణ పశ్చిమ కుడ్యములపైన బురుజులపయిన నిలచినాడు.

కందనోలు ప్రభువు ముప్పడిప్రభువు మట్టికోటకు ఈశాన్యదిశను బురుజులపై నిలిచినారు. రాతికోటకు లోతట్టున ఇటుకకోట కట్టించినాడు చాళుక్య వీరభద్రుడు.

కొమ్ము ఒక్కంటికి ఇద్దరు, బురుజుకు ఏబదిమంది, దిడ్డికి నూర్వురు, గవనులకు ఏనూర్వురు వీరులు నిలచిరి. అంగకు ఇద్దరు ముందువరసను, వారికి బాసటగా ఎనమండుగురు వెనకను ఉన్నారు.

కోటద్వారాలన్నీ గడచి చక్రవర్తియు, శివదేవయ్యమంత్రీ, చాళుక్య

వీరభద్రుడూ, అంగరక్షకాదులూ, ఘట్టికోటకుపోయి, గోడఎక్కి విరోధుల పటాటోపాలన్నీ చూస్తూ సాయంకాలానికి తిరిగి నగరులు చేరినారు.

రుద్రదేవి శివదేవయ్య పాదాలకు సాగిలబడి ఆశీర్వచనంపొంది నగరులోనికి పోయినది. అన్నమదేవి మహారాజు నగరానికి పదిగవ్యూతుల దూరంలో ఉన్నాడన్న సమయంలోనే రుద్రదేవి ఆలోచనమీద పురుషవేషం వేసికొని, మల్లికకు పురుషవేషంవేసి ఎక్కడికేని వెళ్ళిపోయెను.

ముమ్మడాంబికాదేవి కూడా పురుషవేషం వేసికొని చక్రవర్తికి కుడిచేయిగా ఉండటానికి ఉబలాట పడుతున్నది. అందుకు చక్రవర్తి ఆజ్ఞ ఈయలేదు. ఆ కారణంవల్ల ముమ్మడమ్మకు ఎంతో కోపంగా ఉన్నది.

రుద్రదేవి లోపలికివెళ్ళి కవచాదులు, వస్త్రాలు ఊడ్చి, స్త్రీవస్త్రాగులు ధరించి పూజకు కూర్చున్నది. పూజముగించి 'ఈ యుద్ధ పర్యవసానం ఏమవుతుందా' అని ఆలోచనాధీనయై భోజనం చేస్తున్నది. ఆమె ప్రక్కనే భోజనం చేసే ముమ్మడాంబిక మూతి ముడుచుకొని భోజనం ఏలాగో చేస్తున్న విషయం కొంతసేపటికి కాని రుద్రదేవి గ్రహించలేక పోయింది.

రుద్ర :- చెల్లీ! ఏమిటాభోజనం?

ముమ్మ - నా చక్రవర్తి నన్ను ఆజ్ఞాపిస్తే నేను ఎక్కువ తినవచ్చును. కాని అది నాలో ఇమడగలదని అనుకోను.

రుద్ర :- అంతకోపంవస్తే ఏమి చెప్పను? నేను మగవీరునిలా తిరిగి తెచ్చుకొనే అపయశం చాలదూ?

ముమ్మ :- నన్నంటే అనండి, మిమ్మల్ననుకొని అబద్ధమాడకండి.

రుద్ర :- సరే, నీకు అంతకోపమైతే నాతో రావచ్చును. కోటలుదాటి వెళ్ళి యుద్ధం చేయవలసి వస్తోఉంటుంది. అలాంటప్పుడు...

ముమ్మ :- అన్నాంబికను ఎల్లా పంపించారు?

రుద్ర :- అన్నాంబిక విషయమూ, నీ విషయమూ ఒకటేనా చెప్పు? అన్నాంబ గన్నారెడ్డిని ప్రేమించినది. ఆమెకు ఏది అడ్డమైనా లెక్కచేయ్యదు.

ముమ్మ :- నేను మిమ్మల్ని ఒకనాడు సర్వసృష్టికన్నా ఎక్కువగా ప్రేమించాను. మీరు ఆడవారుకావటం నాదా తప్పు?

రుద్ర :- సరే! సరే! నాకన్న తక్కువగా ప్రేమించేవ్యక్తి ఇక ఎవరు?

ముమ్మ :- అప్పుడు మీతో ఉండాలనే కోరనుగదా!

రుద్ర :- అయితే త్వరలో అలాంటి పెద్దమనిషిని వెదకాలి.

ముమ్మ :- వెదకేవరకూ మీతోనే ఉండనివ్వండి!

రుద్ర :- ఏమితంటా తెచ్చిపెట్టావు?

ముమ్మ :- నేను తంటా తెచ్చిపెట్టేదాన్నయితే నన్ను ఎందుకు పెళ్ళి చేసుకొన్నారు మగవేషంలో?

రుద్ర :- నీ బాధ్యత నా ఒక్కరిదే కాదు శాస్త్రీ!

ముమ్మ :- దేశంలో అందరిమనుష్యులదీ మీ బాధ్యత కాదా? అయినా మీరు ఎందుకు యుద్ధంలో నాయకత్వం వహిస్తున్నారు?

రుద్ర :- రాజు అల్లావహిస్తుండాలి!

ముమ్మ :- రాణులు మాత్రం బాధ్యత వహించనక్కరలేదు కాబోలు!

3

రుద్రదేవి తన సేనాపతుల సందరిసి, ఆ రాత్రి తన ఆలోచనా మందిరానికి పిలిపించింది.

"మీరు ఆంధ్రవీరులు. పగఅను పన్నియ్యని మేటి శూరులు. విరోధిని పూర్తిగా ఓడించడానికి నెల దినాలకన్న ఎక్కువకాలం పనికిరాదు. పది దినాలలోపుగా మనం విజయం పొందగలం అని నేననుకోను?"

"మన యుద్ధవిధానం మనకోటను రక్షించుకోటంకాదు అని మీరు నిస్సందేహంగా నమ్మండి. శత్రువును సర్వనాశనంచేసి ఓడించడమే మన కర్తవ్యము. అది ఒక్కటే మన ధర్మము. మన కోటబలం అందుకే ఉపయోగపడాలి.

"ఒక్క నిమేషము శత్రువునకు విశ్రాంతి తీసుకునే వ్యవధి ఈయకూడదు. గవనులు, వెడలి వారిపైబడి నాశనం చేస్తూఉండడము, వారి ఒత్తిడి ఎక్కువైతే కోటలోకి వచ్చివేయడము! అన్ని గవనులనుండి ఒక్కసారి ముందుకు దుమికి వెనక్కు రావడం. ముందుకు పోతే జాగ్రత్తతో పోవాలి!

"ఈనాటికి మూడవదినం శత్రువులను గంపకోటకడకు రానిచ్చి, పోరు మంచి పట్టుగాఉన్న సమయంలో గంపకోట అంటించాలి. అంటించేముందు తక్కిన సైన్యము మట్టికోటలోనికి వచ్చివేయాలి! అగ్నిహస్తులుమాత్రం అగ్నిముట్టించి లోపలికి వచ్చివేయండి! శత్రువు రక్షణకోసం వెనక్కు తగ్గగానే అగ్ని ఆరిపోయే సమయంలో అన్ని సింహద్వారాలనుంచి, దిడ్డినుంచీ లక్షమంది పైపరికి శత్రువును చీకాకు పరచండి. శత్రువుబలం ఎక్కువ అయ్యే విషయం మేము కోటగోడమీదనుంచి చూచి మహాశంఖాలు ఊదిస్తాము. శంఖాల ధ్వని విని నెమ్మదిగా వెనక్కు అడుగు వేయండి. పైకివెళ్ళే సైనికులందరూ శిరస్త్రాణాలపైన ఎఱ్ఱతలపాగాలు చుట్టుకోనండి. మన సైనికులు గోడదగ్గరకు వస్తూవుంటే శత్రువు మాబాణపువేతపు రాగానే బాణవర్షం కురిసి ఆపుతాము. మన సైన్యం నిలబాటుచేసి, శత్రువును రెండవసారి తలపడండి. అప్పుడు మహాభేరీలు మేము మ్రోగించగానే ప్రతి సైనికుడు లోపలికి వచ్చివేయవలసిందని మాఆజ్ఞ! ఈలోగా ఆసమయంలోనే ఉభయమల్యాల సైన్యాలు గన్నారెడ్డి గజదొంగలు వెనకనుండి శత్రువులపై ఒత్తిడి ఎక్కువ చేసేందుకు మాఆజ్ఞ అక్కినాయక ప్రభువు మనవారికి అందిస్తాడు గాక!"

అని చక్రవర్తి గంభీర వచనాలతో సేనాపతులకు తెలియజేసి సభ చాలించినారు.

ఆ మరునాడు ముమ్మడమ్మను వీరోచిత వేషం వేసికొమ్మని తనవెంట తీసుకొని శివదేవయ్యమంత్రిని దర్శించడానికి పోయి వారు తమ తపోమందిరంలో ఉండగా దర్శించి సాష్టాంగ నమస్కారాలాచరించింది చక్రవర్తిని. అంగ రక్షకులు ఆదేశికుల నగరానికి సింహద్వారం కడనే ఉండిపోయినారు.

తపస్సు చాలించి ఆ పరమ మాహేశ్వరుడు, పరమ మాహేశ్వరి అయిన చక్రవర్తినిని, ముమ్మడమ్మను ఆశీర్వదించి "మహారాజా! మీరు నిశ్చయించిన ప్రథమయుద్ధ ప్రయోగము అమోఘమైనది. దానివల్ల శత్రువుకు కలుగబోయే నష్టము అపారము. మీరే దర్శింతురుగాక! లోకంలో ఆడువారి కులపతిత్వం ఎందుకు మహర్షులు తీసివేశారో!" అన్నారు.

రుద్రదేవి :- గురుదేవా, స్త్రీకి కులపాలకత్వం మహర్షులు ఊరికే తీసివేశారంటారా? ఆలోచించే తీసివేశారు. ఎప్పుడు యుద్ధం జరుగుతోన్నదని విన్నా గజగజ వణకిపోతాను.

శివ :- పిల్లవానికి ముల్లు గుచ్చుకుంటే తల్లి తీసివేయగలదా?

రుద్ర :- తప్పక తీసివేస్తుంది!

శివ :- పిల్లవానికి బాధ అని ఊరుకోరాదూ?

రుద్ర :- కత్తిపుచ్చుకొని కుమారునకైనా శస్త్ర చికిత్స చేయగలదా బాబయ్యగారు?

శివ :- పాము కరిస్తే, విషం పీల్చివేయవలసి ఉంటే తన ప్రాణనష్టాని కన్నా వెరవకుండా పీలుస్తుందికాదా తల్లి.

రుద్ర :- తన ప్రాణాన్ని అర్పించడానికి స్త్రీ ఎప్పుడూ సిద్ధమే!

శివ :- తన కొడుకు ప్రాణం రక్షించడానికి కొడుకును బాధ పెట్టలేక కొడుకును చంపివేసుకొంటుందా?

రుద్ర :- (మౌనం)

శివ :- కాబట్టి దేశానికి తల్లి అయిన రాణి, తనబిడ్డలయిన దేశప్రజలను రక్షించడానికీ, యుద్ధం చేయడానికీ సందేహిస్తుందా?

రుద్ర :- తానే ధర్మంగా రాజ్యం చేస్తాను అనుకోడం అహంభావం కాదా?

శివ :- తన్ను ఓడించి రాబోయేవాడు రాక్షసుడు కాజాలడనీ, ప్రజలను రక్షిస్తాడనీ ఆరాణికి నిర్ధారణగా తెలియునా?

రుద్ర :- ఇవన్నీ తలుచుకుంటోంటేనే నాకు ఆవేదన కలుగుతో ఉంటుంది. పరమశివుడు మానవలోకాన్ని ఇన్ని కష్టాలతో ఎందుకు ఉద్భవింపజేశాడు? ఒకరు రాజ్యాధిపతులు, ఒకరు గంగిరెద్దు దాసరులవంటి బిచ్చగాండ్లు!

శివ :- బిచ్చగాండ్లు అయి పడేకష్టాలు ఎక్కువ ఏముంది, రాజ్యాధికారులు పడని కష్టాలు ఏమున్నాయి? మహారాజా! సర్వవిశ్వంలో ఈ మనుష్యుడే జ్ఞాన ఉపాధి. అతడే 'ఏమి?' అనే ప్రశ్న వేసుకొంటున్నాడు. భక్తులు, జ్ఞానులు అవతార పురుషులు కష్టాలలో మునిగిపోయి మానవజాతిని ఉద్ధరించడానికి అనేక ఆవేదనలకు లోనవుతారు. బుద్ధుడు చావు, ముసలితనం, రోగం చూచి అవి లేకుండా చేయాలని ప్రయత్నించి, చివరకు ప్రపంచం మాయ, అది తెలిసికున్నవారిని కష్టాలు ఏమీ చేయవు అని తీర్మానించుకున్నాడు. బీదవారికి మోక్షం సుకరం అని తెల్పడానికి కాబోలు, రాముడు శబరి ఎంగిలితిన్నాడు. శ్రీకృష్ణుడు కుచేలునికి ప్రాణస్నేహితుడయ్యాడు. అయినా ఏవో మార్పులతో ప్రపంచం అలానే ఉంది.

రుద్ర :- గురుదేవా! మనుష్యుల గుంపులు ఎల్లా ఉన్నా ప్రత్యేకవ్యక్తి పరమాత్మను తెలిసికోవడమే మహాకర్మ అవుతుందికాదా?

శివ :- నిజం తల్లీ! అయినా నీ చుట్టుపక్కల ప్రపంచం చూచి దాని సంతోషాలలో బాధలలో ఒకటౌతూ నువ్వు ప్రేమిస్తూ ప్రేమించబడుతూ ప్రపంచం నిజమనుకుంటూ, కాదనుకుంటూ ఒక దివ్యనాటకంలో పాత్ర అవుతూ చరించటం ఎంత విచిత్రమైన విషయం?

రుద్ర :- అందుకే 'నువ్వు నిష్కామంగా కర్మచేయి, ఫలం నాకు వదలు' అని శ్రీకృష్ణభగవానుడన్నది.

శివ :- అదేగా పాశుపతం చెప్పేది తల్లీ! ఇంతకూ జీవితమహాయుద్ధం ముందర ఈ అఖండ ఆత్మయుద్ధం ముందర మనం ఒనరించే యుద్ధాలు దివ్వటీ ముందర దీపాల వంటివి.

రుద్ర :- చిత్తం.

శివ :- చిత్తమని నిస్పృహచెంది వెళ్ళకు! మన పౌరుషాలు, మనజ్ఞానాలు, మన ఖ్యాతులు, మన ఆవేశాలు దేహయుద్ధానికీ ఆత్మయుద్ధానికీకూడ ఉపకరణాలు. ఏయుద్ధంలోనైనా మనమే విజయం పొందాలి. ఎవరికివారే నరులు, తక్కినవారు ఉపకరణాలు. ఎవరికివారే పరమశివులు, తక్కినవారు పాశుపతాస్త్రాలు. ఎవరికివారే పశుపతులు, తక్కినవారు పశువులు!

దేశికుని గంభీరవచనాలువిని ఉప్పొంగి, రుద్రదేవి దేశికునకు పాదాభివందన మాచరించి వెడలిపోయినది.

ముమ్మడమ్మ గురువులకు నమస్కరించి 'చక్రవర్తికి కలిగిన అనుమానమేమిటి? అది గురువుగా రెట్లా తీర్చారు? వారి సంభాషణ ఇంచుకంతయినా తనకు బోధపడక పోయినదేమి?' అనుకుంటూ రుద్రదేవి వెనుకనే తన గుఱ్ఱం నడిపించుకుంటూ వెళ్ళినది.

౪

గోన గన్నారెడ్డి యాదవుణ్ణి సంపూర్ణనాశనంచేసే ఎత్తులు ఆలోచిస్తూ తాను విడిదిచేసిఉన్న ఒక పల్లెటూళ్ళో గ్రామణిఇంట్లో మండువాలో పచారు చేయుచూ ఉన్నాడు. ఆతని కోలమోము సోగమీసాలు విశాలమైన కన్నులు, వెడదనుదురు ఆలోచనా రేఖలతో బిగిసివున్నవి.

అప్పుడే ద్వారపాలకుడువచ్చి "మహారాజా! విశాలాక్ష ప్రభువు వేంచేసినాడు" అని మనవి చేసినాడు.

"ఏమిటీ! విశాలాక్ష ప్రభువా? రానీ!" అన్నాడు గన్నారెడ్డి. ఆతని హృదయం సంతోషంతో ఉప్పొంగింది. ఈబాలుకు తనహృదయం చూరగొన్నాడు. ఆ బాలకునియందు వాత్సల్యం సౌందర్యం, మైత్రి అన్నీ కలిసిన ఏదో ఒక దివ్యానురాగం కలిగింది. తెలివైనవాడు, చదువుకొన్నవాడు, ఉత్తమ వీరుడు. కానిమాటలలో, కంఠస్వరంలో కొన్నికొన్ని విషయాలలో బాలికలా అయి ఊరుకుంటాడు. ఆ చిన్న చేతులు అంత మృదువులేమి? కాని కత్తిపట్టుటలో అఖండ ప్రజ్ఞ చూపిస్తాడు. మగవీరులులా కనబడే స్త్రీలు, మగరాయని పనులు చేసే స్త్రీలూ, బాలికలలా ఉండేబాలురు ఉంటారు కాబోలు.

ఆతని బాల్యమూ, ఆతని లేతదనమూ చూచి, తనకు ఆబాలకుడంటే అంత ప్రేమ కుదరడానకి కారణం అయింది.

ఇంతలో విశాలాక్ష ప్రభువు పటాటోపంగా లోపలికి ప్రవేశించి "మహారాజా! నమస్కారము" అని గన్నారెడ్డి పాదాలకెరగినాడు. మహారాజు విశాలాక్షరెడ్డిని గ్రుచ్చిఎత్తి రెండుభుజాలమీద చేయివేసి సంతోషంతో "విశాలాక్ష ప్రభూ! నన్ను మరచిపోయావే అనుకున్నాను. కాని నీ రెండు కన్నులూ నాకు చాలా ఆనందం చేకూర్చాయి. ఆ ఉత్తరాలలోని మాటలు కాదుసుమా!"

విశా :- మరి దేనికి మహారాజా!

గోన :- నేను దేవుణ్ణనీ, దేవుని తమ్ముని కుమారుడననీ పొగడితే మాత్రం కష్టంగాఉంది ప్రభూ!

విశా :- మరి ఎందుకు మీకు ఆనందం చేకూరింది?

గోన :- ఆ ఉత్తరాలకే?

మల్లికార్జునరెడ్డి (గుమ్మంకడనుండి) : మహాప్రభూ! ఉత్తరాలు చిత్రలేఖనాలులా అందంగా ఉన్నాయనా ప్రభువునకు ఆనందం కలిగింది?

గోన :- చక్కని మొగలిరేకుల కమ్మలు, వ్రాలు ముత్యాలు. ఉత్తరం పెట్టినది దంతపు పేటిక. శిల్పవిన్యాసము మనోహరము. అంతవరకు నిజము.

విశా :- అదా, మీరు చూచి ఆనందించినది మహాప్రభూ!

గోన :- నేనట్లా అంటినా?

విశా :- ఆనందానికి మాకు చేరే కారణం కనబడక, అవి అయి ఉంటా యని అనుకొన్నాను.

విరా :- నేనేమీ అనుకోలేదు. ప్రభువులు మర్యాదకు అంటున్నారు, అంతే.

గోన :- ఓహోహో! మర్యాదకు మనస్సులో కోపమున్నా పైకి నవ్వు తారా? నాతత్త్వం అదికాదు. నామనస్సులో ఉన్నదే పైకివస్తుంది. నీస్నేహానికే ఆనందించానయ్యా ప్రభూ!

విశా :- మహారాజా! ఎల్లాగు ఈ యాదవ పిశాచాన్ని మనం వదలించడం?

గోన :- దెబ్బకు దెయ్యాలు గడగడ లాడుతవి. ఇక పిశాచాలు లెక్కా? మహాదేవరాజు శిబిరాలు నిర్మాణం చేసుకోనిచ్చాను. శిబిరాలు నిర్మించినవాడు స్వపురంలో ఉన్నవానితో సమానమే! ఓ పట్టున శిబిరాలు వదలలేడు. శిబిరాలు వదలలేనివాడు శిబిరాలు లేనివానికి లోకువకదా?

విశా :- నగరానికి కోటగోడలుంటాయి రక్షించడానికి. శిబిరాన్ని రక్షించడానికి గోడలుకూడా ఉండవుకదా?

గోన :- ఈ మూర్ఖపు మహాదేవుడు కొన్ని సంవత్సరాలు ఇక్కడ ఉండే వాడివలెనే అక్కడక్కడ మట్టి బురుజులు, గోడలు కట్టిస్తున్నాడు.

విశా :- తన సైన్యాలను రక్షించడానికి ఏదయినా చేయాలికదా మహారాజా.

గోన :- అవును ప్రభూ! అవును. కోటచుట్టూ విరోధులకోట! చక్రవర్తికి విరోధిని జయించడం కష్టమే.

విశా :- కాని...

గోన :- కాని ఏమున్నది? అతన్ని విజయాన్ని పొందనిచ్చేదెవరు? నీ రాక వల్ల నాకు ఒక చక్కని ఆలోచన తట్టింది. ఈ దెబ్బతో మహాదేవరాజు తోక ముడుచుకుని దేవగిరికి పరుగెత్తాలి.

విశా :- ఏమిటండది...

గోన :- చెప్తాను తర్వాత. ఈలోగా కొన్ని సంగతులు తెలుసుకోవాలి.

ఇంతలో చక్రవర్తికడనుండి ఆ మరునాడు మధ్యాహ్నము సూర్యుడు నెత్తిమీద ఉన్న వేళకు మహాదేవరాజు సైన్యాలపై ఒత్తిడి ఎక్కువ చేయ వలసిందని ఆజ్ఞ వచ్చిందని మల్యాల కాచయప్రభువు గన్నారెడ్డికి వార్త పంపినాడు.

ఈ మూడు సైన్యాలు మూడువైపులా కాపలా కాచినారు. ఎక్కడో దూరాన నుండి ఆశ్విక సేనలు, గజాలు, రథాలు బయలుదేరి వేగంగావచ్చి మహాదేవరాజు సైన్యాలను వెనుకదెస తాకినవి. ఈ తాకిడి ప్రళయంలా ఉండడం వల్ల మహాదేవరాజు సైన్యాలు ఎన్నో వెనుకవైపునకు తిరిగి ఆమహా వర్గాన్ని ఎదు

రొక్కన్నాయి. గన్నారెడ్డి అశ్వికసైన్యాలు వేగంగా వచ్చి విరోధుల్ని తాకి బాణాలు వదలడం, మళ్ళీ అంతవేగంతోనే వెళ్ళిపోతుండడం అనే ఆవర్తయుద్ధ విధానం ఉత్తమమయిందని తెలియజేసినాడు. మహావేగంతో వెళ్ళేవాడు! గురికి దొరకడు. అతడు ప్రయోగించే బాణాలుగాని, భల్లాలుగాని, తోమరాలుగాని నిలిచియున్న విరోధులకు తగిలి తీరతాయి.

ఈ ఆవర్తవిధానం చూచి భ్రమసిపోయి శత్రువులు వేలకొలది కూలిపోతున్నారు.

సరిగా ఆసమయంలో గంపకోటవవలి ప్రసాదాదిత్య ప్రభువు లక్షమంది సైనికుల్ని విరోధిపై ప్రయోగించాడు. శత్రుసైన్యాలు ద్విముఖమై యుద్ధం చేస్తున్నాయి.

ప్రసాదాదిత్య ప్రభువు శత్రువు తాత్కాలికంగా నిర్మించుకొన్న గోడ అను అనేక ప్రదేశాల బద్దలుకొట్టించి లోనికి ప్రవేశించాడు, పోరు ఘోరమయ్యెను.

ఆసమయంలో వేయి మహాకాళపు మ్రోతలు వినవైనాయి. గంపకోటకు ముందుకు రెండు పాయలుగా ఏనుగులువచ్చి ప్రసాదాదిత్యునికి బాసట అయినాయి. ప్రసాదాదిత్యుని సైన్యాలు నెమ్మదిగా వెనక్కు తగ్గుచు మళ్ళినవి; వారిమీద విరుచుకుపడే వారిని గజసైన్యాలు నిలువరించినవి. గజసైన్యాల వెనకకు ప్రసాదాదిత్యుని బలాలు మళ్ళగానే ఏనుగులు వెనకకుమళ్ళి గంపకోటలోని దిడ్డివెంట లోని కేగినవి.

మహాదేవరాజు శత్రువులు ఓడినవారనే తలచి ఒత్తిడి యెక్కువచేసినాడు. ఆ సమయంలో మల్యాలవారు, గోనగన్నారెడ్డి ఆవర్త యుద్ధంమాని నిలచి పోరసాగిరి. కాలిబలగాలు ముందుకు జరిగాయి.

ఇటు మట్టికోటలోని వారు గంపకోట దగ్గరకు రాకుండ శత్రువును నిలువరించినారు. గంపకోటనుండి ఒత్తిడి తక్కువైనది. శత్రువులు తమవేగం తాము ఆపుకోలేక, ఎదిరివారు గంపకోటను కాపాడుకోలేకుండా ఉన్నారని, గంపకోటపై విరుచుకు పడినారు.

ఇంతట ఫెళఫెళారవాలతో నూనెలతో తడుపబడి గంధకాదులతో సిద్ధమైయున్న గంపకోట అంటుకొన్నది.

౫

గంపకోట అంటుకొన్నవెంటనే భుగభుగ మనే మంటలు ఆకాశంపై దుమికాయి; మంటలతోపాటు నూనెపొగలు, గంధకపు పొగలు నాసికారంధ్రాలలో దూరి వీరుల కళ్ళుమూసినవి, ఆపుకోలేని దగ్గు వచ్చినది.

వేగంతో ముందుపరికిన యాదవబలాలు వెనక్కు మళ్ళలేక మంటలలో పడిపోయినవి. హాహాకారాలు, గోలలు నభోంతరాళం నిండిపోయినవి.

సువ్వు సువ్వున వేగంతో మహావర్షపాతంవలె బాణాలు శత్రువుల ప్రాణాలు హరిస్తున్నాయి. రెండు గడియలకు శత్రువులు తెప్పిరిలి వెనుకకు మరలిరి. మంటలు తగ్గెను. ఆంధ్రసైన్యాలు మంటల వెనుకనుండి ఉద్ధృతంతో శత్రువులపై కురికెను. ఓరుగల్లు కోటగోడలు పగిలినట్లు ఆంధ్రసేనలు విరుచుకు పడినవి. చెక్కు చెదరకుండా వ్యూహనిర్మాణం చెడకుండా, విధిలా, ఆవాహినులు శత్రువుల నాశనం చేస్తున్నవి. తమ గోడలలోనికి పోయికూడా శత్రువులు రుద్రదేవి బలగాలను ఆపలేకపోయినారు. శత్రువుల తాత్కాలిక కుడ్యాలు కూల్చి శత్రుశిబిరాలలోనికి చేరి, రుద్రదేవి ముందుండి నడిపే ఆ ఆంధ్రవాహినులు విరోధిబలగాలను నాశనం చేస్తున్నవి. మహాదేవరాజు తన యుద్ధకౌశల్యమూ పౌరుషమూ, ఓడిపోతానన్న భయముచేత కల్గిన కోపమూ మూడు త్రేతాగ్నులుగా విజృంభించి రాక్షసునిలా పోరాడినాడు. యాదవసేనలు తమనాయకుని మెప్పుపొందే భయంకరయుద్ధం చేసినవి.

వీరనష్టం కాకుండా యుద్ధం చేయదలచుకున్న రుద్రదేవి ఆజ్ఞ చొప్పున గోనగన్నారెడ్డి, మల్యాలనాయకులు ఆవలివైపునుండి భయంకరమైన యుద్ధం ప్రారంభించినారు. ఇటు రుద్రమ ఆజ్ఞ చొప్పున, భేరీలు మ్రోగినవి. రుద్రమదేవి సైన్యాలలో కొత్త సైన్యాలు వచ్చి పదాతులకు, అశ్వికులకు రక్షణ కల్పింపగానే ఆయా బలాలన్నీ కోటలోనికి వెళ్ళిపోయినవి. ఏనుగు బలగాలు కోట చేరినవి.

కోట దగ్గరకు యాదవసేనలు రావడానికి వీలులేదు. అటు గోన, మల్యాల సేనలు వెనుకకు జరిగి మాయమైనవి.

ఆ దినమందు యాదవ సైన్యంలో ఒక లక్ష ఏబదివేల మంది వీరులు మరణించినారు. గాయాలు తగిలినవారు ఆంధ్రులకు దొరకినవారూ పెక్కువేల మంది.

ఆంధ్ర సైన్యాలలో మృతులైనవారు, గాయాలు పడినవారు, విరోధులకు చిక్కినవారున్నూ ముప్పదివేలు.

యాదవ మహాదేవరాజు గుండెలలో రాయిపడింది.

కోటపైకి వెళ్ళకుండా ఉంటే తనకు నష్టమే! కోటపైకి వెళ్ళినచో తన సేనలకే నష్టం ఎక్కువ సంభవిస్తోంది. ఏలాగో ఉత్తమమైన విధానం అవలంబించి ఆంధ్రనగరం స్వాధీనం చేసుకోవాలి.

తాను కోట ముట్టడి వదలి ఇతర నగరాలమీదికి వెళ్ళితే మంచిదేమో? కోటలో ఉన్న ఆంధ్రులకు బలం ఎక్కువ అవుతున్నది. కోట ఈవలకు వచ్చిన ఆంధ్రులను యాదవులు నాశనం చేయగలరు.

అయినా తానెందుకు తొందరపడడం? చుట్టుప్రక్కల గ్రామాలవారంతా ఓరుగల్లు మహాపురంలోనే ఉన్నారని తనకు వచ్చిన వార్తలే నిజమయితే నగరంలో పదునాలుగు లక్షల జనం ఉన్నారు. ముట్టడి నిలబాటు చేసినట్లయితే ఇన్ని లక్షలమందీ, ఉన్న ఆహారపదార్థాలను ఒక నెల దినాలలో తినివేయ

గలడు. జాగ్రత్తగా ఉంటే ఇంకొక్క పదిహేను దినాలపాటు ఈడ్చుకు రాగలడు. అంతవరకు తాను ముట్టడి నిలబాటు చేయగలిగితే, కోట తన స్వాధీనం అయి తీరుతుంది.

తనకు ఆంధ్రుల యుద్ధవిధానం యావత్తు విశదమైపోయింది. అందుకని తొందరపడక తనశక్తి ఆంధ్రులకు తెల్లమయ్యేటట్లు చేస్తాడుగాక, అనుకొనుచు మహాదేవరాజు, ఆరాత్రి పనివారలచేత తన కోటగోడలు, బురుజులు బాగు చేయించాడు. వెనుకనుండి మల్యాలవారి సైన్యాలు, గోనగన్నారెడ్డి సైన్యాలు తన్ను పొడువకుండా ఆవైపు చిరుకందకాలు, గంపకోటలు రెండుశ్రేణులుగాను కట్టించాడు. తాను ముట్టడి నిలబాటు చేయుదలచుకున్నాడు.

ఈలోగా వేగులవారిని పంపి దేవగిరిలో ఉంచిన లక్ష సైన్యంలో ఏబది వేలమందిని, ఆహారపదార్థములు తెప్పించుకొన సంకల్పించాడు.

కోటలోను, గన్నారెడ్డి శిబిరంలోను తమ మొదటివిజయానికి ఆంధ్రులు విజయోత్సవం చేసుకున్నారు. గన్నారెడ్డి తనతో సమముగా యుద్ధముచేసిన విశాలాక్షప్రభువును చూచి 'విశాలాక్షప్రభూ! నువ్వు నాకు కుడిచేయివి సుమా' అని మెచ్చుకొన్నాడు. విశాలాక్షప్రభువు మోము ప్రఫుల్లమై వెలిగిపోయినది. 'మహారాజా! మీకు కుడిచేయిని గాను. మీపాదాలక్రింద ఉండడమునకు శక్తిమాత్రం సంపాదించుకొంటున్నాను,' అనినాడు.

గోన:- ప్రభూ! మీరు యుద్ధం చేసే సమయంలో సర్వకాలమూ నా రక్షణకొరకే చూస్తే ఏలాగు?

విశా:- లేకపోతే మీకు అంగరక్షకుణ్ణి ఎల్లా కాగలను?

గోన:- మరి నిన్నెవ్వరు రక్షించేవారు?

విశా:- నాకు మల్లికార్జునరెడ్డి ఉన్నాడుకదా ప్రభూ!

గోన:- మల్లికార్జునరెడ్డికి?

విశా:- ఇల్లా యుద్ధం చేసేవారందరికీ అంగరక్షకులు ఉండాలా మహారాజా?

గోన:- ఉండాలని నా ఉద్దేశంకాదు, ప్రతివీరుడూ తన్ను రక్షించుకొంటూనూ ఉండాలి, విరోధులను నాశనమూ చేయాలి.

విశా:- నాయకునికి మాత్రమే అంగరక్షకులు ఉండాలి; ఆయన సర్వసైన్యానికీ ప్రాణంకాదా ప్రభూ!

విశాలాక్షప్రభువు కన్నులు మెరిసినవి. ఆయనమోము వెలిగిపోయినది. గోనగన్నారెడ్డి హృదయం ఎందుకో కొట్టుకొన్నది.

శివదేవయ్యమంత్రి గురుసింహాసనంపై కూర్చుండినాడు. సన్నని పొడుగాటి మనిషి. కోలమోము, అతివిశాల ఫాలము, గరుడనాసిక, ముక్కుకు దగ్గరలోఉండే లోతుకళ్ళు, పెద్ద చెవులు, వెడల్పాటి నోరు. తలపై పొడుగుగా పెరిగిన జటలపై రుద్రాక్షకిరీటమున్నది. ముత్యాలు పొదిగిన బంగారు అర్ధచంద్రాభరణమా కిరీటముపై నున్నది. నల్లని కోలబొట్టు మూడవ నేత్రంలా

ఫాలాన వెలుగుచున్నది. ఆయన మెళ్ళో రుద్రాక్ష మాలలున్నవి. వజ్రాలు పొదిగిన లింగకాయ నాయకమణిలా, ఒక రుద్రాక్షమాలకు వేలాడుచున్నది. ఫాలంపై, చెవులపై, భుజాలపై, విశాల వక్షంపై, మెడపై, ముంజేతులపై, పొట్టపై, వీపుపై విభూతి రేఖలున్నవి.

కైలాసశిఖర హిమసానుపీఠముపై పరమశివునిలా శివదేవయ్యమంత్రి స్ఫటికాసనస్థుడై, భక్తజనపరివృతుడై కూర్చున్నాడు. శైవతత్త్వ విచారదక్షులు కొందరు, పరమత దూషణవాదులు కొందరు భక్తులు, గురుపాదద్వంద్వారాధకులు, రాజకీయవిచారణదక్షులు, ఉద్యోగులు, పండితులు, శాస్త్రజ్ఞులు, మహాకవులు, ఉభయభాషావేత్తలు, తాంత్రికులు శిల్పులు, జ్యోతిష్కులు, సిద్ధాంతులు, ఆగమవేత్తలు మొదలైనవారెందరో ఆ మహామహుని సభలో నిండి ఉండిరి.

శివదేవయ్య అందరితో సహస్రావధానంలా ప్రశ్నోత్తరాలు జరుపుచున్నను ఆ సాయంకాలం జరిగిన మహాయుద్ధాన్ని గురించే ఆలోచిస్తున్నారు.

తాను రుద్రప్రభువుకు ఆలోచనలు చెప్పగూడదు. ఆ ఉత్తమురాలు తన రాజ్యము తానే రక్షించుకోవాలి, తన సార్వభౌమత్వము తానే నిర్మాణము చేసుకోవాలి. ఆమె గణపతిదేవుని కొమరిత. స్త్రీలలోని పరిపాలనా దక్షత కళాపూర్ణము, శక్తియుతము. పురుషునిశక్తి అత్యంత బలయుతము. పురుషుడు విరోధుల లోబరచుకొన్నా, తన ప్రాభవం కోరుతాడు. స్త్రీ ఇతరులను జయించినా వారిపూజ ఆశిస్తుంది.

రెండు శక్తులూ రుద్రమాంబలో యమునా గంగా సంగమమయ్యాయి.

ఈతల్లి స్త్రీరాజ్యమెంత ఉత్కృష్టమో లోకానికి చాటగలదుగాక, పురుషుడు విభూతులను సంపాదింపగలడు. వాటిని ఉత్తమంగా కాపాడవలసింది స్త్రీ గదా? పురుషుడు సృష్టికర్త. స్త్రీ సంరక్షణకర్త్రి. ఇది మహాభావవిషయంలో. భౌతికంగా స్త్రీ బిడ్డలను కనాలి, పురుషుడు ఆశిశువులను రక్షించాలి. ఈభౌతిక సత్యంలోనుండే తాంత్రికవాద ముద్భవిల్లింది.

ప్రేమకు విముఖుడయిన శివుడు కాముని దహిస్తే దేవి ఏమవుతుంది? విశ్వసౌందర్యాన్ని ప్రేమించి భోగించగల ఆమె దివ్యరాగము పురుషునిలో లేకపోతే విశ్వానికే నాశనం! పరమేశుని ఇచ్ఛ సృష్టిస్థితిలయాలు. నాశనశక్తి భండాసురుడయినది. ఆనాశనశక్తిని పురుషుడు నాశనం చేయలేకపోవుట విచిత్రము. దేవిని ధ్యానించినాడు పరమేశుడు. తాను ఏమీ చేయలేడు. దేవి ఎక్కడ? సర్వమూ ఆహుతి అయిపోయినది. తానే ఆహుతి అయినాడు. తన ఇచ్ఛ ఆహుతి అయినది.

ఆ దివ్యాగ్నిలోనుంచి దివ్యకామ అయిన దేవి కామేశ్వరిగా ఆవిర్భవించింది. ఉపాధిలేనిశక్తి ఎట్లు? పురుషుడే కామేశ్వరుడు. కామకామేశ్వరి, రాజరాజేశ్వరి అనే భావం విశ్వవిశ్వాలకు, అనంతకాలానికీ మూలమంత్రం. ఆ మంత్రానికి అధిదేవత కాముడే అయినాడు.

అలాంటి ఈ విశ్వంలో, విశ్వానికి మధ్య మయిన ఈ భూమిలో, రాజులు రాజ్యాలకోసం, మతకర్తలు ధర్మాలకోసం, పండితులు తమ వాదాల కోసం విజిగీషులై జైత్రయాత్రలు చేయడం ఎందుకు?

ధనం, భోగం, కీర్తి ఈ మూడు ప్రతిపన్నసాక్ష్యే ఉంటాయి. కీర్తి కొన్ని నూర్ల సంవత్సరాలు ఉండవచ్చును. ఎంతమంది రాజులు దానశాసనాలు వ్రాయించలేదు. అవి జరుగుతున్నాయా? ఎంతమంది తాత్త్విక ధర్మస్థాపనలు జరపలేదు? అవి ఏమయ్యాయి? పరమశివుడే లేడనలేదా బౌద్ధులూ, జైనులూ? ఈదేశంలో స్త్రీ పురుషులు ఒకనాడు బౌద్ధులు; మరొకనాడు జైనులు; ఈ నాడు శైవులౌతున్నారు.

శైవం మాత్రం ఎన్ని విధాల రూపం పొందటంలేదు. అన్ని తత్త్వాలు తాత్కాలికమే. కాని వర్తమాన నాటకం మాత్రం తప్పదు.

మహాదేవరాజు ఓరుగంటికి వచ్చాడు. ఏమి కట్టుకపోతాడు? ప్రాణాలా?

అతడు వచ్చాడని మనం రక్షించుకోవడం ఏమిటి? ఇది అంతా ప్రళయ నటేశ్వర మహాభావము. పులితోలో ఏనుగుతోలో నడుమున కట్టుకొని, కంకాళాలు ధరించి, ముమ్మొన వాలు, డమరుకము, అగ్ని మూడు హస్తాల దాలిచి అభయహస్తంతో సృష్టి స్థితిలయాత్మకము లయిన కోటివేల కరణాలతో అంగహారాలతో నృత్యనృత్తాలతో అభినయాదులతో దివ్యగాంధర్వంతో సర్వ విశ్వ భావంతో తాండవం చేస్తాడట. అన్నీ ఆతాండవంలో భావమాత్రములే.

శివదేవయ్యమంత్రి చిరునవ్వు నవ్వుకొన్నాడు. శిష్యులంతా లోలోంతుకలతో ఏవేవో చర్చించుకొంటున్నారు.

అంతలో రుద్రదేవచక్రవర్తి హఠాత్తుగా లోనికి దయచేసి గురువునకు సాష్టాంగ నమస్కారము చేసింది.

అచ్చటనున్న భక్తులంతా లేచారు. గురుదేవులు తమ ఆలోచనా పథం నుండి మరలి, చటుక్కునలేచి "మహారాజా! రండి అధివసించండి" అని కోరినారు. రుద్రమదేవిన్ని శివదేవయ్య దేశికులున్నూ తమ తమ ఆసనా లధివసించగానే భక్తులంతా తమ ఆసనాలధివసించి యుద్ధవిషయాలు వారిద్దరూ మాట్లాడుకొంటూ ఉంటే విందామని కుతూహలం పడుతున్నారు.

రుద్ర :- నాయనగారూ! ఇంతవరకూ మనదే జయం. మహాదేవరాజు చిందర వందర అయిపోయినాడు విన్నారా?

శివ :- విన్నాను మహారాజా! మీ మనస్సులో ద్వాదశార్కులు ప్రతిఫలింతురుగాక! మీ హస్తాలలో పాశుపతాది దివ్యాస్త్రాలు భాసించుగాక! మీ చూపులలో ఫాలనేత్రాగ్ని జ్వలిగిపోవుగాక! మీ శత్రువు పరాభూతుడగుగాక! మీకు శుభమగుగాక!

ఆ సభలో ఉన్న వారందరు ఉప్పొంగి పోయారు.

236

ద్వాదశగాథ

విజయధ్వానం

౧

వారము దినములు కాకతీయ వీరులు, వీరభద్రులు, రెడ్డిభీములు, వెలమార్జునులు, మున్నూరు రాములు, బ్రాహ్మణ పరశురాములు, ముదిరాజు హనుమంతులు, బోయాంగదులు, గొల్ల బలరాములు ఎడతెరిపిలేకుండా, సర్వకాలాలయందు యాదవసైన్యాలపై విరుచుకు పడి, నాశనం చేసిరి. ముక్కలు చేసి నుగ్గునుగ్గుగా భస్మము సలిపినారు. చాళుక్య వీరభద్రుడు యుద్ధంలో ప్రాణాలు మరచిపోయి ఉద్ధతసత్వుడై దుర్నిరీక్ష్య పరాక్రముడై యాదవులను ముక్కలు చేస్తున్నాడు.

వారము దినాలయిన వెనుక రుద్రదేవి తన సర్వసైన్యాలకు రెండు దినాలు విశ్రాంతి అని ఆజ్ఞ దయచేసినది.

కోటలోనుండి ఒత్తిడి లేకపోవడంవల్ల యాదవసైన్యాలకు కొంచెము 'అమ్మయ్యా' అని గాలి పీల్చుకునే అదను దొరికినది. ఈ పదిదినాల యుద్ధానికి యాదవులు మూడు లక్షలమంది ముక్కలయిపోయినారు. రెండు లక్షలమంది మృతులయినారు. గాయాలు తగిలినవారు ఎనభైవేలున్నారు. తక్కినవారు శత్రువులకు బందీలయినారు.

గోనగన్నారెడ్డి యాదవులకు దేవగిరినుండి ఆహార సామగ్రులు రానివ్వడు. దేవగిరికి మహాదేవరాజు పంపిన చారుల నందరినీ దారిలోనే బందీలుగా పట్టుకొని, శత్రువుల వార్తలన్నీ అందిపుచ్చుకొని ఆనందిస్తూ, మహాదేవరాజు సైన్యాలను చిందరవందర చేయుచుండెను.

మల్యాల కాటయచమూపతి బలగాలకు, మల్యాల గుండయ మహారాజు వాహినులకు గన్నారెడ్డే ముఖ్యనాయకుడై ఆ పదిదినాలు ఆతడు నడిపిన యుద్ధవ్యూహ విధానము వర్ణనాతీతము.

ఒక దినాన బళ్ళను ముందుపెట్టి ఎద్దులులేకుండా బళ్ళను తోసుకుంటూ ఆతడు సైన్యాలను నడుపుతూ వెళ్ళినాడు. విరోధులకు ఈ బళ్ళేమిటో ఆ చీకటిలో అర్థముకాలేదు. గన్నయ్య అధర్మయుద్ధం చేయలేదు. కాబట్టి తన సైన్యాలనుండి 'గోన గన్నారెడ్డికి జయ్' అని కేకలు వేయించాడు.

ఆ కేకలతో యాదవమూకలు భయపడి ఆ చీకటిలో దొరికిన ఆయుధములతో గన్నారెడ్డిపై విరుచుకు పడవలెనని ప్రయత్నము చేసిరి. కాని చక్రములో చక్రముగా వచ్చిన బళ్ళు వారికడ్డమయ్యాయి. గన్నారెడ్డి వీరులు హుమ్మని

అగ్నిబాణాలు వర్షంలా శత్రువులపై కురిపించిరి. యాదవులలో కొందరు బళ్ళ అడుగునదూరి విరోధులను నాశనంచేయ ప్రయత్నం చేసిరి. కాని అదివరకే బళ్ళ క్రింద గన్నారెడ్డి భటులు కాపలా ఉండుటచేత అప్రయత్నం చేసినవారు నాశనం అయ్యారు.

బళ్ళు ముందుకు సాగుతున్నాయి. గన్నారెడ్డి వీరులు పరపిన అగ్ని బాణాలు యాదవ సేనల శిబిరాలను అంటించాయి. ఆ మంటల వెలుగున ఇరు వాగులవారూ ఒకరికొకరు స్పష్టంగా కనబడినారు. మహాదేవుని బలాలు మంటల వెనుక దాగికొని మంటలార్పుచుండెను. యుద్ధము ఘోరముగా సాగుచున్నది.

తెల్లవారుగట్ల ఉదయం ఒక జాము ఉందనగా గన్నారెడ్డి బలగాలు మాయమై పోయాయి. వారు వెళ్ళేటప్పుడు బళ్ళను లాగుకుంటూనే వెళ్ళిపోయి నారు.

ఆ రాత్రి గన్నారెడ్డి శత్రువులను ఏ పదివేలమందినో హతమార్చినాడు. తన సైన్యంలో అయిదువేలమంది చనిపోయినారు.

ఆ రాత్రి యుద్ధముసంగతి గోంకప్రభువు శ్రీ రుద్రమదేవి చక్రవర్తికి వార్త తెచ్చినాడు. చక్రవర్తి ఎంతో ఆనందించెను. అన్నాంబిక తను ప్రేమించినవాని కడకు పోయెను. ఆమె ఏమి చేయుచుండెనో అని రుద్రదేవి అనుకున్నది. గన్నారెడ్డి ఇప్పటికీ నాలుగేళ్ళనుండి ఆంధ్ర కాకతీయ మహాసామ్రాజ్యానికి చేసిన సేవ అపారము. గజదొంగ అయిననేమి అని కదా లోకైక సుందరి అన్నాంబిక అతని ప్రేమించినది. అలాంటి బాలికను గన్నారెడ్డి ప్రేమించగలడా?

ప్రేమకు కారణం వ్యక్తంగా కనబడదు. ఎందుకు ఎవరియందు ఎవరికి ప్రేమ కలుగుతుందో ఎవరు చెప్పగలరు?

యుద్ధకాలమందే మానవహృదయంలో ప్రేమపరవళ్ళెత్తుతుంది. యుద్ధాల నుంచి వచ్చిన వీరుడు ప్రియురాలి వక్షఃపథనముపై తలవాల్చి ఆమె హృదయగతులు దివ్యగీతము ఆలాపించగా, ఆదోలకు నిదురపో గోరుతాడు.

ఒక ప్రాణిని ఇంకొక ప్రాణి నాశనముచేసే సమయములో అతడు రాక్షసుడే అవుతాడు. అలా రాక్షసుడయిన మానవుని తిరిగి మానవునిగా చేయగలిగినది ప్రేమ! ప్రేమ ఎంతదివ్యమైనది? స్త్రీయే రాక్షసి అయినప్పుడు పురుషుని కన్న వేయిరెట్లు ఎక్కువగా ప్రేమను వాంఛిస్తుంది. ఆమెను దివ్యరాలిగా చేసే తల్లి ప్రేమకు పురుషప్రేమయే ప్రాంగణము. ఆప్రాంగణములో తాను వలచిన అతిలోకసుందరాకారుడు కర్కశరాలై, రాక్షసియై, మానవ ప్రాణాదనియైన తన్ను, మనుష్యులను గుర్తించలేని చూపులతో వచ్చే తన్ను ప్రపంచానకంతకు తానే సామ్రాజ్ఞిని అని వచ్చేతన్ను తననుండి రక్షించడానికి గాఢంగా హృదయానికి అదుముకొని తనలో ప్రళయతాండవం చేసే రాక్షసత్వాన్ని ప్రేమామృతంతో నాశనం చేయగలడా ఆమహాపురుషుడు!

చాళుక్య వీరభద్రుని తానుచూచినక్షణమే అతడు తన జీవితానికి జన్మ జన్మలకు ఈశ్వరుడెట్లా అయినాడు? ఏమి విచిత్రమైన దీ ప్రేమ? ఎంత తీయని బాధతో బ్రతుకు సర్వము నిండిపోతుంది? ఆత్మ ఒక్కటే అగుగాక, ప్రత్యగాత్మత్వము పొందిన ఒక్కొక్క వ్యక్తి ప్రపంచానుభూతులను ఒక్కొక్క విధంగా పొందగలుగును.

అన్నాంబిక గన్నారెడ్డికై పొందిన ప్రేమ పరమార్థము, చాళుక్య వీరభద్రునికై తాను పొందిన ప్రేమ పరమార్థము ఒకటే అయినా, వివిధ మూర్తులుగా ఉంటవి.

వీరభద్ర ప్రభువుకు అపజయమేమియు రాకూడదని తన హృదయములో ఉన్నది. అయినా క్షత్రియవీరుడు ప్రాణాలకు తెగించి యుద్ధము చేయవలసే ఉన్నది.

వీరభద్రుడు పరమస్వామిగానూ, పరమశివుడుగానూ తనకు కనబడుతాడు. ఆయన వీరవిక్రముడై, పురుషోత్తముడు కావాలనీ తాను కోరుతుంది. యుద్ధములో అనవసరపు హానికి లోబడకుండా, ఆయన తమ నగరులోనే ఉండాలని తాను కోరుతుంది.

ఓహో. ప్రేమ అత్యద్భుతము! ప్రేమయే ఒకవ్యక్తి! ప్రేమే సర్వసృష్టికీ మూలము.

"చాళుక్యప్రభూ! మీ రేమి ఆలోచించుచున్నారు?"

రుద్రదేవి తన నగరులో దేహము వేడెక్కగా, ఏవో మాధుర్యాలు తన్ను పొదువుకొనగా, వక్షము లుప్పొంగగా సిగ్గుపడుతూ తన మంచముపై వాలిపోయినది.

౨

మహాదేవరాజు కాకతీయ మహానగరం ముట్టడించిన పదునాలుగవనాటి ఉదయము మొదటిజామునుండి రుద్రదేవి సమస్తసైన్యాలతో కోటవిడిచి మహాదేవరాజు సైన్యాలపైన ఉరికినది. అన్ని గోపురద్వారాలు, దిడ్డిదారులు తెరువబడినవి. కోటగోడలమీదనుండి నిరంతర బాణవర్షము శత్రువులపై కురిపిస్తున్నాడు చాళుక్య వీరభద్రమహారాజు.

ఇన్నాళ్ళనుండీ మహాదేవరాజు బలగాలు మట్టిగోడను బద్దలుకొట్టడానికి చేసిన ప్రయత్నాలన్నీ ఏనుగుపై కురిసిన వానలా అయినవి. అక్కడక్కడ కొన్ని పెళ్ళలుమాత్రం విరిగి పడ్డాయి. దిడ్డిదారులు, గవనులు దరికి చేరడానికి అనేక పర్యాయములు వంతెనలు వేసినా అవి అగ్ని బాణాలచేత దహింపబడినాయి. పడమటి ద్వారాన్ని పట్టుకోవాలని మహాదేవరాజు విశ్వప్రయత్నము చేస్తూనే ఉన్నాడు. బలగాల రక్షించే రక్షకచ్ఛత్రఫలకాలు సంతతధారగా కురియు శిలావర్షముచేత ముక్కలయినవి.

పదమూడవ దినాన, మహాదేవరాజు సర్వదుర్గచ్ఛేదక యంత్రాలను ఉపయోగించి తూర్పుద్వారముపై గవిసినాడు. గడకర్ర తెప్పలు వందలకొలది గవనుల కీవలావల వేయించినాడు. వానిని సంరక్షిస్తూ కోట బురుజులమీదికి వీరులు రాకుండా రెండునూర్ల చక్రకొట్టాలు వెనక నిలిపినాడు. ఆ కొట్టాలపైనుండి మహా పరాక్రమంతో వీరులు శిలాప్రయోగ యంత్రాలు, శతఘ్నులు, మహాబాణాలు ప్రయోగించుచుండిరి. ఆ చక్రకొట్టాలకు బలంగా వేలకొలది ఏనుగులు కవచ రక్షితములైనదుర్గాలవంటి అంబారీలతో నిలిచినవి. అందుండి వీరులు సంతతముగా అగ్ని బాణాలు ప్రయోగిస్తున్నారు. చిన్న నావలు వందలకొలది విశాలమైన కందకంలో వేసిరి. ఆ నావలపై వంతెనగా వెదురుదళ్లు వేసినారు. దడులపై మట్టివేసినారు. వంతెన సిద్ధమైనది ఈవలావలనున్న దిడ్డులు కడనుగూడా ఈలాంటి వంతెనలను వేయించినాడు.

ఆ పదమూడవ దినమంతా అన్ని గోపురాలకడ, దిండ్లకడ ఇరువాగుల వారికి భయంకర యుద్ధము జరుగుచున్నది. రాత్రంతా యుద్ధము జరుగుచునే యున్నది. కరిగిన సీసము, సలసలకాగే నూనె వర్షము కురుస్తున్నది.

వంతెనమీదనుండి ఏనుగులు వీరులు వస్తున్నారు. ద్వారచ్ఛేదానికై కుంభస్థలాలకు కట్టిన బ్రహ్మశూలాలతో ఏనుగులు తలుపులను బద్దలుకొట్టుతున్నాయి. ఏనుగులకు సహాయంగా వీరులు చక్రయంత్రాలపైనున్న పెద్ద యినుపగుదియలతో తలుపులు బద్దలుకొట్టుచున్నారు. పైనుండి కురిసే అగ్నిశిలా బాణవర్షాలకు వేలకొలది వీరులు మడియుచున్నారు. పైన గోడలమీద, బురుజులమీద వీరుడు తల ఎత్తేసరికి చక్రకొట్టాలనుండి బాణవర్షం కురియుచున్నది.

నాటి రాత్రికూడా తూర్పుద్వారం దగ్గర ఎడతెగని యుద్ధం జరుగుచునే ఉన్నది. తక్కిన అన్ని ద్వారాలకడను మహాదేవరాజు అఖండమైన ఒత్తిడి కలుగ జేయుచునే ఉన్నాడు.

పదునాలవ దినము ఉదయించినది. పడమట, ఉత్తర దక్షిణముల గవనులు, దిడ్లు ఒక్కసారిగా తెరిచి, వేలకొలదిబలములతో రుద్రదేవి వచ్చిపడెను. వంతెనలు కూలినవి.

ప్రసాదాదిత్య ప్రభువు, చాళుక్య వీరభద్రుడు, నాగమనీడు, బొప్పదేవుడు, సోమనాథమంత్రి ప్రమథ గణాలులా పైకురికారు. ఆ సమయములో గోన గన్నారెడ్డి అనంతిత వేగముతో తన అన్ని సేనలను ప్రోగుచేసుకొని తూర్పుద్వారానికి నూటిగా యాదవ మహాదేవరాజు సైన్యాలను చీల్చుకుంటూ, పద్మవ్యూహము చొచ్చివచ్చే అర్జునునిలా చొచ్చిరాసాగెను.

ఆసమయంలోనే ఉభయ మల్యాల మహారాజుల సేనలు దక్షిణపు ద్వారానికి ఎదురుగా మహాదేవరాజు మూకలను చీల్చుచు కాటచమూపతి, గుండయ ప్రభువుల ఉభయ నాయకత్వాన చొచ్చుకు రాసాగెను.

ఆ సమయంలో గోన విఠలభూపతి, సూరపరెడ్డి ఉత్తరపు గవనుకు ఎదురుగా సేనలతో యాదవుని బలగాలలోనికి జొరబడినారు.

ఈ పథకమంతా ఆలోచించి, అపసర్పనాయక శిరోమణి గొంకప్రభుని వలన అందరు నాయకులకు ఆజ్ఞలంపి మహాదేవరాజు పన్నిన భయంకరపుమట్టడిని రుద్రదేవి ఎదుర్కొన్నది.

ఆ దినమున ఆంధ్రవీరులు నెరపిన పరాక్రమము అప్రతిమానమైనది. సాయంకాలానికి యాదవ మహాదేవుని సేనలు నాలుగుభాగాలై కోటముట్టడి వీడి రెండు గవ్యూతులు వెనుకకు పోయినవి. కోటగోడలనుంచి యుద్ధముచేసి వీరులందరు కోటవెలుపలకి వచ్చివేసినారు.

తన అంగరక్షకులతో చక్రరక్షకులతో కవచరక్షకులతో రుద్రదేవి మహాశక్తిలా విజృంభించి యాదవ మహాదేవుని తెల్లవారునప్పటికి పది గవ్యూతులు తరిమినది. మహాదేవరాజు ప్రజ్ఞతో తన సేనలన్నిటిని కలుపుకొన ప్రయత్నిస్తూ ఉత్తరాభిముఖుడై, అతినష్టంలేకుండా దేవగిరి చేరడము ఎల్లాగా అన్న తీవ్ర సమస్యను ఎదురుకొంటూ పారిపోవుచున్నాడు.

నాలుగు దినాలలో హతశేషులైన మూడులక్షలు బలగము అయిదు ఖండాలుగా గోదావరి చేరింది. గోదావరి వరదతో గట్లుపొర్లి ప్రవహిస్తున్నది.

వెనుకనే రుద్రమదేవి తన అన్ని సైన్యాలను నడుపుకొంటూ మహాదేవరాజు సైన్యాలను నదీ సంగమానికి దిగువ నాలుగు గవ్యూతుల దూరంలో తాకింది.

మల్యాల సైన్యాలను ముందు మంజీరదాటి ఆవలిఒడ్డునఉండి మహాదేవ రాజు నదిదాటకుండా చేయుడని గోనగన్నారెడ్డి ఆలోచనచెప్పడంవల్ల ఉభయ మల్యాలసైన్యాలు, మంజీరను ఎగువను నదిదాటి ఆవలిఒడ్డుననే మంజీరా గౌతమీ సంగమంవరకూ వచ్చి నిలబడినవి. గన్నారెడ్డి సంగమానికి ఇంకాదిగువనే రుద్రదేవి సైన్యాలనువదలి గౌతమినిదాటి ఆవలిఒడ్డుకు మహాదేవ రాజును రాకుండా చేయాలని పోయింది.

కాని మహాదేవరాజు నాలుగుదినాల క్రిందటనే దేవగిరికి ప్రజ్ఞావంతులయిన రహస్య చారులను పంపించిఉన్నాడు. ప్రతిష్ఠానములో సిద్ధముగావున్న ఏబది వేల నావలు నడుపుకుంటూ దేవగిరి సేనలో సగమువచ్చినవి. ఆ రాత్రి మహాదేవరాజు తన సేనలను ఆవలకు దాటించినాడు.

తెల్లవారుసరికి రుద్రమదేవికి మహాదేవుని గౌతమీతీర శిబిరము నిర్మానుష్యమై దర్శనమిచ్చినది.

3

గన్నారెడ్డి గోదావరిని సేనలతో దాటేసరికే మహాదేవరాజు దాటి గోదావరి తీరాన్నే అతివేగంగా దేవగిరికి ప్రయాణం సాగించాడు.

గన్నారెడ్డి వచ్చి గౌతమిలో తేలిపోవు నావలను పట్టించియు, తన నావలను తెప్పించియు చక్రవర్తిని దాటింప ఏర్పాటుచేసె తాను ఇరువదివేల అశ్విక

బలాలను తీసుకొని యాదవ మహాదేవప్రభువును అటంకపెట్టుటకు ముందుకు పోయినాడు. మల్యాల సేనలకు గోదావరీతీరాన్నే ఎగువకు వచ్చి గోదావరి దాట వలసిందని వేగుపంపి హుటాహుటి అతివేగంగా వెడలిపోయినాడు.

తెల్లని రూపసంపదచే ఉచ్చైశ్రవమునకు బిడ్డ యనదగిన యవనాశ్వముపై అశ్వినీ దేవతవలె గన్నారెడ్డి పోవుచుండగా విరూపాక్షప్రభువు ఆతనికి జంటగా ఇంకొక తెల్లని కాంభోజాశ్వముపై వెన్నంటి యేగుచుండెను.

గన్నారెడ్డి విశాలాక్షప్రభువు యువతి అని గ్రహించాడు. ఆమె అన్నాంబికాదేవి అని గ్రహించాడు. మొదటిసారి విశాలాక్షప్రభువు తన కడకు వచ్చినప్పుడే అనుమానము కలిగెను. రెండవసారి వచ్చినప్పుడు అనుమానముతీరి నిజము పూర్తిగా గోచరించినది.

ప్రేమ ఎంత పనిచేయును! ఈ బాలిక వరదారెడ్డిని ప్రేమింపనందున ఆదవోనినుండి పారిపోయి వచ్చినది. తాను ఆమెను ఎత్తుకపోయి పెళ్ళియాడ సిద్ధముగానుండ రోగి పాలుగోరినాడు, వైద్యుడు పాలు కోరినాడన్నట్లు ఆమెయే తనకుతానై వచ్చినది ప్రపంచములో ఇంతటి సుందరాంగి ఉండనే ఉండదు. దేశాలు సంచరించిన తనకది స్పష్టమే. సర్వ విద్యలయందు ఆరితేరిన ప్రౌఢ. భయమెరుగదీబాల. యుద్ధ విశారద. పురుషవేషమున గూడ ఈ బాలిక ఎంత దివ్యసౌందర్యముతో విరాజిల్లు చున్నది! ఆమె స్వారిచేయుట ఆకాశములో హంసఎగురుచున్నట్లే. ప్రాణాలకు వెరువక యుద్ధములో అతిరథశ్రేష్ఠునిలా తనకు కవచరక్షణంచేసే ఈ మనోహరాంగి బాలికయని తా నెరిగినట్లు ఆమెకు తెలియ కూడదని, ఆమెను చిన్నవయస్సనే వంకతో ఇంటికి వెళ్ళిపొమ్మని ఎంత బ్రతిమాలినను విన్నదికాదు సరికదా కోపము తెచ్చుకొని బాధనంది విచారముతో క్రుంగిపోయినది. తా నది చూడలేక తన సేవచేయుటకు అనుమతి ఇచ్చినాడు. ఆమె ఖడ్గయుద్ధము, ధనుర్యుద్ధము అసదృశములు.

పురుషుడుకాని స్త్రీకాని మారువేషాలు వేసికొని కొన్నిదినాలు మాయ పెట్టగలరు. ఆమె తనకడకు వచ్చిన మూడవదినాన కృష్ణానదిలో ఈదుటకై తానామె బాలకుడే అనుకొని, బుజముచుట్టు చేయివేసి నదివైపు లాగినప్పుడామె ముడుచుకొని పోయినది. చిరునవ్వూసాలతో సొంపుగాఉన్న ఆమె మోము కందిపోయినది. తన ఒళ్ళు ఝల్లుమన్నది. పురుషుని ముట్టినచో ఒళ్ళు ఝల్లు మనునా?

అప్పుడే అనుమానము తన హృదయములో కలిగినది.

పిమ్మట ఆతడు తనతో కృష్ణకు స్నానమునకు రాడు. ఎప్పుడు తన్ను చూడటానికి వచ్చినా సంపూర్ణ కవచధారియై ఉండడము తన అనుమానానికి దోహదమిచ్చెను.

మరల తన్ను కలుసుకొన్నప్పుడు ఆ బాలునికి, ఆ జగదేకసుందరికి తలపై నొకరు ముసలప్రయోగము చేయడం సంభవించింది. ఆ బాలిక తూలి నిశ్చే

పడియె గుఱ్ఱముమీద కూలి గుఱ్ఱము కంఠము గట్టిగా పట్టుకొన్నది. వెంటనే తాను, ఆ శత్రువును రెండు తుండెములు చేసి, విశాలాక్షు ప్రభువును ఎత్తుకొని అక్కినమంత్రికి యుద్ధము నడప ఆజ్ఞ ఇచ్చి, తన గుఱ్ఱంమీద రెండు గవ్యూతుల దూరములో ఉన్న గ్రామములో శిబిరానికి తీసుకొని పోయినాడుకదా!

మల్లికార్జునరెడ్డి తన వెనుకనే గుఱ్ఱముపై వచ్చినాడు.

తాను ఆ బాలకుని శిరస్త్రాణము విప్పగా జానువులకు వ్రేలాడే ఆమె తలకట్టు ముడివీడి దృశ్యమయినది. తల పైభాగం కొంచెం నలిగి రక్తము నిండి పోయినది. నీటితో ఆ రక్తము కడిగి, ఔషధములు పులిమి తలకు కట్టుకట్టి తాను...

"ఈ బాలిక అన్నాంబికాదేవి, నువ్వు మల్లికవు కాదా?" అని మల్లికార్జునరెడ్డిని అడిగినాడు. ఆమె ఒప్పుకొని, 'ప్రభూ! ఈమె అన్నాంబిక అని తెలిసినట్లు మీరు వ్యవహరించకండి. ఈమె సిగ్గుచే ఏ పనినయినా చేయగలదు. మహారాజా! ఈ తల్లి మీపైన బద్ధానురాగ! మీరామెకు భగవంతులు! ఈ జన్మలో ఆమె మిమ్ము మాత్రమే వివాహం కాగలదట. లేనట్లయితే తన ప్రాణమే భైరవునికి అర్పించుకుంటానని ప్రతిజ్ఞ పట్టింది' అని చెప్పెను.

౪

దేవగిరి కోటకు ఎల్లోరా గుహలకు మధ్య ఎత్తయిన కొండలు, కొండలపై జనపదాలు ఉన్నవి.

దేవగిరికోటకు ప్రతిష్ఠానానికి మధ్య కొన్ని చిన్న గిరులు ఉన్నాయి. యాదవ మహాదేవరాజు సైన్యాలతో ప్రతిష్ఠానం చేరకముందే మల్యాలవారిలో పదియేనువేల అశ్వికసైన్యం ముందు ప్రతిష్ఠానానికి ఎగువనే గోదావరి నదిని దాటింది.

గోన గన్నారెడ్డి దేవగిరి దారిలో రెండు కొండలమధ్య సేనలను నిలిపినాడు. మల్యాల సైన్యాలను వెళ్ళి దేవగిరిని చుట్టుముట్టమన్నాడు.

ఎనుబది ఘటికలు మహాదేవరాజుకు ముందుకువచ్చిన గోన గన్నారెడ్డి సాహిణి తన సేనను అర్ధచంద్ర వ్యూహంగా బండరాళ్ళవెనుక, చెట్లవెనక, పొదల వెనక నిలిపి, సిద్ధంగా ఉండెను. విశాలాక్షు ప్రభువు గన్నారెడ్డి వెనుకనే బాణమెక్కుపెట్టి సిద్ధముగా ఉండెను.

గోన :- విశాలాక్షుప్రభూ! ఇంతవరకు మీరు జాగ్రత్తగా ఇతరుల ప్రాణాలను అత్యవసరమైనగాని బలిగొనలేదు. చేతులకు, కాళ్ళకు బాణాలునాటి వీరుల్ని యుద్ధంనుంచి పరాఙ్ముఖులుగా చేస్తున్నారు. నామీదకు ఏ వీరుడన్నా తలపడితే సింహమైపోయి, వాణ్ని నేల కూల్చడానికి వెరవరేమి?

విశా :- మహారాజా! నేను తమకు అంగరక్షకుణ్ణి అదే నాపరమధర్మం. తక్కిన యుద్ధంలో నాకు పనిలేదు.

గోన :- తక్కిన యుద్ధంలో కూడా మీరు పాలు పుచ్చుకుంటే జయము నిశ్చయము అని మీకు తెలుసుననుకోండి. అప్పుడు?

విశా :- ప్రభూ! మీరు యుద్ధంలో ఉంటే ఆ పక్షానికి జయం తప్పదు. జయం తెచ్చేది మీరు, మీకు అంగరక్షకుణ్ణి నేను.

గోన :- నావల్ల జయంరాక, జయం తెచ్చే విధానం మీకు తోస్తుందనుకోండి, అప్పుడు?

విశా :- అనవసరంగా అనుకోడాలు ఎందుకండి? అలా ఎన్నటికీ జరగదు. నా ప్రభువు విషయంలో నాకు అనుమానం కలగనే కలగదు. ఇక ఈ ప్రశ్నలన్నీ ఎందుకు?

గోన :- నిన్ను ఓడించటం కష్టమేనయ్యా! ఏమంటావు మల్లికార్జునరెడ్డీ?

మల్లి :- ముందు ముందు మీరు మా ప్రభువును ఓడించలేరని తెలుసుకుని తీరుతారు. చూస్తూ ఉండండి.

రెండు గడియల కొక దళముచొప్పున ఎక్కడఉన్నవారక్కడ నిలుచున్న ప్రదేశాలలో నిద్రపోయారు. పగలు గడచినది, రాత్రి గడిచింది. ఎక్కడి వారక్కడే అటుకులు భుజించువారు, నీరుత్రాగువారూనూ.

ప్రొద్దు ఉదయించిన ఆరుగడియలకు మహాదేవరాజు సేనలలో ముందు వాహినులు, వాలిపోయిన శరీరాలతో, ఎల్లాగో నగరదుర్గం చేరుకుందామని నిర్భయంగా, నిస్సంశయంగా వచ్చారు.

ఇంతలో ఒక్కసారిగా వేయిశంఖాలు ఆకాశం అంటేటట్లు గుండెలు వ్రక్కలయ్యే మహాధ్వానం చేసెను.

చెమటలు గ్రమ్మ, కాళ్లు వణకిపోవ నిశ్చేష్టములై పోయినవి మహాదేవుని సేనలు!

"మీరు మీ ఆయుధాలన్నీ క్రిందపడవేసి, ఒకరి వెనుక ఒకరు రండి. ఈదారిని మీ యిచ్ఛవచ్చిన చోటికి మీరు వెళ్ళవచ్చును" అని పొలికేకలు పెట్టినాడు ఆంధ్రవీరుడు గోన గన్నారెడ్డి.

"అడుగు వెనుక్కువేస్తే ప్రాణాలు దక్కవు" అని రెండవ కేక.

"ఈ ప్రక్కా, ఆ ప్రక్కా, ముందూ మేమున్నాము!" అని మూడవ కేక.

"మేము గోన గన్నారెడ్డి సైనికులము. మా ప్రభువే ఇక్కడ స్వయంగా!" అని నాలుగవ కేక.

ఆ కేకలతో అదలి కత్తులు, బాకులు, ఛురియలు, శూలాలు, భల్లాలు, ధనస్సులు, బాణాలు, డాళ్ళు క్రిందకు వదలి, పదివేలమంది వీరులు తలలువంచుకొని ముందుకు సాగారు. అలా మూడు వాహినులు, ఆయుధాలు విసర్జించి ముందుకు సాగెను.

ఈ వార్త నెమ్మదిగా అక్కడికి మూడు గవ్యూతుల దూరములో ఉన్న మహాదేవరాజునకు తెలిసి తక్కిన రెండు లక్షల పైచిల్లర సేనలను ఆపి వేసినాడు.

ఆ దారి తప్పితే కొంచెం చుట్టుదారిని దేవగిరి చేరవచ్చును. అటుతర్వాత చూచుకోవచ్చునని, మహాదేవరాజు సైన్యాలను దారి మళ్ళించాడు. ఈలోగా కోటకు ఉన్న ఒకేద్వారాన్ని ఆరికట్టి మల్యాల గుండయ కాటయ ప్రభువులు నిలిచినారు.

మహాదేవరాజు సైన్యాలు మళ్ళినాయి అనగానే ఆ దారిలో రెండువేల మంది అశ్వికులను నిలిపి గన్నయ్య అతివేగంగా చుట్టుదారిని దేవగిరినిచేరే ఎల్లోరా మార్గపు కొండలపైకి ఎక్కిపోయినాడు.

అతివేగంగా నగర సమప్రదేశం గడచి ఎల్లోరా గుహలప్రక్కనే దిగి కైలాసేశ్వరునికి మ్రొక్కి ఆ కొండపాదం దగ్గరఉన్న సెలయేటికడ మహాదేవ రాజు సైన్యాలను నిలిపినాడు.

ఎల్లోరా గ్రామముప్రక్క తన సైన్యాలను నిలిపి మహాదేవరాజు ఈ గజ దొంగను హతమార్చే సమయం ఇదేనని తన ఏబదివేల అశ్వికబలమును మిగిలిన వేయి ఏనుగలను గరుడవ్యూహం రచించి గన్నారెడ్డిపై తాకినాడు. అక్కడ గన్నారెడ్డి బలగంలో ఒక్కడూ లేడు! గన్నారెడ్డి ఆ కొండదారిలో ఇంకను వెనుకకు పోయిఉన్నాడు. మహాదేవుడు ఆ వ్యూహం చెదిరిపోకుండా వేగముగా రాలేడు. ఇంతలో రాత్రి అయినది.

మహాదేవుడు తన సేనల నన్నిటిని ఆపి, చారుల వార్తలకొరకు నిరీక్షించు చుండగా అతని ముఖ్య అపసర్పనాయకుడు వచ్చి 'మహాప్రభూ! రుద్రమ్మ సేనలతో కోట ముట్టడివేసి సగం బలగాలను మనవేపు గన్నారెడ్డికి సహాయంగ పంపుతున్నది' అని వార్త తెచ్చినాడు.

౫

మహాదేవరాజు నిరుత్తరుడైనాడు. తన సేనల నాశనం తప్పదనుకున్నాడు. వ్యవధిలేదు. తాను కోటలోనికి వెళ్ళుటకు వీలులేదు. కోటలోవారు తనకు సహాయం చేయడానికి వీలులేదు. భోజనసామగ్రి అయిపోయినది. లక్షకొలది క్షతగాత్రులైన బలగాలతో ఈ రాక్షసి ఆంధ్రమూకలతో పోరాడుట ఎట్లు?

కవుల మాటలు అన్నీ పొగడ్తలే! తనకు భయపడి, ఆంధ్రులు ఆడ దాన్ని సింహాసనం ఎక్కించారట. ఆడదాన్ని తానేమీ చేయనని వారికి ధైర్య మట! అలాంటివాడు తాను ఆడదానిమీదకే మహావీరుణ్ణని వెళ్ళినాడే! అబ్బ! రాజ్యతృష్ణ! రుద్రమ్మ ఆడదా? బ్రహ్మరాక్షసి! మహామారి! కాళ రాత్రి చీల్చి చెండాడి వెంట తరుముకు వచ్చింది ఆంధ్రరుద్రమ్మ! ఏమి యుద్ధం! ఏమి పరాక్రమం! ఎంత నిర్వహణశక్తి! ఎంత వ్యూహారచనా

చమత్కృతి! తన బలగాలు నాశనం కాకూడదు. విరోధి బలగాలు నుగ్గయి పోవాలి! చాలు; ఇక తనకు బుద్ధి వచ్చినది. కందిరీగలపుట్ట, ఆంధ్రులకు కోపం తెప్పించకు తండ్రీ! అని తండ్రి చెప్పితే తాను విన్నాడా? వింక, తెచ్చుకున్నది విపరీతమయిన పరాభవం. ఇంతవరకు ఎన్నడైనా తాను కూర్చుకొని వెళ్ళిన మహాసేనలవంటి సేన కూర్చుకొని ఎత్తిపోయిన వీరులున్నారా?

తాను రుద్రమ్మ కెదురుపడక తన సైన్యాలతో ఏకాండలలోకో వెళ్ళిపోతే తనంటే ప్రజలకు గౌరవమూ, భక్తి పూర్తిగా నశించిపోవును. మరి రెండు మూడు దినాలు ప్రయత్నించుదం అనుకుంటే, ఇంకా కొన్ని వేలమంది నాశనం అయిపోతారు.

మహాదేవరాజుకు మతి పోయినది; గౌరవం నాశనమయింది. పదిమందిలో తలఎత్తుకోలేడు. అందుకు తగినట్లు తాను రుద్రమదేవికి లోబడిపోతే ఇంకా నన్ను ఆమె ఏలాంటి అగౌరవాలకు లోను చేస్తుందో?

ఆయన తనకు నమ్మకమయిన భవానీభట్టును రుద్రదేవి సకలసేనాపతి అయిన చాళుక్య వీరభద్రునికడకు పంపినాడు.

ఆ రాయబారితో కలిసి శ్రీ చాళుక్య వీరభద్రమహారాజు రుద్రదేవ చక్రవర్తి దర్శనము చేసినారు. రాయబారి భవానీభట్టు మహాదేవరాజు ప్రతినిధిగా ఆంధ్ర చక్రవర్తియెదుట సాకరిల్లి "మహారాజాధిరాజా! మహాదేవ ప్రభువు తమ తప్పునకు విచారిస్తున్నాడు. విధి దుర్విపాకంవల్ల కన్ను గానక, ఆంధ్రమహాసామ్రాజ్యము ఇట్టె వశమయిపోతుందనే ఆశతో, స్వయ ఎత్తుగా జైత్రయాత్రకు వచ్చినారు. తమ పాదాల వ్రాలి క్షమార్పణ వేడి, శిక్ష విధింపమని కోరుతున్నాడు" అని మనవి చేసినాడు.

రుద్ర:- భవానీభట్టుమంత్రీ! పాముల్ని, దుష్టజంతువులను, రాక్షసుల్ని క్షమించి లాభంలేదు. ఎప్పటికప్పుడు నాశనం చేయవలసిందే! అయినా తోటి దేశపాలకుడు, మా తండ్రిగారికి మిత్రుడయిన కృష్ణభూపతి కొమరుడు అందుకని మేము మీరాజును ప్రాణంతో విడుస్తున్నాము.

భవానీ:- చక్రవర్తీ! మేమందరము మహాప్రభువులకు ఎంతో కృతజ్ఞులము.

రుద్ర:- సరేనయ్యా! మాకు కోపంలేదు. క్షత్రియులకూ, బ్రాహ్మణులకూ కోపం నాశనహేతువు. మేము వైద్యులము. మీరాజుకు కలిగిన రాజ్యకాంక్షారోగాన్ని మేము నివారణచేస్తాము. మీరాజు మాకు కోటి సువర్ణాలు, మా సేవకులకు కోటి సువర్ణాలు, మా సేనలలో వాతమారిన వారి కుటుంబాల పోషణకై కోటి హొన్నుఫణాలు అపరాధము చెల్లించాలి. గోదావరీ మంజీరా సంగమంవరకు ఉత్తరపుగట్టు సౌణరాజ్యపు సరిహద్దు. అక్కడనుండి మా శాసనండున్న మహోపల విజయస్తంభాల గురుతున తెలుగు గ్రామాలన్నీ మా రాజ్యంలో భాగాలవుతాయి."

భవానీ :- చిత్తం మహాప్రభూ!

భవానీభట్టు వెళ్ళి మహాదేవరాజు కీసంధి నియమాలు వర్ణించగానే, ఇంతటితో బయటపడినామని, కాలిచెప్పులువదలి కిరీటం చేతులలో నుంచుకొని పాదచారియై నడచివచ్చి రుద్రమహాచక్రవర్తి పాదాల తన కిరీటముంచి, రుద్ర దేవి ఎదుట సమాలింగిత భూతలుడై "అష్టమ చక్రవర్తీ తుంతవ్యోహ" నని సన్నని ఎలుగున వచించెను.

రుద్రదేవి చాళుక్య వీరభద్రమహారాజువైపు సాభిప్రాయంగా చూడ గానే, ఆయనవచ్చి శౌణమహాదేవరాజును లేవనెత్తి, దాపునున్న పీఠాన కూర్చుండ బెట్టినాడు.

ఈవరకే సంధినియమాల వడువున దేవగిరి కోటనుండి కోశాధికారులు ఏనుగులపై నూరుకోట్ల సువర్ణాలు, రత్నాలు బంగారు పళ్ళేరాల కొనివచ్చి రుద్రమచక్రవర్తి పాదాలకడ ఉంచినారు.

చక్రవర్తి అనుజ్ఞాతుడై మహాదేవరాజును ఒక సింహాసనముమీద కూర్చుండ బెట్టినారు వీరభద్రమహారాజు. చక్రవర్తి పాదాలకడనున్న కిరీటంతీసి మహాదేవ రాజు తలపైనుంచినాడు పెద్దఅక్కిన మంత్రి!

అప్పుడు వందిమాగధులు సభా మధ్యమునకు వచ్చి.

"జయ జయ శ్రీ శ్రీ శ్రీ సమధిక పంచమహాశబ్ద! జయజయ మహా మండలేశ్వర! జయ జయ పరమమహేశ్వర! జయ జయ వినయభూషణ, జయ జయ శౌణదేశ కటకచూరకార! జయజయ మహాదేవరాయ గర్వాపహరణ! జయజయ అనుమకొండ పురవరాధీశ్వర! జయ జయ చలమ రిగండ! జయజయ పరబలసాధక! జయ జయ చతుస్సముద్రవలయ దిక్పూరితకీర్తి! జయ జయ రాజరాజేశ్వర! జయజయ మూరురాయజగదాళ! జయ జయ శ్రీ స్వయం భూదేవర శ్రీపాదపద్మారాధక! జయ జయ శ్రీ అష్టమచక్రవర్తీ!"

అని జయధ్వానాలు చేసిరి. సైనికులు, దళవాహినీముఖ సేనాపతులు ప్రజలు మంత్రులు సభికులు జయధ్వానాలు చేసినారు.

ఆ స్కంధావారమంతా విజయధ్వానాలతో నిండిపోయెను.

★

ఆనందవల్లి

సామ్రాజ్యాభిషేకము

౧

ఓరుగల్లులో, రాజనగరిలో, మహాసభాభవనంలో స్వస్తిశ్రీ రక్తాక్షి సంవత్సర శ్రావణశుద్ధ పంచమీ గురువారంనాడు లగ్నమందు రవి, శుక్రులూ, ద్వితీయమందు, బుధుడూ, గురువూ, దశమమందుండగా శని అష్టమమందు కుజుడు భాగ్యమందుండగా శ్రీశ్రీశ్రీ రుద్రదేవ చక్రవర్తికి సామ్రాజ్య సింహాసనాభిషేక మహోత్సవం జరిగింది.

దేశదేశాలనుండి ఉత్సాహంతో మహామండలేశ్వరులు రాజప్రతినిధులు, మహాసేనాధిపతులు, సామంతులు. రాజబంధువులు, ఇతరదేశాల రాజప్రతినిధులు, శివగురువులు, వైష్ణవ, అద్వైత, జైన, బౌద్ధ మతాధిపతులు, మహామంత్రులు, మహాపండితులు, మహాకవులు, రాజోద్యోగులు, వణిక్‌శ్రేష్ఠులైన కోటీశ్వరులు గ్రామపెద్దలు మొదలయినవారు ఆ పట్టాభిషేకానికి దయచేసినారు.

ఆషాఢ పూర్ణిమముందుగనే రుద్రదేవి వరాహనందిధ్వజాలు ఆకాశమూ, దేశదేశాలూ తమ కాంతులతో నింపుతూ ఎగురుతూఉండగా తన మహానగరమునకు తిరిగి వేంచేసినారు. రాగానే మహాసభ చేసిందామె.

ఆ మహాసభలో తన కుడివైపు శ్రీ శివదేవయ్య దేశికులతో చాళుక్య వీరభద్రుని గోన గన్నయ్యను అధివసింపచేసింది. ఎడమప్రక్క ప్రసాదాదిత్య ప్రభువు చాళుక్య మహాదేవరాజు మల్యాల గుండయ మల్యాల కాటయ్య అధివసించి ఉన్నారు. తంత్రపాల మల్లినాయకులు, నాగమనీడు, బొప్పదేవుడు, విరలధరణీశుడు, సూరనరెడ్డి మొదలయిన వారందరు యథోచితస్థానములందు ఉన్నారు. చిన అక్కినప్రగడ శివదేవయ్య మంత్రి వెనుకనే కూర్చుండెను. ఎదురుగా ఆసనాల అధివసించి లకుమయారెడ్డి, అదవోనిప్రభువు, వరదారెడ్డి ఇతరులూ ఉన్నారు.

భూసురశ్రేష్ఠుల వేదాశీర్వాదాలు సభికులపై అమృతము కురిసెను.

శ్రీ శివదేవయ్య దేశికులు ఆ మహాసభను చూచి చిరునవ్వుతో ఈలా సెలవిచ్చినారు: "ఈ మహాసభలో నేను ఒక ముఖ్యవిషయం ముందుగా చెప్పాలి. మీరంతా చాళుక్య వీరభద్రమహారాజు ప్రక్కనే ఉన్న శ్రీ గోనగన్నారెడ్డి మహారాజును చూస్తున్నారుకదా! ఆయన గజదొంగ! మహాప్రభువైన శ్రీ గణపతి చక్రవర్తులవారినీ, శ్రీ రుద్రదేవ చక్రవర్తులను వ్యతిరేకించి

అనేకమంది బాలకులను వెంటబెట్టుకొని ఈ మహానగరంనుంచి వెళ్ళిపోయి నాడు.

"అలాంటి ఆ పురుషుడు శ్రీ కాకతీయ దివ్యచ్ఛత్రంక్రిందఉంటే అనేక మంది సామంతుల్ని నాశనం చేశాడు. మనదేశానికి స్నేహితులయిన చోళుల్ని పాండ్యుల్ని కటకాధీశుల్ని భిల్లాణులను యాదవులను గాంగులను నానా చిక్కులూ పెట్టాడు. పినతండ్రిని బందీ చేశాడు.

"కాని ఈ మహావీరుడు ఈ ఉత్తమ కార్యాలన్నీ శ్రీచక్రవర్తి అనుమతి మీదనే చేశాడు.

"ఈయన గజదొంగ కావడం శ్రీ చక్రవర్తి అనుమతిమీదనే.

"ఈ మహావీరుడు జన్మించకపోతే కాకతీయ సామ్రాజ్యం విచ్ఛిన్నమై ఉండును. 'ఆడది రాజ్యము చేయుడమా' అని సామంతులెందరో కుట్రచేశారు. అందులో ముఖ్యుడు ఆ ఎదుట ఉన్న లకుమయారెడ్డి. అందరికి వెనకాలఉండి ఏమీ తెలియనట్లు నటిస్తూ అత్యంత రాజభక్తి వెల్లడిస్తూఉన్న వృద్ధులైన జన్నిగదేవ మహారాజు! మేము కనిపెట్టనేలేకపోయాము. ఆయన మొన్నవచ్చి నా పాదాలపట్టి తన్ను క్షమించమని ప్రార్థించారు. శ్రీ చక్రవర్తులఎదుట పడడానికి సిగ్గుపడి పోతున్నాడు. ఆరహస్యము మాకు బయటబెట్టినది గోనగన్నారెడ్డి మహారాజే!"

అని శ్రీ శివదేవయ్య దేశికులవారు ముగించగానే, ఒక్కసారి ఆ మహాసభలో ఉన్నవారంతా జయజయ ధ్వానాలు చేశారు.

అప్పుడు వైతాళికులు "జయజయ శ్రీ సమస్తగుణాకర జయ! శ్రీ కాకతీయ కటక సన్నాహ జయ! శ్రీ రుద్రదేవ దక్షిణ భుజదండ జయ! శ్రీ కడుపులూరి పురవరాధీశ్వర జయ! శ్రీ అరిగండ భైరవ జయ! సాహసోత్తుంగ జయ! శ్రీ వీర వితరణోత్సాహ జయ! శ్రీ వీర లక్ష్మీ నిజేశ్వర జయ! శ్రీ మనుమకుల మార్తాండ జయ! మీసరగండ జయ! శ్రీ ఉభయబలగండ జయ! శ్రీ గండరగండ జయ! శ్రీ అభంగ గండభేరుండ జయ! శ్రీ హన్నిబ్బరగండ జయ! శ్రీ హదిమువ్వరగండ జయ! శ్రీ లాడవకువర పెండార జయ! శ్రీ గళమాళిసంతర్పిత శశిమాళి జయ! శ్రీ కామిని జయంత జయ! శ్రీ దుష్టతురగ రేఖారేవంత జయ! శ్రీ దుర్వార వీరావతార జయ! శ్రీ కోసగిమైలితలగొండు గండ జయ! శ్రీ ఉప్పలసోముని తలగొండుగండ జయ! శ్రీ పండిభూపాలుని తలగొండుగండ జయ! శ్రీ అక్కినాయకుని తలగొండుగండ జయ! శ్రీ మేడిపల్లి కాచయనాయకుని ఉరశిరశుండ జయ! శ్రీ కందూరి కేశినాయని తలగొండుగండ జయ! శ్రీ రాపాక భీమ నిర్ధూమధామ జయ! శ్రీ నిరుపమ సంగ్రామరామ జయ! శ్రీ తెలుగాల కాటయదిశాటపట్ట జయ! శ్రీ ఏఱువ తొండగోధూమ ఘట్టనఘరట్ట జయ! శ్రీ బేడ చెలుకినాయని నిస్సాహణాపహరణ జయ! శ్రీ సహజకార్యాభరణ జయ! శ్రీ కోట పేర్మాడిరాయ కంఠా

భరణ చూరకార జయ! శ్రీ చోడోదయ పట్టసూత్ర తురంగాపహార జయ! శ్రీ నిజకీర్తి పూరిత బ్రహ్మాండ కరండ జయ! శ్రీ పరబలోద్దండ జయ! శ్రీ పరబలసాధక జయా! శ్రీ సోమనాథ దేవదివ్య శ్రీ పాద పద్మారాధక జయ! శ్రీ వర్ధమానపురవరేశ్వర జయ!" అని వందులు గన్నారెడ్డిని కీర్తించిరి. సభ అంతా హర్షధ్వనులతో పొంగిపోయింది.

అప్పుడే ఆ నేతలకు గన్నారెడ్డి నిజతత్త్వం గోచరించింది. కొందరు ఇదేమి గజదొంగ అని ఆశ్చర్యమందినారు. కొందరు గన్నారెడ్డి నూతన సామ్రాజ్యము స్థాపిస్తాడు కాబోలు అనుకున్నవారు రిచ్చపడి చూడసాగిరి.

గన్నారెడ్డి తల కొంచెం వంచి ఏమీ కదలక నిశ్చల వదనంతో నిలిచి ఉన్నాడు. ఆయన మోమున రాజభక్తి దివ్యకాంతి ప్రసరిల్లుచున్నది.

శ్రీ రుద్రదేవి చిరునవ్వుతో గన్నారెడ్డివైపు చూచి 'శ్రీ గన్నారెడ్డి మహారాజా! నవ్వు నాలుగేళ్ళవాడు మా కడనూ, శ్రీ గురుదేవులకడనూ వచ్చినప్పుడు ప్రతిజ్ఞలు అన్నీ నెరవేర్చలేవేమో అని అనుమానించినందుకు మా ప్రభువును మీరు...'

గన్నారెడ్డి చేతులు జోడించి మనవిచేసెను. 'మహారాజాధిరాజా! అష్టమ చక్రవర్తీ! భక్తునిబలం భగవంతునిదే అన్నట్లు, నా చక్రవర్తికి నేను బంటును. హనుమంతుని బలం రామునిలోనుండే కదా వచ్చింది.'

ఓరుగల్లు మహానగరమూ, కాకతీయ సామ్రాజ్యమూ సామ్రాజ్ఞి పట్టాభిషేక కాలందాకా చేసిన ఉత్సవాలు వర్ణనాతీతం. దేశం అంతట దిన దిన తోరణాలు, దిన దిన పండుగలు, నాట్యాలు, భగవత్కథా కాలక్షేపాలు నాటకాలు.

సుంకాలు అన్నీ తీసివేసినారు. అన్ని మత సంస్థలకు చక్రవర్తి, మాండలికులు, రాజోద్యోగులు దానశాసనాలతో గ్రామాలు, భూములు, దేవాలయాలు నెలకొల్పినారు. చెరువులు, కాలువలు త్రవ్వించినారు.

నగరమంతా పార్వతీదేవి కల్యాణంనాటి కైలాసంలా, లక్ష్మీదేవి వివాహంనాటి వైకుంఠంలా అలంకరించారు.

దేశంలో ప్రసిద్ధికెక్కిన నర్తకులు, గాయకులు వచ్చినారు. పండితులు, కవులు వేంచేసినారు. దేశ దేశాల రత్నాల వర్తకులు తమ నిధులలో ఉన్న ఉత్తమ రత్నాల సేకరించి ఓరుగల్లుకు తరలించుకు వచ్చినారు. సామ్రాట్టుకు బహుమతులు ఇవ్వడానికి తాము భూషణాలు చేయించుకోవడానికి సామంతులు, ధనేశులు రత్నాలు కొంటున్నారు.

శుభముహూర్తం కొలది దినాలలో ఉన్నది. అటు నతవాటి సీమనుంచి మాధవ నృపతియు, వారి రాణి మహాదేవిన్నీ, వారి సోదరులు, వారి తల్లులున్నూ శ్రీ రుద్రచక్రవర్తి తల్లులూ అయిన మైళమ్మయున్ను, కుందాంబయున్నూ వేంచేసినారు.

గణపవరం నుండి తెలుగు నాయక సామంతులు స్వామినాయకుడు మల్లా ప్రెగ్గడతో వేంచేసినాడు. (తెలుగు నాయకులు తెలగాలయ్యారు) గణపతిదేవ చక్రవర్తి దేవేరులయిన నారాంబ పేరాంబల మేనల్లుడు, బాయపసేనాని అన్న కొమరుడైన చిననారప నాయకుడు (కమ్మనాటి ప్రభువు) తన దేవేరులతో బిడ్డలతో తమ్ములయిన చోడమహారాజుతో వేంచేసినారు. (వీరు కమ్మవారు)

వేంగి దేశాధిపతి అయిన తెలుగురెడ్డి [తెలగా] నాయకుడు గణపతి రుద్రదేవుని సేనాపతి కాపయనాయకుని కొమరుడు కాలపనాయకుడు వేంచేసినాడు.

నిరవద్యపురంనుంచి చాళుక్యవృద్ధులు ఇందుశేఖరమహారాజు వేంచేసినాడు.

ధరణికోటనుండి కోటభేత మహారాజు గణపాంబతో కలిసి వేంచేసినారు. కోనసీమనుండి హైహయ మహారాజులు, భీమవల్లభ నృపాలుడు తనదేవి అన్నమాంబతో కలిసి వేంచేసినారు.

జన్నిగదేవుడు వృద్ధుడై తన సంపూర్ణరాజప్రతినిధిత్వము అంబయదేవ త్రిపురాంతక దేవుల కప్పగించి, తాను పట్టాభిషేకానంతరము శ్రీశైలాన తపస్సు చేసుకొన సంకల్పించాడు. సిందవాడనుండి మార్జావాడినుండి అంబయ దేవ త్రిపురాంతక దేవులు వేంచేసినారు.

ఈలా సకల బంధువులు, సామంతులు, ఉద్యోగులు, కొలుస్తూఉండగా శ్రీ శివదేవయ్యమంత్రి, శివగురువులు, మహర్షులు, బ్రాహ్మణోత్తములు, పండితులు, ఆశీర్వాదంచేస్తూ ఉండగా శ్రీరుద్రదేవ ప్రభువునకు సామ్రాజ్యాభిషేకం జరిగినది.

సంతోషముతో దేశాలన్నీ పాలసముద్రమై విరుచుకు పడినాయి.

పట్టాభిషేక మహోత్సవం అయినరాత్రి తన నగరికి రుద్రచక్రవర్తిచేరి, మహాతల్పంపై మేనువాల్చింది. అలసట పడినందుకు సొమ్మసిల్లి నిద్రరాదు.

పనికత్తెలు మహాప్రభువునకు అన్నీ సమకూర్చి తాము వెడలిపోయినారు.

నగరి మోసాలకొట్టే ఘటకాఘంటలు మ్రోగుతునే ఉన్నాయికాబోలు, అవి ఆ మహా కోలాహలంలో ఎలా వినబడుతాయి?

ఊరంతా జరిగే ఉత్సవాలు జరుగుతున్నాయి. తామూ ఉత్సవ మహాసభలో పీఠం అధివసించి ఉండవలసిందే!

అయినా రెండుఘటికలు విశ్రాంతి తీసుకోవడానికి దృష్టి మొదలయినవి తీయడానికీ లోనికి రావలసి వచ్చింది. ఇప్పుడే దాసీలువచ్చి తన వస్త్రాదికాలు ఆభరణాలు మార్చి మళ్ళీసభకు తీసుకొనిపోతారు.

తానొక్కతే సింహాసనంపై కూర్చుండవలసి వచ్చింది.

చాళుక్య వీరభద్ర మహారాజు తనవైపు చూస్తేచాలు! తాను చక్రవర్తి అన్నమాట మరచిపోతున్నది.

వెంటనే పర్యంకమునుండి దిగనురికి రుద్రదేవి ప్రక్కనున్న జేగంట వాయించినది. వెంటనే ఆ దివ్యమందిరం బైటనుండి పలువురు దాసదాసీలు పరుగెత్తుకొని వచ్చినారు.

"సిద్ధం చేయండి, త్వరపడండి"

సామ్రాట్టు వాక్కులువిని ఆ పరిచారికలు పది లిప్తలలో మహారాణిని విష్ణుని కైసేసినట్లు అలంకరించారు.

"ముమ్మడాంబికను అలంకరించి తీసుకొనిరండి', అని చక్రవర్తి ఆజ్ఞాపించినారు.

సభలో అవరోధ స్థలంలో అన్నాంబికాది యువతులతో హాస్యపు మాటలు చెప్పుకుంటూ, నవ్వుకుంటూఉన్న ముమ్మడాంబిక చక్రవర్తి ఆజ్ఞవిని గుండె దడదడలాడ చెలికత్తెలవెంట అంతిపురికి పోయినది. అందు చెలికత్తెలామెను రతీదేవివలె అలంకరించారు.

అంతవరకు తమ అభ్యంతర సభామందిరంలోనే చక్రవర్తి కూరుచుండెను.

ముమ్మడాంబిక అలంకృతయై దగ్గరకు రాగానే రుద్రదేవి చిరునవ్వుతో "ముమ్మడాంబికరాణీ! నేను నిన్ను మూడేమాటలడుగుతాను వానికి ఏమీ సంకోచించకుండా ప్రత్యుత్తరం చెప్పు" అని అడిగినది. తెల్లబోతూ "అల్లాగే" నని ముమ్మక్క జవాబు చెప్పింది.

రుద్రదేవి ముమ్మక్క చెవిలో గుసగుసలాడింది. ముమ్మక్క తెల్లబోతూ సిగ్గుపడుతూ అవునంటూ తలఊచింది.

రుద్రదేవి ఆనందంతో నవ్వి ముమ్మక్క చేయి పట్టుకొని చెలులు, మంత్రులు, అంగరక్షకులు దారిచూపిస్తూ ఉండగా మంగళవాద్యాలు ముందు మ్రోగుతుండగా దయచేసి, సభికులందరూ లేచి జయజయ ధ్వానాలు చేస్తూ ఉండగా సింహాసనం తిన్నగా ఎక్కి ముమ్మక్కను ప్రక్కను కూర్చుండ బెట్టుకొన్నది.

చక్రవర్తి, అందరూ ఆసీనులయిన వెనుక, శివదేవయ్య దేశికులతో "గురుదేవా! ఈ నిండుసభలో మేము ఒక విషయము మహారాజులకు సామంతులకు తెలియజేయ దలచుకొన్నాము" అనిరి. శివదేవయ్య దేశికులు ముఖ్య వందికి సైగచేసిరి.

ఆ వంది వెంటనే తన శంఖమెత్తి సింహాసనం ప్రోలనుండి భోం! భోం! అని ఊదినాడు. సభ నిశ్శబ్దమైనది. నాట్యమాగినది.

రుద్ర చక్రవర్తి ముమ్మక్క సహాయంతో సింహాసనం దిగింది.

సభ ఎల్ల వెంటనే నిలుచుండెను, గురుదేవులొక్కరే కూర్చుండియుండిరి.

చక్రవర్తి తన మెడలోని హారం తీసి, మందయానంతో, సిగ్గుతో మోము ఎఱ్ఱవార, చాళుక్య వీరభద్రునికడకు వెళ్ళి, కొంచెము వణికే కంఠంతో

'మహారాజా! కాకతీయ సామ్రాజ్యంతో ఈ దాసురాలిని స్వీకరించ ప్రార్థన!' అని తల వంచుకొన్నది. 'మా ముమ్మక్క మహారాణి చాళుక్య మహాదేవ మహారాజుని వరించుచున్నది' అనెను.

౨

లకుమయారెడ్డి తాను చేసిన తప్పులన్నీ ఒప్పుకొని, చక్రవర్తి క్షమాపణ అడిగి కుమారుడైన వరదారెడ్డిని వారి పాదాలకు అప్పగించినాడు. గన్నారెడ్డిని దర్శించి, 'ప్రభూ! నేను మీ పినతండ్రిని కావడానికి తగనివాణ్ణి అన్నగారి ఆజ్ఞ నిలబెట్టలేని మూర్ఖుణ్ణి, ఎట్టి శిక్షకయినా తగినవాణ్ణి' అని మనవి చేసెను.

గోనగన్నారెడ్డి:- బాబయ్యగారూ! స్త్రీలు, రాజ్యాలు మనుష్యుల మనస్సులను పాడుచేస్తవి. విధి దుర్విపాకం అటువంటిది. మీరు ఆజ్ఞ ఇస్తే పాలిస్తాను.

లకు:- తండ్రీ! పైత్యరోగికి అన్నీ పచ్చగా కనబడినట్లు, నా కాగోజుల్లో అధర్మపూరితాలయినవన్నీ ధర్మపూర్ణములైనట్లు తోచాయి. ఈ రాజ్యం నీది. నీ ప్రతిభ అసమానం. భారతగాథల్ని మరపింప చేసే మీ చరిత్ర సువర్ణాక్షరాలతో శాసనాలుగా లిఖింపబడవలసినది. ఈ మహాసామ్రాజ్యాన్ని రక్షించిన అరుహుడవు. నీ పాదాల వరవణ్ణి నేనోస్తున్నాను. నేను శ్రీ కాలాముఖమఠం చేరి తపస్సు చేసుకుంటూ ఈ చరమకాలం గడుపుతాను.

గన్నా - బాబయ్యగారూ! వరదయ్య నాకు విఠలయ్యతో సమానం. అతడే భువనగిరిని ఏలుకొంటాడు.

లకు:- నాయనా! ఆదవోనివారి అమ్మాయిని నువ్వు చేసుకో! వరదయ్యకు మంచి సంబంధము చూడు. అతడు నీ బిడ్డసుమా తండ్రీ! నీ ఈడున మా అన్నగారు మూడుమూర్తులా నీ పోలికే. నీ తండ్రిని మరపించే శక్తిమంతుడవయ్యావు. ఆయన సుగుణాలన్నీ నీలో కాంతించాయి. ఇంక నేను వెడుతున్నా!

పినతండ్రి తన ప్రస్థానానికి అన్నీ సిద్ధంచేసుకొని ప్రయాణం సాగించాడు. వరదారెడ్డి, విఠలధరణీశుడు, గన్నారెడ్డి మంత్రులతో, సేనాపతులతో కూడా ఓరుగల్లునుండి శ్రీశైలందాకా వారిని సాగనంపి తిరిగివచ్చారు. కుప్పాంబికాదేవి కొమరితను వరదారెడ్డికి ఇచ్చుటకు ఒప్పందంచేసి గన్నారెడ్డి తిరిగి ఓరుగల్లు వేంచేసినాడు.

వరదారెడ్డి విఠలయ్యను వదలడు. చిన్నన్నగారితో పెద్దన్నగారి వివాహం అయితేగాని తాను వివాహం చేసుకోనంటాడు. విఠలయ్య అన్నగారితో మాటలాడడు. అక్కినప్రగడకూ ధైర్యం చాలదు.

చక్రవర్తి ఆజ్ఞ అయినా గన్నారెడ్డి వర్ధమానపురం వెళ్ళనే వెళ్ళడు. పట్టాభిషేకం మాట తలపెట్టితే ప్రతివచన మివ్వడు.

ఆ దినము చిన అక్కినప్రగడ, విఠలయ్య, సూరనరెడ్డి, వరదారెడ్డి, విఠలయ్య నగరిలో ఆసీనులై ఉన్నారు.

విఠ :- ఏమిటి అన్నయ్యగారి ఉద్దేశం?

సూరన్న :- నాకు యుద్ధంఅంటే ఏమిటో తెలుసును. ఇలా మౌనవ్రతం పూనడం అంటే చిరాకు కలుగుతుంది. ఎందుకు మన ప్రభువు ఆలా గుఱ్ఱంఎక్కిన దినమూ ఓరుగల్లు చుట్టుప్రక్కల గ్రామాలన్నీ తిరిగివస్తూ ఉంటారు?

అక్కిన :- ప్రేమ అనేది ఒక రోగం. అది సోకితే జ్వరం, తలతిరగడం, మతిపోవడం మొదలయిన లక్షణాలన్నీ కలుగుతాయి!

సూరన్న :- వచ్చిందీ ఆ ప్రేమవిషయం! నాకుమాత్రం ఆ విషయాలేవీ తెలియవు. మల్యాల కాటయ సేనాపతుల అమ్మాయిని ఇస్తామని మా తండ్రిగారు వార్త పంపారు. మా నాయకులు ఒప్పుకుంటే నాకభ్యంతరం లేదన్నాను.

విఠ :- ఆ విషయంలోనూ నాయకుల ఆజ్ఞే?

సూరన్న :- భోజన విషయాలలోనూ నాయకుల ఆజ్ఞే?

విఠల :- బావా! త్వరగా నువ్వే వైద్యం చెయ్యాలి. వర్ధమానపురం ఎప్పుడు వెళ్ళేది?

అక్కినప్రగడకూ గన్నారెడ్డి ఆవేదన అర్థంకాలేదు. అన్నాంబికాదేవిని తలిదండ్రులు ఆదవోనికి తీసుకపోయారు. ఆమె పురుషవేషంతో గన్నారెడ్డిని ఛాయలా అనుసరించింది. మా ప్రభువుకు యుద్ధంతప్ప ఇంకేమీ రుచించదేమో?

మొన్న చక్రవర్తి దేవగిరిలో ఉన్నప్పుడు ఆపాక భీముడు బలగాలు కూర్చుకొని తాను స్వతంత్రుడననీ, స్త్రీ సామ్రాజ్యమున ఉన్న పురుషుడంత హీనుడింకొకడుండడనీ తన రాజ్యం అంతా చాటించినప్పుడు పిట్టపిడుగులా బావగారు తమందరను నడుపుకుంటూ ఆపాకచేరి, ఆ వెట్టిబాగుల భీముణ్ణి నిర్ధూమధామం చేశారు.

యుద్ధవ్యూహాలెరిగిన వాళ్ళకు ప్రణయ వ్యూహారచన తెలియదేమో?

ఈ ఆలోచనలతో అక్కినప్రగడ తన ఇంటికి చేరినాడు.

ఇంటికివెళ్ళి ఆ సాయంకాలం స్నానంచేసి స్నానసంధ్యానుష్ఠానాలు, తీర్చి, తండ్రితో తాతగారితో భోజనం చేసినాడు.

తాతగారు పెదఅక్కినప్రగడ మనుమని విషయమంతా తెలిసికొన్నప్పుడు తన తెలివితక్కువకు ఎంతైనా చింతపడుతూ ఉండగా, చినఅక్కిన తాతగారినిచూచి "తాతయ్యగారూ! మీరేకాదు ఎంతమందైనా మేము నిజంగా దొంగలము అయిపోయామనే భయపడినారు. తరువాత మేము కాకతీయ రాజ్యానికి విరోధుల్ని హతమారుస్తూ ఉండడముచూచి మా చరిత్ర అర్థంకాక ఆశ్చర్యపడుతూ ఉండేవారు" అని నవ్వుతూ అన్నాడు.

తాత :- నాయనా! పెద్దవాడిని. లోకంలో తెల్లగాఉన్నవి పాలు నల్లగా ఉన్నవి నీరు అని నమ్మేవాణ్ణి. అందుచేత ఆలా బాధపడ్డాను.

ఆరాత్రి శయన మందిరమునకు చిన అక్కినభార్య సౌందర్యనిధిలా వచ్చింది. దంపతుల అన్యోన్యసల్లాపాలలో అక్కిన "రాచకార్యాలేమిటి చెప్పవూ?" అని నవ్వుచూ ప్రశ్నించెను.

భార్య :- మా అన్నగారు అలా దిగాలుపడి ఉంటున్నారు. అన్నాంబికా దేవి తండ్రితో ఆనవోని వెళ్ళలేక వెళ్ళలేక వెళ్ళింది. నాకూ ఆరాజకుమారికి ఎంతో స్నేహం కలిసింది.

భర్త :- అంటే నీఉద్దేశం?

భార్య :- ఏమిటూ? మీ ఉద్దేశ మేమిటో నాతో చెప్పారుగనక నా? నా ఉద్దేశం మీతో చెప్పటానికి?" అనుచు ఆమె పకపక నవ్వింది.

అక్కిన "దొంగపిల్లా! నాతో వేళాకోళం చేస్తావా నీ పనిపడతా ఉండు" అనుచుండగా ఆమె పకపకమంటూ పరుగెత్తింది. అతడామె వెనుక పరుగిడినాడు.

3

రుద్రదేవి తన భర్తను తానే వరించెను. ముమ్మడమ్మను చాళుక్యప్రభువు అంటే ప్రేమ కదిరి ఉండాలి. భార్యాభర్తలిద్దరూ తోడికోడళ్ళయినారు. చాళుక్య వీరభద్రుడు చక్రవర్తి అవుతాడా? ఇక ముందుకూడా రుద్రదేవి పురుషవేషంతోనే ఉంటుందా? ఈలా లోకమంతా విచిత్రముగా చెప్పుకుంటున్నది.

ఒక శుభముహూర్తమున పేరోలగంలో శివదేవయ్యమంత్రి సభ్యులందరితోనూ "శ్రీ రుద్రదేవితప్ప ఈకాకతీయ మహారాజ్యానికి చక్రవర్తులు ఇంకొకరు కారు. వారికి పుత్రులు ఉద్భవించి, రాజ్యార్హత పొందేవరకు రుద్రదేవ చక్రవర్తులే రాజ్యం చేస్తారు. చాళుక్యవీరభద్ర మహారాజు ఈ విషయం అంతకూ తమ అనుమతిని దయచేయించారు. వివాహముహూర్తము కార్తాంతికులు పెట్టుతున్నారు. ముమ్మడాంబికా వివాహముహూర్తమూ, ఆముహూర్తం దగ్గరగనే ఏర్పాటవుతవి" అని తెలియజేసిరి.

ఈవార్త వినగానే సభలో జయజయధ్వానాలు మిన్నుముట్టినవి.

ఆ సామ్రాజ్యాభిషేక మహోత్సవ సందర్భంలో రుద్రదేవి స్వయంవర మహోత్సవము జరుగుతుందని శివదేవయ్యదేశికులు అనుకొనలేదు. చాళుక్య వీరభద్ర మహారాజుకూడ ఆ సమయంలో అలాంటి సంఘటన సంభవిస్తుందని తలచి ఉండలేదు.

రుద్రదేవి మాటలు ఆయన వీనులకు శారదవీణా నిస్వనములై వినిపించాయి. అమృతప్రవాహాలు తనపై విరుచుకుపడినట్లయినది. ఆయన ప్రాన్పడి నిలుచుండి పోయినాడు. ఆయనకన్నులు తళతళ లాడిపోయినవి. ఆయనమోము

ద్వాదశాదిత్యుల వలె వెలిగిపోయినది. ఆయన ఆదేవి కన్నులలో పవిత్రనృత్యం చేసే ప్రేమ కాంతులూ, ఆ సుందరాంగి పెదవులలో సురభిళమయ్యే ప్రణయ మాధుర్యాలూ గమనించి, లోకలోకాలావరించి పోయినట్లు, అమృతకలశము చేతులకందినట్లు పులకరించి, తలవంచినాడు.

రుద్రదేవి, ఆయన మెడలో చెలికత్తెలందిచ్చిన పూలహారము వేసింది.

బంగారు కవచము ధరించి రత్నఖచిత కిరీట కేయూర కుండలాది సార్వభౌమ లాంఛనాలతో, దివ్యపురుషునిలా ఎదుటవెలుగు మూర్తి మాయమై, చాళుక్య వీరభద్ర మహారాజు మనోనేత్రాలకు ఆనాడు క్రీడోద్యానవనాన చివురుటాకుల ప్రోవై, కరకుకట్టిన అమృతధారయై, ప్రోగువడిన వెన్నెల కిరణాలై తోచిన దివ్యసుందర రూపం తిరిగి ప్రత్యక్షమైనది.

ఆ దండవేసే రుద్రమహారాణి కరస్పర్శచే ఆయన పరవశుడై సర్వమూ మరచిపోయినాడు.

వివాహములోపల చాళుక్య వీరభద్రుడు రాచకార్యాలు మాట్లాడడానికి చక్రవర్తి అంతఃపురానికి వెళ్ళవలసి వచ్చేడిది. అక్కడ చెలికత్తెలు పరివేష్టించి ఉండగా రుద్రమ ఆయనకు దర్శనమిచ్చేది. ఇద్దరూ రాజ్యవ్యవహారములు ఎన్నో సమాలోచన చేసేవారు. చెలికత్తెలు ఏదేని పనిమీద ఇక్కడికీ అక్కడికీ వెళ్ళిపోయేవారు. ఆసుందరమందిరంలో వారిద్దరే ఉండేవారు. ఆవిషయం కొంతసేపటివరకూ వారిద్దరికీ తెలిసేదికాదు.

ఆవిషయం స్ఫురించగానే ఇద్దరు చటుక్కున మౌనం వహించేవారు.

ఒకరి నొకరుచూచి నవ్వుకొనేవారు.

ఆయన సంశయము నామె గ్రహించి,

"ప్రభూ! రండి. నా గానమందిరానికి పోదాము" అని ఆహ్వానించేది.

రుద్రదేవి గానమందిరంలో చాళుక్య వీరభద్రుడు దంతపేటాలపై ఉన్న వివిధదేశ విపంచులు చూచినాడు.

అప్పుడు దేవి నవ వధువులా సిగ్గుపడుతూ అక్కడఉన్న ఆంధ్రవీణ శ్రుతిచూచి, వేగవాహినీ రాగానికి మెట్లు సవరించి. "సరిగమ పధనిధన" అని ఆరోహణమూ, "స ధమగరి గరిస" అని అవరోహణమూ అయిన మధుర మోహనరాగాన్ని ఆలాపించినది. వేగవాహిని మిశ్రరాగము.

ఆ రాగము హిమాలయాలలో ప్రవహించే మందాకిని.

నవయౌవన హృదయంలోని ఆ వేగము ఏలాంటిదో వేగవాహినీరాగ మట్టిది. ఔడవషాడవరాగజన్య మవడంచేత దేవతలకు, మనుష్యులకు ఉద్భవించిన విద్యాధరివంటి దారాగము.

మంచు కరిగినది: అతి శీతలాలైన ఆ నిర్మలప్రవాహా నీరాలు జలజల ప్రవహించాయి. రాళ్ళపై విరిగినాయి; సుళ్ళుతిరిగినాయి. అతివేగంగా పారి

జాత కుసుమపరిమళ పూరితమైన ఆ ఎత్తైన దేవభూమి లోయలలో పతనాలతో ప్రవహించాయి. వేగవాహినీ రాగస్వరాలా నీరాలు !

చాళుక్య వీరభద్రుడా రాగసౌందర్యంలో కరిగిపోయి, ఆ దేవి రూప సౌందర్యంలో లయమౌతాడు.

సిగ్గుపడుతూ చిన్న బాలికలా రుద్రదేవి దీర్ఘ పక్ష్మాలనెత్తి, ఒక లిప్త మాత్రం చాళుక్య వీరభద్రుణ్ణి గమనిస్తుంది. ఆమెనుచూచి అతడు, అతనిచూచి ఆమె సిగ్గుపడతారు. కన్నులు నిమీలితాలు చేసుకుంటారు.

ఆమె తన తీయని కంఠమెత్తి ఆ వీణకు మేళవించి, అన్నాంబిక రచించి తనకు నేర్పిన పాటను వేగవాహినీ రాగంలో పాడింది.

“ఎవరున్నారు, ఈ నీలకాదంబినీ మాలలో ఎవరున్నారు చంచలా !
తళుకుమనిపోయావు దశదిశలు వెలిగించి
ఓలుకుమని కనులు మూతలుపడెను చంచలా
ఎవరున్నారు ?

గంభీరమై ఏవో గళ మాధురులు గురిసె
గరళకంఠుని దివ్య గాంధర్వమా ఏమి ?
ఎవరున్నారు ?”

౮

విజయదశమికి శ్రీ గోనగన్నారెడ్డి పట్టాభిషేక మహోత్సవం వర్ధమాన పురంలో జరగవలసి ఉన్నది. గన్నారెడ్డిని ఎంతమంది వేడినా అవుననీ కాదని తెలుపడు.

చిన అక్కినప్రగడ ఎన్నిసార్లు మనవిచేసినా గన్నయ్య నవ్వుతాడు. శుభముహూర్తంలో శ్రీ రుద్రదేవికీ శ్రీ చాళుక్య వీరభద్రమహారాజుకు, శ్రీ ముమ్మడాంబికా రాజకుమారికీ శ్రీ చాళుక్య మహాదేవరాజుకు లోకాతీతమైన ఉత్సవాలతో వివాహాలయ్యాయి. ఇవన్నీ శ్రావణమాసంలోనే జరిగాయి.

సార్వభౌమ పట్టాభిషేకానికి వచ్చిన చుట్టాలందరు వివాహాలకు ఉండిపోయినారు. రుద్రదేవి చెల్లెలయిన శ్రీ కోట గణపాంబాదేవి అక్కగారి ఆనందముచూచి, తానూ ఆనందముతో ఉప్పొంగిపోయినది. అక్కగారిని కౌగలించుకొని “అక్కగారూ! ఇన్నాళ్ళకు మీ మోము శరత్కాల పూర్ణిమలా వెలిగిపోతున్నది. ప్రేమ అలాంటిది. కాదంబరి కథ ఎరగరా! ప్రేమపూరిత జీవితవిధానం మరుగైనచో ప్రాణాన్నికూడా పోగొట్టుకొంటుంది. మా బావగారు ఉత్తమపురుషులు తమకు చక్రవర్తిత్వం అక్కరలేదనీ, శ్రీ రుద్రదేవీ సాధులుగా మాత్రం ఉంటామనీ అనడం ఎంతో ఉదారంగా ఉంది.”

“చెల్లీ! మీ భార్యాభర్తలిద్దరి ప్రేమమయ జీవితము, ఆదర్శరూపం సుమా! మా మరదిగారు రాజ్యపరిపాలన సగం నీకే వదిలారనీ, నువ్వు స్త్రీలకు

ప్రసూతి వైద్యాలయాలు, ఓడవర్తకులకు యవసువర్ణాదిద్వీపాలలో వైద్యాలయాలు, పశువైద్యాలయాలు, సత్రాలు విద్యాశాలలు, ఆశ్రమాలు ఏర్పాటు చేస్తున్నావనీ, దేశంలో మరణదండన రద్దుచేశావనీ, ప్రతిగ్రామానికీ వ్యవసాయాభివృద్ధికి చెరువులు తవ్విస్తున్నావనీ నాకు ఎప్పటికప్పుడు వార్తలు వస్తూనే ఉన్నాయి".

గణ :- అక్కగారూ! మీకు గన్నారెడ్డి కుడిభుజం కావడం మా కందరకూ మహాభాగ్యమయింది. మమ్మల్ని మా రాజ్యాన్నికూడా కోట పేర్మాడిరాయని దౌష్ట్యాన్నుండి ఎంత ప్రజ్ఞతో రక్షించారాయన!

రుద్ర :- అవును చెల్లీ! మొన్న మేమంతా దేవగిరిలో ఉన్నప్పుడు గొంకప్రభువు కుమారుడు సుబ్బనాయకుడు తెచ్చినవార్తవిని వెంటనే రాపాక భీమునిపై ఉరికాడు. భీముడు గోదావరితీరంలో దుర్గమస్థలంలో ఉండి అజేయుణ్ణనుకున్నాడు.

గణపాంబ :- గన్నయ్య పట్టాభిషేకం ఎప్పుడు జరుగుతుంది? మావారు రవలతో వెలిగే ఒరతోనూ, రత్నపు పిడితోనూ ఉన్న మహాకరవాలం ఒకటి గన్నయ్యకు బహుమాన మిద్దామని సంకల్పించుకున్నారు.

రుద్ర :- గజదొంగల జట్టంతా విడిపోయారుగాని గన్నయ్య ఓరుగల్లు వదలివెళ్ళడు.

గణ : అక్కగారూ! ఎంత విచిత్రం చేశారు మీరు! శ్రీ శివదేవయ్య దేశికులవారూ ఒప్పుకొన్నారట గాదా వారంతా గజదొంగ జట్టు కావడానికీ?

రుద్ర :- ఊరకే ఒప్పుకోడం కాదు చెల్లీ! మేమంతా యువకులం. ఆ జట్టుకు పురుషవేషంలో ఉన్న నేను నాయకుణ్ణి. నాకెప్పుడూ కుడిచేయి గన్నారెడ్డి ప్రభువే. గన్నయ్య చిటఅక్కిన మంత్రీ వేసే ఎత్తులు నాకు మహా ఆనందం కలిగిస్తూ ఉండేవి.

గణ :- ఇంతకు మీరు వేసిన ఎత్తులన్నీ ఫలించినవి.

రుద్ర :- అన్నింటికన్నా ఆశ్చర్యమేమిటంటే చిన్నతనంలో గన్నభూపతి నాయకుడు కాగలడని అనుకున్నానుగాని ఇంతటి అతిరథు డవుతాడని అనుకోలేదు. ఏమి వ్యూహాలు! ఏమి యుద్ధం! అర్జునుడు పాఠాలు నేర్చుకోవాలి.

గణ :- ఆ బలం, ఆ బుద్ధి, ఆ రూపం! మనకు అన్నగారు లేని లోపం ఆయనవల్ల తీరింది.

రుద్ర :- అవునుతల్లీ! మనకాయనే అన్నగారు.

తన్నుగురించి ఈలాంటి సంభావణ జరుగుచున్నదని గన్నారెడ్డికి ఏమి తెలియును? తన నగరిలో రాత్రి భోజనానంతరము ఆయన పల్యంకముపై అధివసించి కనులు మూసుకుని పండుకొని ఉన్నాడు.

అంతలో అక్కిన అక్కడకు వచ్చెను.

అక్కి :- మహారాజా! కనులు తెరవండి. కనులు మూసుకొని పగటికలలు కనుటకంటె గంధర్వాశ్వాలను అధివసించి ఈ వెన్నెలలో తిరిగివద్దాము రండి.

గన్న :- అందుకనే నేనూ నీకు వార్త పంపానయ్యా బావగారూ!

ఇద్దరూ ఉత్తమాజానేయాల నధిష్ఠించి ఆ వెన్నెలలో ఓరుగల్లునగరం దాటి, వేగం ఎక్కువచేసి ఉత్తరాభిముఖులై మాటలాడకుండా వెళ్ళుచున్నారు.

నాలుగైదు గవ్యూతుల దూరం వెళ్ళగానే గుఱ్ఱాల వేగము కుదించి, పిమ్మట ఆపినారు. అక్కడ మామిడితోపులు, ఒక పెద్దచెరువు, ఒక చిన్న గ్రామం, గ్రామమధ్యమందు దేవాలయం కనబడుచున్నవి.

ఇద్దరు గుఱ్ఱాలపై వెన్నెట్లో ఆ చెరువును, తోటలను, ఆకాశాన్ని నీటిలో ప్రతిఫలాలను, చిరుమేఘాలను, తమచుట్టూ ఆవరించిఉన్న వెన్నెలను గమనిస్తూ వెన్నెట్లో అప్లావితులౌతూ, ఆలా కదలక మెదలక బొమ్మలులా అయిపోయారు.

ఆలా వారు నాల్గయిదు ముహూర్తముల కాలమున్నారు. ఆ వెనుక నిట్టూర్పు విడుస్తూ గోన గన్నారెడ్డి గుఱ్ఱమునుండి దిగి, కళ్ళెము గుఱ్ఱపు మెడపై విసరివేసి గుఱ్ఱాన్ని బుజంతట్టి, 'గజదొంగలఎకిమీడా! తిన్నగా ఆహారం మేసుకో, ఆ గడ్డిలో నీ కడుపు నిండినంత; వెన్నెలతో నిండి ఉంటుంది, దాని రుచి నీకే తెలుస్తుంది' అని వదలినాడు.

"నా గుఱ్ఱానికి వెన్నెల అక్కరలేదయ్యా. ఇంత పచ్చిదనం ఇంత రసపూర్ణత ఉన్న గడ్డి కావాలిగాని!"

గన్నా :- అవును. నా గుఱ్ఱం గంధర్వాశ్వమే!

అక్కి :- రెక్కలేవి?

గన్నా :- నీబోటి మానవులకు అవి కనపడవు!

అక్కిన :- ఈ గంధర్వాశ్వం ఎక్కి ఏ గంధర్వలోకమో వెడదామని మా బావగారి ఉద్దేశం!

గన్నా :- ఎందుకు బావా గంధర్వలోకం? ఇక్కడి నిర్వాహము చాలకనా?

అక్కి :- ఏం? చంద్రాపీడునివలె ఏ కాదంబరినో దర్శింపవచ్చునుగా!

గన్నా :- కాము పుండరీకులు కాబోలు. అయితే నీకు విరహవేదన లేదు కాబట్టి బ్రతికిపోయినావు!

అక్కి :- అమ్మయ్యో వొరికినాడయ్యా దొంగ! కాదంబరికోసమా విరహం?

గన్నా :- కాబోయే మామగారితో, చంద్రాపీడునికి విరోధము!

అక్క :- విరోధమేమి? ఒకవేళ ఆ గంధర్వరాజు హృదయంలో వెనకటి ఆలోచనలన్నీ ఉన్నాయే అనుకొందాము. కాని రెక్కలు తెగిన పక్షిలా ఉన్న ఆ గంధర్వపతి ఏమి చేయగలడు?

గన్నా :- అదేనయ్యా చంద్రాపీడుని ఆవేదనకు కారణం. మహాకవివి, ఆమాత్రం గ్రహించలేవా?

అక్క :- ఓహో! ఆ చంద్రాపీడు డెంత నిర్దయుడు! అవల మహా పతివ్రత అయిన కాదంబరి జీవితమంతా వ్యథలపాలయి, చివరకు ప్రాణాలు కోలుపోవలసిందే కాబోలు!

గన్నా :- హృదయ ధర్మ మలాంటిది బావా!

అక్క :- యువతీ యువకుల ప్రేమధర్మము కంటే ఇతర ధర్మాలు ఎక్కువవా బావగారూ!

గన్నా :- మానమర్యాదలే కాదు బావగారూ! ఒక్కొక్కని హృదయం అలాంటిది. రాచపౌరుషము అలాంటిది. రాజ్య గౌరవము, మర్యాద, దివ్యమైన ప్రేమను ముళ్ళ కంచెలులా చుట్టి ఉంటాయి.

అక్క :- ప్రభూ! ఆదవోని ప్రభువును విరల ధరణీశ మహారాజు యాదవుని కలవాలని వెళ్ళుతూన్నప్పుడు ఓడించారు, వదలినారు. శ్రీ అన్నాంబికా దేవికి ఆయన తండ్రి అగుటే అందుకు కారణం.

గన్నా :- నా హృదయం, నా ఆత్మ సంపూర్ణంగా ఎరిగిఉన్న బావగారికి తెలియదా?

అక్క :- బావగారూ! అయితే రాజ్యలక్ష్మిని జయించి చేబట్టినట్లు శ్రీ అన్నాంబికాదేవిని చేపట్టండి!

గన్నా :- బావగారూ! ఎంత వెఱ్ఱివాడవయ్యా! నే నెరుగని యువతి అయితే శత్రువును జయించి, బాలికను చేబట్టి ఉందును కాని నా జీవితంకన్న, నా ఆత్మ ఎక్కువగాదా?

అక్కనప్రగడ కంట నీరు చెమరించింది.

ప్రేమ ఎన్ని విచిత్ర మనోగతులను ఉద్భవింప చేస్తుంది! తన ఆత్మకన్న ఎక్కువగా ప్రేమించిన బాలిక నామె తండ్రి తన్ను ఆదరించి ఈయవలె. లేకున్న తన ప్రాణాన్ని, ఆ బాలిక ప్రాణాన్ని ద్వేషానికి బలి యీయడానికి ఈ మహాపురుషుడు వెరవడు.

పోనీ, తల్లిదండ్రుల విడిచి ఆ బాలిక వచ్చినా, ఆమె నడిచేందుకు తన జన్మను రత్నకంబళివలె పరుస్తాడే గాని తన మహారాజు వివాహానికి మాత్రం ఒప్పుకోడు.

ఇక ఏదిదారి?

౫

ఏదిదారి

అన్నాంబికాదేవి అదవోని వెళ్ళింది. తలిదండ్రులు ఆమ్మాయిని ప్రేమతో ముంచెత్తారు. వారిద్దరు వెనుకటి గొడవలే ఎత్తరు. ఆమె మనస్సు ఏమీ నొవ్వకుండా పువ్వులలో పెట్టినట్లు చూచుకొంటున్నారు.

కాని అన్నాంబికా కుమారి మనస్సులో ఉన్న బాధ ఎవరు గ్రహించగలరు? ఆమె తనకు తానై తల్లికిగాని, తండ్రికిగాని తన హృదయం తెలుపదలచుకోలేదు. తన హృదయం తెలిసిన చెలి మల్లికకుకూడా తల్లిదగ్గరగాని, ఇంక ఎవ్వరి దగ్గరగాని ఆ ప్రస్తావన తీసుకు రావద్దని స్పష్టముగా తెలిపెను.

తక్కిన చెలులకు గాని, దాసీలకుగాని, స్నేహితురాండ్రకుగాని, అన్నాంబిక పురుషవేషం వేసికొని యుద్ధము చేసెనన్న విషయమే తెలియదు. అలా పురుషవేషము వేసికొని గన్నారెడ్డికి కవచ రక్షకురాలుగా వెళ్ళినది అన్న సంగతి అంతకంటె తెలియదు ఎవ్వరికీ!

ఆ మహాపురుషునికి ఎంత సేవచేస్తే తన జన్మ సార్థకమవుతుంది? తన అక్క లోకానికి మహారాణి, సకల సద్గుణపుంజము రుద్రదేవి సామ్రాజ్ఞి. గర్వానికి కాక, యశానికికాక, శుద్ధ ధర్మమూర్తియై రాజ్యము కాపాడిన మహా పురుషుడు లోకోత్తరుడు కాడా?

ఏ శుభముహూర్తమున ఆ దివ్యపురుషుని తన రెండు కన్నులా చూచిందో అపుడే తన్నా పురుషునకు సమర్పణ జేసుకుంది. అందరూ తన్ను అనన్య సౌందర్యవతి అంటారు. ఆ వీరోత్తమునకు అర్పించుకొనడానికి తన సౌందర్యము ఒక అణుమాత్రం!

సౌందర్యము క్షణికము; ధర్మము శాశ్వతము. గోన గన్నారెడ్డి ప్రభువు ధర్మపురుషుడు.

ఇంక తా నా దేవతామూర్తిని ఏలా దర్శించగలదు? దర్శించడానికి వీలుండి దర్శనము చేయకపోయినా మనస్సుకు ఆరాటం ఉండదు. దర్శనముకాదు అన్న నిరాశ జీవితాన్ని మూలమంటా కదల్చివేస్తుంది.

"బాలకుణ్ణయి ఆ పది దినాలు నీకు చేసిన సేవ నాకు పదిజన్మలకు సరిపోయే సుకృతాన్ని సముపార్జించి పెట్టింది ప్రభూ."

ఇంక ఆ స్వామికి తాను సేవ చేయునే వీలుండదా?

సేవమాట అలాఉంచి ప్రాపంచకంగా ఆలోచించినా, తన కాతడు నాయకుడు. తా నాతనికి నాయిక. ప్రేమ ఎరుగని వివాహాలూ, కలయికలు వెండి బంగారాల కలయికలు! ప్రేమమూర్తులయిన భార్యాభర్తల కలయిక మేలిమి బంగారము మేలిమి బంగారము కలిసిపోయినట్లే!

ప్రేమించిన పురుషుడు ఉన్నాడనుటే ఆనందము. అతడు కనుపించిన నాడు మహదానందము. ప్రేమించిన పురుషుడు భర్తయగుట బ్రహ్మానందము. ఇంక ఆ భర్త భార్యను ప్రేమించుట బ్రహ్మానందాతీతమైన పరమేశ్వరత్వమే.

ఈ మహాపురుషుడు తన్ను ప్రేమిస్తున్నాడా? ప్రేమించకపోయిన పోనీ! తాను వైరాగ్యంతో ఆయన నామమే జపం చేసుకొనుచు కాలం గడప గలదు!

తన కుమారిత హృదయం కోటారెడ్డి మహారాజుకుగాని, మహారాణికి గాని ఏమి అర్థమవుతుంది!

ఇంక వరదారెడ్డికి ఆమెనిచ్చి వివాహం చేయగు. అయితే ఇక ఎవరి కిచ్చుట? బిడ్డ అందముచూస్తే దృష్టి తగులుతుందని తన మహారాణే పలు మారులు అంటుంది. అసదృశమైన తన కొమరిత అందానికి తగిన వరుడెవ్వరు?

కోటారెడ్డి ఆలోచనకు గోన గన్నారెడ్డి స్ఫురించనేలేదు. గన్నారెడ్డి విచిత్ర పురుషుడు. అతడు ఇంకను గజదొంగగానే కోటారెడ్డి మనోనయనాలకు కన్పించుచున్నాడు. ఆయన రుద్రదేవికి కుడిచేయిగా ఉన్నాడని రుద్రదేవి నిండు సభలో అనవచ్చు గాక! అబల అయిన ఆడది కాబట్టి అతడు చేసిన పనులు ఆమెకు ఉపకారాలయ్యాయి కాబట్టి అతన్ని పొగిడింది. అతడు తాను దొంగతనంచేసి నాశనం చేసినవారు చక్రవర్తికి విరోధులయితే మరీమంచిదని ఆలోచించాడు. అంతకన్న అతని గొప్పలేదు. ఏదో తన అక్కగారిని తీసుకొని వచ్చి, నగరినుండి పారిపోయిన యీ అమ్మాయిని అప్పగించాడు. అది కొంత నయం! ఇంతకు తనకూతురగలా కోటనుండి పారిపోయేటట్లు చేయించడం ఎంత తలవంపుపని!

ఏదో, తన బిడ్డను ఎవరో ఉత్తముని కొకనికి ఇచ్చి ...

ఇంతలో పరిజన పరివేష్టితయై మహారాణి మహారాజు అభ్యంతర మందిరాలకు వేంచేసినది. మహారాజులేచి, ఎదుర్కొని తీసుకొనివచ్చి ఒక పీఠకపై తన ప్రక్కనే కూర్చుండబెట్టుకున్నారు.

రాజు :- దేవీ! ఈలాగు దయచేశారు?

రాణి :- మహాప్రభూ! అమ్మాయి వివాహంమాట ఏంచేశారు?

రాజు : నేను అదే ఆలోచిస్తున్నాను దేవీ! పంది భూపాలుని తనయుడు కందవోలు మహారాజు ఒకడు నాకు కనబడుతున్నాడు.

రాణి :- తన గురువైన గోన గన్నారెడ్డి మహారాజు వివాహం చేసుకుంటేగాని వివాహం చేసుకోనని కదా ఆయన పంతం పట్టినట్లు మనము వింటిమి!

రాజు :- అవును మహారాణీ! ప్రయత్నము చేసిచూడవలెగదా?

రాణి :- ప్రభూ! ఒక్కతే మనకుబిడ్డ! సర్వవిద్యలలోనూ సరస్వతిని మించేటట్లు పెంచారు. బాలుడయినా బాలిక అయినా ఆ ఒక్కతేకద మనకు? అమ్మాయి హృదయం ఏమిటో తెలుసుకోవద్దా?

రాజు :- రాచకులాల్లో వివాహాలంటె రాజ్యనీతికి సంబంధించిఉంటాయి. అక్కడ మన యిష్టము అయిష్టము ఎలా పనికివస్తుంది దేవీ?

రాణి :- ఈలాంటి రాజ్యనీతి పాటించే, వరదారెడ్డికిచ్చి చేయాలని పట్టు పట్టారు. అంతా వ్యతిరేకమయిపోయింది.

రాజు :- మహారాణీ! ఏమిటి మీ ఆలోచన?

రాణి :- ఆలోచనేకాదు, నాదృఢనిశ్చయం కూడా, అమ్మాయి ఉద్దేశం తెలుసుకోనడం మంచిదని!

ఆ మరునాడు మహారాణి కొమరిత దగ్గరకేగెను. అన్నాంబిక ఎంత కాలమో విషజ్వర పీడితఅయి అప్పుడే విముక్తఅయిన బాలికలా చిక్కిపోయి, ఉత్సాహరహితయై ఉన్నది. ఆమె పెద్దకళ్లు ఇంకా పెద్దవాయెను. ఆమె నును చెంపలు కాంతి కల్గిన బంగారు ఫలకాలులా ఊరుకున్నాయి. ఏదో నిస్పృహ! ఎప్పుడూ నిట్టూర్పు!

రాణి :- తల్లీ! ఏమి అలావున్నావు, వంట్లో బాగుండలేదా?

అన్నా :- ఏమీ జబ్బులేదు. ఏదో దేశం మారడంచేత కాస్త నలతగా ఉంది, అంతే!

రాణి :- మల్లికా, ఏమిటి అమ్మాయిగారివంట్లో? రాజవైద్యులువచ్చి చూచారా? దాదిని పిలు.

ముసలిదాది తిప్పక్క త్వరత్వరగా మహారాణికడకు వచ్చింది.

తిప్పక్క :- అమ్మాయిగారికి దృష్టులు తీసివేశానండి. కులదేవతకు బలులు ఇప్పించానండి, సోది అడిగించానండి, వైద్యులచేత పరీక్ష చేయించా నండి.

ఇంతట్లో అతి తొందరగా ద్వారపాలిక ఒకదాసీని వెంటబెట్టుకొని లోపలికి వచ్చి "మహారాణీ జయము! మహారాజులంవారు ఈ దాసిని తమ కడకు ఒక ముఖ్య వార్తతో పంపినారు" అని మనవి చేసెను.

రాణి :- ఏమిటావార్త?

దాసి :- మహారాణీ జయముజయము! మహారాణీ వారి కడకు శ్రీ చక్ర వర్తి కడనుండి ఒక సేనాపతి తమ దళముతో విచ్చేసినారండి. శ్రీ చక్రవర్తి గారూ, వారి భర్త శ్రీ చాళుక్య వీరభద్ర మహారాజులంవారూ వారం దినా లలో సంగమేశ్వరం దర్శించుకొని, అక్కడనుండి ఇక్కడకు విచ్చేస్తారట అని

వార్త తెచ్చినారు! మహారాజులంవారు ఈవారం దినాలలో అంతఃపురం సిద్ధం చేయించవలసిందని కోరుతూ మహారాణిగారికి చెప్పవలసిందని నన్ను పంపించారండి.

ఆ వార్త వినటంతోటే అన్నాంబిక మోము కలకల లాడిపోయింది. వానకురిసిన వెనుక పైరుపొంగినట్లు బాల ఉప్పొంగిపోయింది. సంపూర్ణజ్యోత్స్నలు విశ్వము నిండినట్లు ఆమె మనస్సున కాంతి నిండినది.

"ఏమిటి మా అక్క వస్తూంట! ఓహో! ఏమి అదృష్టము! అమ్మగారూ! మనదేశం కన్నుల కైలాసం కావాలి! మన ఆదవోని సౌందర్యరాశి అనిపించాలి! నేను మీ అంతఃపురంలో ఉంటాను. నా నగరు చక్రవర్తి కోసం అలంకరిస్తాను! అమ్మగారూ! నా నగరు ప్రక్కతోట అవతలఉన్న అతిథి నగరు. మహారాజుగారికి విడిది! ఈ రెండూ నేను అలంకరింపిస్తాను. నాకు అనుజ్ఞ దయచేయండి!" అని దివ్యానందగీతంలా ఆమె తన తల్లిని వేడుకొన్నది.

తన బంగారుతల్లి ఆనందములో ఆకాశగంగలో బంగారు కమలంలా వికసించడంచూచి మహారాణికూడా ఆనందపూర్ణ అయింది.

"అల్లాగే నాతల్లీ! అంతా నీయిష్టం. నీఆనందం నాఆనందంకాదా కన్నతల్లీ?" అని మహారాణి ప్రియమార కూతును కౌగలించుకొని, మూర్ధము ముద్దాడి తన నగరుకు వెళ్ళిపోయెను.

అది మొదలు దాసీజనులు ఎడతెరిపి లేకుండా అన్నాంబికాదేవి ఆజ్ఞను ఆ రెండు నగళ్లు సౌందర్యపరమావధులుగా అలంకరించారు.

నగరంలోని రాజకుటుంబాల బాలికలు నాట్యంచేయడం, రాచకన్నెలు సంగీత ప్రదర్శనాలు చేయడం, సంగీత కళాభిజ్ఞులయిన వారకాంతలు కొందరు మేలుకొలుపుల గీతాలు అన్నాంబికయే రచించి వారికి నేర్పింది.

అన్నాంబిక తల్లిగారి నగరులో ఒక భాగంలో తాను విడిదిచేసెను.

నగరం అంతా అలంకరించారు. ఆదవోని రాజ్యమంతయు అలంకరించినారు. రాజపథం పొడుగునా పందిళ్ళు, సత్రాలు, పశువైద్యశాలలు, అశ్వవైద్యశాలలు, వరవైద్యశాలలు, తోలు బొమ్మల నాటకాలు, వీధినాటకాలు, నృత్యప్రదర్శనాలు ఏర్పాటయినవి.

ఇంక మూడుదినాలకు రుద్రదేవ చక్రవర్తి ఆదవోని వస్తుందనగా, రుద్రదేవి ఒక పరిచారకకు కమ్మనిచ్చి అన్నాంబికకు పంపెను.

"చెల్లీ! నువ్వూ నేనూ కవలపిల్లలము. నాకు అందరాని జీవితానంద ఫలాలు నీవి. నిన్ను కౌగలించుకొని, నీమోముచూచి, ఇప్పుడు నా జన్మ సర్వస్వమూ నిండిన నా ఆనందాన్ని నీకు అర్పించడానికి వస్తూన్నా! ప్రేమమయీ! నీఅక్క రుద్రమ!" అని ఆయుత్తరము!

౬

నాయికానాయకులు

చక్రవర్తి శ్రీ రుద్రదేవి భర్తతో ఆదవోని వచ్చుట సాక్షాత్తు పార్వతీదేవి పరమశివునితో కలిసివచ్చుట. ఆదవోని రాజ్యమంతయు పండుగలతో మహానందపూరితమైపోయినది.

చక్రవర్తి భర్త అయిన శ్రీ చాళుక్య వీరభద్రమహారాజులే ప్రురవీధుల వెంట విడిదికి వెళ్ళడం అద్భుతమైన ఊరేగింపే అయినది. చక్రవర్తికి కందనోలు ఇచ్చిన స్వాగతం వర్ణనాతీతమైతే అంతకు మించిపోయింది ఆదోనివారి స్వాగతం. శ్రీ కోటారెడ్డి మహారాజు తేరు చక్రవర్తి తేరు వెనకనే వెళ్ళుచున్నది.

చక్రవర్తి రథానికిముందు అంగరక్షకోత్తముడైన ఒక యువక నాయకుడు ఉత్తమోత్తమ జాతికి చెందినదిన్నీ, ముప్పదిరెండు మహావాజి లక్షణాలు కలదిన్నీ, మార్తిభవించిన వేగమయినదిన్నీ. ధవళాతిధవళమైన వర్ణము కలదిన్నీ అయిన ఒక దివ్యాశ్వముసెక్కి స్వారిచేస్తూ ఉండెను. ఆ గుర్రానికి చేసిన అలంకారములే కొన్ని లక్షల బంగారు కర్షణాలు మూల్యము చేయునవి. ఆ ఉత్తమాశ్వముపై జితమన్మథుడు, ఉన్నతాకారుడు, సొబగు మీసాలవాడు, దీర్ఘ నయనాలవాడు, సమనాసవాడు, వేలాడే పెద్దచెవులు, ఆ చెవులకు హంస కుండలాలవాడు, నుదురు కన్నులు, ముక్కు, నోరు, చెంపలు, చెవులు నారద వీణాగానంలా శ్రుతి కలిసినవాడు, వీరనాయక శిరోరత్నమైనవాడు, ఆ యువకుడు విలాసంగా వెళ్ళుచున్నాడు.

సాధువైన గుర్రాన్ని స్వారీ చేయవచ్చును. శక్తిచే గుర్రాన్ని లోబరచుకోవచ్చును. కాని చూపులో, మాటలో, చేయితట్టుతో అశ్వప్రేమను చూఱగొనేవాడే అశ్వహృదయజ్ఞుడు, ప్రౌఢతురగ రేఖావంతుడు.

ఆ ఉత్తమాశ్వము తనపై అధివసించిన పురుషుని సర్వ విశ్వం కన్న ఎక్కువగా ప్రేమిస్తున్నదన్న సత్యమా అశ్వచక్రవర్తి చూపులలో, తలత్రిప్పులో, నడకలో, చక్రాకారంగా వంచిన గంధపు మెడతలో, ప్రత్యక్షమగుచున్నది.

ఎలాంటి పొగరు గుఱ్ఱమైనా, ఏలాంటి రాక్షసాశ్వమైనా ఆ యువకుని స్పర్శచే సాధువైపోవునని అతని ధృతాశ్వికమూర్త్రిముష్టి చెప్పుచున్నది.

ఎవ్వరీసొబగులాడు, ఎక్కడో చూచినట్లున్నది! ఆదవోని సేనాపతులు, ఆదవోని రాచకుటుంబాలవారు, ఆదవోని ఉద్యోగులు అందరూ ఆ యువకుని ఎక్కడో చూచితిమనే అనుకుంటున్నారు.

ఎవరయ్యా ఈ ఉద్ధతసత్త్వుడు! ఆయున ధరించిన కిరీటకేయూరాది లాంఛనాలున్నూ ఇదివరకు చూచినవే. నవ్వులు పూర్ణజ్యోత్స్నలులా వెదజల్లే అతనిమోము పరిచితమైనదే! ఎవరోహో ఈ సుందరకుమారుడు!

అంతలో ఎవరో అరిచారు "గోన గన్నారెడ్డి" అన్నారు. "గోన గన్నారెడ్డి చక్రవర్తి ముఖ్యాంగరక్షకుడుగా వచ్చాడు. గోన గన్నారెడ్డి, గోన గన్నారెడ్డి గజదొంగ!" అన్న గుసగుసలు పట్టణమంతట ప్రాకిపోయెను.

"గోన గన్నయ్యో" ఆమాట విద్యుల్లత — వాడ వాడయూ, భవనాలు, సౌధాలు, నగరులు అంతఃపురాలు ప్రాకిపోయింది.

ఆ అంతఃపుర ప్రాంగణంలో అన్ని ఉత్సవవిధానాలు సంపాదం చేసుకొని సముచిత అలంకార దివ్యశోభనగాత్రియై, అరచంద్రాభిఫాలయై, తిలపుష్ప సమనాసయై, దీర్ఘ నీల పక్ష్మాగ్రచ్ఛాయా విశాలనయనయై, నవ్వు ఆనందహాసమంచుల మధురపక్వబింబాధరోష్ఠియై, శంఖంతో పరువులెత్తు కుంభాలతో నిండి ఉన్న అన్నాంబికకడకు ఒక రాకుమారి వేగ నడకలతో వచ్చి 'అక్కా గోన గన్నారెడ్డి వచ్చినాడట' అని చెప్పినది.

"ఏమిటీ! గోన గన్నారెడ్డి...గోన...గో...గో...న గన్నారెడ్డి!" అనే మాటలు ఆమె నోటనుండి వచ్చినవాయెను.

ఆమె ఒక్కసారిగా వివశత్వం పొందెను. ఆమె కాళ్ళలో బలము కరిగి పోయెను. ఆమె గుండె కొట్టుకొనుట ఒక్కనిమేషము ఆగిపోయినది.

ఏలావచ్చాడా దివ్యపురుషుడు? ఎందుకువచ్చాడా ఉత్తమనాయకుడు. అయ్యో! ఏ మహారాజు కోపానికి గురి అయ్యాడో ఆ మహారాజు నగరానికే ఎందుకు వచ్చాడు?

తన గురువు, తన హృదయసింహాసనాధినేత, తన స్వప్నాంతర మనుజ నాయకుడు, తన దైవము తనకడకే వచ్చినాడా?

గంభీర మృదుమధుర కంఠస్వరాలతో తన్ను 'విశాలాక్షు ప్రభూ' అని పిలిచిన వన్నెకాడు!

మేటి సింహాల పూలచెండుల నాడగల పోటుమానిసి, సింహావలోకనంతో ఆంధ్రదేశం పాదాక్రాంతం చేసుకోగల వీరుడు, సర్వగర్వ విరాజిత ధీరోదాత్తుడు, కుమారస్వామి సన్నిభ సుందరుడు!

గోనవంశ కలశాంభోధి రాకాసుధాకరుడు, శ్రీకృష్ణ నామాంకితుడు తన్ను వెతుక్కుంటూ వచ్చినాడా?

ఆమె మోము అరుణరాగాలతో నిండి ఉదయించే చంద్రబింబంలా ఉన్నది.

ఆమె మోము ఆనందవీచికా రాశిలా ఉన్నది.

ఆమె ఒక్కసారి విరిసిన కలువల గుచ్ఛంలా ఉన్నది.

ఆమె ఆనందం ఆ వార్త తెచ్చిన రాకుమారి కనిపెట్టి 'వదినే! నీకెంత సంతోషము!' అన్నది.

ఇంతలో చక్రవర్తి నగర ముఖద్వారం దాటారని వార్త. ఇంతలో వివిధ మంగళ వాద్య మేళ గీతాలు తీయదనాలు పన్నీరు జల్లుచుండగా నగర ప్రాంగణంలో రథము ఆగింది.

అన్నాంబిక మందమలయానిలం వలె చక్రవర్తి రథంకడకు పరువెత్తింది. భర్తను వారి విడిదికడ దింపివచ్చిన చక్రవర్తి, రథంనుండి వేగాన ఉరికి అన్నాంబికను గాఢమైన కౌగిలింతలో అదిమికొన్నది.

౭

ప్రేమాంభోధి

రుద్రమదేవి పీఠం అధివసించగానే గోనగన్నారెడ్డిని చూచి 'మహారాజా! ఈ బాలుణ్ణి మీరు ఎరుగుదురటకాదా?' అని ప్రశ్నించెను.

గోన:- మహాప్రభూ! ఈ యువక ప్రభువును ఎరుగుదును. వీరు నాకు అంగరక్షకులుగా ఉండిరి.

రుద్ర:- ఈబాలుడు మీ సేవచేయడమే తనకు తారకమనిన్నీ, అందుకు మేము మిమ్ము ఒప్పించాలనీ చాలా ప్రాథేయపడినాడు. మాకు ఈ బాలునియందు చాలా కరుణ కలిగింది కాబట్టి మీకు వెంటనే వార్త పంపినాము.

గోన:- చి...చిత్తము మహాప్రభూ!

రుద్ర:- చక్రవర్తులమైన మాకు సేవచేయక ఇంకొకరికి సేవ చేయాలనే పట్టు ఎందుకయ్యా, అని నేను చాలా కోపగించాను. కాని తాను పట్టిన పందేటికి మూడేకాళ్ళని తగవులాడుతున్నాడు.

గోన:- మహారాజా! తమరు సెలవిచ్చినట్లే నేను ఈ రాజకుమారునికి చెపుతున్నాను.

రుద్ర: కాని, మన ఆలోచన వీయనకు రుచించుటలేదు. ఈ బాలుడు మీ కొలువు చేయడానికి ఈయన తండ్రిగారు శ్రీ కోటారెడ్డి మహారాజు మేము చెప్పిన విషయాలన్నీ గ్రహించి ఒప్పుకొన్నారు. ఒప్పుకోవడమే కాకుండా, తాము స్వయంగావచ్చి మిమ్ము ప్రార్థిస్తారట.

గోన:- మహాప్రభూ!

రుద్ర :- సరే! సరే! విశాలాక్షప్రభూ! మీరు ఇక వెళ్ళవచ్చు. గన్నారెడ్డి ప్రభూ! మిమ్ము మా మహారాజుగారు కలుసుకోవాలనుకుంటున్నారు.

గోన :- చిత్తం మహాప్రభూ!

విశాలాక్షప్రభువు ఒక వైపునకూ, గన్నారెడ్డిప్రభువు ఒక వైపునకూ చక్రవర్తికి మ్రొక్కి వెడలిపోయినారు. గన్నారెడ్డి తిన్నగా చాళుక్య వీరభద్ర మహారాజు కడకు వెళ్ళి వారి దర్శనం చేసుకొన్నారు. వీరభద్రమహారాజు గన్నారెడ్డిని చూచి, "ప్రభూ! నన్ను మీరు అపార్థం చేసుకోకుండా ఉంటే ఒక్క విషయం మనవిచేస్తాను. శుభకాలంలో పవిత్ర సంఘటనలు మనకు కొన్ని సంభవిస్తాయి. అవి నిష్కల్మషభావంతో, పవిత్ర హృదయంతో గ్రహించాలని కోరుతున్నాను. తమకు దేశికులు స్వహస్త సామాంకితమైన ఉత్తరం వ్రాశారు. ఆ ఉత్తరం స్వయంగా తమకీయాలని నేను తమ విడిదికి రావాలని సంకల్పించుకొని ఉండగా తామే చక్రవర్తిగారి విడిదికి వచ్చారని తెలిసి తమ్ము కలుసుకోగోరి వార్త పంపాను" అని తెలిపినారు.

గన్నారెడ్డి సంతోషముతో లేచి, ఆ ఉత్తరమందుకొని కనుల కద్దుకొని మహారాజు వారివద్ద సెలవుతీసుకొని, తన విడిదికి చేరినాడు. అక్కడ పేటిక తెరచి, కమ్మ తీయగా అందులో "శ్రీశ్రీ గన్నారెడ్డి మహారాజులను ఆశీర్వదించి—

"ప్రభూ! మీరు ఈ ప్రపంచంలో ఉన్న కొంతమంది మహోత్తమజాతి పురుషులలో ఒకరు. మీకై చిరంజీవి సౌభాగ్యవతి అన్నాంబికాకుమారి వెలిసింది. ఆమెకై మీరు వెలసినారు. ఇది పరమ శివప్రీతికరం. పార్వతిని పరమేశ్వరుడు పొందకపోవడము ఏలాంటిదో, మీరు అన్నాంబికా కుమారిని ఉద్వాహము కాకపోవడము అలాంటిది. ప్రాపంచకమైనవేవీ మీకు అడ్డం రాకూడదు. పరమధర్మ మట్టిది. మేము స్వయంగా శ్రీ చక్రవర్తితో వచ్చి మీకు వివాహము, పట్టాభిషేకము జరిపిస్తాము. మిమ్ము ఆయురారోగ్యవంతులుగా, మహారాజ్యాభిషిక్తులుగా, పుత్ర పౌత్రవంతులుగా శ్రీ సోమనాథదేవ దివ్య శ్రీ పాదపద్మారాధకులుగా ఆశీర్వదిస్తూ శివదేవయ్య" అని చదివినాడు.

ఏమిటి? శివదేవయ్యదేశికులు! ఈ విషయంలో ఈలా చక్రవర్తి, మహారాజులు, దేశికులు అందరూ చేయిచేసుకొన్నారేమి? అనుకొంటూ అన్నాంబికాదేవిని తలపోసుకొంటూ ఆబాలికను రత్నఖచిత సువర్ణ సింహాసనంపై కూర్చుండబెట్టి తన సర్వస్వము ఆ బాలికకు పూర్ణార్పణ చేయడానికి తానే సిద్ధం అయి ఉన్నప్పుడు, ఈ పూజ్యులందరూ అంతమధురాతిమధురకార్యము తనకు ఇష్టములేదని అనుకొనుట ఏలా కలిగినది!

ఇంతలో శ్రీ కోటారెడ్డి మహారాజులంగారు మంత్రితోకలసి తమరాక తెలియజేసి లోనికి విచ్చేసినారు. కోటారెడ్డి ప్రభువుకు గన్నారెడ్డి ఎదురేగి

వారియువురను నమస్కరించి, సగౌరవముగా కొనివచ్చి ఉచితపీఠాల అధివసింప జేసి, తానున్నూ ఒక పీఠం అధివసించాడు.

కోట :- ప్రభూ! తమకు సౌకర్యాలన్నీ జరుగుతున్నవో, లేదో?

గన్నా :- చిత్తం ప్రభూ! మా ఇంటిలో జరిగినకన్న ఎక్కువగా సౌకర్యాలు ఏర్పాటు చేసినారు.

కోట :- ప్రభూ! తమ చరిత్ర అంతా శ్రీ చక్రవర్తులు, మహారాజులం వారు మాకు తెలియజేసినారు. నాకు ముఖ్యస్నేహితులైన మా తండ్రిగారిని ఆదవోని సింహాసనం అధివసింపజేసిన శ్రీ బుద్ధారెడ్డి మహారాజుల కుమారులు, మిమ్ముగూర్చి అన్యథాగా ఆలోచించాను మందమతినై.

గన్నా :- మహాప్రభూ! మీరలా ఆలోచించితే మేమంతా వేసినఎత్తు పారినదనటానికి ప్రబలసాక్ష్యం. ఒక్క చక్రవర్తికీ, శ్రీ రుద్రదేవ మహారాజులకు, శ్రీ శివదేవయ్య దేశికులవారికి తక్క, మాకుట్ర ఇంకొకరికి తెలియదు. ఇందులో తమరు ఒక్కరే కాదు పొరపడింది.

మంత్రి :- గన్నారెడ్డి ప్రభూ! తమశౌర్యము అర్జుననకే పాఠాలు నేర్పుతుంది. ఇంతవరకు ఈలాంటి పరమాద్భుత విక్రమచరిత్ర వినలేదు. మా మహాప్రభువుగారికి విచారము అంతమైనది.

గోన :- మంత్రిగారూ! మీ రెవ్వరూ ఏమీ అనుకోవద్దు, ఆ దినాలలో కాకతీయసామ్రాజ్యాన్ని విచ్ఛిన్నంచేసే శక్తులువిజృంభించాయి. రహస్యముగా జన్నిగదేవులు రుద్రదేవ చక్రవర్తిపై కత్తి కట్టినారు. అందుకు ప్రతి అస్త్రంగా మేమీ మాయని చేసినాము. మా చినతండ్రిగారి మాటలకులోనై మీ మహారాజు కొన్ని నెలలు తలపటాయించారు. అంతకన్న వేరే లేదు. మాతండ్రిగారియందున్న ప్రేమకొద్దీ మహారాజుగారు నాయందు వాత్సల్యముంచవలసిందని మనవి.

మంత్రి :- ప్రభూ! మారాజకుమారి సౌభాగ్యవతి అన్నాంబికాదేవి సకల సద్గుణగరిష్ఠ. అప్రతిమాన సౌందర్యఖని. అపర విద్యాశారద. ఆ దేవిని తమకు వధువుగా అర్పించ మా మహారాజులవారు సంకల్పించి తమ్ము ప్రార్థిస్తున్నారు.

గోన గన్నారెడ్డి మోము వికసించింది. ఆయన కన్నుల అమృతనీలాలు తిరిగినవి. గొంతుక అమృతబిందువులతో నిండిపోయి డగ్గుత్తికతో "మహామంత్రీ! మహారాజులు నన్ను ఈవిధంగా ధన్యుని చేస్తున్నారు" అన్నాడు.

ఆ సమయంలో గోన గన్నారెడ్డి ప్రభువు కోటారెడ్డి ప్రభువుకు శ్రీరామచంద్రమూర్తిలా తోచినాడు. గన్నారెడ్డిమాటలు ముగుస్తుండగానే మంత్రి లేచి "తథాస్తు" అన్నాడు. వెంటనే రాజపురోహితులు కవులు ఆ మందిరం

లోనికి పరిజనులతో వేంచేసినారు. జేడ చెలుకినాయని ప్రభువు లోనికివచ్చి బంగారు పళ్ళెరాన కొబ్బరిబొండం, సర్వఫలాలు, పుష్పాలు తాంబూలాలు విలువగల వస్త్రాదులు గన్నారెడ్డి పీఠముముందుంచినారు. గన్నారెడ్డి ఆశ్చర్యం పొంగుచులేచి, కాబోవు మామగారు కోటారెడ్డి ప్రభువుకూ, పెళ్ళికూతురు మేనమామ జేడచెలుకినాయునికి పాదాభివందన మాచరించగా వారు గన్నారెడ్డిని ఎత్తి తమ హృదయాలకు గాఢంగా అదుముకుంటూ ఆలింగనం చేసినారు.

శుభవాద్యాలు మంగళగీతాలు మ్రోగుచున్నవి.

౮

జయీభవ

చిన్న కుట్ర

ఆ తోటలో అక్కడే గోన గన్నారెడ్డి అన్నాంబికను కలుసుకున్నాడు. అందాలప్రోవైన అన్నాంబిక అలంకారాలకే, అందం దిద్దింది.

ఆమె వనవిహారం చేసింది. ఆ సాయంకాలం పూవుల వాసనలు తోటంతా కల్లోలాలు. ఆ పరిమళ వాహినిలో హంసలులా, రుద్రదేవి అన్నాంబికలు నడయాడినారు.

"చెల్లీ! నేను దాక్కుంటాను. ఇక్కడే కళ్ళుమూసుకుఉండు" అని రుద్రాంబికాదేవి మాయమయింది.

అక్కడే గన్నారెడ్డిని తాను కలుసుకొన్నది అని ఇదివరకే అన్నాంబిక రుద్రాంబతో చెప్పిఉండడంచేత అక్కడే ఆమె కనులు మూసుకొని, రుద్రాంబిక దాగికొనిన పిమ్మట కనులు తెరచి వెదకి పట్టుకొనవలెనని మహారాణి ఏర్పాటు చేసినది.

ఆ ఉదయం చక్రవర్తి గోన గన్నారెడ్డి ప్రభువును రప్పించి, "ప్రభూ! ఈ సాయంకాలం రాజనగరి మోసాలలో పదునాలవ ముహూర్తము కొట్టునప్పటికి మీరు మా ప్రతీహారి చూపించిన స్థలమునకుపోయి, అక్కడ నేను కలుసుకొనడానికి నియమించిన వ్యక్తిని కలుసుకొని, నా యాజ్ఞగా మీరు ఆ వ్యక్తి కళ్ళకుకట్టిన చీనాంబరము విప్పవలెను. ఆ వ్యక్తి నా ఆజ్ఞ మీకు తెలియజేయగలదు."

గోన గన్నయ్య జయవాక్యాలు పలికి సెలవంది వెడలిపోయెను. ఏమిటి చక్రవర్తి ఆజ్ఞ! ఇంత రహస్యమేమి? ఒకవేళ కోటారెడ్డి మహారాజు వేరే ఏవో కుట్ర సలుపడము లేదుకదా! అయితే ఈ వివాహాది సన్నాహమేమిటి?

అక్కినేపల్లి

చిన అక్కినమంత్రి శ్రీ కోటారెడ్డి ప్రభువులతో సంప్రతించి, వారి మంత్రి పురోహితులతో ఆలోచించి ముహూర్తము నిశ్చయము చేసిరి. గన్నారెడ్డి వివాహముకాగానే ఇంకో శుభముహూర్తంలో తన ప్రాణితో కలసి పశ్చిమాంధ్రరాజ్య ప్రతినిధి, మహామండలేశ్వర సింహాసనం వర్ధమానపురంలో అధివసించే ఏర్పాటు చేసెను అక్కిన.

చక్రవర్తి, గోన గన్నయ్య, కోటారెడ్డి ప్రభువులు అక్కినప్రగడను ఒక మండలానికి రాజును చేసినారు. అక్కినప్రగడ తనరాజ్యంలో అక్కినేశ్వరము కట్టించి (ఇది తర్వాత అక్కినేపల్లి అయినది) అచ్చట అక్కినేశ్వర, సోమేశ్వర, కేశవదేవతలను ప్రతిష్ఠించినాడు. అక్కినను గోన గన్నయ్యకు ముఖ్యమంత్రిగా గోన గన్నయ్యమహారాజు ప్రార్థించినాడు. చిన అక్కినప్రగడ "బావగారూ! మిమ్మువదలి నేను ఉండలేను. నేనే మీ ఆస్థానమందుండ కోరబోతున్నాను" అన్నాడు.

"ఓ మహామంత్రీ! మహాకవీ! చక్రవర్తి ఆస్థాన శిరోరత్నంగా ఉండవలసిన మీరు నాకు మంత్రిత్వం చేయు నంగీకరించటం నాకు వరమివ్వడమే."

అక్కిన లేచి గోన గన్నయ్య దగ్గరకు వెళ్ళగా మహారాజు లేచి, అక్కినను గాఢంగా హృదయానికి అదుముకున్నాడు.

... ...

ఆనందాలింగనం

కన్నులకు కట్టిన చీనాంబరము తడవికొనుచు చిరునవ్వు నవ్వుకొనుచు అన్నాంబిక కూరుచుండెను.

ఏలనో హృదయాన తేలే మధురామృతము
పూలు పూవులు ఒలికి సోలించె నా బ్రతుకు.
తారకల వెలుగులో పారిజాత సుమాలు
చేరినవి ప్రేమకై చేయి జాపిన నన్ను.

అని పాడుకొనుచున్నది. ఇంతలో మన్మథమూర్తిలా, పోత పోసిన మనోహరత్వంలా గన్నారెడ్డి అక్కడకు వేంచేసినాడు.

అన్నాంబికను చూడగానే అతని అడుగు ఆగిపోయినది. అతని హృదయము గతులు తప్పినది. అతని జీవితము పులకరించి అతని కన్నులలో పరమ పవిత్రాంబులు గిఱ్ఱున తిరిగినవి.

ఈ త్రిలోక మోహనమూర్తి కడకా చక్రవర్తి తన్ను పంపినది?

పూవుల పుటములు నేలవాలినట్లు పదములిడుచు గన్నయ్య అన్నాంబికను సమీపించి, ఆమె కన్నుల వస్త్రము విప్పుచుండగా, అన్నాంబిక 'దొరికావు అక్కా!' అని ఒక్కసారిగంతున లేచి, గన్నారెడ్డిని కౌగిలించుకొన్నది. ఇంతలో కళ్ళకుగట్టిన చీనాంబరము ఊడి క్రింద పడినది. కౌగలించుకొన్నది రుద్రాంబికా దేవిని గాదు.

అదీగాక గన్నయ్య పడపోయిన ఆ యువతిని గట్టిగా హృదయానికి అదుముకొన్నాడు. అప్పుడామె 'ఎవరు?' అంటూ కళ్ళు తెరచి చూచింది. ఆమె మోము ఎఱ్ఱకలువపూవులా కెంపువారింది.

ఏ కారణంవల్లనో ఇరువురు కౌగిలి వదలరు. ఇరువురూ త్రపాపూర్ణులవుతారు. తాను కౌగిలి విడిచిన రెండవవా రేమనుకొందురో అని ఇరువురూ అనుకొని ఇరువురూ సెలవులువార నవ్వుకొన్నారు.

ఇరువురూ కౌగిళ్ళు వదిలారు. అన్నాంబిక 'చక్రవర్తి!' అని కాకలీస్వనంతో పలికి లోనికి పారిపోయింది. గన్నయ్య ఉలికిపడి ఇటునటు చూచి 'దొంగ విశాలాక్షు ప్రభూ!' అంటూ అన్నాంబిక వెంట పరుగిడినాడు. అన్నాం ఒక తూలి ఒక పూపొదపై పడిపోయినది. గన్నయ్య అక్కడకు వచ్చి 'దెబ్బ తగిలినదా?' అంటూ ఆమెను తన చేతులలోకి పూల చెండులా ఎత్తి హృదయాని కదుముకొని

"మహారాణీ! ఇన్ని యుగాలు నిన్ను విడిచి ఉన్న నా దోషము నువ్వు క్షమించలేవా?" అని పెదవులు వణక పలికినాడు.

"మహారాజా! నా ప్రాణపతీ! నేను ఆనాటి వివాహమున చూచినది మిమ్ము! మీరే నాకు, నేనే మీకు అన్న పవిత్ర సత్యం అప్పుడే నా హృదయాన వెలిగింది."

"నేను ఇంక నిన్ను క్రిందకు దింపలేను!"

"చక్రవర్తి వచ్చునేమో?"

"ఓ అమాయిక రాకుమారీ! ఆ గజదొంగ చక్రవర్తే మనల నిద్దరినీ ఈలా బంధించారు."

"అమ్మా! పెళ్ళికాని బాలికను ఈలా మీరు కలిసి పలుకరించ వచ్చునా?"

"పెళ్ళికాని బ్రహ్మచారినే, ఒకకన్య ఈలా నా ఒడిలో ఇమిడిపో వచ్చునా?"

"నా ఆత్మప్రభూ! ఒక్క నిమిషమును నేను మిమ్ము ఏలా వదలి ఉండగలను?"

"అందుకనే కాబోలు విశాలాక్షియై నా దేవి: నా గజదొంగపట్నం వచ్చి నా బ్రదుకున నిండిపోయింది."

"మీరు గజదొంగలేనండీ! మొదటి చూపులోనే నా సర్వస్వము దొంగిలిస్తారా? ఎంత అన్యాయము."

"రాజకుమారీ! నీవు గజదొంగలకు దొంగవు."

గన్నారెడ్డి ఆ బాలిక మోమున మోముచేర్చి అమృతాలు, వెన్నెలలు విశ్వమేనిండ ఆమెను ముద్దిడుకొన్నాడు. ఆమె తన నాయకుని మెడను వెన్నెలలో వెలుగులా కౌగిలించుకొన్నది.

ఓం అసతోమా సద్గమయ
తమసోమా జ్యోతిర్గమయ
మృత్యోర్మా అమృతంగమయ

31.3

	మనసు ఫౌండేషన్ పుస్తకాల పరిశీలనాపట్టిక

పుస్తకం సంఖ్య	RSK01 B 330
పుస్తకం పేరు	గోన గన్నా రెడ్డి
తారీఖు	06/06/23
ముందు అట్ట	లేదు
వెనుక అట్ట	ఉంది
మొత్తం పేజీలు	319
పెద్ద సైజు పేజీలు	లేవు
ఖాళీ పేజీలు	313
లేని పేజీలు	లేవు
తయారు చేసినది	జ్యోతి
పేజీలు విడదీసినది	Chaitanya
స్కాన్ చేసినది	CH MOUNIKA
పరీక్ష చేసినది	RAMYA
పేజీలు సరిచూసినది	
బైండింగు చేసినది	
ప్యాకింగు చేసినది	
స్కాన్ చెయ్యనివి	
తప్పులు	
పరిస్థితి	